

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΤΟΜΟΣ Α΄

schooltime.gr

ψηφιακά εκπαιδευτικά βοηθήματα

www.schooltime.gr

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΟΜΟΣ Α'
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ**

Το ψηφιακό βιβλίο διανέμεται ελεύθερα

The Project Gutenberg EBook of History of the Greek Revolution vol A,
by
Spyridon Trikoupis

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

Title: History of the Greek Revolution vol A

Author: Spyridon Trikoupis

Release Date: January 17, 2012 [EBook #38414]

Language: Greek

Character set encoding: UTF-8

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK HISTORY OF GREEK
REVOLUTION, VOL A ***

Produced by Sophia Canoni. Thanks to George Canonis for his major work in proofreading.

Note: The tonic system has been changed from polytonic to monotonic. The spelling of the book has not been changed otherwise. Bold words are included in &. In various places the book had in the margin the notation of the month that the event took place. I have placed the month within brackets, somewhere near the notation, starting a new paragraph.

Σημείωση: Το τονικό σύστημα έχει αλλάξει από πολυτονικό σε μονοτονικό. Κατά τα άλλα έχει διατηρηθεί η ορθογραφία του βιβλίου. Λέξεις με έντονους χαρακτήρες περικλείονται σε &. Σε διάφορα μέρη, στο περιθώριο, το βιβλίο είχε την ένδειξη του μήνα του γεγονότος. Έβαλα την ένδειξη κάπου κοντά στην ένδειξη του περιθωρίου, ξεκινώντας κάθε φορά καινούργια παράγραφο.

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΘΕΙΣΑ ΥΠ'
ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ
ΤΟΜΟΣ Α'.

«Καλλίστην παιδείαν ηγητέον προς αληθινόν βίον
την εκ της πραγματικής ιστορίας περιγιγνομένην εμπειρίαν· μόνη γαρ αύτη χωρίς βλάβης από παντός
καιρού και περιστάσεως κριτάς αληθινούς αποτελεί
του βελτίονος.»

Εκ των του ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΣΛΑΝΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ «ΩΡΑΣ»

1888

Παν αντίτυπον, μη φέρον την ιδιόχειρον υπογραφήν και σφραγίδα του εκδότου, θεωρείται κλοπιμαίον και ως τοιούτον καταδιώκεται κατά τον νόμον.

Ο αοίδιμος ιστοριογράφος της Ελληνικής επανάστασεως Σπυρίδων Τρικούπης ετά την δευτέραν έκδοσιν της ιστορίας του προέβη εις επιδιόρθωσιν και συμπλήρωσιν αυτής, προτιθέμενος να δημοσιεύση τρίτην έκδοσιν.

Ευτυχήσαντες ν' αποκτήσωμεν το επιδιορθωμένον και συμπεπληρωμένον υπό του μεγάλου ιστορικού κείμενον, δημοσιεύομεν νέαν έκδοσιν του μεγάλου έργου του εξόχου ανδρός.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΣΛΑΝΗΣ

**ΤΗ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΛΗ
ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΑΥΤΗΝ
ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ**

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΜΕΤΑ την πρώτην έκδοσιν της Ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασεως εξεδόθησαν δια του τύπου, και εκοινοποιήθησαν και προς εμέ ιδιαιτέρως, διατριβαί και υπομνήματα περί ης διεπραγματεύθη η ύλη, και περί τινων χωρίων ή ως ελλειπόν ή ως εσφαλμένων.

Περί πολλού ποιούμενος την επί το ακριβέστερον και πληρέστερον διήγησιν των γεγονότων προθύμως παρεδέχθη εν τη δευτέρα ταύτη εκδόσει ό,τι εξων εγράφησαν ή ύρα ορθόν και άξιον γενικής ιστορίας, τόσω μάλλον καθ' όσον προς τον σκοπόν κυρίως τούτον εξέδωκα το σύγγραμμά μου ζώσης εισέτι της γενεάς των αγωνιστών· επεμελήθη δε να βελτιώσω και τινα οίκοθεν όπως δεύτεραι μελέται και νέαι έρευναι υπηγόρευσαν.

Επιμελώς και ευσυνειδήτως επιλαβόμενος του έργου μου εξ αυτής της αρχής, απρεπές ενόμισα χάριν παρανενοημένης φιλογενείας ν' αποκρύψω ή να παραμορφώσω εν τη διηγήσει των συμβάντων τα κακώς έχοντα. Η μη αληθής και μη αμερόληπτος ιστορία είναι αναξία έθνους, ούτινος ο εν μέσω παντοίων δεινών πολυένδοξος και μοναδικός αγών μεγαλύνει τον άνθρωπον, δοξάζει τον καθ' ημάς αιώνα και ευαγγελίζεται το αίσιον τέρμα του εισέτι ατελούς μεγάλου έργου.

Αν παντός έθνους ιστορικός χρεωστή να είπη εν παντί καιρώ την αλήθειαν, χρεωστεί υπέρ πάντα άλλον και υπεράλλοτε να την είπη ο εν τοις σημερινοίς καιροίς συγγραφών την ιστορίαν της ελληνικής επανάστασεως Έλλην και να δείξη δι' αυτών των πραγμάτων προς τους πασιφανώς οργώντας προς την ελευθερίαν ομογενείς και ομοπίστους ποία τα αιρετά και επαινετά, και ποία τα φευκτά και μεμπτά, «ω ς - ε ί π ο τ ε - κ α ι - α ύ θ ι ς - τ α - ό μ ο ι α - κ α τ α λ ά β ο ι, έ χ ο ι ε ν, π ρ ο ς, τ α - π ρ ο γ ε γ ρ α μ μ έ ν α - α π ο β λ έ π ο ν τ ε ς, ε υ χ ρ ή σ θ α ι - τ ο ι ς - ε ν - π ο σ ί ν».

Σ. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
Εν Λονδίνω, 1860.

ΠΙΝΑΞ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Περί συγχρόνων ιστοριών και συλλογής της ύλης του συγγράμματος. —
Περί των επί του αγώνος κακών πράξεων Ελλήνων και Τούρκων. — Περί
της σημερινής γλώσσης. . . ιδ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Αίτια της ελληνικής επανάστασεως. . . 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Εταιρία των Φιλικών και διάδοσις αυτής. — Αποκήρυξις του Αλήπασα
Τεπελενλή. . . 6

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης καθίσταται επίτροπος της αρχής της Εταιρίας
των Φιλικών. — Ενέργειαι αυτού και προετοιμασίαι εις επανάστασιν της
Ελλάδος . . . 16

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Αποστασία Θεοδώρου Βλαδιμιρέσκου. — Μετάβασις Υψηλάντου εις
Μολδοβλαχίαν, καί τα κατ' εκείνας τας ηγεμονείας συμβάντα μέχρι των
Αρχών απριλίου. . . 27

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Έποψις της Πελοποννήσου και κατάστασις αυτής επί των παραμονών της
επανάστασεως. — Έλευσις κι απέλευσις του Χουρσίδ Πασά και
χαρακτηρισμός αυτού . . . 37

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Επανάστασις της Πελοποννήσου. . . 47

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ.

Τραγικά συμβάντα εν Κωνσταντινουπόλει και αλλαχού της οθωμανικής
αυτοκρατορίας. . . 61

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Εξωτερική πολιτική προς την Ελλάδα και διαγωγή της Ρωσσίας προς τον Υψηλάντην. . . 79

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Τα κατά τον Υψηλάντην διατρίβοντα εν Κολεντίνη. — Φυγή του ηγεμόνος Σούτσου. — Τα κατά τον Πεντεδέκαν. — Μετάβασις Υψηλάντου εις Τυργόβιστον. — Συμβάντα εν Μολδαυία. — Μάχη Γαλατσίου. . . 83

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Είσοδος Τουρκικών δυνάμεων εις Βουκουρέστι. — Επιβουλή Σάββα. — Φόνος Βλαδιμιρέσκου ως προδότου. — Μάχαι Νουτσέτου και Δραγασανίου. — Απέλευσις Υψηλάντου. — Οι εναπομείναντες οπλαρχηγοί. — Τα κατά την Μολδαυίαν. — Θάνατος Γεωργάκη Ολυμπίου. — Επιθεώρησις της διαγωγής του Υψηλάντου. . . 92

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Κατάστασις των νήσων Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών. — Αίτια της ευτυχίας των. — Η κατά θάλασσαν δύναμις Ελλήνων και Τούρκων. — Αποστασία των τριών νήσων. Έκπλους του ελληνικού στόλου. — Αποστασία του αιγαίου πελάγους και της Σάμου . . . 114

ΚΕΦΑΛΑΙΟΙ ΙΑ.

Κατάστασις της Στερεάς Ελλάδος. . . 132

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Αποστασία Φωκίδος και Βοιωτίας. — Εκστρατεία εις Πατρατσίκι. — Αποστασία Αττικής. — Περιγραφή και αποστασία Θετταλομαγνησίας και Ευβοίας. — Αποστασία Μακεδονίας και Κρήτης. . . 135

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Διασκορπισμός των περί την Καρύταιναν Ελλήνων. — Συγκρούσεις Τούρκων και Ελλήνων περί την Τριπολιτσάν. — Απόβασις του κεχαγιά του ηγεμόνος της Πελοποννήσου εις Πάτρας και ευτυχής αυτού άνοδος εις Τριπολιτσάν. — Μάχαι Βαλτετσίου και Δολιανών. . . 104

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

Μάχαι Θερμοπυλών και Γραβιάς. . . 117

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ.

Πτώσις Αντώνη Οικονόμου. — Πλους ελληνικής μοίρας προς τον Ελλήσποντον και άλλης εις τον Κορινθιακόν κόλπον. — Εμπρησμός τουρκικού δικρότου εν Ερισώ. — Καταστροφή Κυδωνιών. . . 183

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ.

Παθήματα των Σμυρναίων, Κυπρίων και Κώων Χριστιανών. . . 195

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

Επανάστασις Αιτωλοακαρνανίας. — Εισβολή Ελλήνων εις Βραχώρι και κυρίευσις αυτού, Τεκέ, Πλαγιάς, και Ζαπαντίου. — Μάχαι Μακρυνόρους και Πέτα. — Καταστροφή Καλαρρύτων και Συράκου. — Τα κατά το Καρπενήσι και το Ασπροπόταμον. — Αποτυχία της προς ελευθέρωσιν της Πάργας εκστρατείας. . . 203

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

Οι Λαλιώται. — Απόβασις Επτανησίων εις Γαστούνην. — Μάχαι. — Μετάβασις Λαλιωτών εις Πάτρας. — Πολιτική της αγγλοϊονικής κυβερνήσεως προς την Ελλάδα. . . 219

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ.

Συνέλευσις εν Καλτετσιαίς και σύστασις πελοποννησιακής γερουσίας. Έλευσις του Δημητρίου Υψηλάντου εις Ελλάδα και διενέξεις αυτού και της γερουσίας. . . 235

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. . . 243

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ(*)

**Περί συγχρόνων ιστοριών και συλλογής της ύλης του συγγράμματος. —
Περί των επί του αγώνος κακών πράξεων Ελλήνων και Τούρκων. —
Περί της σημερινής γλώσσης.**

Δυσχερέστατον κατά τινας, αν όχι και αδύνατον, το έργο του επιχειρούντος να συγγράψη απαθώς την ιστορίαν των συγχρόνων του, και μάλιστα των προς ους έτυχε, δι' ην έλαχε μεταξύ αυτών θέσιν, να σχετισθή ή ν' αντιπολιτευθή. Ο λόγος ούτος δεν μ' εφάνη ικανός εις αποτροπήν του έργου μου. Παρατήρησα, ότι ο Θουκυδίδης, περιττόν ν' αναφέρω άλλους, συνέγραψεν όχι μόνον την ιστορίαν του καιρού του, αλλά και των ανθρώπων μεθ' ων επολιτεύθη και επολέμησε, και υφ' ων έπαθε και ηττήθη· και όμως όλοι ομοφώνως τω απέδωκαν την επωνυμίαν του φιλοδικαίου ιστορικού, ως προτιμώντι την αλήθειαν των συμπαθειών και αντιπαθειών του. Δεν είναι άρα ο συγχρονισμός ο βλάπτων την ουσίαν της ιστορίας, ό έστι την αλήθειαν. Αλλά, και αν υποθέσωμεν ότι προέρχεται εντεύθεν ζημία εις την εύρεσιν ή την διήγησιν της αληθείας, δεν αναπληροί ταύτην η ωφέλεια η εκ της καθαράς προερχομένη γνώσεως, ην ο σύγχρονος ιστορικός έχει και των ανθρώπων, μεθ' ων έζησε και ειργάσθη, και των πραγμάτων, όσα είδεν αυτοψί, ή έμαθε παρ' αυτόπτου; Εξαιρετικόν και μέγιστον πλεονέκτημα του συγχρόνου ιστορικού, και μάλιστα ομοεθνούς και συνεργασθέντος εν οίς ιστορεί, είναι η ούτως ειπείν συνενσάρκωσίς του, διότι εξ αυτής απορρέει ζώσα και ακμαία η αφήγησις των γεγονότων. Η σύγχρονος ιστορία έχει και άλλο μέγα καλόν· αναγινώσκεται και επικρίνεται παρά των εκδοτών όσα αναφέρει, και μάλιστα παρ' αυτών των προσώπων του ιστορικού δράματος, μέγιστον συμφέρον εχόντων ν' ανακαλύπτωσι τα λάθη της, και όλων των εις διόρθωσιν ευπορούντων εξ ων οι ίδιοι και είδαν και ήκουσαν και έπραξαν και έπαθαν. Η σφαλερά άρα έκθεσις των συμβάντων πηγάζει εκ της κακής διαθέσεως και μεροληψίας του γράφοντος, εξ ων απαντά δυσκολιών εις εύρεσιν της αληθείας, και εκ της ανικανότητός του ή της σφαλεράς του και αδυνάτου κρίσεως. Αλλ' ο κίνδυνος ούτος, κίνδυνος τω όντι πραγματικός, δεν είναι μόνον της συγχρόνου αλλά και παντός άλλου καιρού ιστορίας, ως προερχόμενος εκ της φύσεως του χαρακτήρος και της αδυναμίας των ανθρώπων όλων των καιρών.

* * * *

*) Παρέπεμψα εις το τέλος του συγγράμματος, ως εις οικειότερον τόπον, τα επί της πρώτης εκδόσεως εν τοίς προλεγομένοις τούτοις χαρακτηριστικά της Ελληνικής επαναστάσεως, καθώς και την εν τω κεφαλαίω γενικήν επιθεώρησιν της προς τον Ελληνικόν πολιτικής των μεγάλων Δυνάμεων, διότι μετά την ανάγνωσιν του συγγράμματος δύναται να κρίνη ο αναγνώστης περί της ακριβείας των παρατηρήσεων αυτών.

* * * *

Επίκειται και άλλος κίνδυνος ως προς την έκθεσιν της αληθείας. Πας άνθρωπος έχει τας πολιτικός του δοξασίας, ώστε δύσκολον γράφων να μη επηρεάζεται εντεύθεν ανεπαισθήτως. Αλλά και ο κίνδυνος ούτος προέρχεται εκ των φρονημάτων των ανθρώπων παντός καιρού, και όχι εκ των περιστάσεων μόνον καθ' ας τα ιστορούμενα συνέβησαν.

Αν αφήσωμεν μόνους τους μεταγενεστέρους να συγγράψωσι την σημερινήν ιστορίαν, δεν δύνανται να την συγγράψωσι βεβαίως εκ προσωπικών γνώσεων, ως μη σύγχρονοι, αλλ' εκ παραδόσεως και απλής ακοής· οι δε μέλλοντες να επικρίνωσι την συγγραφήν ταύτην, ή σύγχρονοι θα είναι του μεταγενεστέρου τούτου συγγραφέως, ή μεταγενέστεροι αυτού· ό έστιν ουδείς εκ των αυτοπτών. Δύνανται να συγγράψωσιν οι μεταγενέστεροι την ιστορίαν, και εκ των σωζομένων εγγράφων του καιρού τούτου. Αλλά τις αγνοεί ότι τα έγγραφα ταύτα, εξ αιτίας των περιστάσεων, διηγούνται ως επί το πλείστον άλλ' αντ' άλλων, ποτέ μεν εν γνώσει, ποτέ δε εν αγνοία της αληθείας; Ποίας λοιπόν πίστεως αξία εμπορεί να θεωρηθή ιστορία γραφείσα τοιουτοτρόπως, ό εστιν ανεξέλεγκτος, αναπόδεικτος και ύποπτος;

Ταύτα πάντα λαβών υπ' όψιν, δεν εδίστασα να επιχειρήσω την συγγραφήν της συγχρόνου μου επαναστάσεως, και τόσω μάλλον, καθ' όσον είκοσι και τριάντα ετών παρέλευσις αφ' ότου τα ιστορούμενα συνέβησαν αρκεί και τον σάλον των παθών, όσα διήγειραν οι καιροί εκείνοι, να κατευνάση, και την επί των συμβάντων τούτων παθούσαν, ίσως και νοσήσασαν, του ανθρώπου κρίσιν σώαν και υγιά ν' αποκαταστήση. Αν έσφαλα, δεν έσφαλα ως σύγχρονος, αλλ' ως παντός καιρού άνθρωπος, καθ' όσον μάλιστα η ιστορική αύτη ύλη ήτο και είναι εισέτι ασύνακτος και ακαθάριστος.

Έρχομαι τώρα να είπω και ποίας αρχάς ηκολούθησα ως προς την εύρεσιν και έκθεσιν της αληθείας.

Όσον μεμπτόν είναι να παραβάλλωνται οι μικροί προς τους μεγάλους, τόσον επαινετόν να τους μιμώνται. Ο μέγας ιστορικός, ον ανέφερα προ ολίγου, διηγούμενος εν τω αξιοθαυμάστω προοιμίω του πόθεν και πώς συνέλεξε την ύλην της ιστορίας του, λέγει·

«Τα δε έργα των πραχθέντων εν τω πολέμω ουκ εκ του παρατυχόντος πυνθανόμενος ηξίωσα γράφειν, ουδ' ως εμοί εδόκει, αλλ' οίς τε αυτός παρήν και παρά των άλλων όσον δυνατόν ακριβεία περί εκάστου επεξεληθών· επιπόνως δε ευρίσκετο, διότι - οί - παρόντες - τοίς - έργοίς - εκ άστοίς - ου - ταύτα - περί - των - αυτών - έλεγον, αλλ' - ως - εκάτερον - τις - ευνοία -ς - ή - μνήμη -ς - έχοι».

Τους λόγους τούτους του ιστορικού είχα και εγώ παντοτεινόν οδηγόν μου συγγράφων· τοιούτους παρακαλώ και τον αναγνώστην να έχη υπ' όψιν, οσάκις τύχη ν' ακούση αυτόπτας ων διηγείται η παρούσα ιστορία έργων μ η - λ έ γ ο ν τ α ς - τ α - α υ τ ά - π ε ρ ί - τ ω ν - α υ τ ώ ν.

Πας ο καλά πράττων είναι αξιέπαινος, και πας ο κακά πράττων αξιόμεμπτος· και χρέος δικαίου ιστορικού είναι τας μεν καλὰς πράξεις να επαινῆ, τας δε κακάς να κατακρίνη, είτε φίλος είτε εχθρός είναι ο πράξας. Εντεϋθεν ορμώμενος επέκρινα αμερολήπτως τας πράξεις Ελλήνων και Τούρκων. Αλλά, αν ἦναι δίκαιον να επικρίνωνται οι άνθρωποι καθ' ην ἔλαβαν ανατροφήν, καθ' ας απέκτησαν γνώσεις, καθ' ους ἐζήσαν καιρούς, κατά τους σκοπούς προς ους ωρμήθησαν, και καθ' ας περιστάσεις ευρέθησαν, αν ἦναι αληθές, ὅτι τα αθεμιτουργήματα των καταστρεφουσῶν τας κυβερνήσεις επαναστάσεων είναι καρποί των καταστρεφουσῶν κυβερνήσεων, οφείλομεν να μη μετρώμεν διά του αυτού μέτρου τας κακάς πράξεις των καταθλιβόντων αρχόντων και των εξανισταμένων υπεξουσιῶν, μηδέ να ζητώμεν παρά τοις δούλοις των δούλων του κορανίου τας αρετάς δι' ων εδοξάσθησαν οι γεννηθέντες, τραφέντες και αποθανόντες υπό την νομοθεσίαν των Λυκούργων και των Σολώνων. Τα αθεμιτουργήματα των Ελλήνων είναι μαθήματα της τουρκικής σχολῆς και αποκυήματα της δουλείας· τα δε των Τούρκων είναι έργα της θελήσεως και της εξουσίας των, και ως τοιαύτα ασυγκρίτω τω λόγω αξιομεμπτότερα· διά τούτο δίκαιον να κατακρίνωνται επί των αυτών αθεμιτουργημάτων οι διδάσκαλοι και οι κύριοι μάλλον ἢ οι διδασκόμενοι και οι δούλοι. Αν χρέος απαραίτητον πάσης κυβερνήσεως είναι να καθοδηγῆ τον λαόν της εις τα ηθικά καθήκοντά του, αν αξιοκατάκριτος είναι πάσα κυβέρνησις αμελούσα το πρώτιστον τούτο προς τον λαόν της χρέος, δεν είναι ἄρα πολλῶ μάλλον αξιοκατάκριτος η δίδουσα εκ συστήματος η ἰδία διά των βδελυρῶν και απανθρώπων πράξεων της το αίσχιστον παράδειγμα πάσης πολιτικής και κοινωνικής ακολασίας; Τοιαύτη ἦτον ομολογουμένως επί της ελληνικής επαναστάσεως η τουρκική κυβέρνησις μήτε θεία τιμῶσα μήτε ανθρώπινα, και ως τοιαύτη αξία πάσης κατακρίσεως· διότι, αντί να εξημερώνη, εξηγγρίονεν αυτοθελήτως τον φανατικόν λαόν της, καίτοι ζῶσα εν μέσω του ευρωπαϊκού φιλανθρωπισμοῦ.

Νομίζω αναγκαίον να εἶπω ολίγα τινά και περί της σημερινῆς γλώσσης, καθ' ὅσον μάλιστα ἔλαβα αφορμήν εκ της ἀνά χείρας συγγραφῆς να μελετήσω τα κατ' αὐτήν βαθέως.

Την μέσην οδόν, την μεταξύ, λέγω, των χυδαῖζόντων και των ελληνιζόντων, εβουλήθην συγγράφων να βαδίσω, διότι εθεώρησα και θεωρώ ὅτι εν τη μέση οδῶ κείνται τα εισέτι αφανῆ ὅρια της γλώσσης, αν θέλωμεν ουδ' ημπορούμεν να μη θέλωμεν, να καταντήση η λαλουμένη και η γραφομένη γλώσσα μία και η αὐτή (α).

Πολλάς χάριτας έχει η κοινή γλώσσα, και αφιλόκαλος είναι όστις δεν τας αισθάνεται και δεν ευφραίνεται αναγινώσκων τα εν αυτή καθαρώς γραφόμενα. Η γλώσσα αυτή δεν είναι θυγάτηρ της παλαιάς ελληνικής, ως η ιταλική της λατινικής· είναι αυτή η παλαιά, ης το απaráμιλλον κάλλος παρήλλαξεν ολίγον ο πολὺς χρόνος· έλαβε δ' επί του αγώνος και λαμβάνει καθ' εκάστην τόσην ανάπτυξιν ένεκα των πολυειδών κοινωνικών και πολιτικών αναγκών, ας εγέννησεν η νέα τάξις των πραγμάτων εν τη ελευθερωθείση Ελλάδα, και ένεκα της αφθονοπαρόχως διαδιδομένης γνώσεως της παλαιάς ελληνικής και της μελέτης των επιστημών, ώστε κατέστη ήδη ικανή και όλα τα διανοήματα του ανθρώπου να διερμηνεύη, και όλα τα πάθη του να εκφράζη, όπως και αι των άλλων εθνών σοφαί γλώσσαι· αλλά χρειάζεται, νομίζω, εις το εξής πολλή προσοχή μην απομακρυνθώμεν της κοινής γλώσσης πέραν του δέοντος, υπερελληνίζοντες, και μη καταντήσωμεν ανεπαισθήτως να έχωμεν διττήν γλώσσαν, την μεν του λαού, την δε των λογίων, ως είχαν οι αρχαίοι Αιγύπτιοι διττά γράμματα, τα μεν ιερά, τα δε δημοτικά. Σφάλλει όστις φρονεί, ότι αρκεί μόνον να καταλαμβάνη ο λαός ό,τι λαλεί και ό,τι γράφει ο πεπαιδευμένος. Ο λαός ανάγκη πάσα να λαλή και να γράφη, όπως λαλεί και όπως γράφει ο πεπαιδευμένος. Δεν λέγω ως προς τον τρόπον, καθ' ον ούτος εκφράζεται, διότι τούτο είναι έργον της τριβής του, της παιδείας του και της μελέτης του, ουδ' ως προς ας λέξεις μεταχειρίζεται, διότι δεν έλαβεν εκείνος την ανατροφήν τούτου· αλλ' ως προς τον σχηματισμόν και τας κλίσεις των μερών του λόγου. Ας παρατηρήσωμεν ότι, αν και διαφοροτρόπως εκφράζονται οι πεπαιδευμένοι και οι απαίδευτοι των καθ' ημάς σοφών εθνών, μίαν όμως και την αυτήν έχουν γραμματικήν, οι μεν θεωρητικώς, οι δε πρακτικώς, συντάττοντες, κλίνοντες και σχηματίζοντες καθ' ένα και τον αυτόν τρόπον όλοι και ονόματα και βήματα. Είναι δε γνωστόν, ότι ολίγον ωφελεί τον λαόν αναγινωσκομένη ή ακουομένη γλώσσα, ήτις δεν τον θέλγει· και δεν τον θέλγει βεβαίως η εις την ακοήν του ασυνήθης.

Λυπηρόν ότι οι πλείστοι των ημετέρων λογίων, γοητευόμενοι υπό της αναγνώσεως των αττικών συγγραφέων, και παραγνωρίζοντες ή ολιγορούντες τον χαρακτήρα της γλώσσης των, εξέκλιναν της οδοῦ ταύτης, μετασχηματίζοντες επί το αττικώτερον την αιολοδωρίζουσαν γλώσσαν των, ως αν δεν ήσαν οι αιολοδωρισμοί της ελληνισμοί. Η άσκεπτος αυτή ροπή εις το αττικίζειν είναι έτι μάλλον λυπηρά, διότι απομακρύνει υπέρ τι άλλο της καθομιλουμένης την γραπτήν γλώσσαν, μήτε πλουτίζουσα, μήτε καθαρίζουσα αυτήν, ως μηδεμίαν χρείαν έχουσαν τοιούτου καθαρισμού. Τοιαύτη ροπή, μηδέν ωφελούσα και πολύ βλάπτουσα, έχει κατ' εμέ ανάγκην αναστολής, ως αδίκως και παραλόγως τους εν κοινή χρήσει ιδιωτισμούς ελληνικής και ζώσης διαλέκτου εις τους μη εν κοινή χρήσει ιδιωτισμούς άλλης ελληνικής και μη ζώσης διαλέκτου μετατρέπουσα. Αλλ' ο τρόπος ούτος του αττικίζειν τόσον επλεόνασεν, ώστε και εγώ, αν και τον αποδοκιμάζω, ηναγκάσθην, ως επικρατήσαντα παρά τοις λογίοις, να τον ακολουθήσω πολλάκις παρά τας αρχάς, ας θεωρώ μόνας υγιείς. Αλλά πάλιν

το λέγω, το «μ η - π ε ρ α ι τ έ ρ ω»· φαίνεται ορθόν και σωτήριον παράγγελμα, όχι βεβαίως ως προς τον πλουτισμόν της κοινής γλώσσας, ήτις καλόν να πλουτίζεται αφθόνως εκ των θησαυρών της παλαιάς, αλλ' ως προς τον μηχανισμόν και τον ιδιωτισμόν της. Δυσκολεύεται ο λαός ν' αλλάξη τον σχηματισμόν και την σύνταξιν του λόγου του, αλλά δεν δυσκολεύεται να μανθάνη λέξεις της προγονικής του γλώσσης μη την σήμερον εν χρήσει. Επί τη παρατηρήσει ταύτη συνεισέφερα και εγώ πλουσιοπαρόχως διά της ανά χειρας συγγραφής εις τον υλικόν τούτον της σημερινής γλώσσης πλουτισμόν· αλλά ετήρησα, όσον έπρεπε, τον τρόπον του σχηματίζειν και συντάττειν τα μέρη του λόγου κατά την κοινώς επικρατούσαν τάξιν. Η γλώσσα είναι κτήμα όλου του έθνους, και όσον αξιέπαινος είναι ο πλουτίζων το εθνικόν τούτο κτήμα, τόσον αξιόμεμπτος σφετεριστής είναι ο μεταποιών και διαχειριζόμενος αυτό κατά την όρεξίν του· ο τοιούτος, αντί να επιταχύνη, παρεμποδίζει την τελειοποίησιν της γλώσσης του, και αναστέλλει, αντί να ενισχύη, την διανοητικήν πρόοδον του έθνους του. Ας ενθυμηθώμεν, ότι ο Δάντης και οι σοφοί του καιρού του, οι πατέρες της ιταλικής φιλολογίας, ευρεθέντες ως προς την γλώσσαν των εις ας ευρισκόμεθα και ημείς περιστάσεις σήμερον ως προς την ημετέραν, επλούτισαν, ελάμπρυναν, εκκαθάρισαν και εκανόνισαν την τόσον μητρώζουσαν γλώσσαν των· αλλ' ακριβώς ετήρησαν τον ιδιάζοντα χαρακτήρα της, και δεν απεπλανήθησαν επί λόγω της προς την μητέρα της στενής συγγενείας της. Αυτά ταύτα έπραξαν και οι σοφοί των άλλων εθνών, ων η γλώσσα έχει την αυτήν της ιταλικής παραγωγήν. Και αυτός ο αείμνηστος Κοραής, ο φιλολογώτερος και κριτικώτερος των σημερινών Ελλήνων, ο τα περί γλώσσης υπέρ τινα άλλον και μελετήσας και διδάξας, την αυτήν εβάδισεν οδόν και την αυτήν οδόν να βαδίσωμεν και ημείς μεγάλη τη φωνή μάς εσυμβούλευσεν.

Επί τη βάσει λοιπόν των αρχών τούτων, άς θεωρώ μόνας υγιείς, συνέταξα κ' εγώ το σύγγραμμά μου, και πάσαν κατέβαλα φροντίδα, ώστε ο λόγος μου να ήναι καθαρός, εύληπτος, ομαλός, ομοιόμορφος και κανονικός, μη αποχωριζόμενος της κοινής συνηθείας, ειμή καθ' όσην έλαβεν ήδη ανάπτυξιν η γλώσσα, και δεχόμενος μετά πολλής συστολής τους παλαιούς ελλητισμούς, όσων εθεώρησα την γλώσσαν δεκτικήν.

Μέμφονται τινες των καθαριστών την κοινήν γλώσσαν ως γαλλίζουσαν εν πολλοίς ή ιταλίζουσαν. Χάρις τω Θεώ, η γλώσσα εκαθαρίσθη ήδη όλων των ξένων λέξεων αλλά ποία γλώσσα είναι άμικτος ξένων ιδιωτισμών; μήπως και αυτή η αττική καθαρεύει; ιδού τι λέγει περί αυτής ο αττικώτατος Ξενοφών. «Φωνήν δε την πάσαν ακούοντες οι Αθηναίοι εξελέξαντο τούτο μεν εκ της, τούτο δε εκ της· και οι μεν Έλληνες ίδια μάλλον και φωνή και διαίτη και σχήματι χρώνται· Αθηναίοι δε κεκραμένη εξ απάντων των Ελλήνων και βαρβάρων». Το περίεργον δε, ότι λέγει ταύτα ο Ξενοφών προς έπαινον της αττικής φωνής του· αλλ' ημείς οι μη αττικοί θέλομεν να φανώμεν και των αττικών αυτών αττικώτεροι. (β)

Κάπου, ανέγνωσα και πολλάκις ήκουσα, ότι οι εισαγόμενοι σήμερον εις την γλώσσαν ασυνήθεις ελληνισμοί θα καταντήσουν μετά πενηκονταετίαν χυδαΐσμοι. Αλλοίμονον, αν, ελεύθεροι όντες και ελευθέρως φιλολογούντες, φιλοσοφούντες και πολιτευόμενοι εν τοις κόλποις του σημερινού φωτός του φωτίζοντος τον κόσμον όλον, δεν αξιωθώμεν ν' αποκτήσωμεν προ της λήξεως της θαυματουργού ταύτης εκατονταετηρίδος συγγραφείς αξίους να μας είπωσιν αποφθεγματικώς, «ι δ ο ύ - η - ο δ ό ς», και την οδόν αυτών απαρεικλίτως όλοι να βαδίσωμεν. Ιδού, φιλίστορ αναγνώστα, όσα ενόμισα σκόπιμον να είπω, προοιμιάζων, περί του ανά χείρας συγγράμματος· διερχόμενος δε συ αυτό, φανού επιεικής προς τας ατελείας του συγγραφέως, συλλογιζόμενος, ότι μεταξύ τόσων σοφωτέρων και ικανωτέρων μου, αλλ' όχι, τολμώ ειπείν, και απροσωποληπτοτέρων μου, μόνος εγώ ανεδέχθην και έφερα εις πέρας την γενικήν εξιστόρησιν των επί του ιερού αγώνος μεγάλων συμφορών και μεγάλων ανδραγαθημάτων των συγχρόνων ομογενών, ων η μνήμη, δι' όσα υπέρ της αναστάσεως της πατρίδος καρτεροψύχως υπέμειναν ή φιλοκινδύνως κατώρθωσαν, διαμένει εν γενεαίς, και το όνομα ζη εν ευλογίαις.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Αίτια της ελληνικής επανάστασης (α)

ΑΔΥΝΑΤΟΝ να διατηρηθή αμετάβλητος η πολιτική θέσις δύο εθνών, κατοικούντων ένα και τον αυτόν τόπον, όταν το μεν δεσπάζον διαμένη στάσιμον, το δε δεσποζόμενον προοδεύη. Η πολιτική των εθνών τούτων μεταβολή καθίσταται έτι μάλλον βεβαία, αν τα έθνη ταύτα έχωσι διάφορον καταγωγήν, πρεσβεύωσι διάφορον θρησκείαν, λαλώσι διάφορον γλώσσαν, ζώσι μακράν πάσης συγγενικής επιμιξίας, θεωρώνται αμοιβαίως ως βέβηλα, και μισώνται.

Τοιαύτη ήτον η θέσις των Τούρκων και των Ελλήνων προς αλλήλους· η δε ταχεία ή βραδεία φορά της μεταβολής απέκειτο εις τον καιρόν και εις τας περιστάσεις. Σημειώσεως άξιον, ότι η Ελλάς, πεσούσα υπό τους Τούρκους, δεν υπέστη ό,τι υπέστησαν τα υπό ξένην αρχήν πεσόντα επί της εισβολής των βαρβάρων ευρωπαϊκά έθνη, όπου δορυκτήτορες και δορύκτηγοι συνεμίγησαν υπό την αυτήν θρησκείαν και την αυτήν γλώσσαν, και αποκατέστησαν, του καιρού προϊόντος, έν και το αυτό έθνος υπό μίαν και την αυτήν κλήσιν. Ήκμαζεν ο ισλαμισμός μέχρι φανατισμού, ότε η Ελλάς έπεσεν εις χείρας των πρεσβευόντων τα του κορανίου, εν ώ η ειδωλολατρεία των εθνών, όσα διεχύθησαν εις την Ευρώπην, ήτον εις την παρακμήν της, ότε την υπέταξαν· διά τούτο, επί μεν τούτων υπερίσχυεν ο χριστιανισμός και συνέχεν κρατούντας και κρατουμένους, επί δ' εκείνων δεν υπερίσχυσε, και Μωαμεθανοί και Έλληνες διέμειναν εντός της Ελλάδος άμικτοι διά παντός, ουδέ την αυτήν εβάδισαν οδόν ως προς την κοινωνικήν ανάπτυξιν των. Τω όντι οι Τούρκοι ουδέν έμαθαν και ουδέν απέμαθαν αφ' ου εκυρίευσαν την Ελλάδα· αφιλέμποροι, αβιομήχανοι, αμαθείς, οηματíαι και καταφρονηταί πάσης ευρωπαϊκής βελτιώσεως και ήσαν και διέμειναν, διότι η αντικοινωνική θρησκεία των εθεωρείτο πρόσκομμα πάσης κοινωνίας προς τα ετερόθρησκα έθνη τα μισούμενα παρ' αυτών και καταφρονούμενα. Διά τούτο διέβησαν δι' αυτούς ως τέσσαρες ημέραι οι από της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως τέσσαρες θαυματουργοί αιώνες, οι διά της αναγεννήσεως των γραμμάτων και διά της προόδου των ανθρωπίνων γνώσεων μετενεγκόντες, την Ευρώπην εκ της βαρβαρότητος εις τον πολιτισμόν, οι βελτιώσαντες τα πολιτικά συστήματά της, οι εισαγαγόντες την τακτικήν εις τα στρατεύματα και εις το ναυτικόν της, και οι καταστήσαντες τον πόλεμον τέχνην, καθ' ην η καλλιέργεια του νοός νικά την ισχύν του σώματος.

Αλλ' οι Έλληνες, κύψαντες ως νενικημένοι τον αυχένα υπό τους Τούρκους ως νικητάς, δεν υπεδούλωσαν ολοτελώς και τον νουν των· πρεσβεύοντες θρησκείαν διδάσκουσαν την υψηλήν αρχήν και το υψηλότερον τέλος της φύσεως του ανθρώπου και συντελούσαν θαυμασίως εις τελειοποίησιν του ανθρωπίνου νοός, δεν έπαυσαν πλατώνοντες, όσον επέτρεπεν η δουλική των κατάστασις, τον κύκλον των ιδεών των· καταγόμενοι δε και εκ μεγάλων προπατόρων, ων τα συγγράμματα και τα έργα ουδέποτε τοις ήσαν ολοτελώς άγνωστα, δεν ήτο δυνατόν να φανώσι διόλου ανάξιοι της λαμπράς καταγωγής των. Κινούμενοι εκ των δύο τούτων υψηλών αρχών, της θρησκευτικής, λέγω, και της

γενεαλογικής, ωφελούμενοι και εκ της νωθρότητας, της αβελτηρίας και της απρονοησίας των κρατούντων, εσχετίζοντο προς τα σοφά και βιομήχανα έθνη διά της ναυτιλίας της τόσον καταλλήλου εις την γεωγραφικήν θέσιν της Ελλάδος, και διά του εμπορίου, πλουτούντες υλικώς και φωτιζόμενοι νοερώς. Σοφώτεροι οι κρατούμενοι Έλληνες των κρατούντων Τούρκων ως εκ της σχέσεώς των προς τους Ευρωπαίους και της προς τα γράμματα κλίσεώς των, εύκαμπτοι και ύπουλοι ως εκ της πολιτικής θέσεώς των, προσεκτικοί και επιτήδειοι να ωφελώνται εκ των συμπιπτουσών περιστάσεων, και άγοντες συνήγορον ην αισθάνεται ανάγκην ο ηθικώς κατώτερος άνθρωπος της συνδρομής του ηθικώς ανωτέρου, παρεισέδυσαν κατ' ολίγον και εις αυτά τα πολιτικά συμβούλια των κρατούντων υπό διαφόρους υπηρεσίας, αν και πάντοτε υποβλεπόμενοι και κινδυνεύοντες.

Η αγάπη της ελευθερίας είναι έμφυτος εν ταις καρδίαις των ανθρώπων· και οσάκις η κοινωνία δεν παρέχει αποχρώσας υπέρ αυτής εγγυήσεις, ο κοινωνικός βίος καταντά ζυγός βαρύς. Πολλοί τότε, προτιμώντες παντός άλλου καλού την απόλαυσιν της ελευθερίας, αν και αγρίας και ακανονίστου, απαρνούνται οικειοθελώς πάσαν συμβίωσιν μετά των ομοίων, και πλανώμενοι ημέραν και νύκτα εις αγρίους τόπους, καταντούν, διά την συντήρησιν της προσωπικής ελευθερίας και της φυσικής υπάρξεως, λυμεώνες και όλης της κοινωνίας. Τοιαύτη κατάστασις της κοινωνικής ελευθερίας, επικρατήσασα εν Ελλάδι, αφ' ού η Ελλάς υπεδουλώθη, παρήγαγε τάξιν ανθρώπων γνωριζομένων υπό το όνομα κλεπτών. Η τάξις αύτη διεκρίνετο των άλλων τάξεων των Ελλήνων διά τον ιδιαίτερον πολεμικόν χαρακτήρα, ως έχουσα μόνον το όπλον και πόρον και δόξαν και ασφάλειαν. Αλλά το όνομα και το έργον του κ λ έ π τ ο υ παρά τοις νεωτέροις, καθώς το όνομα και το έργον του λ η σ τ ο ύ παρά τοις αρχαίοις, όχι μόνον δεν εθεωρείτο αισχρόν (β), αλλ' ενομίζετο και ένδοξον, και τα ονόματα των διαπρεψάντων μεταξύ των ανδρών τούτων μετεδίδοντο ευσεβάστως από γενεάς εις γενεάν, και τα άθλα των ήσαν η γλυκεία ωδή των νεωτέρων Ελλήνων, θεωρούντων πάντοτε την τάξιν ταύτην των ομογενών ως άγκυραν ελπίδων προς την μέλλουσαν πολιτικήν αναγέννησίν των.

Η τάξις των κλεπτών, ό έστιν, ενόπλων Χριστιανών βλαπτόντων τους τόπους, ους περιέτρεχαν, και ενοχλούντων και τους εγκατοίκους, παρήγαγεν άλλην ομοίαν, την των α ρ μ α τ ω λ ώ ν, ό έστιν, ενόπλων και αυτών Χριστιανών ταπτομένων υπό των ιδίων τουρκικών αρχών εις προφύλαξιν των τόπων και των εγκατοίκων από της κακώσεως των κλεπτών. Τοιουτοτρόπως επολλαπλασιάζοντο οι ένοπλοι Χριστιανοί, εγυμνάζοντο τα του πολέμου, και υψούτο ο νους των υπεράνω της δουλικής καταστάσεώς των.

Υψούτο ο νους και πολλών μη ενόπλων Χριστιανών υπεράνω της δουλικής καταστάσεώς των εξ αιτίας του δημογεροντικού συστήματος, διαμείναντος εν ισχύι καθ' όλην την Ελλάδα, εκτός της Κρήτης, επί τουρκοκρατίας, χάρις εις την αμάθειαν, την οκνηρίαν και την υπεροψίαν των κρατούντων. Το σύστημα τούτο, όπερ δύναται τις ευλόγως να ονομάση η μ ι α υ τ ο ν ο μ ί α ν, ισχυροποιεί τους ειρηνικούς προύχοντας των πόλεων και χωρίων ενώπιον της τουρκικής εξουσίας και εξωποεί οπωσούν τον τόπον εν μέσω του πολιτικού θανάτου (γ).

Ατενίζων ο παρατηρητής εις την υλικήν και νοεράν βελτίωσιν του αδικουμένου και προοδεύοντος έθνους απέναντι του αδικούντος και μη προοδεύοντος, προέβλεπε προ

πολλού και προέλεγε την πολιτική σύγκρουσίν των, και την μεταβολήν της τύχης των. Εδόθησαν δε και περιστάσεις, καθ' ας έγιναν και απόπειραι και κινήματα ένοπλα των αδικουμένων κατά των αδικούντων επί μεταβολή της πολιτικής θέσεως των· αλλ' όχι μόνον δεν ευδοκίμησαν, αλλά και μυρία δεινά επροξένησαν, διότι ούτε η πρόοδος εκείνων, ούτε η στασιμότης τούτων ήσαν τοιαύται, ώστε να φέρωσι την εκ της νοεράς και υλικής καταστάσεως εκατέρων πολιτικήν μεταβολήν. Αλλ' αφ' ού ήλθε το πλήρωμα του χρόνου, ό έστιν, ο απαιτούμενος βαθμός της προόδου του ενός και της στασιμότητος του άλλου των δύο συζώντων, αλλά μη συμμιγνυομένων εθνών, τότε ούτε η τελεία αποτυχία του επαναστατικού κινήματος κατά τας παραδουναβίους ηγεμονίας (δ), ούτε η αποκήρυξις της Ρωσσίας, ούτε η κατάκρισις της ιεράς συμμαχίας, ούτε οι επί της αγίας τραπέζης αφορισμοί και αι κατάραι της μεγάλης εκκλησίας, ούτε οι επί της αγίας τραπέζης κίνδυνοι, ούτε αι παντός είδους στερήσεις ανέστειλαν την πρόοδον της ελληνικής επαναστάσεως· διότι οσάκις η πάσχουσα ανθρωπότης, αισθανομένη την κάκωσίν της συναισθάνεται και την δύναμίν της, η ορμή της εις βελτίωσιν της καταστάσεώς της καταντά ακράτητος. Αλλ' η πολιτική μεταβολή της Ελλάδος επήγασε μάλλον εκ της στασιμότητος των Τούρκων ή εκ της προόδου των Ελλήνων. Η παρατήρησις αύτη είναι πολλού λόγου αξία, ως μόνη δυναμένη να μας εξηγήση πολλά επί της επαναστάσεως συμβάντα, μη εξηγούμενα ή παρεξηγούμενα αν άλλως πως θεωρηθώσιν.

Αφ' ού δε ο πολύς καιρός και αι αλληπάλληλοι αρμόδιαι περιστάσεις προετοιμάσωσι την πολιτικήν μεταβολήν τινος έθνους, χρειάζεται και αφορμή τις εις την πρώτην κίνησιν. Την αφορμήν ταύτην, ως προς την πολιτικήν μεταβολήν της Ελλάδος, έδωκεν η σύστασις της Φιλικής Εταιρίας, ης ερχόμεθα τώρα να εξετάσωμεν και την αρχήν και την πρόοδον (ε). Διά της εξετάσεως δε ταύτης, δι' ης ανακαλύπτεται η μυστηριώδης αλήθεια και της ευτελούς της αρχής και των ευτελεστέρων της τρόπων, δι' ων προήχθησαν αποτελέσματα τόσον γιγαντιαία, ο μεν ευλαβής θα ψηλαφήση τον δάκτυλον του Θεού, ου η δύναμις εν ασθενεία τελειούται· ο δε πολιτικός θα παρατηρήση, ότι μικρά αφορμή αρκεί να ανατρέψη εκ θεμελίων πολυχρόνιον Αρχήν μη έχουσαν βάσιν την δικαιοσύνης, αλλ' εξουθενούσαν και καταθλίβουσαν το υπήκοον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Εταιρία των Φιλικών και διάδοσις αυτής. — Αποκήρυξις του Αλήπασα Τεπελενλή.

ΠΕΡΙ το 1813 ήκμαζεν η εν Αθήναις φιλόμουσος Εταιρία, ης ο κύριος σκοπός ήτον η διατήρησις των φθειρομένων υπό την τότε άμουσον κυβέρνησιν αρχαιοτήτων, και η νοερά και ηθική βελτίωσις της ελληνικής νεολαίας διά της εν τη πόλει ταύτη συστάσεως σχολείων. Ο φιλομαθής και ουδόλως πολιτικός σκοπός της και το λαμπρόν όνομα της γης όπου έλαβε το είναι, την διέδοσαν ταχέως και εντός και εκτός της Ελλάδος, εν μέσω και των ελευθέρων και των δεσποτικών επικρατειών. Τω όντι, ευγενείς και σοφοί, υπουργοί και βουλευταί, ηγεμόνες και ηγεμονόπαιδες, όλοι εσεμνύνοντο φορούντες το χαλκούν ή το χρυσούν δακτυλίδιον, το γνώρισμα των συνηγόρων ή των ευεργετών της Φιλομούσου Εταιρίας.

Περί δε τα τέλη του 1814 Νικόλαός τις Σκουφάς, εξ Άρτης, άνθρωπος τιμίου χαρακτήρος, πολύπειρος, αλλ' ολίγης παιδείας και μικράς σημασίας, υπάλληλος άλλοτε εμπορικού οίκου, συνέλαβε πρώτος εν Οδησώ την ιδέαν συστάσεως πολιτικής εταιρίας, ην ωνόμασεν «Ε τ α ρ ί α ν - τ ω ν - Φ ι λ ι κ ώ ν»· αρκεί δε μόνη η ονομασία αύτη ίνα δείξη ην είχε μικράν γνώσιν και αυτής της μητρικής γλώσσης του. Ο ασήμαντος ούτος θεμελιωτής ασημάντους παρέλαβε συμπράκτορας κατ' αρχάς (α), και αφ' ού τοις ανεκάλυψε τον σκοπόν του συνενοήθη περί του τρόπου της προόδου του. Η ύποπτος δε αύτη και επικίνδυνος Εταιρία συνεχέετο επιτηδείως ενώπιον πολλών μετά της ανυπόπτου και ακινδύνου των Φιλομούσων· ο δε Ιωάννης Καποδίστριας, υπουργός του αυτοκράτορος Αλεξάνδρου και πασίγνωστος προστάτης της Φιλομούσου Εταιρίας, εψιθυρίζετο επιτηδείως ως μυστικός και ταύτης προστάτης. Αν και η Φιλόμουσος Εταιρία ουδένα έτρεφε κρυπτόν σκοπόν, οι φροντίζοντες την διάδοσιν της Φιλικής διέδιδαν, ότι έτρεφεν ον επεχείρησε να πραγματοποιήση αύτη· ώστε υπό την σκιάν της πρώτης ανεφαίνετο η δευτέρα και ηύξανεν ως παραφυάς. Τοιουτοτρόπως η σύμπτωσις αύτη και η μυστηγορία συνέτρεξαν όχι ολίγον κατ' αρχάς εις την παραδοχήν της μυστικής ταύτης Εταιρίας. Αλλ' ό,τι προ παντός άλλου εκράτυνε την υπόληψίν της και συνετέλεσεν εις τον σκοπόν της ήτο το εξής.

Θρησκευτική ομοδοξία και άσπονδον μίσος προς τους Τούρκους συνέδεαν πάντοτε Έλληνας και Ρώσους. Η εκκλησία των Ελλήνων εθεώρει δικαίως προστάτριάν της την ρωσικήν αυλήν. Υπό την ρωσικήν σημαίαν οι ναύται Έλληνες, διαρκούσης της δουλείας των, ηύρισκαν πολλές ωφελείας, και οι έμποροι εντός της πατρίδος των ισχυράν προστασίαν, οι δε μεταναστεύοντες εις Ρωσσίαν πάντοτε άσυλον και παραμυθίαν, πολλάκις δε τιμάς και πλούτη. Παραδόσεις, Αποκαλύψεις και Αγαθάγγελοι προέλεξαν σωτήρα της Ελλάδος των Ξανθών το γένος, και οι συχνοί και ευτυχείς πόλεμοι των Ρώσων κατά των Τούρκων ανεπτέρουν πάντοτε τας υπέρ απελευθερώσεώς της ελπίδας. Αν και συνέπεσεν εκ περιστάσεως να λάβη την ύπαρξίν της η Φιλική Εταιρία εντός της Ρωσσίας, συνέτρεξε τούτο μεγάλως εις διάδοσίν της· οι δε πρώτοι συστηταί της όντες οποίοι ήσαν, ησθάνθησαν ότι δεν ενέπνεαν παραμικράν πίστιν, και έθεσαν την Εταιρίαν υπό το μυστηριώδες όνομα αγνώστου και ανυπάρκτου υ π ε ρ τ ά τ η ς - Α ρ χ ή ς, υπαινιπτόμενοι την αυλήν της Ρωσσίας. Άνευ του συνετού τούτου στρατηγήματος, η Φιλική Εταιρία θα διέμενεν ό,τι ήτο, μηδέν. Συνέτρεξαν δε και πολλά εις πιθανολογίαν της υποτιθεμένης υψηλής καταγωγής της. Πρώτον, η επικρατούσα παλαιόθεν, γενική ιδέα, ότι η Ρωσσία έμελλε ν' απελευθερώση μίαν ημέραν την Ελλάδα· δεύτερον, η σύστασις της Εταιρίας εντός της Ρωσσίας· τρίτον, ο συνεταιρισμός των κατά την Ελλάδα προξένων Ρώσων· τέταρτον, η εν Ρωσσία υψηλή πολιτική θέσις του Ιωάννου Καποδιστρίου, θεωρουμένου ως συνδέσμου ταύτης και της Ελλάδος, και τελευταίον, η επί των επαναστατικών κινήματων αρχηγία στρατηγού και υπασπιστού του αυτοκράτορος Αλεξάνδρου.

Αλλ' όπως και αν θεωρήση τις την Φιλικήν Εταιρείαν, οιαδήποτε και αν υπολάβη τα αίτια εξ ων κινούμενοι οι συστηταί της συνέλαβαν και επραγματοποίησαν την ιδέαν της συστάσεώς της, και οποία τεχνάσματα εις διάδοσιν αυτής και αν μετεχειρίσθησαν, οφείλει να ομολογήση, ότι συνέδεσεν αύτη όλην την Ελλάδα διά του προσηλυτισμού της, και προητοίμασε και ήνοιξε τον αγώνα διά της μυστηριώδους συνεργείας της.

Η Εταιρία αυτή καθ' εαυτήν ουδέν είχε αξιούστατον. Ο οργανισμός της ήτον ασύνετος και ανεπιτήδεις. Είχεν επτά βαθμούς (β)· των β λ ά μ ι δ ω ν (ως αν δεν είχε η γλώσσα την λέξιν «αδελφοποιητών»), των σ υ σ τ η μ έ ν ω ν, των ι ε ρ έ ω ν, των π ο ι μ έ ν ω ν, των α ρ χ ι π ο ι μ έ ν ω ν, των α φ ι ε ρ ω μ έ ν ω ν και των α ρ χ η γ ώ ν των α φ ι ε ρ ω μ έ ν ω ν. Των επτά δε τούτων βαθμών οι δύο τελευταίοι εθεωρούντο ως στρατιωτικοί και εσυστήθησαν μετά ταύτα.

Αν η βαθμολογία εισήχθη διά την κατά τους βαθμούς ανακάλυψιν του μυστηρίου, δεν φαίνεται ότι διά ταύτης επληρούτο ο σκοπός της Εταιρίας. Οι των κατωτέρων τάξεων Φιλικοί εγνώριζαν όσα οι των ανωτέρων· διότι ο μιν β λ ά μ η ς κατηχούμενος παρηγγέλλετο να έχη έτοιμα τα όπλα του και 50 φουσέκια εν τω κιβωτίω του εις χρήσιν, όταν προστάξη ο αρχηγός του· ο δε σ υ σ τ η μ έ ν ο ς ήκουε «μ ά χ ο υ - υ π έ ρ - π ί σ τ ε ω ς - κ α ι - υ π έ ρ - π α τ ρ ί δ ο ς, ν α - μ ι σ ή σ η ς - ν α - κ α τ α δ ι ώ ξ η ς, κ α ι - ν α - ε ξ ο λ ο θ ρ ε ύ σ η ς - τ ο υ ς - ε χ θ ρ ο ύ ς - τ η ς - θ ρ η σ κ ε ί α ς, τ ο υ - έ θ ν ο υ ς, κ α ι - τ η ς - π α τ ρ ί δ ο ς - σ ο υ»· ο δε ι ε ρ ε ύ ς εμάνθανεν, ότι ο σκοπός της Εταιρίας ήτον η ελευθερία του έθνους· τα αυτά εμάνθαναν και οι των ανωτέρων τάξεων μέχρι του αρχηγού των α φ ι ε ρ ω μ έ ν ω ν. Καθ' ην δε ώραν κατηχείτο ούτος, τω ενεχείριζεν ο κατηχητής σπάθην και τω έλεγεν, «η - π α τ ρ ί ς - σ ο υ - σ ο ι - τ η ν - δ ί δ ει - δ ι ά - ν α - τ η ν - μ ε τ α χ ε ι ρ ι σ θ ή ς - δ ι' - α υ τ ή ν»· το δε δίπλωμα έφερεν επί κορυφής σταυρόν εφιστάμενον ημισελήνου κάτω κυπτούσης.

Η τάξις των ιερών ήτο πολυπληθής. Ο ιερεύς είχε εξουσίαν να εισποιή αδελφούς και απονέμη και αυτόν τον βαθμόν του ιερέως· και επειδή οι μυσταγωγούμενοι ώφειλαν να παρακαταθέτωσι χρήματα εις χείρας του κατηχητού, πολλοί ελάμβαναν τον βαθμόν του ιερέως επί αργυρολογία, και εντεύθεν προήλθε κυρίως η τόση πλημμύρα κατηχούντων και κατηχουμένων. Αν ασύνετος ήτον η κατήχησις θεωρουμένη πολιτικώς, τερατώδες μίγμα αληθείας και ψεύδους, ευσεβείας και ασεβείας, ήτο θεωρουμένη θρησκευτικώς· διότι, εν ώ ο αγών ήτον υπέρ της ιεράς ημών πίστεως και υπέρ πατρίδος, και οι όρκοι εγίνοντο επί του αγίου ευαγγελίου ή επί των αγίων εικόνων, ο κατηχών ιερεύς έλεγε τω κατηχουμένω, ότι τον παρεδέχετο καθ' ην τω έδωκαν δύναμιν οι μεγάλοι ιερείς των Ε λ ε υ σ ι ν ί ω ν. Η Εταιρία των Φιλικών, καθώς και όλαι αι μυστικά εταιρίαί, είχε σημεία και λέξεις εις αναγνώρισιν των συναπαντωμένων μελών· είχε δε και μυστικά γράμματα εις χρήσιν των απόντων· αλλά μόνοι οι ιερείς και οι των ανωτέρων τάξεων τα εγνώριζαν· εις αποφυγήν δε προσωπικών κινδύνων υπεγράφοντο υπό πλαστά ονόματα και υπό τινα σύμβολα. Τόσαι δε ήσαν αι επιστημονικάί γνώσεις των συστητών και οργανιστών της Φιλικής Εταιρίας, ώστε οι κατηχούμενοι ηρωτώντο παρά του κατηχητού αν ε γ ν ώ ρ ι ζ α ν - ε φ ε ύ ρ ε σ ί ν - τ ι ν α - α - κ ο ι ν ο λ ό γ η τ ο ν. Ηρωτώντο δε την αλλόκοτον ταύτην ερώτησιν, διότι οι συστηταί της Εταιρίας επίστευαν την ύπαρξιν του φιλοσοφικού λίθου και κατεγίνοντο εις την αλλοίωσιν των ποταπών μετάλλων εις πολύτιμα.

Η Εταιρία, αφ' ότου εσυστήθη μέχρι του 1817, έμεινεν ολοτελώς άγνωστος εντός της Ελλάδος· εκτός δε αυτής ολίγον προώδευσε, και εκινδύνευσεν εν τη προόδω της διά την εξής αιτίαν.

Νικόλαος τις Γαλάτης, Ιθακήσιος, νέος πνευματώδης αλλ' άσωτος και κομπαστής,

απερχόμενος εις Πετρούπολιν προς εύρεσιν τύχης, διέβη το 1816 διά της Οδησού, όπου ο θεμελιωτής της Εταιρίας Σκουφάς, όστις, αναβάς εις Μόσχαν επί τη συστάσει της Εταιρίας προς διάδοσιν αυτής, είχεν επανέλθει εις Οδησόν το έτος τούτο, επροθυμήθη να τον μυσταγωγήση όχι μόνον τα της Εταιρίας, αλλά και τα της Αρχής, ό εστι τον παρέλαβε μέλος της Αρχής. Ο Γαλάτης, όλως ενθουσιών, και θεωρών ότι τω ανεκαλύφθη ως συντελεστικόν εις εύρεσιν της τύχης ην εθήρευεν, ενήργει εντός της Πετροπόλεως απερισκέπτως υπέρ της διαδόσεως της Εταιρίας, έως ου η ρωσική κυβέρνησις, λαβούσα γνώσιν των ενεργουμένων, τον εξώρισε, και διέταξε τον εν Βλαχία πρόξενόν της, όπου μετέβαινε, να επιτηρή την διαγωγήν του.

Αρχομένου δε του απριλίου του 1818, μετέβη ο Σκουφάς εις Κωνσταντινούπολιν, όπου αυτός και οι εκεί συμμύσται του ήρχισαν σπουδαιότερον και ευτυχέστερον να εργάζωνται υπ' αυτήν την οθωμανικήν εξουσίαν, τυφλώττουσαν περί τα τοιαύτα, ως μη έχουσαν αστυνομίαν προς ανακάλυψιν. Εν ώ δε διέτριβεν ο Σκουφάς εν Οδησώ, έτυχε να διαβύσιν εκείθεν, απερχόμενοι εις Πετρούπολιν επί αντιμισθία των κατά την Επτάννησον στρατιωτικών υπηρεσιών των, καθ' ον καιρόν ετέλει αύτη υπό τους Ρώσους, ο Αναγνωσταράς, ο Περραιβός, ο Χρυσοσπάθης, ο Δημητρόπουλος και ο Φαρμάκης, οίτινες κατηγήθησαν υπό του Σκουφά· επί δε της εις Κωνσταντινούπολιν επανόδου των ενεπιστεύθησαν και το αποστολικόν έργον εντός της Ελλάδος. Εχειροτονήθησαν μετά ταύτα απόστολοι και ο Καμαρινός, ο Πελοπίδας, και άλλοι. Διασπαρέντες ούτοι, οι μεν εντός της Ελλάδος, οι δε εκτός όπου ήσαν Έλληνες, και κατηχούντες όλοι υπό το μυστηριώδες όνομα της υπερτάτης Αρχής, διέδιδαν κατά πρώτον προσεκτικώς και συνεσταλμένως το μυστικόν· αλλ' ευτυχήσαντες κατά τας πρώτας δοκιμάς, έγειναν θαρραλεώτεροι, ενήργουν απερισκέπτως, χειροτόνουν και διέσπειραν άλλους αποστόλους και ούτοι άλλους, ώστε εντός ολίγου η Εταιρία ήτο το κοινόν θέμα των λόγων και των σκέψεων των Ελλήνων, πιστευόντων ότι δάκτυλος ρωσικός διάταττε τα πάντα αοράτως.

Εξ αιτίας του φόβου του δυνάστου των Ιωαννίνων Αλή, η Εταιρία ολίγον προώδευσεν εν τη στερεά Ελλάδι· αλλ' η Πελοπόννησος, όπου δεν επίεζε τόσον το υπήκοον η σιδηρά χειρ του δεσποτισμού, και αι νήσοι, όπου ούτε αρχαί ούτε κάτοικοι Τούρκοι ήσαν, εγέμισαν Φιλικών· ώστε ο ενθουσιασμός πολλών, η ακρισία και η αθυροστομία των πλείστων, και η ατιμωρησία όλων, έβαλαν πολλάκις εις κίνδυνον την αδελφότητα. Εν τοσοούτω ούτε αρχή ουδαμού της στερεάς Ελλάδος, της Πελοποννήσου ή των νήσων εις συστολήν των υπερπλεονασάντων καταχραστών εφαινέτο, ούτε κανονισμός τις υπήρχεν εις τακτικήν του έργου πρόοδον· διά τούτο οι φρονιμώτεροι και ελυπούντο και ανησύχαζαν. Έρχισαν δε και τινες, εξ ων έβλεπαν, να διστάζωσι και περί της Αρχής, αν ήτο τώντι οποία υπετίθετο.

Κατηγηθείς κατά το 1819 ο ηγεμών της Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης της Εταιρίας υπό του γνωρίμου του Καμαρινού, καταβάντος εξ Οδησού και Κωνσταντινουπόλεως, απέστειλε τον αυτόν κατηγητήν εις Πετρούπολιν προς τον Καποδίστριαν, ον επίστευσαν αμφότεροι Αρχήν της Εταιρίας, και προς τον Αυτοκράτορα Αλέξανδρον, ον υπέθεταν υποκινούντα τον αγώνα· δι' ων δε γραμμάτων εφωδίασε τον αποστελλόμενον εμαρτύρει την αφοσίωσίν του εις τον μελετώμενον αγώνα και εζήτει τα εις εξόπλισιν και εκστρατείαν των Μανιατών αναγκαία. Ο Καποδίστριας, αναγνώσας τα γράμματα, δεν εδίστασε και τον

Καμαρινόν να ειδοποιήση, και τον Μαυρομιχάλην δι' αυτού εγγράφως να βεβαιώση, ότι ούτε ο αυτοκράτωρ ούτε αυτός ενείχοντο εις τα επαναστατικά σχέδια, ουδέ τα ενέκριναν. Εξ όσων δε ήκουσεν ο Καμαρινός ενόησε την απάτην, εις ην και αυτός έπεσε και τον Μαυρομιχάλην παρέσυρε και έσπευσε να επανέλθη εις την Ελλάδα προς φωτισμόν των άλλων, λέγων ανυποκρίτως καθ' οδόν όλην την αλήθειαν και επισφραγίζων τους λόγους δι' ων έφερεν απαντήσεων του Καποδιστρίου. Τούτο μαθόντες οι μη θέλοντες την ανακάλυψιν της αληθείας αρχηγοί της Εταιρίας, ως ανατρεπτικήν των σχεδίων των, και αναλογισθέντες, ότι, αν ηκούοντο εν Ελλάδι οι λόγοι του φιλαλήθους Καμαρινού, και ανεγινώσκοντο αι απαντήσεις του Καποδιστρίου, θα εθεατρίζετο το ψεύδος και θα εματαιούντο οι σκοποί της Εταιρίας, εδολοφόνησαν τον Καμαρινόν καθ' οδόν, ηφάνισαν και τα γράμματα και ούτω διέμειναν οι περί τον Μαυρομιχάλην εν σκότει και απάτη, ως και πρότερον.

Αρχομένου δε του 1820, συνήλθαν εις Τριπολιτσάν πολλοί των προκρίτων της Πελοποννήσου δια κοινάς υποθέσεις, μεμνημένοι τα της Εταιρίας. Η συνέντευξις αυτή τοις έδωκεν αφορμήν να συσκεφθώσι και περί της υπενεργουμένης πολιτικής μεταβολής. Πατριωτισμός και αδελφική αγάπη διέκριναν την πρώτην συνέντευξίν των. Επειδή οι προύχοντες Τούρκοι ήσαν εις δύο κόμματα διηρημένοι, διηρημένοι εις δύο κόμματα ήσαν και οι αρχιερείς και οι προύχοντες Χριστιανοί. Αλλ' ο δεσμός της Εταιρίας και ο σκοπός του μεγάλου αγώνος απήτουν την ένωσιν όλων των εις Χριστόν πιστευόντων και την από των Τούρκων απόσπασίν των. Ησθάνθησαν οι συνελθόντες την ανάγκην ταύτην, και αφήσαντες τα τοπικά και προσωπικά, ηνώθησαν όλοι διά την εν Χριστώ ασπασμού, και ωρκίσθησαν κρυφίως και τας διχονοίας των να λησμονήσωσι και από των αλλοπίστων ν' αποσπασθώσιν, συμβοηθούμενοι εις το εξής ως αδελφοί. Τούτου δε γενομένου, απεφάσισαν να στείλωσιν εις Ρωσσίαν άνδρα της εμπιστοσύνης των εις ανίχνευσιν της υψηλής και αγνώστου Αρχής, εις κοινοποιήσιν προς αυτήν των ιδεών των περί του μελετωμένου αγώνος, και εις αίτησιν των διαταγών και οδηγιών της· ήυραν δε ως τοιούτον τον Ιωάννην Παπαρρηγόπουλον, και τω ενεπίστευσαν και δύο έγγραφα, άτινα, αφ' ού υπέγραψαν, απέστειλαν μυστικώ τω τρόπω εις τας επαρχίας και τα συνυπέγραψαν και οι λοιποί προεστώτες και οι αρχιερείς, και το μεν συνίστα παρά τη υπερτάτη Αρχή τον αποστελλόμενον και εξήγει αλληγορικώς τον σκοπόν της αποστολής του, το δε ήτον άγραφον, ίνα εγγράψη ο αποστελλόμενος επί τη ευθύνη ων έφερε την υπογραφήν ό,τι η περίστασις τον ωδήγει, αφ' ού ανεκάλυπτε την αληθινήν Αρχήν, τα σχέδιά της και τους πόρους της.

Πρό τινος δε καιρού, πριν αποφασισθή η παρούσα αποστολή, ο Αλήπασας, υποπτεύων καταδρομήν, επεθύμει να σχετισθή προς την Ρωσσίαν ως την αδιάλλακτον πάντοτε εχθράν της Πύλης· και επειδή εγνώριζεν άλλοτε τον Παπαρρηγόπουλον, τελούντα έργα διερμηνέως παρά τω εν Πάτραις Ρώσσω προζένω, διενοήθη να κοινοποιήση δι' αυτού τους στοχασμούς του προς την αυλήν της Ρωσσίας, και τον εκάλεσεν εις Πρέβεζαν, όπου διέτριβεν. Ο Παπαρρηγόπουλος υπήγε και συνδιελέχθη, αλλά δεν εδέχθη την πρότασιν επί λόγω ότι εις μάτην ήλπιζε την προστασίαν της Ρωσσίας, κινούμενος κατά του κυριάρχου του· επανελθών δε εις Πάτρας, ειδοποίησε τον αρχιεπίσκοπον Γερμανόν, συνεταίρον, περί τούτων. Ο Γερμανός εθεώρησεν, ότι δεν έπρεπε να απελπισθή ο Αλής, και παρεκίνησε τον Παπαρρηγόπουλον ν' αναδεχθή την αποστολήν. Ο Παπαρρηγόπουλος επείσθη και

ειδοποίησε τον Αλήν, ότι, καθ' ας επανελθών εις Πάτρας έλαβεν ειδήσεις, εφρόνει ότι η ρωσική αυλή, αν έβλεπε σταθεράν την επιμονήν του κατά του σουλτάνου, ήτο πολύ πιθανόν να τον βοηθήση, και ότι έτρεφε τόσον χρηστάς ελπίδας περί τούτου, ώστε έτοιμος ήτο ν' αναδεχθή ην απειοιήθη προ ολίγου αποστολήν. Εχάρη ο Αλής επί τη αγγελία ταύτη και πλήρης ελπίδων τω έστειλεν οδηγίας περί της εις Πετρούπολιν απελεύσεώς του· ώστε ο απόστολος ούτος των Πελοποννησιών προς την Αρχήν, ήτο και απόστολος τον Αλή προς την ρωσικήν αυλήν, αγνοούντος την άλλην αποστολήν. Αι δε προτάσεις της πελοποννησιακής ομηγύρεως διά του αποστόλου τούτου ήσαν εν περιλήψει αι εξής·

Α'. Η Αρχή να διορίση εφορίαν εκ των εν Πελοποννήσω αδελφών ενεργούσαν υπέρ του σκοπού υπό τας διαταγάς της Αρχής, και πληροφορούσαν αυτήν περί πάντων.

Β'. Να διατάξη όλους τους αδελφούς να πείθωνται και αναφέρωνται εις την εφορίαν περί παντός, και να μη ενεργώσι τι άνευ αδείας αυτής επί ποινή αποβολής εκ της Εταιρίας.

Γ'. Να δώση διαταγήν να συναχθώσιν εις κοινόν ταμείον εν Πελοποννήσω, υπό την φροντίδα τιμίων ανδρών, όλαι αι συνεισφοραί των εν Πελοποννήσω αδελφών και αυτών των εν ταις ιονίοις νήσοις ει δυνατόν, και να μη δαπανάται τι άνευ της γνώμης των προκρίτων αδελφών και άνευ αδείας της Αρχής.

Δ'. Να διαταχθή τις των εν Ύδρα αδελφών όπως φροντίζη περί της ασφαλούς αλληλογραφίας της Αρχής και της συστηθησομένης πελοποννησιακής εφορίας.

Τοιουτοτρόπως εφωδιασμένος ο Παπαρρηγόπουλος, και παραγγελίαν έχων ιδιαιτέρως να φροντίση και περι ανακαλύψεως της μυστηριώδους Αρχής απεδήμησεν.

Εν τοσούτω η ανάγκη συστάσεως εφοριών εις συστολήν και επιτήρησιν της διαγωγής των αδελφών, ην ησθάνθησαν οι Πελοποννήσιοι, έγινε διά τους αυτούς λόγους επαισθητή και παρά τοις άλλοις· και οι αρχηγοί της Εταιρίας, πριν λάβωσι τας περί των ο λόγους προσκλήσεις, έσπευσαν να τας συστήσωσι κατά τόπους μυστικώς.

Αλλ' όσον προώδευεν η Εταιρία και επλησίαζεν η ώρα της ενάρξεως του αγώνος, τόσον ησθάνοντο οι πατέρες αυτής την ανάγκην ν' ανατεθή η αρχηγία εις άνθρωπον ικανόν να εμπνεύση θάρρος και σέβας, και έστειλαν ένα εξ αυτών, τον Εμμανουήλ Ξάνθον, εις Πετρούπολιν διατάξαντές τον να δοκιμάση την περί τούτου γνώμην του Ιωάννου Καποδιστρίου, και να τω προσφέρη την αρχηγίαν, αν τον εύρισκεν ευδιάθετον, εκθέτων αυτώ τας μεγάλας προόδους της Εταιρίας εντός και εκτός της Ελλάδος. Καθ' ον δε καιρόν εσκέπτοντο και ενήργουν περί τούτου, παρενέπεσε το ακόλουθον μέγα πολιτικόν συμβάν επιταχύναν τον μελετώμενον αγώνα.

Συντελεστικόν εις στερέωσιν του κλονιζομένου οθωμανικού κράτους εθεώρησεν ο σουλτάνος την εξόντωσιν των δυνατών τοπαρχών του· επερρεάζετο προς τούτο όχι μόνον υπό της πολιτικής του, αλλά και υπό της σφοδράς επιθυμίας του να σφετερισθή τους θησαυρούς των.

Ὁ Αλῆς ἦτο και δυνατός και πλούσιος· πλήρης δε και τόλμης, ην εμπνέει η ευτυχία, και σύστημα ἔχων ν' απαλλάττεται εχθρών και αντιζήλων διά παντός θεμιτοῦ ἢ αθεμιτοῦ τρόπου, δεν εβράδυνε να δώση τω καιροφυλακτοῦντι κυριάρχη του δικαίαν αφορμήν της μέχρι θανάτου καταδρομῆς του διά του εξῆς τολμήματος.

Ἐπεσεν εις την οργήν του σατράπου τούτου και κατεδιώκετο μέχρι θανάτου ο συγγενῆς του και ἄλλοτε επιστήθιος φίλος του και συνεργός των σκοπών του Ισμαήλμπεης, ο και Πασόμπεης. Κατέφυγεν ο μπέης οὗτος προς αποφυγήν των δεινών του εις πολλά μέρη, αλλά παντού εκινδύνευσε· μετέβη επί τέλους εις Κωνσταντινούπολιν διψών εκδίκησιν κατά του θανασίμου εχθροῦ του, και ευτύχησε να εισχωρήση εις τα συμβούλια της Πύλης ως καπουτσήμπασης, να κερδίση την εύνοιαν και να κινήση κατά του Αλή την οργήν του τότε παντοδυνάμου Χαλέτ - εφέντη. Ο Αλῆς κατεταράχθη μαθών την ύψωσιν του εχθροῦ του, και ἔτι μάλλον αφ' οὐ εἶδε μετ' ολίγον, ὅτι ο δευτερότοκος υἱός του Βελήπασας, ηγεμὼν της Λαρίσης, μετετέθη εκ της λαμπρᾶς εκείνης ηγεμονείας εις την ποταπὴν της Ναυπάκτου διά της παρά τω σουλτάνω ενεργείας του Χαλέτη. Ακολουθὼν δε την επίβουλον και ασυνείδητον πολιτικὴν του απεφάσισε να δολοφονήση τον Πασόμπεην εντός της βασιλευούσης, και ἐμίσθωσεν επί τούτω τρεις Αλβανούς, οἵτινες καιροφυλακτήσαντες τον επιστόλισαν, αλλά δεν τον ἐβλαψαν, και συλληφθέντες ὠμολόγησαν, ὅτι ἦσαν ὄργανα της θελήσεως του Αλή. Και οὔτοι μεν ως κακούργοι εκρεμάσθησαν, ο δε Αλῆς μετεπέμφθη εντός ρητῆς προθεσμίας εις Κωνσταντινούπολιν ἵνα απολογηθῆ· παρήκουσε, και η Πύλη ἐκίνησεν ὄπλα κατ' αὐτοῦ, ως απειθούς και αποστάτου, και ἀνέδειξε τον Πασόμπεην αρχιστράτητον των κατ' αὐτοῦ δυνάμεων και ηγεμόνα Ἰωαννίνων και Δελβίνου.

Κατετάραξε την Ελλάδα το κατά του Αλή κίνημα, και ὠπλισε τους Ἕλληνας, τους μεν υπέρ αὐτοῦ, τους δε κατ' αὐτοῦ. Οἱ δε διευθύνοντες τα της Εταιρίας εθεώρησαν την περίστασιν της τουρκικῆς ταύτης ἀλληλομαχίας ἀρμοδίαν εις ἐναρξιν του ἑλληνικοῦ ἀγώνος, και δεν εσυλλογίσθησαν ὅτι τα πάντα ἦσαν ἀνέτοιμα, οὐδὲ πόσον ἐναντία προς τον μελετώμενον σκοπὸν ἐφαίνοντο αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, καθ' ὃν καιρόν η ἱερά συμμαχία, καταπτοηθεῖσα δι' ὅσα ἐνήργησεν ο καρβοναρισμός εν τη Ἰταλία εις ἀνατροπὴν των καθεστώτων, ὄχι μόνον ἐκινήθη ἐνοπλος κατ' αὐτοῦ, αλλά ἐκηρύχθη και ἐπισήμως κατά πάσης πολιτικῆς καινοτομίας γινομένης παρά γνώμην των κρατούντων, οἰαδήποτε και ἀν ἦσαν τα κινούντα αἴτια, και προς οἰονδήποτε σκοπὸν και ἀν ἀπέβλεπαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ὁ Αλέξανδρος Ὑψηλάντης καθίσταται ἐπίτροπος της ἀρχῆς της Εταιρίας των Φιλικῶν. — Ἐνέργειαι αὐτοῦ και προετοιμασίαι εις ἐπανάστασιν της Ελλάδος.

Ὁ ἀποσταλεὶς προς τον Καποδίστριαν Ξάνθος ἵνα τω προσφέρῃ την ἀρχηγίαν της Εταιρίας ὄχι μόνον δεν ἠύρεν ευμενὴ υποδοχὴν παρ' αὐτῷ, αλλά και κακῶς ἀπεπέμφθη ως συνεργὼν εις την καταστροφὴν του ἔθνους του, και ἠναγκάσθη να στρέψῃ προς ἄλλον τα βλέμματά του.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης έζη εν Ρωσσία· ήτο βλαστός λαμπράς οικογενείας και υιός ηγεμόνος καταδιωχθέντος υπό της Πύλης και πρόσφυγος εις Ρωσσίαν· διέπρεψε μαχόμενος υπό την ρωσικήν σημαίαν· εν δε τη μάχη της Δρέσδης απεκόπη και η δεξιά του. Έφερε τίτλον πρίγκηπος και βαθμόν στρατηγού, και υπασπιστού του αυτοκράτορος, και εδείκνυε πάντοτε πολλήν φιλογένειαν και μέγαν ενθουσιασμόν υπέρ της ελευθερίας της Ελλάδος. Τοιαύτα χαρακτηριστικά εθεώρησεν ο Ξάνθος άξια της γενικής αρχηγίας της Εταιρίας· ως μυστικός δε και αυτός αρχηγός αυτής δεν έκρινεν αναγκαίον να ζητήση την γνώμην των συναρχηγών του· έφερεν υπογεγραμμένην παρ' αυτών σύμβασιν, ην έπρεπε να προσυπογράψη ο Καποδίστριας, αν εδέχετο την γενικήν αρχηγίαν· κατ' αυτήν ώφειλεν ο γενικός αρχηγός να συμβουλευήται και αυτούς περί πάντων (α). Ο αποσταλείς, ευρών τον Υψηλάντην πρόθυμον να την προσυπογράψη, τον εχειροτόνησεν επίτροπον της Αρχής· ο δε Υψηλάντης, λαβών εντεύθεν την απαιτουμένην εξουσίαν, και κατανοήσας οποιόι ήσαν οι συνιστώντες την Αρχήν, εσφετερίσθη όλην την υπερτάτην διοίκησιν των πραγμάτων, ολιγωρήσας μεν τους αρχηγούς της Εταιρίας και δοτήρας της εξουσίας του, και θεωρήσας την υπογραφείσαν πράξιν ως χαρτίον άγραφον, προσποιούμενος δε πάντοτε, ότι ενήργει υπό διαταγάς ανωτέρων εις πλάνην των μη ειδότην το μυστήριον της ανυπάρκτου Αρχής· ανέλαβε δε την γενικήν αρχηγίαν την εικοστήν Ιουνίου 1820, και ήρχισεν έκτοτε να ενεργή εντός της Ρωσσίας ό,τι ενόμιζεν ωφέλιμον προς τον σκοπόν του.

Ο δε Γαλάτης μετά τινα διατριβήν εν Βλαχία, όπου πρώτος εισήξε την Εταιρίαν, αφίχθη εις Κωνσταντινούπολην. Υποπτεύσαντές τον οι εκεί συνάδελφοι του ως επίβουλον, ή ως προσπαθούντα να σφετερισθή την αρχήν, τον έπεισαν ν' απέλθη, επί προετοιμασία δήθεν του αγώνος εις Πελοπόννησον εν συνοδεία τινών συνεταίρων· αλλά φθάσας παρά την Ερμιόνην (Καστρί) αντικρύ των Σπετσών εδολοφονήθη παρ' αυτών, υπερμεσούντος του έτους. Τόσον δε ο ζήλος της Εταιρίας κατέτρωγε τους μύστας αυτής, ώστε επλήγωσέ τις αυτών καιριώς εν Κωνσταντινουπόλει τον Αναγνώστην Δηληγιάννην ως αποδοκιμάζοντα τα της Εταιρίας.

Εν τούτοις, ο Παπαρρηγόπουλος αφιχθείς εις Κωνσταντινούπολιν παρέστη ενώπιον των εκεί εφόρων της Εταιρίας, και απεστάλη εις Πετρούπολιν προς συνέντευξιν του Υψηλάντου όπως μυσταγωγηθή δήθεν παρ' εκείνου τα της Αρχής και τω εγχειρίση τα προς αυτήν γράμματα. Ως δε διπλούς απόστολος, επεσκέφθη και τον εν Κωνσταντινουπόλει επίτροπον του Αλή προς ον ήτο συστημένος, και δι' αυτού εθάρρυνεν αύθις τον Αλήν να επιμείνη εις ην εμελέτα προς τον σουλτάνον αντίστασιν, και να ελπίζη πάντοτε εις την ρωσικήν υπεράσπισιν· τα αυτά τω εγνωστοποίησε και αφ' ού έφθασεν εις Πετρούπολιν, και τω προανήγγειλεν ως άφευκτον τον προς την Πύλην ρωσικόν πόλεμον· μη ευρών δε τον Υψηλάντην εν Πετρούπόλει, έτρεξε κατόπιν του εις Μόσχαν, κακείθεν εις Οδησόν, όπου τον συνήντησε και τω ανεκάλυψε τον σκοπόν της αποστολής του. Ερωτήσας δε αυτόν και περί της Αρχής προς ην εστέλλετο, ήκουσεν, ότι ήτον αφανής, ότι αυτός ήτον ο πληρεξούσιος της, και ότι αυτό έπρεπε και τα προς αυτήν γράμματα να εγχειρίση, και τους στοχασμούς του ν' ανακοινώση, και ότι διά του πληρεξουσίου της θα εμάνθανεν η Αρχή τα πάντα και δι' αυτού θα έδιδε τας αναγκαίας διαταγάς. Ο Παπαρρηγόπουλος τω έδωκεν επί τοις λόγοις τούτοις το συστατικόν των Πελοποννησίων, τω είπεν ότι οι Έλληνες ανέμεναν όλα τα του πολέμου παρά της Αρχής, και τον πληροφόρησεν ακριβώς περί της καταστάσεως, των πραγμάτων καθ' όλην την Ελλάδα. Ηπόρησεν ο Υψηλάντης ακούσας, ότι

ούτε στρατεύματα ήσαν μυστικώς προωργανισμένα, ούτε χρήματα αποτεταμιευμένα, ούτε πολεμοφόδια ουδαμού συσσωρευμένα. Εις τόσην δε απάτην τον έρριψαν οι απόστολοί του, ώστε εδίσταζε να πιστεύση όσα αληθώς τω έλεγεν ο Παπαρρηγόπουλος, όστις θεωρήσας εθνοφθόρον τον δισταγμόν του έγραψε δι' άλλης χειρός επί του αγράφου και παρά των αρχιερέων και προκρίτων της Πελοποννήσου υπογεγραμμένου χαρτίου όσα ενόμισε συντελεστικά εις παύσιν του δισταγμού και εις αναίρεσιν των ψευδολογιών εφ' ων ο ατυχής πληρεξούσιος εσάλευε τας ελπίδας του και ερριψοκινδύνευε την ύπαρξιν του έθνους του· αλλ' αυτό το έγγραφον ίσχυσε να απαλλάξη τον Υψηλάντην της απάτης του.

Το φθινόπωρον του 1820 επανήλθεν ο Παπαρρηγόπουλος εις Πάτρας και ενεχείρισε τω Πατρών (β) τα παρά του Υψηλάντου ως πληρεξουσίου επιτρόπου της Αρχής αποκριτικά γράμματα πραγματοποιούντα τας αιτήσεις της Πελοποννησιακής ομηγύρεως δι' αδείας εγκαταστάσεως γενικής εφορίας διοικούσης εν Πελοποννήσω τα της Εταιρίας υπό την Αρχήν και εχούσης την απαιτουμένην ισχύν εφ' όλων των αδελφών, και διά συστάσεως γενικού ταμείου των κατά την Πελοπόννησον, καθ' όλον το Αιγαίον και κατά την Επτάννησον συνεισφορών αυτών. Τα αυτά γράμματα ανήγγελλαν ως εξ ονόματος της Αρχής και την αναγόρευσιν του Υψηλάντου ως πληρεξουσίου αυτής. Οι Πελοποννήσιοι λαβόντες ταύτα, ακούσαντες και τους θαρρυντικούς λόγους του αποστόλου των υποπετεύσαντος τα του Υψηλάντου ως σαθρά, αλλά μη στηλιτεύσαντος αυτά, και αναγνώσαντες μάλιστα και φράσιν των προς αυτούς γραμμάτων λέγουσαν, «ε ζ η τ ή θ η - κ α ι - ό θ ε ν - έ δ ε ι - η - α ν ή κ ο υ σ α - β ο ή θ ε ι α - κ α ι - υ π ε ρ ά σ π ι σ ι ς - κ α ι - ε χ ο ρ η γ ή θ η - α φ θ ό ν ω ς», εθαρρύνθησαν και εσύστησαν την εφορίαν, υπό την προεδρείαν του Ιωάννου Βλασοπούλου προξένου της Ρωσσίας, εκ των αρχιερέων Π Πατρών Γερμανού, Μονεμβασίας Χρυσάνθου, Χριστιανουπόλεως Γερμανού, και εκ των προκρίτων Ασημάκη Ζαήμη, Σωτήρη Χαραλάμπη και Θεοδώρου Ρέντη· διώρισαν δε και ταμίας τον Ιωάννην Παπαδιαμαντόπουλον και τον Παναγιώτην Αρβάλην. Η εκλογή αυτή εψύχρανέ τινας μη συμπαραληφθέντας εν τη εφορία, και εντεύθεν ανεφύη έρις και αντίπραξις πριν αρχίση ο αγών, και η εφορία έμεινεν εξ αυτής της συστάσεώς της νεκρά.

Εν τω μεταξύ δε τούτω ο εν Ρωσσία Υψηλάντης ήτησε παρά της Ρωσικής κυβερνήσεως άδειαν απουσίας, και μετέβη εις Βεσσαραβίαν, όπου πολλάκις διελέχθη μετά διαφόρων μελών της Εταιρίας ελθόντων πολλαχόθεν εις έντευξίν του, προετοιμάζων τα πάντα προς έναρξιν του αγώνος. Οι απόστολοι της Εταιρίας, οι γενικώς την ταχείαν έναρξιν του αγώνος επιθυμούντες, τους μεν Έλληνας, προς ους εστέλλοντο, εβεβαίουν ότι πάσα βοήθεια θα ήρχετο έξωθεν άμα ήρχιζεν εντός ο αγών, τον δε Υψηλάντην εθάρρυναν λέγοντες, ότι τα πάντα ήσαν έτοιμα εντός της Ελλάδος, και ότι οι Έλληνες δεν εζήτουν ειμή αρχηγόν έξωθεν εις έναρξιν. Ο Υψηλάντης επίστευεν όσα τω έλεγαν, διότι ήσαν όσα επεθύμει και ενόμιζεν ότι δεν επρόκειτο ν' ανεγείρη θρόνον, αλλά να καθήση επί ήδη ανεγερθέντος. Αν δε τις τω έλεγε την αλήθειαν, δεν επιστεύετο· τόσον εφάνη ευαπάτητος. Απεφάσισε δε εν πρώτοις να κατέλθη εις Ελλάδα, και έστειλε καί τινας φέροντας μυστικά γράμματα εις την Πελοπόννησον, εις τας νήσους και εις την στερεάν Ελλάδα, και έχοντας εντολήν να προκηρύξωσι την ταχείαν έλευσίν του και προετοιμάσωσι την οδόν του· διενοείτο δε άγνωστος να καταβή εις Τεργέστην όπου θα τον περιέμενεν Ελληνικόν πλοίον περί την 20 νοεμβρίου, και άγνωστος να καταπλεύση εις τα παράλια της Μάνης, όθεν εμελέτα ν' αρχίση τα ένοπλα κινήματά του την 25 Μαρτίου, ημέραν του Ευαγγελισμού, ως

ευαγγελιζομένην την πολιτικήν λύτρωσιν του ελληνικού έθνους· αλλ' εν ώ κατεγίνετο παρασκευάζων την εις Ελλάδα κατάβασίν του, τινές των περί αυτόν υπερίσχυσαν συμβουλευόντες τον να μεταβή εις Μολδοβλαχίαν, και εκείθεν ν' αρχίση τον αγώνα. Εις υποστήριξιν δε της γνώμης των τω έλεγαν, ότι αι δύο αύται ηγεμονείαι εθεωρούντο ως άλλη Ελλάς, διότι και ηγεμόνες και αυλικοί ήσαν Έλληνες, και ο λαός ως ομόδοξος ήτο πρόθυμος να συναγωνισθή τον υπέρ πίστεως αγώνα, ότι ο ηγεμών της Μολδαυίας τον εδέχετο προθύμως, ότι η ηγεμονεία της Βλαχίας, χηρεύουσα διά τον μεσούντος του Ιανουαρίου θάνατον του ηγεμόνος της Αλεξάνδρου Σούτσου, ετέλει υπό αδύνατον μεσηγεμονίαν ή μάλλον ειπείν αναρχίαν, ότι ευρίσκετο εν ταις ηγεμονείαις μέγας αριθμός Φιλικών, ότι Τούρκοι δεν ενυπήρχαν, ότι ο τόπος είχεν αφθόνους τροφάς εις διατήρησιν πολυπληθών στρατευμάτων, και ότι το ταμείον της Φιλικής Εταιρίας δεν ήτο κενόν. Τον εβεβαίουν δε εξ ων είχαν πληροφοριών, ότι έτοιμοι ήσαν να συναγωνισθώσιν όλοι οι Αρβανίται. Αρβανίται δε ελέγοντο οι εν ταις δύο ηγεμονίαις σύμμικτοι Έλληνες, Βούλγαροι και Σέρβοι συνδεόμενοι διά του αυτού δόγματος και ποριζόμενοι τα προς το ζην δι' οπλοφορίας, τινές δε διά μισθώσεως προσόδων. Οι Φαναριώται αυθένται, εξ ότου η ηγεμονία μετέπεσεν εις χείρας των, τους μετεχειρίζοντο εις ιδίαν φρουράν και εις δημοσίαν υπηρεσίαν. Το παράδειγμα των αυθεντών μιμούμενοι οι εντόπιοι άρχοντες είχαν και ούτοι Αρβανίτας και εις υπηρεσίαν των και εις φύλαξιν των γαιών των. Οι σύμμικτοι δε ούτοι πολεμικώτεροι των εντοπίων, ελογίζοντο τω καιρώ εκείνω τετρακισχίλιοι. Εθάρρυναν τον Υψηλάντην ίνα μεταβή εις τας ηγεμονείας και οι εξής λόγοι.

Διέτριβαν εν Βλαχία δύο σημαντικοί οπλαρχηγοί Έλληνες, ο Γεωργάκης Ολύμπιος ή Ολυμπιώτης υπηρετήσας άλλοτε υπό τους Ρώσους, και ο Καμινάρης Σάββας Φωκιανός Πάτριος έχοντες αμφοτέροι ικανόν αριθμόν οπλοφόρων· και ο μεν Ολύμπιος, νυμφευθείς την χήραν του περίφημου Σέρβου Χαϊδούκου Βέλκου και πολεμήσας άλλοτε υπέρ αυτού εν Σερβία, είχεν εκεί μέγα κόμμα· ο δε Σάββας είχε πολλήν επιρροήν εν Βουλγαρία· αμφοτέροι δε ούτοι, μέλη όντες της Εταιρίας των Φιλικών, ειδοποίησαν τον Υψηλάντην, ότι ήσαν και έτοιμοι και ευέλπιδες να κινήσωσιν εις επανάστασιν τους τόπους εκείνους. Εκτός τούτου απηγορεύετο κατά τας συνθήκας Τουρκίας και Ρωσσίας πάσα εισβολή τουρκικών στρατευμάτων εις τας ηγεμονείας άνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως της Ρωσσίας, και ευλόγως εσυλλογίζετο ο Υψηλάντης ότι, αν ετάραττε τας ηγεμονείας, η Πύλη μανθάνουσα τας ταραχάς ή θα έστελλεν αμέσως διά το κατεπείγον της περιστάσεως κατά των αποστατών δυνάμεις άνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως της Ρωσσίας, και τότε παρέβαινε τας συνθήκας και έδιδε δικαίαν αφορμήν πολέμου, ή θα εζήτηι την συγκατάθεσίν της εις αποστολήν στρατευμάτων, και τότε παρήρχετο πολύς καιρός· ώστε εδύνατο ο Υψηλάντης εν τω μεταξύ τούτω, μένων ανεπηρέαστος, να οργανίση ικανάς δυνάμεις εν ταις ηγεμονείαις και ευτυχώς να προοδεύση· επίστευε δε ως κατορθωτόν και σχέδιόν τι σταλέν παρά της εν Κωνσταντινουπόλει εφορίας και επιδιορθωθέν και εγκριθέν παρ' αυτού, καθ' ό η Κωνσταντινούπολις εν ρητή ημέρα θα εκαίετο, ο Σουλτάνος θα εφονεύετο, ο στόλος θα εκυριεύετο ή θα κατεστρέφετο, και οι βασιλικοί θησαυροί θα διηρπάζοντο. Τοιούτοι λόγοι έπεισαν τον Υψηλάντην να προτιμήση την εις τους παραδουναβίους τόπους μετάβασιν επί σκοπώ πάντοτε να μη διαμείνη εν Μολδοβλαχία, Σερβία ή Βουλγαρία, αλλά να καταβή εις Ελλάδα ανάπτων παντού καθ' οδόν την φλόγα της αποστασίας. Επετάχυναν δε την έναρξιν του αγώνος προ της προσδιορισθείσης ημέρας 25

Μαρτίου αι εξής αιτίαι.

Μεταξύ των αποστόλων, ους ο Υψηλάντης έπεμψεν εις διάφορα μέρη φέροντας τας περί της αποστασίας εντολάς του, ήσαν και ο Δημήτριος Ύππατρος Μετσοβίτης, και ο Αριστείδης Παπάς ή Πωπ Θεσσαλός, και οι δύο άλλοτε κληρικοί. Τούτων ο μεν πρώτος διέβη εις Θεσσαλονίκην φέρων γράμματα του Υψηλάντου, εν οίς και ιδιόχειρα αυτού, προς πολιτικούς και πολεμικούς των μερών εκείνων, και σκοπεύων ν' απέλθη εις Ήπειρον· ο δε δεύτερος εστέλλετο εις Σερβίαν φέρων και αυτός γράμματα προς επανάστασιν της ηγεμονείας εκείνης. Αμφότεροι δε, συλληφθέντες καθ' οδόν, αρχομένου του Ιανουαρίου, εφονεύθησαν, και τα γράμματα έπεσαν εις χείρας της οθωμανικής εξουσίας. Ο Υψηλάντης, εν αγνοία εισέτι των κατά τον Αριστείδην, αλλ' εν πλήρει γνώσει των κατά τον Ύππατρον, κατεθορυβείτο αναλογιζόμενος ότι, αν η Πύλη έστελλε τα γράμματα ταύτα προς τον αυτοκράτορα Αλέξανδρον παραπονουμένη, ότι στρατηγός του ωργάνιζεν επανάστασιν εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας, και απαιτούσα την ματαίωσιν του σχεδίου του, θα ηναγκάζετο ο αυτοκράτωρ να τον ανακαλέση εκ Βεσσαραβίας και να τον καταστήση διόλου άχρηστον· αρθέντος δε αυτού εκ μέσου, εματαιούνται όλα τα σχέδια της Εταιρίας. Εκτός του δεινού τούτου συμβάντος, εγνώσθη ότι και τις Ασημάκης Θεοδώρου Πελοποννήσιος επρόδωκε την Εταιρίαν τω σουλτάνω, και τις Διόγος Επταννήσιος, μέλος της Εταιρίας, την επρόδωκε και αυτός τω Αλή, ούτος δε την ανεκάλυψε τω κυριάρχη του επ' ελπίδι να εύρη χάριν ενώπιόν του· έλαβε δε και εξ Ελλάδος ο Υψηλάντης κατ' εκείνας τας ημέρας γράμματα λέγοντα, ότι η Εταιρία, ήτο πασίγνωστος, ότι το έθνος ευρίσκετο επί του χείλους της αβύσσου εξ αιτίας της ανακαλύψεώς της, και ότι ώφειλε να καλέση τους λαούς άνευ ουδεμιάς αναβολής εις τα όπλα.

Λήγοντος δε του δεκεμβρίου του αυτού έτους, κατέβη εις Πελοπόννησον ως αντιπρόσωπος του Υψηλάντου ο εκ της επαρχίας του Λεονταρίου αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δίκαιος Φλέσσας, ο κατ' αρχάς απόστολος και μετά ταύτα μέλος της υπερτάτης αρχής, ήτοι ειδώς το μυστήριον της απάτης, άνθρωπος νεωτεριστής, μεγαλότολμος και πνευματώδης, αλλ' ανίκανος να εμπνεύση σέβας διά του χαρακτήρος του ή της διαγωγής του· διά ταύτα, και διότι οι αρχιερείς και οι προεστώτες της Πελοποννήσου, γινώσκοντές τον προ ολίγου μικρόν, τον είδαν διά μιας μέγαν, κακίστην επροξένησεν εντύπωσιν ο υψηλός διορισμός του εξ αυτών των προοιμίων.

Η δε εν Πελοποννήσω τουρκική εξουσία είχε συλλάβει πρό τινος καιρού μεγάλας υποψίας περί των μελετωμένων. Πάσα άλλη εξουσία θα εξιχνίαζεν ακόπως και ακριβώς όλη την αλήθειαν εξ όσων ασυστόλως ελέγοντο και ενηργούντο καθ' όλας τας επαρχίας της Πελοποννήσου· αλλ' οι υπό την Πύλην ηγεμόνες, καταγινόμενοι εις το ν' αργυρολογώσι μάλλον ή να διοικώσιν, έχοντες δε και έξιν να σφάζωσι και καταστρέψωσιν οσάκις συνελάμβαναν πολιτικές υποψίας, συγχέοντες πταιστας υπόπτους και αθώους, δεν εφρόντιζαν συνήθως να προασφαλίζωσι την επικράτειαν καθ' ους απαιτεί η προνοητική πολιτική τρόπους. Την φύσει δε τυφλήν ως προς τα τοιαύτα τουρκικήν εξουσίαν απετύφλωσε και η αποστασία του Αλή, ην δράξαντες ως αφορμήν οι Έλληνες διέσπειραν επιτηδείως παντού, ότι ο Αλής, ον παρωνόμαζαν επονειδίστως Καρά - Αλήν, ηρέθιζε την Πελοπόννησον, και ότι αρχιερείς και άρχοντες κατεγίνοντο εις ματαίωσιν των σχεδίων του. Αλλά μόλις διεσκεδάζοντο αι επικρατούσαι υποψίαι, και ανεφύοντο νέαι ισχυρότεραι,

ώστε οι εντόπιοι Τούρκοι, έχοντας άλλα συμφέροντα παρά τα των ηγεμονευόντων, ήσαν πάντοτε έμφοβοι. Διά τας αιτίας ταύτας, και προς ακριβή γνώσιν της αποστολής του Δικαίου και σπουδαίαν σύσκεψιν περί του πρακτέου, συνήλθαν εις Βοστίσαν, ως εις απόκεντρον μέρος, αρχιερείς τινες και προεστώτες συναινέσει και των μη παρόντων, εις αποφυγήν υποψιών, θέλοντες δε να κρύψωσι και οι ολίγοι ούτοι τον αληθή σκοπόν της συνελεύσεως, διέδοσαν, ότι συνήρχοντο κατά διαταγήν της Μεγάλης εκκλησίας προς επιτόπιον επιθεώρησιν αγρού τινος σταυροπηγιακού διαφιλονεικουμένου. Υπό το πρόσχημα τούτο συνεδρίασαν κατά πρώτην φοράν την 26 Ιανουαρίου, και ηκροάσθησαν τον Δίκαιον διαδίδοντα ασκέπτως και ασυστόλως επί της εις Ελλάδα καταβάσεώς του και της εις Βοστίσαν ελεύσεώς του, ότι ήγγιζεν η έναρξις του αγώνος, και ότι εστέλλοντο έξωθεν άφθονα και πολυειδή πολεμικά βοηθήματα· έδειξε δε εν Βοστίτη, και τας οδηγίας του και τα πισωτήριά του, δι'ων απεκαλείτο παρά του Υψηλάντου «άλλος εγώ». Εις απόδειξιν δε της πολλής απάτης του Υψηλάντου περί τα της Ελλάδος, και της σφαλεράς κρίσεώς του, σημειούμεν εκ των περιών ο λόγος οδηγιών τα ακόλουθα.

«Άρθρ. β'. Οι αρχιερείς, οι άρχοντες και οι δημογέροντες της Πελοποννήσου να εκλέξωσιν από όλον το σύστημα των προεστώτων δύο τους δοκιμωτέρους και υποληπτικωτέρους, οι οποίοι καθέμενοι εις Τριπολιτσά να θεωρώσι τας συμπίπτουσας κοινάς της πατρίδος υποθέσεις με καθαράν συνείδησιν, οι δε λοιποί να διοργανίσωσιν εις τας επαρχίας το πράγμα ευτάκτως και ταχέως.

Άρθρ. γ'. Το στρατιωτικόν να διοργανισθή ευτάκτως· η ευταξία φέρουσα την ευδαιμονίαν των όπλων, τότε θέλει φυλαχθή, όταν καθ'όλας τας επαρχίας διορισθώσι χιλίαρχοι οι πλέον φρόνιμοι και δόκιμοι εις το να οπλοφορώσι και να διοικήσωσι στρατόν. Πρέπει να γενή κατά επαρχίαν η εκλογή ενός χιλιάρχου έχοντος την άδειαν να στρατολογήση και να επιστήσῃ κατά την τάξιν της χιλιαρχίας τους αξιωματικούς, ήτοι εκατοντάρχους, πεντηκοντάρχους και δεκάρχους. Εις αυτούς θέλει υπόκειται νομίμως διοικούμενος ο στρατός.

Άρθρ. στ'. Ο γενικός έφορος (Υψηλάντης) δεν κρίνει εύλογον, να αρματωθή ο τυχών διά την προξενουμένην σύγχυσιν και ζημίαν από την απειρίαν του όχλου. Να εκλεχθώσι δε από την Πελοπόννησον όλην είκοσι-πέντε-μόνον-χιλιάδες-στρατός-από-άνδρας-εκλεκτους-και-εμπείρους-εις-τα-όπλα, διά να οδηγηθώσι τακτικώς από τούτον με την ανήκουσαν υπακοή ευθύς οπού φανή εις την Πελοπόννησον.

Άρθρ. η'. Ανάγκη πάσα να γίνη κατάλογος καθαρός της αδελφότητος όλης διά να εξετασθή η κατάσταση του καθ'ενός και να υποχρεωθή να συνεισφέρει αναλόγως, ώστε η καταβολή να γενή επέκεινα του ενός μιλιονίου. Αύτη είναι γνώμη του γενικού εφόρου και της σεβαστής Αρχής.

Άρθρ. θ'. Οι χιλίαρχοι και αξιωματικοί έχουν χρέος να ορκίσωσι τους στρατιώτας των εν ονόματι του Ιησού Χριστού κ.τ.λ.».

Κατά τας οδηγίας ταύτας ο Υψηλάντης επίστευεν ότι η Τριπολιτσά, καθέδρα της Πελοποννήσου, όλη σχεδόν υπό Τούρκων κατοικουμένη και υπέρ πάσαν πελοποννησιακών

πόλιν φρουρουμένη, ήτον ο καταλληλότερος τόπος εις εγκατάστασιν επαναστατικής αρχής και εις μυστικήν διεξαγωγήν των συμπιπτουσών της πατρίδος υποθέσεων, και ότι δυνατόν ήτο να εκλεχθώσι μεταξύ των Πελοποννησίων, ανθρώπων καταγινομένων εις ειρηνικάς εργασίας, να οργανισθώσι μυστικώς και ορκισθώσιν ενώπιον της ακμαζούσης τουρκικής εξουσίας στρατεύματα είκοσι πέντε χιλιάδων εξ εμπειροπολέμων ανδρών.

Και ταύτα μεν έλεγαν αι οδηγίαι. Ο δε άλλος εγώ Δικαίος επρόσθετεν, ότι η Ρωσσία εκίνει τον Υψηλάντην, ότι θα εκήρυττε πόλεμον κατά της Πύλης άμα ήρχιζεν ο αγών εν Ελλάδι, και ότι θα έστελλε τότε και στόλους και στρατεύματα και πολεμεφόδια και θησαυρούς. Ιδών δε, ότι όσα εκομπορημόνει δεν επιστεύοντο, δεν εσυστάλη να βεβαιώση ότι έφθασεν ήδη εις Ύδραν ικανή ποσότης και όπλων και χρημάτων και πολεμεφοδιών εκ της Ρωσσίας, και ότι ητοιμάζοντο και πλοία της νήσου εκείνης εις έκπλουν. Ηγανάκτησεν η συνέλευσις διά τας αναιδείς ψευδολογίας του Δικαίου, τον επέπληξεν αυστηρώς και τον εφοβέρισεν, ότι θα τον εφυλάκιζεν, αν δεν έπαυεν ερεθίζων τα πνεύματα, διαδίδων τόσω ψευδείς φήμας και ριψοκινδυνεύων την ύπαρξιν του έθνους. Πάντα ταύτα έδωκαν κακίστην ιδέαν και περί τον προσωπικού και περί των πόρων της Αρχής. Όχι ολιγώτερον είχε κλονίσει την πεποίθησιν των συνεληθόντων και η προ τινος καιρού γενομένη και απορριφθείσα απαίτησις της εν Κωνσταντινουπόλει γενικής εφορίας του ν' αποστείλωσιν οι Πελοποννήσιοι εκεί κατά διαταγήν της Αρχής όλας τας συνεισφοράς των. Αλλά, και αν υπώπτευσαν ότι αι μεγάλαι ελπίδες άς συνέλαβαν ήσαν απατηλαί, δεν εδύναντο μήτε αυτοί να οπισθοδρομήσωσι μήτε την ορμήν των πολλών ενθουσιώντων ν' αναστείλωσι· πεντάκις δε συνεδριάσαντες διέλυσαν την συνέλευσιν αποφασίσαντες τα εξής.

«Ο Δικαίος ν' αναχωρήση εις τα ίδια και να ησυχάση.

Να γείνη φροντίς περί καταγραφής και συλλογής των συνεισφορών, και να κατατεθώσι παρά τω εν Πάτραις γενικώ ταμία, Παπαδιαμαντοπούλω.

Η Πελοπόννησος να μη κινηθή, μηδέ αφ' ού έλθη ο προσδοκώμενος πληρεξούσιος, αν δεν κινηθώσι προηγουμένως τα άλλα μέρη της Ελλάδος.

Να εξιχνιασθή διά νέας αποστολής εις Ρωσσίαν και Πίσαν, όπου διέτριβεν ο μητροπολίτης Ιγνάτιος, όποια η γνώμη του αυτοκράτορος Αλεξάνδρου ως προς τον μελετώμενον αγώνα, και ποίαν βοήθειαν εδύναντο οι Έλληνες να προσδοκώσιν εκείθεν.

Να εξετασθή η διάθεσις των προκρίτων Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών ως προς τον αγώνα.

Να αποποιηθώσιν ευσχήμως οι προεστώτες την εις Τριπολιτσάν απέλευσίν των αν εκαλούντο παρά της εξουσίας· και αν αύτη επέμενε, να μεταβώσιν εις τας Κυκλάδας επί λόγω μεν ότι απήρχοντο εις Κωνσταντινούπολιν, επί σκοπώ δε να αναμείνωσιν εκεί τας έξωθεν απαντήσεις και οδηγηθώσι περί του πρακτέου».

Ταύτα εβουλεύθησαν, και παρηγγέλησαν καί τινες αυτών, επανερχόμενοι εις τα ίδια, να τα κοινοποιήσωσι τοις πλησιετέροις συναδέλφοις των· διέταξαν δε και τον μεγασηλαιώτην Ιερόθεον να περιέλθη την Πελοπόννησον μυστικώς επί καταγραφή και

εισπράξει των συνεισφορών.

Τοιαύται ήσαν αι περιστάσεις και αι διαθέσεις των εν Ελλάδι, ότε ο Υψηλάντης απεφάσισε να κινήση την επανάστασιν. Εν ώ δε κατεγίνετο προετοιμάζων και προετοιμαζόμενος, συνέβη το εξής εις επιθάρρυνσίν του.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Αποστασία Θεοδώρου Βλαδιμιρέσκου. — Μετάβασις Υψηλάντου εις Μολδοβλαχίαν, και τα κατ' εκείνας τας ηγεμονείας συμβάντα μέχρι των Αρχών απριλίου.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ τις, γεννηθείς έν τινι χωρίω της μικράς Βλαχίας, και εξ ου έφερε παρασήμου του αγίου Βλαδιμίρου παρονομαζόμενος Βλαδιμιρέσκος, εστράτευσεν υπό τους Ρώσους επί του εν έτει 1812 παύσαντος εξαετούς Τουρκορωσικού πολέμου· μετά δε την γενικήν αμνηστειάν διωρίσθη, επί της ηγεμονίας Ιωάννου Καρατσά, κατά σύστασιν του εν Βουκουρεστίω γενικού προξένου της Ρωσσίας του προστατεύοντος αυτόν, Υποθεματάρχης, και ως τοιούτος διετέλει και επί του διαδεχθέντος τον Καρατσάν Αλεξάνδρου Σούτσου, γνωστός διά τον φιλαυτοχθονισμόν του και την ανδρίαν του.

Ο Θεόδωρος ούτος μετέβη δι' ιδιαιτέρας του υποθέσεις εις Βουκουρέστι καθ' όν καιρόν, εξ αιτίας της αναφύεισης αλληλομαχίας της Πύλης και του Αλή, εφαινέτο εγγίζουσα η έναρξις του ελληνικού αγώνος, και οι εν Βουκουρεστίω Φιλικοί κατεγίνοντο προετοιμάζοντες τον αγώνα κατ' εκείνα τα μέρη δι' εσωτερικών ταραχών υπ' άλλο πρόσχημα. Ο καταλληλότερος ταραξίας τοις εφάνη ο Βλαδιμιρέσκος, και ο αρμοδιώτερος των ταραχών καιρός η συμπεσούσα μεσηγεμονία. Μεταξύ των εν Βλαχία σημαντικών Φιλικών διέπρεπεν, ως είπαμεν, ο οπλαρχηγός Γεωργάκης Ολύμπιος διά τον πατριωτισμόν, την σύνεσιν, την ανδρίαν και την επιρροήν του. Ο οπλαρχηγός ούτος, ο υπό τον τίτλον γκιουλέρ - αγασή υπηρετών παρά τω ηγεμόνι Σούτσω, κατήχησε πρό τινων μηνών διά προτροπής των Φιλικών τον Βλαδιμιρέσκον τα της Εταιρίας επί τη βεβαιώσει Ρωσικής συμπράξεως, και τον εβεβαίωσεν ως φιλόπατριν ότι ο σκοπός της Φιλικής Εταιρίας ήτο να επαναστατήση και ελευθερώση όλους τους υπό τον τουρκικόν ζυγόν χριστιανικούς λαούς οποίας και αν ήσαν φυλής. Συμβάντος δε του θανάτου του Σούτσου, τον εσυμβούλευσε ν' απέλθη εις μικράν Βλαχίαν, να κινήση τον λαόν της εις τα όπλα, και μη ανακαλύπτων όλον τον αληθή σκοπόν του κινήματός του να κηρύξη επί του παρόντος, ότι εκινείτο εις απόσεισιν της φαναριωτικής ξενοκρατίας και ανάκτησιν των αρχαίων προνομίων της πατρίδος του υπό την κυριαρχίαν πάντοτε του σουλτάνου. Ο Βλαδιμιρέσκος, σεβόμενος εις άκρον τον κατηχητήν του, εδέχθη προθύμως τας συμβουλάς του, έλαβε παρ' αυτού όχι πλειοτέρους των 30 στρατιωτών και τина χρήματα παρά της εφορίας, επανήλθεν εις μικράν Βλαχίαν εκάλεσε τον λαόν εις τα όπλα, και διέδωκεν ότι ήτο πιστός υπήκοος της μεγάλης και κραταιάς οθωμανικής αυτοκρατορίας, ότι δεν ωπλίσθη ειμή εις παύσιν των καταχρήσεων και εις ανάκτησιν των αρχαίων προνομίων της πατρίδος του καταπατηθέντων ή εις ωφέλειαν μόνον των αρχόντων αποβάντων, και ότι επάναγκες εθεώρει να στείλωσιν αι επαρχίαι προς αυτόν πληρεξουσίους εις σύσκεψιν περί του κοινού καλού· εξέδωκε δε και

προκηρύξεις και απέστειλε και ικετήριο αναφοράν προς τον Σουλτάνον της αυτής εννοίας.

Διάδοχος του αποθανόντος ηγεμόνος της Βλαχίας διωρίσθη ο Σκαρλάτος Καλλιμάχης. Ούτος ακούσας, εν Κωνσταντινουπόλει έτι διατρίβων, τα κατά τον Βλαδιμιρέσκον, έστειλεν αμέσως ανθηγεμόνας, τον Ιωάννην Σαμουρκάσην, τον Κωνσταντίνον Νέγρην και τον Στέφανον Βογορίδην προς καθυσύχασιν της ταραχθείσης ηγεμονείας του. Φθάσαντες οι ανθηγεμόνες εις Βουκουρέστι έστειλαν τον Γεωργάκην και τον φίλον του και συστρατιώτην Γιαννάκην Φαρμάκην Μακεδόνα μετά 600 κατά του Βλαδιμιρέσκου, τον δε Σάββαν εκράτησαν παρ' αυτοίς ως αρχηγόν της φρουράς της πρωτευούσης, αγνοούντες ότι οι σπλαρχηγοί ούτοι ήσαν μέλη της Εταιρίας. Εκστρατεύσαντες οι περί τον Γεωργάκην και τον Φαρμάκην, αντί να κατατρέξωσι τον Βλαδιμιρέσκον, τον συνέτρεχαν κρυφίως δίδοντές τω πάσαν ευκαιρίαν υπό διαφόρους προφάσεις να ενδυναμωθή έτι μάλλον και προοδεύση. Φθάσαντες δε εις Κραϊόβαν, πρωτεύουσαν της μικράς Βλαχίας, ηύραν ετοιμούς να κινηθώσιν επί τον Βλαδιμιρέσκον κατά διαταγήν των ανθηγεμόνων τον Ιωάννην Σολωμόν και τον Διαμαντήν Σιρδάρην μετά πολλών στρατιωτών, αλλ' ο φιλόπατρις Γεωργάκης κατήχησε και αυτούς τα της Εταιρίας και τους ουδετέρωσεν. Εν τοσούτω ο Βλαδιμιρέσκος ασφαλισθείς τοιουτοτρόπως από πάσης προσβολής, έχων ικανόν αριθμόν Πανδούρων (α) και συλλέξας καθ' οδόν πλήθος άλλων οπλοφόρων και ροπαλοφόρων, ώδευεν αφόβως εις Βουκουρέστι. Η ευτυχής και ακώλυτος πρόοδός του και η προσέγγισίς του εις την πρωτεύουσαν ηνάγκασαν τους άρχοντας να καταφύγωσιν εις Τρανσυλβανίαν, τους δε ανθηγεμόνας εις Ρουτσούκι, παραδουνάβιον πόλιν της Τουρκίας. Απομακρυνόμενοι δε ούτοι της πρωτευούσης, διέταξαν τον Σάββαν θεωρούμενον πιστόν ν' ασφαλίση την πόλιν από του αποστάτου. Εν τοσούτω ο Βλαδιμιρέσκος έφθασε παρά το Βουκουρέστι την 15 Μαρτίου μέγας και πολύς, και κατέλυσεν εν Κοτροσανίω, μοναστηρίω του αγίου Όρους, ημιώριον προς δυσμάς από της πόλεως. Ύψωσε δε κατά πρώτην φοράν και σημαίαν φέρουσαν επί κυανού μεταξωτού υφάσματος τα ομοιώματα της αγίας Τριάδος και των μεγαλομαρτύρων Γεωργίου και Δημητρίου και το «Ζήτω η Ελευθερία» χρυσόγραπτον. Την δε 17 εξέδωκε κήρυγμα προς τούς κατοίκους του Βουκουρεστίου λέγων όσα έλεγε και επί της οδοπορίας του, και προσθέτων, ότι εις ευόδωσιν του μεγάλου εθνικού σκοπού του συνήχθησαν υπό την οδηγίαν του δεκαεξακισχίλιοι οπλοφόροι, ότι η υψηλή Πύλη εσκόπευε να στείλη αντιπρόσωπόν της εις διόρθωσιν των κακώς εχόντων, και ότι αναγκαίον ήτο να στείλωσι και οι λαοί προς αυτόν πληρεξουσίους, να ενωθώσιν ως Χριστιανοί μετά του κινηθέντος πλήθους υπέρ του γενικού καλού, και να ετοιμάσωσι και τα αναγκαία καταλύματα. Κατόπιν του Βλαδιμιρέσκου αφίχθησαν εις Βουκουρέστι ο Γεωργάκης και ο Φαρμάκης, και κατέλυσαν εντός της πόλεως όπου διέτριβε και ο αρχηγός της φρουράς Σάββας· όλοι δε οι εντός και οι εκτός ήρχοντο συχνάκις εις λόγους χωρίς να συγκρούωνται.

Φεβρουάριος Καθ' ον δε καιρόν διετάραπτεν ο Βλαδιμιρέσκος την Βλαχίαν, ο Υψηλάντης, έχων εν τη συνοδία του τους δύο νεωτέρους αδελφούς του, Νικόλαον και Γεώργιον, τον συνταγματάρχην του ελαφρού ρωσικού ιππικού Γεώργιον Καντακουζηνόν (β), τον ταμίαν του Γεώργιον Μάνον, αξιωματικόν τινα Πολωνόν, Γαρνόφσκην, και δύο υπηρέτας, επέρασεν εν ρωσική στολή τον Προύθον την 22 Φεβρουαρίου περί την ε' ώραν μετά μεσημβρίαν, και υποδεχθείς επί της αποβάσεώς του και συνοδευθείς παρά τινων στρατιωτών

ευρεθέντων εκεί διά της μυστικής ενεργείας οπαδών του πρροσταλέντων επί τούτω εις Ιάσι, εισήλθε δύνοντας του ηλίου εις την πόλιν και έστησε το στρατοπεδαρχείον του εν τη οικία της Καντακουζηνής, αυτός δε κατέλυσε εν τω μοναστηρίω του Γαλατά επί λόφου κειμένω είκοσι λεπτά μακράν της πόλεως. Μόλις δ' έφθασε, και όλοι οι εν τη πόλει οπλοφόροι Αρβανίται, όντες μυστικώς προωργανισμένοι, αφήκαν πάσαν υπηρεσίαν κοινήν και ιδιωτικήν, και ετάχθησαν διά μιας υπό τας διαταγάς του. Ετάχθησαν υπό τας διαταγάς του και άλλοι, και πολλοί των μαθητών αυτοπροαίρετοι και ενθουσιώντες.

Κατ' εκείνον τον καιρόν ηγεμόνευεν εν Μολδαυία ο Μιχαήλ Σούτσος προ ολίγων μόνον εβδομάδων κατηχηθείς τα της Εταιρίας. Ο κατηχητής του, είτε θέλων να τον ελκύση, είτε αγνοών και αυτός τα σχέδια της Εταιρίας, τον εβεβαίωσε, ότι μήτε αι ηγεμονείαι θα εταράττοντο μήτε η επανάστασις θα εξερρηγνύετο εν Ελλάδι προ του 1825. Ο Σούτσος, θεωρών το τέρμα τούτο βραχύ, επρότεινε διά του κατηχητού τον τη υπερτάτη Αρχή παράτασιν μέχρι του 1827, και έγραψε τα αυτά κατ' ευθείαν τω Υψηλάντη διατρίβοντι εν Βεσσαραβία. Ο Υψηλάντης, υποπεύσας ότι διά της προτάσεως ταύτης ο Σούτσος διενοείτο ν' αποκαρπωθή εν ανέσει την επταετή ηγεμονίαν του, και φοβούμενος μη τον εύρη αντίπαλον αν ηναντιούτο, υπέκρυψε τους αληθείς σκοπούς του· ώστε ο Σούτσος ηπόρησε και εταράχθη ότε παρά πάσαν προσδοκίαν έμαθε την 21 κατά πρώτον, ότι ο Υψηλάντης θα επέρα τον Προύθον την επαύριον· αλλ' ούτε αντείπεν ούτε αντέπραξεν· εξ εναντίας έδωκε πάσαν βοήθειαν, πιστεύων και αυτός αδιστακτως, ως και οι λοιποί, ότι η Ρωσσία τον υπεκίνει. Η διαγωγή αύτη του ηγεμόνος έπεισε τους εντοπίους άρχοντας, ότι το κίνημα του Υψηλάντου δεν ήτον απροστάτευτον έξωθεν, και ότι προανήγγελλε ταχεία είσοδον εις τας ηγεμονείας ρωσικών δυνάμεων, και μεταβολήν της πολιτικής τύχης των· διά τούτο και αυτοί ούτε αντείπαν ούτε αντέπραξαν. Αλλ' έβλαψαν τον αγώνα εξ αυτών των προοιμίων του αυτοί οι αγωνισταί. Τα πλείστα των επί των ορίων των ηγεμονειών φρούρια ήσαν και ανώχυρα και απροφύλακτα και ανεφοδίαστα εξ αιτίας της συνήθους αμελείας των Τούρκων ενισχυομένης έτι μάλλον υπό της επικρατούσης τότε βαθείας ειρήνης· διά τούτο ήσαν ευάλωτα προσβαλλόμενα αίφνης. Αλλ' αντί να προσβληθή αίφνης και αλωθή η Βραΐλα, ως έχουσα μικράν και αδύνατον φρουράν, ο διατελών υπό τας διαταγάς του Υψηλάντου Βασίλης Καραβιάς, οπλαρχηγός και αυτός των εν ταις ηγεμονείαις μη εντοπίων, εξύπνησε τους Τούρκους, πράξας έμπροσθεν ούτως ειπείν των πυλών του φρουρίου τούτου πράξιν απολίτευτον, απάνθρωπον και αδικαιολόγητον.

Καθ' όλας τας πόλεις της Μολδοβλαχίας όπου εσύχναζαν Τούρκοι, ως διαβάται ή ως έμποροι, διέτριβεν αξιωματικός Τούρκος, έχων παρ' εαυτώ και τινας στρατιώτας προς συστολήν των ατακτούντων ομοπίστων του μη σεβομένων συνήθως την χριστιανικήν φρουράν. Τοιούτος τις διέτριβε και εν Γαλασιώ παραδουναβίω εμπορική πόλει της Μολδαυίας, όπου ήσαν και τινες Τούρκοι φιλήσυχοι και φιλέμποροι. Τον αξιωματικόν τούτον, τους περί αυτόν και όσους εκ των εμπορευομένων Τούρκων εδυνήθη να συλλάβη ο Καραβιάς, ο ως αρχιχωροφύλαξ εκεί σταθμεύων, εφόνευσε σχεδόν όλους επιπεσών αίφνης άνευ διαταγής του Υψηλάντου την προτεραίαν της εις Μολδαυίαν περαιώσεώς του. Εναβρυνόμενος δε επί τω κατορθώματί του εσόβει διά της αγοράς φορών την

μηλωτήν του φονευθέντος αξιωματικού ως την λεοντήν ο Ηρακλής.

Η είδησις της αιμοσταγούς ταύτης πράξεως, της πρώτης πράξεως του υπέρ ελευθερίας και ευνομίας αγώνος, έφθασεν εις Ιάσι καθ' ην εσπέραν εισήλθεν ο Υψηλάντης, και την διεδέχθη άλλη ομοίως φύσεως υπό τους οφθαλμούς αυτού του Υψηλάντου. 40 Τούρκοι υπό Οθωμανόν αρχιφρούραρχον της ηγεμονείας διέτριβαν εν Ιασίω, δι' ους λόγους διέτριβαν τοιούτοι και εν Γαλατσίω και αλλού. Εισελθόντος του Υψηλάντου, οι Τούρκοι ούτοι αφωπλίσθησαν κατά διαταγήν του ηγεμόνος και εφυλακίσθησαν· εφυλακίσθησαν και 30 έμποροι Οθωμανοί ευρισκόμενοι εν τη αυτή πόλει· αλλά την νύκτα οι πλείστοι εφονεύθησαν ανηλεύς και αναιτίως. Αι δύο δε αύται πράξεις δείξασαι εξ αυτής της αρχής, ότι ούτε σύνεσις ωδήγει τους οπλαρχηγούς, ούτε πειθαρχία επεκράτει, δυσηρέστησαν εις άκρον και τον ηγεμόνα και τους αυλικούς και τους εντοπίους άρχοντας. Αλλ' ο Υψηλάντης, αντί να εκφράση πανδήμως την δυσαρέσκεϊάν του και ελέγη αν όχι και παιδείση τους αιτίους, περί μεν των υπό τους οφθαλμούς του συμβάντων εσιώπησε, περί δε των εν Γαλατσίω εξέδωκεν ημερησίαν διαταγήν ευφημών την αθέμιτον πράξιν του Καραβιά ως λαμπρόν κατόρθωμα. Παρόμοιοι πράξεις εξ αιτίας της τοιαύτης διαγωγής του Υψηλάντου προς τον Καραβιάν επαναληφθείσαι και αλλαχού της ηγεμονείας ηύξησαν έτι μάλλον την γενικήν και δικαίαν δυσαρέσκεϊαν, και εσύστησαν κάκιστα εξ αυτής της αρχής τον αγώνα. Εξ αυτής της αρχής ο Υψηλάντης έπεσε και εις άλλο ατόπημα. Έκουσεν ότι πολλά χρήματα της Εταιρίας απετέθησαν παρά τω εν Ιασίω τραπεζίτη Παύλω Ανδρέου. Διατεινομένου δε τούτου, ότι το άκουσμα ήτο ψευδές, διέταξεν ο Υψηλάντης ούτος μεν και ο παραυιός του να φυλακισθώσι, τα δε βιβλία του να εξετασθώσι. Γενομένης δε της εξετάσεως απεδείχθη το άκουσμα πάντη ψευδές. Αλλ' ο Υψηλάντης δεν απεφυλάκισε τους αδικως φυλακισθέντας ειμή επί πληρωμή γροσίων 60000 εις χρήσιν του στρατού. Η βία και η αρπαγή αύτη έβαλαν εις ανησυχίαν τους πλουσίους της ηγεμονείας και συνήρησαν μεγάλως εις την μετ' ολίγας ημέρας συμβάσαν αιφνίδιον φυγήν του Ροσνοβάνου και του Στούρτσα Σαντουλάκη, δύο των πρωτίστων αρχόντων της Μολδαυίας· ανεκάλυψαν δε και την μηδαμινότητα των πόρων του Υψηλάντου και διήγειραν πολλές αμφιβολίας περί της πιστευομένης υποκινήσεως της Ρωσσίας, ήτις, αν ενείχετο, δεν θ' άφινε τον Υψηλάντην άπορον.

Ιδού και άλλο κακόν χείρον των πρώτων. Ο Υψηλάντης ήλθε ν' ανοίξη τον ελληνικόν αγώνα εντός ξένων τόπων χωρίς να έχη προεσχεδιασμένον τι να πράξη ως προς τους εγκατοίκους. Πασίγνωστον είναι, ότι εν ταις ηγεμονείαις λαός δεν υπάρχει· υπάρχουν μόνον αυθένται και δούλοι· οι δε δούλοι τόσον εξευτελίσθησαν εκ της δουλείας, ώστε έχασαν και αυτόν τον πόθον της ελευθερίας. Ο Υψηλάντης, αντί να εγκολπωθή την ισχυράν μερίδα, την των αρχόντων, και διά της συνδρομής αυτών να ενισχύση τον αγώνα, εμελέτησε να καταργήση τα προνόμια των και να κηρύξη πολιτικήν ισότητα, ό εστι, να εφελκύση την αγανάκτησιν των δυνατών χωρίς καν να ωφελήση ή να προσοικειωθή τους δούλους όντας οποίους τους εδείξαμεν· αλλά πεισθείς περί της δεινότητος των αποτελεσμάτων τοιαύτης πράξεως παρητήθη και δεν εξέδωκεν ην εμελέτα προκήρυξιν, αλλ' εξέδωκεν άλλην την επιούσαν της αφίξεώς του, δι' ης, αποτεινόμενος προς τους Μολδαυούς, τοις έλεγεν, ότι διέβαινεν απλώς πορευόμενος εις Ελλάδα, όπου τον εκάλει η φωνή του λαού δράξαντος τα όπλα κατά του τυράννου, και τους εθάρρυνε ν' ασχολώνται αφόβως εις τα ειρηνικά έργα των και να υπακούωσι τον ηγεμόνα και τους νόμους των· επρόσθετε δε, ότι, άν τινες απελπισμένοι

Τούρκοι ετόλμων να πατήσωσι το έδαφός των, «Ισχυρά - Δύναμις - ευρίσκετο - ετοίμη - δία - να - τιμωρήση - την - τόλμη - των». Την δε 24 εξέδωκε δύο άλλας προκηρύξεις την μεν προς το Πανελλήνιον λέγουσαν προς τοις άλλοις, «Κινηθήτε, και - θέλετε - ιδεί - μίαν - κρατιά - Δύναμιν - να - υπερασπισθή - τα - δικά - αία - μας», αιτιπτόμενος την Ρωσσίαν, την δε προς τους παρεπιδημούντας Έλληνας. Την αυτήν ημέραν κατά προτροπήν αυτού ο αυθέντης Σούτσος, συγκαλέσας το συμβούλιον, ανηγγειλεν, ότι ο πρίγκηψ Υψηλάντης διέβαινε μόνον απερχόμενος εις Ελλάδα, αλλ' ότι ενδεχόμενον η Πύλη οργισθείσα να στείλη στρατεύματα και αφανίση τον τόπον· διά τούτο έκρινεν αναγκαίον να ικετεύσωσι την προστάτριαν Δύναμιν ίνα μη επιτρέψη εισβολήν. Το συμβούλιον έγγραψε την προβληθείσαν αναφοράν συστηθείσαν και δι' ιδιαιτέρας του ηγεμόνος προς τον διατρίβοντα τότε εν Λαυβάρχη αυτοκράτορα Αλέξανδρον, έγγραψε προς αυτόν και ο Υψηλάντης υποστηρίζων την αίτησιν του κοινού, ομολογών, ότι τω όντι ανεδέχθη τον υπέρ της ελευθερίας της Ελλάδος αγώνα και εκθέτων τους λόγους. Την δε 26 εξέδωκε στρατιωτικόν οργανισμόν, καθ' ον επλάττοντο στρατηγοί σωματάρχαι, ως τους εκάλει ο οργανισμός, στρατηγοί φαλαγγάρχαι, στρατηγοί ταγματάρχαι, χιλίαρχοι, συνταγματάρχαι, εκατόνταρχοι και τοιοῦτοι· έταξε δε εις την πρώτην τάξιν τους δύο αδελφούς του και τον Καντακουζηνόν, ουδένα εις την δευτέραν, εις την τρίτην τον Ορφανόν και τον Δούκαν, και εις τας κατωτέρας άλλους. Ετοιμασθείς δε να εκστρατεύση εις Βλαχίαν διέταξε και εψάλη την 28 εν τω ναώ των τριών ιεραρχών δοξολογία, εν ή παρέστη όλος ο στρατός και αυτός ως αρχιστράτηγος. Κατά την τελετήν δε ταύτην ο μητροπολίτης τον έζωσε σπάθην ειπών μεγαλοφώνως το προφητικόν λόγιον «Περίζωσε την ρομφαίαν σου επί τον μηρόν σου δυνατέ τη ωραιότητί σου και τω κάλει σου, και έντεινε και κατευοδού και βασίλευε». Ευλόγησε δε και την σημαίαν του φέρουσαν ένθεν μεν το σημείον του σταυρού, τα ομοιώματα του αγίου Κωνσταντίνου και της αγίας Ελένης και το «εν τούτω νίκα»· ένθεν δε τον φοίνικα και το «εκ της κόνεώς μου αναγεννώμαι». Όλοι δε ωρκίσθησαν πανδήμως τον υπέρ της ελευθερίας της πατρίδος όρκον.

Ο δε Υψηλάντης, αφ' ού διέτριψεν έξ ημέρας εν Ιασίω, και διένειμε χρήματα εις τους στρατιώτας, εξεστράτευσεν εις Βουκουρέστι μετά 800 ιππέων προδιατάξας να ετοιμασθώσι παντού τροφαί εις χρήσιν δεκακισχιλίων στρατιωτών. Αλλ' η εν Ιασίω εξαήμερος διατριβή του ούτε το επιχείρημά του εσύστησεν, ούτε αυτόν ύψωσεν εξ αιτίας της αναξίας υπαλληλίας του και της κακοηθείας του συρφετώδους στρατού, όστις αχαλίνωτος εις τας ορέξεις του έπραττε παντός είδους καταχρήσεις ασυστόλως και αφόβως υπό τας όψεις του αρχιστρατήγου και εκίνει μέγαν γογγυσμόν· μόνη η ιδέα της ρωσικής υποκινήσεως διεσώζετο και κατείχε την γενικήν και δικαίαν αγανάκτησιν. Πολλοί δε των κατοίκων της Βλαχίας, μαθόντες ότι τα άτακτα ταύτα στρατεύματα μετέβαιναν εκεί, εφοβήθησαν μη πάθωσιν όσα οι Μαλδαυοί και έφυγαν. Τούτο μαθών ο Υψηλάντης καθ' οδόν, εξέφρασε προς τον μητροπολίτην και τους συγκροτούντας την Αρχήν προκρίτους της Βλαχίας την απορίαν του, ως διατηρουμένης, κατά το λέγειν του, αυστηράς ευταξίας εν Μολδαυία· τοις έστειλε δε, επ' ελπίδι να τους καθησυχάση, και τας προς τους Βλάχους προκηρύξεις του εις δημοσίευσιν, και τοις έλεγεν ότι η προστατεύουσα τας ηγεμονείας μεγάλη Δύναμις θα εμπόδιζε την εισβολήν των βαρβάρων· εις πίστωσιν δε τούτου επρόσθετεν, ότι ο στρατηγός Βιτγενστέης διετάχθη να φέρη επί των ορίων τα εν Βεσσαραβία στρατεύματα, και ότι ουδ' αυτός θα διέμενεν εν τη Βλαχία· τους διέταττε δε

ετοιμάσωσιν εις χρήσιν των μεγάλων δυνάμεών του τροφάς και καταλύματα επί της διαβάσεως.

Μετά επταήμερον δε οδοιπορίαν έφθασεν εις Φωξάνην, πόλιν επί των ορίων Μολδαυίας και Βλαχίας, όπου ηύρε τους σπλαρχηγούς Αναστάσην Αργυροκαστρίτην και Καραβιάν αναμένοντάς τον. Ο τελευταίος ούτος έφερεν εκ Γαλασίου δύο κανόνια και έσυρε κατόπιν του και πολύν όχλον, ον οπλίσας διά του παρατυχόντος, και παρατάξας καθ' ην ώραν εισήρχετο ο Υψηλάντης εφείλκυσε τόσον την προσοχήν αυτού ως άνθρωπος μεγάλης αξιότητος, ώστε ανεδείχθη στρατηγός ταγματάρχης (γ). Επτά ημέρας διέμεινεν ο Υψηλάντης εν Φωζάνη, καθ' ας κατεγίνετο γυμνάζων κατά την ευρωπαϊκήν τάξιν πολλούς νέους, πεπαιδευμένους ως επί το πλείστον και αγαθών γονέων, συρρέοντας καθ' ημέραν πολλαχόθεν υπό τας σημαίας του, εξ ων συνεκροτήθη τάγμα επονομασθέν «ιερός λόχος». Ελέγοντο δε οι ιερολοχίται ούτοι και μαυροφορίται, διότι εμελανοφόρου· έφεραν δε επί του πίλου κατά μέτωπον ομοίωμα κρανίου επί δύο κοκκάλων εν χιαστώ σχήματι υφ' ο επιγραφή «Ελευθερία ή θάνατος»· εφόρουν δε και εθνόσημον τρίχρου.

Μάρτιος Εκστρατεύσας ο Υψηλάντης εκ Φωξάνης έφθασε την 16 μαρτίου εις Βουζέον, πόλιν παρά τον ομώνυμον ποταμόν, κακείθεν επροχώρησεν εις Πλοέστι, όπου διέμεινεν ως δέκα ημέρας. Την δε 28 εστρατοπέδευσεν εν Κολεντίνη ημιώριον από Βουκουρεστίου· ώστε εχρονότριψε καθ' οδόν από Ιασίου εις Κολεντίαν τέσσαρας εβδομάδας. Η τόση χρονοτριβή καθ' ους καιρούς η ταχύτης συντελεί τα μέγιστα εις πρόοδον τοιούτων τολμημάτων, επήγασε κυρίως εξ όσων ελάμβανεν επί της οδοιπορίας του μυστικών ειδήσεων, ότι ο μεν Βλαδιμιρέσκος εμελέτα κατ' αυτού επιβουλήν, ο δε Σάββας εκλονίζετο· διά τούτο οδοιπορών εταλαντεύετο αν έπρεπε να υπάγη εις Βουκουρέστι, όπου ήσαν ο Βλαδιμιρέσκος και ο Σάββας έχοντες ικανάς δυνάμεις ή να στρατοπεδεύση εν Τυργοβίστω, αρχαία μητροπόλει της ηγεμονείας.

Το Βουκουρέστι έκείτο υπό στρατιωτικήν μάστιγα καθ' ον καιρόν προσήγγισεν ο Υψηλάντης· διά τούτο οι κάτοικοι εχάρησαν επί τω ερχομώ του ελπίζοντες ανακούφισιν των δεινών, οι δε σημαντικώτεροι των εναπομεινάντων αρχόντων, εν οίς και ο μητροπολίτης, υπήγαν εις προϋπάντησίν του παρακαλούντές τον να έμβη εις την πόλιν, αλλά δεν εισηκούσθησαν δι' ας συνέλαβεν υποψίας. Εκ δε των σπλαρχηγών ο μεν Γιωργάκης προϋπήνησε τον Υψηλάντην κατά την Μενζίλην, τον συνώδευσεν εις Κολεντίαν και διέμεινε παρ' αυτώ και υπό τας διαταγάς του μετά των στρατιωτών του· ο δε Βλαδιμιρέσκο και ο Σάββας δεν προσήλθαν ουδ' αφ' ού έφθασεν εις Κολεντίαν. Την δε επαύριον εστάλη προς τον Σάββαν ο εξ απορρήτω του Υψηλάντου Λασσάνης εις γνώσιν της αιτίας. Ο Σάββας υπεκρίθη κατ' αρχάς τον άρρωστον, αλλ' αναγκασθείς να εξηγηθή σαφέστερον ωμολόγησεν, ότι το κίνημα του πρίγκηπος δεν ήτον οποιον εφημίζετο, ότι επί τη βεβαιώσει ρωσικής συμπράξεως ανεδέχθησαν όλοι τον αγώνα, ότι παρήλθαν πέντε εβδομάδες αφ' ού ο πρίγκηψ επέρασε τον Προύθον, και ρωσική σύμπραξις δεν εφάνη, ότι έβλεπεν άφευκτον τον αφανισμόν των δύο ηγεμονειών και τον παντελή όλεθρον των πρωταγωνιστών, και ότι εδίσταζε περί του πρακτέου. Ο Λασσάνης επροσπάθησε να τον θαρρύνη ειπών, ότι αι ελπίδες της ρωσικής συμπράξεως ήσαν βάσιμοι, αλλ' η ώρα δεν ήλθε, διότι δεν εισέβαλαν εις τας ηγεμονείας τουρκικά στρατεύματα, ώστε να λάβωσιν

εντεύθεν αφορμήν να εσβάλωσι και ρωσικά. Διά τούτων και τοιούτων λόγων έφερε τον Σάββαν ο Λασσάνης προς τον Υψηλάντην, όστις τον εδέχθη φιλοφρονέστατα και υπεστήριξε και αυτός τας δοθείσας αυτώ ελπίδας. Γενομένου δε λόγου περί του Βλαδιμιρέσκου, ο Υψηλάντης εξεμυστηρεύθη όσας υποψίας συνέλαβε κατ' αυτού, προσθέσας, ότι δις υπήγεν ο Γεωργάκης να τον φέρη εις Κολεντίναν και απέτυχε. Ο Σάββας ανεδέχθη να τον πείση, και τω όντι το κατώρθωσε μείνας εν τω στρατοπέδω του Βλαδιμιρέσκου εις ασφάλειαν αυτού μέχρι της επανόδου του. Ο δε Βλαδιμιρέσκος, παραστάς ενώπιον του Υψηλάντου, υπεκρίθη τελείαν αφοσίωσιν εις αυτόν και ζήλον προς τον αγώνα· εξέφρασε δε επιθυμίαν να μείνη αυτός ως οπισθοφυλακή εν Βλαχία, ο δε Υψηλάντης να μεταβή εις Βουλγαρίαν, ως προεσχεδιάσθη· επέμενε δε τόσω μάλλον εις το να προχωρήση ο Υψηλάντης όσον τάχιον, καθ' όσον είχαν έλθει είδησις, ότι η Βουλγαρία ετοιμή ήτο να δράξη τα όπλα επί τω εμφανισμώ αυτού, και ότι επί τω σκοπώ τούτω εστάλη εκείθεν και έφθασεν ήδη εις την επί του Δουνάβευς αντικρύ του Σιστόβου Ζέμνιτσαν ο Χρίστος Πάγκας, εις των οπλαρχηγών της Βουλγαρίας μετά 400 στρατιωτών και των εις περαίωσιν του στρατού αναγκαίων πλοιαρίων. Αλλ' οι λόγοι του Βλαδιμιρέσκου δεν ίσχυσαν· και αυτός μεν επανήλθεν αβλαβής εις τα ίδια, ο δε Σάββας απελύθη ευφημούμενος διά τον ζήλον του.

Όσον δε το σχέδιον του Υψηλάντου ήτον εξ αρχής σαθρόν τόσον η θέσις του καθίστατο καθ' ημέραν κινδυνωδεστέρα. Συνέρρευσαν υπό τας σημαίας του και καθ' οδόν και εν Κολεντίνη πολλοί ένοπλοι, και ελογίζοντο όλοι τρισχίλιοι· αλλ' άτακτοι εν γένει και καταχρασταί· και έχοντες υπ' όψιν το σκανδαλώδες παράδειγμα των πλείστων οπλαρχηγών, ων τα εν Βλαχία αθεμιτουργήματα υπερέβησαν και αυτά τα εν Μολδαυία, εγίνοντο ημέρα τη ημέρα έτι μάλλον ακράτητοι. Μεταξύ δε των τριών οπλαρχηγών, των εχόντων και επιρροήν και ικανότητα και τα ανδρειότερα και πολυπληθέστερα σώματα, πιστός ήτο και πιστός διέμεινε μέχρι τέλους ο Γεωργάκης, αλλ' ο Σάββας και ο Βλαδιμιρέσκος ήσαν επίβουλοι και προδοτάι. Οι εντόπιοι όλοι ηχθρεύοντο τον Υψηλάντην, διότι ο αγών ήτον επ' ωφελεία ξένης γης και επί φθορά της πατρίδος των· πάσα δε ηθική δύναμις, εξ όσων έβλεπαν και έπασχαν, εξέλειπεν· ώστε η τελεία καταστροφή του αγώνος εφάινετο άφευκτος επερχομένης εχθρικής δυνάμεως.

Τοιαύτα ήσαν τα κατά την Βλαχομολδαυίαν αρχομένου του απριλίου. Ερχόμεθα τώρα να θεωρήσωμεν και τα κατά την Ελλάδα.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Έποψις της Πελοποννήσου και κατάστασις αυτής επί των παραμονών της επανάστασεως. Έλευσις κι απέλευσις του Χουρσιδ Πασά και χαρακτηρισμός αυτού.

ΚΑΘ' όλα τα μέρη της ελληνικής γης ο αριθμός των εντοπίων Χριστιανών ήτον ανώτερος του αριθμού των εντοπίων Τούρκων. Αλλ' η Πελοπόννησος είχε και ιδιαίτερα πλεονεκτήματα· περιείχε χριστιανικόν λαόν πολυπληθέστερον, ευπορώτερον, εμπορικώτερον και βιομηχανώτερον αναλόγως των άλλων λαών της στερεάς Ελλάδος,

διότι και ο τουρκικός ζυγός ήταν ελαφρότερος. Οι στελλόμενοι εις Πελοπόννησον ηγεμόνες συχνάκις αλληλοδιεδέχοντο, και ως εκ τούτου η επί του τόπου ισχύς των πολλή δεν ήταν· εφορευόμενοι δε υπό των διατριβόντων εν τη βασιλευούση αντιπροσώπων της Πελοποννήσου, ευσυτέλλοντο έτι μάλλον εν ταις κακοεργίαις των. Οι αρχιερείς και οι προεστώτες είχαν μεγάλην επιρροήν επί των ομοπίστων αυτών· και ως εκ τούτου ήσαν ισχυροί παρά τη εξουσία· συνήρχοντο δε περί κοινών υποθέσεων εις την πρωτεύουσαν της Πελοποννήσου δις του έτους, συνενισχυόμενοι ενώπιον της τουρκικής εξουσίας. Αν και γενικώς οι λαοί της Πελοποννήσου, καταγινόμενοι εις ειρηνικά έργα, δεν ήσαν μάχιμοι, διέπρεπαν όμως μεταξύ αυτών άνδρες εκ της τάξεως των κλεπτών φημιζόμενοι επ' ανδρία και πολεμική εμπειρία. Έζη και λαός προς μεσημβρινήν άκραν αυτής διασώσας πολλά λείψανα της σπαρτιατικής καταγωγής του. Επιτηδειοτάτη εις αμυντικόν πόλεμον είναι η γεωγραφική θέσις της. Θαλασσοτείχιστος η χώρα αύτη παρέχει μόνον τον στενόν Ισθμόν εις εισβολήν εχθρικών στρατευμάτων, αλλά και αυτόν βουνώδη προς την Μεγαρίδα και δυσπρόσιτον. Βουνώδη και δυσπρόσιτα είναι και πάμπολλα εντός αυτής μέρη. Τα μεταξύ Κορίνθου και Άργους στενά τα κοινώς λεγόμενα Δερβενάκια και το Αγιονόρι, το μεταξύ Άργους και Τριπολιτσάς Παρθένι, το μεταξύ Τριπολιτσάς και Καλαμάτας Μακρυπλάγι, το μεταξύ Αρκαδίας και Πύργου Κλειδί, τα μεταξύ Κορίνθου και Βοστίτισης στενά της Ακράτας, τα μεταξύ Πατρών και Βοστίτισης Σελλά, ο διατέμνων την Μάνην Ταΰγετος και τόσαι άλλαι ορειναί και δύσβατοι θέσεις είναι ευϋπεράσπιστοι, και δι' ολίγων επιτηδειόταται εις παρεμπόδισιν της από τόπου εις τόπον μεταβάσεως πολλών· φρουρείται δε η χερσονήσος αύτη υπό μεγάλων προμαχώνων, ένθεν μεν της στερεάς Ελλάδος, ένθεν δε των ναυτικών νήσων και της Κρήτης· βοηθείται και υπό της παραλίου περιφέρειας της εις εισαγωγήν άλλοθεν των αναγκαίων. Όλα ταύτα ανεδείκνυαν την Πελοπόννησον, ην δικαίως θεωρεί ο Στράβων ακρόπολιν όλης της Ελλάδος, την καταλληλοτέραν και ασφαλεστέραν βάσιν του μελετωμένου επαναστατικού κινήματος.

Δύο ήσαν αι εν αυτή εστίαι της επαναστάσεως, η Αχαΐα και η Μάνη· εκείνη μεν πολιτική, αύτη δε πολεμική.

Η πόλις των Πατρών ήκμαζεν υπέρ πάσαν άλλην της Πελοποννήσου διά το εμπόριον και το πολύτιμον προϊόν της σταφίδος· ευρωπάιζε δε και υπέρ τας άλλας διά την συχνήν μετά τινων παραθαλασσίων της Ευρώπης πόλεων εξ αιτίας του εμπορίου επιμιξίαν, και διά την εν αυτή διαμονήν προξένων ισχυόντων παρά ταις τουρκικαίς Αρχαίς και πολλάς σχέσεις προς τους εντοπίους εχόντων· είχε και φιλομούσους και φιλοκάλους πολίτας Χριστιανούς και ημέρους πολίτας Τούρκους. Τρεις πολιτικοί άνδρες της Αχαΐας, ο Π. Πατρών Γερμανός, ο Ανδρέας Ζαήμης προεστώς των Καλαβρύτων, και ο Ανδρέας Λόντος προεστώς της Βοστίτισης, ήσαν ειλικρινώς συνδεδεμένοι πριν έτι γνωσθώσιν εν Πελοποννήσω τα της Εταιρίας. Οι συνετοί δε και φιλοπάτριδες ούτοι άνδρες εν πολλή όντες υπολήψει, ίσχυαν εξ αιτίας του δεσμού των και της αξίας των και παρά τοις τοπικοίς συμβουλίοις και παρά τοις γενικοίς· έμειναν δε μέχρι τέλους ζωής, εν μέσω τόσων πολιτικών και πολεμικών περιπετειών του αγώνος, πιστοί προς αλλήλους πολιτευόμενοι πάντοτε την αυτήν πολιτικήν. Η υπόληψις των τριών τούτων ανδρών συνέτεινεν όχι ολίγον εις το να κατασταθή η πόλις των Πατρών πολιτικόν κέντρον της Πελοποννήσου.

Η Μάνη, εξ αιτίας της ορεινής θέσεως και της ακαρπίας της γης, δεν έπεσεν εις τας αυτάς

πολιτικές περιπετείες, ούτε διήγειρε την φιλοδοξίαν και την πλεονεξίαν των δορυκτοτών, ως η λοιπή Πελοπόννησος. Ο λαός της, πτωχός ως ο τόπος ον κατοικεί, αφιλέμπορος, αβιομήχανος, άθικτος, και ζων εν σκληραγωγίαις και τη χρήσει των όπλων, εθίρευε πολλάκις τα προς το ζην δι' αρπαγών κατά γην και κατά θάλασσαν. Ούτε Αρχήν τουρκικήν, ούτε κατοίκους Τούρκους είχε ποτε η Μάνη· απελάμβανε δε πλήρη αυτονομίαν υπό την κυριαρχίαν του κατά καιρούς καπητάμπασα επί ετησίω φόρω, σπανίως και αυτώ αποδοιμόνω, τεσσάρων μεν χιλιάδων γροσίων κατ' αρχάς, δεκαπέντε δε μετά ταύτα. Είχεν επτά αρχιερείς· και αρχήθεν μεν διηρείτο εις οκτώ καπητανάτα, έπειτα δε εις ένδεκα· πας δε καπητάνος ήτο σχεδόν ανεξάρτητος, και διεδέχετο ως επί το πλείστον την αξίαν του ο κληρονόμος του· ανεδεικνύετο δε εις εξ αυτών ανώτερος των άλλων, παρ' αυτών μεν κατ' αρχάς, φέρων τον τίτλον Μπας - καπητάνος, μετά δε το 1770 παρά του κατά καιρούς καπητάμπασα υπό τον τίλον Μπας - μπογούς, αλλ' έκτοτε κοινώς προσαγορευόμενος «Μανιατμπέης»· δικαίως δε εθεωρείτο ο τόπος διά τα πλεονεκτήματα του πολεμικών κέντρον της Πελοποννήσου· επρόκειτο δε να κινηθώσιν οι κάτοικοί του προ των άλλων, διότι εις εκείνους απέβλεπαν κυρίως οι λοιποί λαοί της Πελοποννήσου διά την φήμην της ανδρίας των. Αλλ' η Αρχή της Εταιρίας, καί τοι θεωρούσα και αύτη τον τόπον τούτον εστίαν της επαναστάσεως, ούτε όπλα, ούτε τροφάς, ούτε πολεμεφόδια, ούτε χρήματα εναπεταμίευσεν, αλλ' έστειλε μόνον κατηχητάς και έδωκεν υποσχέσεις (α).

Τον δε νοέμβριον του αυτού έτους κατέβη εις την Πελοπόννησον ως ηγεμών αυτής ο Χουρσήδπασας, άνθρωπος μεγαλοπρεπής ως σουλτάνος, σκληροκάρδιος, πολυδάπανος ως ουδείς άλλος των ηγεμόνων της Πελοποννήσου και τρόμον τοις υπ' αυτόν εμπνέων (β)· διέπρεψε δε και επί των λαμπροτέρων υπουργγιών του οθωμανικού κράτους και υπηρέτησε και ως μέγας βεζίρης· εστάλη δε εις την Πελοπόννησον κυρίως προς παρατήρησιν της πολιτικής καταστάσεως του τόπου και του πνεύματος των κατοίκων, και διετάχθη, αν εύρισκεν αφορμήν να υποπτεύση ότι εμελετάτο τι κατά του κράτους, να ενεργήση τρία τινά· την απόπλισιν των Χριστιανών, την μετάπεμψιν εις Τριπολιτσάν των αρχιερέων και προεστώτων και την εισαγωγήν εις την Πελοπόννησον στρατευμάτων προς ενίσχυσιν της εξουσίας. Πολλά εθρυλλούντο κατά των Χριστιανών ότε έφθασεν ο Χουρσήδης εις την Πελοπόννησον· αλλ' αυτός ούτε πίστιν ούτε προσοχήν πολλήν έδωκε· και εκ τούτου φαίνεται, ότι η Πύλη είχε μέχρι τούδε απλάς μόνον υποψίας, αποδίδουσα ίσως και αύτη την φαινομένην ανησυχίαν και κίνησιν των ελληνικών πνευμάτων εις τας ραδιουργίας του αποστάτου Αλήπασα. Αλλ' ο άγριος χαρακτήρ του νέου τούτου ηγεμόνος, η αιμοβόρος διάθεσίς του και η δραστηριότης του διέσπειραν τόσον φόβον, ώστε η Πελοπόννησος ή δεν θα εκινείτο καθ' όλην την διάρκειαν της ηγεμονίας του, ή, αν εκινείτο, θ' απετύγγανεν αφεύκτως παρόντος αυτού. Αλλ' η Πύλη, δυσσαρεστηθείσα επί τη διαγωγή του αρχηγού της κατά του Αλή εκστρατείας, ανέθεσε την αρχιστρατηγίαν εκείνην εις τον Χουρσήδην, όστις εξήλθε της Πελοποννήσου ολίγας εβδομάδας αφ' ού εισήλθεν. Εκλήθη εις την ηγεμονίαν ο οικείος του Κιοσέ Μεχμέτπασας, αλλά και αυτός συνηκολούθησε τον Χουρσήδην, ώστε η ηγεμονεία έμεινεν υπό διοίκησιν ανθηγεμόνος, του Μεχμέτ - Σαλήχαγα, μήτε πολλήν ικανότητα έχοντας, μήτε την προσήκουσαν συστολήν εμπνέοντος. Τόσον δε ανύποπτοι ήσαν προς όσα συνέβησαν μετ' ολίγον εν Πελοποννήσω και ο Χουρσήδης και ο Μεχμέτης, ώστε αμφότεροι αφήκαν εν Τριπολιτσά και τας γυναίκας και τα πλούτη των ως εν τόπω ασφαλεί και ησύχω· θέλοντες δε να καθησυχάσωσι τα

πνεύματα των εντοπίων Τούρκων, υποπτευόντων και φοβουμένων, απέστειλαν εις Πελοπόννησον μετά την έξοδόν των χιλίους στρατιώτας προς ενίσχυσιν της εξουσίας και ματαίωσιν ενδεχομένου ανιαρού συναντήματος. Τοιουτοτρόπως η Πελοπόννησος ηλευθερώθη του Χουρσήδη, και οι Χριστιανοί ανέπνευσαν. Αλλ' οι εντόπιοι Τούρκοι ήσαν πάντοτε έμφοβοι, σχεδιάζοντες πώς να ματαιώσωσι τας βουλάς των Ελλήνων· εφοβούντο δε προ παντός άλλου τους λεγομένους κλέπτας, ων εσώζοντο λείψανα εν Πελοποννήσω· διά τούτο ηξεύροντες, ότι ο ποτέ κλέπτης Αναγνωσταράς είχεν εισέλθει πρό τινος καιρού κρυφίως εις Πελοπόννησον, και ότι υπενήργει τι εν ταις μεσσηνιακαίς επαρχίαις, βουλήν έβαλαν ή να τον συλλάβωσιν ή να τον φέρωσιν εις Τριπολιτσάν διά φιλικών τρόπων, αλλ' απέτυχαν. Βουλήν έβαλαν να συλλάβωσι και τους τήδε κακείσε ολίγους άλλους καπητάνους, ως τους Κουμανιώτας και τους Πετμεζάδας· και διαδόσαντες επιτηδείως και πανούργως ότι τινές των αγάδων του Λάλα, απειθήσαντες εις τας διαταγάς της εξουσίας, εξωπλίσθησαν, διέταξαν τους ρηθέντας να επιστρατεύσωσιν επί μισθώ, σκοπόν έχοντες να τους συλλάβωσιν απροφυλάκτους ή να τους δολοφονήσωσιν. Αλλ' οι επιβουλευόμενοι δεν επαγιδεύθησαν. Η απείθεια και η προφύλαξις των Ελλήνων ανησύχαζαν έτι μάλλον τους Τούρκους· αλλ' ό,τι υπερηύξησε την ανησυχίαν των ήτο το εξής.

Ο μέχρι θανάτου καταδικώμενος υπό της τουρκικής εξουσίας Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, και καταφυγών προ πολλών ετών εις Επτάννησον, ήλθε την 6 Ιανουαρίου εις την Μάνην την γενναίως και φιλοφρόνως τους καταδικωμένους ομογενείς και ομοπίστους αείποτε δεχομένην. Η είδησις του ερχομού του κατά τας περιστάσεις εκείνας εφάνη τρανόν προμήνυμα ταραχών, και η τουρκική εξουσία ηρώτησε τον Μαυρομιχάλην περί αυτού και τον παρεκίνησε να τον συλλάβη ή αποδιώξη ως κακεντρεχή και επικίνδυνον, αλλ' ουδέν κατώρθωσε, και ο Κολοκοτρώνης καθημένος εκεί άφοβος μέχρις ου εξερράγη η επανάστασις δεν έπαυεν ανταποκρινόμενος μετά των εν Πελοποννήσω οικείων του, και προδιαθέτων αυτούς εις το να δράξωσι τα όπλα την 25 μαρτίου, καθ' ην, ως προεσχεδιάσθη, θα εκινείτο η Μάνη προ των άλλων επαρχιών της Πελοποννήσου εις εμπύχωσιν και παράδειγμα αυτών. Αλλ' όσον παρήρχοντο αι ημέραι, τόσον το πράγμα εγίνετο σπουδαιότερον· δεν έλειπαν δε και περιστάσεις εις αύξησιν των υποψιών των Τούρκων, και η ακόλουθος όχι ολίγον τους ετάραξε.

Διάφοροι νερόμυλοι ήσαν προ πολλών ετών κατηδαφισμένοι εν Δημιτσάνη, κωμοπόλει της Καρυταινης. Οι αδελφοί Σπηλιωτόπουλοι ανήγειράν τινας, και φέροντες άλλοθεν ύλην ήρχισαν να κατασκευάζωσι κρυφίως πυρίτιδα. Ανεκάλυψε τούτο η τουρκική Αρχή της Καρυταινης αρχομένου του Φεβρουαρίου, κατεταράχθη, επάτησε τα ύποπτα μέρη, εν οίς, αν δεν ήυρε πυρίτιδα, ήυρε τα εις κατασκευήν της, και ανέφερε τα πάντα εις τον εν Τριπολιτσά ανθηγεμόνα, όστις διέταξε και κατεδαφίσθησαν οι ανεγερθέντες ύποπτοι μύλοι.

Η τουρκική Αρχή, οσάκις συνελάμβανε πολιτικές υποψίας συνείθιζε ν' ασφαρίζεται λαμβάνουσα ομήρους· εν τη παρούση όμως περιστάσει φοβηθείσα την παρακοήν των Χριστιανών ηρκέσθη εις την υπ' άλλην πρόφασιν κλήσιν εις Τριπολιτσάν εν πρώτοις μεν των προεστώτων, έπειτα δε και των αρχιερέων προσκαλουμένων συνήθως οσάκις ή πόλεμος εξωτερικός επέκειτο ή εσωτερικαί ταραχαί ανεφύοντο. Σκοπός δε της εξουσίας ήτο μηδενός να επιτρέψη την έξοδον και να ματαιώση τοιουτοτρόπως ό,τι ετεκταίνετο. Η

συγκάλεσις αὐτὴ κατεθούρησεν ὅλους συνειδόμενος τὴν ενοχὴν καὶ εικάζοντας τὴν αἰτίαν. Μέχρι τινὸς ἀμφίβαλλον περὶ τοῦ πρακτέου· εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Βοστίτῃ συνελύσεως τοῦ να μὴ υπάγωσιν εἰς Τριπολιτσάν προφασιζόμενοι ἄλλ' ἀντ' ἄλλων· ἀλλ' ἐσυλλογίζοντο ἐν ταυτῷ ὅτι, ἀν παρήκουαν, ἐσχιζαν τὸ προσωπεῖον, καὶ ὠφείλαν νὰ ὀπλισθῶσιν ἀμυνόμενοι, καὶ τοὶ ἀνέτοιμοι, ἀνεφοδίαστοι, διεσκορπισμένοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μήτε καν νὰ συννοηθῶσι δυνάμενοι διὰ τοὺς εἰς σύλληψιν ἀποστόλων ἢ γραμμάτων παραφυλάττοντας Τούρκους, διὰ τοῦτο νομίσαντες ἀδύνατον ἢ ὀλεθρίαν τὴν ἀντίστασιν, ἀπεφάσισαν νὰ υπακούσωσιν, ἐλπίζοντες διὰ τοῦ ἐμφανισμοῦ των νὰ ἐμπνεύσωσι θάρρος καὶ διασκεδάσωσι τὰς υποψίας. Ἦγγιζε δε καὶ τὸ Πάσχα, καθ' ὃ ἐπανερχόντο συνήθως εἰς τὰ ἴδια, ὥστε ἤλπιζαν καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν νὰ μὴ μείνωσιν ἐν Τριπολιτσᾷ εἰμὴ ὀλίγας ἡμέρας. Οἱ Τούρκοι ἠθέλησαν νὰ λάβωσι τὰ πιστὰ καὶ παρὰ τῆς Μάνης, ἣν ὑπὲρ πάσαν ἄλλην ἐπαρχίαν ὑπώπτευαν ἀλλ' ἡ Μάνη δὲν ἐκρέματο ἀπὸ τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς τῆς Πελοποννήσου· διὰ τοῦτο ὁ Πετρόμπεης παρηγγέλθη περιποιητικῶς τὴν τὴν ὁδὸν ν' ἀναβῆ καὶ αὐτὸς ὡς πιστὸς ὑπῆκοος εἰς Τριπολιτσάν πρὸς διασκέδασιν διὰ τῆς παρουσίας τοῦ των πρὸς βλάβην αὐτοῦ καὶ τοῦ τόπου τοῦ φημιζομένου. Ὁ Πετρόμπεης ἀπεποιήθη εὐσχήμως ν' ἀπέλθῃ, ἀλλ' ἐστείλε λήγοντος τοῦ φεβρουαρίου ἓνα των υἱῶν του, τὸν Ἀναστάσην, καὶ ἓνα των ἀνεψιῶν του, τὸν Πανάγον Πικουλάκην (β), ὡν ἡ ἐν Τριπολιτσᾷ παρουσία ἐνέπνευσε μέγα θάρρος. Τὸ θάρρος τοῦτο ἠύξησεν ἐτι μᾶλλον ἡ κατόπιν ἀλληλοδιάδοχος εἰσοδος ἀρχιερέων καὶ προεστώτων, ὑποκρινομένων ὅλων ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ραδιουργίαι τοῦ Καρὰ - Ἀλή.

Οὐδεμία ἐπαρχία ἦτο τόσοσιν τεταραγμένη ὅσον ἡ των Πατρῶν. Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ὑπέβλεπαν καὶ παρετήρουν ἀλλήλους. Λόγοι ἀπειλητικοὶ παρ' ἐκείνων καὶ ὑποπτοὶ παρὰ τούτων ἐλέγοντο συχνάκις, καὶ τὸ παν προεμήνυε ταχεῖαν καὶ βαρεῖαν ρῆξιν· καὶ ἄλλοι μὲν των Πατρῶν Χριστιανῶν μετέφεραν τὰ φίλτατά των εἰς τὰ χωρία, ἄλλοι δε τὰ διεβίβαζαν εἰς τὴν Ἐπτάνησον. Οἱ δε Τούρκοι, περιφερόμενοι ἐνοπλοὶ, τοὺς ἐμπόδιζαν, καὶ ἐντεύθεν συνέβαιναν λογοτριβαὶ καὶ συγχύσεις. Ἀνίκανος ὁ Π. Πατρῶν νὰ καθησυχᾷ τοὺς τεταραγμένους Τούρκους, καὶ φοβούμενος ρῆξιν ἀνετοίμων των Ἑλλήνων ἐτι ὄντων, ἐκάλεσε τὸν ἐν Βοστίτῃ φίλον τοῦ Λόντον εἰς σύσκεψιν καὶ τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς του ἐπεσκέφθησαν ἀμφοτέρω τὸν διοικητὴν των Πατρῶν Σεκήραγαν, ἐντόπιον, καὶ ἠύραν παρ' αὐτῷ πλήρη συνέλευσιν των ἐντοπίων ἀγάδων σκεπτομένων περὶ των πραγμάτων. Ὁ Λόντος ἐνόησεν ὅτι οἱ Τούρκοι ἦσαν μᾶλλον φοβισμένοι ἢ ὠργισμένοι· διὰ τοῦτο τοὺς ἐλάλησε θαρραλέως. «Ἀγάδες», τοὺς εἶπεν, «ἐπανάστασις των ραγιαδῶν δὲν γίνεται χωρὶς νὰ θέλωμεν ἡμεῖς, οἱ πρόκριτοι· καὶ ἡμεῖς, χάρις εἰς τὸν μεγαλοδύναμον Θεόν καὶ εἰς τὸν πολυεὐσπλαγχνον αὐθέντην μας, εἴμεθα πλούσιοι καὶ κτηματῖαι ὡς καὶ σεις. ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα ὅτι ἐμείναν γυμνοὶ καὶ πεινῶντες οἱ ἀποστατήσαντες πρὸ τινῶν ἐτῶν πατέρες μας, καὶ δὲν ἐπιθυμούμεν νὰ πάθωμεν τὰ αὐτά. Ἐπειτα τότε ἤκμαζεν ὁ πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πύλῃν ῥωσσοκὸς πόλεμος, σήμερον ἐξ ἐναντίας εἶναι παντοῦ βαθεῖα εἰρήνη καὶ καταδίωξις των ἀποστατούντων. Ὁ ἀποστάτης Ἀλῆς, Ἀγάδες, κινεῖ τὰς ταραχάς, καὶ σεις, χρεωστῶ νὰ εἶπω, τὰς ὑποθερμαίνετε δι' ὧν πράττετε, ἀν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ. Ἰδοὺ, ἐσκορπίσθη ὁ ραγιαδῶν· πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ εἰσπραξις των βασιλικῶν εἰσοδημάτων; Ἀν δὲν ἀλλάξετε διαγωγὴν, ἡμεῖς οἱ προεστώτες δὲν ἐγγυώμεθα τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου· καὶ ἐπειδὴ χρεωστούμεν καὶ ἡμεῖς λόγον τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ περὶ τούτου, ἴσως ἀναγκασθῶμεν ν' ἀπολογηθῶμεν κατ' εὐθείαν καὶ νὰ φανερῶσωμεν τοὺς αἰτίους».

Οι Τούρκοι όχι μόνον δεν ωργίσθησαν ακούσαντες τους αποτόμους τούτους λόγους εκ στόματος ραγιά, αλλά και εζήτησαν ευμενώς τας συμβουλάς αυτού. «Αγάδες», επανέλαβεν ο Λόντος, «μη περιφέρεσθε ένοπλοι· αφήσατε τους ραγιάδας ελευθέρους να μεταφέρωσι τας οικογενείας και τα πράγματά των όπου ευαρεστούνται, και ημείς σας εγγυώμεθα την ησυχίαν του τόπου, και σας προσφέρομεν και πάσαν συνδρομή εις την είσπραξιν των βασιλικών εισοδημάτων, κινδυνευόντων να χαθώσιν». Οι Τούρκοι εισήκουσαν τους λόγους του Λόντου, και εφάνησαν ανυποπτότεροι μαθόντες μετ' ολίγον, ότι αρχιερείς και προεστώτες άλλων μερών της Πελοποννήσου απήρχοντο πρόθυμοι εις Τριπολιτσάν, και ότι και οι της Αχαΐας εμελέτων και αυτοί ν' απέλθωσι. Τω όντι και ο Π. Πατρών και ο Λόντος εκίνησαν προς την Τριπολιτσάν, αφ' ού έμαθαν ότι απήρχοντο εκεί οι άλλοι, και ανέβησαν και εις Καλάβρυτα· αλλά συσκεφθέντες μετά του αρχιερέως και των προεστώτων της επαρχίας εκείνης, δεν ήυραν εύλογον να υπακούσωσι την πρόσκλησιν της εξουσίας, διότι οι σκοποί της εφείνοντο ολέθριοι. Εφρόνουν δε ότι η παρακοή των θα ωφέλει μάλλον ή θα έβλαπτε και τους ήδη προαπελθόντας, διότι θα ευσυτέλλοντο οι Τούρκοι, εν όσω έμεναν ούτοι έξω, να κακοποιήσωσι τους έσω, φοβούμενοι δικαίως μη τους ερεθίσωσι, και συμβή ό,τι επροσπάθουν να εμποδίσωσιν. Επεθύμουν δε να λάβωσι και τας έξωθεν απαντήσεις, ως προεσχεδιάσθη, και να πράξωσιν έπειτα ό,τι θα τοις υπηγόρευεν η περίστασις· αλλά δεν ήθελαν και να σχίσωσιν εισέτι το προσωπεϊόν· όθεν εμεθοδεύθησαν το ακόλουθον τέχνασμα. Έπλασαν επιστολήν ανώνυμον ως στελλομένην προς αυτούς παρά τινος των εν Τριπολιτσά Τούρκων φίλων των και λέγουσαν, ότι θάνατος τους ανέμενεν εν Τριπολιτσά, καθώς θάνατος ανέμενε και τους προεισελθόντας· διέταξαν δε τον κομιστήν να προπορευθή κρυφίως κατά την οδόν της Τριπολιτσάς, και επανέλθη εις απάντησίν των ως ερχόμενος εκ της πόλεως εκείνης.

Ταύτα προετοιμάσαντες απεχαιρέτησαν τον διοικητήν των Καλαβρύτων, συμπαρέλαβαν δύο τρεις Τούρκους και ανεχώρησαν την 9 μαρτίου ως εις Τριπολιτσάν· ήσαν δε ο Π. Πατρών, ο επίσκοπος Κερνίτσης Προκόπιος, ο Ζαήμης, ο Χαραλάμπης, ο Λόντος, ο Φωτίλας και ο Θεοχαρόπουλος. Αφ' ού δε επλησίασαν ταις Κατσάναις απήντησαν, ως προεσχεδιάσθη, τον επιστολιοφόρον και έλαβαν την επιστολήν παρόντων των συνακολουθούντων Τούρκων, ην αναγνώσαντες εις επήκοον πάντων, υπεκρίθησαν ότι ηγανάκτησαν και υπήγαν όλοι ομού εις Καρνέσι· εκείθεν ανήγγειλαν τοις εν Τριπολιτσά και τω διοικητή των Καλαβρύτων όσα τοις εκοινοποιήθησαν καθ' οδόν, παραπονούμενοι διά την προς αυτούς άδικον απιστίαν των αγάδων, και ζητούντες άδειαν να μένωσιν εν ταις επαρχίαις των ως φοβούμενοι, έτοιμοι πάντοτε να εκτελέσωσιν όσα κοινή γνώμη των συνελθόντων θ' απεφασίζοντο εν Τριπολιτσά. Την δ' επιούσαν μετέβησαν εις την μονήν της Αγίας Λαύρας (γ), και απέστειλαν εις Κωνσταντινούπολιν καλόγηρον φαίροντα προς τον πατριάρχην γράμματα εις καθυσύχασιν της Πύλης, αν τυχόν διεβάλλοντο παρά των εν Πελοποννήσω τουρκικών Αρχών ως απειθείς και κακά βουλευόμενοι. Διά του αυτού γραμματοκομιστού εκοίνωσαν και τοις εφόροις της Εταιρίας την αληθή κατάστασιν των πραγμάτων αιτούμενοι τας οδηγίας των. Λαβόντες οι εν Τριπολιτσά αγάδες τα προς αυτούς γράμματα των Αχαιών δεν τα εξέλαβαν ως απατηλά, και κατεταράχθησαν, ζητούντες να μάθωσι τις εφόβησε τους γράψαντες, υποθέτοντες ότι ήτο Τούρκος. Εν τούτοις εστάλη προς αυτούς διατρίβοντας εν τη αγία Λαύρα απάντησις των αγάδων, των αρχιερέων και των προεστώτων λέγουσα ότι ήσαν όλα ψευδή, και θαρρύνουσα αυτούς να

σπεύσωσιν εις Τριπολιτσάν ανυπόπτως. Αυτά ταύτα τους έγγραψε και ο διοικητής Καλαβρύτων· απεστάλη δε προς αυτούς επί τω αυτώ σκοπώ παρά των εν Τριπολιτσά και ο Ανδρέας Καλαμογάρτης αναβάς εις την πόλιν εκείνην καθ' ον καιρόν ανέβησαν οι αρχιερείς και οι προεστώτες. Αλλ' αυτοί και τον πρέσβυν μη όντα εκ των Φιλικών, απέστειλαν άπρακτον, και επανέλαβαν όσα και πρότερον, προσθέσαντες, ότι ενόμιζαν αναγκαίον κατά την παρούσαν ταραχήν των πνευμάτων ν' αποσταλώσιν εις τας επαρχίας των και οι εν Τριπολιτσά αρχιερείς και προεστώτες προς καθησύχασιν του λαού, προς είσπραξιν των βασιλικών φόρων και προς ευόδωσιν της λοιπής υπηρεσίας· επέμειναν δε επί τη προτέρα γνώμη, ο εστι, μήτε να παραδοθώσιν εις την εξουσίαν, μήτε να επιτεθώσιν έως ου έλθωσιν αι έξωθεν αναμενόμεναι απαντήσεις· υποπτεύοντες δ' ένοπλον καταδίωξιν διά την παρακοήν, απεφάσισαν να στρατολογήσωσι μυστικώς εις υπεράσπισιν, αν η χρεια το εκάλει. Επειδή δε ασύμφορον ενόμισαν να συνδιατρίβωσιν όλοι, μη τύχη αίφνης και συλληφθώσι, διεχωρίσθησαν· και ο μεν Π. Πατρών και ο Ζαήμης απήλθαν εις Νεζερά, ο δε Κερνίτσης και Φωτίλας εις Κερπινήν, ο δε Χαραλάμπης και Θεοχαρόπουλος εις Ζαρούχλαν, ο δε Λόντος εις Διακοφτόν. Ανεκλήθη παρ' αυτών καθ' οδόν και ο εις Τριπολιτσάν απερχόμενος Γεώργιος Σινίνης προεστώς της Γαστούνης. Οι δε εν Τριπολιτσά μετά την επάνοδον του Καλαμογάρτου και την παραλαβήν των ανεφέραμεν γραμμάτων έστειλαν προς τους Αχαιούς δεύτερον πρέσβυν, τον Νικόλαον Μοθωνιόν, και δεύτερα γράμματα, δι' των οι αρχιερείς και οι προεστώτες τους εβεβαίουν περί της ασφαλείας των ως αν ήσαν οι δυστυχείς ασφαείς αυτοί· αλλ' ούτε και η δευτέρα αύτη αποστολή ευτύχησεν, ούτε οι προς ους εγένετο απήντησαν, διότι δεν συνδιέτριβαν· και ο πρέσβυς Μοθωνιός ιδών την κατάστασιν των πραγμάτων ουδ' αυτός επανήλθεν εις Τριπολιτσάν.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Επανάστασις της Πελοποννήσου.

ΟΤΑΝ ύλη εύφλεκτος συσσωρευθή, σπινθήρ αρκεί να πέση και την ανάπτει. Τοιούτον τι συνέβη εν Πελοποννήσω παρά την θέλησιν και απόφασιν όλων.

Μάρτιος Ο γέρων Ασημάκης Ζαήμης, προεστώς των Καλαβρύτων και πατήρ του Ανδρέου, είχε παρ' αυτώ δύο παλαιούς κλέπτας, τον Χονδρογιάννην και τον Πετιώτην, ους άλλοτε λυτρώσας του θανάτου ηγάπα, επιστεύετο, κατήχησε τα της Εταιρίας και προπαρεσκεύαζεν εις τον μελετώμενον αγώνα. Την 15 μαρτίου, εν ώ εγευμάτιζε μόνος εν τω χωρίω του, τη Κερπινή, υπηρετούντων του Χονδρογιάννη και του Πετιώτη, τους ηρώτησε «τι νέον;» Εκείνοι απεκρίθησαν, ότι την επαύριον ανεχώρει εις Τριπολιτσάν, φέρων χρήματα του δημοσίου, ο Σεηδής Λαλιώτης, σπαής, και ότι, αν τοις έδιδε την άδειαν, έτοιμοι ήσαν να τον κτυπήσωσι καθ' οδόν, και αρπάσωσι και φέρωσι τα χρήματα προς τον αυθέντην των επ' ωφελεία του γένους. Ο γέρων Ζαήμης, ολιγολογώτερος και αυτών των παλαιών Σπαρτιατών, τους εκύτταξεν ασκαρδαμυκτί, τοις ένευσε να τον κεράσωσι, και αφ' ού έπιεν εις την ελευθερίαν της πατρίδος, έκαμε τον σταυρόν του και τοις είπε, «'ς την ευχήν μου παιδιά». (α) Οι δύο κλέπται, λαβόντες την ευχήν του άρχοντος και παραλαβόντες και τινας άλλους, παρεμόνευσαν επί της εις Τριπολιτσάν οδοῦ κατά

την Χελονοσπηλιάν, και ετουφέκισαν τον Σεηδὴν διαβαίνοντα ανύποπτον και έχοντα συνοδόν τον Ταμπακόπουλον αναβαίνοντα και αυτόν δι' υποθέσεις του εις Τριπολιτσάν. Ο Σεηδὴς δεν εβλάβηθη, και έφυγος ων έφυγε και διεσώθη εις Τριπολιτσάν διασώσας και όσα έφερε χρήματα· διεσώθη αβλαβής και ο συνοδοιπόρος του Ταμπακόπουλος, αφαρπασθέντος μόνον του σκευοφόρου ίππου του. Έτυχε δε την αυτήν ημέραν ν' αναχωρήση εις Τριπολιτσάν και ο διοικητής των Καλαβρύτων Ιβραήμης Αρναούτογλους. Ο δε καταλυματίας του, προπορευόμενος εις αριστοποίησιν, και πλησιάσας όπου ετουφεκίσθη ο Σεηδὴς, έμαθε το γεγονός, και φοβηθείς κατά του αυθέντου του ενέδραν επέστρεψεν έντρομος και διηγήθη όσα συνέβησαν αυθημερόν. Ο Αρναούτογλους, πλήρης και πρότερον υποψιών, εθορυβήθη ακούσας το γεγονός, ωπισθοδρόμησεν εις Καλάβρυτα, εφόβισε τους εντοπίους Τούρκους παραστήσας το τόλμημα ως επαναστατικόν μάλλον ή ληστρικόν, και παραλαβών αυτούς εκλείσθη και ωχυρώθη εντός τριών δυνατών πύργων των Καλαβρύτων, ως αν ήρχοντο κατόπιν του εχθροί. Συγχρόνως εφονεύθησαν και δύο σπαΐδες Τριπολιτσώται κατά το Λιβάρτσι, χωρίον των Καλαβρύτων. Ηγουμένου δε του Νικολού Σολιώτη εφονεύθησαν και τινες γυφτοχαρατσίδες κατά το Αγρίδι, χωρίον της αυτής επαρχίας, και τρεις κομισταί γραμμάτων του τοποτηρητού της Τριπολιτσάς προς τον Χουρσήδη· ετουφεκίσθησαν και τινες άλλοι Τούρκοι αποβιβασθέντες εκ Σαλώνων εις Ακράταν, και απερχόμενοι εις Τριπολιτσάν, εξ ων οι μεν εφονεύθησαν, οι δε συνελήφθησαν. Τα συμβάντα ταύτα, αν και μη επαναστατικά, ηύξησαν τας δικαίας υποψίας των Οθωμανών.

Καθ' ην δε ημέραν εκλείσθησαν οι περι τον Αρναούτογλου εντός των πύργων, οι προεστώτες των Καλαβρύτων απουσίαζαν. Πρώτος των άλλων, ο Χαραλάμπης, μαθών το γεγονός και αγνοών ότι φοβηθέντες οι περι τον Αρναούτογλου εκλείσθησαν εις άμυναν μάλλον ή εις βλάβην, παρέλαβεν όσους εδυνήθη εκ του προχείρου ενόπλους υπό τους Πετμεζάδας, εισήλθεν εις την πόλιν και επολιόρκησε τους εν τοις πύργοις κλεισθέντας, οίτινες παρεδόθησαν. Γενομένου δε γνωστού του συμβάντος τούτου, όπερ και η φήμη και οι επικρατούντες φόβοι εμεγάλυναν, οι μεν εν Βοστίτση Τούρκοι διεπορθμεύθησαν όλοι αβλαβείς και ανεμπόδιστοι συν γυναιξί και τέκνοις εις Γαλαξειίδι, και κατέφυγαν εις Σάλωνα όπου ήσαν ικανοί Τούρκοι· οι δε εν Πάτραις, οίτινες και αφ' ότου έμαθαν, ότι οι Αχαιοί απεποιήθησαν να μεταβώσιν εις Τριπολιτσάν, είχαν αρχίσει να μεταφέρωσι τας γυναίκας και τα τέκνα των εις την ακρόπολιν, εγκατέλειψαν την πόλιν και συνεκλείσθησαν την 21 μαρτίου, μήτε πολεμούντες μήτε πολεμούμενοι. Την αυτήν ημέραν ανέβησαν ένοπλοι έως 100 Τούρκοι εκ του Ρίου εις την πόλιν τουφεκίζοντες· τινές δε αυτών εμβάντες εις τι ρακοπωλείον κατά την ενορίαν της αγίας Τριάδος, αφ' ού εμέθυσαν, έχυσαν ρακήν έν τινι λεκάνη και εμβάψαντες τα παρευρεθέντα παλαιόπανα, τα άναψαν, και δι' αυτών έκαυσαν το ρακοπωλείον· εφόνευσαν και τον ρακοπώλην· εκείθεν υπήγαν να πατήσωσι την οικίαν του Παπαδιαμαντοπούλου· αλλ' ευρόντες αντίστασιν, αυτοί μεν την επολέμουν κάτωθεν, οι δε εν τη ακροπόλει την εκανονοβόλουν άνωθεν. Εν τοσούτω αι φλόγες του ρακοπωλείου διεδόθησαν και πολλάί οικίαι εκάησαν. Ήσαν πάμπολλοι Επτανήσιοι εν τη πόλει, εξ ων πολλοί Φιλικοί. Ούτοι ακούσαντες τον τουφεκισμόν και βλέποντες τας φλόγας ωπλίσθησαν και έτρεξαν εις διάφορα μέρη· τινές δε αυτών, παραλαβόντες και τινας

Πατρείς, επροχώρησαν εις το Τάσι όπου συνήθως συνηθροίζοντο οι Τούρκοι· εκεί συνεκρούσθησαν κατά πρώτην φοράν, και εσκοτώθη ο Κεφαλήν Βασίλης Ορκουλάτος. Εκείθεν απεσύρθησαν οι Επταννήσιοι προς την ενορίαν του αγίου Γεωργίου κατοικουμένην όλην υπό Χριστιανών κατά τα δυτικά άκρα της πόλεως, όπου ήσαν τα προξενεία. Το δ' εσπέρας της αυτής ημέρας ο πρόξενος της Ρωσσίας Βλασσόπουλος, και ο πρόξενος της Σουηδίας Στράνης, κατοικούντες όχι μακράν της ακροπόλεως και φοβούμενοι την οργήν των Τούρκων υποπτυνόντων αυτούς, και δικαίως, ως συνωμότας, εγκατέλιπαν τας οικίας των και διεσώθησαν εις τα πλοία· απέπλευσαν δε μετ' ολίγας ημέρας, και συναπέπλευσε και ο προξενος της Πρωσσίας Κοντογούρης, φίλος και αυτός του αγώνος.

Την αυτήν ημέραν ήλθεν εις το μέσον ένοπλος ο εντόπιος Παναγιώτης Καρατσάς, απλούς τεχνίτης έως τότε, και πολλήν εξ αυτής της αρχής του κινήματος υπόληψιν αποκτήσας διά την ανδρίαν και τον πατριωτισμόν του. Ούτος θέλων να δώση καιρόν να παραμερίσωσιν οι Πατρείς τα φύλλατα και τα πράγματά των διά νυκτός, συννοηθείς και μετά του Ν. Γερακάρη ενός των αρχηγών των Επταννησίων, διέσπειρεν ανθρώπους εις διάφορα μέρη της πόλεως φωνάζοντας δι' όλης της νυκτός, «γρηγορείτε», επί σκοπώ να υποθέτωσιν οι Τούρκοι, ότι Έλληνες ήσαν πολλοί και προσεκτικοί, και να μη τολμήσωσι νυκτικήν επέξοδον. Τοιουτοτρόπως κατωρθώθη ο φιλόανθρωπος ούτος σκοπός. Την δε επαύριον (22) οι Τούρκοι ευρέθησαν όλοι συνηγμένοι εν τη ακροπόλει, όπου διέμειναν κανονοβολούντες την πόλιν. Εν τοσούτω οι περίξ σημαντικοί Αχαιοί, μαθόντες τα εν Πάτραις συμβάντα, έσπευσαν να εισέλθωσι συμπαραλαβόντες όσους εδυνήθησαν εκ του προχείρου οπλοφόρους· και πρώτος μεν εισήλθε περί την μεσημβρίαν ο Παπαδιαμαντόπουλος, μετ' αυτόν δε ο Λόντος υπό ερυθράν σημαίαν, ην κατεσκεύασεν ως έτυχε και ως ήθελε την ώραν εκείνην, έχουσαν εν τω μέσω μέλανα σταυρόν εφ' ενός μόνου προσώπου. Εξ αιτίας δε του χρώματος της σημαίας οι εν τω φρουρίω Τούρκοι εξέλαβαν τους εισερχομένους ως Λαλιώτας Τούρκους, διότι ο επί του ενός προσώπου της σημαίας σταυρός δεν εφαινετο εκ της ακροπόλεως· τους εχαιρέτησαν δε και ως συναδέλφους των κανονοβολούντες. Εισήλθαν την αυτήν ημέραν και ο Π. Πατρών, ο Κερνίσης, ο Ζαήμης, και ο Ρούφος, επισύροντες πλήθη οπλοφόρων και ροπαλοφόρων· επί δε της εισόδου οι Πατρείς και οι παρεπιδημούντες Έλληνες εκραύγαζαν ενθουσιώντες, Ζ ή τω - η - ελευθερία· ζ ή τ ω σ α ν - οι - α ρ χ η γ ο ί κ α ι - εις - τ η ν - Π ό λ ι ν - ν α - δ ώ σ η - ο - Θ ε ό ς. Είσελθόντες δε οι αρχηγοί κατέλαβαν το προς τον άγιον Γεώργιον μέρος της πόλεως, όπου ήσαν οι Επταννήσιοι. Ο δε Π. Πατρών διέταξε και έστησαν επί της πλατείας του αγίου Γεωργίου σταυρόν, ον έτρεχαν και ησπάζοντο οι παρευρεθέντες, ορκιζόμενοι τον υπέρ πίστεως και πατρίδος όρκον. Εμοίρασαν δε οι αρχηγοί και εθνόσημα εξ ερυθρού υφάσματος φέροντα σταυρόν κυανόχρουν, διέταξαν και τους ιστοποιούς να τυπώσωσι σημαίας προς χρήση των παρόντων οπλοφόρων, και αποστολήν εις άλλα μέρη, εξέδωκαν παντού επαναστατικές προκηρύξεις, έγγραψαν τοις εντός και εκτός της Πελοποννήσου να δράξωσι τα όπλα, και έστειλαν προς τους εν Πάτραις εδρεύοντας προξένους την ακόλουθον εγκύκλιον.

«Ημείς, το Ελληνικόν έθνος των Χριστιανών, βλέποντες ότι μας καταφρονεί το οθωμανικόν γένος, και σκοπεύει όλεθρον εναντίον μας πότε μ' ένα πότε μ' άλλον τρόπον, απεφασίσαμεν σταθερώς ή ν' αποθάνωμεν όλοι ή να ελευθερωθώμεν, και τούτου ένεκα βαστούμεν τα όπλα εις χείρας ζητούντες τα δικαιώματά μας. Όντες λοιπόν βέβαιοι ότι όλα

τα χριστιανικά βασίλεια γνωρίζουν τα δίκαια μας, και όχι μόνον δεν θέλουν μας εναντιωθή, αλλά και θέλουν μας συνδράμει, και ότι έχουν εις μνήμην ότι οι ένδοξοι πρόγονοί μας εφάνησάν ποτε ωφέλιμοι εις την ανθρωπότητα, διά τούτο ειδοποιούμεν την εκλαμπρότητά σας, και σας παρακαλούμεν να προσπαθήσετε να ήμεθα υπό την εύνοϊαν και προστασίαν του μεγάλου κράτους τούτου».

Αν και οι εν Πάτραις Τούρκοι και προέβλεπαν και προέλεγαν τας ταραχάς, ημέλησαν διόλου το φρούριον των· εξ αιτίας της συνήθους απρονοησίας των, και μηδέ τας δεξαμενάς του καν εφρόντισαν να καθαρίσωσι και γεμίσωσιν ώστε μετά δύο ημέρας αφ' ού εκλείσθησαν, εδίψασαν, διότι οι Έλληνες έκοψαν το υδραγωγείον, εκυρίευσαν και τας παρά το φρούριον τουρκικής οικίας, και δεν τους άφιναν μήτε να προκύπτωσι μήτε τα κανόνια να γεμίζωσιν ειμή υπό το σκότος της νυκτός. Διεκρίνετο ως τολμηρότερος των άλλων ο Καρατσάς· τα μέγιστα δε διέπρεψε και ο Σταμάτης Κουμανιώτης, θύμα πεσών της τόλμης του την ημέραν της εις την πόλιν εισόδου. Τολμηροί οι Έλληνες τας πρώτας ημέρας και ενθουσιώντες έστησαν κατά του Φρουρίου έξ κανόνια μετακομισθέντα εκ των εν τω λιμένι Ιονίων πλοίων, και ήρχισαν να υπονομεύωσι μετά πολλής προθυμίας και επιτυχίας εις ανατροπήν του· αλλά μαθόντες οι έμφρουροι εν καιρώ προς ποίον μέρος δευθύνετο η υπόνομος, την εματαίωσαν δι' ανθυπονόμου ολίγον απέχουσαν των βάθρων του φρουρίου (β). Πριν δε ματαιωθή το επιχείρημα τούτο, οι αρχηγοί έλαβαν γράμματα του Πανουργιά, ενός των οπλαρχηγών της στερεάς Ελλάδος, λέγοντα, ότι εφόνευσε καθ' οδόν ταχυδρόμον του εκ Σερρών Ισούφη ηγεμόνος της Ευβοίας επανερχομένου εξ Ιωαννίνων εις την ηγεμονείαν του, και ανέγνωσε τα προς τας τουρκικές Αρχάς της νήσου εκείνης γράμματά του διαλαμβάνοντα, ότι φθάσας εις Βραχώρι έμαθε τα εν Πάτραις συμβάντα, και ότι διέκοπτε την οδοιπορίαν του και μετέβαινεν εκεί εις υπεράσπισιν των ομοπίστων του. Κατεταράχθησαν επί τη ειδήσει ταύτη οι προύχοντες Αχαιοί, την εφύλαξαν μουσικήν, ίνα μη φοβίσωσι τους οπαδούς των, και έσπευσαν να ειδοποιήσωσι τον εν τη επαρχία του Ζυγού περιφερόμενον ως κλέπτην Μακρήν και να τον παρακινήσωσιν εν ο νό μ α τ ι - τ η ς - Α ρ χ ή ς, να κτυπήση τον Ισούφην διαβαίνοντα τα προς την Ναύπακτον στενά. Ο Μακρής απεκρίθη ότι δεν εδύνατο να πράξη τι άνευ της γνώμης των προεστώτων του Μεσολογγίου και των οπλαρχηγών της Αιτωλοακαρνανίας· αλλ' ο Ισούφης κατήλθε μετά τριακοσίων οπλοφόρων εις Μεσολόγγι, και κατέπλευσεν εις Αντίρριον, όθεν έστειλεν εις Πάτρας τον κεχαγιάν του υπ' άλλο όνομα πενιχρά φορούντα ίνα μη κακοπάθη γνωρισθείς. Έφερε δε ούτος πρός τινας των προξένων γράμματα του πασά αιτούντος την σύμπραξίν των εις κατάπαυσιν των ταραχών, και είχεν εντολήν να καθησυχάση τους Χριστιανούς, επί υποσχέσει, ότι θα υπεστήριζεν ο πασάς εντόνως τα δίκαια παράπονά των κατά των εντοπίων Τούρκων.

Ο πρέσβυς ούτος ανέβη αβλαβής υπό συνοδίαν Ελλήνων εις το επί της εν τη πόλει ανόδου πρωσσικόν προξενείον, όπου ανεγνώσθησαν τα γράμματά του· αλλ' απεπέμφθη άπρακτος και ανενόχλητος, αποκριθέντων των Ελλήνων, ότι εχλεύαζαν τας υποσχέσεις, κατεφρόνουν και τας απειλάς του πασά του. Ο πασάς ακούσας την απόκρισιν των Πατρών διεβιβάσθη εις Ρίον όπου διέμεινε δύο ημέρας αγνοών την κατάστασιν των πραγμάτων. Μαθών δε τα πάντα και ότι το φρούριον έπιπτε διά λειψυδρίαν, αν δεν επρόφθανε να λύση την πολιορκίαν, εκίνησε, την κυριακήν των Βαΐων πρωί (3 απριλίου), και εισήλθεν ανεμπόδιστος, διότι οι επί της μεταξύ οδού τοποθετηθέντες υπό τον Ροδόπουλον

Βοσπιτσάνοι εις εμπόδιον της μεταβάσεως έφυγαν αμαχητί, οι δε λοιποί οι προς το βλατερόν, το κάτω μέρος της πόλεως, εγκατέλειψαν τας θέσεις των και εισήλθαν επί λεηλασία εις την πόλιν, όπου οι εντόπιοι Τούρκοι, καθ' ην ημέραν κατέφευγαν εν βία εις το φρούριον, αφήκαν τα δυσκόμιστα πράγματά των. Εισελθών δ' ο πασάς ηύρε τους Τούρκους εν άκρα αμηχανία, τους εθάρρυνε, και επειδή η λύσις της πολιορκίας ήτον η μόνη σωτηρία των, τους παρέλαβεν όλους, και εξελθών ήρχισε να καίη πρώτον τα προς το φρούριον άκρα της πόλεως, και πολεμών να προχωρή και να καίη και τα ενδότερα. Οι δε οπλοφόροι χωρικοί, όλοι απειροπόλεμοι, αφιλότιμοι και κωφεύοντες εις τας πατριωτικάς φωνάς των αρχηγών, έφυγαν αισχρώς απέμπροσθεν του εχθρού, αφήσαντες και την πόλιν και τα κανόνια και αυτά τα πολεμεφόδια εις χείρας του. Μόνον οι αδελφοί Κουμανιώται και οι παρευρεθέντες Ξηρομερίται Χασαπαίοι εκλείσθησαν μετ' ολίγων εντός τινων οικιών προς την Αλεξιώτισσαν και την Αγίαν Παρασκευήν, και αφ' ού επολέμησαν γενναίως και ευτυχώς φονεύσαντες τινας εχθρούς, έφυγαν αβλαβείς. Οι δε αρχηγοί, βλέποντες την λειποταξίαν των οικείων και την πρόοδον των εχθρών, εγκατέλειψαν και αυτοί ην κατείχαν θέσιν κατά τον άγιον Γεώργιον, και κατέλαβαν άλλην κατά την Οδηγήτριαν, ματαίως προσπαθούντες να συγκεντρώσωσί τινας· αλλά μετ' ολίγον έφυγαν και εκείθεν έμφοβοι και περίλυποι διά την ατυχή έναρξιν των αγώνων των, και έτι μάλλον διά την δειλίαν και πολεμικήν απειρίαν των χωρικών, διά την φιλάρπαγα και αφιλότιμον διάθεσίν των, και διά την προς τους αρχηγούς απείθειάν των. Το εσπέρας δε της αυτής ημέρας εφάνη έμπροσθεν του λιμένος των Πατρών πλοίον τουρκικών, εχαιρέτησε το φρούριον, αντεχαιρετήθη, και ηύξησεν εμφανισθέν τον πανικόν φόβον. Τοιουτοτρόπως η εμπορικωτέρα και πλουσιωτέρα πόλις της Πελοποννήσου, η μία των δύο επαναστατικών εστιών, καθ' ην πρώτον υψώθη το σύμβολον της ελευθερίας, κατεστράφη εκ πρώτης αφετηρίας παραδοθείσα εις πυρ και εις λεηλασίαν· και οι μεν δυστυχείς κάτοικοι, άλλοι ηχημαλωτίσθησαν, άλλοι εσφάγησαν, και άλλοι διεσώθησαν φεύγοντες γυμνοί και άποροι εις Επτάνησον. Οι δε ολίγοι Τούρκοι, νικηταί τόσοσ πλήθους, διεσκορπίσθησαν εις τα χωρία, συλλαμβάνοντες και φονεύοντες τους φεύγοντας, και φρίκην διασπείροντες (γ).

Επί των δεινών δε τούτων περιστάσεων τινές των προξένων, και κατ' εξοχήν ο της Γαλλίας, Πουκεβίλλος, εφάνησαν άξιοι παντός επαίνου, και ετίμησαν τας σημαίας των ανοίξαντες τας οικίας των εις καταφυγήν και σωτηρίαν πλήθους ανδρών και γυναικών καταδιωκομένων και κινδυνευόντων, και εις διάσωσιν της περιουσίας των. Αλλ' εν ώ ούτοι εφέροντο τόσοσ γενναίως και φιλανθρώπως προς τους πάσχοντας, τινές, απορίμματα της Ιταλίας και της Επτανήσου, οπλισθέντες δήθεν υπέρ ελευθερίας, κατήνησαν εις τόσην κακοήθειαν, ώστε εφέροντο προς τους αθλίους Πατρείς ως Τούρκοι. Άλλοι δε αν και υπό γαλλικήν προστασίαν, ησέβησαν και εις αυτήν την προστάτριαν σημαίαν, ηγωνμόνησαν και εις αυτόν τον ευεργέτην των Πουσεβίλλον, ήρπασαν παρρησία την διασωθείσαν εκ των χειρών των Τούρκων και διατηρουμένην εν των προξενείω περιουσίαν των Πατρών, και ηνάγκασαν και αυτόν τον Πουκεβίλλον να εγκαταλείψη το προξενείον και καταφύγη εις τι αγγλικόν πλοίον ευρεθέν εν τω λιμένι των Πατρών, αίροντες μαιφόνον χείρα και κατ' αυτού.

Μάρτιος Αν και απέτυχε το εν Πάτραις πρώτον τούτο επαναστατικόν κίνημα, η επανάστασις διεδόθη από άκρου εις άκρον της Πελοποννήσου. Πρώτη η Μάνη, μαθούσα τα συμβάντα ταύτα, εχύθη την 23 μαρτίου εις Καλαμάταν υπό την αρχηγίαν του

ηγεμόνος της Πετρόμπεη, ανδρός αξιοσέβαστου διά τας κοινωνικάς αρετάς του, και την επ' αγαθώ της Ελλάδος χρήσιν της ηγεμονίας του. Εξεπλάγησαν οι εν Καλαμάτα Τούρκοι ιδόντες εν τη πόλει τόσα πλήθη ενόπλων, και μαθόντες τον σκοπόν της εκστρατείας, παρέδωκαν τα όπλα και τα πράγματά των, παρεδόθησαν και αυτοί επί ασφαλεία ζωής και τιμής και δεν εκακόπαθαν. Τούτου δε γενομένου, εψάλη πάνδημος δοξολογία επί τον παραρρέοντα ποταμόν, και έγεινε δέησις προς τον Κύριον των Δυνάμεων υπέρ ενισχύσεως των υπέρ πίστεως και πατρίδος αγωνιζομένων. Διεσπάρησαν δ' εκείθεν διάφοροι οπλαρχηγοί εις διάφορα μέρη. Ο δε Πετρόμπεης, θεωρούμενος ως ο γενικός αρχηγός, εκάθησεν εν τη πόλει εκείνη, όπου εσυστήθη τοπική διοίκησις (Γερουσία), ήτις συνεδρίασε κατά πρώτην φοράν την 28, καθ' ην εξέδωκε κήρυγμα προς την Ευρώπην, εν ώ εξέθετε τα αίτια της επαναστάσεως και τας επί την συνδρομήν της Ευρώπης ελπίδας της αναδεχθείσης τον υπέρ ελευθερίας αγώνα της Ελλάδος (δ).

Αφ' ού η φωνή της ελευθερίας ήχησε καθ' όλην την Πελοπόννησον, οι ενδιατρίβοντες Τούρκοι, πτοηθέντες και υποπτεύοντες ξένην χείρα υποκινούσαν τους Έλληνας, εγκατέλειψαν τας ατειχίστους πόλεις, και υπό μηδενός καταδιωκόμενοι έτρεχαν εις τα διάφορα φρούρια συν γυναιξί και τέκνοις προς ασφάλειαν.

Οι κατοικούντες τα Μπαρδουνοχώρια της Λακεδαιμονίας Τούρκοι είχαν μεγάλην και δικαίαν φήμην ανδρίας, ετάρατταν συχνά την Πελοπόννησον, και εφόβιζαν και αυτάς τας τουρκικάς Αρχάς, άλλοτε ως αντιπολιτευόμενοι, άλλοτε ως αντάρται, ενίοτε δε και ως λησταί. Αλλά κατά ταύτην την περίστασιν φόβος πανικός κατέλαβεν αυτούς όλους. Είχαν πολλούς και δυνατούς πύργους και τροφάς αφθόνους· αλλ' εις ουδέν τα ελογίσθησαν εξ αιτίας του ακολούθου περιστατικού.

Παρευρέθησαν κατ' εκείνας τας ημέρας πλοία τινα ελληνικά εμπορίου χάριν εν Μαραθωνησίω. Ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, όστις είχε σχέσεις προς τους Μπαρδουνιώτας και δεν έπαυε γράφων αυτοίς, αρξαμένης της επαναστάσεως, ότι ήρχετο η Φ ρ α γ κ ι ά να κυριεύση την Ελλάδα, και ότι Φ ρ ά γ κ ο ι εκίνησαν την επανάστασιν, διέτριβεν εκείνας τας ημέρας εν Μαραθωνησίω, και κραιπάλων διέταξε τα πλοία να κανονοβολήσωσιν. Ακούσαντες οι Μπαρδουνιώται τον βρόντον, και έμφοβοι δι' όσα εμάνθαναν περί επεμβάσεως της Φ ρ α γ κ ι ά ς, ηρώτησαν τους διαβαίνοντας τι εσήμαιναν οι τόσοι κανονοβολισμοί. Αγωγιάται τινες, ερχόμενοι εκ Μαραθωνησίου, τοις είπαν, ότι ο Φραγκιάς εκανονοβόλει· Φραγκιάς δ' ελέγετο ο διοικητής ενός των εν τω λιμένι του Μαραθωνησίου πλοίων, Μυκώνιος. Οι Τούρκοι, ή κακώς ακούσαντες, ή παρεξηγήσαντες την απόκρισιν των αγωγιατών, και προδιατεθειμένοι εις φόβον, και υποπτεύοντες ερχομόν Φράγκων, επίστευσαν ακούσαντες το όνομα του πλοιάρχου, ότι ήλθε τω όντι Φραγκιά εις υποστήριξιν του ελληνικού αγώνος, και όλοι, μικροί μεγάλοι, γυναίκες άνδρες, νέοι γέροντες, φωνάζοντες «Φ ρ α γ κ ι ά - μ α ς - ε π λ ά κ ω σ ε», εγκατέλειψαν οικίας και περιουσίαν και έτρεχαν εις Τριπολιτσάν μη τους προφθάσωσιν οι Φράγκοι καθ' οδόν. Οδοιπορούντες δε όπως έτυχεν, εκλείσθησαν εν Τριπολιτσά την 27. Προ της εκεί δε καταφυγής των επρόλαβαν και κατέφυγαν εις την αυτήν πόλιν και οι Λεονταρίται Τούρκοι. Οι δε Καρυτινοί φοβηθέντες μη συλληφθώσι καθ' οδόν απερχόμενοι εις Τριπολιτσάν, δεν

μετετόπησαν.

Οι δε Κορίνθιοι Τούρκοι, ιδόντες ότι εκινήθησαν οι επί του ισθμού Δερβανοχωρίται, οι εις την οπλοφορίαν εξ αιτίας της τοποθεσίας και της υπηρεσίας των ησκημένοι, συμπαρέλαβαν την μητέρα του Κιαμήλμπεη απόντος εις Τριπολιτσάν και λοιπούς οικείους του, και ανέβησαν όλοι έντρομοι εις την Ακροκόρινθον (ε), όπου ελθόντες την επαύριον οι Δερβανοχωρίται και άλλοι υπέρ τους δισχιλίους τους επολιόρκησαν ηγουμένου του Αναγνώστη Πετμεζά. Έξ μόνον εκλείσθησαν έν τινι πύργω επί της αναβάσεώς των και παρεδόθησαν.

Οι δε Αργείοι Τούρκοι, ταλαντευόμενοι μέχρι τινός, εκυριεύθησαν και αυτοί υπό πανικού φόβου, πεσούσης κατά περίστασιν εν τη πόλει μιας και μόνης πιστολίας, και μετέφερον τας οικογενείας των εις Ναύπλιον αυτοί δε διημέρευαν ένοπλοι εν Άργει, και διανυκτέρευαν εν Ναυπλίω. Εις πλειοτέραν δε ασφάλειαν, έβαλαν κατά νουν να μεταφέρωσιν ευσχήμως εις Ναύπλιον τας οικογενείας των προκρίτων Χριστιανών, και ήλθαν μια των ημερών 150 ιππείς ένοπλοι εις Άργος εκ Ναυπλίου επί σκοπώ να τους βιάσωσιν, αν δεν τους έπειθαν. Οι πρόκριτοι ευχαρίστησαν υπούλως τους Τούρκους διά την περί αυτών φροντίδα, και υπεσχέθησαν προθύμως να ετοιμασθώσιν αυθημερόν και μεταφέρωσι τα φίλτατά των την επαύριον εις Ναύπλιον. Οι Τούρκοι πιστεύσαντες τους λόγους των, επέστρεψαν εις Ναύπλιον, σκοπεύοντες να επανέλθωσι την επαύριον εις Άργος και να τους συνοδεύσωσιν· αλλ' οι πρόκριτοι εδραπέτευσαν την νύκτα συν γυναιξί και τέκνοις, και διασπαρέντες εις την επαρχίαν ενώπιζαν τους επαρχιώτας. Θέλοντες δε να διακόψωσι πάσαν συγκοινωνίαν Άργους και Ναυπλίου έστειλαν την 2 απριλίου διά νυκτός ικανούς ενόπλους εις το μεταξύ των δύο τούτων πόλεων χωρίον, την Δελαμανάραν, όπου φθάσαντες εκ Ναυπλίου οι Τούρκοι την επαύριον, είδαν αίφνης πολλών τουφεκίων στόματα προς αυτούς εστραμμένα, και ήκουσαν και φωνήν λέγουσαν, 'π ί σ ω - α γ ά δ ε ς, 'π ί σ ω · Χ ρ ι σ τ ι α ν ο ί - κ α ι - Τ ο ύ ρ κ ο ι - δ ε ν - σ υ ζ ο ύ ν - π λ έ ο ν. Οι Τούρκοι εστράφησαν οπίσω και δεν εδοκίμασαν έκτοτε να μεταβώσιν εις Άργος. Επανήλθαν τότε και οι πρόκριτοι εις την πόλιν, ύψωσαν λευκήν σημαίαν, ως σημαίαν ελευθερίας, και ήρχισαν να φροντίζωσι περί πολιορκίας του Ναυπλίου.

Οι δε Γαστουναίοι Τούρκοι ανεχώρησαν πανοικί την 27 ειδοποιηθέντες δε καθ' οδόν ότι δεν ήσαν δεκτοί εις του Λάλα, διότι οι εκεί Τούρκοι υπώπτευαν μη, αποκλεισθέντες τώσω πολλοί, αποθάνωσι της πείνας, εστράφησαν προς το Χλουμούτσι, παλαιόν φρούριον παρά την Γλαρέντσαν, άφρουρον και διόλου ακατοίκητον. Φθάσαντες δε εις τα χωρία Σαβάτια και Ρουβιάτα μίαν ώραν μακράν της Γαστούνης εκτυπήθησαν υπό των Ελλήνων, αλλ' υπερίσχυσαν και έφθασαν αβλαβείς εις το φρούριον, όπου τους απέκλεισαν οι Έλληνες υπό την αρχηγίαν του Σισίνη και του Χαραλάμπεη Βιλαέτη. Αλλ' οι Λαλιώται Τούρκοι προβλέποντες, ότι οι κλεισθέντες εν Χλουμουτσιώ θα παρεδίδοντο μετ' ολίγον δι' έλλειψιν των αναγκαίων, εξεστράτευσαν εις βοήθειάν των, ως 400, υπό τον Κουτσοραίπαγαν και έλυσαν διά μιας την πολιορκίαν, καταδιώξαντες κακήν κακώς τους Έλληνας μέχρι θαλάσσης, όπου τινές επνίγησαν. Λυθείσης τοιουτοτρόπως της πολιορκίας του Χλουμουτσιού, οι εν αυτώ Τούρκοι μετέβησαν όλοι εις Πάτρας, όπου ευρόντες καλήν υποδοχήν διέμεναν μέχρι τέλους.

Οι δε Αρκάδιοι Τούρκοι (στ), ακούσαντες ότι Έλληνες ένοπλοι υπό σταυροφόρους λεύκας σημαίας συνήχθησαν εις Κεφαλάρι του Σουλιμά, ότι διήρπασαν τας αποθήκας, ότι εκακοποίησαν τους επιστάτας των χωρίων, και ότι εμελέτων να πέσωσι την νύκτα της 25 (ζ) εις την πόλιν, ανεβίβασαν αυθεσπερί τας οικογενείας των εις το παλαιοφρούριόν των· πρωίαις δε γενομένης μετέφεραν αυτάς εις Μοθώνην και Νεόκαστρον μήτε ενοχλούμενοι επί της μεταβάσεως, μήτε ενοχλούντες τους Χριστιανούς, ους και επαρηγόρουν υποκρινομένους, ότι ελυπούντο εγκαταλειπόμενοι. Ωπλίσθησαν τω όντι οι του τμήματος του Σουλιμά Χριστιανοί, αλλ' εις άμυναν· διότι, εξ όσων έλεγαν παρρησία οι Αρκάδιοι Τούρκοι, εφοβήθησαν, ότι εμελέτων ούτοι να εξέλθωσιν εις τα χωρία, να σφάξωσι και να καταστρέψωσιν. Εφοβήθησαν δε οι του τμήματος του Σουλιμά μάλλον ή οι των άλλων της επαρχίας τμημάτων, διότι επ' αυτούς κυρίως, ως πολεμικωτέρους, ελέγετο ότι θα έπιπτεν η αιμοχαρής οργή των Τούρκων.

Την δε 26 εκίνησαν προς την Τριπολιτσάν οι Φαναρίται Τούρκοι, συν γυναιξί και τέκνοις, μεθ' ων και οι του Ζούρτσα της επαρχίας της Αρκαδίας ως γειτνιάζοντες· ήσαν δε όλοι 2600 ψυχαί.

Ο δε Κολοκοτρώνης, ο καθήμενος και καιροφυλακτών εν τη Μάνη, εθεωρείτο δικαίως ως έν των στοιχείων της πελοποννησιακής επαναστάσεως διά την πολεμικήν εμπειρίαν και φήμην του. Ούτος συνώδευσε τους Μανιάτας κατελθόντας εις Καλαμάταν· εκείθεν, λαβών υπό την οδηγίαν του 300 εξ αυτών, εστράτευσε την 24 προς την Σκάλαν, 4 ώρας απέχουσαν της Καλαμάτας. Ο ενθουσιασμός των Χριστιανών επί της πορείας αυτού ήτο μέγας. Άνδρες και γυναίκες τον υπεδέχοντο διαβαίνοντα ευφημούντες· οι δε ιερείς τον προϋπήντων φέροντες εικόνας και θυμιάματα και ψάλλοντες το «Δ ό ξ α - ε ν - υ ψ ί σ τ ο ι ς - Θ ε ώ». Ο Κολοκοτρώνης φθάσας το εσπέρας εις Σκάλαν έμαθεν, ότι οι Καρυτινοί Τούρκοι και ο διοικητής των Εμβλακικών Μουσταφάς Ριζιώτης εκλείσθησαν εν τω παλαιοφρουρίω της κώμης εκείνης εκτός ολίγων απομεινάντων εν τη κώμη. Προχωρήσας εκείθεν, διεγείρων παντού τον λαόν, βαρρύνων αυτόν κατά των Τούρκων, και στρατολογών εκ των συμπατριωτών του Καρυτινών, έφθασε την επαύριον εις Τετέμπεη, χωρίον μεταξύ Λεονταρίου και Καρυταίνης, όπου τω εδόθη γράμμα ευρεθέν παρά τινι πεζώ στελλομένω παρά των Φαναριτών Τούρκων προς τους Καρυτινούς και συλληφθέντι. Το γράμμα τούτο έλεγεν, ότι οι Φαναρίται θα διέβαιναν την επαύριον διά της Καρυταίνης, και ότι ήλπιζαν να εύρωσιν έτοιμους και τους εκεί Τούρκους προς ασφαλή συμπορείαν εις Τριπολιτσάν, διότι ο Κολοκοτρώνης εστράτευσε μετά πολλών χιλιάδων Μανιατών επί σκοπώ να τους κτυπήση, καθ' οδόν. Επί τη ειδήσει ταύτη ο Κολοκοτρώνης κατέλαβε την επιούσαν την δίοδον· αλλά, μη φανέντων των εχθρών, επορεύθη προς την Καρύταιναν, εξ ης οι εναπομείναντες ολίγοι Τούρκοι, ιδόντες αυτόν ερχόμενον, έφυγαν ησύχως και εκλείσθησαν και αυτοί εν τω παλαιοφρουρίω των.

Την δε επαύριον ο Κολοκοτρώνης, αφήσας ολίγους συντρόφους του εν τη κώμη, μετέβη τα χαράγματα εις το προς τον άγιον Αθανάσιον στενόν, παραφυλάττων τους αναμενομένους εχθρούς. Οι εχθροί εφάνησαν μετ' ολίγον ερχόμενοι και αποτελούντες μακράν γραμμήν εξ αιτίας του πλήθους των φορτωμάτων και της στενοτοπίας. Ιδόντες δε μακρόθεν ότι οι Έλληνες προκατέλαβαν την δίοδον, ήλθαν έμπροσθεν όλοι οι ένοπλοι, και πλησιάσαντες εμάχοντο έξ ώρας. Αύτη ήτον η πρώτη εν τάξει μάχη της πελοποννησιακής

επαναστάσεως μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, και συνεκροτήθη κατά τύχην υπό τον πολέμαρχον της Πελοποννήσου, Κολοκοτρώνην. Οι Τούρκοι επολέμησαν γενναίως εις σωτηρίαν των γυναικών και τέκνων, και εις διαφύλαξιν της περιουσίας των. Οι Μανιάται διέπρεψαν επίσης πολεμούντες ολίγοι προς πολλούς· μέχρι δε της μεσημβρίας εσκοτώθησαν 15 Τούρκοι και 6 Μανιάται· επληγώθησαν και εκ των αρχηγών αυτών ο Βοϊδής, και ο Δουράκης. Οι Μανιάται καταναλώσαντες περί την μεσημβρίαν τα φυσέκιά των, αφήκαν ην έως τότε κατείχαν θέσιν και απεσύρθησαν εις τι παρακείμενον πετρώδες ύψωμα παρά την γέφυραν του ποταμού· τινές δε αυτών ανεχώρησαν συνοδεύοντες τους πληρωθέντας εις τα ίδια. Οι Τούρκοι διέβησαν την εγκαταλειφθείσαν θέσιν, και συναχθέντες όλοι εις το Κ ο μ μ έ ν ο ν - Τ σ α μ ί, επροχώρουν εις την γέφυραν· αλλ' οι επί του υψώματος ολίγοι Έλληνες, προμηθευθέντες πολεμοφοδίων, δεν τους αφήκαν να περάσωσι τουφεκίζοντές τους. Τότε οι Τούρκοι ωπισθοδρόμησαν, επανήλθον εις το Κ ο μ μ έ ν ο ν - Τ σ α μ ί, επί σκοπώ να περάσωσι διά τον προς του Χαλούλαγα καλοκαιρινού πόρου· αλλ' έφθασαν οι αδελφοί Πλαπούται, Γεωργάκης και Δημήτρης, μετά 400 και τους εκτύπησαν· τους εκτύπησαν τότε ενωθέντες μετά των περί τους Πλαπούτας αναφανδόν και οι υπό τον Νικολόν Ζαριφόπουλον και Τσανέτον Χριστόπουλον Φαναρίται, συνακολουθούντες εξ αρχής μακρόθεν τους συμπατριώτας των Τούρκους υπό πρόσχημα φίλων κατ' αίτησιν αυτών δι' ασφάλειάν των επί της πορείας. Επειδή δε μόνη σωτηρίας οδός ήτο η ποταμοπορία, ερρίφθησαν εις τον πόρον εν πρώτοις όλοι οι άοπλοι, αι γυναίκες και τα παιδιά, άλλοι έφιπποι και άλλοι πεζοί· ερρίφθησαν και τα πλείστα των φορτηγών ζώων, οι δε οπλοφόροι έμειναν όπισθεν μαχόμενοι και υπερασπίζοντες την περαίωσιν. Εν ώ δε εποταμοπόρουν τουφεκιζόμενοι και φονευόμενοι, κατέβησαν οι εντόπιοι Τούρκοι άνωθεν του παλαιοφρουρίου, απεδίωξαν τους απομειναντας εν τη κώμη ολίγους Έλληνας, και ήλθαν παρά τας όχθας του ποταμού προστατεύοντες τους συναδέλφους των. Υπό τοιαύτας περιστάσεις διεπέρασαν οι δυστυχείς Φαναρίται τον Ρουφιάν. Εκατόν σχεδόν εσκοτώθησαν, πλείότεροι επνίγησαν, μάλιστα γυναίκες, παιδιά και γέροντες, και πολλά ζώα εζωγρήθησαν. Επειδή δε δεν τους εχώρει όλους το παλαιοφρούριον, διέμειναν οι πλείστοι έξω συσσωρευτοί.

Το δε εσπέρας της αυτής ημέρας έφθασεν ο Ηλίας Μαυρομιχάλης μετά διακοσίων· έφθασε την επαύριον και ο Κανέλλος Δηληγιάννης μετ' άλλων τόσων· έφθασαν κατόπιν αυτών και άλλοι και πλήθη χωρικών· ώστε την 29 ήσαν έξωθεν της Καρυταινης εξακισχίλιοι οπλοφόροι εκ διαφόρων επαρχιών. Και οι μεν Τούρκοι, φοβούμενοι να μείνωσι πλέον εν τη κώμη, κατέφυγαν όλοι περί το παλαιοφρούριον, όπου ούτε τροφή ούτε πόσις σχεδόν ήτον· οι δε Έλληνες κυκλώσαντες αυτούς ανέμεναν ώρα τη ώρα την παράδοσίν των. Τόσον δε τους εστενοχώρησαν και τους απήλπισαν, ώστε τους ηνάγκασαν να έλθωσιν εις συνθηκολογίαν.

Τοιουτοτρόπως οι κατοικούντες τας ατειχίστους πόλεις και τα χωρία της Πελοποννήσου Τούρκοι, κυριευθέντες υπό πανικού φόβου, εγκατέλειψαν τας εστίας των και συνεσωρεύθησαν εντός των φρουρίων εν διαστήματι τριών εβδομάδων, αφ' ού τρεις τέσσαρες οπλοφόροι Καλαβρυτινοί έστησαν ενέδραν. Μόνοι δε οι Λαλιώται, μέγα φρονούντες επί τη ανδρία των, διέμειναν τρεις μήνας εν τη κωμοπόλει των πλήρεις θάρρους και ελπίδων, λεηλατούντες και καταστρέφοντες τα περίχωρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Τραγικά συμβάντα εν Κωνσταντινουπόλει και αλλαγού της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Μάρτιος Η ΠΥΛΗ είχεν από τινος καιρού ατελείς και συγκεχυμένας ιδέας περί της Εταιρίας και απέδιδεν ίσως την φαινομένην ανησυχίαν των ελληνικών πνευμάτων εις τας ραδιουργίας του αποστάτου Αλή· αλλά τα συλληφθέντα γράμματα του Υψηλάντου, των κομισταί ήσαν ο Ύπατος και ο Αριστείδης, δεν αφήκαν αμφιβολίαν περί της υπάρξεως και του σκοπού της Εταιρίας και περί της όσον ούπω ενάρξεως του επαναστατικού κινήματος. Αλλά τόση ήτον η απάθειά της, ώστε, αν και τα περί των λόγος γράμματα συνελήφθησαν περί τας αρχάς του Ιανουαρίου του 1821, δεν έδωκε σημεία της συνήθους θηριώδους πολιτικής της ειμή αρχομένου του μαρτίου. Ό,τι δε, ως φαίνεται, την κατετάραξε και την ηρέθησεν υπέρμετρα ήτον η ανακάλυψις του σχεδίου των Φιλικών εις καταστροφήν της Κωνσταντινουπόλεως. Εξ αιτίας της ανακαλύψεως ταύτης εδόθη προσταγή να φύγωσιν εκείθεν όσοι των Ελλήνων δεν ήσαν εγκάτοικοι· έγειναν δε και κατ' οίκους έρευναι εις εύρεσιν κρυπτομένων, ως υπώπτευσεν η Αρχή, όπλων και πολεμοφοδίων· παρατηρήθησαν και διάφορα μέρη της πόλεως, όπου εψιθυρίζετο ότι υπεσκάφθησαν υπόνομοι, εν οίς άνθρωποι εκρύπτοντο, και όπλα απεταμιεύθησαν εις χρήσιν, δοθέντος του σημείου· τόσος φόβος και τρόμος κατέλαβε την Πύλην και εντεύθεν, φαίνεται, προήλθε κυρίως η άπληστος αιμάτων παραφροσύνη της.

Το πρωί της 1 μαρτίου έφθασεν εκ Μολδαυίας έκτακτος ταχυδρόμος προς τον εν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν της Ρωσσίας, όστις εκοινοποίησε τη Πύλην αυθημερόν τα κατά την 22 φεβρουαρίου εν τη ηγεμονεία εκείνη συμβάντα· αυθεσπερί δε τη εδόθη διά των τακτικών ταχυδρόμων η αυτή είδησις και κατ' ευθείαν. Την επαύριον έφυγαν κρυφίως συν γυναιξί και τέκνοις εις Οδησσόν οι επίτροποι του αυθέντου της Μολδαυίας, Νικόλαος Σούτσος αδελφός του και Ιωάννης Σχινάς εξ αδελφής γαμβρός του καί τινες άλλοι. Την 3 ανέγνωσεν ο μέγας διερμηνεύς εν τω οικουμενικώ πατριαρχείω φερμάνι διελαμβάνον, ότι η υψηλή Πύλη, μαθούσα την κατά την Μολδαυίαν στάσιν τινών απονενομημένων τους ελυπείτο και παρεκίνει την Μεγάλην εκκλησίαν να συμβουλευση τους υπό την ποιμαντορίαν της πιστούς υπηκόους της κραταιάς βασιλείας να μη αποπλανηθώσι και πέσωσιν εις την δικαίαν και αδυσώπητον αγανάκτησιν και αυτής και των πιστών Οθωμανών. Κατά την βασιλικήν ταύτην διαταγήν εξέδωκεν η Μεγάλη εκκλησία συνοδικά και πατριαρχικά έγγραφα (α) καταρωμένα και αφορίζουσα τον Υψηλάντην και τον Σούτσον ονομασί, και παραινούσα πατρικώς τους λοιπούς Χριστιανούς όπως οι μεν πιστοί εμμένωσι και του λοιπού εις την προς τον σουλτάνον πίστιν, οι δε αποπλανηθέντες επανέλθωσιν εις την προτέραν υποταγήν· απέλυσε δε και τους Φιλικούς του προς την Εταιρίαν όρκου ως ασεβούς και ολεθρίου. Τα κεραυνοφόρα δε ταύτα έγγραφα υπεγράφησαν εις πλειοτέραν φρίκην επί της αγίας Τραπέζης και εστάλησαν δι' εξάρχων εις τας επαρχίας· και εν μεν ταις ηγεμονείαις έφεραν αποτέλεσμα, αλλ' όχι και εν τη Ελλάδι· τοιαύτα έγγραφα εκίνησαν άλλοτε τους ευλαβείς λαούς της Ελλάδος κατά των κ λ ε π τ ω ν·

αλλ' οι καιροί δεν ήσαν οι αυτοί, και ο σημερινός αγών ήτον υψηλής φύσεως· διά τούτο ούτε αι εκκλησιαστικάί αύται παραινέσεις ησύχασαν ως άλλοτε τους Έλληνας, ούτε αι απειλαί τους ετάραξαν, ούτε οι αφορισμοί και αι κατάραι τους αφώπλισαν. Τινές δε των εν Κωνσταντινουπόλει βλέποντες την διαγωγήν της Πύλης προείδαν τι τοις έμελε· και ότι η φυγή ήτον η σωτηρία των. Την 5 έφυγεν ο πρώην αυθέντης Αλέξανδρος Χαντσερής πανοικί και κατέφυγεν εις Οδησσόν. Πανοικί έφυγαν την 6 και κατέφυγαν εις τον αυτόν τόπον και ο Γεώργιος υιός του πρώην αυθέντου Καρατσά, ο έμπορος Γεώργιος Χρηστόπουλος και άλλοι. Την 8 ανεγνώσθη μυστικόν φερμάνι καθ' όλα τα ζαμιά της Κωνσταντινουπόλεως, δι' ου παρηγγέλλοντο όλοι οι πιστοί να ήναι διά παντός άγρυπνοι και έτοιμοι προς αντίκρουσιν των εν τοις κόλποις του κράτους εμφωλευόντων εχθρών, και οι μη έχοντες όπλα ν' αγοράσωσι πωλούντες και αυτά τα σκεπάσματά των, διότι ο κίνδυνος ήτο περί των όλων (β). Την 9 διετάχθη ο οικουμενικός πατριάρχης διά φερμανίου να στείλη εις την Πύλην τινάς των εγκρίτων αρχιερέων, χωρίς να αιτιολογηθή η διαταγή αύτη· εστάλησαν δε ο Εφέσου Διονύσιος, ο Δέρκων Γρηγόριος, ο Νικομηδείας Αθανάσιος, ο Θεσσαλονίκης Ιωσήφ, ο Τυρνόβου Ιωαννίκιος, ο Αδριανουπόλεως Δωρόθεος ο και Πρώιος, και ο Αγκιάλου Ευγένιος. Παρασταθέντες οι αρχιερείς ούτοι ενώπιον του ρεήζ - εφέντη απεστάλησαν εις οθωμανικήν τινα οικίαν υπό φύλαξιν, έχοντες μεν τας αναπαύσεις των, αλλ' όχι και την άδειαν να βλέπωσιν άλλους ειμή τους διακόνους των ως υπηρέτας.

Συγχρόνως η εξουσία έφερεν εις την βασιλεύουσαν πλήθος Ασιανών στρατιωτών και την 14 διέταξε να οπλισθώσι και όλοι οι εν Κωνσταντινουπόλει Οθωμανοί. Αφ' ού δε έστησε παντού φυλακάς, εκίνησεν αμέσως χείρα βαρείαν καν μαιοφόνον καθ' όλων των σημαντικών Ελλήνων ανεξετάστως και ακρίτως· αι οικίαι και οι γυναικωνίται των επατήθησαν, αι φυλακαί εγέμισαν υπόπτων, αιμοχαρείς Ασιανοί σείοντες γυμνάς τας ρομφαίας και φρυάττοντες περιέτρεχαν πληθηδόν τας οδούς και τας αγοράς θύοντες και απολύοντες όσους του κοινού λαού απήντων, άνευ αδείας της κυβερνήσεως, αλλά και άνευ κωλύματος· η πολιτική δε λύσσα συνώμοσε μετά του θρησκευτικού φανατισμού κατά των αποστατών και των απίστων. Άνευ αποδείξεων ή ενδείξεων αλλ' επί απλή υποψία είλκυαν κατά διαταγήν της εξουσίας τους γνωστούς Χριστιανούς εις σφαγήν και εις αγχόνην· άλλους έσφαζαν επί των οδών, άλλους εκρέμων από των παραθύρων των οικιών των και έμπροσθεν των συγγενών των, άλλους παρέδιδαν εις τα βασανιστήρια· εκκλησίας εμίαιναν και εγύμνοναν, οικίας κατηδάφιζαν, περιουσίας εδήμευαν, γυναικάς και κοράσια ήρπαζαν, πλοία υπό Ευρωπαϊκήν σημαίαν επεσκεύοντο, και τους εις αυτά καταφυγόντας Έλληνας έσυραν εις την ξηράν υπό τους οφθαλμούς των πρέσβων.

Απρίλιος Το ξίφος του σουλτάνου έπεσεν εν πρώτοις επί την κεφαλήν των εν Κωνσταντινουπόλει Ελλήνων την 22, καθ' ην απεκεφαλίσθησαν ο Νικόλαος Σκαναβής, ο Μιχαήλ Μάνος πρώην διερμηνεύς του στόλου και γαμβρός του Σκαναβή, ο Θεόδωρος Ρίζος και ο Αλέκος υιός του Φωτεινού αρχιάτρου του αυθέντου της Μολδαυίας. Τα πρώτα ταύτα σφάγια της σουλτανικής μανίας διεδέχθησαν άλλα την 26 και 27, ήγουν ο Λεβίδης ο και Τσαλίκης, ο Στεργιαννάκης Τσουρπατσόγλους, τρεις καλόγηροι, τρεις ταχυδρόμοι του αυθέντου της Μολδαυίας και οκτώ άλλοι ολίγον γνωστοί. Την 3 απριλίου έφθασε ταχυδρόμος εξ Αθηνών αναγγέλλων δι' ων έφερε γραμμάτων, ότι απεστάτησεν όλη η Πελοπόννησος. Παράφρων έτι μάλλον έγενινεν ο σουλτάνος επί τη ειδήσει ταύτη,

και ήρχισε να φονεύη απονώτερον.

Μέγας διερμηνεύς τω καιρώ εκείνω ήτον ο Κωστάκης Μουρούζης, ούτινος ο φιλογενέστατος οίκος διηνεκές και προσφιλές έργον είχε τον φωτισμόν των ομογενών του. Ο ανήρ ούτος, αν και κατείχεν υψηλήν θέσιν και υπό την μάχαιραν έκείτο του δημίου, εις ουδέν τα καθ' εαυτόν ελογίσθη προκειμένης της αναστάσεως της πατρίδος. Εν ώ δε εισήρχετο μίαν των ημερών εις την Πύλην κατά το σύνηθες, τω εδόθη παρά πάσαν προσδοκίαν γράμμα του Υψηλάντου λέγον τα κατά τας ηγεμονείας συμβάντα, και θαρρύνον αυτόν, ως μεμυημένον τα της Εταιρίας, εις τον αγώνα. Ο Μουρούζης λαβών τα γράμμα παρ' αγνώστου και ενώπιον πολλών, και νομίσας ότι δεν έπρεπε να το αποκρύψη μήπως κινήση υποψίας, το εκοινοποίησε τω ρεήζ - εφέντη αποδίδων αυτό εις ραδιουργίαν, και επανήλθεν εις την οικίαν του ανενόχλητος· αλλά την 4 μεταπεμφθείς παρά τω ρεήζ - εφέντη και αποσταλείς παρ' αυτού εις τον αρχιβεζύρην απήχθη εκείθεν εις το Μπάμπι - Χουμαϊούν, και εκεί απεκεφαλίσθη φορών την στολήν του. Την αυτήν ημέραν απεκεφάλισεν η Πύλη και τον Αντωνάκην Τσιράν έμπροσθεν της οικίας του· εκρέμασε και άλλους οκτώ εν οίς και τον τραπεζίτην του πρώην αυθέντου Αλεξάνδρου Σούτσου Δημήτριον Παπαρρηγόπουλον από του παραθύρου της οικίας του· την δε επαύριον απεκεφάλισε τον γαμβρόν του Παπαρρηγοπούλου (γ) Δημήτριον Σκαναβήν, τον Παναγιωτάκην Τσιγκήν και τον πρώην διερμηνέα του στόλου Μιχαλάκην Χαντσερήν· εκρέμασε δε και τον Γεώργιον Μαυροκορδάτον και αυτόν από του παραθύρου της οικίας του (δ). Την 8 απεκεφάλισε τρεις νεροκράτας ως μελετώντας δήθεν να φαρμακεύσωσι τα νερά της βασιλευούσης. Την δε 9, ήτοι το μέγα σάββατον, απεκεφάλισε δύο εφημερίους της Μεγάλης εκκλησίας φύλακας της δομνίσης Ευφροσύνης Μουρούζη φυγούσης.

Την δε εσπέραν της αυτής ημέρας διεσκορπίσθησαν καθ' όλην την ενορίαν του πατριαρχείου, εντός και εκτός του Φαναρίου, πεντακισχίλιοι ωπλισμένοι γενίτσαροι μηδενός ειδότος την αιτίαν. Οι γενίτσαροι περιεφέροντο όλην την νύκτα εις τας οδούς του Φαναρίου μέχρι της ενορίας του αγίου Δημητρίου της Ξυλόπορτας και του Μπαλατά μηδένα ενοχλούντες. Πρός δε το μεσονύκτιον έκραξεν ο κράχτης της εκκλησίας, και οι Χριστιανοί, αν και έμφοβοι, συνήλθαν ακωλύτως και ανενοχλήτως διά μέσου του πλήθους των γενιτσάρων εις την εκκλησίαν του πατριαρχείου. Ελειτούργησεν ο πατριάρχης μετά των δώδεκα αρχιερέων κατά την συνήθειαν, και, απολύσεως γενομένης, ανεχώρησαν όλοι εις τα ίδια ως και άλλοτε ανενόχλητοι. Ανέβη και ο πατριάρχης εις τα πατριαρχεία εν ώ ήρχιζε να φωτίζη. Αλλά, μόλις ανέβη, και ειδοποιήθη ότι ο Σταυράκης Αριστάρχης, ο διαδεχθείς την προτεραίαν τον αποκεφαλισθέντα μέγαν διερμηνέα Μουρούζην, ήρχετο εις το πατριαρχείον (ε). Ο πατριάρχης διέταξε να τον εισάξωσιν εις το ιδιαίτερον δωμάτιόν του· αλλ' ο Αριστάρχης απεκρίθη, ότι επροτίμα να εισαχθή κατ' ευθείαν εις το συνοδικόν, όπου και εισήχθη. Εισήχθη μετ' ολίγην ώραν εις το συνοδικόν καί τις οθωμανός γραμματεύς του ρεήζ - εφέντη, και μετ' αυτόν εισήλθε και ο πατριάρχης εις έντευξίν των. Αφ' ου δ' εχαιρετήθησαν και εκάθησαν και οι τρεις, ο μέγας διερμηνεύς είπεν, ότι ο γραμματεύς έφερε φιρμάνι και είχε διαταγήν να το αναγνώση αυθωρεί επί παρουσία των αρχιερέων, των προυχόντων και των αρχηγών των συντεχνιών. Ο πατριάρχης διέταξε να συνέλθωσιν οι ρηθέντες και εις επήκοον των συνελθόντων ανεγνώσθη το φιρμάνι λέγον, «Επειδή ο πατριάρχης Γρηγόριος εφάνη ανάξιος του πατριαρχικού θρόνου, αχάριστος και άπιστος προς την Πύλην και ραδιούργος γίνεται έκπτωτος της θέσεώς του, και τω

προσδιορίζεται διαμονή το Καδδίκιοι μέχρι δευτέρας διαταγής». Μετά δε την ανάγνωσιν συνοδευόμενος ο πατριάρχης υπό του Νικηφόρου του πιστού του αρχidiaκόνου, απήχθη, παρά την φράσιν του φερμανίου και κατά διαταγήν ως φαίνεται μυστικήν, εις το δεσμοτήριον του Μποσταντοσήμπαση. Εξελθόντος δε του πατριάρχου εκ του συνοδικού, ανεγνώσθη άλλο φερμάνι έχον ούτως. «Επειδή η υψηλή Πύλη δεν επιθυμεί να στερήσει τους πιστούς της υπηκόους της πνευματικής κηδεμονίας του κοινού πατρός των, διατάττει να εκλέξωσι πατριάρχην κατά την ανέκαθεν συνήθειαν». Επί τη διαταγή ταύτη ήρχισεν η συζήτησις περί εκλογής πατριάρχου, σιωπώντων και του διερμηνέως και του γραμματέως, και απεφασίσθη ν' ανακληθή εις τον πατριαρχικόν θρόνον ο εν Αδριανουπόλει διαμένων πρώην πατριάρχης Κύριλλος· αλλ' ο γραμματεύς ακούσας την εκλογήν είπεν ότι δεν ήτο δεκτή απόντος του εκλεχθέντος, διότι η υψηλή Πύλη δεν επεθύμει κατά τας παρούσας περιστάσεις μηδέ μίαν ώραν να μένη ο πατριαρχικός θρόνος κενός, και απήτει να εκλέξωσιν εκ των παρόντων οποίον ήθελαν. Διά τον λόγον τούτον μετά δευτέραν μακράν και επίσης ανεπηρέαστον συζήτησιν έπεσεν η ψήφος επί τον Πεισιδίας Ευγένιον, ον ο μέγας διερμηνεύς και ο γραμματεύς απέστειλαν αμέσως εις την Πύλην κατά την συνήθειαν· ούτοι δε απέμειναν εν τω πατριαρχείω καθώς και όλοι οι συνελθόντες αναμένοντες την επάνοδόν του. Μετά παρέλευσιν δέ τινων ωρών επανήλθεν ο νέος πατριάρχης υπό λαμπροτέραν παρά την συνήθη πομπήν.

Διήρκει η περί ης ο λόγος τελετή, ότε εξήχθη της φυλακής ο Γρηγόριος, όστις νοήσας έκ τινων σημείων ότι ήγγιζεν η ώρα του θανάτου του, προητοιμάζετο αδιαλείπτως προσευχόμενος· εμβάς δε εις πλοιάριον απεβιβάσθη εις το παράλιον του Φαναρίου. Εκεί ατενίσας εις τον ουρανόν, όπου έμελλε ν' αναβή μετ' ολίγον, έκαμε τον σταυρόν του, εγονάτισε, και έκλινε την μιξότριχα κεφαλήν του υπό την μάχαιραν του δημίου· αλλ' ο δήμιος τον ανήγειρεν ειπών αυτώ να τον ακολουθήση, διότι δεν ήτον εκείνος ο τόπος της ποινής του. Οδευόντες εκείθεν έφθασαν εις τα πατριαρχεία. Εκεί ο δήμιος τον εκρέμασε προσευχόμενον από του ανωφλίου της μεγάλης πύλης μετά την μεσημβρίαν της Κυριακής του Πάσχα· ώστε, καθ' ην ώραν εφήμιζαν άνωθεν του πατριαρχείου και επολυχρόνουν τον νέον πατριάρχην οι τρισάθλιοι Χριστιανοί ψάλλοντες το ε ι ς - π ο λ λ ά - έ τ η - δ έ σ π ο τ α, εκρεμάτο κάτωθεν ως ληστής και κακούργος ο προκάτοχος αυτού, όστις προ ολίγων ωρών, προσφέρων την αναίμακτον θυσίαν υπέρ των του λαού αγνοημάτων, ευλόγει τους πιστούς ασπαζομένους εν ευλαβεία και κατανύξει την εν τοις αγίοις των αγίων αγιασθείσαν και αγιάζουσαν δεξιάν του. Αι τελευταίαι στιγμαί του Γρηγορίου εφάνησαν στιγμαί ακραιφνούς πίστεως και ανεξικακίας, οποίας προετοιμάζει ακηλίδωτος συνείδησις, αγαθοποιός καρδιά, παράβλεψις της προσκαίρου ζωής και προσδοκία της μελλούσης. Το δε επί του λειψάνου έγγραφον της καταδίκης έλεγε τας αιτίας δι' ας εκρίθη άξιος θανάτου. Ιδού το έγγραφον, το τουρκιστί λεγόμενον «Γ ι α φ τ άς».

«Χρέος των αρχηγών των υπό την εξουσίαν μου διαφόρων λαών είναι να επαγρυπνώσι νύκτα και ημέραν τους υπό την οδηγίαν των, να παρατηρώσι την διαγωγήν των και ν' ανακαλύπτωσι και αναφέρωσιν εις την κυβέρνησίν μου τας αθεμίτους πράξεις των. Οι δε πατριάρχαι, ως αρχηγοί των ραγιαδων ζώντων εν ασφαλεία υπό την σκιάν της αυτοκρατορικής μου εξουσίας, οφείλουν να ήναι υπέρ πάντα άλλον ανεπίληπτοι, τίμιοι, πιστοί και ειλικρινείς. Έχοντες δε τας αρετάς ταύτας οφείλουν, οσάκις παρατηρήσουν κακάς κλίσεις του λαού των, να τας εμποδίζωσι δι' απειλών και συμβουλών, ή, αν

αναγκαίον, και διά ποιων κατά τα έθιμα της θρησκείας των, και τοιουτοτρόπως να φαίνωνται ευγνώμονες εν μέρει προς την υψηλήν Πύλην δι' ας απολαμβάνουν χάριτας και ελευθερίας υπό την αγαθοποιόν σκιάν της.

Αλλ' ο άπιστος πατριάρχης των Ελλήνων, ο δώσας άλλοτε δείγματα της εις την υψηλήν Πύλην αφοσιώσεώς του, αδύνατον να θεωρηθή αλλότριος των στάσεων του έθνους του, ας διάφοροι κακότροποι και αναισθητοι, παρασυρόμενοι υπό χιμερικών και διαβολικών ελπίδων, διήγειραν· και χρέος του ήτο να διδάξη τους απλους, ότι το τόλμημα ήτο μάταιον και ατελεσφόρητον· διότι τα κακά διαβούλια δεν είναι δυνατόν ποτε να ευδοκιμήσωσι κατά της μωαμεθανικής εξουσίας και θρησκείας, αίτινες έλαβαν ύπαρξιν θεόθεν προ υπερχιλίων ετών, και θα διατηρηθούν μέχρι της συντελείας του αιώνος καθώς μας βεβαιούν αι αποκαλύψεις και τα θαύματα· αλλ' εξ αιτίας της διαφθοράς της καρδιάς του, όχι μόνον δεν ειδοποίησεν ουδ' επαίδευσεν τους απατηθέντας, αλλά καθ' όλα τα φαινόμ ε να ήτο και αυτός, ως αρχηγός, μυστικός συμμετοχος της επαναστάσεως, και αδύνατον να μη αφανισθή και πέση εις την οργήν του Θεού όλον σχεδόν το έθνος των Ελλήνων, αν και εν αυτώ είναι και πολλοί αθώοι.

Καθ' ον καιρόν εγνώσθη η αποστασία, η υψηλή Πύλη, συμπάθειαν λαβούσα προς τους αθλίους ραγιάδας της, ησχολήθη να επαναφέρη τους πλανηθέντας διά της γλυκύτητος εις την οδόν της σωτηρίας, και επί τω σκοπώ τούτω εξέδωκε πρόσταγμα διατάπτουσα και συμβουλεύουσα τον πατριάρχη τα δέοντα, και προσκαλούσα αυτόν ν' αφορίση όλους τους αποστατήσαντας ραγιάδας όπου και αν ήσαν αλλ', αντί να δαμάση τους αποστάτας και δώση πρώτος το παράδειγμα της εις τα καθήκοντα επιστροφής των, ο άπιστος ούτος έγεινεν ο πρωταίτιος όλων των αναφυσίων ταραχών. Είμεθα πληροφορημένοι ότι εγεννήθη εν Πελοποννήσω, και ότι είναι συνένοχος όλων των αταξιών όσας οι αποπλανηθέντες ραγιάδες έπραξαν κατά την επαρχίαν των Καλαβρύτων. Ούτος λοιπόν είναι ο αίτιος του θεία βοηθεία επικειμένου παντελούς αφανισμού των αποπλανηθέντων ραγιάδων.

Επειδή πανταχόθεν εβεβαιώθημεν περί της προδοσίας του όχι μόνον εις βλάβην της υψηλής Πύλης, αλλά και εις όλεθρον αυτού του έθνους του, ανάγκη ήτο να λείψη ο άνθρωπος ούτος από του προσώπου της γης, και διά τούτο εκρεμάσθη προς σωφρονισμόν των άλλων».

Δύο αιτίαι της καταδίκης του πατριάρχου αναφέρονται εν τω εγγράφω τούτω· η μεν «ότι δεν εκίνησε τα πνευματικά του όπλα κατά των αποστατών»· η δε «ότι και αυτός ήτο συμμετοχος της αποστασίας».

Ολίγον ανωτέρω διηγήθημεν, ότι επί τη προτάσει της Πύλης και τους αρχαιοστατάς ο πατριάρχης αφώρισε και ανεθεμάτισε, και τους υπό την ποιμαντορίαν του λαούς εις την προτέραν των προς τον σουλτάνον υποταγήν ανεκάλεσε, και τους Φιλικούς του προς την Εταιρίαν όρκου ως ασεβούς και ολεθρίου απέλυσε. Σώζονται δε και τα περί ων ο λόγος συνοδικά έγγραφα, ώστε η αιτία αύτη στηλιτεύεται εξ αυτών των πραγμάτων πάντη ψευδής. Πάντη αναπόδεικτος και ανυπόστατος είναι και η άλλη αιτία, δηλαδή, ότι ο πατριάρχης ήτο συμμετοχος της αποστασίας. Τρία τινά επιφέρει το έγγραφον εις απόδειξιν

της αιτίας ταύτης, «ὅτι ο καταδικασθεῖς εἰς θάνατον ἦτο καθ' ὅλα τα φαινόμενα μυστικός συμμετοχὸς τῆς αποστασίας, ὅτι ἡ Πύλη π ο λ λ α χ ὀ θ ε ν - ε β ε β α ἰ ὠ θ η περί τῆς ενοχίας του, καὶ ὅτι ε γ ε ν ν ἦ θ η - ε ν - Π ε λ ο π ο ν ν ἦ σ ὡ ὅπου κατὰ πρῶτον εξερράγη ἡ επανάστασις».

Προς Θεοῦ! οἱ λόγοι οὔτοι «κ α θ' ὅ λ α - τ α - φ α ἰ ν ὀ μ ε ν α, —π ο λ λ α χ ὀ θ ε ν - ε β ε β α ἰ ὠ θ η, —ε γ ε ν ν ἦ θ η - ε ν - Π ε λ ο π ο ν ν ἦ σ ὡ», εἶναι λόγοι σπουδαῖοι; εἶναι αποδείξεις; δικαιούν τοιούτον τόλμημα; Ἄν εἶχεν ἡ Πύλη αποδείξεις τῆς ενοχίας του θύματός της, ὡς διετείνεται, διατί δεν τας εδημοσίευε; διατί δεν τας εκοινοποιεῖταις πρεσβείαις κατὰ τὴν ρητὴν αξίωσιν του παρ' αὐτὴ πρέσβεως του αυτοκράτορος τῆς Ρωσσίας εἰς δικαιολογίαν τῆς καὶ αποτροπὴν τῶσων δεινῶν ἐξ ὧν περιεστοιχίζετο; Οἱ λόγοι οὔτοι δεν αποδεικνύουν μᾶλλον τὸ μέγα ἀνόμημα του τιμωρήσαντος ἢ τὸ μέγα ἐγκλημα του τιμωρηθέντος; Ὁ πατριάρχης ἐγνώριζεν ἀναμφιβόλως τὰ τῆς Εταιρίας, οὐδ' ἦτο δυνατόν ν' ἀγνοῖ ὁ πνευματικὸς πατὴρ ὅλων των Ἑλλήνων ὅ,τι πλήθη πάσης τάξεως ἐγνώριζαν· ἀλλ' εταῖρος, ὁ ἐστὶ συνωμότης κατὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, δεν ἦτο· καὶ ὄχι μόνον οὐδόλως ἐθάρρυνε τὴν ἐλληνικὴν ἐθνεγερσίαν, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἀπέτρεπε τοὺς πρὸς οὺς διελέγετο φιλεπαναστάτας, θεωρῶν ἐθνοφθόρον τὸ τοιούτον τόλμημα, καὶ τὸν πρὸς οὐν ἔτεινε σκοπὸν ἀνεπίτευκτον. Μάρτυρες των λεγομένων εἶναι οἱ αὐτήκοοι των λόγων του ἀγίου ἀνδρός, ὧν τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν παρελάβαμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ του στόματος αὐτῶν, καὶ παραδίδομεν ὅπως τὴν παρελάβαμεν εἰς τὴν ἱστορίαν· δεν κατεμήνυσε δε ὅσα πνευματικῶ τῶ τρόπῳ ἐγνώριζε, διότι ἐθεώρησεν ἀναμφιβόλως τὴν καταμήνυσιν καὶ ἀναξίαν του χαρακτήρος του, καὶ ἐναντίαν του πνευματικῶ καθήκοντός του, καὶ ἰκανὴν νὰ προκαλέσῃ τὸν ὄλεθρον των ὁμογενῶν του ἐνόχων καὶ μὴ.

Επὶ ταύταις ταις αιτίαις ἐξετελέσθη ἡ καταπλήξασα καὶ καταταράξασα τὸν χριστιανικὸν ὅλον κόσμον μισοφονία του ἀρχηγοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τὸ ἐβδομηκοστὸν ἔτος διανύοντος.

Τούτου δε γενομένου, ἀνεχώρησαν ἐκ των πατριαρχείων ὁ μέγας διερμηνεὺς, ὁ γραμματεὺς καὶ οἱ λοιποί. Το δε δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Μπεντερλή - Ἀλήπασας, ὁ πρὸ ολίγου διορισθεὶς ἀρχιεπίσκοπος (στ), διέβη διὰ του Φαναρίου μεθ' ἐνός μόνου υπασπιστοῦ, καὶ ἐκάθησε πέντ' ἑξ ἑλεπτά ἀντικρῦ του κρεμαμένου πατριάρχου, θεωρῶν αὐτὸν καὶ λαλῶν πρὸς τὸν υπασπιστὴν του. Διέβη ἐκεῖθεν μετὰ μίαν ὥραν παρενδεδυμένος καὶ ὁ σουλτάνος καὶ ἐρριψε καὶ αὐτὸς τὸ βλέμμα ἐπὶ τὸν πατριάρχην. Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε τὸ λείψανον κρεμάμενον· τὴν δε τετάρτην τὸ καθείλεν ὁ ἀγχιονιστὴς ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὸ ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν, διότι οἱ κατὰ διαταγὴν τῆς ἐξουσίας κρεμάμενοι ἢ ἀποκεφαλιζόμενοι δεν ἀξιούνται ταφῆς. Ἦλθαν τότε πρὸς τὸν ἀγχιονιστὴν Ἑβραῖοι καὶ λαβόντες τὴν ἀδειάν του, κατὰ τινὰς δε καὶ φιλοδωρήσαντες αὐτὸν, ἔδωσαν τοὺς πόδας του λειψάνου, τὸ ἔσυραν ἀπὸ των πατριαρχείων μέχρι του αἰγιαλοῦ του Φαναρίου χλευάζοντες καὶ βλασφημούντες, καὶ τὸ ἐρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν ἐγχειρίσαντες τὸ σχοινίον τῶ ἀγχιονιστῆ, ἀναμένοντι ἐν πλοιαρίῳ. Απομακρυνθεὶς οὗτος τῆς ξηρᾶς σύρων καὶ τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης λείψανον, καὶ φθάσας ἐν μέσῳ του κερατίου κόλπου μετὰ Φαναρίου καὶ ναυστάθμου ἀπήρησεν ἀπὸ του λειψάνου πέτραν εἰς καταποντισμὸν του· ἀλλὰ τὸ λείψανον δεν συγκατεποντίσθη, διότι δεν ἦτο ἡ πέτρα ἰκανῶς βαρεία. Επέστρεψε τότε ὁ ἀγχιονιστὴς εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ λαβὼν ἄλλας δύο πέτρας ἐπανήλθεν ὅπου

εκυματίζετο το λείψανον, προσεπισυνέδεσε και αυτάς, το ελόγγευσε δις και τρις εις απορρόφησιν νερού, και ούτω κατεβυθίσθη. Μεθ' ικανάς δε ημέρας ανεφάνη προς τον Γαλατάν μεταξύ δύο πλοίων ελλιμενιζόντων έμπροσθεν του Καρακιού, του μεν σλαβονικού του δε κεφαλληνίου. Πρώτος ο Σλαβόνος πλοίαρχος είδε το λείψανον, και το εσκέπασεν επιρρίψας ψάθαν, επί σκοπώ, όταν νυκτώση, να το ανελκύση και το θάψη ούτινος και αν ήτον ως φιλόχριστος. Γενομένης δε εσπέρας, επρόλαβεν ο άλλος πλοίαρχος, ο Κεφαλήν, Σκλάβος ονόματι, και το ανείλκυσεν· ιδών δε εκ της γενειάδος και της αξυρίστου κεφαλής, ότι ήτο λείψανον ιερωμένου, έφερε την επαύριον εις το πλοίον τινας έξωθεν κρυφίως, και βεβαιωθείς ότι ήτο του πατριάρχου, το εσαβάνωσε, το μετεκόμισεν εις Οδησσόν, και το απέθεσεν εν τω λοιμοκαθαρηρίω. Εξετασθέν δε αυτόθι και εκ δευτέρου κατά διαταγήν του διοικητού απεδείχθη και τότε ότι ήτο τω όντι το του πατριάρχου.

Δοθείσης δε της ειδήσεως εις Πετρούπολιν, εξεδόθη διάταγμα ίνα αποδοθώσιν εις τον νεκρόν δημοσίως όλαι αι προσήκουσαι τιμαί. Συνέδραμε και η ιερά σύνοδος της Ρωσσίας εις την εκκλησιαστικήν λαμπρότητα της κηδείας, και την 17 Ιουνίου συνήχθησαν εις το λοιμοκαθαρητήριον αι πολιτικά και στρατιωτικά Αρχαί του τόπου, οι δύο μητροπολίται ο Σιλιστρίας Κύριλλος και ο Ιεροπόλεως Γρηγόριος, ο επίσκοπος Μπεντερίου και Ακερμανίου Δημήτριος, ο κλήρος όλης της επαρχίας, οι δυστυχείς πρόσφυγες Έλληνες και μέγα πλήθος λαού, και υπό τον νεκρώσιμον ήχον των εκκλησιαστικών κωδώνων, των ψαλμωδιών, των πυροβόλων, της στρατιωτικής μουσικής, και υπό τας αδιαλείπτους εις τον Ύψιστον ευχάς, συνώδευσαν το ιερόν λείψανον αλώβητον και άοδμον εις την μητρόπολιν της Οδησού, όπου διέμεινε τριήμερον μέχρι της 19, καθ' ην, αφ' ου εψάλη πάλιν η νεκρώσιμος ακολουθία, και εξεφωνήθη παρά του ιεροκήρυκος του οικουμενικού πατριαρχείου Κωνσταντίνου Οικονόμου κατανυκτικός λόγος, μετεκομίσθη εν μεγάλη και αύθις πομπή και παρατάξει εις την εκκλησίαν των Ελλήνων, και απετέθη εν μ ν ή μ α τ ι - κ α ι ν ώ εντός του αγίου βήματος προς την αρκτικήν πλευράν της αγίας τραπέζης ως λείψανον ιερομάρτυρος.

«Τοιουτοτρόπως», λέγει η ημιεπίσημος εφημερίς της Πετροπόλεως, «απεδόθησαν, κατ' επιταγήν του ευλαβεστάτου αυτοκράτορος πασών των Ρωσσιών Αλεξάνδρου του α', αι νενομισμένα τιμαί της πίστεως και της χριστιανικής αγάπης εις τον Γρηγόριον, τον άγιον πατριάρχην της ανατολικής ορθοδόξου εκκλησίας των Ελλήνων, τον υπομείναντα τον θάνατον του μαρτυρίου».

Απρίλιος Την αυτήν δε κυριακήν του Πάσχα εκρέμασεν η Πύλη και τρεις των φυλακισθέντων αρχιερέων, τον Εφέσου, τον Αγκιάλου και τον Νικομηδείας. Ο τελευταίος ούτος, υπέργηρος ων, πριν φθάση εις τον τόπον της ποινής, πεσών κατά γης εξεψύχησεν, αλλά και νεκρός εκρεμάσθη· τόσον δε ελύσσων οι Τούρκοι, κατ' εκείνας τας ημέρας, ώστε όχι μόνον εφόνευαν σωρηδόν αυθαιρέτως και αφόβως όσους απήντων Έλληνας, αλλά και, ως αν δεν ήρκουν εις χορτασμόν τα αίματα των ζώντων, επιστόλιζαν, περιφερόμενοι αχαλινώτως, και αυτούς τους κρεμαμένους, και διεμέλιζαν και τους επί γης νεκρούς. Περιήρχοντο δε τας οδούς καί τινες ζητούντες αντιμισθίαν εις απαγωγήν των εν αυταίς πτωμάτων. Ουδαμού δε της πόλεως ετόλμα Χριστιανός να φανή, ή των παραθύρων να προκύψη. Η

Κωνσταντινούπολις εφάινετο μάλλον καταγώνιον ληστών και αιμοβόρων θηρίων, ή καθέδρα βασιλέως και διαμονή ευρωπαϊών πρέσβειων. Πολλοί των Ελλήνων εδραπέτευαν και κατέφευγαν υπό την γενναίαν και φιλόχριστον περίθαλψιν της Ρωσσίας εις ξένην γην αφανείς και γυμνοί οι πρώην επιφανείς και βαθύπλουτοι.

Ο μανιώδης όχλος της Κωνσταντινουπόλεως εξεμάνη και κατ' αυτών των ιερών ναών των Χριστιανών. Την 22 συνήχθησαν προς τα χαράγματα νεανίαί Τούρκοι κατά το Εδρηνέκαπη, ηνώθησαν και τινες ηλικιωμένοι, και εισήλθαν όλοι εις την εκεί εκκλησίαν διά της βίας, εσύντριψαν τα στασίδια και ήρπασαν τα ασημικά, τα σκεύη της και τα άμφια των εφημερίων της. Παρεκάθητο φυλακή και τους είδεν, αλλ' ούτε τους επέπληξεν, ούτε τους εμπόδισεν. Θαρρυνθέντες οι άτακτοι, συμπαραλαβόντες και άλλους ομοίους των, και φέροντες επί δοκαρίων εν είδει σημαιών τα φελώνια, τα επιτραχήλια, και άλλα ιερά άμφια, αλαλάζοντες και χλευάζοντες υπήγαν εις την εκκλησίαν του Εγγίκαπη, όπου εσύντριψαν τους πολυελαίους, έρριψαν κατά γης τα εικονοστάσια, έσπασαν τας εικόνας, εποδοπάτησαν τα ιερά σκεύη, και ήρπασαν τα ασημικά· εκείθεν μετέβησαν εις τας εκκλησίας της Παναγίας του Μουχλιού, της Ξυλόπορτας, του πατριαρχείου του αγίου Τάφου και του αγίου Ιωάννου του Μπαλατά αθεμιτουργούντες· εκείθεν εκίνησαν προς την του οικουμενικού πατριαρχείου, όπου φθάσαντες ηύραν τας πύλας κλειστάς και δεν ηδυνήθησαν να τας ανοίξωσιν ούσας σιδηράς· δύο δε εφημερίους, παρευρεθέντας εν τη αυλή του πατριαρχείου, οι μανιώδεις ούτοι εσκοτώσαν. Το συμβάν τούτο ιδούσαι γυναίκες εκ των πέριξ οικιών ήρχισαν να ολολύζωσιν υποθέσασαι, ότι η Πύλη απεφάσισε γενικήν σφαγήν, ως εψιθυρίζετο· γενικός δε φόβος κατέλαβεν όλην την ενορίαν του πατριαρχείου, εντός και εκτός του Φαναρίου, ώστε δεν ηκούοντο ειμή ολολυγμοί Χριστιανών, και στασιώδεις και φονικαί κραυγαί υπερδιακοσίων Τούρκων. Οι Τούρκοι, μη δυνηθέντες να εισέλθωσιν εις την εκκλησίαν, ώρμησαν εις τα πατριαρχεία και τα εγύμνωσαν· οι δε ευρεθέντες εν αυτοίς καλόγηροι διεσκορπίσθησαν, και πολλοί ανέβησαν επί της στέγης καταφεύγοντες εις τας όπισθεν οθωμανικάς οικίας. Ο δε νεοχειροτόνητος πατριάρχης κατέφυγε προς το μέρος του κοινού του πατριαρχείου, όπου ευρόντες τον οι κακούργοι, οι μεν τον ύβριζαν και τον εφοβέριζαν, οι δε τον επροστάτευαν λέγοντες, ότι ήτο πιστός· τον συνώδευσαν δε και εις την αστυνομίαν του Φαναρίου όπου ηύρεν επί τέλους άσυλον. Αι σκηναί αύται ήρχισαν περί τον όρθρον, και μόλις έπαυσαν την δ' ώραν μετά μεσημβρίαν διά της ενόπλου επεμβάσεως του γενιτσάραγα. Την δ' επιούσαν η εξουσία έστειλεν εις το πατριαρχείον όσα των διαρπαγέντων εδυνήθη να διασώση.

Μαινόμενος ο όχλος κατηδάφισε και την εκκλησίαν της Παναγίας του Μπαλουκλή διαφερόντως τιμωμένην διά το εν αυτή αγίασμα.

Μάιος Η λύσσα δε της εξουσίας δεν ήτο μετριωτέρα της του όχλου. Αν και εφάνη ότι απεδοκίμαζε τας προϊστορηθείσας κατά των ιερών ναών του όχλου πράξεις, ούτε τινά των ατάκτων επαίδευσεν, ούτε αύτη έπαυσε χέουσα, ως και πρότερον, το αίμα του κλήρου και των κοσμικών. Εν ώ δε έφριπτεν όλη η Ευρώπη δι' όσας προανεφέραμεν μαιφόνους πράξεις της τουρκικής εξουσίας, ο σουλτάνος εκάθηρε τον αρχιβεζύρη Μπεντερλή - Αλήπασαν διότι, ως διελάμβανε το έγγραφον της καθαιρέσεως (ζ), ε φ ε ί δ ε τ ο - τ ο υ - α ί μ α τ ο ς - τ ω ν - Ε λ λ ή ν ω ν, και αντικατέστησε τον Σαλήπασαν. Την τρίτην δε του Μαΐου, ό εστι, την ημέραν του

διορισμού του νέου αρχιεπισκόπου, και την δωδεκάτην αφ' ης εβεβηλώθησαν οι ναοί και εχλευάσθησαν πανδήμως τα ιερά, απεκεφάλισεν η Πύλη τον υπερεκατονταετή επίσκοπον Μυριουπόλεως, και τον εννεακαιδεκαετή υιόν του πρώτου άρχοντος της Ροδοστού. Την δε επαύριον διέταξε να κρεμασθώσι και οι λοιποί φυλακισθέντες αρχιερείς, ο Δέρκων, ο Αδριανουπόλεως, ο Τυρνόβου και ο Θεσσαλονίκης. Οι φιλόχριστοι ούτοι αρχιερείς, εν ώ μετεκομίζοντο εις τον τόπον της ποινής εντός ενός και του αυτού πλοιαρίου, προητοιμάσθησαν πλήρεις πίστεως και ευλαβείας εις αποβίωσιν, έψαλαν οι ίδιοι την νεκρώσιμον ακολουθίαν, ικέτευσαν τον Θεόν των πνευμάτων και πάσης σαρκός υπέρ αναπαύσεως των ψυχών αυτών, και ευλόγησαν αλλήλους ειπόντες το «Μακαρία η οδός ή πορευή σήμερον». Αφού δε προσώρμισε το φέρον αυτούς πλοίαριον εις το Αρναούτκιοϊ, ο αγχονιστής, συμπλωτήρ και αυτός, διέταξε τον Τυρνόβου ν' αποβή και να τον παρακολουθήση. Ο Τυρνόβου κλίνας την κεφαλήν απεχειρέτισε τους εν τω πλοιαρίω συναδέλφους και συλλειτουργούς, τους ησπάσθη τον τελευταίον ασπασμόν, τοις είπεν εν συντριβή καρδίας «κ α λ ή - α ν τ ά μ ω σ ι ς - α δ ε λ φ ο ί - ε ι ς - τ η ν - ά λ λ η ν - ζ ω ή ν», και παρακολουθήσας τον αγχονιστήν εκρεμάσθη από του ανωφλίου της οικίας παρακειμένου τινός κουρείου. Ο δε μέλας την μορφήν καθώς και την καρδίαν αγχονιστής, επανελθών εις το πλοίαριον, μετέφερε τα εν αυτώ απολειφθέντα θύματα εις Μέγα-ρεύμα όπου εκρέμασε τον Αδριανουπόλεως· εκείθεν μετέβη εις Νεοχώρι όπου εκρέμασε τον Θεσσαλονίκη, κακείθεν εις Θεραπεία προς ποινήν του Δέρκων. Ο υπέργηνως ούτος αρχιερεύς, ο υπέρ πάντα άλλον τιμώμενος διά την εμβρίθειαν, την πολλήν ελευθεροστομίαν και την γενναιοκαρδίαν του, φθάσας εις τον πυλώνα της μητροπόλεως του όπου έμελλε να κρεμασθή, εζήτησεν άδειαν να προσευχηθή, προσευχήθη, παρεκάλεσε τον αγχονιστήν να μη του δέση τας χείρας, και λαβών ην εκράτει εκείνος θηλειάν, την ευλόγησε τρις σταυροειδώς εκφωνήσας το «ε ι ς - τ ο - ό ν ο μ α - τ ο υ - Π α τ ρ ό ς - κ α ι - τ ο υ - Υ ι ο ύ - κ α ι - τ ο υ - α γ ί ο υ - Π ν ε ύ μ α τ ο ς», και στραφείς προς τον αγχονιστήν, είπε βαρεία τη Φωνή, «ε κ τ έ λ ε σ ε - τ η ν - ε ν τ ο λ ή ν - τ ο υ - α σ ε β ο ύ ς - κ υ ρ ί ο υ - σ ο υ». Είπε, και η εντολή του ασεβούς εξετελέσθη.

Την αυτήν ημέραν εκρέμασεν η Πύλη και τον πιστόν αρχιδιάκονον του πατριάρχου Γρηγορίου, Νικηφόρον, καί τινας κοσμικούς· μαθούσα δε, ότι και οι εν τω στόλω υπηρετούντες Υδραίοι εβουλεύοντο τον εμπρησμόν του, τον μεν αρχηγόν αυτών Κωνσταντίον Γκιούστον και τους συν αυτώ αδελφούς και συγγενείς του απεκεφάλισεν επί της δεξαμενής του ναυστάθμου, τους δε λοιπούς τους μεν εκρέμασε, τους δε έπνιξε. Μεληδόν κατέκοψεν επί της ακτής του ναυστάθμου μετά τινας ημέρας και τον διερμηνέα του στόλου, Νικόλαον Μουρούζην, νεώτερον αδελφόν του προαποκεφαλισθέντος μεγάλου διερμηνεύς. Εν μέσω δε των μεγίστων τούτων κακών, πολλοί εξωρίζοντο, αλλά και εν τη εξορία κατέστρεψεν η Πύλη τινάς των επισημοτέρων εν οίς και τον προ ολίγου αυθέντην της Βλαχίας αναδειχθέντα Σκαρλάτον Καλλιμάχην. Εγίνοντο δε και φόνοι, άλλοι αντ' άλλων, παρά την διαταγήν και εις εμπαιγμόν αυτής της Πύλης.

Εκ των εξορισθέντων ήσαν και ο πρώην μέγας διερμηνεύς Γιάγκος Καλλιμάχης, ο Ευστάθιος Αγάς και ο Γεώργιος Βογορίδης. Η Πύλη διέταξε ν' αποκεφαλισθώσιν οι τρεις ούτοι. Φθάσας ο δήμιος εις Καισάρειαν, απεκεφάλισε τον Γιάγκον Καλλιμάχην· αλλά μη

ευρών τους δύο άλλους, και οφείλων να φέρη τρεις κεφάλας εις Κωνσταντινούπολιν, συναπεκεφάλισε τους δύο υπηρέτας του Γιάγγου Καλλιμάχη, και έφερεν εις Κωνσταντινούπολιν τας κεφαλάς αυτών, ως κεφαλάς του Άγα και του Βογορίδου. Και ο μεν Βογορίδης απέθανεν εν τη εξορία μετά ταύτα· ο δε Άγας, ο λογιζόμενος μεταξύ των νεκρών, εξεφανερώθη μετά την κάθοδον των εξορίστων εν μέσω των ζώντων, και εξετάσεως γενομένης, ανεκαλύφθη και απεδείχθη το ανοσιούργημα του δημίου.

Εν ώ δε οι φόνοι ήσαν αδιάλειπτοι εντός της βασιλευούσης, ουδένα Έλληνα άφινεν η εξουσία να φύγη εκείθεν. Επ' αυτώ τούτω ανεγνώσθη την 8 φερμάνι εν τω πατριαρχείω διατάττον τον πατριάρχη να προσκαλέση πάντας τους ομοπίστους του ραγιάδας, και να λάβη εγγύησιν της μη φυγής των εκ Κωνσταντινουπόλεως· να τους υποχρεώση δε και να αλληλεγγυώνται πέντε συνάμα, ώστε, αν εις εκ των πέντε έφευγεν, οι λοιποί τέσσαρες να ήναι ένοχοι θανάτου. Τοιουτοτρόπως οι εν τη βασιλευούση δυστυχείς Έλληνες εκινδύνευαν πάντοτε· διότι ή εφονεύοντο αν δεν έφευγαν, ή αν έφευγεν εις εκινδύνευαν να φονευθώσι τέσσαρες αντ' αυτού.

Παύοντες την αιμοσταγή διήγησιν των τραγικών συμβάντων εν Κωνσταντινουπόλει, εν η και μόνη δεκαχισχίλιοι Χριστιανοί εθυσιάσθησαν, δεν δυνάμεθα να μη θαυμάσωμεν τον μέγαν χαρακτήρα, ον ο κλήρος, ο θείος τω όντι κλήρος, και οι άρχοντες επί της καταδιώξεώς των έδειξαν. Εν μέσω των δεσμών και των βασάνων, κατέμπροσθεν της επονειδίστου αγχόνης και υπό την ανθρωποκτόνον αξίνην, πολλοί εξ αυτών παρωρμώντο ν' αρνηθώσι τον Χριστόν προς διαφύλαξιν της ζωής και απόλαυσιν πολλών άλλων επιγειών αγαθών, αλλ' όλοι μέχρις ενός επροτίμησαν τας βασάνους και τον θάνατον.

Ότε εν τη βασιλική καθέδρα εχέετο ποταμηδόν και ανηλεώς το αίμα του ιερού κλήρου, των αρχόντων, των εμπόρων, των τεχνιτών και αυτού του όχλου· ότε διά μόνης της φυγής, και αυτής επί θανατική ποινή απηγορευμένης, οι μεν άνδρες ήλπιζαν ν' αποφύγωσι τας βασάνους και τον θάνατον, αι δε γυναίκες την ατιμίαν· ότε τα άγια των αγίων εμιαίνοντο, και ό,τι εσέβετο και επροσκύνει ο Χριστιανός εσυντρίβετο, εποδοπατείτο ή εχλευάζετο· ότε αι οικίαι επατούντο και αι ιδιοκτησίας ηρπάζοντο· ότε όλα ταύτα επράττοντο υπό τας όψεις των αντιπροσώπων των ευρωπαϊκών αυλών και τα πλείστα διά των διαταγών αυτού του σουλτάνου, εύκολον είναι να συμπεράνη τις τας αιματοχυσίας και τα παντός είδους παθήματα των δυστυχών Ελλήνων κατά τα άλλα μέρη της τουρκικής αυτοκρατορίας. Όπου Τούρκοι και Έλληνες, εκεί και σφαγαί και αρπαγαί και ατιμιαί· εκορυφούντο δε τα κακά ταύτα όπου τυχόν συνηθροίζοντο και στρατεύματα.

Η Σμύρνη, η δευτερεύουσα πόλις του κράτους, εκινδύνευσε να χαθή όλη τον καιρόν εκείνον. Οι κάτοικοι της πόλεως Τούρκοι, οι διά την ησυχίαν και ασφάλειάν της αφοπλισθέντες προ πολλού, εξωπλίσθησαν όλοι, έτοιμοι αφορμής δοθείσης να καταστρέψωσι τους Χριστιανούς. Ό,τι δε ερριψοκινδύνευσεν έτι μάλλον την πόλιν ήτον η συρροή πλήθους ενόπλων Τούρκων εις τα πέριξ, επί σκοπώ να πέσωσιν εκείθεν όπου εξερράγη η επανάστασις. Ο ένοπλος ούτος όχλος, αίσχος πάσης κυβερνήσεως και θανάσιμος πληγή πάσης κοινωνίας, εζήτει αναφανδόν την γενικήν σφαγήν των εν Σμύρνη Χριστιανών· αλλ' οι εντόπιοι Τούρκοι, έχοντες εν τη πόλει τας οικογενείας των και μη φοβούμενοι τους Χριστιανούς, άόπλους όντας, δεν επέτρεψαν την είσοδον αυτού εις την

ειρηνικήν πόλιν. Αλλ' ούτος επί τη απαγορεύσει ταύτη εξηγριώθη και έπεσεν εις τα πέριξ της πόλεως χωρία, όπου, μηδενός εναντιουμένου, εσφάζοντο οι απροστάτευτοι χωρικοί ως πρόβατα, ητιμάζοντο αι γυναίκες και ηρπάζετο η περιουσία. Εντός δε της πόλεως, αν και ήτον ικανή εκτελεστική δύναμις οθωμανική, φόνοι σποράδην και αταξίαi συνέβαιναν καθ' ημέραν, και καθ' ημέραν φόβος ήτο γενικής σφαγής. Ουδείς Χριστιανός ετόλμα ν' αντείπη προς Τούρκον ό,τι και αν ήκουεν, ούτε να εξέλθη την νύκτα της οικίας ό,τι και αν εχρειάζετο. Οι Τούρκοι θεωρούντες εαυτούς εμπολέμους (σεφερλίδας) ενόμιζαν ότι όλα ήσαν συγχωρητά. Τόσον δε εθρασύνθησαν, ώστε δεν ευστάλησαν να εξυβρίσωσι και κρατήσωσιν υπό φύλαξιν ολονυκτίως και αυτόν τον αρχηγόν της γαλλικής μοίρας και δύο αξιωματικούς συναπαντηθέντας καθ' οδόν υπό της εκτελεστικής δυνάμεως την νύκτα παρά την διαταγήν, αν και εφόρου την στολήν των· αλλ' η θρασύτης αύτη τοις απέβη εις κακόν. Τολμηροί και αλαζόνες ενώπιον αόπλων, εφάνησαν δειλοί και ουτιδανοί ενώπιον ολίγων ευρωπαϊών ενόπλων. Ο αρχηγός της γαλλικής μοίρας, απαιτών την επιούσαν ικανοποίησιν δι' όσα έπαθεν, έφερε το πλοίον του απέναντι του διοικητηρίου έτοιμον εις προσβολήν. Η πολεμία αύτη επίδειξις ήρκεσε μόνη και τους επ' ανδρία επαιρομένους Τούρκους να βάλη όλους εις φόβον και πολλούς εις φυγήν, και η ζητηθείσα ικανοποίησις εν τω άμα να δοθή. Αλλ' ο κίνδυνος των δυστυχών Χριστιανών εφαινετο καθ' ημέραν εγγύτερος.

Οσάκις τα πνεύματα είναι ηρεθισμένα και επιρρεπή εις φόβον, μικρά αφορμή αρκεί να φέρη το παν άνω κάτω.

Την νύκτα της 30 μαρτίου έπεσε κατά περίστασιν εν τη πόλει τουφεκία. Φωναί ηκούσθησαν εν τω άμα λέγουσαι «έ β α λ α ν - σ π α θ ί». Αι φωναί αύται επανελήφθησαν, επιστεύθησαν, και όλοι οι κάτοικοι Χριστιανοί εχύθησαν εις το παραθαλάσσιον προς διάσωσιν εις τα πλοία· τινές δε εξ αιτίας του κυριεύοντος αυτούς φόβου ερρίφθησαν εις την θάλασσαν και επνίγησαν, ως αν τους κατεδίωκαν τω όντι φονείς· αλλ' η πόλις διεσώθη ως εκ θαύματος κατ' εκείνην την περίστασιν.

Δεινά παθήματα έπαθε και η Αδριανούπολις. Διέτριβεν εν τη πόλει εκείνη ο πρώην οικουμενικός πατριάρχης Κύριλλος, μακράν των πολιτικών θορύβων, φυλάττων τας εντολάς του Θεού και μελετών τας ιεράς γραφάς· η υπόληψις δε, ην απελάμβανε, τον ανέδειξεν, ως είδαμεν, και απόντα άξιον της ομοφώνου εκλογής της εν Κωνσταντινουπόλει εκκλησιαστικής και κοσμικής ομηγύρεως εις την εκ δευτέρου πλήρωσιν του χηρεύσαντος πατριαρχικού θρόνου· αλλ' αυτή η υπόληψις τον ανέδειξεν ενώπιον εξουσίας τιμωρούσης την αρετήν άξιον θανάτου, και αντί να τον αναβιβάση εις τον οικουμενικόν θρόνον κατά την αυθόρμητον θέλησιν όλων, τον ανεβίβασεν εις το πήγμα της αγχόνης κατά την αυθαίρετον προσταγήν της εξουσίας. Εζήτησεν ο ιερός ανήρ ολίγας στιγμάς να προσευχηθή· προσευχήθη μυστικώς, είπε μεγαλοφώνως το «Μ ν η σ θ η τ ι - μ ο υ - Κ ύ ρ ι ε - ε ν - τ η - β α σ ι λ ε ί α - σ ο υ», και παρέδωκε το πνεύμα εις χείρας του Πλάστου. Συγχρόνως εκρεμάσθησαν και οι προκριώτεροι Χριστιανοί, και η μεγαλόπολις εκείνη επένθησε πένθος μέγα.

Οι δε κάτοικοι της Αίνου έπαθαν άλλου είδους πάθημα. 800 Τούρκοι οπλοφόροι, σταλέντες εκεί εξ Αδριανουπόλεως, κατέλαβαν εν πρώτοις το φρούριον και έξωσαν τους

έως τότε ενοικούντας Χριστιανούς· μετά τούτο αφώπλισαν όλους τους κατοίκους της πόλεως, τους επήραν ό,τι και αν είχαν, και προς εξευτελισμόν διέταξαν τους προϊσταμένους να φορέσωσιν αντί καλπακίου μαύρην προβίαν, και σεγκούνιον αντί του συνήθους επανωφορίου· τοις έλεγαν δε, ότι τοιούτον ήτο τα φόρεμα των πιστών ραγιάδων.

Τοιαύτη ήτον η κατάσταση κατά το μάλλον και ήττον τας ημέρας εκείνας όλων των μερών του οθωμανικού κράτους, όπου συνέζων αι δύο ετερόθρησκοι και ετερογενείς φυλαί. Και ταύτα πάντα έπασχαν οι δυστυχείς Χριστιανοί όχι διότι επεβουλεύθησαν τον σουλτάνον, ή τον παρήκουσαν, ή τον επολέμησαν, αλλά διότι άλλοι, κατοικούντες άλλα μέρη της επικρατείας του, τυχόντες να ήναι ομογενείς των και ομόθρησκοι, εκίνησαν όπλα κατ' αυτού.

Αλλά, καθώς άλλοτε η χύσις του αίματος των μαρτύρων εστερέωσε την καταδιωκομένην του Χριστού εκκλησίαν, ούτω και τα δεινά παθήματα τόσων αθών ομογενών και ομοπίστων εστερέωσαν και σήμερα την επανάστασιν της Ελλάδος, διότι εξήψαν έτι μάλλον εν ταις καρδίαις των αγωνιζομένων το προς τους τυράννους μίσος, και τοις είπαν, ότι η μάχαιρα ήτον η μόνη ελπίς και η μόνη καταφυγή· ώστε η Πύλη λυσσώσα και μαινομένη υπεστήριξε τον κλονιζόμενον ελληνικόν αγώνα δι' ων τρόπων επεχείρησε να τον πολεμήση, εκίνησε την συμπάθειαν όλου του χριστιανικού κόσμου υπέρ των καταδιωκομένων, ηνάγκασε και αυτάς τας φιλικάς της Δυνάμεις να ομολογήσωσιν ότι Τούρκοι και Έλληνες δεν ήτο δυνατόν εις τα εξής να συζήσωσι, και επιθανολόγησε και τον μεταξύ αυτής και της Ρωσσίας πόλεμον, εφ' ον οι αγωνιζόμενοι Έλληνες εσάλευαν τας ελπίδας των. Τοιουτοτρόπως η Θεία Πρόνοια διά των ανεξερευνητών βουλών της ρίπτει επί την κεφαλήν των απάνθρωπα πραττόντων τας απανθρωπίας των, και προετοιμάζει ακαταλήπτως πως το ευτυχές μέλλον της αδίκως πασχούσης ανθρωπότητος εν μέσω αυτών των δυστυχημάτων της.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Εξωτερική πολιτική προς την Ελλάδα και διαγωγή της Ρωσσίας προς τον Υψηλάντην.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΖΕΝ η ιερά συμμαχία εν Λαυβάρη, έχουσα προσηλωμένην όλην την προσοχήν της εις τα εν τη μεσημβρινή Ευρώπη μεγάλα πολιτικά συμβάντα, ότε εξερράγη η επανάστασις της Ελλάδος. Η συμμαχία αύτη συστηθείσα εν Παρισίοις το 1815, αν και όλη πολιτική, είχε πρόσχημα θρησκευτικόν. Το δεύτερον άρθρον της συνθήκης της έλεγεν.

«Οι άνακτες Αυστρίας, Πρωσσίας και Ρωσσίας ομολογούν, ότι ο χριστιανικός κόσμος, ούτινος και αυτοί και οι λαοί των είναι μέλη, δεν έχει κυρίως βασιλέα ειμή τον Παντοκράτορα, τον Υιόν και Λόγον του Θεού, τον Σωτήρα ημών και Θεόν Ιησούν Χριστόν· διότι εν αυτώ και μόνω αποταμιεύονται όλοι οι θησαυροί της αγάπης, της γνώσεως και της σοφίας».

Το γράμμα της συνθήκης απέκλειε πασιφανώς της συμμαχίας την οθωμανικήν Αρχήν ως αλλόθρησκον και ασεβή, και εθάρρυνε τους υπ' αυτήν πιστεύοντας εις Χριστόν λαούς· αλλ' αι πραγματικά αρχαί της εφάνησαν επί των προρρηθέντων πολιτικών συμβάντων ούσαι η αναλλοίωτος διατήρησις των καθεστώτων παντός κράτους ανεξαιρέτως υπό οιονδήποτε θρησκευτικόν σύμβολον και αν διετέλει, και η εν αυτώ παραδοχή πολιτικών μεταβολών τότε μόνον, ότε αύται ενηργούντο διά της αυθορμήτου θελήσεως του άνακτος. Πραγματοποιήσασα η συμμαχία διά στρατιωτικής επεμβάσεως τας αρχάς ταύτας εν Ιταλία, τας εκήρυξε και εγγράφως εις γνώσιν όλου του κόσμου και τας εφήρμοσε και κατ' αυτού του αγώνος της Ελλάδος. Τοιουτοτρόπως, σεμνολογουμένη «Ι ε ρ ά», ως δήθεν ενεργούσα υπό το σωτήριο κράτος της αδελφικής εν Χριστώ αγάπης και της ευαγγελικής χάριτος, εγκατέλειψε και κατέκρινεν ολόκληρον χριστιανικόν λαόν, ως επιχειρήσαντα ν' αποτινάξη αλλόπιστον και μισόχριστον ζυγόν υφ' ην προ αιώνων εστέναζε.

«Χρήσιμοι», εκήρυξεν η συμμαχία εν Λαυβάρχη, την 30 απριλίου 1821, «Χρήσιμοι ή αναγκαίαι μεταβολαί εν τη νομοθεσία ή εν τη διοικήσει των επικρατειών πρέπον είναι να ηγαζώσιν εκ της ελευθέρας θελήσεως και της πλήρους πεποιθήσεως των θεόθεν την εξουσίαν εμπειστευμένων. Παν ό,τι παρεκτρέπεται της αρχής ταύτης φέρει εξ ανάγκης τους λαούς εις αταξίαν, εις κλονισμούς και εις δεινά βαρύτερα παρ' όσα προτίθεται να θεραπεύση. Οι άνακτες, αισθανόμενοι βαθέως την αναλλοίωτον ταύτην αλήθειαν, δεν εδίστασαν να κηρύξωσι παρρησία, ότι σεβόμενοι τα δίκαια και την ανεξαρτησίαν όλων των νομίμων εξουσιών, εθεώρησαν ως νομίμως μη υπάρχουσας και ως μη συνάδουσας προς τας αρχάς του δημοσίου δικαίου της Ευρώπης πάσαν λεγομένην μεταρρύθμισιν ενεργουμένην δι' αποστασίας και δι' όπλων. Ως τοιαύτης φύσεως εθεώρησαν όχι μόνον όσα συνέβησαν εν τοις βασιλείοις της Νεαπόλεως και της Σαρδηνίας, αλλά και όσα (ήτοι τα της Ελλάδος) λ α β ό ν τ α - α ρ χ ή ν - ε κ - μ η χ α ν ο ρ ρ α φ ί α ς - ε π ί σ η ς - ε γ κ λ η μ α τ ι κ ή ς, α ν - κ α ι - υ π ό - π ο λ λ ά ς - δ ι α φ ο ρ ε τ ι κ ά ς - π ε ρ ι σ τ ά σ ε ι ς, κ α τ έ σ τ η σ α ν - ε σ χ ά τ ω ς - τ ο - α ν α τ ο λ ι κ ό ν - μ έ ρ ο ς - τ η ς - Ε υ ρ ώ π η ς - θ έ α τ ρ ο ν - α π ε ρ ά ν τ ω ν - κ α κ ώ ν».

Ας συμβιβάση όστις ημπορεί την πολιτικήν ταύτην και τας χριστιανικάς αρχάς, ας η ιερά συμμαχία εκήρυξε παρρησία ότι επρέσβευεν.

Τυφλή και αξιοκατάκριτος είναι η πολιτική οσάκις δεν χειραγωγείται υπό της ηθικής· αλλά καθίσταται και βδελυρά οσάκις περιβάλλεται την ιεράν θρησκείαν, ό εστι, την υψίστην ηθικήν, εις καταπίεσιν της πασχούσης ανθρωπότητος. Ομολογήσαντες οι της ιεράς συμμαχίας εν τω επί της συστάσεώς της κηρύγματι, εν κατανύξει και ταπεινότητι καρδίας, ως παμβασιλέα των τον Κύριον ημών Ιησούν Χριστόν, εχρεώστων βεβαίως να υποτάσσωνται εις τας εντολάς του παμβασιλέως των, καθώς τουλάχιστον απήτουν να υποτάσσωνται εις τας διαταγάς αυτών των μη παμβασιλέων οι λαοί.

Το ιερόν ευαγγέλιον δεν εθεωρήθη ποτέ σχολείον δεσποτισμού και δουλείας, αλλά μάθημα πραότητος, αγάπης και παραμυθίας των πασχόντων, και βιβλίον ελευθέρων ανδρών και ισοτίμων. Ενήργουν άρα οι άνακτες παρά το πνεύμα και το γράμμα του ιερού ευαγγελίου, κανόνος κατ' αυτούς της πολιτικής των, κατακρίνοντες παρρησία τους πιστεύοντας εις Χριστόν Έλληνας ως μη θέλοντας να διαμένωσι δούλοι και υπό την

μάχαιραν μισοχρίστων δεσποτών. Πασίγνωστον είναι, ότι οι Τούρκοι εθεώρουν και μετεχειρίζοντο τους Έλληνας ως δούλους, όχι δι' άλλο ειμή διότι ήσαν Χριστιανοί. Πασίγνωστον επίσης είναι, ότι οιανδήποτε στιγμήν απεφάσιζαν οι Έλληνες Χριστιανοί να τουρκεύσωσιν, εγίνοντο εν τω άμα ελεύθεροι και καθ' όλα ισότιμοι των Τούρκων, καθώς έγειναν ελεύθεροι και καθ' όλα ισότιμοι αυτών οι άλλοτε Χριστιανοί και σήμερα Μωαμεθανοί Αλβανοί, οι τυραννούντες ημάς διαμείναντας Χριστιανούς. Διά τριών τρόπων εδύναντο οι Έλληνες Χριστιανοί ν' απαλλαχθώσι της δουλείας· ή δι' αυθορμήτου θελήσεως και πλήρους πεποιθήσεως κατά την φράσιν της ιεράς συμμαχίας του σουλτάνου, ή δι' όπλων, ή δι' αρνησιθρησκείας. Ουδείς βεβαίως, σώας έχων τας φρένας, ήλπίζε ποτε την απελευθέρωσιν των Ελλήνων Χριστιανών από αυθορμήτου θελήσεως και πλήρους πεποιθήσεως σουλτάνου· η χρήσις όπλων κατεκρίνετο και αύτη και κατετρέχετο υπό της ιεράς συμμαχίας· δεν έμενεν άρα άλλος τρόπος απελευθερώσεως παρά την αρνησιθρησκείαν. Τοιούτος ήτον ο πολιτικός φανατισμός της συμμαχίας· ήθελε τους αθλίους Έλληνας ή Μωαμεθανούς συνδεσπόζοντας ή Χριστιανούς δουλεύοντας!

Εν ώ δε οι συστηταί της εκήρυξαν ταύτα κατά των Ελλήνων, διέταξαν και τους εν ταις ηγεμονείαις εδρεύοντας προξένους των ν' αναχωρήσωσιν εκ των μεμολυσμένων εκείνων τόπων.

Ο δε αυτοκράτωρ Αλέξανδρος, ον πολλά δείγματα του ελληνικού αγώνος αποκαθίστων, αν και αδίκως, ύποπτον προς τους συμμάχους του, λαβών αφορμήν εκ των προς αυτόν αναφορών του Υψηλάντου, του Σούτσου και των Μολδαυών, εκήρυξεν, ότι εθεώρει το κίνημα του Υψηλάντου ως αποτέλεσμα του διακρίνοντος τον καιρόν εκείνον φιλοταράχου πνεύματος και της απειρίας και κουφότητος της νεαζούσης ηλικίας του· τον απέβαλε δε και της υπηρεσίας του και τον ειδοποίησεν, ότι απεδοκίμαζε το επιχείρημά του, ότι δεν έπρεπε να προσδοκά παραμικράν βοήθειαν παρά της Ρωσσίας, και ότι ώφειλε να εγκαταλείψη και τον αγώνα και τους τόπους εκείνους (α)· διέταξε δε συγχρόνως τον μεν αρχηγόν των κατά τον Προύθον και την Βεσσαραβίαν δυνάμεων του Βιτγενστέην να διατηρή αυστηράν ουδετερότητα και να μη βοηθή τον ελληνικόν αγώνα, τον δε εν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του να κοινοποιήση ταύτα πάντα τω σουλτάνω, και να προσφέρη αυτώ όχι μόνον πάσαν ηθικήν συνδρομήν, αλλά και στρατιωτικήν βοήθειαν προς κατάπαυσιν των εν ταις δύο ηγεμονείαις ταραχών. Ό,τι δε προ πάντων παρώργισεν υπέρμετρα τον Αλέξανδρον κατά του Υψηλάντου, και δικαίως, και διήγειρε κατ' αυτού υποψίας παρά τη ιερά συμμαχία ήτον η εν τη προς τους Έλληνας προκηρύξει αυτού του Υψηλάντου φράσις λέγουσα, «κινήθητε, και θέλετε ιδεί μίαν κραταιάν Δύναμιν να υπερασπισθή τα δικάιά μας» Τοιουτοτρόπως εματαιώθησαν όλαι αι εξωτερικαί ελπίδες του αγώνος.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Τα κατά τον Υψηλάντην διατρίβοντα εν Κολεντίνη. — Φυγή του ηγεμόνος Σούτσου. — Τα κατά τον Πεντεδέκαν. — Μετάβασις Υψηλάντου εις Τυργόβιστον. — Συμβάντα εν Μολδαυία. — Μάχη

Γαλατσίου.

ΜΟΛΙΣ έφθασεν ο Υψηλάντης εις Κολεντίναν περιστοιχιζόμενος υπό καταχραστών, απειθών και επιβούλων, και έπεσαν επί την κεφαλήν του οι τρεις απροσδόκητοι κεραυνοί· ο μεν πνευματικός, ό εστιν, αι κατάραι και οι αφορισμοί της Μεγάλης εκκλησίας· οι δε δύο πολιτικοί, ήτοι η κατάκρισις του αγώνος παρ' όλης της ιεράς συμμαχίας, και η αποκήρυξις και καθαίρεσις αυτού παρά του αυτοκράτορος της Ρωσσίας. Και η μεν πνευματική πράξις απέσπασε πολλάς ευλαβείς καρδίας θεωρούσας αυτόν εις το εξής αφωρισμένον και κατηραμένον· η δε πολιτική, η της Ρωσσίας, ην εδημοσίευσεν ο εν Ιασιώ γενικός αυτής πρόξενος καθ' ην ημέραν εστρατοπέδευσεν ο Υψηλάντης εν Κολεντίνη, εστηλίτευσεν επισήμως το ψεύδος, και έκαστος εφρόντιζεν έκτοτε πώς να σωθή. Οι άρχοντες των δύο ηγεμονιών, οι μεν έφευγαν, οι δε συνεννοούντο μυστικώς μετά των Τούρκων. Φόβος μέγας επεκράτει παντού, και εσωτερικώς εξ αιτίας της παντελούς αταξίας και αναρχίας, και εξωτερικώς εξ αιτίας επαπειλουμένης εισβολής οθωμανών. Ο δε Μιχαήλ Σούτσος, ιδών εξ ων έλαβεν απαντήσεων εις τας προς τον Αλέξανδρον αναφοράς του, ότι η ελπίς της ρωσικής συμπράξεως, η μόνη απομένουσα ελπίς εφ' ης και αυτός στηριζόμενος εγένετο συμμέτοχος του αγώνος, εματαιώθη, υποπτεύων και τας μυστικές σχέσεις των εντοπίων προς τους Τούρκους, και βλέπων ότι ο τόπος ήτο εις την διάκρισιν εχθρών, προδοτών και επιβούλων, και ότι ουδεμίαν είχε πλέον ισχύν, απεφάσισε, φοβούμενος μη κρατηθή και παραδοθή, να φύγη κρυφίως και μεταβή εις Βεσσαραβίαν, όπου, ως ειδοποιήθη, εδόθησαν διαταγαί εις υποδοχήν του· έφυγε δε διά νυκτός την 30 μαρτίου εν αγνοία των αρχόντων του τόπου, προϋπογράψας και σφραγίσας διπλώματα εις σύστασιν ανθηγεμονίας εκ των μελών του εντοπίου συμβουλίου, διαρκούσης της προσωρινής, ως έλεγεν, απουσίας του, και εις αντικατάστασιν εν τη υπηρεσία αυτοχθόνων αντί των Ελλήνων αυλικών του παρακολουθησάντων όλων· έστειλε δε τους διορισμούς, αφού διεβη τον Προύθον, προς τον μητροπολίτην, όπως ενεργηθώσιν. Εγνώσθη την επαύριον η φυγή του ηγεμόνος, εγνώσθησαν και οι διορισμοί, αλλ' ελογίσθησαν διορισμοί όχι ηγεμόνος απόντος, αλλ' αποστάτου και φυγάδος· διά τούτο συνελθόντες οι έχοντες δικαίωμα ψήφου εσύστησαν ανθηγεμονίαν όπως συνειθίζετο οσάκις εχήρευεν η ηγεμονεία. Σύστηθείσα η νέα Αρχή έσπευσε να προσφέρη την υποταγήν της τω σουλτάνω, απεφυλάκισε και ώπλισεν ολίγους Τούρκους, ους εκράτει υπό φύλαξιν ο Σούτσος, ίνα μη κακοπάθωσι και ούτοι ως οι άλλοι (α), και διέταξε να καταδιώκονται ως εχθροί όσοι των περί τον Υψηλάντην διέμεναν εντός της ηγεμονείας επέκεινα ρητής προθεσμίας. Αλλ' αν η εντόπιος ανθηγεμονία παρέλαβε την Αρχήν εγκαταλειφθείσαν, δεν εφάνη αξία και να την φυλάξη παραληφθείσαν.

Καθ' ας ημέρας εσυστήθη αύτη, έφθασεν εις Ιάσι ο Πεντεδέκας σταλείς παρά του Υψηλάντου, αγνοούντος εισέτι την φυγήν του Σούτσου, επί χρηματολογία και αποστολή εις το γενικόν στρατόπεδον των προσερχομένων καθ' ημέραν έξωθεν εθελοντών. Φθάσας ο Πεντεδέκας εις Ιάσι, αντί φιλικής ηύρε παρά πάσαν προσδοκίαν εχθρικήν κυβέρνησιν· και αμέσως συνέλεξεν όσους Έλληνας και άλλους εδυνήθη εν τη πόλει, ως 200, και πλήρης τόλμης εκυρίευσε διά της μικράς ταύτης δυνάμεως μεσούντος του απριλίου το ανάκτορον, και έλαβε μόνος αυτός όλην την πραγματικήν δύναμιν.

Ο δε Υψηλάντης, φοβούμενος εισβολήν εχθρών, επειράθη να την εμποδίση, και

ειδοποίησε τους ανθηγεμόνας της Βλαχίας, ότι επληροφόρησε τον αυτοκράτορα της Ρωσίας περί των κινήματων του, περί της καταστάσεως της Ελλάδος, και περί του επαπειλούντος τας δύο ηγεμονείας κινδύνου, αν εγίνοντο κέντρον ενώσεως εχθρικών στρατοπέδων και θέατρον πολέμου· ότι ο αυτοκράτωρ προς διατήρησιν της γενικής ειρήνης και των σχέσεών του τω παρήγγειλε μεν διά γράμματος του Καποδιστρίου όσα έκρινεν εύλογον εις παύσιν του κινήματος των Ελλήνων, αλλά τω εγνωστοποίησε συγχρόνως ότι ευηρεστήθη να προτείνη τη Πύλη φιλελληνικάς προτάσεις· ότι άνευ της παραδοχής των προτάσεων του αυτοκράτορος δεν κατέθετε τα όπλα· ότι σκοπόν δεν είχε να προσβάλη πρώτος τους Τούρκους, και ότι επεθύμει μηδ' αυτοί να προσβάλωσιν, ίνα μη πάθη ο ουδέτερος τόπος.

Απρίλιος Τοιαύτα έγγραψεν ο Υψηλάντης, αλλ' ουδέν ωφελήθη· διαμείνας δε ως μίαν εβδομάδα εν Κολεντίνη, ανεχώρησε πανστρατιά την 4 απριλίου, και την επαύριον εστρατοπέδευεν εν Τυργοβίστω, όπου και ωχυρώθη· κατέλαβε δε διά του αδελφού του Νικολάου και το Κυμπουλόγγι, το επί των Καρπαθίων ορέων, ετοποθέτησε και τον Γεωργάκη κατά το Πιτέστι, το επί λοφώδους θέσεως μεταξύ Τυργοβίστου και του ποταμού Όλτου· τον δε Κωνσταντίνον Δούκαν απέστειλεν εις Πλοέστι. Αλλ' αι τέσσαρες αύται θέσεις ήσαν τόσω μακράν η μία της άλλης, ώστε και δυσκόλως συνεβοηθούντο, και ευκόλως διεκόπτοντο. Ο Υψηλάντης διατρίβων εν Τυργοβίστω ηύξησεν εις 450 τον ιερόν λόχον, ωργάνισε και μικρόν πυροβολικόν, και ιππικόν εκ διακοσίων, και έταξε την δύναμιν ταύτην υπό τον Καντακουζηνόν. Αλλά το στρατόπεδον έπασχεν έλλειψιν πολεμεφοδίων, πριν έτι αρχίση να πολεμή. Εξ αιτίας της αυστηράς απαγορεύσεως της αυστριακής Αρχής εις μάτην επροσπάθησεν ο Υψηλάντης να μεταφέρη πολεμεφόδια εκ Τρανσιλβανίας· ευτύχησεν όμως να συλλάβη πυρίτιδα δισχιλίας οκάδας στελλομένην έξωθεν προς τον Βλαδιμιρέσκον κρυφίως παρά τινων φίλων του, ην εκράτησεν εις χρήσιν του ολιγωρήσας τα πικρά παράπονα του προς ον εστέλλετο· μετεποίησε δε εις βόλια και την μολυβδίνην σκέπην του αρχιεπισκοπικού ναού της πόλεως. Δεν έπασχε δε το στρατόπεδόν του ολιγωτέραν έλειψιν τροφών. Τω όντι, τόση ήτον η αταξία, η παράλυσις, ο σφετερισμός και η απρονοησία, ώστε εν μέσω των ευφορωτέρων τόπων της οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όθεν ετρέφετο κυρίως η Κωνσταντινούπολις, ο περί τον Υψηλάντην μικρός αριθμός επείνα. Αλλ' ό,τι κατετάραττε προ παντός άλλου τον Υψηλάντην ήτον η προς αυτόν επίβουλος διάθεσις του Βλαδιμιρέσκου και του Σάββα, ημέρα τη ημέρα αναπτυσσομένη και λαμβάνουσα επίφοβον χαρακτήρα. Ουδένα λόγον έχομεν να υποπτεύσωμεν την ειλικρίνειαν του Βλαδιμιρέσκου κατ' αρχάς του κινήματός του. Δεν έλαβεν αυθόρμητος τα όπλα, αλλά κατά πρότασιν και διά συνδρομής του Γεωργάκη, του πιστού οπαδού της Εταιρίας, και του Υψηλάντου· μετέβαλεν όμως σχέδια, ότε είδεν ότι ο Υψηλάντης είχε μάλλον να ελπίση και να φοβηθή παρ' αυτού, ή αυτός παρ' εκείνου. Έκτοτε κατεγίνετο σπουδαιώς να πραγματοποιήση ό,τι ως πρόσχημα του αληθούς σκοπού του άλλοτε παρεδέχθη, ο εστί, την αυτονομίαν της πατρίδος του υπ' αυτόχθονας αυθέντας. Αφ' ού δε ησθάνθη τας δυνάμεις του, και είδεν ο μικρός ούτος την υψηλήν αριστοκρατίαν της πατρίδος του φεύγουσαν απέμπροσθέν του, συνέλαβε την ιδέαν και να αυθεντεύση, και ηγάπα να λέγεται

Δομνοθεόδωρος ενεργών τα πάντα ηγεμονικώς διά του μητροπολίτου και των εναπομεινάντων αρχόντων συνεδριάζοντων παρά τω μητροπολίτη, ον φοβηθέντα και αναχωρήσαντα επανέφερε βία εις την πόλιν. Αλλ' ό,τι τον καταδικάζει είναι η υποουλότης και η απιστία του. Υπεκρίνετο τον οπαδόν του Υψηλάντου, και συνενοείτο κατ' αυτού κρυφίως μετά των Τούρκων, οίτινες κολακεύοντες την φιλαυτίαν του τον παρέσυραν εις τα συμφέροντά των και εις τον όλεθρόν του. Ουδεμία έμεινεν αμφιβολία περί της απιστίας του, αφ' ού οι περί τον Υψηλάντην συνέλαβαν δύο ταχυδρόμους επί της οδού της μεταξύ Βουκουρεστίου και Γυργέβου, πόλεως επί την αριστεράν όχθην του Δουνάβεως, εξων ο μεν εστέλλετο παρά του Βλαδιμιρέσκου προς τας τουρκικάς Αρχάς, ο δε ήρχετο εκείθεν προς αυτόν, φέροντες αμφότεροι γράμματα μαρτυρούντα την προς τον Υψηλάντην απιστίαν του και την επί λόγω αμοιβής απαίτησιν της ηγεμονίας της πατρίδος του. Συνέλαβαν και τον ιατρόν Θεοδόσιον επανερχόμενον εις Βουκουρέστι εκ της εν Τρανσυλβανία Στρεφανουπόλεως, όπου εστάλη εις προτροπήν των εκεί καταφυγόντων αρχόντων Βλάχων όπως γράψωσι τω σουλτάνω κατά της φαναριωτοκρατίας, και ζητήσωσιν αυθέντην τον Βλαδιμιρέσκον.

Ο δε Σάββας, επίσης και αυτός άπιστος προς τον Υψηλάντην, εφάνη υποουλότερος του Θεοδώρου ως πνευματωδέστερος και επιτηδειότερος. Εν ώ ο Υψηλάντης διέτριβεν εν Βεσσαραβία, ο Σάββας τον εθάρρυνεν, ως είδαμεν, να μεταβή εις τας ηγεμονείας, υποσχόμενος να κινήση εις επανάστασιν διά της επιρροής του και της παρουσίας του την Βουλγαρίαν· δεν είχε δε τότε υπηρεσίαν παρά τω αυθέντη Αλεξάνδρω Σούτσω, και εθήρευε τύχην· αλλ' αποθανόντος τούτου κατέστη αρχηγός της φρουράς του Βουκουρεστίου· είχε δε και παλαιάς σχέσεις προς τον νέον ηγεμόνα Καλλιμάχην και ήλπιζε βεβαίως βελτίωσιν της τύχης του· και ουδεμία αμφιβολία, ότι εντεύθεν επήγασεν η πρώτη μεταβολή του φρονήματός του· αλλ', αφ' ού η αυτοκρατορική αποκήρυξις του Υψηλάντου εστηλίτευσεν τας απατηλάς υποσχέσεις της Εταιρίας, εμελέτησε και προδοσίαν επ' ελπίδι να εύρη πλειοτέραν χάριν παρά τη οθωμανική εξουσία.

Τοιούτοι εφάνησαν κατά δυστυχίαν οι δύο εκ των τριών ισχυροτέρων οπλαρχηγών του κατά τας ηγεμονείας αγώνος. Εν ώ δε οι δύο ούτοι επεβουλεύοντο τον Υψηλάντην εν αγνοία ο είς του άλλου, επεβουλεύοντο και αλλήλους αντιφερόμενοι θανασίμως διά παλαιά πάθη και ανθυπαβλεπόμενοι.

Εν τοσούτω η Πύλη, μαθούσα τα κατά τας ηγεμονείας, ήρχισε να στέλλη ικανάς δυνάμεις προς τα παραδουνάβια φρούρια διαπραγματευομένη εν ταυτώ και παρά τω αυτοκράτορι της Ρωσσίας την μετάβασιν αυτών εις τας ηγεμονείας. Ο αυτοκράτωρ, αγωνιζόμενος παντοιοτρόπως να βεβαιώση την Πύλην και τας Ευρωπαϊκάς αυλάς ότι δεν ενείχεται εις τα επαναστατικά κινήματα, συγκατένευσε προθύμως εις την περί της στρατιωτικής εισβολής αίτησιν της Πύλης, και ούτως εκίνησαν τα στρατεύματά της. Και εν πρώτοις, μεσούντος του απριλίου, επέρασαν δισχίλιοι στρατιώται εκ Σιλιστρίας εις Καλαράσι, προς την αντικρύ της Σιλιστρίας όχθην του Δουνάβεως, και διά τον ολίγον αριθμόν των διέμειναν εντός του θέματος της Γιαλομνίτας, ούτινος το Καλαράσι είναι η πρωτεύουσα, συνάζοντες τροφάς αλλά μηδαμώς ενοχλούντες τους κατοίκους· άλλο δε μικρόν σώμα εξ 150 εισέβαλε μετ'

ολίγον από του Ροσσουκίου επί λεηλασία και επροχώρησε και εις Ρουσεδεβέδην επί του ποταμού Βέδη, όπου 200 στρατιώται εκ των του Γεωργάκη επιπεσόντες αιφνιδίως την 23, τους μεν εφόνευσαν ους δε αιχμαλώτευσαν. Την δε 30 ο φρούραρχος της Βραΐλας, Ισούφπασας Περκόφτσαλης, εξεστράτευσεν εις Γαλάτσι μετά 3000 ιππέων και 1500 πεζών.

Μάιος Έμπροσθεν του Γαλασιού ήσαν τρεις προμαχώνες εγερθέντες παρά των Ρώσων επί του τελευταίου πολέμου, εξ ων προς την οδόν της Βραΐλας ήτον ο οχυρώτερος. Προ ολίγου είχεν αποσταλεί εκεί παρά του Υψηλάντου εις φρούρησιν της πόλεως ο Θανάσης Τουφεκτής Καρπενησιώτης, ανήρ γενναίος και μέχρι τούδε προσοδώνης. Ούτος, αναχωρήσας εκ Τυργοβίστου, είχε μόνον 60 στρατιώτας· αλλά φθάσας εις Γαλάτσι τους ηύξησεν εις 600, εν οίς και πολλοί των πληρωμάτων των εν τω λιμένι 15 πλοίων, άτινα υπό τουρκικήν όντα σημαίαν και τουρκική ιδιοκτησία εκράτησεν ο Καραβιάς επί της κυριεύσεως του Γαλασιού. Οι 600 ούτοι, αν και ολίγοι, απεφάσισαν να αντιπαραταχθώσι· και καθ' ην ημέραν εξήλθαν οι εχθροί της Βραΐλας, ο Θανάσης και ο Γεώργης Παπάς υποπλαρχηγός του, ολίγους έχοντες ιππείς, υπήγαν μέχρι των πλησίον του Γαλασιού εις τον Δούναβιν εκβολών του ποταμού Σερέτη προς σκόπευσιν του προσερχομένου εχθρικού στρατεύματος, και ακροβολισθέντες επανήλθαν αυθημερόν εις τους προμαχώνας. Την δε επιούσαν (1 μαΐου) επήλθαν οι εχθροί. Τούτους ιδόντες μόνον επερχομένους οι κατέχοντες τους δύο ανωχύρους προμαχώνας ελειποτάκτησαν εν τω άμα και συνελειποτάκτησαν και οι πλείστοι των εν τω οχυρώ· εναπέμειναν δε ο Θανάσης, ο Παπάς και 43 στρατιώται, και επολέμησαν γενναίως όλην την ημέραν απωθούντες ευτυχώς τους πολλάκις εφορμώντας ιππείς. Επελθούσης δε της νυκτός, έπαυσεν η μάχη· και επειδή οι έγκλειστοι δεν έβλεπαν άλλον τρόπον σωτηρίας παρά την φυγήν, δύο ώρας πριν φέξη έρριψαν εν πρώτοις έξω του προμαχώνος τους επενδύτας των, ους οι Τούρκοι εκλαβόντες υπό το σκότος της νυκτός ως αυτούς τούτους, ετουφέκισαν· πριν δε προφθάσωσι και γεμίσωσιν εκ δευτέρου τα τουφέκια, εξεπήδησαν οι έγκλειστοι αφ' ού εγέμισαν τα εντός δύο εύχρηστα κανόνια και έθεσαν επί της οπής αυτών μακρά φυτίλια, ώστε ν' ανάψη το έν κατόπιν του άλλου μετά την φυγήν των, και ούτω να υπολάβωσιν οι εχθροί ότι απέμειναν και άλλοι εν τω προμαχώνι και να μη επιπέσωσιν όλοι επ' αυτούς φεύγοντας. Το στρατήγημα επέτυχεν, οι Τούρκοι δεν κατεδίωξαν τους φεύγοντας, και ούτω διεσώθησαν όλοι παρά τρεις επί μικράς Χερσονήσου προς την συμβολήν του Προύθου και του Δουνάβεως. Την δε επαύριον οι Τούρκοι εκυρίευσαν την πόλιν, την εληλάτησαν, την έκαυσαν, εξακοσίους εν αυτή Μολδαυούς εφόνευσαν, και τα εν τω λιμένι πλοία κατέστρεψαν. Ενδιατρίψαντες δε τρεις ημέρας επανήλθαν εις Βραΐλαν φέροντες τα λάφυρα. Ολίγοι ιππείς και πεζοί εξεκόπησαν καθ' οδόν και επροχώρησαν εις τα ενδότερα της Βλαχίας επί λεηλασία, εξ ων τινες πεζοί αφίχθησαν εις Ρύμνικον το μεταξύ Φωξάνης και Βουζέου, και ιδόντες Έλληνας εφίππους επερχομένους, εκλείσθησαν χάριν ασφαλείας έν τινι οικία, έφυγαν μετά δίωρον μάχην, και κατέφυγαν εις τινα μύλον έξω της κωμοπόλεως· αλλ' οι καταδιώκοντες αυτούς ιππείς και τον μύλον έκαυσαν, και τους πλείστους των εν αυτώ εθανάτωσαν.

Μετά δε την φυγήν του Σούτσου και τα μεταξύ της ανθηγεμονίας και του Πεντεδέκα εν Ιασίω παρεμπεσόντα, και πριν έτι γνωσθώσιν εν Τυργοβίστω τα παθήματα των εν

Γαλασιώ, ο Υψηλάντης διέταξε τον Καντακουζηνόν να μεταβή εις Μολδαυίαν ως γενικός αντιπρόσωπός του, να στείλη εκείθεν εις το γενικόν στρατόπεδον στρατιώτας, πολεμefόδια, χρήματα και τα εν Γαλασιώ κανόνια, και να επανέλθη μετά ταύτα και αυτός· εν απουσία δε αυτού κατέστησεν αρχηγόν του ιερού λόχου τον Καραβιάν.

Την 9 ανεχώρησεν εκ Τυργοβίστου ο Καντακουζηνός, έχων 350 συμμίctους οπλοφόρους. Πλησιάσας εις Φωξάνην και ειδοποιηθείς ότι ενδιέτριβαν 200 Τούρκοι εκ των επί λεηλασία εισβαλόντων, διέταξε τους πλείστους των περί αυτόν να πέσωσι την νύκτα επ' αυτούς κοιμωμένους. Οι διαταχθέντες εισήλθαν την νύκτα της 14 εις την πόλιν, και επροχώρησαν ησύχως μέχρι του μοναστηρίου του αγίου Ιωάννου όπου οι εχθροί διενυκτέρευαν ανύποπτοι· αλλ', ενώ η επιτυχία ήτο σχεδόν βεβαία έπεσαν εις λογοτριβάς, διηρέθησαν, και ανεχώρησαν άπρακτοι. Την δε υστεραίαν εστράτευσε μετά των λοιπών και ο Καντακουζηνός εις Φωξάνην ενωθείς μετά των άλλων καθ' οδόν, και την αυτήν ημέραν εξήλθαν του μοναστηρίου 100 ιππείς Τούρκοι εις προσβολήν αυτού, αλλ' εβιάσθησαν μετ' ολίγον, αποκρουσθέντες, να επανακάμψωσι. Κατόπιν αυτών εισήλθαν εις την πόλιν και οι περί τον Καντακουζηνόν και κατέσχαν μέρος αυτής. Οι δε εχθροί φοβηθέντες μη προβώσι και πλησιέστερον, έκαυσαν τας πέριξ των εισελθόντων οικίας, τους απεδίωξαν της πόλεως διά του πυρός, και φεύγοντας τους εκυνήγησαν· εφόνευσαν δε και επλήγησαν και τινες βοηθηθέντες και παρ' άλλων ιππέων ευρεθέντων έξω και συνοδευόντων τροφάς και αποσκευάς. Φυγόντες δ' εκείθεν οι περί τον Καντακουζηνόν έφθασαν αυθεσπερί εις Μύρα, μοναστήριον επί οχυράς θέσεως, και ενδιενυκτέρευσαν. Την δε επιούσαν πορευόμενοι διά των βουνών έμαθαν ότι 60 Τούρκοι ευρίσκοντο εν άλλω τινί μοναστηρίω ολίγας ώρας απέχοντι, και επεστράτευσαν. Αλλ' οι Τούρκοι προειδοποιηθέντες υπό κατασκόπων έφυγαν αφήσαντες τας αποσκευάς και τα ζώα των. Την δε 22 έφθασεν ο Καντακουζηνός μετά των συν αυτώ εις Ιάσι όπου τον υπεδέχθησαν όλοι εντίμως, και τον έφεραν κατ' ευθείαν εις την εκκλησίαν, εν ή εψάλη ευχαριστήριος δοξολογία, ως αν ήρχετο νικητής, εν ώ έφυγεν απέμπροσθεν των εχθρών. Αφ' ού δε εδημοσίευσε την δοθείσαν αυτώ παρά του Υψηλάντου πληρεξουσιότητα, εξέδωκε διαταγάς περί ευταξίας του τόπου και επανόδου των φυγόντων εις τας εστίας των, περί στρατολογίας και εκστρατείας, περί προμηθείας τροφών και χρηματολογίας, και περί κατοχής θέσεών τινων εις προφύλαξιν της πρωτευούσης· αλλ' ουδείς ήκουε τας διαταγάς του. Όλοι οι οπλοφορούντες εδόθησαν εις αρπαγήν, εις κραιπάλην, και εις αταξίαν. Όσα ζώα ή προϊόντα εσυνάζοντο εν ονόματι της κυβερνήσεως, όλα επωλούντο προς ιδιαιτέραν ωφέλειαν· πενταπλάσια στρατιωτικά σιτηρέσια εδίδοντο παρ' όσα πραγματικώς εχρειάζοντο· τα στενά και οι δρόμοι ήσαν αφύλακτοι· και αν τις εξεστράτευεν, επανήρχετο μετ' ολίγον εις Ιάσι αφ' ού εγύμνονε τους δυστυχείς και απροστατεύτους χωρικούς· ουδείς δε εγνώριζεν άλλον ανώτερόν του· ιδού πώς υπεγράφετο οπλαρχηγός τις μόνον 12 στρατιώτας έχων υπό την οδηγίαν του.

«Γιαννάκης Μπουκουβάλας αρχιστράτηγος του εν Χαρλοβία ελληνικού στρατοπέδου, και ναζίρης των πέντε καδηλικίων διά την ευταξίαν και καλήν αποκατάστασιν του τόπου».

Βλέπων δε ο Καντακουζηνός ότι ούτε τον ήκουέ τις, ούτε τον εφοβείτο, ούτε τον εσέβετο, και μαθών ότι και αυτός ο Πεντεδέκας ήρχισε να τον αντιπολιτεύεται κρυφίως ζητήσαντα λόγον των πράξεών του, φοβηθείς δε και επιβουλάς κατά της ζωής του εντός της πόλεως, μετέβη μετά μίαν εβδομάδα εις το επί του Προύθου χωρίον Στίγκαν, δύο ώρας μακράν της

πόλεως, όπου και εστάθμευσεν· 60 δε μόνον στρατιώται τον ηκολούθησαν. Παρηκολούθησαν και 400 πεζοί και 50 ιππείς εκ των εν Γαλασίω πολεμησάντων. Οι δε λοιποί έμειναν όλοι εν Ιασίω εν οίς και ο Πεντεδέκας εντρυφώντες. Δεν έπαυε δε ο Καντακουζηνός παρακινών τους εν τη πρωτεύουση στρατιώτας και αυτόν τον Πεντεδέκα να συνέλθωσιν όπου και αυτός· αλλά μη κερδήσας εξ αρχής το σέβας των στρατιωτών, κατεφρονήθη ολοτελώς αφ' ού ανεχώρησεν εξ Ιασίου, διότι οι εκεί επίστευαν και έλεγαν, ότι προητοιμάζετο να φύγη, και ότι διά τον σκοπόν τούτον επλησίαζε ταις όχθαις του ποταμού· αλλ' ο Πέντεδέκας, μη θέλων να ρίψη το προσωπίον, ήλθε μετ' ολίγων παρ' αυτώ και διετάχθη να παραλάβη τον παρευρισκόμενον στρατηγόν Σέρβον Μλάδην και τους περί αυτόν, και να τοποθετηθή κατά το Ρώμανον, πόλιν επί της συμβολής των ποταμών Μολδάβας και Σερέτη· αλλ' απειποιήθη επί λόγω, ότι οι στρατιώται του δεν τον ηκολούθουν, και ανεχώρησε μετά των υπ' αυτόν ολίγων κατά προτροπήν και αυτού του Καντακουζηνού, όστις εφοβήθη ακούσας αυτούς λέγοντας κατά πρόσωπόν του, ότι δεν τον εγνώριζαν αρχηγόν και ότι τον εθεώρουν προδότην. Συνέβη δε και άλλο τι εις επαύξησιν της επικρατούσης απειρίας και αταξίας. Έτυχε να ευρεθή εν Ιασίω επταννήσιός τις· ούτος μετονομασθείς κόμης Καποδίστριας εκήρυττεν ότι εστέλλετο παρά των συμμάχων Δυνάμεων ίνα οργανίση πολιτικώς την Μολδαυίαν, και ότι ενέκρινε να μη μετατοπήση ο εν τη πρωτεύουση ελληνικός στρατός· ύβριζε δε αναφανδόν τον Καντακουζηνόν ως Μολδαυόν και ως προδότην των ελληνικών συμφερόντων· τόσω δε ίσχυσαν οι λόγοι του επιτηδείου τούτου αγύρτου μέχρι τινός, ώστε όλον το στρατιωτικόν τον ήθελεν αρχηγόν. Τοιαύτη ήτον η κατάσταση της Μολδαυίας καθ' ην ώραν επέκειτο εισβολή εχθρών και εις αυτήν την πρωτεύουσαν.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Είσοδος Τουρκικών δυνάμεων εις Βουκουρέστι. — Επιβουλή Σάββα. — Φόνος Βλαδιμερέσκου ως προδότου — Μάχαι Νουτσέτου και Δραγασανίου. — Απέλευσις Υψηλάντου — Οι εναπομείναντες οπλαρχηγοί. — Τα κατά την Μολδαυίαν. — Θάνατος Γεωργάκη Ολυμπίου. — Επιθεώρησις της διαγωγής του Υψηλάντου.

Μάιος Η ΕΠΙΒΟΥΛΟΣ διάθεσις του Σάββα και του Βλαδιμερέσκου εθάρρυνε τους Τούρκους να οδεύσωσιν αφόβως προς το Βουκουρέστι, όπου και οι δύο διέτριβαν έχοντες μυστικές σχέσεις προς αυτούς, αλλ' υποβλέποντες αλλήλους. Ο πασάς της Σιλιστρίας Σελήμ - Μεχμέτης, ετοιμάσας διά της συνδρομής του πασά του Γυργέβου οκτακισχιλίους οπλοφόρους, εξαπέστειλεν εις Βουκουρέστι, τους μεν τετρακισχιλίους υπό τον κεχαγιάν του Χατσή - καρά - Αχμέτ - εφέντην τον και αρχηγόν όλου του στρατού, τους δε λοιπούς υπό τον κεχαγιάν του πασά του Γυργέβου· ούτε δε ο εις ούτε ο άλλος απήντησαν καθ' οδόν εχθρόν, και εισήλθον εις την πόλιν, ο μεν αρχηγός την 15 ο δε υπαρχηγός την 17 μαΐου. Ολίγας δε ώρας πριν εισέλθη ο αρχηγός, εξήλθεν ησύχως ο εν τη πόλει εστρατοπεδευμένος φρούραρχος Σάββας λέγων, ότι δεν είχε αποχρώσαν δύναμιν ν' αντισταθή, και ότι ο Βλαδιμερέσκος απειποιήθη την σύμπραξιν του· υποκρινόμενος δε πάντοτε τον οπαδόν του Υψηλάντου ετοποθετήθη εν τω μοναστηρίω του Βακαρεστίου δύο ώρας

μακράν του Τυργοβίστου, όπου σκεπτόμενος πώς να εύρη χάριν ενώπιον των μυστικών φίλων του εμεθοδεύθη να παγιδεύση τον Υψηλάντην διά του ακολουθού του τεχνάσματος.

Ο Υψηλάντης, αφ' ότου έφθασεν εις Κολεντίαν, δεν έπαυσε προτρέπων τον Σάββαν να κηρύξη εγγράφως, ότι έλαβε τα όπλα υπέρ του ελληνικού αγώνος κατά της τουρκοκρατίας. Μη θέλων δε να δείξη, ότι υποπτεύων αυτόν εξήτει έγγραφον την πολιτικήν του ταύτην ομολογίαν, τω έλεγεν ότι πολλάκις εξήτησε παρόμοιον ομολογίαν παρά του Βλαδιμιρέσκου, ον ο Σάββας έλεγε πάντοτε επίβουλον, και πάντοτε απέτυχε, διότι ο Βλαδιμιρέσκος απεκρίνετο ότι, εν όσω εσιώπα ο εχθρός του Σάββας, ηναγκάζετο και αυτός να σιωπά. Ο πονηρός Σάββας έβλεπεν, ότι τοιαύτη πράξις ανέτρεπε τας αρτιγενείς μυστικές του σχέσεις προς τους Τούρκους, και την απειποιείτο υπό διαφόρους προφάσεις· αλλ' αφ' ού οι Τούρκοι εισήλθαν εις Βουκουρέστι, αυτός δε ετοποθετήθη εν τω μοναστηρίω του Βακαρεστίου, και εσχητίσθη προς τους Τούρκους στενότερον, και συνενόηθη αναμφιβόλως και περί ου εμελέτα να πράξη, επαναληφθείσης της προτάσεως, υπέγραψε και εξέδωκε την πράξιν ες χαράν και εμψύχωσιν του Υψηλάντου· την δε επαύριον επήγε προς αυτόν αυτεπάγγελτος, συνέφαγε, και τον εκάλεσε και αυτός εις γεύμα την ακόλουθον ημέραν και εις επιθεώρησιν του λαμπρού τω όντι ιππικού του. Τόσον δε θάρρος ενέπνευσε δι' ων είπε και έπραξεν, ώστε ο Υψηλάντης υπεσχέθη να μεταβή εις το μοναστήριον κατά την πρόσκλησίν του· αλλά λαβών μετά ταύτα αιτίαν να υποπτεύση δολιότητα, υπεκρίθη τον ασθενή και έστειλε μόνον τινάς των επιτελών του.

Ο δε παρά το Βουκουρέστι εστρατοπεδευμένος Βλαδιμιρέσκος διέμεινεν εν τω στρατοπέδω του όλην την ημέραν καθ' ην οι Τούρκοι εισήλθαν εις την πόλιν, μήτε φανεράν συγκοινωνίαν λαβών, μήτε κηρυχθείς υπέρ αυτών, τρέφων όμως επιβούλους σκοπούς κατά του Υψηλάντου και προσπαθών να τους πραγματοποιήση επιτηδείως εις παντελή όλεθρόν του· την δε επιούσαν εξεστράτευσεν εις την μικράν Βλαχίαν μη προειδοποιήσας τον Υψηλάντην.

Μεταξύ των οπλαρχηγών του Βλαδιμιρέσκου ήσαν τινες και την επίβουλον διαγωγήν του αρχηγού των κατακρίνοντες, και άλλην οδόν παρά την του Γεωργάκη να βαδίσωσι μη θέλοντες. Δια τον διττόν τούτον λόγον ήσαν ύποπτοι παρά τω Βλαδιμιρέσκω, όστις, σκληρός και αιμοβόρος και εξ ανατροφής και εκ προαιρέσεως, επεχείρησε ν' απαλλαχθή των οπλαρχηγών του όσους υπώπτευε, και ήρχισε καθ' οδόν να τους φονεύη αδίκως και ανεξετάστως. Αι φονικαί αύται πράξεις δυσηρέστησαν και εφόβησαν εις άκρον τους επιζώντας κινδυνεύοντας να πάθωσι τα αυτά εξ αιτίας των υποψιών ας εδύνατο να συλλάβη και κατ' αυτών· διά τούτο αποφασίσαντες να πράξωσι πριν πάθωσιν, εξεμυστηρεύθησαν τω Γεωργάκη τους φόβους των και επεκαλέσθησαν την σύμπραξιν του εις ασφάλειάν των χρείας τυχούσης.

Εν τούτοις ο πανούργος Σάββας, ειδώς εξ ων είχε μυστικών σχέσεων προς τους Τούρκους τα σχέδια του Βλαδιμιρέσκου, τα ανεκάλυψε τω Υψηλάντη, ίνα μη χαρή ο εχθρός του τας πρώτας τιμάς της προδοσίας, ας αυτός επεθύμει. Τα ανακαλυφθέντα δε σχέδια ήσαν, ότι ο Βλαδιμιρέσκος ώδευε προς την μικράν Βλαχίαν εις προκατάληψιν των έμπροσθεν και εμπόδιον της εκείθεν του Όλτου διαβάσεως του ελληνικού στρατοπέδου, και ότι οι

Τούρκοι εμελέτων, αφ' ού ο Βλαδιμιρέσκος ετοποθετείτο όπου έπρεπε, να κινήσωσι και αυτοί προς το Τυργόβιστον και να πέσωσιν επί τους περί τον Υψηλάντην όπισθεν, ώστε αυτόν μεν να φονεύσωσιν ή να συλλάβωσι, το δε στρατόπεδον να αφανίσωσιν. Ο Υψηλάντης εκοινοποίησε τω Γεωργάκη διαμένοντι εν Πιτεστίω τους λόγους του Σάββα, και τω παρήγγειλε να ματαιώση τα ολέθρια σχέδια του Βλαδιμιρέσκου καθ' οιουσδήποτε ενόμιζε καταλληλοτέρους τρόπους· διέταξε δε και τον εν Κυμπουλουγγίω αδελφόν του, εξ αιτίας του παρακολουθούντος τον Βλαδιμιρέσκον πλήθους, να καταβή και αυτός μετά των περί αυτόν εις το στρατόπεδον του Γεωργάκη προς ενδυνάμωσίν του. Ο δε Σάββας έδραξε την αρμοδιαν ταύτην ευκαιρίαν ίνα και τον Υψηλάντην αποκοιμήση και τον εχθρόν του Βλαδιμιρέσκον βλάβη, και έστειλε 400 υπεείς υπό τας διαταγάς του Γεωργάκη. Την 18 έφθασεν ο Βλαδιμιρέσκος πανστρατιά εις Γολέστι. Παρά το Πιτέστι και απέναντι του Γολεστίου ρέει ο Άρζησος· τας όχθας του ποταμού τούτου ζευγνύει γέφυρα, ην προκατέλαβεν ο Γεωργάκης. Ειδοποιηθείς ο Βλαδιμιρέσκος, παρεκάλεσε τον Γεωργάκη ν' αφήση το πέραμα ελεύθερον. Ο Γεωργάκης ανέβαλε την απάντησιν εις την επαύριον, καθ' ην συνοδευόμενος υπό 400 εκλεκτών υπέων και πεζών υπήγεν εις Γολέστι. Ο Βλαδιμιρέσκος τον υπεδέχθη ενώπιον των οπλαρχηγών του. Ο Γεωργάκης ήρχισε να τον επιπλήττη ως μη αντισταθέντα εν ώ εισήρχοντο οι Τούρκοι εις Βουκουρέστι, ως αθετήσαντα τας υποσχέσεις του και ως παραβάντα τους όρκους του. Ο Βλαδιμιρέσκος ηθέλησε να ενοχοποιήση περί της μη αντιστάσεώς του τον Σάββαν μη θελήσαντα να συμπολεμήση· αλλ' ο Γεωργάκης επανέλαβεν, ότι ο πρίγκηψ (Υψηλάντης) είχεν εγγράφους αποδείξεις των μυστικών σχέσεων αυτού προς τους εχθρούς της πίστεως, και ήξευρεν ότι αυτός τους εθάρρυνε να πατήσωσιν ένοπλοι την ηγεμονείαν, ότι διά της πράξεώς του ταύτης ηφάνισε τον τόπον, και ότι είχε να δώση λόγον ενώπιον Θεού και ανθρώπων· εστηλίτευσεν έπειτα την προς τους οπλαρχηγούς επίβουλον διαγωγήν του διά του αδικου θανάτου τινών εξ αυτών, και παρήνειρεν, ότι πάσα ασφάλεια διά τους παρεστώτας εξέλειψεν. Ανεγνώσθη δε εις επήκοον πάντων και μυστική σύμβασις αυτού και του Βλαδιμιρέσκου, γραφείσα προ της ενάρξεως του επαναστατικού κινήματος, και αποδεικνύουσα ότι ο Βλαδιμιρέσκος έπραξε παρά τα συνομολογηθέντα. Ο Βλαδιμιρέσκος, ο έχων την διάθεσιν αλλ' όχι και την επιτηδειότητα του επιβούλου, εσκοτίσθη επιπληχθείς. Ο δε Γεωργάκης βλέπων τούτο, και ότι πολλοί των παρεστώτων ενέκριναν όσα αυτός έλεγεν, εξεκρέμασε την επάνωθεν του Βλαδιμιρέσκου τοιχοκρεμή σπάθην του ειπών, ότι δεν ήτον άξιος να την φορή, και ότι ήθελε να την στείλη προς τον αρχιστράτηγον. Η τόλμη του Γεωργάκη και τον Βλαδιμιρέσκον κατεπτόησε και ουδένα των παρεστώτων παρώργισε. Ο Γεωργάκης ετόλμησεν έτι μάλλον· ήρπασεν από της ζώνης του Βλαδιμιρέσκου τας πιστόλας του, και διέταξε να τον μεταφέρωσιν εις Τυργόβιστον ίνα απολογηθή ενώπιον του πρίγκηπος. Τότε τον συνέλαβαν τινες των παρόντων οπαδών του Γεωργάκη παρά πάντων εγκαταλειφθέντα, τον ωπισθαγκώνισαν, και τον απήγαγον υπό φύλαξιν εις Πιτέστι· εκεί τον παρέλαβεν ο Νικόλαος Υψηλάντης και τον έφερεν υπό ικανήν φύλαξιν εις Τυργόβιστον, όπου επιπληχθείς πάλιν πικρώς παρά του Υψηλάντου, απήχθη έξω της πόλεως και κατεκόπη μεληδόν υπό των στρατιωτών ως προδότης και επίορκος την 23, μήτε δικασθείς κατά τους στρατιωτικούς νόμους μήτε καταδικασθείς εν τάξει, αλλά δυνάμει των ανά χείρας του Υψηλάντου εγγράφων, εξ ων εφάινετο τω όντι η προδοσία και η επιορκία του.

Τοιούτος εφάνη και τοιούτον έλαβε τέλος ο Θεόδωρος Βλαδιμιρέσκος, άνθρωπος όστις επεθύμει μεν το καλόν της πατρίδος του, αλλ' εξ αιτίας της άκρας απαιδευσίας του, της βαρβάρου ανατροφής του και των κακών του έξεων εθεώρει θεμιτήν την χρήσιν της επιβουλής, της προδοσίας, των αδίκων φόνων και της επιορκίας, δι' ων διεκρίθη η τελευταία διαγωγή του.

Μετά δε τον φόνον τούτου ο Υψηλάντης διώρισεν αρχηγούς του στρατεύματός του τους δύο σημαντικώτερους οπλαρχηγούς αυτού, τον Χατσή - Πρόδαν, Σέρβον, και τον Μακεδόνη, Βλάχον, φέροντα το όνομα της μακεδονικής καταγωγής του. Συνίστατο δε τότε η δύναμις αύτη εκ 250 ιππέων, Σέρβων και Βουλγάρων, 4000 Πανδούρων, και εκ 4 κανονίων. Τους διέταξε δε να μεταβώσιν εις την μικράν Βλαχίαν, να στρατολογήσωσι και να καταλάβωσί τινας θέσεις και την κώμην του Δραγασανίου, διότι ηκούσθη ότι δισχίλιοι εχθροί εξήλθαν του Βιδινίου και διεσπάρησαν εις την μικράν Βλαχίαν. Ο δε Υψηλάντης φοβούμενος ότι οι εν Βουκουρεστίω Τούρκοι εμελέτων, ως προειδοποιήθη, να τον κτυπήσωσιν εν Τυργοβίστω, απαλλαχθείς και του κρυφίου εχθρού του Βλαδιμιρέσκου, και βλέπων πανταχόθεν τας μεν δυνάμεις του εχθρού εις κίνησιν, τας δε υπ' αυτόν εις τελείαν απραξίαν, απεφάσισεν επί συμβουλίου την 27 να κινηθή και αυτός αυθημερόν· και επειδή οι εξελθόντες του Βιδινίου ήσαν οι ολιγαριθμότεροι, ηθέλησε να επιπέση πορευόμενος διά του επί της οδού προς την μικράν Βλαχίαν Πιτεστίου, όπου τον ανέμενε ο Γεωργάκης· διέταξε δε να συγκεντρωθώσιν εκεί διάφορα σώματα και εκάλεσε και τον Σάββαν, μη ρίψαντα εισέτι το προσωπίον, να συνακολουθήση· αλλ' ούτος, υποπτεύων μη πάθη ό,τι έπαθεν ο συνεπίβουλος του Βλαδιμιρέσκος, απεποιήθη ευσχήμως την πρόσκλησιν, και ετοποθετήθη εν τω οχυρώ μοναστηρίω του Μαρτσενίου. Οι δε Τούρκοι, ως 5000, εξεστράτευσαν, καθώς προεσχεδιάσθη, προς το Τυργόβιστον την 25, και το εσπέρας της 26 έφθασαν πλησίον αυτού και διενυκτέρευαν εντός του παρακειμένου δάσους, αγνοούντων των εισέτι εν Τυργοβίστω Ελλήνων, ότι οι εχθροί των ήσαν τόσω πλησίον. Το πρωί δε της 27, ό εστι καθ' ην ώραν ήρχισαν οι περί τον Υψηλάντην την προς το Πιτέστι πορείαν, 500 ιππείς αποσπασθέντες του κατόπιν αυτών οδεύοντος τουρκικού στρατεύματος εφάνησαν πορευόμενοι εις Νοτσέτον κατεχόμενον υπό των περί τον Γιαννάκην Κολοκοτρώνην, εξαδέλφον του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Φθάσαντες δε εις την παρακειμένην μονήν του αγίου Γεωργίου και ευρόντες ελληνικήν φρουράν υπό τον Σαχίνην και τον Σφίκαν, εφώρμησαν, αλλ' ωπισθοδρόμησαν άπρακτοι, δεινής γενομένης αντιστάσεως. Περί δε το δειλινόν συμπληρωθέντες οι εχθροί εις 1500 ιππείς, ήλθαν εις Νοτσέτον, όπου είχαν έλθει προ ολίγου εις βοήθειαν των εκεί ο Κωνσταντίνος Δούκας και ο Γεράσιμος Ορφανός, σταλέντες παρά του Υψηλάντου μαθόντος τα προς το μέρος εκείνο κινήματα των εχθρών. Και οι μεν περί τον Ορφανόν ετοποθετήθησαν παρά την μονήν, οι δε περί τον Δούκαν απώτερον επί τινος λόφου προς τα αριστερά. Οι εν Νοτσέτω, βοηθούμενοι υπό των περί τον Ορφανόν, εμάχοντο γενναίως προϊούσης και της νυκτός. Σφοδρώς αντέστη και άλλο σώμα ελληνικόν υπό τον Αναστάσην Αργυροκαστρίτην, κατέχον λοφίσκον προφυλαττόμενον έμπροσθεν μεν υπό τινος εκ του προχείρου υψωθείσης λιθιάς, όπισθεν δε και εκ των πλαγίων υπό του δάσους. Αλλ' ο Δούκας, ιδών απόσπασμα εχθρών επερχόμενον, εγκατέλειψε την θέσιν του, και διά της φυγομαχίας του εφόβισε και ηνάγκασε τους άλλους, τους ευτυχώς έως τότε πολεμήσαντας, να τραπώσιν εις φυγήν περί το μεσονύκτιον ως νενικημένοι.

Αν και η πραγματική βλάβη των Ελλήνων ήτο μικρά, η ηθική, απέβη μεγίστη· διότι έφευρεν εις μεγάλην αταξίαν το παραπορευόμενον υπό τον Υψηλάντην στράτευμα μαθόν το συμβάν, και εξ αιτίας τούτου αποσπάσματα τινά αυτού διεσκορπίσθησαν και επλανήθησαν εν μέσω του νυκτικού σκότους και του διαχυθέντος φόβου· εχάθησαν δε και τινες αποσκευαί και ικαναί τροφαί επί της διαβάσεως του ποταμού Διμπαβίτσας. Ο δε Δούκας, επανελθών εις το στρατόπεδον και επιπληχθείς αυστηρώς διά την λειποταξίαν του, εγκατέλειψε τας ηγεμονείας.

Πριν δε διαβώσι τον Όλτον οι περί τον Μακεδόνσκην και Χατσή - Πρόδαν ως διετάχθησαν, οι εν τη μικρά Βλαχία εχθροί εκυρίευσαν την Κραϊόβαν· τινές δε αυτών απήντησαν εκτός της Κώμης του Σαβιδινίου δύο σώματα, το μεν υπό τον Σολωμόν, το δε υπό τον Αναστάσην Μανάκην τον και Μιχάλογλουν, στρατεύοντα προς τον Υψηλάντην, τα εκτύπησαν και τα διεσκόρπισαν. 800 δε άλλοι Τούρκοι υπό τον υιόν του επ' ανδρία γνωστού Καραφεϊζή ετοποθετήθησαν εν Δραγασανίω. Οι δε περί τον Μακεδόνσκην και Χατσή - Πρόδαν ήλθαν και αυτοί πλησίον του χωρίου τούτου την νύκτα της 29, και επέπεσαν αίφνης όπου οι Τούρκοι έβωσκαν τα ζώα των, εξ ων συνέλαβον 70 εσκότωσαν δε και 5 Τούρκους και εζώγρησαν δύο· ηκροβολίσθησαν και τας δύο ακολούθους ημέρας μετά των εν Δραγασανίω Τούρκων εξελθόντων εις καταδίωξιν των, και μετά ταύτα απεμακρύνθησαν.

Ιούνιος Φθάσας δε ο Υψηλάντης εις Πιτέστι έμαθεν, ότι οι επερχόμενοι Τούρκοι εκ Βουκουρεστίου είχαν φανερόν συναγωνιστήν τον Σάββαν, και απέστειλεν ευθύς τον Φαρμάκην μετά 300 εις Αρζησίαν (κόρτε δε Αρζέσι) επί του ομωνύμου ποταμού εντός υψηλών ορέων, προς εξασφάλισιν της θέσεως εκείνης· αυτός δε έφθασε την 1 Ιουνίου εις Ρύμνικον, πόλιν επί της δεξιάς όχθης του Όλτου, όπου ήλθαν και οι υπό τους οπλαρχηγούς Μακεδόνσκην, Χατσή - Πρόδαν, Διαμαντήν Σερδάρην, Σολωμόν και Μανάκην· ώστε αι υπό τας διαταγάς του Υψηλάντου δυνάμεις την ώραν εκείνην ήσαν 2500 ιππείς και 4500 πεζοί συμπεριλαμβανομένου και του ιερού λόχου, και 4 κανόνια. Ο Υψηλάντης διέταξε τα πλείστα των σωμάτων να προχωρήσωσι προς το Δραγασάνι και καταλάβωσι θέσεις τινάς έως ου φθάση και αυτός. Την 3 εκίνησαν τα σώματα όπως διετάχθησαν· την δε 5 παρηκολούθησε και ο Υψηλάντης μετά της οπισθοφυλακής. Οκτώ ώρας απέχει το Δραγασάνι του Ρυμνίκου· αλλά τα σώματα ταύτα υπέρ το σύνηθες ηργοπόρησαν, ουδ' ομού όλα έφθασαν, πεσούσης καθ' οδόν ραγδαίας και διαρκούς βροχής· μόλις δε συνήλθαν εις τον προς ον όρον αλληλοδιάδοχος μέχρι της αυγής της 7. Ο συστρατεύων Γεωργάκης εσκόπευεν, εξ αιτίας της υπεροχής του αριθμού των υπό την ελληνικήν σημαίαν, ν' αποκλείση τους ολίγους εχθρούς πανταχόθεν, και έστειλε διάφορα σώματα και κατέλαβαν τας περί το χωρίον επιτηδείας εις τον σκοπόν τούτον θέσεις. Ο δε Καραβιάς μετά των περί αυτόν υπέων και ο Νικόλαος Υψηλάντης, ο επί του ιερού λόχου και του πυροβολικού ταχθείς εσχάτως, ετοποθετήθησαν εντεύθεν χαράδρας αντικρύ του Δραγασανίου, ης τα δύο χείλη συζευγνύει γέφυρα· ειδοποιήθησαν δε όλοι να ετοιμασθώσιν εις μάχην την επαύριον, καθ' ην εσκόπευε να παρευρεθή και ο αρχιστράτηγος μετά της οπισθοφυλακής εκ δισχιλίων. Ο δε Γεωργάκης, όστις διέθεσε τα πάντα, ετοποθετήθη απώτερον επί της οδού Ρυμνίκου, όπως διαλεχθή προ των άλλων μετά του αυθημερόν αναμενομένου

αρχιστρατήγου.

Οι εν Δραγασανίω Τούρκοι, κατέχοντες και την παρακειμένη μονήν, ησθάνθησαν πόσον δεινή ήτον η θέσις των και επεχείρησαν, αλλ' εις μάτην, να διώξωσι τους περί τον Αργυροκαστρίτην, μεταβάντας εκεί μετά τα εν τω Νοτσέτω συμβάντα και καταλαβόντας γήλοφον πλησίον του χωρίου εν μέσω ως· προβλέποντες δε, ότι η μάχη ήτον άφευκτος και εγγύς, ήρχισαν να καίωσι τας ευτελείς του χωρίου οικίας ως περιττάς ή επιζημίους. Αλλ' ο θερμουργός Καραβιάς εθεώρησε τον εμπρησμόν πρόδρομον φυγής, και φοβούμενος μήπως του φύγη η βεβαία, ως εφαντάζετο, νίκη εξ αιτίας της απραξίας του, διέβη μετά μεσημβρίαν συν τοις περί αυτόν πέραν της χαράδρας προς το χωρίον, μη προειδοποιήσας τους άλλους οπλαρχηγούς, ως θέλων να σφετερισθή όλην την δόξαν μόνος αυτός· παρηκολούθησαν δε επί τη προτροπή αυτού ο ιερός λόχος και το πυροβολικόν. Οι Τούρκοι εδειλίασαν υπολαβόντες, ότι θα εφώρμων οι Έλληνες εκ συνθήματος πανταχόθεν διά τούτο, εν ώ ήρχισε το πυροβολικόν να τους κτυπά, δεν εξήλθαν και εσκέπτοντο διά ποίας οδού να φύγωσιν· αλλά βλέποντες, ότι άλλοι δεν εκινήθησαν, και ότι τα κανόνια δεν τους έβλαπταν διά την απειρίαν των κανονοβολιστών, εξήλθαν έφιπποι και έπεσαν ξιφήρεις επί τους εχθρούς· και οι μεν περί τον Καραβιάν ελειποτάκτησαν, οι δε ιερολοχίται έδειξαν ότι φλόγες πατριωτισμού έκαian την καρδίαν των και επέμεναν μαχόμενοι· αλλ' ήσαν απειροπόλεμοι, και το ιππικόν του εχθρού επιπεσόν πανορμεί διέρρηξε τας τάξεις, εκυρίευσε τα κανόνια, και τους κατέκοψεν. Ακουσθείσης της βοής του πολέμου, έτρεξαν εις το πεδίον της μάχης ο Γεωργάκης και τινες άλλοι οπλαρχηγοί μεθ' όσων εδυνήθησαν εκ του προχείρου, ετουφέκισαν τους Τούρκους καταδιώκοντας και κατακόπτοντας ανηλεώς τους ιερολοχίτας τραπέντας επί τέλους εις φυγήν, και τοιουτοτρόπως ελύτρωσαν της σφαγής και της αιχμαλωσίας πολλούς, εν οiς και τους αδελφούς του αρχιστρατήγου κινδυνεύοντας να συλληφθώσιν. Όλοι δε οι ιερολοχίται θα ηφανίζοντο, αν δεν επρόφθαναν οι επιβοηθοί ούτοι, εν οiς διέπρεψεν ο Βλάχος οπλαρχηγός Ιωαννίτσας Χόρκας. Οι Τούρκοι, καταδιώξαντες τους ηττηθέντας μέχρι της χαράδρας, επανήλθαν εις το χωρίον νικηταί, απορούντες και αυτοί δι' όσα παρ' ελπίδα κατώρθωσαν. Υπερδιακόσιοι Έλληνες εφονεύθησαν, όλοι σχεδόν ιερολοχίται, πεσόντες ως ευθαλείς κλάδοι υπό την κοπτεράν αξίνην στιβαρού ξυλοκόπου· εφονεύθησαν και οι επ' ανδρία μεταξύ των ανδρείων τούτων διακριθέντες εκατόνταρχοι, Δημήτριος Σούτσος, και Σπυριδών Δρακούλης, 40 δε ηγμαλωτίσθησαν. Πανικός φόβος κατέλαβε τότε όλα τα σώματα, και τα πλείστα εν τω άμα διελύθησαν και κακήν κακώς διεσκορπίσθησαν. Ο δε Υψηλάντης, έμαθε το γεγονός καθ' οδόν τρεις ώρας μακράν της θλιβεράς σκηνης, και ιδών τον διασκορπισμόν των στρατιωτών επανερχομένων εις Ρύμνικον ωπισθοδρόμησε, και διέμεινεν εκεί την νύκτα και την ακόλουθον ημέραν· την δε 9 μετέβη εις Κόζιαν, μοναστήριον επί των Καρπαθίων ορέων δύο ώρας απέχον του Ρυμνίκου.

Εξ ότου ο Υψηλάντης έλαβε τας απαντήσεις της αυλής της Ρωσσίας εις τας αναφοράς του, έχασε πάσαν ελπίδα εξωτερικής βοηθείας ή εξωτερικών προσκομμάτων εις τα κατ' αυτού στρατιωτικά κινήματα της Πύλης· η δε εσχάτως συμβάσα εν Δραγασανίω καταστροφή κατέστρεψε πάσαν προσδοκίαν εσωτερικής ευτυχούς αντιστάσεως· και το χείριστον, ότι μετά την καταστροφήν ταύτην εφοβείτο όχι μόνον τους Τούρκους αλλά και αυτούς τους στρατιώτας του, και ούτε να μείνη ηδύνατο, διότι εκινδύνευε να συλληφθή υπό των εχθρών, ούτε να φύγη ετόλμα, διότι οι υπ' αυτόν στρατιώται αντέτειναν· τινές δε αυτών,

μαθόντες ότι ο κεχαγιάμπεης εξέδωκε κήρυγμα, δι' ου υπέσχετο αντιμισθίαν προς όποιον έφερε την κεφαλήν του, εμελέτησαν και επιβουλήν. Ένεκα τούτου συνέλαβεν ο Υψηλάντης δεινάς υποψίας· ώστε, τριημερεύσας εν τω μοναστηρίω, ολίγους εδέχετο εντός της αυλής, και την νύκτα διέμενεν αυτός και οι περί αυτόν προσεκτικοί και άγρυπνοι, ως αν εφοβούντο έφοδον εχθρών. Τω όντι την δευτέραν νύκτα της εκεί αφίξεως των ανεφάνη πυρκαϊά εν τω προαυλίω του μοναστηρίου όπου διενυκτέρευαν στρατιώται, οίτινες, υποκριθέντες ότι εφοβούντο μη καώσιν, ανέβησαν πολλαχόθεν τα τείχη εις αποφυγήν δήθεν του κινδύνου. Αλλ' οι περί τον Υψηλάντην, ειδότες προηγουμένως ότι οι επιβουλεύοντες την ζωήν του εσχεδίασαν το τέχνασμα τούτο, τοις απηγόρευσαν την είσοδον επί ποιήν θανάτου. Εν μέσω τοιούτων υποψιών και επιβουλών ο Υψηλάντης απεφάσισε να εγκαταλείψη τας ηγεμονείας. Η γνώσις, ην είχε του χαρακτήρος και της αξίας του Γεωργάκη, τον εθάρρυνε να τω ανακαλύψη τον σκοπόν του και ζητήση την ειλικρινή συνδρομήν του. Ο Γεωργάκης ούτε της εμπιστοσύνης του Υψηλάντου ανάξιος εφάνη, ούτε κωφός εις την αίτησίν του, αν και την εθεώρησε λίαν επιβλαβή, και προς τον κοινόν αγώνα και προς εαυτόν· απέπεμψε δέ τινας των εκεί υπόπτων οπλαρχηγών εις κατάληψιν δήθεν θέσεών τινων πολεμικών, κυρίως δε ίνα μη ενοχλήσωσι τον Υψηλάντην επί της απελεύσεώς του.

Αλλ' ό,τι ο Υψηλάντης εμελέτα να πράξη υποκεκρυμμένως, πάμπολλοι των υπ' αυτόν έπρατταν παρρησία τρέχοντες μετά την εν Δραγασανίω τροπήν προς τα όρια, όπως διασωθώσιν εις την Τρανσυλβανίαν. Επειδή δε πάσα αιδώς και πας φόβος εξέλειψαν, ο δυνατός κατέθλιβε τον αδύνατον, μήτε ως συναγωνιστή συμπαθών μήτε ως ομοιοπαθεί· τινές δε τόσο εφάνησαν ασυνείδητοι και απάνθρωποι, ώστε, καταλαβόντες τα επί της προς την Τρανσυλβανίαν πορείας στενά, συνελάμβαναν, ως άλλοι Περιφήται και Κερκύωνες, τους διαβαίνοντας και κυρίως τους αξίους πάσης αγάπης και περιθάλψεως ιερολοχίτας, και αν δεν τους εφόνευαν ως οι παλαιοί συντεχνίται των, τους εγύμνοναν. Εν τοσοούτω ο Υψηλάντης, προδιαθέτων τα εις επέλευσίν του, πρώτον μεν διέδωκεν, ότι η Αυστρία εκήρυξε πόλεμον κατά της Τουρκίας, έπειτα δε υπεκρίθη, ότι έλαβε γράμματα δηλωτικά της αφίξεως επί των ορίων και της εις Βλαχίαν ανυπερθέτου μεταβάσεως αυστριακών τινων ταγμάτων· προς πίστωσην δε των λεγομένων έδωκε πάνδημα δείγματα χαράς διατάξας να τουφεκίσωσι, να φωτίσωσι το μοναστήριον και να ευθυμήσωσι πίνοντες εις υγείαν του αυτοκράτορος της Αυστρίας. Ταύτα έπραξε την εσπέραν· την δε επαύριον εξεστράτευσε προς τα όρια ειπών, ότι έλαβε πρόσκλησιν να μεταβή εκεί εις έντευξιν αξιωματικού σταλέντος παρά του αυτοκράτορος Φραγκίσκου προς διευθέτησιν των αφορώντων την είσοδον των αυστριακών στρατευμάτων. Εγγύς δε γενόμενος των ορίων ηναγκάσθη, απειλούμενος, να δώση εκ του υστερήματος τω Αργυροκαστρίτη χρήματα επί λόγω καθυστερούντων μισθών των οπαδών του, και ούτω ν' απαλλαχθή των χειρών αυτού· ημιώριον δε πριν φθάση εις Ροτερτούρμην, όπου εστάθμευεν η επί των ορίων αυστριακή Αρχή, εστάθη, και απέστειλε τον Λασσάνην, ίνα μάθη αν ήτο δεκτός επί της αυστριακής γης· μαθών δε ότι ήτο δεκτός αλλ' υπ' άλλω ονόματι, μετωνομάσθη Αλέξανδρος Κομνηνός, και την 14 παρεδόθη εις τας αυστριακάς Αρχάς, και παρεδόθησαν και οι περί αυτόν, ήγουν οι δύο αδελφοί του, ο Ορφανός, ο Λασσάνης, ο Γορνόφσκης και ο Κωνσταντίνος Καβελλαρόπουλος, μετονομασθέντες και ούτοι, και εκείθεν μετεκομίσθησαν όλοι εις Αράδην, πόλιν της Ουγγαρίας επί του ποταμού Μαρόσχου, όπου διέμειναν οκτώ

ημέρας προσμένοντες τας διαταγάς της αυστριακής αυλής, και μηδόλως υποπτεύοντες όσα τοις έμελλαν, αλλ' εξ εναντίας ελπίζοντες εν πλήρει πεποιθήσει την εκ της αυστριακής εις άλλην ελευθέραν γην μετάβασίν των, και την εις Ελλάδα ταχείαν κάθοδόν των. Εν Αράδη διατριβών ο Υψηλάντης εξέδωκε την ακόλουθον ημερησίαν διαταγήν γραφείσαν εν Ρυμνίκω την 8 Ιουνίου.

«Στρατιώται! Όχι! δεν μολύνω πλέον το ιερόν, το τίμιον τούτο όνομα εις τα υποκείμενά σας. Άνανδροι αγέλαι λαών. Αι προδοσίαι σας, αι επιβουλαί σας με βιάζουσι να σας αποχωρισθώ. Εις το εξής κάθε δεσμός μεταξύ υμών και εμού κόπτεται· βαθείαν μόνον εις την ψυχήν μου θα φέρω την εντροπήν ότι σας εδιοικούσα. Επατήσατε τους όρκους σας, επροδόσατε θεόν και πατρίδα, επροδόσατε και εμέ την στιγμήν καθ' ην ήλπιζα ή να νικήσω ή να συναποθάνω μαζί σας ενδόξως. Σας αποχωρίζομαι λοιπόν· τρέξατε εις τους Τούρκους τους μόνους αξίους των φρονημάτων σας, εξέλθετε από τα δάση, καταβήτε από τα βουνά τα άσυλα της ανανδρίας σας, και τρέξατε εις τους Τούρκους, καταφιλήσατε τας χείρας των, από τας οποίας στάζει ακόμη το ιερόν αίμα των κατασφαγέντων απανθρώπως, των κορυφαίων υπουργών της θρησκείας, πατριαρχών, αρχιερέων, και μυρίων άλλων αθών αδελφών σας. Να! τρέξατε, αγοράσατε την σκλαβίαν σας με την ζωήν σας, με την τιμήν των γυναικών και παιδιών σας·

Σεις δε σκιαί των γνησίων Ελλήνων εκ του ιερού λόχου, Όσοι προδοθέντες επέσατε θύματα διά την ευδαιμονίαν της πατρίδος, δεχθήτε δι' εμού τας ευχαριστίας των ομογενών σας. Ολίγος καιρός, και στήλη θ' ανεγερθή να διαιωνίση τα ονόματά σας.

Με χαρακτήρας φλογερούς είναι εγχαραγμένα εις τα φίλτρα της καρδίας μου τα ονόματα των φίλων όσοι μέχρι τέλους μ' έδειξαν πίστιν και ειλικρίνειαν. Η ενθύμησις των θα είναι πάντοτε το μόνον δροσιστικόν ποτόν της ψυχής μου.

Παραδίδω δε εις την απέχθειαν της ανθρωπότητος, εις την δίκην των νόμων, και εις την κατάραν των ομογενών τον επίορκον και προδότην καμινάρην Σάββαν, τους λειποτάκτας και πρωταιτίους της κοινής λειποταξίας και φυγής Κωνσταντίνον Δούκαν, Βασίλειον Μπαρλάν, Γεώργιον Μάνον Φαναριώτην, Γρηγόριον Σούτσον Φαναριώτην και τον φαυλόβιον Νικόλαον Σκούφον.

Καθαιρώ και τον Βασίλειον Καραβιάν από την τάξιν των συστρατιωτών μου διά την απείθειάν του και διά το απρεπές πολίτευμά του».

Αφ' ού δε ήλθαν αι διαταγαί της αυστριακής αυλής, ήλλαξαν όνομα οι περί τον Υψηλάντην και εκ δευτέρου· απαιτείται δε η μετονομασία των επί πολιτικάς αιτίας φυλακισμένων εν Αυστρία, ίνα μηδ' αυτοί οι φυλάττοντες γνωρίζωσι ποίοι οι φυλασσόμενοι· και ο μεν Υψηλάντης μετωνομάσθη Βαρόνος Σχονβάρδος, οι δε άλλοι άλλως, και απεκομίσθησαν νυχθαμαξοπορούντες εις Μουνκάτσην, πόλιν της Ουγγαρίας, όπου εφυλακίσθησαν και έπαθαν όσα δεινόν και λέγειν. Εν έτει δε 1823 μετεκομίσθησαν εκείθεν διά το νοσώδες του τόπου εις Θερεσιενστάδην, πόλιν της Βοεμίας, όπου, εκτός του Καβελλαροπούλου και του Γορνόφσκη ελευθερωθέντων το 1826, του μεν πρώτου ως Ιονίου, του δε δευτέρου ως Πολωνού, διέμειναν εν φυλακή μέχρι τέλους του 1827, και ηλευθερώθησαν όλοι διά της

μεισιτείας του αυτοκράτορος Νικολάου επί λόγω τιμής του να διαμείνωσιν, έως ου απεπερατούντο τα της Ελλάδος, εν οποία των τριών πόλεων, της Βιέννης, της Βενετίας, ή της Βερόνης, ευηρεστούντο· διέμειναν δε εν Βιέννη, όπου ο Υψηλάντης, πάσχων εξ όσων υπέστη εν τη δεινή του φυλακίσει, απέθανε την 20 Ιουλίου του 1828 περί το τριακοστόν όγδοον έτος της ηλικίας του.

Η δε απέλευσις του Υψηλάντου εκ της Βλαχίας διέλυσε τον προς ένα και τον αυτόν σκοπόν των οπλαρχηγών αγώνα, και έκτοτε έκαστος ήγετο και εφέρετο υπό της φυσικής ροπής του και των συμφερόντων του· και οι μεν έφευγαν πέραν των ορίων, οι δε εκλείοντο εντός οχυρών θέσεων, και άλλοι περιήρχοντο εις ορεινά μέρη αποφεύγοντες την συνάντησιν των δυνατών και ευτυχών εχθρών, οίτινες διασπαρέντες κατεδίωκαν τους εναπολειφθέντας.

Ο δε Γεωργάκης, αφ' ού απεχαιρέτησε τον Υψηλάντην, μετέβη εις Αρζησιάν όπου ηνώθη μετά του κατέχοντος την θέσιν εκείνην Φαρμάκη. Μαθόντες δε οι δύο ούτοι αρχηγοί, ότι και οι Τούρκοι και οι περί τον Σάββαν επήρχοντο, ανεχώρησαν έχοντες 800 επιλέκτους ιππείς, και διαβάντες τα μεθόρια έπεσαν εις Τρανσιλβανίαν, και έφθασαν εις το μολδαικόν όρος, Βρεάτσαν, όπου κείνται δύσβατά τινα χωρία, και εστρατοπέδευσαν. Ο δε Γεωργάκης, αρρωστήσας καθ' οδόν, συνώδευε το στράτευμα βασταζόμενος εν φορείω πολλάς ημέρας.

Οι δε Τούρκοι και οι περί τον Σάββαν, αποδιώξαντες πέραν των ορίων τον δεινότερον τούτον εχθρόν, εκίνησαν κατά του εν τη μονή της Βιστριτίσης, ή κατ' άλλους της Κόζιας, οχυρωθέντος Διαμαντή Σερδάρη. Ούτος αντέστη γενναίως δύο ημέρας· την δε τρίτην πιστεύσας τους λόγους του Σάββα παρεδόθη επ' ασφαλεία ζωής και διατηρήσει του βαθμού του· αλλ' οι Τούρκοι, παρασπονδήσαντες, αυτόν μεν απέστειλαν εις Κωνσταντινούπολιν, όπου απεκεφαλίσθη, πολλούς δε των συν αυτώ εθανάτωσαν εν τη μονή. Ο Σάββας εταράχθη επί τη απιστία των Τούρκων, και παρεπονέθη υποπτεύων μη πάθη και αυτός τα αυτά· αλλ' ο Κεχαγιάμπεης τον καθησύχασε λέγων, ότι ο Διαμαντής και οι συν αυτώ έπαθαν ως πολεμήσαντες τους Τούρκους, εν ώ αυτός εφάνη πιστός και συνεργός αυτών θερμότατος.

Οι Τούρκοι εξήλασαν πανταχόθεν της Βλαχίας τους εναντίους ευκόλως, αλλ' ήραν κάπου αντίστασιν· 400 απέκλεισαν 70 εν τη κατά την Σλάτιναν μονή, τους επολέμησαν τρία ημερονύκτια, και αφ' ού πολλοί εν οίς και ο αρχηγός εφονεύθησαν, έβαλαν πυρ εις την μονήν και έφυγαν, και ούτως ελυτρώθησαν οι έγκλειστοι. Τρεις ημέρας απέκρουσαν ευτυχώς και οι περί τον Μανάκην τους Τούρκους εκ της μονής των πεντεκαδικικών, και την τετάρτην εξήλθαν διά νυκτός και διεσώθησαν εις Τρανσιλβανίαν.

Ιερεύς δέ τις, κοινώς καλούμενος Παπα - Σέρβος, γνωστός διά την ανδριάν του, αυθόρμητος ελθών εκ Σερβίας ίνα αγωνισθή μετά του Υψηλάντου διατρίβοντος εισέτι εν Τυργοβίστω, συνέλεξεν ικανούς στρατιώτας, ετοποθετήθη επί των Καρπαθίων άνωθεν του Κυμπουλουγγίου, απέκρουσε τους επελθόντας, κατέκοψε το ιππικόν των διά το δύσιππον του τόπου, και έφυγεν αβλαβής (α). Οι δε οπλαρχηγοί Μακεδόνοσκης, Χατσή - Πρόδας, Σολωμός, Καραβιάς και άλλοι διεσώθησαν φεύγοντες εις Τρανσιλβανίαν.

Ο δε κεχαγιάμπεης, αφ' ού είδεν όλην την Βλαχίαν απηλλαγμένην των εχθρών του, εκάλεσεν εις Βουκουρέστι τον Σάββαν επί λόγω να τον ανταμείψη διά την προς τον σουλτάνον πιστήν και πολυωφελή υπηρεσίαν του. Ο Σάββας αφίχθη όπου εκλήθη εν πολλή δυνάμει, και παραλαβών εκλεκτούς τινας στρατιώτας και τους δύο του υποπληρχηγούς, Μιχάλην και Γέντσην, υπήγε την 7 αυγούστου εις την κατοικίαν του κεχαγιάμπεη, και τους μεν στρατιώτας αφήκεν εν τω προαυλίω, αυτός δε και οι δύο υποπληρχηγοί, προχωρήσαντες ενδότερον, εδολοφονήθησαν πριν φθάσωσιν ενώπιον του κεχαγιάμπεη. Τοιαύτην αμοιβήν έλαβεν ο Σάββας διά την επιορκίαν του προς την Εταιρίαν και διά την επίβουλον διαγωγήν του προς τον Υψηλάντην. Η δολοφονία αύτη έδωκεν αφορμήν εις αλληλομαχίαν των εν τω προαυλίω στρατιωτών του Σάββα και των Τούρκων, και εις χύσιν πολλού αίματος. Εν ώ δε ηθεμιουργούντο ταύτα, απειράριθμοι Τούρκοι, οι μεν έφιπποι οι δε πεζοί διανυθέντες αδεία της εξουσίας εις όλην την πόλιν και πατήσαντες πολλές οικίας έπεσαν ξιφήρεις επί τους προστυχόντας Αρβανίτας, απροφυλάκτους διά το απροσδόκητον, και κόπτοντες τας κεφαλάς των, καθώς και παμπόλλων αθλίων Χριστιανών μη ανηκόντων εις την τάξιν ταύτην, τας επεσώρευαν εν τη αυλή του κεχαγιάμπεη χάριν της παρά τοις Τούρκοις συνήθους τρισβαρβάρου και βδελυράς αντιμισθίας. Τόσαι δε κεφαλαί επεσωρεύθησαν, ώστε ο κεχαγιάμπεης φειδωλευόμενος απεποιήθη την αντιμισθίαν, και ούτως έπαυσεν η ανηλεής εκείνη αιματοχυσία διαρκέσασα τρεις σχεδόν ώρας. Τόση δε κατάχρησις έγεινε της φονικής ταύτης αδείας, ώστε ο αριθμός των αποκοπεισών κεφαλών υπερέβαινε τον γνωστόν αριθμόν όλων των εν Βουκουρεστίω Α ρ β α ν ι τ ω ν. Επηνέθη ο κεχαγιάμπεης παρά της Πύλης ως απαλλάξας τον τόπον των ολετήρων, και επροβιβάσθη εις βαθμόν πασά. Διαρκούσης δε της μισοφονίας ταύτης, Θανάσης τις Χειμαριώτης, εις και αυτός των περι τον Σάββαν, και 26 στρατιώται κατέφυγαν εις την εν τη πόλει εκκλησίαν του Ολτενίου· εκεί απεκλείσθησαν πολεμούντες και πολεμούμενοι τρία ημερονύκτια, έως φθείραντες τα πολεμεφόδια, ήνοιξαν την θύραν και εξώρμησαν ξιφήρεις εν μέσω των εχθρών φονεύοντες και φονευόμενοι· τρεις δε μόνον διεσώθησαν φεύγοντες. Και ταύτα μεν τα εν Βλαχία.

Ιούνιος Ο δε εν Μολδαυία Καντακουζηνός, συγκαλέσας αρχομένου του Ιουνίου εν τω χωρίω Στίγκα τους οπληρχηγούς και υποπληρχηγούς, και είτε αγανακτών δι' όσα κατ' αυτού ελέγοντο, είτε και απόφασιν έχων έκτοτε να φύγη, τοις επρόβαλε να εκλέξωσιν άλλον αρχηγόν· αλλ' εκείνοι απεκρίθησαν ομοφώνως ότι αυτόν ήθελαν. Τοις εκοινοποίησεν εν εκτάσει τότε ο Καντακουζηνός τον σκοπόν της αποστολής του, τοις είπεν όσα τον εμπόδισαν να τον πραγματοποιήση, και επρόσθεσεν ότι κατά τας παρούσας περιστάσεις ελπίς δεν ήτο να ενωθώσι πλέον μετά του Υψηλάντου διά της συνήθους οδού ως προεσχεδιάσθη, και ότι έκρινεν εύλογον να μεταβώσιν εις Βεσσαραβίαν, να παραλάβωσι τους εκεί ετοιμούς εις συνεκστρατείαν, και εμβάντες όλοι εις τα εν Ισμαϊλίω πλοία να πλεύσωσιν εις την μαύρην θάλασσαν, ν' αποβιβασθώσιν όπου θα τους ωδήγει η περίστασις εις έντευξιν αυτού, και ούτω να συστηθή διά της ενώσεως όλων στρατόπεδον αξιόμαχον· έλεγε δε ότι έκρινεν αναγκαίον να μη περάσωσιν ευθύς τον Προύθον εις εκτέλεσιν του σχεδίου τούτου ως φυγόμαχοι, αλλά να οχυρωθώσι παρά το Σκουλένι το επί της δεξιιάς όχθης του ποταμού απέναντι του ρωσικού λοιμοκαθαρητήριου, όπου εύκολον ήτο να λαμβάνωσι τα αναγκαία εκ της αντικρύ ρωσικής γης· ούτω

δε ωχυρωμένοι, να στέλλωσι μικρά σώματα εις κατασκοπήν του εχθρού, και εάν επήρχετο δύναμις ανάλογος της δυνάμεώς των, να την πολεμήσωσιν, ει δε και επήρχετο μεγάλη, ως εφημίζετο, να μείνωσιν 100 πολεμισταί εν τω οχυρώματι και να μη αφήσωσι τον εχθρόν να πλησιάση έως ου λάβωσι καιρόν οι πολλοί να περάσωσιν εις την άντικρυς όχθην μεταφέροντες όλας τας πολεμικάς αποσκευάς ακινδύνως· μετ' αυτούς δε να διασωθώσιν εκεί και οι λοιποί 100, και ούτω να ενεργηθή το περί ου ο λόγος σχέδιον. Η γνώμη αύτη, σαθρά και κούφη, ως στηρηζομένη επί αλλοκότου σχεδίου, και υποθέτουσα την ρωσικήν γην σύμμαχον των υπό τον Υψηλάντην παρά τας γνωστάς και ρητάς διαταγάς του αυτοκράτορος, ενεκρίθη παρ' όλων των παρευρεθέντων, πιστευόντων όσα ήκουαν ως ευκατόρθωτα· εστάλησαν δε και οι υπό τον Μλάδην και Βασίλην Θεοδώρου, προσελθόντα μετά τινων και αυτόν, εις κατασκοπήν το εχθρού και ήρχισαν πολλοί να εργαζωνται εις οχύρωσίν των εν Σκουλενίω· αλλά μόλις άρχισαν, και έμαθαν την εις Ιάσι κατά την 13 περί την μεσημβρίαν είσοδον των εχθρών μηδενός εναντιωθέντος. Επί τη ειδήσει ταύτη ο Καντακουζηνός διέταξε τους επί κατασκοπή προαποσταλέντας να επανέλθωσιν εις Σκουλένι, όπου μετέβη και αυτός την αυτήν νύκτα· την δε ακόλουθον ημέραν επέρασε τον Προύθον επί λόγω να ίδη την εκεί διατρίβουσαν μητέρα του, να την ασπασθή τον τελευταίον ασπασμόν και να επανέλθη εις τον τόπον της τιμής και του κινδύνου· αλλά καθ' ην ημέραν επέρασεν εις το ρωσικόν λοιμοκαθαρήριον, προσκαλέσας τους εν τω Σκουλενίω αρχηγούς, τον Θανάσην, τον Κοντογόνην, τον Σοφιανόν και τον Σφαέλλον, τοις είπεν ότι δεν έκρινεν εύλογον ν' αντισταθώσι τόσον ολίγοι και άνέτοιμοι εντός του αδυνάτου οχυρώματος του Σκουλενίου, αλλά να περάσωσιν όλοι εις Βεσσαραβίαν· αυτά ταύτα τοις παρήγγειλαν και πολλοί άλλοι ομογενείς βλέποντες τον επικείμενον κίνδυνον. Αλλ' οι οπλαρχηγοί απέρριψαν ομογνωμόνως τας τοιαύτας προτάσεις, ως αναξίας ανδρών φιλελευθέρων και φιλοτίμων, επανήλθαν εις το οχύρωμα υβρίζοντες τον Καντακουζηνόν ως δειλόν, λειποτάκτην και προδότην, ωρκίσθησαν ν' αποθάνωσι πόλεμόντες, και πλήρεις πατριωτισμού και χριστιανικής ευλαβείας έφαγαν άγιον άρτον, ως προετοιμασίαν εις θάνατον, ειπόντες, « α υ τ η - ε ί ν α ι - η - υ σ τ ε ρ ι ν ή - τ ρ ο φ ή - μ α ς (β).

Σπανίως το παράδειγμα των αρχηγών δεν ευρίσκει μιμητάς μεταξύ των οπαδών των· 400 απεφάσισαν να συναποθάνωσιν, αφ' ου οι αρχηγοί ανήγγειλαν την απόφασίν των. Το οχύρωμα ήτον ασθενέστατον· μόλις αι δύο πλευραί του ήσαν οπωσοούν ευυπεράσπιστοι, την δε τρίτην έσπευσαν να φράξωσιν επισωρεύοντες ξύλα· επέθεσαν δε και οκτώ κανόνια ουδ' αυτά λίαν εύχρηστα.

Γνωστής δε γενομένης της φιλομάχου αποφάσεως, συνέρρευσαν πλήθη θεατών εις την αντικρύ όχθην του Προύθου, εν οις και αυτός ο διοικητής της Βεσσαραβίας, παρετάχθησαν και στρατεύματα ρωσικά επί της αυτής γραμμής προς διατήρησιν της ουδετερότητος, όλοι αισθανόμενοι και δεικνύοντες συμπάθειαν υπέρ των ολίγων αντιπαραταπτομένων προς πολλούς, υπέρ των χάριν πίστεως, πατρίδος και εξευγενισμού μαχομένων προς μισοχρίστους, αλλοφύλλους, βαρβάρους και τυράννους. Η απόφασις των εν Σκουλενίω ολίγων Ελλήνων εφάνη εξ αυτών των πραγμάτων σταθερά, και η πολεμική των ζέσις μεγάλη· αλλά γενικόν αρχηγόν δεν είχαν· έκαστος εκινείτο όπως ήθελε, και τούτο τους

έβλαψε θανάσιμα.

Τω όντι, την 15 εκίνησαν τινες εκ Σκουλενίου προς το Ιάσι μη ζητήσαντες την γνώμην των άλλων, αλλ' επανήλθαν άπρακτοι μετ' ολίγον· εκίνησαν και άλλοι επίσης την ακόλουθον ημέραν, και εν ώ επέστρεφαν και αυτοί άπρακτοι, απήντησαν εχθρούς παρά τον ποταμόν Ζίζαν προς το εσπέρας, συνεκρούσθησαν, εχύθη αίμα εκατέρωθεν, και νυκτός γενομένης επανήλθαν εις το οχύρωμα. Την δε 17 περί την α' ώραν εφάνη έξωθεν αυτού μικρά τις εχθρική δύναμις, και επεξήλθαν τινές των Ελλήνων· αλλ' ιδόντες, ότι ήτον η προφυλακή του τουρκικού στρατοπέδου κινηθέντος όλου επί τους εν Σκουλενίω, επανήλθαν τουφεκιζόμενοι, και ητοιμάσθησαν όλοι εις μάχην θαρρύνοντες αλλήλους· έκαυσαν δε και παροικοδομήματά τινα, ίνα μη τα κυριεύσωσιν οι εχθροί και τους πολεμώσιν εκείθεν. Οι Τούρκοι ήσαν ως τετρακισχίλιοι ιππείς και δισχίλιοι πεζοί· έσυραν δε και έξ κανόνια. Πασίγνωστον πόσον είναι σφοδρά η πρώτη ορμή του τουρκικού ιππικού. Οι Έλληνες εδειλίασαν αλλ' αναθαρρήσαντες κατά το παράδειγμα των αρχηγών των αντέστησαν γενναίως και απέκρουσαν την πρώτην έφοδον. Οι Τούρκοι επεχείρησαν δευτέρα, τρίτην και τετάρτην έφοδον, αλλ' απεκρούσθησαν καθ' όλας, υπέφεραν πολλήν φθοράν, και απεσύρθησαν μακράν του οχυρώματος εξ αιτίας του συχνού και ευτυχούς κανονοβολισμού των εγκλείστων, οίτινες, βλέποντες τους εχθρούς αποσυρομένους, εξήλθαν εις καταδίωξίν των αλαλάζοντες και φωνάζοντες, ε τ σ ά κ ι σ α ν - τ α - β ρ ω μ ό σ κ υ λ α - ε τ σ ά κ ι σ α ν · π ά ρ τ ε - τ ο υ ς , π α ι δ ι ά , π ά ρ τ ε - τ ο υ ς . Αλλά μετ' ολίγον έν εχθρικόν σώμα 500 ιπέων και πεζών εφορμήσαν, κατέλαβε θέσιν τινά πλησίον του οχυρώματος, επέθηκεν έξ κανόνια και ήρχισε να κανονοβολή ευτυχώς, και να κατεδαφίζη το οχύρωμα. Τούτο ιδόντες οι αποσυρθέντες εχθροί επανήλθαν όλοι, απώθησαν εις το οχύρωμα τους εξελθόντας, εφώρμησαν πανταχόθεν, και το εκυρίευσαν την η' ώραν αφ' ού ήρχισεν η μάχη. Οι αρχηγοί των Ελλήνων και πολλοί των αξιωματικών, πιστοί εις τους όρκους των, ενεκαρτέρησαν όλοι, υπερασπίζοντες την θέσιν των και απέθαναν κινούντες εις έκπληξιν και αυτούς τους εχθρούς διά των ανδραγαθιών των (γ). Συναπέθαναν ενδόξως και τινες των στρατιωτών· οι δε πλείστοι αυτών ερρίφθησαν εις τον ποταμόν και άλλοι μεν επνίγησαν, άλλοι δε εν οίς και οι οπλαρχηγοί Γεώργης Παπάς και Δαλόστρος καταπληγωμένοι, διεσώθησαν εις την αντίπεραν όχθην, όπου αι ρωσικαί Αρχαί τους υπεδέχθησαν φιλανθρωπώς. Χίλιοι Τούρκοι έπεσαν, και τριακόσιοι Έλληνες εφονεύθησαν και επνίγησαν· ουδείς δε αυτών ηχημαλωτίσθη.

Μετά ημιώριον έφθασαν παρά το πεδίον της μάχης οι επί κατασκοπή προαποσταλέντες υπό τον Μλάδην και τον Β. Θεοδώρου 450 ιππείς, και άλλοι τόσοι υπό τον Ηπειρώτην Γκίκαν και τον Σέρβον Σφάτκον συνενωθέντες καθ' οδόν· αγνοούντες δε το γεγονός έπεσαν εν μέσω των εχθρών, επτοήθησαν, και οι μεν ετράπησαν, οι δε επνίγησαν, τινές δε ετοποθετήθησαν επί τινα γλώσσαν προέχουσαν εις τον ποταμόν, και πολεμήσαντες μέχρι της β' ώρας της νυκτός ανδρικώτατα, διεσώθησαν εις την ρωσικήν γην επί τινων πλοιαρίων σταλέντων εκείθεν. Εχάθησαν και κατά την μάχην ταύτην 90 Χριστιανοί, και άλλοι τόσοι Τούρκοι. Μόνος των αρχηγών ο Μλάδης διήλθε μετ' ολίγων ιπέων διά μέσου των νικητών αβλαβής· περιπλανηθείς δε ημέρας τινάς εις συνάντησιν του Γεωργάκη και αποτυχών, απήλθεν εις την Σερβίαν.

Μετά δε τα συμβάντα ταύτα η Τουρκική εξουσία δεν είχε εντός των δύο Ηγεμονειών

άλλον αντίπαλον ειμή τον Γεωργάκην, όστις διέμεινε μετά του αχωρίστου φίλου του Φαρμάκη επί του όρους Βρεάτσας μέχρι τέλους αυγούστου εις ανάρρωσιν, διότι η θέσις ήτον οχυρά. Δεν έμεινεν όμως άεργος εν τω μεταξύ τούτω ως προς τα του πολέμου, διότι έστελλεν αποσπάσματα κατά των εχθρών οσάκις τους ήκουε περιφερομένους πλησίον του, και τοιουτοτρόπως και το πυρ του πολέμου διετήρει, και τους Τούρκους ανησύχαζε.

Σεπτέμβριος Τας αρχάς δε του σεπτεμβρίου αναλαβών την υγείαν του εξεστράτευσε μετά του Φαρμάκη επί σκοπώ να πλησιάση προς την Βεσσαραβίαν, όθεν ήλπιζε να προμηθεύεται ευκολώτερον τα εις διατήρησιν του πολέμου· αλλά πολλοί των υπ' αυτόν θεωρούντες ην προέθετο πορείαν μακράν και κινδυνώδη ελειποτάκτησαν καθ' οδόν, ώστε έμειναν παρ' αυτώ 350 οπλοφόροι καθ' ην ημέραν έφθασεν εις Σέκον, μοναστήριον εν τω τμήματι του Νιάμτσου, εντός στενής κοιλάδος εστεφανωμένης. υπό συνδένδρων ορέων και εισιτόν διά μιας και μόνης τρίβου, ην ο Γεωργάκης, προθέμενος να διαμείνη εν τω μοναστηρίω τινάς ημέρας, απέκλεισε ταφρεύσας και ανεγείρας τους συνήθεις προμαχώνας εν οίς έταξε τους πλείστους των στρατιωτών του· αυτός δε και οι λοιποί ετοποθετήθησαν εν τω μοναστηρίω. Την 5 επήλθαν 1500 Τούρκοι, και ευρόντες ισχυράν αντίστασιν επί της τάφρου οπισθοδρόμησαν. Αιχμαλωτισθέντος δέ τινος εχθρού, έμαθαν οι Έλληνες ότι πολυάριθμοι Τούρκοι επήρχοντο. Ο Γεωργάκης εταλαντεύετο αν έπρεπε ν' αναμείνη τον εχθρόν εν η κατείχε θέσει, ή ν' αναβή διά το ασφαλέστερον πάλιν εις Βρεάτσαν· αλλά μη πιστεύων τους λόγους του αιχμαλώτου, και λαβών την επιούσαν γράμμα του επισκόπου Ρωμάνου προτρέποντας αυτόν, μετά τας συνήθεις ευχάς και ευλογίας, επί δολίω, ως λέγεται, σκοπώ να μη αφήση το μοναστήριον έχον πάμπολλα κοσμικά και ιερά κειμήλια και άγια λείψανα να λεηλατηθή και βεβηλωθή, απεφάσισε να μη μετατοπίση. Την δε 8 συνεσφρεύθησαν πάμπολλοι εχθροί επί των άνωθεν της κοιλάδας ορέων, και αφήσαντες την κοινήν τρίβον, κατέβησαν διά δυσβάτων μονοπατίων εις την κοιλάδα υπό την οδηγίαν εντοπίων φραστήρων. Τούτο ιδόντες οι εντός των προμαχώνων τους εγκατέλειψαν, και οι μεν έγιναν άφαντοι, οι δε ήλθαν εντός του μοναστηρίου, εν οίς και ο Φαρμάκης, και κατέλαβαν διαφόρους θέσεις. Ο δε Γεωργάκης μετά ένδεκα πιστών οπαδών του εκλείσθη εν τω κωδωνοστασίω. Επήλθαν οι Τούρκοι και ήρχισαν να μάχωνται και να καίωσι τα ξύλινα παροικοδομήματα. Ο δε Γεωργάκης, ιδών την απηλπισμένην θέσιν του, και φοβηθείς μη πέση ζων εις χείρας των εχθρών, Ε γ ώ - θ α - κ α ώ, είπεν εις επήκοον των συμπολεμιστών του, σ ε ι ς - δ ε, α ν - θ έ λ ε τ ε, φ ύ γ ε τ ε ι δ ο ύ, σ α ς - α ν ο ί γ ω - ε γ ώ - τ η ν - θ ύ ρ α ν. Οι Τούρκοι, ιδόντες ότι ήνοιξεν η θύρα, και αγνοούντες την αληθή αιτίαν, διεχύθησαν εις το κωδωνοστάσιον, και αίφνης καπνοί και φλόγες ανεφάνησαν ένδοθεν, το κωδωνοστάσιον ως ξύλινον έγεινεν όλον διά μιας σωρός, και οι εν αυτώ, εν οίς και ο Γεωργάκης, κατεστράφησαν εν μέσω των φλογών εκτός ενός μαρτυρούντος τα γεγονότα· συγκατεστράφησαν δε και εχθροί όχι ολίγοι.

Μετά το συμβάν τούτο έσπευσαν οι Τούρκοι να προβάλωσι τοις περί τον Φαρμάκην να προσκυνήσωσιν εντός τριημέρου ανακωχής υποσχόμενοι ασφάλειαν· εγένετο δεκτή η

ανακωχή· αλλά, παρελθουσών των τριών ημερών, ήρχισεν εκ νέου ο πόλεμος, και παύων εκ διαλειμμάτων επανελαμβάνετο εν διαστήματι εννέα ημερών· έγινε και πάλιν μονοήμερος ανακωχή· αλλά και μετ' αυτήν εξήφθη μάχη φονικωτέρα. Την δε 22 ήλθε τσαούσμπασης προτείνων όρους συνθήκης ευπροσδεκτοτέρους· συνώδευε δε αυτόν εν στολή και ο γραμματεός του αυστριακού προξενείου Ουδρίσκης, εχθρός άσπονδος του ελληνικού αγώνος, και εγγυήθη την διατήρησιν των όρων εξ ονόματος της αυλής του. Υπό ταύτην την απάτην εδέχθησαν οι έγκλειστοι την συνθήκην και υπεσχέθησαν να παραδοθώσι την επαύριον· ήσαν δε τότε έως 200, εξ ων 33 μη θελήσαντες να δώσωσι πίστιν έφυγαν ξιφήρεις την αυτήν νύκτα και διεσώθησαν επί της αυστριακής γης όλοι αβλαβείς παρά ένα πληρωθέντα· οι δε εναπομείναντες παρεδόθησαν την επαύριον, και όλοι παρά την συνθήκην εσφάγησαν εν τω μοναστηρίω εκτός των υποπλαρχηγών σταλέντων εις Σιλιστρίαν, όπου εθανατώθησαν, και του οπλαρχηγού Φαρμάκη, όστις σταλείς εις Κωνταντινούπολιν σιδηροδέσμιος απεκεφαλίσθη αφ' ού σκληρώς εβασάνισθη.

Η μάχη του Σέκου είναι η τελευταία σκηνή του κατά τας Δακικάς ηγεμονείας πολεμικού δράματος αρξαμένου την 22 φεβρουαρίου και τελευτήσαντος την 22 σεπτεμβρίου, ό εστι, διαρκέσαντος όλους μήνας επτά· επεσφραγίσθη δε διά του θανάτου του Γιωργάκη, του ενδοξοτέρου πολεμάρχου, του τιμιωτέρου ανδρός, και του διακαεστέρου και πιστοτέρου φίλου του επταμηνιαίου αγώνος. Αξιοσημείωτος είναι η μέχρι θανάτου πάλη του ανδρός τούτου· εδύνατο να καταφύγη εις ξένην γην και να σωθή, ως και οι λοιποί συναγωνισταί του, χωρίς να λογισθή φυγόμαχος· αλλ' έμεινεν αυτοπροαιρέτως, αν και τετρωπυμένος υπό βαρείας και μακράς ασθενείας, επί της εγκαταλειφθείσης παρ' όλων των άλλων και παρ' αυτού του αρχηγού γης· δεν έμεινε δε ουδ' επολέμησεν ουδ' απέθανεν επ' ελπίδι νίκης, διότι ελπίς νίκης δεν υπήρχε πλέον, ουδ' ηγωνίσθη τον αγώνα του θανάτου εις υποστήριξιν του υπέρ ελευθερίας αγώνος, διότι ο αγών κατεστράφη· αλλ' έμεινεν, επολέμησε και απέθανε διά την στρατιωτικήν τιμήν του, διά τον όρκον του, και διά τον πατριωτισμόν του. Υπό τοιαύτας περιστάσεις η ανθρωπότης υπερβαίνει την ασθενή φύσιν της.

Αφ' ού εξεθέσαμεν όσα συνέβησαν λόγου άξια εν ταις δύο ηγεμονείαις καθ' όλην την διάρκειαν της εκστρατείας του Υψηλάντου, ερχόμεθα ήδη ν' ανακεφαλαιώσωμεν εν συντόμω τα της διαγωγής αυτού θεωρουμένου ως αρχηγού της επαναστάσεως, και να δείξωμεν τα κύρια αίτια της αποτυχίας του.

Όσον ασήμαντος ήτο η μυστηριώδης Αρχή της Εταιρίας των Φιλικών, τόσω πλειότερος μισθός οφείλεται τω Αλεξάνδρω Υψηλάντη προθυμηθέντι να περικαλύψη τα ταπεινά σπάργανά της υπό την επισημότητα του γένους του και την λαμπρότητα της θέσεώς του· θερμός πατριωτισμός αναμφιβόλως και υψηλή φιλοδοξία τον έπεισαν ν' αναδεχθή τον κινδυνωδέστατον αγώνα, υπέρ ου και λαμπράν θέσιν παρά τω αυτοκράτορι πρόθυμος εθυσίασε και τα εν Τουρκία υπό ρωσικήν προστασίαν συμφέροντά του ωλιγώρησε, και μέγα μέρος της πατρικής περιουσίας γενναίως εδαπάνησεν. Αλλ' ήττων εδείχθη του δυσχερούς έργου του· ευαπάτητος και πρόθυμος να πιστεύη ό,τι επεθύμει, έγεινε παίγιον εξ αυτής της αρχής ιδιοτελών, ραδιούργων, κακοβούλων και προδοτών, και ηναγκάσθη μετ' ολίγον να φροντίζη και υπέρ αυτής της σωτηρίας του (δ)· αναποφάσιτος και ανεπίμονος εδείχθη καθ' όλα τα κινήματά του· έξωθεν μάλλον ή έσωθεν ήλιτιζε·

παρεγνώρισε δε και την φύσιν των επαναστάσεων συντηρουμένων εκ προοιμίων και κρατυνομένων δι' επιθέσεως, αναστελλομένων δε και φθειρομένων δι' αμύνης. Αισιώτερα ηύρε τα πράγματα εν ταις ηγεμονείαις παρ' ό,τι εδύνατο ευλόγως να ελπίση, διότι και η Μολδαυία και η Βλαχία προθύμως τον εδέχθησαν, και υπέρ διμηνίαν ουδαμού Τούρκοι εφάνησαν. Αλλά και αι τόσον αίσιαι περιστάσεις, και ο τόσω πολύτιμος της ανέσεως καιρός δεν τον ωφέλησαν. Όλη η δύναμις του ήτον η επικρατούσα ιδέα ότι, αναδεχθείς παρρησία τον αγώνα, αντεπροσώπευε μυστικώς την Ρωσσίαν και όμως εματαίωσεν αυτός την σωτήριον ταύτην πλάνην, κηρύξας ότι μεγάλη τις Δύναμις επροστάτευε τον αγώνα, και αναγκάσας την Ρωσσίαν και το κίνημά του πανδήμως να κατακρίνη, και την συναίνεσίν της προς αποστολήν οθωμανικών δυνάμεων εις τας ηγεμονείας προθύμως να δώση. Αι μάχαι του Δραγασανίου, του Σκουλενίου και του Σέκου, και η γενναία αντίστασις τόσων άλλων πολεμιστών μετά την απέλευσίν του απέδειξαν, ότι είχεν υπό την οδηγίαν του άνδρας ετοιμούς και να τον δοξάσωσι, και ν' αποθάνωσι χάριν του αγώνος· αλλ' εις ουδέν ωφελήθη. Αφ' ου δε κατέστη η θέσις του τόσω δεινή, παρεδόθη επί ματαία ελπίδι εις ξένην και δυσμενή εξουσίαν υφ' ην και ετελείωσε πικρώς τας ημέρας του. Το κατά τας ηγεμονείας όμως ατυχές κίνημά του ωφέλησε τα μέγιστα την κινηθείσαν Ελλάδα, διότι έφερε μέγαν στρατιωτικόν αντιπερισπασμόν και βαρείας πολιτικές συγκρούσεις Ρωσσίας και Τουρκίας, παρ' ολίγον δε και εχθροπραξίας. Η δε μνήμη του Υψηλάντου, όπως και αν τον θεωρήση τις, θα διαμένη παρ' ημίν αγήρατος και πολυύμνητος δι' όσα μεγαλοφρόνως και φιλοκινδύνως επεχείρησε, δι' όσα χάριν της πατρίδος έπαθε, και διά την επί τέλους ευτυχή έκβασιν του αγώνος, ον πρώτος εκίνησεν. Αναπληροί δε ο διακαής και ειλικρινής αυτού ζήλος όλας τας πολιτικές και πολεμικές ελλείψεις του.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Κατάστασις των νήσων, Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών. — Αίτια της ευτυχίας των — Η κατά θάλασσαν δύναμις Ελλήνων και Τούρκων. — Αποστασία των τριών Νήσων. — Έκπλους του ελληνικού στόλου. — Αποστασία του Αιγαίου πελάγους και της Σάμου.

ΤΡΙΑ ασήμαντα νησίδια αντιπαρετάχθησαν ευτυχώς υπέρ της ελευθερίας όλης της Ελλάδος προς μεγάλην και παλαιάν αυτοκρατορίαν, και κατήσχυναν στόλους χιλιάκις και μυριάκις ανωτέρας δυνάμεως διά μόνων εμπορικών πλοίων, και διά μόνων των χρημάτων τινών των κατοίκων. Πώς έφθασαν τα νησίδια ταύτα εις τόσην ισχύν και ευπορίαν;

Ούτε Τούρκους κατοίκους είχαν, ούτε Τούρκους διοικητάς· αλλ' έζων αυτόνομα και αυτοδιοίκητα υπό την ανωτάτην δικαιοδοσίαν του κατά καιρόν καπητάμπασα επί τινι κατ' έτος φόρω και επί αποστολή αριθμού τινος ναυτών εις υπηρεσίαν του βασιλικού στόλου. Τοιουτοτρόπως διοικούμενοι οι κάτοικοι συμφέρον δεν είχαν να σπουδαρχώσι, και μακράν έζων της κακοηθείας και της διαφθοράς των κρατούντων. Ούτε γεωργοί ήσαν ούτε τεχνίται, αλλ' όλοι ναύται και έμποροι. Ολιγώτατα γράμματα ήξευραν και αυτοί οι πρόκριτοι. Τα ήθη των ήσαν απλά και σεμνά, και η προς τα θρησκευτικά ευλάβειά των θερμοτάτη. Λιτώτατοι ήσαν περί την δίαιταν και τιμιώτατοι περί τας συναλλαγάς. Είχε σπαρτιατικόν τι ο χαρακτήρ των προκρίτων της Ύδρας· ήτον αγέρωχος και εμβριθής. Η

νήσος των ήτον η σημαντικώτερα των τριών· η διοίκησίς της ήτο παλαιόθεν αριστοκρατική, και οι αριστοκράται της εγνωρίζοντο υπό το όνομα ν ο ι κ ο κ υ ρ α ί ο ι· ανήκαν δε εις την τάξιν ταύτην όσοι ήσαν εύποροι και δεν εθαλασσοπόρουν. Αόριστος ήτον ο αριθμός αυτών, και συχνάκις πλοίαρχοι είτε διά γηρατειά, είτε δι' ασθένειαν, ή και διότι ευτύχησαν, παύοντες του να ταξειδεύωσι, συγκατετάπτοντο. Η τάξις αύτη συνίστατο ανώτατον συμβούλιον, όπου πάσα υπόθεσις κοινή ανεφέρετο και απεφασίζετο άνευ συμπράξεως του λαού· καθίστα δε και τους δημογέροντας του τόπου εκ των μελών της, ους έπαυεν οσάκις ήθελεν. Οι πόροι του κοινού ήσαν οι του τελωνίου 2 1/2 τοις 0/0, και τρία γρόσια κατ' οικογένειαν ετησίως· τα δε ελλείποντα εις συμπλήρωσιν της δημοσίας δαπάνης κατέθεταν μόνοι οι νοικοκυραίοι αναλόγως. Αρχομένου δε του 1803 κατέστησεν ο καπητάμπασας διοικητήν του τόπου κατ' αίτησιν των νοικοκυραίων, επιθυμούντων διοίκησιν ισχυροτέραν εις διατήρησιν της κοινής ησυχίας ταραττομένης τότε υπεράλλοτε, τον συντοπίτην των Γεώργην Βούλγαρην, όστις διά της ικανότητος και δραστηριότητός του επανήγαγε την ησυχίαν εις την πατρίδα του και την διετήρησε· συναινέσει δε και συμπράξει των νοικοκυραίων, ων παρά γνώμην ουδέν έπραττεν, μετερρύθμισε τα του τελωνίου, έπαυσε τας συνεισφοράς προκαλούσας συχνάς και βαρείας διενέξεις, και εις θεραπείαν των αναγκών της πατρίδος έθεσε φόρον 5 τοις 0/0 εφ' όλου του κέρδους παντός πλοίου, εμπεριεχομένων και αυτών των μεριδίων των ναυτών· εκανόνισε και τον τόκον των κεφαλαίων κατά τας αποστάσεις των τόπων μεθ' ων εμπορεύοντο, και ώρισε τον αριθμόν των νοικοκυραίων εις είκοσι τέσσαρας, εξ ων δώδεκα ενήργουν κατ' έτος. Επειδή δε εκρίθη και περιττόν και επιζήμιον ως προς τας ιδιαίτερας υποθέσεις των να συνέρχωνται καθ' ημέραν και οι δώδεκα, υποδιηρούντο εις τρία, ώστε τέσσαρες μόνον ειργάζοντο μετά του διοικητού ως δημογέροντες κατά τετραμηνίαν διά τας συνήθεις υποθέσεις· οσάκις δε συνέπιπταν σπουδαιότεραι, εκαλούντο και οι δώδεκα, πολλάκις και οι είκοσι τέσσαρες, εν περιπτώσει, δε δεινής τινος περιστάσεως, και οι πλοίαρχοι, ους συνερχομένους κατ' ιδίαν ειδοποίουν οι νοικοκυρέοι περί ων εβουλεύοντο και εζήτουν την γνώμην των. Τα πλοία τα υπό των συγκαλουμένων πλοιάρχων κυβερνώμενα ήσαν κτήματα των νοικοκυραίων, επομένως και η ψήφος αυτών ψήφος εκείνων. Νόμους είχε το κοινόν τα έθιμα, τον ορθόν λόγον, και την γνώμην των νοικοκυραίων· είχε και σφραγίδα τετραμερή, ης το τεταρτημόριον εκράτει έκαστος των εν ενεργεία νοικοκυραίων, οίτινες συνερχόμενοι εσφράγιζαν τα βουλευμάτα των επισφραγιζόμενα και υπό του διοικητού.

Τας αυτάς αριστοκρατικές βάσεις και τους αυτούς σχεδόν κανονισμούς είχε και το διοικητικόν σύστημα των Σπετσών.

Το δε των Ψαρών ήτο δημοκρατικόν. Συνήρχετο ο λαός κατ' έτος όλος και εξέλεγε πανδημεί 40 εκλέκτορας εκ των διαφόρων τάξεων των πολιτών· ούτοι δε εξέλεγαν τρεις δημογέροντας, και ή όλοι ομού, ή τινες αυτών, ενίστε δε και μόνοι οι δημογέροντες, κατ' εντολήν των εκλεξάντων αυτούς, εθεώρουν την ληψοδοσίαν των παυόντων δημογερόντων. Η σφραγίς του κοινού ήτο τριμερής· έκαστος των δημογερόντων εκράτει το τριτημόριον, και συνερχόμενοι και οι τρεις εσφράγιζαν· επί τινων δε περιστάσεων εκάλουν και τους προκρίτους εις σύσκεψιν. Εισοδήματα του κοινού ήσαν τα του τελωνίου, 50 γρόσια κατ' οικογένειαν ετησίως, και 2 παράδες το κοινόν επί τω ανάπλω και επί τω κατάπλω εκάστου πλοίου.

Τοιούτον ήτο το διοικητικόν σύστημα των νήσων· μετήρχοντο δε την ναυτιλίαν και το εμπόριον ως εξής.

Ούτε ναύτας εμίσθοναν, ούτε τα πλοία των συνήθως εναύλοναν (α), αλλ' εναυτίλοντο και δι' ιδίων χρημάτων εμπορεύοντο επ' ωφελεία ή ζημία κοινή των κυρίων των πλοίων, των κεφαλαιούχων και του πληρώματος όλου· εμοίραζαν δε τα κέρδη των κατά τον εξής τρόπον. Αφήρουν εν πρώτοις τα κεφάλαια, τον κανονισμένον τόκον, τα της τροφής και ό,τι άλλο εδαπάνουν αφήρουν έπειτα τον δημοτικόν φόρον· αφήρουν και 1 τοις 0/0 εις χρήσιν του μοναστηρίου των· μετά ταύτα όσοι ήσαν οι ναύται άνευ διακρίσεως ηλικίας, βαθμού, ή ικανότητας, τόσα ελογίζοντο και τα μερίδια, όλα ίσα· άλλα τόσα μερίδια ελογίζοντο και τα του πλοίου, εις α προστίθεντο δέκα, άτινα εδίδοντο τω πλοιάρχω προς αντιμισθίαν των ανωτέρων και ικανωτέρων του πληρώματος κατά την κρίσιν αυτού. Ούτε τα εν τω πλοίω κεφάλαια ενείχοντο εις τας ζημίας του πλοίου, ούτε το πλοίον εις τας των κεφαλαίων. Η διανομή δε εγένετο καθ' ον είπαμεν τρόπον οσάκις το μερίδιον του ναύτου έπιπτε τουλάχιστον είκοσι δίστηλα· αλλ', αν ολιγώτερον, εμετριάζετο ο κανονικός επί των κεφαλαίων τόκος. Τόσον δε ευθείς και άμεμπτοι ήσαν οι άνδρες ούτοι εις τας συναλλαγάς των, ώστε αμέτρητα επί της αναγωγής των πλοίων παρέδιδαν οι κεφαλαιούχοι τα εις κίνησιν αυτών χρήματα, και αμέτρητα τα παρελάμβαναν επί της καταγωγής των· αποδεικτικά δε παραλαβής, ή εξοφλητικά αποδόσεως δεν έδιδαν, θεωρούντες τοιαύτα τον απλούν λόγον, και ασφάλειαν των δανειστών την τιμήν των δανειζομένων.

Κατά το σύστημα δε τούτο της κινήσεως των πλοίων, ο απλούς ναύτης, έχων αναλόγως το αυτό συμφέρον του πλοιάρχου και του κεφαλαιούχου ως προς την ευτυχή έκβασιν του ταξειδίου του, ως συμμετοχος και αυτός του κέρδους, εκοπίαζε προθύμως, ερριψοκινδύνευεν αυτοπροαιρέτως, και εθαλασσομάχει πλήρης ελπίδων· διά τούτο και τα ταξειδιά των ήσαν και συντομώτερα και οικονομικώτερα και συχνότερα των άλλων, και τα πλοία των εισέπλεαν ευτυχώς τους απαγορευμένους εν πολέμω λιμένας φέροντα τροφάς επί υπερόγκω τιμή, και λαμβάνοντα εκείθεν επί μετρία τα δυσκόλως εξαγόμενα εντόπια προϊόντα. Αν και ναυπηγοί και πλοιάρχοι και ναύκληροι ήσαν όλοι ανεπιστήμονες και όλοι σχεδόν αναλφάβητοι, η μακρά όμως πείρα, η καθημερινή έξις και η αδιάλειπτος προσοχή ανεπλήρουν επιτυχώς πάσαν έλλειψιν επιστήμης και την αγραμματίαν.

Η επανάστασις της Γαλλίας και οι μετά ταύτα ευρωπαϊκοί πόλεμοι εξήψαν την φιλοκέρδειαν των νησιωτών, και τοις έδωκαν αφορμήν και τον αριθμόν των πλοίων ν' αυξήσωσι, και την κατασκευήν επί το ταχυπλωώτερον να καλητερεύσωσι, και διά πολυαριθμοτέρων παρά το σύνηθες πληρωμάτων να ταξειδεύωσιν· ενοχλούμενοι δε υπό των κατ' εκείνους τους χρόνους μολυνόντων την μεσόγειον Αλγερινών, Τουνεζίνων και Τριπολίνων, ηναγκάζοντο να σπλίζωσι τα πλοία προς ιδίαν υπεράσπισιν, ώστε μετερχόμενοι το εμπόριον εν λιτότητι, προθυμία και τόλμη, και πλούτον πολύν έφεραν εις την πατρίδα, και εις τα του πολέμου εγυμνάζοντο, και πλήρεις θάρρους και αυτομαθείς πολεμικοί ευρέθησαν επί της επαναστάσεως απέναντι αγυμνάστου και απειροπολέμου ναυτικού.

Καθ' ον δε καιρόν εξερράγη η επανάστασις, αι τρεις νήσοι είχαν 176 πλοία (καράβια) φορταγωγά, άτινα μετεχειρίσθησαν ως πολεμικά επ' αγαθώ της κοινής πατρίδος. Τα

πλείστα δε και μεγαλύτερα ήσαν τα της Ύδρας, 92 τον αριθμόν· 44 ήσαν τα των Σπετσών, και 40 τα των Ψαρών. Τα μεγαλύτερα δε των πλοίων της Ύδρας ήσαν τρία, το τρικάταρτον του Τομπάζη 20 κανονίων των 12 λιτρών, το τρικάταρτον του Λελεχού 18 κανονίων των μεν των 18 των δε των 15 λιτρών, και το δικάταρτον του Μιαούλη 18 κανονίων των 12 λιτρών τα δε άλλα πλοία είχαν ανά 10 έως 14 κανόνια συνήθως των 9 λιτρών. Εκτός των ανωτέρω τριών ναυτικών νήσων είχαν και άλλαι συναποστατήσασαι ολίγα πλοία, ως η Κάσσοσ και η Μύκωνος, χρησιμεύσαντα και αυτά εις τον αγώνα. Πλειότερα είχε το εν τω Κορινθιακώ κόλπω Γαλαξειδί. Ο δε αριθμός των Ελλήνων ναυτών ήτο πολλά ανώτερος παρ' όσον εχρειάζετο η κίνησις των πλοίων τούτων, διότι όλαι αι νήσοι και όλα τα παράλια της Ελλάδος εδημιούργουν διά της ακτοπλοΐας ακαταπαύστως ναύτας. Αρκεί δε να ρίψη τις το βλέμμα επί τον γεωγραφικόν χάρτην της Ελλάδος ίνα πεισθή, ότι οι επί της ξηράς αγώνες των Ελλήνων, όσον λαμπροί και αν ήσαν, αδύνατον ήτο να ευδοκιμήσωσιν άνευ της ευτυχούς συμπράξεως του γενναίου τούτου ναυτικού. Αλλ' η υπηρεσία των ναυτικών τούτων νήσων τιμά αυτάς διαφερόντως, διότι ήσαν σχεδόν αυτόνομοι και αυτοδιοίκητοι προ της επαναστάσεως και ούτε ησθάνοντο τα κακά της τυραννίας ως τα άλλα μέρη της Ελλάδος, ούτε, ευδοκιμώντος του αγώνος, επροσδύκουν την απόλαυσιν ων θ' απελάμβαναν καλών εκείνα· εβάστασαν δε και όλον τον ναυτικόν αγώνα διά των ιδιοκτήτων πλοίων, και κατά τα πρώτα έτη διά του ιδίου πλούτου. Τινές των πλουσιών κατοίκων αυτών εξ αιτίας των υπέρ πατρίδος χρηματικών θυσιών επτώχευσαν, και όλοι ανεξαιρέτως εμίκρυναν τας ουσίας των. Αι τρεις ναυτικά νήσοι απέκτησαν δικαίω τω λόγω μεγίστην επιρροήν εις τα πολιτικά συμβούλια της Ελλάδος, και την μετεχειρίσθησαν εις ωφέλειαν της κοινής πατρίδος.

Η δε θαλάσσιος δύναμις της Πύλης συνίστατο, αρχομένου του αγώνος, εκ 4 Τρικρότων, 13 Δικρότων, 20 Φρεγατών, 22 Κορβετών και άλλων μικροτέρων πλοίων, συνυπηρέτου δε καί τινα των εν Αφρική ηγεμονιών, αλλ' άδηλον το ποσόν και το ποιόν αυτών· διεκρίνοντο δε τα πληρώματά των ως μάλλον των άλλων εξησκημένα εις την ναυτιλίαν και ως μαχιμότερα.

Πρώτη των νήσων απεστάτησεν η των Σπετσών· και μηδόλως αναμείνασα την απόφασιν της γείτονος και συναδέλφου της Ύδρας, εσόλισε την 26 μαρτίου κοινή γνώμη των εντοπιών όλων τα πλοία της διά της νέας σημαίας. Ήτο δε αύτη κυανόχρους και ο γύρος αυτής ερυθρός· εν μέσω είχεν ημισέληνον προς τα κάτω βλέπουσαν και άνωθεν αυτής σταυρόν· δεξιόθεν του σταυρού λόγχην, αριστερόθεν άγκυραν φέρουσαν όφιν περιτετυλιγμένον, και γύπα μεταξύ του σταυρού και της άγκύρας τρώγοντα την γλώσσαν του όφεως· δεξιόθεν δε και αριστερόθεν της ημισελήνου ήσαν εγκεχαραγμένα αι λέξεις «Ε λ υ θ ε ρ ί α - ή - θ ά ν α τ ο ς». Ήσαν δε όλα τα σύμβολα και τα γράμματα ερυθρόχροα. Υπό τοιαύτην σημαίαν έπλευσαν των Σπετσών τα πλοία τα μεν εις πολιορκίαν της Μονεμβασιάς πολιορκουμένης ήδη διά ξηράς, τα δε εις τον αργολικόν κόλπον, και άλλα προς καταδίωξιν ή σύλληψιν των χάριν εμπορίου περιφερομένων εχθρικών πλοίων. Τα πλείστα δε των εις Μονεμβασίαν καταπλευσάντων μετέπλευσαν εις Μήλον και Κίμωλον όπου ελλιμένιζον δύο τουρκικά πολεμικά· μία κορβέτα και έν δικάταρτον, συνοδεύοντα έν φορτηγόν, φέρον πολεμεφόδια εις χρήσιν του κατά την Ήπειρον στρατού· συνέλαβαν δε τα τρία ταύτα αίφνης αύτανδρα, και τα μετέφεραν εις την πατρίδα των, όπου ο λαός τα μεν πληρώματα κατέστρεψε, τα δε πλοία έκαυσεν αυτόφορτα επί λόγω ότι οι συλλαβόντες

αυτά, ήθελαν να τα θεωρώσιν ως ίδια.

Κατόπιν των Σπετσών ύψωσαν την επαναστατική σημαίαν τα Ψαρά κοινή γνώμη και αυτά των κατοίκων, και επροϊμίασαν ευτυχώς εις ωφέλειαν της κοινής πατρίδος κατά τον ακόλουθον τρόπον.

Άμα γνωστής γενομένης της αποστασίας της Πελοποννήσου, εξέδωκεν η Πύλη προσταγάς να συναθώσιν όσον τάχιον στρατεύματα εις τα παράλια της Ασίας εκ των ενδοτέρων, και διαβιβασθώσιν εις Πελοπόννησον. Συνήχθησαν τρισχίλιοι εις τα παράλια της Σμύρνης, και ητοιμάζοντο να εκπλεύσωσιν υπό την προστασίαν του αναμενομένου οθωμανικού στόλου· αλλ' οι Ψαριανοί, μαθόντες τούτο, έστειλαν 7 πλοία εις τα παράλια εκείνα υπό τον Νικολήν Αποστόλη, άτινα αιφνιδίως επιτεσόντα εβύθισαν έν τουρκικόν και συνέλαβον 4 φέροντα πολεμικός αποσκευάς και 450 στρατιώτας· μετέφεραν δε και τα πλοία και τους στρατιώτας αβλαβείς εις την νήσον των, και εκείθεν διεσκόρπισάν τινας αυτών εις άλλας νήσους. Οι δε επί της ξηράς, μαθόντες τα παθήματα των συναδέλφων των, διεσκορπίσθησαν, και τοιουτοτρόπως εματαιώθη η κατά της Πελοποννήσου πρώτη εκστρατεία.

Εντός του κόλπου της Αίνου επί νησιδίου όχι μακράν του μυχού του κόλπου, καθώς και επί της αντικρύ ξηράς, εσώζοντο κανονοστάσια ανεγερθέντα άλλοτε και οπλισθέντα εις προφύλαξιν των φρουρίων του Ελλησπόντου από ενδεχομένου εχθρικού κινήματος. Οι Ψαριανοί, πλήρεις τόλμης και ενθουσιασμού, και θέλοντες να οχυρώσωσι την πατρίδα των, έστειλαν 4 πλοία υπό τον Ανδρέαν Γιαννίτσην, εξ ων απεβιβάσθησαν την 2 μαΐου επί της ξηράς και επί του νησιδίου τινές οπλοφόροι· οι δε φυλάττοντες τα κανονοστάσια Τούρκοι, ως 70, έφυγαν μετά μικράν αντίστασιν, και ούτως οι Ψαριανοί μετέφεραν εις την πατρίδα των 23 κανόνια, τα μεν των 15, τα δε των 30 λιτρών, 2 βομβοβόλους και ικανά πολεμοφόδια. Κατ' εκείνας τας ημέρας δύο άλλα πλοία των κατεδίωξαν δύο εχθρικά κατά την Θεσσαλονίκην, άτινα έρριψαν οι εμπλέοντες εις τα παράλια του αγίου Όρους και τα έκαυσαν· αυτοί δε διεσώθησαν φεύγοντες. Οι Ψαριανοί μετέφεραν τα κανόνια και των πλοίων τούτων εις την νήσον των και περιέπλεαν τα παράλια της πλησίον Ασίας και Ευρώπης, ως αν ήσαν κύριοι των μερών εκείνων, φοβίζοντες τους κατοίκους των Τούρκους και θαρρύνοντες τους Χριστιανούς.

Η Ύδρα ύψωσεν η τελευταία την επαναστατικήν σημαίαν υπό περιστάσεις αξιοσημειώτους, κινηθέντος του λαού παρά γνώμην των προκρίτων.

Είς των δευτερευόντων της Ύδρας πλοιάρχων, ο Αντώνης Οικονόμου, ναυαγήσας παρά τα Γάδεια, επανήλθεν εις την πατρίδα του, και μη δυνάμενος να εύρη χρήματα επί κτήσει άλλου πλοίου, μετέβη προς εύρεσιν αυτών εις Κωνσταντινούπολιν, όπου μυσταγωγηθείς τα της Εταιρίας και σχετισθείς προς τους ενδιατρίβοντας επιτρόπους αυτής επανέστρεψεν εις Ύδραν άπρακτος μεν ως προς τον σκοπόν του, αλλά όλος ενθουσιών υπέρ της μελετωμένης πολιτικής μεταβολής. Ολίγοι ήσαν οι εν Ύδρα φιλικόι, και αυτοί εκ της τάξεως των πλοιάρχων· ήσαν καί τινες νέοι εκ των ανωτέρων οικογενειών· αν δε επεθύμουν και εμελέτων την αποστασίαν της πατρίδος, ήθελαν εις ευόδωσιν του κινδυνώδους τούτου τολμήματος να ενεργηθώσι τα δέοντα γνώμη και συμπράξει των ισχυρών προκρίτων του τόπου· αλλ' ούτοι τόσοσιν απείχαν του σκοπού τούτου, ώστε και μετά την επανάστασιν της

Πελοποννήσου και των Σπετσών έστειλαν εις Κωνσταντινούπολιν τους επί βασιλική υπηρεσία πεμπομένους κατ' έτος νύκτας, ους προφθάσαντες καλή τύχη εις Μήλον εν καιρώ εμπόδισαν, διότι άλλως θα εγίνοντο όλοι θύματα, ως εγένοντο οι εν τη αυτή, υπηρεσία συνάδελφοι των. Ο δε Οικονόμος υποστηριζόμενος παρά του Γκίκα, ενεργούντος εν αγνοία του πατρός του, Θεοδώρου Γκίκα, ενός των προκρίτων, και έχων θερμούς συνεργούς τον συμπολίτην του Πέτρον Μαρκέζην και τον Γεώργην Αγαλλόπουλον Πελοποννήσιον κατοικούντα εν Ύδρα, επροσπάθει να διαταράξη τον τόπον και παρά την θέλησιν των προκρίτων. Νεκρόν ήτο τον καιρόν εκείνον το εμπόριον της Ύδρας καθώς και το των άλλων ναυτικών νήσων, και τα πλοία των διέμεναν εν τω λιμένι αργά· όθεν και πλοίαρχοι και ναύται συνεσωρεύθησαν εις τας νήσους των καταστενοχωρούμενοι. Η περίστασις αύτη συνέτρεξε μεγάλως εις το να ακούσωσιν οι πλοίαρχοι και άλλοι κατώτεροι ευμενώς τους λόγους του Οικονόμου, δελεαζόμενοι εν μέσω της δυστυχίας υπό χρηστών ελπίδων.

Μάρτιος Τα πνεύματα ήσαν τοιουτοτρόπως προητοιμασμένα ότε το δειλινόν της 27 μαρτίου έφθασεν εις Ύδραν πλοιάριον αναγγέλλον, ότι οι Κορίνθιοι και οι Μεγαρείς απέκλεισαν τους Τούρκους εν Ακροκορίνθω. Ο Οικονόμος εστρατολόγει πρό τινων ημερών εν Ύδρα επί σκοπώ να εκστρατεύση εις Πελοπόννησον, ης τα κινήματα ήσαν γνωστά· αλλ' η περί ης ο λόγος αγγελία εμεγάλυνε ταύτα, ενεθουσίασε τον λαόν και τον κατέστησεν ακράτητον. Ο Οικονόμος, όστις εκαιροφυλάκτει, ιδών την διάθεσιν του λαού παρήτησε τα σχέδιον της εκστρατείας του, και απεφάσισε να διεγείρη αυθημερόν τους συμπολίτας του εις επανάστασιν· και άμα ενύκτωσεν, ήχησεν ο κώδων της πόλεως κατά διαταγήν αυτού, και κήρυκες περιέτρεχον τας οδούς φωνάζοντες «σ τ' - ά ρ μ α τ α - ό λ ο ι, σ τ' - ά ρ μ α τ α· και οι μεν πρόκριτοι εφοβήθησαν επί τω ήχω του κώδωνος και επί τη κραυγή των κηρύκων και δεν εξήλθαν των οικιών δι' όλης της νυκτός· ο δε λαός συνήχθη όπου εκλήθη, και ακούσας εις τι η κλήσις, ώρμησεν επί τη προτάσει του Οικονόμου και επάτησε τα εν τω λιμένι πλοία, έδραξε τα εν αυτοίς όπλα, και ο επιχειρηματίας και μεγαλότολμος Οικονόμος, ευρεθείς την επαύριον αρχηγός παμπόλλων οπλοφόρων, κατέβη εις το διοικητήριον και εξεθρόνισε τον Νικολόν Κοκοβίλαν διοικητήν του τόπου, αλαλάζοντος του λαού. Οι δε πρόκριτοι της νήσου, Λάζαρος Κουντουριώτης, Δημήτρης Τσαμαδός, Βασίλης Μπουντούρης και Γκίκας Γκιώνης, οίτινες συνήλθαν ως δημογέροντες της περιόδου εκείνης ημέρας γενομένης εις το μοναστήριον, όπως συσκεφθώσι περί των πραγμάτων, ακούσαντες έξωθεν πολλήν οχλοβοήν, και μαθόντες και τον εκθρονισμόν του διοικητού, ερρίφθησαν έξω του μοναστηρίου διά των θυρίδων έντρομοι και διεσκορπίσθησαν· ώστε πάσα εξουσία πολιτική στρατιωτική και ναυτική αφέθη εις τον Οικονόμον. Ούτος υπώπτευσεν εξ όσων είδε, μήπως οι πρόκριτοι, ων εν αγνοία και ακουσία εκινήθη η επανάστασις, φύγωσι και στερήσωσι τον τόπον της χρηματικής συνδρομής των· διά τούτο τους παρεφύλαττεν· ήξευρεν ότι ούτε αυτόν ως όμοιον κατεδέχοντο, ούτε προς το επαναστατικόν κίνημα ήσαν ευδιάθετοι, και εις επιτυχίαν ανέθεσε τας ελπίδας του εις τον λαόν, ον συνήθροισεν ένοπλον εκ νέου, και μέγα συμφέρον έχων να οικειοποιηθή, απήτει δι' αυτού από των προκρίτων εν ταις οικίαις κρυπτομένων χρήματα εις διανομήν

εντός της ημέρας. Οι πρόκριτοι έστειλαν αυθωρεί πολλά· «δ ε ν - μ α ς - φ θ ά ν ο υ ν» εφώναζαν οι οπλοφόροι σείοντες τας ρομφαίας, «θ έ λ ο μ ε ν - κ α ι - ά λ λ α»· έστειλαν και άλλα, και πάλιν άλλα, έως ου συνεπληρώθησαν εντός τριών ημερών δίστηλα 130 χιλιάδες, και ούτως ηούχασε το πλήθος ευφημούν τους καλούς και γενναίους προκρίτους. Εν μέσω δε του αλαλαγμού και της δημεγερσίας εφάνησαν έξωθεν της Ύδρας δύο πλοία σπετσιωτικά υπό την επαναστατικήν σημαίαν, εξ ων το έν ήρχετο να παραλάβη τον Γιάννην Μέξην πρόκριτον των Σπετσών, ευρεθέντα τας ημέρας εκείνας εν Ύδρα περί των αυτών πραγμάτων. Ο κυματισμός της νεοφανούς σημαίας καθ' ην ώραν τα πνεύματα ήσαν τόσοσιν εξημμένα ενεθουσίασεν έτι μάλλον τον ατρόμητον τούτον λαόν, όστις απήτει να οπλισθώσι και τα πλοία της πατρίδος του και εκπλεύσωσιν υπό την σημαίαν της ελευθερίας.

Την 31 ενομιμοποιήθη δι' επισήμου πράξεως η πληρεξουσιότητα, ην ήρπασε ο Οικονόμος διά της μαχαίρας του (β)· αλλ' η ειλικρινής σύμπραξις των προκρίτων ήτο πάντοτε αναγκαία, και ο Οικονόμος την απήτει επιμόνως· οι δε πρόκριτοι απεκρίνοντο, ότι έτοιμοι ήσαν και να συμπράξωσι και να συγκινδυνεύσωσι και να θυσιάσωσι τας καταστάσεις των διά την ελευθερίαν του έθνους, αν ήθελεν ο επαναστάτης να βαδίση τακτικώτερον και συστηματικώτερον. Ο Οικονόμος, όστις έβλεπεν ότι οι πρόκριτοι δεν ήσαν οι φυσικοί σύμμαχοί του, έβλεπεν επίσης, ότι δεν εδύνατο να τους παραγγώνιση, διότι υπεστηρίζοντο παρά των εις αυτούς αφοσιωμένων κυβερνητών των πλοίων των, ανδρείων ως αυτόν, επιρροήν μεγάλην εχόντων επί των ναυτών, και ετοιμών να πράξωσιν υπέρ των προκρίτων ό,τι διά το αιφνίδιον δεν έπραξαν τας πρώτας ημέρας. Διά τα αίτια ταύτα εδέχθη τους λόγους των προκρίτων, συνηνώθη διατηρών πάντοτε την υπεροχήν του, και την παρασκευήν της διακαινησίμου, ό εστι την 15 απριλίου, συνήχθησαν οι πρόκριτοι και ο λαός εις την εκκλησίαν, εψάλη παράκλησις και δοξολογία υπέρ του αρξαμένου εθνικού αγώνος, και υψώθη κατά πρώτην φοράν η σημαία της ελευθερίας εν μεγάλη πομπή υπό τον κανονοβολισμόν των εν τω λιμένι πλοίων.

Συνενωθείσαι αι τρεις θαλασσακράτορες νήσοι υπό την αυτήν σημαίαν, απεφάσισαν να κινήσωσιν εκ συμφώνου τας δυνάμεις των εις διάδοσιν του αγώνος, και οργανίσωσι και το ναυτικόν πρεπόντως· και ως προς τον τελευταίον τούτον σκοπόν εφωδίασαν τα πλοία διά διπλωμάτων υπογεγραμμένων παρά των τοπικών Αρχών (γ), εν οίς εξέθεταν τα αίτια και τον σκοπόν του κινήματος, αιτούμενοι και την συνδρομήν των ουδετέρων Δυνάμεων· υπέγραψαν εν ταυτώ και διάταξιν περί διανομής των λειών επ' ωφελεία των πλοίων, των ναυτών και του κοινού (δ), εξέδωκαν και εγκυκλίους οδηγίας παραγγέλλοντες τοις πλοιαρχοίς να προστατεύωσι παντού τους Έλληνας και να σέβωνται την ουδετέραν σημαίαν ως σκεπάζουσιν και αυτάς τας εχθρικές πραγματείας, να εμποδίζωσι δε τα υπό τοιαύτην σημαίαν πλοία μόνον όταν μεταφέρωσι στρατεύματα ή πολεμικάς αποσκευάς, αλλά και τότε να λαμβάνωσι μεν τας πολεμικάς αποσκευάς αποδίδοντες τον ναύλον, ν' αποπέμπωσι δε τα εχθρικά στρατεύματα ανενόχλητα επί των αυτών ουδετέρων πλοίων εις τους λιμένας όπου επεβιβάσθησαν (ε).

Ως προς την διάδοσιν δε του αγώνος εξέδωκαν επαναστατικές προκηρύξεις προς όλους τους κατοίκους του Αιγαίου και των παραλιών, προς τον κλήρον και προς όλον το έθνος (στ) λέγοντες ό,τι επίστευαν και αυτοί, δηλαδή, ότι ο πόλεμος ωργανίσθη υπό επισήμων

ανδρών, ότι δεν ήτο ληστρικός, αλλ' εθνικός και θρησκευτικός κατά τυράννων και ασεβών, και ότι χιλιάδες και μυριάδες κατέβαιναν εκ Δουνάβεως εις Κωνσταντινούπολιν υπό τον αρχιστράτηγον πρίγκηπα Υψηλάντην προς καταστροφήν του θρόνου του σουλτάνου· εκάλουν δε όλους εις τα όπλα ενθυμίζοντές τους όσα υπέφεραν υπό τον αλλοεθνή και αλλόπιστον ζυγόν, και τα προς την πατρίδα και την πίστιν ιερά καθήκοντα, και στιγματίζοντες τον προς τον κοινόν τούτον πόλεμον αδιάφορον ως εθνοκατάρατον και ως βδέλυγμα ανθρώπων και εξουθένημα λαού. «Ενδύσασθε», έλεγαν τοις κληρικοίς, «ενδύσασθε την πανοπλίαν του ουρανού βασιλέως, ευλογείτε, ενθαρρύνετε τον λαόν, μάχεσθε οι ίδιοι κατά των βλασφημούντων το όνομα του Υψίστου, κατά των βεβηλούντων τους θείους ναούς του, κατά των αρπαξάντων τον θρόνον, τον οποίον έστησεν ο μέγας και ευσεβέστατος αυτοκράτωρ των Χριστιανών Κωνσταντίνος, μιμήθητε τον Μωυσήν τον καταβαλόντα τον Αιγύπτιον, τον Ιησούν τον Ναυή τον καταπολεμήσαντα τους Αμαλικήτας, τον Θεσβίτην Ηλίαν τον εν στόματι μαχαίρας εξαφανίσαντα τους ιερείς της Αισχύνης»· δεν έπαυαν δε συμβουλευόντες και τους κοσμικούς να ενώσωσιν ανδρίαν και τιμήν, δι' ων διακρίνονται οι αληθείς φίλοι της ελευθερίας, να μη ενοχλώσι τους ομοπίστους και ομογενείς και να σέβωνται των ξένων Δυνάμεων τας σημαίας και τους υπηκόους επί ποιινή του να λογίζεται εχθρός του έθνους και τιμωρήται όστις τολμήση να καταδιώξη αδίκως και ληστρικός πλοίον ελληνικόν ή υπ' ουδετέραν σημαίαν ή να πειράξη χριστιανόν. Ταύτα έλεγαν και ταύτα εφρόνουν αι Αρχαί των ναυτικών νήσων αρξαμένου του αγώνος.

Η δε υπέρ της ελευθερίας φωνή των αντήχησε καθ' όλας τας Κυκλάδας και πολλάς των Σποράδων. Μόνοι αι καρδίαι των του δυτικού δόγματος Ελλήνων εκώφευσαν. Εφάνη κατά την περίπτωσιν ταύτην υπό την μορφήν του δόγματος τούτου όλη η ασχημοσύνη του φανατισμού προτιμήσαντος την ημισέληνον του σταυρού και την δουλειάν της ελευθερίας.

Ουδείς των εν Πελοποννήσω και τη στερεά Ελλάδι Ελλήνων πρεσβεύει το δυτικόν δόγμα. Ενδεκακισχίλιους του δόγματος τούτου περιείχαν αι τέσσαρες νήσοι του Αιγαίου, Σύρα, Τήνος, Νάξος και Σαντορήνη. Εξαιρουμένων δε πολλά ολίγων φανέντων αληθών Ελλήνων επί του αγώνος, οι λοιποί και αντείπαν και αντέπραξαν φανερά και κρυφίως, και σχέσεις έλαβαν μυστικές προς τους εχθρούς του έθνους, και χαράν μεγάλην ασυστόλως έδειξαν επί ταις αποτυχίαις των ομογενών. Αλλ' οποία και αν ήτον η διάθεσις και τυφλότης των προς την εθνικήν τιμήν και τα κοινωνικά αυτών συμφέροντα, έκλιναν και ούτοι τον αυχένα υπό την γενικήν θέλησιν όλων των ομογενών, των μέχρι θανάτου αγωνιζομένων προς απόλαυσιν της εθνικής ισονομίας και ισοτιμίας άνευ διακρίσεως δόγματος και μακράν πάσης καταθλίψεως συνειδότος. Τόσην δε κλίσιν έδειξαν προς τους Τούρκους οι δυतिकόφρονες εν γένει και κατ' εξοχήν οι της Σύρας, ους ευτύχησεν η επανάστασις, και τόσον ολίγην πεποίθησιν είχαν επί τη ευοδώσει του εθνικού αγώνος, ώστε συνεισέφεραν διπλούς φόρους, τους μεν εξ ανάγκης χάριν των Ελλήνων, τους δε εκ προαιρέσεως χάριν των Τούρκων. Τόσον το μίσος των αιρέσεων, σφοδρότερον πολλάκις του μίσους της ετεροθρησκείας (ζ), σκοτίζει τον νουν και πνίγει παν αίσθημα ευγενές! Μακάριον το έθνος το πρεσβεύον όλον έν και το αυτό δόγμα. Κάτοχοι, χάρις τω Θεώ, είμεθα τοιούτου ευτυχήματος, και εθνοκατάρατος έστω όστις δι' οιανδήποτε αιτίαν θελήσει δι' ετεροδιδασκαλίας ή δι' άλλου τρόπου να επιβουλευθή την ενότητα της πίστεως των Ελλήνων.

Εν ὧ δε ἀκόμη ἀντεφέροντο οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας πρὸς τὸν Οἰκονόμον, οἱ στολίσκοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, ἐτοιμασθέντες μετὰ πολλῆς σπουδῆς, ἠγκυροβόλησαν ἀντικρῦ τῆς Ὑδρας ἀναμένοντες καὶ τὸν υδραϊκόν, ὅστις συνηνώθη ἀφ' οὐ ἐωρτάσθη ἡ σύμπνοια τῶν προκρίτων καὶ τοῦ Οἰκονόμου. Ἡ κοινότης τῆς Ὑδρας δὲν διώρισεν ἀρχηγόν τοῦ στολίσκου τῆς, ἀλλ' ἀφήκε τὴν ἐκλογὴν τοῖς πλοιάρχοις τοῦ. Ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Γιακουμάκης Τομπάζης, εἷς τῶν προκρίτων. Τούτον αὐθόρμητοι οἱ πλοίαρχοι τοῦ στολίσκου ἀνέδειξαν ἀρχηγόν. Εἶχε δὲ καὶ ἕκαστος τῶν δύο ἄλλων στολίσκων ἀρχηγόν ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ὑδρα εἶχεν ἀδιαφειλονεϊκῆτα τὰ πρωτεία, ὁ δὲ Τομπάζης ἐτιμάτο παρά πάντων καὶ δικαίως, ἐδόθη αὐτῷ ἡ γενικὴ ἀρχηγία τῆς ναυτικῆς ταύτης δυνάμεως καὶ παρά τῶν ἀρχηγῶν τῶν δύο ἄλλων στολίσκων.

Ἐλλιμένιζεν ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ἔμπροσθεν τοῦ Μούρτου ἀντικρῦ τῆς νήσου τῶν Κορυφῶν ναυτικὴ τις μοῖρα σταλείσα πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη παρά τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλή. Ἡ μοῖρα αὕτη, ἐξ ἧς εἶχεν ἀποσπασθῆ το πρό τινων ἡμερῶν καταπλεύσαν εἰς Πάτρας πλοῖον, ἐφαίνετο εὐπρόσβλητος, καὶ ἡ συνενωθεῖσα ἐλληνικὴ δύναμις ἐσκόπευε νὰ τὴν προσβάλη. Ἀλλ' ἐν ὧ ἐσχεδιάζετο ὁ ἐπίπλους, ἤλθεν εἰς Ὑδραν ὁ διδάσκαλος Νεόφυτος Βάμβας προβάλλων ν' ἀναβληθῆ ἐπὶ τὸν παρόντος ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου, καὶ νὰ πλεύσῃ ἡ ναυτικὴ ἐκεῖνη δύναμις εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς Χίου, ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἀν αἱ τρεῖς πλησιόχωροι καὶ σημαντικαὶ νῆσοι, Ψαρά, Σάμος καὶ Χίος, ἐτάττοντο ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν, θὰ ἐχρησίμευαν διὰ τὴν θέσιν, τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς πόρους τῶν ὡς ἰσχυρὰ θαλάσσιος προφυλακῆ ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἡ γνώμη τοῦ Βάμβας ἐνεκρίθη καὶ διὰ τοὺς λόγους τούτους, καὶ διότι οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ κύριοι τῶν πλοίων τῆς Ὑδρας, διατηροῦντες ἐξ ἰδίων τὸν στόλον ὑπὲρ τοῦ κοινού ἀγώνος, ἐπεθύμουν νὰ συμπαραλάβωσι καὶ τὴν πλουσίαν Χίον πρὸς ἀνακούφισιν.

Ἀπρίλιος Ἀπέπλευσε δὲ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ναυτικὴ δύναμις πρὸς τὴν νήσον ἐκεῖνην τὴν 22 ἀπριλίου, καὶ αὐθεσπερὶ ἠγκυροβόλησεν ἔμπροσθεν τῆς Τήνου, ὅπου, δοθείσης ἀφορμῆς, ἐπραγματοποίησε διὰ τῆς ἀκολουθου διαγωγῆς τῆς ὅσα ὑπὲρ τῆς ουδετέρας σημαίας εἶπαν αἱ νῆσοι δι' ἧς ἀνεφέραμεν προκηρύξεως.

Ἐν τῶν περιπλεόντων πλοίων τῶν Σπετσῶν εὐρεθὲν ἐν Τήνῳ ἐπάτησεν αὐστριακὴν γολέτταν φέρουσαν ἐπιβάτας Τούρκους, ὧν καὶ ἡ ζωὴ ἐκινδύνευε καὶ πολλὰ πράγματα ἠρπάγησαν· ἀλλὰ κατ' ἐντονον διαταγὴν τοῦ στόλου καὶ οἱ κινδυνεύοντες ἐπιβάται ἐπροστατεύθησαν καὶ ἀπεπέμφθησαν σώοι ὅλοι καὶ ἀβλαβεῖς ἐπὶ τῆς αὐτῆς αὐστριακῆς γολέττας, καὶ τὰ ἀρπαγέντα πράγματα ἀπεδόθησαν, καὶ ὁ παραβάς τὰς ἐντολάς τοῦ πλοίαρχου ἐστάλη εἰς τὴν πατρίδα τοῦ ὡς ἀξιόποινος. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ στόλου δεικνύει τὴν διάθεσιν τῶν προκρίτων τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ ὡς πρὸς τὴν θαλάσσιον τάξιν καὶ ὡς πρὸς τὸ εἰς τὰς ουδετέρας σημαίας σέβας. «Β ἄ σ ι μ ο ς - σ κ ο π ὄ ς - μ α ς - ε ἰ ν α ι», ἔγραφαν οἱ Σπετσιῶται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, «ν α - δ ι α φ υ λ ἄ ξ ω μ ε ν - τ α - δ ἰ κ α ι α - τ ω ν - ε θ ν ὦ ν (η). Ἡ διάθεσις αὕτη διέμενε καὶ μετὰ ταῦτα ἡ αὐτή, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐπίσης εὐτυχῆς ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν περιστάσεων, αἰτίνες καὶ τὴν ἀταξίαν παρά τὴν θέλησιν τῶν προκρίτων ἐνεθάρρουναν, καὶ τὴν ἀτιμωρησίαν τῶν ἀτάκτων ἐπέφεραν.

Διορθώσας ὁ στόλος τὸ ἀτόπημα τούτο, ἀνήχθη τὴν 23. Κατὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν ἔμαθε τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει τραγικὰ συμβάντα καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ πατριάρχου καὶ ἐξηγριώθη. Τὴν

αυτήν ημέραν απήντησε μεταξύ Τήνου και Μυκόνου τρία ελληνικά πλοία συλλαβόντα έν κρητικόν υπό σημαίαν τουρκικήν κατεβαίνον εκ Κωνσταντινουπόλεως, μεταφέρον ζυλείαν, και έχων 13 ναύτας, εξ ων 7 Χριστιανοί και 6 Τούρκοι· και οι μεν Χριστιανοί συμπαρελήφθησαν εις τα πληρώματα των ελληνικών πλοίων, οι δε δυστυχείς Τούρκοι εφονεύθησαν. Την ακόλουθον ημέραν έφθασεν ο στόλος εις Ψαρά, όπου διέτριψε μέχρι της 26. Ταις δύο δε ταύταις ημέραις οι μεν αρχηγοί του στόλου και οι πρόκριτοι των Ψαρών συνεσκέπτοντο περί του πρακτέου· πολλά δε πλοία περιέπλεαν εις καταδίωξιν των υπό εχθρικήν σημαίαν· και τα μεν υδραϊκά εβύθισαν έν έμπροσθεν του Φρουρίου της Χίου, όπου είχε καταφύγει φέρον πολεμεφόδια, τα δε ψαριανά συνέλαβαν άλλο φέρον 250 επιβάτας Τούρκους άνδρας και γυναίκας, εν οίς και 140 προσκυνητάς· και το μεν πλοίον εκράτησαν, τους δε επιβάτας απεβίβασαν όλους σχεδόν αβλαβείς εις τα παράλια της Ασίας. Την 27 ο στόλος κατέπλευσεν εις του Πασά την βρύσιν προς το βόρειον μέρος της Χίου, και την επιούσαν ο ναύαρχος Τομπάζης ωρκίσθη ενώπιον των πλοιάρχων της πατρίδος του τον ακόλουθον όρκον.

«Ορκίζομαι εις τον αληθινόν θεόν, τον υπερασπιζόμενον τον δίκαιον, τον εκδικούμενον τον κακόν και παραβάτην των ηθικών του Ευαγγελίου αρετών· ορκίζομαι εις το θεϊον και ιερόν Ευαγγέλιον· ορκίζομαι εις την ελευθερίαν και εις την μέλλουσαν του έθνους ανέγερσιν, παρόντων των αξιοτίμων καπηταναίων της πατρίδος μου Ύδρας, να φυλάξω όσα ακολουθούν.

αον. Να αναδεχθώ την προσωρινήν αξίαν του ναυάρχου του ναυτικού Ύδρας έως ου να τελειώση η εκστρατεία μας εις την οποίαν η πατρίς μας έστειλε, κατά την κοινήν ψήφον των συμπατριωτών μου καπηταναίων, την οποίαν αναδέχομαι προθύμως και με την αναγκαίαν φιλογένειαν.

βον. Να ακούω τας διαταγάς της βουλής της Ύδρας οπού ήθελε τύχει να μας πέμψη.

γον. Να κινήσω το ναυτικόν της Ύδρας κατά του βαρβάρου τυράννου της πατρίδος και των σπαδών του χωρίς να βλάψω άλλον όπου εύλογον από το κοινόν συμβούλιον·

δον. Εις αναποκτήτους τόπους ή εις εχθρικών πλοίων να σέβωμαι την ιδιοκτησίαν των αθών ομογενών μας, των ευρωπαϊκών υπηκόων και α υ τ ώ ν - τ ω ν - Τ ο ύ ρ κ ω ν, όταν παραδίδωσι τα όπλα χωρίς πόλεμον.

εον. Επειδή το ναυτικόν μας είναι ενωμένον με τα πλοία των άλλων δύο νησιών, να συνεργώ μετ' αυτών εις τον κοινόν σκοπόν κατά την απόφασιν, ήτις θέλει γίνεται εις τα πολεμικά μας συμβούλια κατά καιρούς.

στον. Να φέρω ή να στείλω εις Ύδραν το μέρος των λαφύρων οπού ο παρών στόλος ήθελε κάμει διά να το μοιράση η πατρίς κατά τους διορισθέντας νόμους.

ζον. Αν δε παραβώ τον άνω εκτεθέντα όρκον μου, κηρύττομαι ανάξιος του εμπιστευθέντος μοι υπουργήματος και υπόχρεως να δώσω λόγον εις τον Θεόν, εις την πατρίδα μου και εις

όλους τους αρχηγούς του γένους.»

Αντεγράψαμεν ολόκληρον τον όρκον ως δεικνύοντα πόθεν και υπό ποιους όρους έλαβεν ο ναύαρχος την Αρχήν, ποία τα καθήκοντά του, ποία η εξουσία του και ποία η διάθεσίς του όχι μόνον προς τους ουδετέρους, αλλά και προς αυτούς τους παραδίδοντας τα όπλα εχθρούς· αλλά, αν η διάθεσις ήτο πρόθυμος εις συστολήν των καταχρήσεων, η χειρ ήτον ασθενής.

Το σκοπούμενον δε σχέδιον μετά την άφιξιν της ναυτικής δυνάμεως εις Χίον ήτο να επαναστατήσωσι τα χωρία, και να κινήσωσιν οι χωρικοί διά ξηράς προς την πόλιν, συγχρόνως δε να προσβάλη αυτήν και ο στόλος. Επί τω σκοπώ τούτω έστειλεν ο ναύαρχος άνθρωπον εις τα χωρία φέροντα προκήρυξιν της Ύδρας λέγουσαν, ότι όλον το έθνος ήτον εις τα όπλα υπέρ της ελευθερίας του· ότι οι Πελοποννήσιοι απέκλεισαν εν τοις φρουρίοις όλους τους Τούρκους, αδυνάτους, ανετοιμούς και περιφόβους· ότι πολλά τουρκικά φρούρια ήσαν εγγύς να παραδοθώσιν· ότι ο ελληνικός στόλος διεσπάρη εις πολλά μέρη και εμελέτα να κλείση τα Δαρδανέλια, ώστε να μη δυνηθή να εξέλθη εχθρική δύναμις· ότι αι τρεις ναυτικά νήσοι δεν εδύναντο να βαστάζωσι μόναι όλον το βάρος του στόλου, και ανάγκη να συντρέξη ο εις τον άλλον κατά τον ιερόν τούτον αγώνα, και ότι η Χίος, ως η πλουσιωτέρα των άλλων νήσων, εχρεώσεται να δείξη τόσην προθυμίαν υπέρ της ελευθερίας του έθνους, όσην έδειξε φιλογένειαν υπέρ του φωτισμού του. Ταύτα έγγραφαν οι Υδραίοι προς τους Χίους συγκερνώντες μετά των προτροπών απειλάς. Αλλ' εν ώ ο στόλος ανέμενε το αποτέλεσμα της προκηρύξεως, ήλθεν είδησις, ότι οι Τούρκοι, ιδόντες ερχόμενα τα πλοία, κατεταράχθησαν και έφεραν ενώπιόν των τους δημογέροντας· ότι οι δημογέροντες απεκρίθησαν ερωτηθέντες, ότι ουδεμίαν είδησιν περί του ερχομού των πλοίων είχαν, ούτε ενοχήν ουδεμίαν υπώπτευαν των εντοπίων χριστιανών· ότι ο μοντεσελίμης τοις παρέστησεν ως αναγκαίον να προσκληθώσι και άλλοι πρόκριτοι εις σύσκεψιν περί της ασφαλείας του τόπου· ότι ανύποπτοι ούτοι περί ων εμελέτα ο μοντεσελίμης και πρόθυμοι να εξαλείψωσι πάσαν υποψίαν εκάλεσαν όσους και οποίους υπέδειξεν ο μοντεσελίμης επί τη προτάσει των εντοπίων Τούρκων· ότι αφ' ού όλοι οι κλητοί, εν οις και ο αρχιερέυς Πλάτων, συνήλθαν ανυπόπτως, αντί να συσκεφθώσι περί ων εκλήθησαν, μετεκομίσθησαν εις το Φρούριον υπό φύλαξιν ως όμηροι κατά την επί των τοιούτων περιστάσεων τουρκικήν συνήθειαν, και ότι άλλοι μεν των Τούρκων ηγρύπνουν νύκτα και ημέραν εις φύλαξιν του φρουρίου, άλλοι δε διεσπάρησαν εις τα χωρία προς αφοπλισμόν των κατοίκων. Την δε 29 επανήλθεν εις τον στόλον ο αποσταλείς εις τα χωρία και ανέφερε και αυτός ότι μεταξύ των χωρικών ολίγην προθυμίαν ήυρε προς όσα εμελετώντο. Διά τας αιτίας ταύτας ο στόλος, ενδιατρίψας ένδεκα ημέρας και φοβηθείς μη διακινδυνεύση την ζωήν των ομηρευόντων, απέπλευσεν άπρακτος την 7 μαΐου. Τοιουτοτρόπως η πρώτη ναυτική εκστρατεία απέβη ανωφελής, παρεκτραπέισα του αρχικού σκοπού κατά του εν Μούρτω εχθρικού στολίσκου, όστις άνέτοιμος και άφροντις δυσκόλως θα διέφευγε την άλωσιν ή τον εμπρησμόν.

Εν ώ δε το πλείστον του στόλου ελλιμένιζεν έμπροσθεν της Χίου, διάφορα πλοία του περιέπλεαν εις βλάβην των θαλασσοπορούντων εχθρών. Την 28 απριλίου οι υπό τους πλοιάρχους Λάζαρον Πινότσην και Σαχτούρην πρόπλοι συνέλαβαν εχθρικών πλοίων φέρον πολύτιμα δώρα του Σουλτάνου προς τον Μεχμέτ - Αλήν, και μεταβίβαζον εις Αίγυπτον

πανέστιον τον προ ολίγου έκπτωτον γενόμενον και αποπεμπόμενον σεχουλισλάμην, ως αποποιηθέντα, κατά τα λεγόμενα, την έκδοσιν φετφά εις γενικήν σφαγήν των Ελλήνων· και τα μεν εν τω πλοίω πλούτη εν οίς και τα του σεχουλισλάμη, διήρπασαν οι συλλαβότες το πλοίον και τα εμοιράσθησαν μη παραλαβόντες συμμετόχους τους απόντας κατά την σύλληψιν αυτού άλλους συναγωνιστάς των, μηδέ χωρίσαντες το κανονικόν μερίδιον εις χρήσιν του κοινού· τους δε επιβάτας Τούρκους, εν οίς και τον άξιον ευγνωμοσύνης σεχουλισλάμην, όλους ανηλεώς κατέσφαξαν δικαιολογούμενοι εφ' οίς έπαθαν οι αθώοι ομογενείς των και ο πατριάρχης εν Κωνσταντινουπόλει, ως αν δικαιολογή απάνθρωπος πράξις κατά μη πταίσαντος άλλην απάνθρωπον πράξιν κατ' άλλου επίσης μη πταίσαντος· σημειωτέον όμως, ότι προ της αγχόνης του πατριάρχου οι Έλληνες και επί της ξηράς και επί της θαλάσσης εφέροντο φιλανθρωπότερον προς όλους τους συλλαμβανομένους Τούρκους. Η δε άνω ρηθείσα πλουσία λεία σφετερισθείσα τοιουτοτρόπως εκίνησε δίκαια παράπονα και διετάραξε τα πληρώματα των άλλων πλοίων.

Μάιος Οι Έλληνες προσέβαλαν την 1 μαΐου εχθρικήν τινα γολέτταν εν τω πορθμώ της Χίου πλέουσαν εκ Σμύρνης εις Κρήτην οι δε εν αυτή Τούρκοι έχοντες υπ' όψιν όσα θα επάθαιναν παραδιδόμενοι, επολέμησαν γενναίως και βυθισθέντος του πλοίου επνίγησαν. Την δε 4 κατεδίωξαν οι Έλληνες άλλο μικρόν πλοίον, οι δ' εν αυτώ Τούρκοι το έρριψαν εις την ξηράν και απέφυγαν διά της εις τα όρη φυγής τας φονικάς των καταδικόντων χείρας. Την ακόλουθον ημέραν συνέλαβαν δύο άλλα πλοία, το μεν φέρον πίσσαν, το δε επιβάτας, ους εθανάτωσαν εις ε ξ ι λ έ ω σ ι ν, ως έλεγαν, τ ο υ - π α τ ρ ι ά ρ χ ο υ. Αναχωρήσαντος δε του στόλου εκ Χίου, επανέπλευσεν εκάστη μοίρα εις τον λιμένα της.

Η νήσος η μετά τας τρεις ναυτικές κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα διαπρέψασα, και υπέρ πάσαν άλλην διά την προ των πυλών της μικράς Ασίας θέσιν ως προφυλακή όλης της αποστατησάσης Ελλάδος ριψοκινδυνεύσασα είναι η Σάμος.

Η νήσος αύτη χωρίζεται από της Ασίας διά πορθμού ενός μιλίου ως έγγιστα το πλάτος· είχεν 25 χωρία μικρά μεγάλα και εξακισχιλίας χριστιανικής οικογενείας· διετέλει υπό τον σεχουλισλάμην και απελάμβανεν άλλοτε πολλά προνόμια διοικουμένη αυτονόμως παρά των αυτοχθόνων επί μικροίς φόροις. Από τινος δε καιρού εστέλλετο αγάς και καδής και ηυξήθησαν και οι φόροι του χαρατσίου, του οίνου και του τελωνίου. Επεκράτουν δε εν τη νήσω δύο φατρίαί υπό το όνομα η μεν των κ α λ ι κ α ν τ σ ά ρ ω ν ή των ολιγαρχικών, η δε των κ α ρ μ α ν ι ό λ ω ν ή των δημοτικών· η επικρατεστέρα δε φατρία αρχομένης της επαναστάσεως ήτον η των κ α λ ι κ α ν τ σ ά ρ ω ν.

Την 17 απριλίου έρριψαν άγκυραν εις το στενόν της Μυκάλης δύο σπετσιωτικά πλοία. Η εμφάνισις αυτών υπό την νεοφανή σημαίαν της ελευθερίας έβαλεν άνω κάτω την Σάμον όλην, και έγινεν αφορμή ν' αποστατήση την αυτήν ημέραν το Βαθύ. Την δε επελθούσαν νύκτα ώρμησάν τινες των κατοίκων της κωμοπόλεως εκείνης και έσφαξαν τους ενδιατρίβοντας χάριν εμπορίου φιλησύχους Τούρκους αντι να τους αποβιβάσωσιν αβλαβείς εις την αντικρύ ξηράν, ως μήτε αντιτείναντας μήτε επιφόβους όντας. Μετά δε την σκληράν ταύτην και αδικαιολόγητον πράξιν ητοιμάσθησαν να μεταβώσιν εις την Χ ώ ρ α ν, πρωτεύουσαν της Σάμου, κατοικουμένην υπό 1500 ψυχών επί σκοπώ να φονεύσωσι τους

ενδιατρίβοντας Τούρκους και τον αγάν και τον καδήν. Αλλ' οι προεστώτες της Χώρας, μη θέλοντες την επανάστασιν, και συστήσαντες φρουράν εξ 100 οπλοφόρων, εματαίωσαν την επαπειλουμένην εισβολήν και την μελετωμένην φθοράν των Τούρκων· παρεκάλεσαν δε και τον εν Κουσαντασίω Ελέζογλου και τον μπένν της Ρόδου να στείλωσιν, ο μεν πρώτος χιλίους στρατιώτας, ο δε δεύτερος πλοίον εις παύσιν των εν τη νήσω αναφυσισών ταραχών και εις σύλληψιν των αποστατών· ιδόντες όμως μετ' ολίγον, ότι το επαναστατικόν πνεύμα διεχέετο καθ' όλην την νήσον, δεν ανέμειναν την ζητηθείσαν δύναμιν, αλλ' απέπεμψαν τους παρ' αυτοίς Τούρκους κρυφίως επί την άντικρυς Ασίαν εις λύτρωσιν από αφεύκτου και αδικου θανάτου. Τούτου γενομένου, όλη η νήσος και αυτή η Χώρα, ήσαν εντός ολίγων ημερών εις πλήρη επανάστασιν παρά την γνώμην των προεστώτων.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Κατάστασις της στερεάς Ελλάδος.

Η ΣΤΕΡΕΑ Ελλάς κατεπιέζετο και εξηντλείτο πολλά έτη υπό τον Αλήν. Υπό διαφόρους προφάσεις ο πλούσιος, είτε Τούρκος είτε Χριστιανός, εγυμνούτο, και ο δυνατός πάντοτε εμηδενίζετο, συχνάκις δε και εφονεύετο. Ο ασυνείδητος ούτος σατράπης εκίνει τους Τούρκους κατά των Χριστιανών, τους Χριστιανούς κατά των Τούρκων και τους οικείους κατά των οικείων· εβράβευε την κακίαν, επαίδευε την αρετήν, διέφθειρε τον λαόν όλον, και εθεώρει και αυτήν την οικιακήν τιμήν των αθλών ραγιαδων καθημερινόν παίγνιον των αισχρών και απλήστων επιθυμιών του· εν ενί λόγω ουδέν όσιον εσέβετο, και ουδέν ανόσιον απεστρέφετο· αγωνιζόμενος δε πάντοτε να εκτείνη τα όρια και της αυθαιρέτου εξουσίας του και της τοπαρχίας του, και να βάλλη υπό τας θελήσεις του τους απειθείς ή αντιπάλους του, είχε πάντοτε περί εαυτόν μεγάλας δυνάμεις ως όργανα των φιλάρχων και πλεονεκτικών σκοπών του. Επειδή εξ αιτίας της τυραννίας επλεόναζεν η ληστεία, ο Αλής εις εξόντωσιν αυτής είχε χρειαν μεταβατικών οπλοφόρων και η χρεια αύτη διετήρει τα πολυθρύλλητα καπητανάτα των μερών εκείνων. Οι κάτοικοι, καταπιεζόμενοι εν ταις ειρηνικαίς των εργασίαις, ησπάζοντο τον στρατιωτικόν βίον, ευρίσκοντες εν αυτώ ασφάλειαν, άνεσιν, τιμήν και κέρδος· ώστε αυτός ο δεσποτισμός και αυτή η τυραννία του Αλή εγύμναζαν πολύ μέρος των κατοίκων εις την χρήσιν των όπλων, και προητοίμαζον αγνώστως την ευτυχή ανέγερσιν της Ελλάδος. Η καταδρομή του συνετέλεσε τα μέγιστα εις γενικήν εφόπλισιν τω βουλομένων και δυναμένων Ελλήνων να φέρωσιν όπλα, των μεν υπέρ αυτού, των δε κατ' αυτού· ώστε η Στερεά Ελλάς εφαινέτο κατ' εκείνας τας ημέρας όλη στρατόπεδον. Οι δε Εταίροι, δράξαντες επιδεξίως την ευκαιρίαν της καταδρομής του, και θεωρούντες τους σκοπούς των συμβιβαζόμενους προς τους σκοπούς αυτού, τω ανεκάλυψαν το μυστήριον της Εταιρίας, και τον εθάρρυναν λέγοντές τω, ότι δάκτυλος ρωσσοικός υπεκίνει τα πάντα. Ο πανούργος σατράπης υπεκρίθη προθυμίαν και ειλικρίνειαν εξ αιτίας της δεινής θέσεώς του· αλλ' επιθυμών παντοίοις τρόποις να εξιλεώση τον κυριάρχην του, προς ον και άλλοτε είχεν ανακοινώσει όσα έμαθε περί της Εταιρίας, τω εγνωστοποίησε τα πάντα, υποσχόμενος, αν αμνηστεύετο, να σβέση εντός ολίγων ημερών την ανάψασαν εν Πελοποννήσω φλόγα της επαναστάσεως. Αλλ' η Πύλη απέρριψε τας προτάσεις του αλαζονευομένη επί τη υπεροχή της και απιστούσα εις τον ψευδή χαρακτήρα του. Αν κατεδέχετο η Πύλη να πολιτευθή τον Αλήν, η ελληνική επανάστασις θα

επνίγετο εν τοις σπαργάνοις της, διότι είχαν ο ανήρ ούτος τόσην φήμην, τόσην επιρροήν, τόσην πραγματικήν ισχύν, τόσην προσωπικήν γνώσιν και των ανθρώπων και των τόπων, το όνομά του διέσπειρε τόσον τρόπον καθ' όλην την Ελλάδα, ώστε το παν θα υπέκυπτεν, αν εκινείτο. Η κατ' ευτυχίαν απόρριψις της προτάσεώς του έφερε το εναντίον αποτέλεσμα· αντί πολεμίου τον ανέδειξε σύμμαχον της Ελλάδος· και η εξ ανάγκης ανταρσία του την ωφέλησε τα μέγιστα, διότι κατ' αυτήν την έκρηξιν της επαναστάσεως εν Πελοποννήσω, καθ' ην ο Πελοποννήσιος Έλλην ήτον εισέτι και άτολμος και απειροπόλεμος και ανεφοδιαστος και αβέβαιος, η αντίστασίς του ανεχαίτισε πολλές των εν τη στερεά Ελλάδα σουλτανικών δυνάμεων ετοιμούς να πέσωσιν εις Πελοπόννησον και ικανάς να την υποτάξωσιν.

Η Εταιρία, ως είπαμεν, είχαν ολίγους οπαδούς κατά την στερεάν Ελλάδα διά τον φόβον του Αλή· αλλά τα υπ' όψιν των στερεοελλαδικών μεγάλα κατά την Πελοπόννησον, την γείτονά των, συμβάντα εφείλκυαν όλην την προσοχήν των, και τους ερέθιζαν έτι μάλλον αι ακατάπαυστοι των Πελοποννησίων προτροπαί εις συμμεθέξιν του υπέρ πατρίδος αγώνος. Η θέσις της στερεάς Ελλάδος δεν ήτον οποιά η της Πελοποννήσου. Αν και εις ένοπλον κίνησιν εξ αιτίας της αλληλομαχίας του σουλτάνου και του Αλή, η αβεβαιότης της εκβάσεως του εμφυλίου τούτου πολέμου, ο εύλογος φόβος και η επικρατούσα υποψία συμβιβασμού των αλληλομαχούντων, ικανού να επιφέρη αφεύκτως την αποτυχίαν παντός επαναστατικού κινήματος, έτι δε και η εν αυτή παρουσία τόσων στρατευμάτων ήσαν ισχυρά αίτια ν' αναστείλωσι την εις την επανάστασιν ροπήν της.

Ο Αλής εκυρίευσεν επί των λαμπρών ημερών του το Σούλι, και ηνάγκασε τους Σουλιώτας να καταφύγωσιν εις ξένην γην και να ψωμοζητώσιν. Υποχείριόν του ήτο καθ' ον καιρόν απεκηρύχθη· μεγάλως δε θα εχρησίμευε τη Πύλη η σύμπραξις του τολμηρού και εμπειροπολέμου τούτου λαού, διψώντος την ανάκτησιν της γης του, και πνέοντος εκδίκησιν κατά του θανασίμου εχθρού του Αλή. Αλλ' ο αρχιστράτηγος αυτής Ισμαήλ - πασας ο άλλοτε Ισμαήλμπεης, ο και Πασόμπεης, κάκιστα επολιτεύθη τους νέους τούτους φίλους της· εφωράθη δε και επιβουλευόμενος αυτούς, είτε διότι οι αντίζηλοι των Αλβανοί ερραδιούργησαν, ώστε να δυσπιστή προς αυτούς, είτε διότι έκρινε την κατά τας παρούσας περιστάσεις ωφέλειαν της υπηρεσίας των πολύ κατωτέραν της προς τα τουρκικά συμφέροντα μετά ταύτα βλάβης, εκ της επανόδου χριστιανικού και ανδρείου λαού εις τόπον τόσον οχυρόν. Ο άοκνος και προσεκτικός Αλής ωφεληθείς εκ της προς τους Σουλιώτας κακής διαθέσεως του αντιπάλου του, και εγκολπωθείς αυτούς, τοις απέδωκε την πατρίδα των, τους εμίσθωσεν ως συναγωνιστάς του και αντήλλαξεν εις αμοιβαίαν ασφάλειαν και ομήρους. Εν ώ δε ταύτα ενεργούντο, ούτε η ελληνική επανάστασις είχεν εκραγή, ούτε οι Σουλιώται εγνώριζαν τα της Εταιρίας· διά τούτο ανεδέχθησαν απλώς και ειλικρινώς επί λόγω τοπικών και ιδιαιτέρων συμφερόντων τον υπέρ του Αλή, αγώνα· και αφ' ου εξερράγη η επανάστασις, και εμυήθησαν τα της Εταιρίας, ουδέ και τότε εφάνησαν εξ αιτίας των περιστάσεων αλλάξαντες σκοπόν, ουδέ σημαίαν εθνικήν ύψωσαν, αν και εσωτερικώς εφρόνουν όσα και οι λοιποί Έλληνες υπέρ της γενικής ελευθερίας του έθνους. Ο υπό τοιαύτην όμως μορφήν ενεργούμενος πόλεμος υπέφαινε τον αληθινόν του χαρακτήρα προς τους άλλους Έλληνας, οίτινες ατενίζοντες μακρόθεν εις την ακρότομον Κιάφαν πολεμούσαν και πολεμουμένην, την έβλεπαν διά του λογισμού των ως λαμπάδα καιομένην αφ' υψηλής περιωπής εις φωτισμόν των εν τω σκότει της δουλείας καθημένων

και εις χειραγωγίαν των.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Αποστασία Φωκίδος και Βοιωτίας. - Εκστρατεία εις Πατρατσίκι - Αποστασία Αττικής. - Περιγραφή και αποστασία Θεσσαλομαγνησίας και Ευβοίας. - Αποστασία Μακεδονίας και Κρήτης.

ΑΝ και απέναντι των εν Πελοποννήσω μεγάλων συμβάντων διεγειρόντων εν ταις καρδίαις των στερεοελλαδιτών ενθουσιασμόν, άμιλλαν και φιλοτιμίαν, η Αιτωλοακαρνανία δεν ησπάσθη διά μιας τον εθνικόν αγώνα, εξ αιτίας της επί των πυλών της Ηπείρου όπου ήσαν τα μεγάλα εχθρικά στρατόπεδα θέσεώς της, άλλα όμως της στερεάς Ελλάδος μέρη, απώτερον κείμενα, τον ησπάσθησαν θαρραλέως· αλλ' ουδ' αυτά εκ κοινού συνθήματος ή εκ κοινής προμελέτης, ως προερέθη, αν και λόγος εγένετο πολύς περί τούτου μυστικώς παρά τοις οπλαρχηγούς και τοις προκρίτοις.

Μάρτιος Οπλαρχηγός της επαρχίας Σαλώνων ήτον ο Πανουργιάς, όστις, άμα επολιορκήθη υπό των βασιλικών ο Αλής, έφυγεν εξ Ιωαννίνων και ήλθεν εις Σάλωνα. Την 24 μαρτίου, ό εστιν αφ' ού έμαθεν ότι εκινήθη η Αχαΐα, διέτριβε μετά των υπό την οδηγίαν του 60 αρματωλών εν τη μονή του προφήτου Ηλίου μίαν ήμισυ ώραν μακράν των Σαλώνων, όπου εκάλεσε τους προεστώτας της πόλεως και των χωρίων εις γενικήν συνέλευσιν, καθ' ην απεφασίσθη ομοφώνως να προσβάλωσι τους εν τη επαρχία Τούρκους. Διέταξε δε συγχρόνως τον μεν γαμβρόν του και υποπλαρχηγόν του Θανάσην Μανίκαν να στρατολογήση κατά το τμήμα των Βλαχοχωρίων τους ικανούς να φέρωσιν όπλα, τον δε εξάδελφόν του Γιάννην Γκούραν, όστις αφανής τότε διέπρεψε μετά ταύτα, ν' απέλθη εις τον άγιον Γεώργιον επί στρατολογία, και να συνοηθή μετά των κατοίκων του Γαλαξειδίου, οίτινες μηδένα έχοντες συγκάτοικον Τούρκου και ερεθιζόμενοι καθ' εκάστην υπό των Πατρίων, πολλήν επιρροήν παρ' αυτοίς έχόντων διά τας πολλάς εμπορικές σχέσεις, ανυπόμονοι ήσαν ν' αποτινάξωσι τον ζυγόν. Αφ' ού δε συνηνοήθησαν, εκίνησαν την νύκτα της 26, οι μεν εξ ενός οι δε εξ άλλου μέρους, εξημερώθησαν εις Σάλωνα και επολιόρκησαν υπό την αρχηγίαν του Πανουργιά το φρουρίον, όπου υποπτεύοντες οι Τούρκοι επρόλαβαν και εκλείσθησαν όλοι συν γυναξί και τέκνοις, και συνεκλείσθησαν και όλοι αι εκεί μετά την ανέγερσιν της Αχαΐας μεταβάσαι τουρκικαί οικογένειαι της Βοστίτισης· ήσαν δε μεταξύ όλων αυτών 600 ένοπλοι. Ο ενθουσιασμός των κατ' εκείνα τα μέρη Ελλήνων ήτο μέγας, κυρίως δε ο των Γαλαξειδιωτών, μεταφερόντων εις ευόδωσιν του κοινού αγώνος ψιλά όπλα, πολεμεφόδια και κανόνια εκ των πλοίων. Αν και οι Τούρκοι ήσαν δυνατοί, οι Έλληνες επέπεσαν τόσον ορμητικώς, ώστε εκυρίευσαν την πρώτην ημέραν το προς την ρίζαν του φρουρίου νερόν.

Απρίλιος Οι δε έμφρουροι, απρομήθευτοι των αναγκαίων και διψώντες, εξώρμησαν την 8 απριλίου επ' ελπίδι να κυριεύσωσι καν την παραρρέουσαν πηγήν, αλλ' απέτυχαν και εφονεύθησαν 13, εν οίς και ο επ' ανδρία γνωστός Χάιδας. Πεινώντες οι

δυστυχείς και διψώντες παρεδόθησαν ενήμερα του Πάσχα (10 απριλίου), επ' ασφαλεία ζωής και τιμής, και παρέδωκαν και τα όπλα τω Πανουργιά, έμπροσθεν της πύλης καθημένω, και παραλαμβάνοντι αυτά· και οι μεν έμειναν εν ταις οικίαις των ανεπηρέαστοι, οι δε εις πλειοτέραν ασφάλειαν ηθέλησαν να κατοικήσωσι μεθ' ων είχαν σχέσεις Χριστιανών. Το φρούριον δε των Σαλώνων ήτο το πρώτον των κυριευθέντων υπό των Ελλήνων.

Μάρτιος Γνωσθείσης της πολιορκίας των Σαλώνων, ο Δήμος Σκαλτσάς, οπλαρχηγός Λιδωρικού και Μαλανδρίνου, συννοηθείς μετά του Αναγνώστη Λιδωρική, του Παπά Γεωργίου Πολίτη, και λουιτών προεστώτων των δύο επαρχιών, έχων και αυτός 60 αρματωλούς και συμπαραλαβών τους δυναμένους να φέρωσιν όπλα χωρικούς, ύψωσε την σημαίαν της ελευθερίας την 28 μαρτίου· και αυτός μεν εισήλθε την αυτήν ημέραν υπό τον ήχον των τυμπάνων εις Λιδωρική, απέστειλε δε τον υποπλαρχηγόν του Θεοδωρήν Χαλβατσήν εις Μαλανδρίνον. Οι Τούρκοι και οι εν Λιδωρική και οι εν Μαλανδρίνω εκλείσθησαν εντός τινων οικιών, και αντέστησαν· αλλά μετά δύο ημέρας, αφ' ού εφονεύθησαν τινες αυτών, κατέθεσαν τα όπλα και παρεδόθησον ως και οι εν Σαλώνοις.

Κατόπιν των επαρχιών τούτων ύψωσε την ελληνικήν σημαίαν η της Λεβαδειάς υπό την επιρροήν του οπλαρχηγού της Θανάση Διάκου, σκοπεύοντας να την υψώση προ των άλλων συναδέλφων του, αλλ' εμποδισθέντος διά τας των προκρίτων της πρωτευούσης της επαρχίας εκείνης διχονοίας. Ούτος, έχων 100 συντρόφους και στρατολογήσας και πολλούς Αραχωβίτας και άλλους εξ άλλων χωρίων της επαρχίας, κατέλαβε διά νυκτός τας θέσεις του Ζαγαρά και του προφήτου Ηλίου άνωθεν τις πόλεως Λεβαδειάς, και εκείθεν έστειλε πρώτον και απέκλεισε διόδους τινάς εις διακοπήν πάσης κοινωνίας των εντεύθεν και εκείθεν Τούρκων έπειτα φιλιώσας τους διαφωνούντας προεστώτας της Λεβαδειάς εισήλθε την 30 εις την πόλιν υπό τας σημαίας της ελευθερίας. Ιδόντες δε την ένοπλον εισβολήν ταύτην οι εν τη πόλει Τούρκοι, οι μεν ανέβησαν συν γυναιξί και τέκνοις εις το φρούριον, οι δε εκλείσθησαν εν ταις δυνατωτέραις οικίαις της πόλεως· συνεκλείσθησαν δε και οι εκεί ευρεθέντες πολλοί Αλβανοί· ο αριθμός δε των δυναμένων να βρώσιν όπλα εγκατοίκων Τούρκων και των Αλβανών ανέβαινε εις 800. Την 31 συνήφθη μάχη και διήρκεσε πέντε ημέρας. Ο Ρούκης και τινες άλλοι ανέβησαν διά νυκτός εις το φρούριον, ελπίζοντας να το κυριεύσωσιν· οι Τούρκοι τους ενόησαν, τους αντέκρουσαν, επλήγωσαν τινας και τους απεδίωξαν· αλλ' η έλλειψις της τροφής και του νερού τους ηνάγκασε μετ' ολίγον ν' απλώσωσι λευκήν σημαίαν, να καταθέσωσι τα όπλα και να παραδοθώσιν ως και οι εν Σαλώνοις. Ο δε Διάκος εφάνη εξ αυτής της αρχής πνέων θερμόν πατριωτισμόν, και ανώτερος παντός υλικού συμφέροντος· συνάξας τα παραδοθέντα όπλα και λάφυρα τα παρέδωκεν όλα εις χείρας των προκρίτων προς αγοράν τροφών και πολεμεφοδίων του στρατού, αυτός δε εξεστράτευσε μετά 600 κατά την Βοδωνίτσαν και Θερμοπούλας, διότι εψιθυρίζετο, ότι στρατεύματα εχθρικά συνηθοίζοντο εν Ζητουνίω.

Καθ' ην δε ημέραν ήνοιξεν ο πόλεμος εν Λεβαδειά, διέταξεν ο Διάκος και τον εν τη υπό την οπλαρχηγίαν του επαρχία του Ταλαντίου Αντώνην Κοντουσόπουλον, εξαδελφόν του, να πράξη και αυτός εκεί τα αυτά συννοηθείς μετά των προκρίτων του τόπου. Την 31 υψώθη

και εκεί η σημαία της ελευθερίας.

Απρίλιος Την δε 1 απριλίου ο οπλαρχηγός Μπούσγος μετέβη κατά διαταγήν του διάκου εις Θήβας, και έστησε και αυτός εκεί την ελληνικήν σημαίαν αμαχητί, διότι οι Θηβαίοι Τούρκοι προβλέποντες ό,τι συνέβη, παρέλαβαν προ του ερχομού του τας γυναίκας, τα τέκνα και τα πράγματά των και μετέβησαν ησύχως εις Εύβοιαν.

Μαθών και ο οπλαρχηγός των επαρχιών Ζητουνίου, Βοδωνίτσης και Τουρκοχωρίου, Γιάννης Δυοβινιώτης, όσα επράχθησαν κατά τας άλλας επαρχίας και έχων 80 συντρόφους εστρατολόγησεν άλλους 500 εκ των κατοίκων των υπό τα όπλα του επαρχιών, ύψωσε της επαναστάσεως την σημαίαν, αν και ο υιός του ήτον υποχείριος του Αλή, και την 8 επολιόρκησε το φρούριον της Βοδωνίτσης, όπου εκλείσθησαν αι εν αυτή 70 τουρκικαί οικογένεια. Την αυτήν ημέραν ήλθεν εις επικουρίαν και ο Κομνάς Τράκας, σταλείς παρά του Πανουργιά μετά 200, και ο Διάκος μετά των περί αυτόν, και ώρμησαν όλοι επί το φρούριον, όπερ, αν και μικρόν, δεν ήτο αλώσιμον ειμή διά της πείνας ή της δίψας ως κείμενον επί δυνατής θέσεως· διά τούτο οι ρηθέντες οπλαρχηγοί, αφήσαντες δύναμιν τινα εις διατήρησιν της πολιορκίας, ανεχώρησαν εις Ζητούνι, και την 10 έφθασαν εις την επί του Σπερχιού γέφυραν, όπου, δευτέρας σκέψεως γενομένης, απεφάσισαν να μη προχωρήσωσι, πριν συννοηθώσι και μετά του οπλαρχηγού της επαρχίας του Πατρατσικίου Μίτσου Κοντογιάννη, έχοντος και δύναμιν ικανήν και επιρροήν· μετέβησαν δε εκείθεν εις Κομποτάδας πλησίον του Πατρατσικίου, όπου και εστρατοπέδευσαν. Ήλθεν εκεί και ο Πανουργιάς μετά 500, ώστε, συρρευσάντων και άλλων, όλος ο στρατός συνηριθμείτο εις 2000. Οι οπλαρχηγοί εκάλεσαν τότε τον Κοντογιάννην εις συνεκοστρατείαν· δεν τους ήκουσε· τον εκάλεσαν και εκ δευτέρου· ουδέ και τότε τους ήκουσεν. Η παρακοή του, αφορμήν έχουσα το κινδυνώδες του επιχειρήματος, δεν ήτον άλογος, αλλ' ήτο παράκαιρος και βλαπτική προς τους αποστατήσαντας λαούς και προς τους συναδέλφους του οπλαρχηγούς· τον εκάλεσαν και εκ τρίτου, έστειλαν και παραινέτας τον Γεώργην Δεσποτόπουλον και τους αξιωματικούς του Διάκου, Καλύβαν και Μπακογιάννην, οίτινες τον απήντησαν κατά τον Κούκον, ώρας μακράν του ελληνικού στρατοπέδου· αλλ' ούτε αυτοί τον έπεισαν· ώστε το ελληνικόν στρατόπεδον εκάθητο αργόν οκτώ ημέρας. Αλλ' ό,τι δεν κατώρθωσαν αι προσκλήσεις και παραινήσεις, κατώρθωσαν ο ζήλος και ο ενθουσιασμός των ανεψιών του και υποπλαρχηγών του, και η γνωσθείσα απόφασις των λοιπών οπλαρχηγών να προσβάλωσι το Πατρατσίκι και παρά την γνώμην αυτού. Αφ' ού δε ηνώθη και ο Κοντογιάννης, ουδείς οπλαρχηγός της Ανατολικής Ελλάδος (α) έμενεν εκτός του αγώνος, και εκ συμφώνου απεφασίσθη να κινηθώσιν εις άλωσιν του Πατρατσικίου· και ο μεν Κοντογιάννης να προσβάλη διά του δυτικού μέρους, οι δε λοιποί διά του ανατολικού. Εν τούτοις παρεδόθη το φρούριον της Βοδωνίτσης.

Αφ' ης ημέρας οι εν Πατρατσικίω Τούρκοι, εν οίς ήσαν 800 οπλοφόροι, εντόπιοι, Αλβανοί και άλλων επαρχιών, έμαθαν τα εν Σαλώνοις, ητοιμάσθησαν εις μάχην, ωχύρωσαν τας δυνατωτέρας οικίας, τα ωρολογιοστάσιον, το ζαμίον, την εκκλησίαν, τους πύργους και άλλα μέρη, έφραξαν τας οδούς και τας στενωπούς, και εξήλθαν πλείστοι προς τον ρύακα του προαστείου των Μπογομούλων προσμένοντες τους εχθρούς εντός των εκεί οχυρωμάτων. Οι δε κατά τους Κομποτάδες Έλληνες επέπεσαν την 18 τόσον ορμητικοί, ώστε διά του πρώτου τουφεκισμού τους ηνάγκασαν να αφήσωσι τους Μπογομούλους, και

να περιορισθώσιν, εν τη πόλει· έκαυσαν δε και τας οικίας των Μπογομύλων και εισήλθαν εις την πόλιν πολεμούντες και καίοντες. Καθ' ον δε καιρόν εκινήθησαν οι ανωτέρω εκ του ανατολικού μέρους, εκινήθησαν και οι εν τω μοναστηρίω της Αγάθωνας υπό τον Κοντογιάννην, και διαβάντες τον Ξηριάν έπεσαν εις Μισαλάν, απεδίωξαν τους εκεί οχυρωθέντας Τούρκους και εισήλθαν και ούτοι εις την πόλιν πόλεμούντες και καίοντες· αλλ' οι κλεισθέντες εν τοις οχυροίς κτιρίοις Τούρκοι αντείχαν γενναίως. Περί δε το μεσονύκτιον, καθ' ην ώραν εξησθένησεν ο πόλεμος, είδαν οι Έλληνες επί της πεδιάδος κατά το Λιανοκλάδι παμπληθή πυρά των εχθρών ελθόντων εκεί διά νυκτός, και φοβηθέντες μη αποκλεισθώσιν υπό του συνακολουθούντος ιππικού ανεχώρησαν την επαύριον, ο μεν Κοντογιάννης εις τα ίδια, οι δε λοιποί οπλαρχηγοί εις Κομποτάδας αφήσαντες την πόλιν ημίκαυστον. Επί της επιδρομής δε ταύτης εσκοτώθησαν 6 Έλληνες και επληγώθησαν 5 εν οίς και ο Ρούκης. Εσκοτώθησαν και 40 Τούρκοι και επληγώθησαν άλλοι τόσοι.

Ούτε η αποτυχία της εκστρατείας ταύτης, ούτε η εμφάνισις των εχθρών κατά το Λιανοκλάδι έστησαν την πρόοδον της επαναστάσεως κατά την Ανατολικήν Ελλάδα.

Η Αττική ήτον η μόνη επαρχία εκείνου του μέρους, η έως τότε μη αποστατήσασα. Είδαμεν ότι αι επαρχίαι της Ανατολικής Ελλάδος ανηγέρθησαν διά της ενεργείας των οπλαρχηγών των· άλλη Αττική ήτον η μόνη των επαρχιών της στερεάς Ελλάδος η μη έχουσα έκπαλαι οπλαρχηγόν, διότι ούτε η θέσις της ούτε τα βουνά της εθεωρούντο κατάλληλος φωλεά κλεπτών καθ' ων εσυστήθησαν τα αρματωλίκια· διά τούτο αι Αθήναι, εν ώ απεστάτησαν τα γειτονικά μέρη, διέμειναν μέχρι τινός υπό την πλήρη κυριότητα των Τούρκων κυμαινόμεναι μεταξύ επιθυμιών και φόβων.

Ο Μελέτης Βασιλείου, κάτοικος των Χασιών, χωρίου της Αττικής κειμένου, κατά την ονομασίαν του, εντός της περιοχής του παλαιού δήμου των Χασιτιών και πλησίον της Φυλής, ην άλλοτε κατέλαβαν οι καταλύσαντες την τυραννίαν των Τριάκοντα, άνθρωπος φιλόπατρις, γενναίος και πολλήν έχων εκεί επιρροήν, θέλων ν' απαλλάξη το χωρίον του των κακών όσα υπέφερον όλη η Αττική και παρά του διοικητού της και παρά του ηγεμόνος της Ευβοίας, ούτινος η δικαιοδοσία εξετεινέτο και εις αυτήν, κατώρθωσεν άλλοτε και απέκοψεν αυτό της λοιπής επαρχίας επί λόγω ότι ήτο δ ε ρ β ε ν ι εξ αιτίας της επί της ανόδου του Πάρνηθος θέσεώς του, και το επροίκισε δι' ων προνομίων επροικίζοντο τα των τοιούτων θέσεων χωρία, ων την φύλαξιν ήσαν εμπειπιστευμένοι εντόπιοι, έχοντες την άδειαν του οπλοφορείν. Η περίστασις αύτη υπέκρυψεν ευσχήμως, ότε ήλθεν η ώρα της γενικής επαναστάσεως, τους αληθείς σκοπούς του Μελέτη, όστις, μέλος της Φιλικής Εταιρίας, αφ' ού είδεν όσα συνέβησαν εν ταις πλησιοχώροις επαρχίαις, ώπλισε την 1 απριλίου τους χωρικούς του επί λόγω, ότι θα υπεράσπιζε τον τόπον του από πάσης ενδεχομένης επιδρομής κλεπτών, έστησε το μικρόν του στρατόπεδον εν Μενιδίω, συμπαρέλαβε συναγωνιστάς του τους Μενιδιώτας υπό τον Χατοσή - Αναγνώστην Τσουρκατιώτην, καί τινας Σαλαμινίους ελθόντας προς αυτόν αυθορμήτως, και την 18 εκτύπησεν εν τω αντικρύ της Ευβοίας χωρίω της Αττικής, Καλάμω, τους περί τον Καρύστιον Ομέρμπετην μεταβάντας εκεί εξ Ευβοίας εις παρατήρησιν των κατ' εκείνα τα μέρη νεωστί συμβάντων. Θέλοντες δε ο Μελέτης και οι λοιποί να ενωθώσιν υπό ένα και τον αυτόν αρχηγόν, αντιπροσωπεύοντα την Εταιρίαν, παρεκάλεσαν τους άρχοντας της Λεβαδείας να

τοισ στείλωσι τοιούτον. Οι άρχοντες ευρόντες κατάλληλον τον Δήμον Αντωνίου, κατηχητήν προ ολίγου της Εταιρίας, ευρωπαϊκά ενδεδυμένον, τω έβαλαν επωμίδας και περικεφαλαίαν και τον έστειλαν εις Μενίδι, όπου τον υπεδέχθησαν, οι Αττικοί ως άνδρα υπερέχοντα εξαιτίας της ασυνήθους στολής του, και ετέθησαν υπ' αυτόν μεθ' όσης άλλοτε αφοσιώσεως ετέθησαν οι Σπαρτιάται υπό τον χωλόν συμπατριώτην του Μελέτη Τυρταίον.

Οι κάτοικοι Τούρκοι των Αθηνών ήσαν 400 οικογένειαι· παρευρίσκοντο και 60 Αλβανοί ως αστυνομική δύναμις· ανησύχαζαν δε δικαίω τω λόγω βλέποντες τα κινήματα των πλησιοχώρων επαρχιών· αλλ' ιδόντες και τα χωρία αυτής της επαρχίας των εις ένοπλον κίνησιν, και τους χωρικούς αρπάζοντας ποιμνία υπό τα τείχη της πόλεως, κατεταράχθησαν και ωργίσθησαν· και κατ' αρχάς μεν συνέλαβαν την κοινήν ιδέαν να σφάξωσιν όλους τους εν Αθήναις δυναμένους να οπλοφορώσι Χριστιανούς· αλλά βλέποντες, ότι τούτο ούτε πολιτικόν ήτον, ούτε ευκατόρθωτον, και ότι εδύνατο να επιφέρη ό,τι ήθελαν ν' αποφύγωσι, παρητήθησαν· ήρχισαν όμως να προετοιμάζωνται ανακομίζοντας τροφάς και τα πράγματά των εις την ακρόπολιν, καθαρίζοντας μίαν των δύο ευχρήστων αλλά προ καιρού μη εν χρήσει δεξαμενών και μετακομίζοντας εκ της πόλεως νερόν. Πεισθέντες δε εξ όσων ήκουαν και έβλεπαν, ότι οι έξωθεν κ λ έ π τ α ι θα εφώρμων, συνέλαβαν αίφνης την 11 τους τρεις προεστώτας και 10 άλλους περιφερομένους εις τας οδούς της πόλεως, τους ανεβίβασαν εις την ακρόπολιν και τους εφυλάκισαν. Η σύλληψις αύτη εφόβισε τους άλλους προύχοντας και τους ηνάγκασε να κρυβώσιν· αλλά τους ηνάγκασεν εν ταυτώ και να συννοηθώσι κρυφίως μετά των έξω και τους προτρέψωσι να έμβωσιν ένοπλοι εις την πόλιν· ώστε ό,τι έπραξαν οι Τούρκοι εις προφύλαξιν των απέβη εις βλάβην των.

Απρονόητοι δε και ασυνεπείς, φυλακίσαντες εν τη ακροπόλει τους προεστώτας και λουπούς, δεν εφρόντισαν να έχωσιν ικανούς φύλακας εν τη πόλει, εν ώ έβλεπαν τόσους οπλοφόρους Χριστιανούς εκτός αυτής· αλλ' ό,τι διακρίνει υπέρ παν άλλο την μωρίαν των είναι, ότι, εξαιρουμένων των πυλών του τείχους φυλαττομένων υπό Τούρκων, εφρούρουν τα λοιπά μέρη αυτού κατά διαταγήν αυτών Χριστιανοί.

Την νύκτα της 25 συσσωματωθέντες οι έξωθεν Χριστιανοί εν Μενιδίω, ως 600, άλλοι φέροντες όπλα, άλλοι λόγχας, και άλλοι ρόπαλα, εστράτευσαν προς την πόλιν δύο ώρας πριν εξημερώση, ανέβησαν ησύχως το μεταξύ των πυλών των αγίων Αποστόλων και της Μπουμπουνίστρας τείχος, εισεπήδησαν ανεμποδίστως, εφόνευσαν τους επί των δύο πυλών ολίγους Τούρκους, και διεσπάρησαν εις την πόλιν τουφεκίζοντας και αλαλάζοντας. Επειδή δε οι Τούρκοι ανέβαιναν πάσαν εσπέραν εις την ακρόπολιν, ολίγοι ευρέθησαν εν τη πόλει, δι' ο και ολίγοι εχάθησαν· 36 δε, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, εκ των ενευρεθέντων κατέφυγαν εις τα προξενεία και διεσώθησαν. Οι Αττικοί, κυριεύσαντες την πόλιν, έστησαν την 28 την σημαίαν της ελευθερίας επί του διοικητηρίου, όπου εκάθησαν και οι οπλαρχηγοί, εν οισ και ο πρωταθλητής της Αττικής Μελέτης.

Μόλις διεδόθη εις τα πέριξ η είδησις των συμβάντων τούτων, και συνέρρευσε εις Αθήνας ικανός αριθμός Αιγινητών, Κείων, Θερμιωτών και Υδραίων οπλοφόρων. Κατόπιν αυτών ήλθαν και τινες Κεφαλλήνες (5 μαΐου) φέροντες και κανόνια· ώστε εντός δέκα ημερών ο αριθμός των εν Αθήναις οπλοφόρων συνηριθμείτο εις τρισχιλίους.

Οι έγκλειστοι Τούρκοι, βλέποντες μεταξύ των πολιορκητών πολλούς φραγκοενδεδυμένους, τινάς δε φορούντας και στολάς, ηπόρησαν και ηρώτησαν διά γράμματος τους προξένους, αν οι Φράγκοι βασιλείς εκήρυξαν πόλεμον κατά του σουλτάνου. Οι πρόξενοι τοις έγγραψαν την αλήθειαν· αλλ' οι Έλληνες, μαθόντες τας υποψίας και τους φόβους των, συνέλεξαν όσους ίππους, όνους και ημιόνους ήύραν, και άλλοι καθήσαντες επ' αυτών, των μεν εχόντων των δε μη εχόντων εφίππια, άλλοι δε πεζοί, και οι πλείστοι φραγκοφορούντες και σκιαδοφορούντες, περιήλθαν μια των ημερών την ακρόπολιν υπό τον κρότον ευρωπαϊκών τυμπάνων και σαλπίγγων επιδεικνύμενοι δήθεν τον ευρωπαϊσμόν των· αλλά μία κανονία, πεσούσα εκ της ακροπόλεως εν μέσω αυτών και φονεύσασα ένα, διέλυσεν εν τω άμα την γελοίαν ταύτην σκηνήν.

Δράξαντες οι Αθηναίοι τα όπλα επεμελήθησαν να τακτοποιηθώσι πολιτικώς και στρατιωτικώς όσον επέτρεπεν η περίστασις· και επειδή εστερούντο πολεμικής ύλης, απέσπασαν τον επί των θόλων των εν τη πόλει ζαμίων μόλυβδον, έχυσαν βόλια, και έβαλαν εις κίνησιν και τους σωζομένους πυριτομόλους· έστησαν δε κατά των εν τη ακροπόλει διά της θερμής συνδρομής και των άλλοθεν ελθόντων Ελλήνων επτά κανόνια επί διαφόρων θέσεων, της Πνυκός, του Μουσείου όπου το μνημείον του Φιλοπάππου, πλησίον των θεάτρων του Βάκχου και του Ηρώδου, και προς τον ναόν του Ολυμπίου Διός. Κατ' αίτησιν δε των Αθηναίων ήλθε τας πρώτας ημέρας της ενοπλίσεώς των εις τον Πειραιά και υδραϊκόν πλοίον 11 κανονίων, σταλέν παρά των αδελφών Κουντουριωτών υπό τον Γεώργην Νέγκαν.

Εκτός δε του κάτωθεν εις μίαν των δεξαμενών μετακομισθέντος νερού, είχαν εις χρήσιν οι Τούρκοι και το μόλις πόσιμον ενός των τριών πηγαδιών των εν τω παρατειχίσματι (σερπεντσέ)· και επειδή το της δεξαμενής θα κατηναλίσκετο εντός ολίγου, οι πολιορκηταί προσεπάθουν κατ' αρχάς να σπάσωσι διά κανονιών το παρατείχισμα επ' ελπίδι να το κυριεύσωσι και στερήσωσι τους εχθρούς των του εν αυτώ νερού, διότι διά μόνης της δίψας ή της πείνας ηλπίζετο η κυρίευσις της ακροπόλεως. Εν τοσούτω πολιορκηταί και πολιορκούμενοι εκανονοβόλουν και εκανονοβολούντο, μήτε βλάπτοντες μήτε βλαπτόμενοι. Έρριπταν δ' ενίοτε οι εν τη ακροπόλει και βόμβας εις πόλιν, αλλά πάντοτε αβλαβείς διά την ανεπιτηδειότητα των ριπτόντων.

Εν τοσούτω η επανάστασις έβοσκε κατά την ανατολικήν Ελλάδα ως πυρκαϊά και διεχύθη και εις Μαγνησίαν.

Η νυν Μαγνησία, η το πάλαι μέχρι των εκβολών του Πηνειού κοινώς Σαλαμπριάς εκτεινομένη και περιλαμβάνουσα την Όσσαν ήτοι τον Κίσσαβον, περιλαμβάνει μόνον το Πήλιον όρος ήτοι το βουνόν της Ζαγοράς, και σχηματίζει γλώσσαν προέχουσαν εις την θάλασσαν μεταξύ του Θερμαϊκού, ήτοι του Θεσσαλονικου κόλπου, και του Παγασητικού, ήτοι του κόλπου του Βώλου· έχει δε προς μεν άρκτον επί της ξηράς όρια την μεταξύ του Πηλίου και της Όσσης κοιλάδα, ήτοι τον κάμπον της Αγυιάς, προς δε δύσιν την Βοιβηίδα λίμνην, την κοινώς Κάρλαν, και μικρά τίνα ριζοβούνια του Πηλίου, δι' ων χωρίζεται από της περιοχής του Βελεστίνου και του Αρμυρού· διαιρείται δε εκ φύσεως εις ανατολικοβόρειον και δυτικονότειον· εκείνη μεν είναι ορεινοτέρα, κρημνωδεστέρα, κατάφυτος καστανών και ολίγον καρποφόρος· αύτη δε ομαλωτέρα και ευφορωτέρα. Έχει δε όλη η Μαγνησία 47

χωρία περιέχοντα κατοίκους 50 χιλιάδας, εξ ων 1750 Τούρκοι· όλα δε τα χωρία είναι χριστιανικά πλην του Βώλου και των Λεχωνιών κατοικουμένων του μεν υπό μόνων Τούρκων, των δε υπό Τούρκων και Χριστιανών. Το πλήθος δε των κατοίκων δεικνύει πόσον πολυάνθρωπα ήσαν πολλά των χωρίων· το πολυανθρωπότερον δε ήτον η Μακρυνίτσα. Παρά την είσοδον δε του κόλπου του Βώλου και επί της παραλίας μικράς χερσονήσου, συνδεομένης εν σχήματι αγκώνος μετά της νοτιοδυτικής άκρας της λαιπής Μαγνησίας διά πετρώδους και δυσπροσίτου ισθμού μιας ώρας σχεδόν μήκος έχοντος, κείται τα Τρίκερα ή Τρίκερη.

Μάιος Την 5 μαΐου εφάνησαν προς τα παράλια των Τρικέρων και του Αρμυρού πλοία Ύδρας και Σπετσών.

Πρό τινων ετών διέτριβεν εν Μαγνησία, σχολαρχών εν Μηλιαίς, ο Ανθιμος Γαζής, μέλος της Αρχής των Φιλικών, και προετοιμαστής κατ' εκείνα τα μέρη της επανάστασεως. Ούτος καιροφυλακτών εκίνησεν εις επανάστασιν επί τω εμφανισμώ των ρηθέντων πλοίων, ήτοι την 7, τους κατοικούντας την Μαγνησίαν Χριστιανούς, εξ ων οι μεν επροοιμίασαν σκοτώσαντες τον διοικητήν τινων χωρίων επανερχόμενον έκ τινος επί συλλήψει υπόπτων προεστύτων περιοδίας, οι δε εκινήθησαν υπό τον Κυριακόν Μπαστέκην κατά των κατοικούντων τα Λεχώνια Τούρκων, και όλους σχεδόν, ως 600, εξωλόθρευσαν. Πληγωθέντος δε του Μπαστέκη, ανεδείχθη διάδοχος το πρωτοπαλλήκαρόν του ο Κοντονίκος. Εκείθεν εστράτευσαν οι Έλληνες εις πολιορκίαν του Βώλου, βοηθούμενοι υπό των ρηθέντων πλοίων και τινων τρικεριωτικών· και οι μεν εστρατοπέδευσαν παρά το φρούριον, οι δε επί τινος λόφου πυραμοειδούς, κοινώς καλουμένου εξ αιτίας του σχήματός του «Πιλάφ - Τεπέ», σκοπεύοντες να κόψωσι διά της κατοχής εκείνης της θέσεως πάσαν συγκοινωνίαν του πολιορκουμένου Βώλου και του Βελεστίνου και Αρμυρού· εσύστησαν δε συγχρόνως και τοπικήν διοίκησιν, Β ο υ λ ή ν - Θ ε τ τ α λ ο μ α γ ν η σ ί α ς, εδρεύουσαν όπου το δεύτερον στρατόπεδον· μετ' ολίγον δε έστησαν και τρίτον πλησιέστερον του Βελεστίνου, εν τω αγίω Γεωργίω, και πλήρεις θάρρους και ελπίδων ώρμησαν άλλοι διά της πεδιάδος και άλλοι διά των βουνών εις Βελεστίνον, τον επάτησαν, τον έκαυσαν, ηνάγκασαν τους εν αυτώ Τούρκους να κλεισθώσιν εντός τεσσάρων πύργων, κειμένων εν μέσω ευρυχώρων αυλογύρων, και μηδενός εναντιουμένου εδόθησαν όλοι εις αρπαγήν και εις κραϊπάλην. Κατά την έφοδον δε ταύτην επληγώθη ο Κοντονίκος, ον διεδέχθη ο Παναγιώτης Μπαστέκης. Αλλ' οι έγκλειστοι, βλέποντες την παράλυσιν των Ελλήνων, εθαρρύνθησαν τόσο, ώστε 60 μόνον έφιπποι εξήλθαν, και διαβάντες διά μέσου των Ελλήνων χιλίων όντων όλοι αβλαβείς έγειναν άφαντοι· μετά δέ τινας ώρας η καθημένη επί τινος υψώματος ελληνική σκοπιά ανήγγειλεν, ότι στρατεύμα πολύ εφαινετο επί της οδού της Λαρίσσης ερχόμενον προς τον Βελεστίνον. Πανικός τότε φόβος κατέλαβε τους Έλληνας· όλοι εγκατέλειψαν την κωμόπολιν και έτρεχαν προς το εν τω αγίω Γεωργίω στρατόπεδον· βλέποντες δε και οι εν τοις πύργοις Τούρκοι τους εχθρούς των φεύγοντας επέπεσαν, τους κατεδίωξαν μέχρι του στρατοπέδου και εσκότωσαν 60· οι δε λοιποί, υποπτεύοντες ότι και εν τω στρατοπέδω δεν ήσαν ασφαλείς, διεσκορπίσθησαν κακήν κακώς. Μετά τέσσαρας δε ή πέντε ημέρας εχύθησαν εντός της Χερσονήσου πολυάριθμα τουρκικά στρατεύματα υπό τον Μαχμούτπασαν Δράμαλην, διέλυσαν την πολιορκίαν του Εώλου, κατέστρεψαν τα χωρία Κανάλια και Κύπουρνα, έπεσαν εις Μακρυνίτσαν, εκυρίευσαν το επάνω μέρος αυτής φυγόντων των κατοίκων, εκυρίευσαν μετά ταύτα και το

κάτω, επάτησαν και άλλα χωρία, έκαυσαν, ήρπασαν, εφόνευσαν, ηχμαλώτευσαν, και οι δυστυχείς Χριστιανοί κατέφευγαν πανταχόθεν προς το Τρίκερη. Ο δε Δράμαλης, αφήσας στρατεύμα εις φύλαξιν του Βώλου, επανήλθεν εις Λάρισσαν· αλλά, μαθών ότι ευσυστήθη εκ νέου ελληνικόν στρατόπεδον κατά το Μαλάχι πλησίον των Λεχωνίων, ωπισθοδρόμησε, συνήψε μάχην, ενίκησε και κατεδίωξε τους εχθρούς του μέχρι του ισθμού των Τρικέρων, όπου ευρών αντίστασιν επανήλθεν εις Λάρισσαν. Μόλις δε απηλλάχθησαν οι Έλληνες του δεινού τούτου εχθρού, και εσύστησαν πάλιν άλλο στρατόπεδον εν Λιθοκάστρω, πλησίον του μεγάλου χωρίου της Αργαλεστής, και έμειναν έκτοτε ανεπηρέαστοι, διότι ο Δράμαλης εθεώρει το μεν νεοσύστατον στρατόπεδον μικρού λόγου άξιον, την δε Μαγνησίαν υπεξούσιον· και τω όντι τέσσαρα μόνον χωρία, ο Λαύκος, το Προμίρι· η Αργαλεστή και τα Τρίκερη δεν είχαν προσκυνήσει· περιείχαν δε ψυχάς οκτακισχιλίας.

Από του πορθμού των Τρικέρων και του στομίου του μαλιακού κόλπου, αντικρύ της Λοκρίδος, της Βοιωτίας και της Αττικής μέχρι των Πρασιών (πόρτο Ράφτη) παρατείνεται νοτιοανατολικώς η μακρά και στενή νήσος Εύβοια, κοινότερον Εύριπος, μήκος έχουσα 160 μιλίων από του ακρωτηρίου Κηναίου (Λιθάδας) μέχρι Γεραιστού (Πλατανιστού), μέγιστον δε πλάτος 40 από Χαλκίδος μέχρι Κούμης. Η νήσος αύτη χωρίζεται της ξηράς διά πορθμού, πλάτος έχοντος επί μεν του προς τον Γεραιστόν στόματος 34 μιλίων, επί δε του προς το Κήναιον τριών. Ο τερπνότατος ούτος και μακρύς πορθμός, πού μεν πλατύς, πού δε στενός, κάπου δε φαινόμενος κλειστός και σχηματίζων λίμνην, καθίσταται στενότατος προς την Χαλκίδα. Επί δε της πλησίον Βοιωτικής γης έκείτο η Αυλίσ, όθεν απέπλευσε τα πάλοι εις Τρωάδα ο πολυάριθμος και πανελλήνιος εκείνος στόλος. Εν μέσω δε του στενοτάτου μέρους του πορθμού αναδύει βράχος διχοτομών τον πορθμόν, εφ' ου εκτίσθη πυργοειδές οχύρωμα· και το μεν προς την Βοιωτίαν είναι πλατύτερον και ρηχότερον, το δε προς την Χαλκίδα στενότερον και βαθύτερον, δι' ο και ευπλευστότερον· ζευγνύεται δε ο βράχος μετ' εκείνης μεν διά λιθίνης γεφύρας, ως 70 ποδών το μήκος, μετά ταύτης δε διά ξυλίνης και κινητής κατά το ήμισυ μόνον μακράς· η υποκάτωθεν δε ρύμη της περιφήμου παλιρροίας κατατέρπει την όρασιν και την ακοήν. Κείται δε η πόλις αύτη, η θεωρουμένη παρά τοις αρχαίοις και παρ' ημίν ούσα μητρόπολις της νήσου, επί της άκρας πλατείας γλώσσης, όλη περιτετειχισμένη, και φέρουσα εισέτι τα σύμβολα του αγίου Μάρκου επί του τείχους· και η μεν ανατολική πλευρά της χωρίζεται της ξηράς διά τινος χαρακώματος, αι δε τρεις άλλαι είναι θαλασσόβρεκτοι· εκείθεν δε του προαστείου υπό Χριστιανών κατοικουμένου περιεχαράκωσαν οι Τούρκοι επί της επαναστάσεως ικανήν γην χρήσιμον εις βοσκήν. Τόσω δε σημαντική εθεωρείτο πάντοτε η περί ης ο λόγος πόλις διά την θέσιν της, ώστε π έ δ α ς - τ η ς - Ε λ λ ά δ ο ς εκάλει ταύτην και την Κόρινθον Φίλιππος ο Μακεδών, ε π ι δ έ σ μ ο ς δε συμπεριλαμβανομένης και της Δημητριάδος, ως κυρίας των προς τα Τέμπη παρόδων, οι μεταγενέστεροι του Φιλίππου. Αντικρύ δε τη Χαλκίδος επί της Βοιωτικής ξηράς και επί λόφου 130 ποδών ύψος έχοντος κείται το φρούριον του Καραμπαμπά, επέχον τόπον ακροπόλεως ως υπερκείμενον της Χαλκίδος. Τω όντι ο κύριος αυτού είναι και κύριος αυτής. Θαυμάσιος είναι ο έμπροσθεν της Χαλκίδος κυκλοειδής και όλος φαινόμενος ανείσοδος λιμήν. Δύο φρούρια είχε προ της επαναστάσεως η νήσος, το της Χαλκίδος, και το της Καρύστου τα προς τον Γεραιστόν, υπό τα όρος της Όχης, το κοινώς άγιον Ηλίαν, διά την επί της κορυφής του εκκλησίαν του προφήτου· εν ουδετέρω δε των φρουρίων επετρέπετο επί τουρκοκρατίας διαμονή Χριστιανών.

Ἐν των σημαντικωτέρων χωρίων της Ευβοίας είναι η Λίμνη, αντικρύ του οπουντίου κόλπου, ἴτοι του κόλπου του Ταλαντίου. Οι πρόκριτοι του χωρίου τούτου ἔχοντος καί τινα πλοία, και ἄλλων τινῶν χωρίων, μαθόντες τα κατά την Ανατολικήν Ελλάδα, απεφάσισαν να υψώσωσι την επαναστατικὴν σημαίαν, και συνενοήθησαν μετά των Τρικεριωτῶν. Τας αρχάς δε του μαΐου οι καλοί οὔτοι γείτονες ἤλθαν εις βοήθειάν των, φέροντες τέσσαρα πλοία, πολεμεφόδια καί τινας στρατιώτας υπό τον Βαρούσαν Ανδρίτσου. Βλέποντες οι εν Ευβοία Τούρκοι ὅσα συνέβησαν πλησίον αὐτῶν, υπώπτευσαν μεν ἀπόβασιν εις την νήσον των, ἀλλά τόσον δεν υπώπτευσαν τους εντοπίους Χριστιανούς, ὥστε θέλοντες να φυλάξωσι παραλίους τινὰς θέσεις, ως τα Κανάτια και τον ἅγιον Νικόλαον, παρέλαβαν συναγωνιστάς πολλούς Χριστιανούς. Ἰδόντες δε ερχόμενα τα τρικεριωτικά πλοία προς εκείνα τα παράλια ἤρχισαν να τα τουφεκίζωσιν· αντετούφέκισαν τότε και οι καιροφυλακτούντες Λίμνιοι και οι των γειτονικῶν χωρίων, και οὕτως ἤρχισε και εκεί ο αγών. Οι Ἕλληνες υπερίσχυσαν κατά την πρώτην ταύτην σύγκρουσιν, ἀπέβησαν και οι ἐπὶ των πλοίων, συγκατεδίωξαν τους εχθρούς, εφόνευσαν ολίγους, και ηνάγκασαν τους λοιπούς να φύγωσιν. Μετά δε την φυγήν των συνήλθαν οι πρόκριτοι πολλῶν χωρίων εις Ξηροχώρι, διώρισαν τρεις σπλαρχηγούς, τον Βερούσην Μουσανάν, τον Νικολόν Ζαγωριανόν και τον Γιαννιόν Χαλκιάν, συνέλεξαν 2000 εντοπίους ἐνόπλους, και τους ἀπέστειλαν τους μεν διὰ ξηράς τους δε διὰ θαλάσσης εις ἀποκλεισμόν της Χαλκίδος διὰ της συμπράξεως και των πλοίων των Τρικέρων και της Λίμνης· ἀλλ' οι εν τῷ φρουρίῳ τούτῳ Τούρκοι ἐξήλθαν και συνήψαν μάχην κατά τον Τροχόν διαρκέσασαν πανήμερον. Οι Ἕλληνες ἐτράπησαν· και πρώτον μεν κατέλαβαν το Δερβένι, ἐκείθεν δε μετέβησαν εις την παραθαλάσσιον θέσιν Βρυσάκια, ὅπου και ὠχυρώθησαν· ἐμείναν δε εις ἀποκλεισμόν τα ἐντόπια πλοία της Λίμνης· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν μικρά και ἀδύνατα, ἐπεκράτει δε εν τῷ στρατοπέδῳ δυσἀρέσκεια κατά του Βερούση, τούτον μεν ἀπέβαλαν και τον αντικατέστησαν προσωρινῶς υπό του Σταύρου Βασιλείου Τομαρά, μετά ταῦτα δε υπό του συμπολίτου των Ἀγγελή Νικολάου Γοβρίνα, ἀνδρός γενναίου, ἐμπειροπολέμου και φιλοπάτριδος· ἐμίσθωσαν δε και μετέφεραν εκ του λιμένος της ἀγίας Μαρίας ως δυνατώτερον και καταλληλότερον διὰ τον ἀποκλεισμόν της Χαλκίδος, το πλοῖον του Ἀλεξανδρῆ Κριεζῆ υδραίου. Κατ' ἐκείνας τας ἡμέρας, ὁ ἐστί τον μάιον, ἤλθεν εις Εὐβοίαν και ἐτέθη υπό τας διαταγὰς του Ἀγγελή και ο Νικόλαος Κριεζώτης Εὐβοεύς, μετερχόμενος εν Ἀσία το ποιμενικόν ἔργον.

Ἀν και το κατά της Χαλκίδος σχέδιον δεν εὐδοκίμησεν, η προ μικροῦ ὅμως ἀναφθείσα λαμπὰς της επαναστάσεως εν Ευβοία δεν εσβέσθη διὰ την ἀποτυχίαν ταύτην ἢ την δύναμιν του εχθροῦ· ολίγον ὅμως ἔλειψε να σβεσθῆ διὰ την διχόνοιαν των Ἑλλήνων, ἐλθόντων κατ' αὐτάς τας πρώτας ἡμέρας εις ἀλληλομαχίαν, διότι ο προ ολίγου ἀποβληθεὶς της ἀρχηγίας Βερούσης, ξενολογήσας τετρακοσίους, ἤλθεν εις Λίμνην ἐπὶ σκοπῶ να την καύση προς ἐκδίκησιν· ἀλλ' ἀπέτυχε και ἐφυγε χάρις εις τον ἀρχηγόν Ἀγγελήν και εις τον συναγωνιστήν του Κριεζώτην. Μετά τα συμβάντα ταῦτα, ὁ ἐστί κατά τον ἰούνιον, οι εν Χαλκίδι Τούρκοι ἐστράτευσαν πάλιν κατά των εν Βρυσακίῳ Ἑλλήνων, σύροντες κανόνια, τους συνήντησαν εις Μάνικα, παράλιον θέσιν μίαν ὥραν μακρὰν του φρουρίου, και ἐπολέμησαν ὅλην την ἡμέραν. Οι Ἕλληνες, βοηθούμενοι υπό των πλοίων, ἔθραυσαν τους εχθρούς φονεύσαντες και πληγῶσαντες σχεδόν 100· ἐξ αὐτῶν δε ἐφονεύθησαν 11 και ἐπληγῶθησαν 15. Μετά δε την μάχην ταύτην οι μεν Τούρκοι ἐπανήλθαν εις Χαλκίδα, οι δε Ἕλληνες εις το στρατόπεδον.

Μετά την επανάστασιν της Ευβοίας όλη η Ανατολική Ελλάς ήτον εις πλήρη επανάστασιν και εις την κατοχήν των Ελλήνων εκτός τινων εν αυτή φρουρίων και των πόλεων Πατρατσικίου και Ζητουνίου.

Τα σπέρματα της Φιλικής Εταιρίας πεσόντα εν καιρώ εις την γην της Μακεδονίας, εκαρποφόρησαν. Καθ' ον χρόνον εξερράγη η ελληνική επανάστασις η Θεσσαλονίκη ετέλει εν ελλείψει πασά υπό μουτεσελήμην, τον Ισούφμπεην, άνθρωπον καχεντρεχή και αιμοβόρον. Ούτος λαβών αφορμήν να υποπτέυση, ότι ήσαν συνωμόται και εντός και εκτός της Θεσσαλονίκης, και εν αυτώ τω αγίω Όρει, εκάλεσε τους προεστώτας των υπό την δικαιοδοσίαν του επαρχιών, σκοπεύων να ζητήση κατά την τουρκικήν συνήθειαν ομήρους εις ασφάλειαν, ίσως δε και να κρατήση αυτούς· αλλ' οι προεστώτες, εν γνώσει όσων εμελετώντο, δεν υπήγαν· απέστειλαν δε δευτερεύοντάς τινας, και εκ της τάξεως αυτών εδόθησαν οι ζητηθέντες όμηροι. Τούτο επηύξησε τας υποψίας της τουρκικής Αρχής. Το μέρος δε το υπέρ παν άλλο ανησυχάζον τον Ισούφμπεην ήτο το άγιον Όρος, όπου ο Εμμανουήλ Παπάς, προεστώς των Σερρών και θερμός οπαδός της Φιλικής Εταιρίας, είχε πολλούς και ισχυρούς προσηλύτους· αλλ' επειδή δυνάμει αρχαίων προνομίων απηγορεύετο η είσοδος οθωμανικών στρατευμάτων, ο Ισούφμπεης έστειλε κατ' αρχάς στρατεύματα μόνον προς τον ισθμόν του αγίου Όρους, μεγάλως ενοχλούντα τους κατοίκους των μερών εκείνων· ηθέλησε μετά ταύτα να πιάση και τους προεστώτας του Πολυγύρου, πρωτευούσης των Χασίκων χωρίων, ως υποκινούντας ταραχάς, και διέταξε να στρατεύσωσι προς την ρηθείσαν κωμόπολιν ο μεν αρχηγός της πολιτοφυλακής της Παζαρούδας, Τσιρίμπασης, μετά 500 διά των ορέων, ο δε ταμίας του Ισούφπασα των Σερρών Χασάναγας, ο διοικών τα Χάσικα χωρία, μετ' άλλων 500 διά της πεδιάδος, και

Μάιος εισελθόντες την 17 μαΐου να συλλάβωσι τους προεστώτας, ν' αφοπλίσωσι τους κατοίκους, και να ενδιαμείνωσιν· αλλ' οι προεστώτες, μαθόντες όσα ετεκταίνοντο, εξήλθαν την 16 αναθέσαντες εις άλλους την προμήθειαν των αναγκαίων τροφών και καταλυμάτων του ερχομένου στρατού. Την εσπέραν δε της αυτής ημέρας στρατιώται του διοικητού της κωμοπόλεως περιφερόμενοι ύβριζαν τους προστυχόντας, και ετουφέκισαν καί τινας νέους. Το περιστατικόν τούτο και οι απειλητικοί των Τούρκων λόγοι, έτι δε και φόνοι συμβάντες σποράδην εντός του πασαληκίου, έδωκαν αφορμήν να πιστεύσωσιν οι κάτοικοι, ότι όλοι θ' απέθνησκαν εν στόματι μαχαίρας επί της εισόδου των στρατευμάτων. Εις πρόληψιν δε του κακού έδραξαν τα όπλα, επάτησαν το διοικητήριον την επαύριον, εφόνευσαν τον διοικητήν και τους περί αυτόν 18 στρατιώτας και εστράτευσαν αυθημερόν εις προφύλαξιν της κωμοπόλεως, οι μεν κατά του Τσιρίμπαση, οι δε κατά του Χασάναγα, και ούτως ηνάγκασαν αμφοτέρους να οπισθοδρομήσωσι. Ταύτα μαθών ο μουτεσελίμης της Θεσσαλονίκης έγεινε θηρίον· εσούβλισε τους δυστυχείς ομήρους των επαρχιών, και απεκεφάλισε τον επίσκοπον Κυτρών, τον Χριστόδουλον Μπαλάνον, τον Χρήστον Μενεξέν και τον Κυδωνιάτην· δισχιλίους δε άλλους Χριστιανούς εφυλάκισεν εν τω ναώ και τη αυλή της μητροπόλεως και εγύμνωσε πολλάς οικίας. Είχαν δε οι Τούρκοι συμπράκτορας θερμούς εν ταις αθεμιτοουργίαις τους κατοικούντας την πόλιν πολυαριθμους Εβραίους οπλοφορήσαντας και αυτούς κατά των Χριστιανών. Αλλά τα κακά ταύτα εξήψαν αντί να σβέσωσι την αποστασίαν· διότι κατά το παράδειγμα του Πολυγύρου όλα τα χωρία της επαρχίας και άλλα κατόπιν αυτών έδραξαν τα όπλα,

και πανταχόθεν συνέρρευσαν στρατεύματα, εξ ων εσυστήθησαν δύο στρατόπεδα, το μεν εκ Μαδεμοχωρι?? και Μοναχών εξελθόντων του αγίου Όρους υπό τας διαταγάς του Παπά, όστις ανηγορεύθη α ρ χ η γ ό ς - κ α ι - π ρ ο σ τ ά τ η ς - τ η ς - Μ α κ ε δ ο ν ί α ς, το δε εκ Χασικοχωρητών και Κασσανδρέων υπό τον οπλαρχηγόν Χάψαν Κασσανδρέα. Τα δύο δε ταύτα στρατόπεδα πολλάκις αψιμαχήσαντα προς τους εχθρούς υπερίσχυσαν· το υπό τον Χάψαν μάλιστα επροχώρησε μέχρι της Καλαμαρίας και κατεδίωξε τους Τούρκους δύο ώρας μακράν της Θεσσαλονίκης. Μεσούντος δε του Ιουνίου ο Μπαηράμπασας, ετοιμαζόμενος να στρατεύση εις Ανατολικήν Ελλάδα και Πελοπόννησον, έπεσεν εν πρώτοις πανστρατιά επί τον Παπάν, εστρατοπεδευμένον προς το βάθος του Στρυμονικού κόλπου (της Κοντέσσας), και τον εβίασε να υποχωρήση προς τα όρη· στραφείς δε μετά ταύτα και κατά του άλλου στρατοπέδου, ηνάγκασε και αυτό να υποχωρήση προς τα όρη. Εντεύθεν εμψυχωθέντες οι εν Θεσσαλονίκη Τούρκοι, παραλαβόντες και τους Εβραίους, επροχώρησαν μέχρι των Βασιλικών, 4 ώρας μακράν της Θεσσαλονίκης, όπου ηύραν 200 Έλληνας οπλοφόρους υπό τον Χάψαν. Γενναίως επολέμησαν κατ' αρχάς οι ολίγοι ούτοι, αλλ' ενικήθησαν διά τον μικρόν αριθμόν των, και επί τέλους ετράπησαν· εφονεύθησαν δε 60 εν οϊς και ο πολλού επαίνου άξιος αρχηγός· οι δε Τούρκοι και οι Εβραίοι, εμβάντες εις την κώμην, την έκαυσαν φονεύσαντες και ανδραποδίσαντες τους κατοίκους. Άλλη μάχη, επίσης δυστυχής, συνέβη μετά τινας ημέρας κατά την Γαλάτισταν, 2 ώρας απέχουσιν των Βασιλικών ανατολικώς. Οι Τούρκοι έκαυσαν και την κώμην εκείνην, τους δε εν αυτή Χριστιανούς, τους μεν εφόνευσαν, τους δε ηνδραπόδισαν. Οι Έλληνες μετά τα δυστυχήματα ταύτα απεσύρθησαν, οι μεν εις Κασσάνδραν, οι δε εις άγιον Όρος, καί τινες εις τα επί της Σιδωνίας χωρία, Παρθενώνα και Συκιάν.

Η χερσονήσος Κασσάνδρα ή ελληνικότερον Κασσάνδρεια, είναι η το πάλαι γνωστή Πελλήνη και παλαιότερον Φλέγγρα· προέχει εις την θάλασσαν μεταξύ του Θερμαϊκού και Κορωναίου κόλπου ως 40 μίλια μέχρι του ακρωτηρίου Κανάστρου, κοινώς λεγομένου Παλιούρι. Επί του ισθμού δε της χερσονήσου ταύτης κείται το χωρίον Πινάκα, όπου έκειτο άλλοτε η Ποτίδαια, η τόσων λογομαχιών και κακών πρόξενος μεταξύ Αθηναίων και Μακεδόνων· το δε πλάτος του ισθμού είναι περίπου 450 οργυιών. Οι Έλληνες, αφ' ού συνηθροίσθησαν εντός της χερσονήσου, έκοψαν τον ισθμόν τούτον· εντεύθεν δε της τομής ωχυρώθησαν κατ' αρχάς 2700 οπλοφόροι εντόπιοι στήσαντες και Κανόνια εκ Ψαρών μετακομισθέντα· βοηθούντο δε και υπό δύο Λιμνίων πλοίων· εισήλθαν μετά ταύτα εις την χερσονήσον και 400 Ολύμπιοι υπό τους οπλαρχηγούς Λιακόπουλον και Μπίνον. Επί δε του αγίου Μάμαντος αντεστρατοπέδευσαν και ωχυρώθησαν τριπλάσιοι Τούρκοι, οίτινες αφού άπαξ επί αποπείρα εφόδου επλησίασαν μέχρι της τομής και απεκρούσθησαν, περιωρίσθησαν εις ακροβολισμούς αποβαίνοντας συνήθως προς βλάβην των. Οι δε εντός της χερσονήσου Έλληνες, έχοντες τα ανωτέρω πλοία και ικανά πλοιάρια, απέβαιναν συχνάκις εις διάφορα μέρη διά νυκτός και ηνόχλουν τους εχθρούς. Και ταύτα μεν τα κατά την Μακεδονίαν τω καιρώ εκείνω.

Μεταβαίνοντες δε ήδη εις τα της Κρήτης, κρίνομεν αναγκαίον να θεωρήσωμεν πρώτον την εσωτερικήν κατάστασιν αυτής.

Ουδαμού της αποστατησάσης Ελλάδος ο αριθμός των Τούρκων ως προς τον των Χριστιανών ήτο τόσο πολύς, ή ο χαρακτήρ αυτών τόσο κακοποιός, ή το σύστημά των τόσο ολέθριον, όσον εν Κρήτη· 290,000 ελογίζοντο όλοι οι κάτοικοι της νήσου, εξ ων οι μιν 160,000 ήσαν Χριστιανοί, οι δε 130,000 Τούρκοι (β). Αλλ' οι Χριστιανοί ουδεμίαν είχαν των δημοτικών ελευθεριών, ων απελάμβαναν οι των άλλων μερών της Ελλάδος ομόπιστοί των· ως είλωτες εθεωρούντο, και είλωτες ήσαν· τα τέκνα των ηρπάζοντο καθ' ημέραν ή εις υπηρεσίαν των Τούρκων ή εις θεραπείαν των αισχρών ορέξεών των, και οι ιδρώτες των εχρησίμευαν εις τροφήν και ηδυπάθειάν των. Υπό τρεις πασάδας ετέλει η νήσος. Το Μεγάλον Κάστρον (Ηράκλειον), η Ρεθύμνη, και τα Χανιά (Κυδωνία) ήσαν αι πόλεις όπου έδρευαν· αλλ' ουδείς των τριών, εξ ων ο του Μεγάλου Κάστρου έφερε τίτλον βεζίρη, εξουσίαζε την Κρήτην· την εξουσίαζεν η μάχαιρα των εντοπίων Τούρκων φοβίζουσα πολλάκις και αυτούς τους πασάδας· ο τυχών Τούρκος, διότι ήτο Τούρκος, ύβριζεν, εξύλιζεν, επιστόλιζεν, εγύμνονε τον τυχόντα Χριστιανόν, διότι ήτο Χριστιανός, και ποτέ δεν επαιδεύετο όσον αξιόποινος και αν ήτο η διαγωγή του· οι αγάδες ηγόραζαν διά βίου τας προσόδους των χωρίων, και τοιουτοτρόπως μετήρχοντο, μηδενός εναντιουμένου, πάσαν εξουσίαν επί των Χριστιανών, ως αυθένται επί δούλων (γ)· επί τω θανάτω δε των πατέρων διεδέχοντο συνήθως την εξουσίαν οι υιοί, ώστε η δουλεία απέβαινε κληρονομική. Εντεύθεν ευκόλως δύναται τις να συμπεράνη πόσον έπασχεν ο χριστιανικός λαός. Μόνοι οι ορεσίτροφοι απέφευγαν τα κακά ταύτα· μεταξύ δε τούτων διέπρεπαν οι Σφακιανοί κατοικούντες τραχείαν και βουνώδη γην υπό τας κορυφάς των Λευκών ορέων. Ο ολίγος ούτος λαός είναι ανδρείος και εμπειροπόλεμος, αλλ' άτακτος και φιλόρπαξ, καθώς όλοι οι μη ζώντες υπό νόμον, και μάλλον αδιοίκητος ή αυτοδιοίκητος.

Η Κρήτη έπαθε θρησκευτικώς ό,τι δεν έπαθεν άλλο μέρος της αποστατησάσης Ελλάδος, διότι ουδέν άλλο υπέστη όσα πολιτικά κακά υπέστη η νήσος εκείνη.

Πολλούς αιώνας προ της πτώσεως της λοιπής Ελλάδος υπό τον οθωμανικόν ζυγόν, εν έτει 653 μετά Χριστόν, επατήθη η Κρήτη υπό των περί τον Μοάβιον στρατηγόν του Οσμάν - καλίφη Αράβων· κατεξουσιάσθη δε υπό των εξ Ισπανίας κατάδιωχθέντων και κατασταθέντων μέχρι τινός εν Αλεξάνδρεια ομοφύλων αυτών μεσούντος του ι' αιώνος, και διέμεινεν υπεξούσιος έως ου τους εξήλασε Νικηφόρος ο Φωκάς επί του αυτοκράτορος Ρωμανού, εγγόνου Βασιλείου του Μακεδόνο. Υπό την μακράν δε ταύτην αραβικήν ή σαρακινήν εξουσίαν πάμπολλοι των εγκατοίκων ηλλαξοπίστησαν, αλλ' επανήλθαν εις την θρησκείαν των πατέρων των επανελθούσης της πατρίδος των υπό την βυζαντινήν αυτοκρατορίαν· ηλλαξοπίστησαν δε πάλιν πεσούσης της πατρίδος των υπό τον οθωμανικόν ζυγόν.

Σκληροί και αιμοβόροι πάντοτε οι Κρήτες Τούρκοι, καθώς τους παρεστήσαμεν, εύκολον είναι να συμπεράνη τις πόσον εξεμάνησαν κατά των Χριστιανών, μαθόντες τας εν Πελοποννήσω ταραχάς. Υποπτεύοντες όμως ότι δάκτυλος ρωσικός τας υπεκίνει, δεν εκακοποίησαν τους Χριστιανούς κατ' αρχάς ειμή σποράδην, και έβαλαν κατά νουν να προφυλαχθώσι μάλλον ή να βλάψωσι· διά τούτο αφώπλισαν τους κατά τας πόλεις και τα πέριξ χωρία, τους κατεδίκασαν να εργάζωνται καθ' ημέραν υπό εργοδιώκτας εις επισκευήν και εφοδιασμόν των φρουρίων, και μετεκάλεσαν εις το Μεγάλον Κάστρον τους αρχιερείς

των ανατολικών επαρχιών.

Αν και η επανάστασις εξηπλώθη καθ' όλην την Πελοπόννησον και διεδόθη και εις το Αιγαίον, αν και πλοία υπό σημαίαν ελληνικήν εφάινοντο κατά τα παράλια της Κρήτης, οι κάτοικοι αυτής Χριστιανοί και οι επί των πεδινών και οι επί των ορεινών τόπων δεν εσείσθησαν παντάπασι· οι δε αρχιερείς κατέβαλαν πάσαν φροντίδα εις διατήρησιν της ησυχίας καθ' όλην την νήσον εκδώσαντες εγκυκλίους προς τους υπό την ποιμαντορίαν των, δι' ων εξύμνουν τας απείρους προς αυτούς αγαθοεργίας της υψηλής Πύλης, και τους εσυμβούλευαν να προσέχωσιν αυστηρώς μη τύχη και διά κακοβούλων και απατηλών εισηγήσεων αποπλανηθώσιν, ως οι αχάριστοι Πελοποννήσιοι, από της σωτηρίου οδοῦ της προς την Πύλην υποταγής των· ενήργουν δε εν ειλικρινεία, διότι έβλεπαν παν κίνημα επαναστατικόν τείνον εις εξολόθρευσιν των Χριστιανών, και έσπευδαν να μαλάξωσι την σκληράν και αιμοχαρή καρδίαν των εντοπίων Τούρκων διά πλουσίων δωρεών· αλλά τα θηρία δεν ανθρωπίζονται.

Πρό τινος καιρού είχαν συστηθή εν ταις πρωτευούσαις των Χανιών και της Ρεθύμνης δύο αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Αν και η περί της συστάσεως αυτών άδεια ηγοράσθη δι' αδράς δαπάνης, και η διδασκαλία ήτον η συνήθης, τα σχολεία ταύτα εθεωρήθησαν σχολεία αποστασίας και πολέμου, εκλείσθησαν μεσούντος του μαρτίου, και οι διδάσκαλοι εφυλακίσθησαν.

Μάιος Κατ' αίτησιν δε του όχλου εφυλάκισεν ο πασάς των Χανιών Λατίφης, αρχομένου του μαΐου, και τον επίσκοπον Κισάμου, ως δήθεν υποκινούντα εις επανάστασιν τους Χριστιανούς· μετά δέ τινας ημέρας, οχλαγωγίας δευτέρας γενομένης, φοβηθείς παρέδωκε τον δυστυχή επίσκοπον εις τον όχλον επ' ελπίδι να τον καθησυχάση μη αναλογισθείς ότι ο ενδίδων εις παράφορον και μανιώδη όχλον τον θρασύνει και τον φέρει εις δεινότερα. Παραλαβών ο όχλος τον επίσκοπον, τον εβασάνισε, τον επόμπευσεν ημίγυμνον διά των οδών και την 19 τον εκρέμασεν έξω της πόλεως· εκρέμασε συγχρόνως και τον διδάσκαλον του αλληλοδιδασκτικού. Τούτου δε γενομένου εζήτει ο θηριώδης όχλος την άδειαν να σφάξη και όλους τους εν τη πόλει Χριστιανούς· επελθόντος όμως του ραμαζανίου, ανεβλήθη η γενική σφαγή.

Ιούνιος Αλλά την 17 Ιουνίου ηνοιχθησαν αι οπλοθήκαι εις εφοπλισμόν των Τούρκων, υψώθησαν και περιεφέροντο εις όλην την πόλιν σημαίαι πολέμου, και επροοιμίασε την μέλλουσαν καταστροφήν ο φόνος δυστυχούς τινος σιδηρουργού εν ώ ειργάζετο. Την δε ακόλουθον ημέραν, ό εστι την τελευταίαν του ραμαζανίου, εξεδόθη ο προ πολλού ζητούμενος ορισμός του πασά και ανεγνώσθη και φετφάς εις εξολόθρευσιν των Χριστιανών. 30 εξ αυτών (διότι οι άλλοι επρόλαβαν και έφυγαν) είχαν απομείνει εν τη πόλει υπό την προστασίαν αγάδων τινών, και τους 30 ο όχλος εθανάτωσεν αυθημερόν, εν οίς και τον διερμηνέα του πασά, εγύμνωσε δε και την μητρόπολιν αρπάσας τα ιερά σκευή και τα άμφια· την δε επιούσαν νύκτα εξήλθε της πόλεως, 20 χωρία και πολλά μοναστήρια έκαυσε, όσους Χριστιανούς ηύρεν όλους εξολόθρευσε πνίξας σφάξας καύσας και κρεμάσας, και δι' όλης δεκαπενθημερίας επώλει εν τη αγορά των Χανιών γυναίκας· εν ενί λόγω πάσα ημέρα ολοκλήρου μηνός ήτον ημέρα φρίκης, και η εξοχή των Χανιών θέατρον

καταστροφής και ερημώσεως (δ).

Η δεινή αυτή θέσις των τρισαθλίων Χριστιανών ηνάγκασε πολλούς κατοικούντας τα πεδινά ν' αναβίωσι χάριν ασφαλείας εις τα όρη, και να καταφύγωσι κυρίως εις Σφακιά. Εφάνη δε κατ' εκείνας τας ημέρας εν τη νήσω της Κρήτης ό,τι ουδαμού εφάνη της Ελλάδος. Καθ' ον καιρόν οι ειδωλολάτραι αυτοκράτορες κατεδίωκαν τους Χριστιανούς, πολλοί εις αποφυγήν βασάνων ελάτρευαν παρρησία τα είδωλα, αλλ' εν κρυπτώ τον Χριστόν· τοιούτον τι συνέβη εν τη Κρήτη, επί της τελευταίας υποδουλώσεώς της. Τινές των πλουσιωτέρων οικογενειών του μεγάλου Κάστρου και των γειτονικών αυτού μερών εδέχθησαν μεν αναφανδόν τον ισλαμισμόν εις ασφάλειαν ζωής, τιμής και περιουσίας, επρέσβευαν όμως μυστικώς τα του ευαγγελίου, και ανέτρεφαν κατά τον αυτόν τρόπον τα τέκνα των. Τοιούτοι ανεφάνησαν, αρχομένης της επαναστάσεως, εις έκστασιν Τούρκων και Χριστιανών, μεταξύ άλλων και οι ισχύοντες Κουρμούλαι, οίτινες ομολογήσαντες παρρησία την εν κρυπτώ χριστιανικήν θρησκείαν των, και δράξαντες τα όπλα, μετέβησαν από του επί της ευκάρπου πεδιάδος της Μεσκράς χωρίου των Κουσέ εις Σφακιά, εγκαταλείψαντες όλην την πλουσίαν περιουσίαν των, και έτοιμοι να χύσωσι το αίμα των υπό την σημαίαν του σταυρού· μετέφεραν δε εις Σφακιά και όλους τους χωρικούς των Χριστιανούς. Ήσαν δε οι μεταναστάντες ψυχαί 1200.

Μόλις τον τελευταίον μάρτιον έλαβαν οι Σφακιανοί αμυδράν τινα ιδέαν της Εταιρίας, ελθόντος προς αυτούς Νικολάου τινός Βαρελζόγλου ή κατ' άλλους Καρατσά, αποστόλου της Εταιρίας. Τοις είπεν ο απόστολος ό,τι έλεγαν οι λοιποί, δηλαδή ότι όλα τα βοηθήματα θα ήρχοντο εντός ολίγου εκ της Ρωσσίας· διά τούτο ουδεμία ετοιμασία προϋπήρχεν. Είχε καταπλεύσει εις Λούρον, λιμένα των Σφακιών, μεσούντος του απριλίου, πλοίον φέρον προς αυτούς δωρεάν, αλλ' επί πλαστή πωλήσει διά το ανύποπτον, ικανήν ποσότητα πυριτίδος και μολύβδου· αλλά το πλείστον μέρος της πολεμικής ταύτης ύλης διεσκόρπισαν οι Σφακιανοί, πιστεύοντες όσα τοις έλεγεν ο απόστολος. Εν τοσούτω είτε έτοιμοι είτε ανέτοιμοι δεν ημπορούν να μείνωσιν ακίνητοι. Τα παθήματα των λοιπών Χριστιανών της Κρήτης τοις έλεγαν καθαρά τι θα επάθαιναν και αυτοί· ήξευραν ότι οι Τούρκοι εμελέτων να πατήσωσιν επί του μπαϊραμίου τα βουνά των, αν δεν παρέδιδαν ως οι άλλοι τα όπλα· ηύραν δε προθύμους συναγωνιστάς και τους Ριζίτας, ό εστι τους επί της αρκτικής υπωρείας των αυτών βουνών Χριστιανούς, εν οις διέπρεπαν οι κατοικούντες τα σημαντικότερα δύο χωρία, Λάκκους και Θέρισον· συνηνώθησαν και οι Μεσαρίται, Αποκωρονίται, Αγιοβασιλίται και άλλοι, διηρέθησαν εις διάφορα σώματα και πρώτοι οι περί τον Γιάννην Χάλην, τον Παπαδανδρέαν και τον Μουστογιάννην προσέβαλαν την 14 εχθρούς εξελθόντας επί ληλασία κατά το εν τη επαρχία των Χανιών Λούλον, τους έβλαψαν και τους έτρεψαν. Τούτου γενομένου, ο μεν Γεώργης Δασκαλάκης ο και Τσελεπής, ο Σήφακας Κωνσταντουδάκης, ο Ανδρέας Φασουλής, οι κατά το Λούλον αριστεύσαντες και άλλοι εστράτευσαν εις Κεραμεία, εν τη επαρχία και αυτά των Χανιών, εκτύπησαν τους εκεί εχθρούς και τους διεσκόρπισαν· κατέλαβαν δε και διαφόρους πλησιοχώρους θέσεις εν αις και το ορεινόν χωρίον Μαλάξαν, όπου πολλάκις εφορμήσαντας τους εχθρούς απέκρυσαν συνεργεία και του παρασκηνούντος Αναγνώστη Παναγιώτου. Οι δε υπό τον Ρούσον Μπουρδουμπάν, τον Αναγνώστην Παπαδάκη, τον Αντώνην Μελιδώνη, τους Δεληγιαννάκας, τους Σουδερούς και άλλους, εν οις και ο εις των δύο αδελφών Κουρμούλων, ο άλλοτε Χουσεϊναγας, και νυν Μιχάλης και οι δύο του υιοί, επάτησαν τας επαρχίας Αποκορώνου, Ρεθύμνης και αγίου Βασιλείου, έπεσαν επί το

οχύρωμα του Αρμυρού και το εκυρίευσαν, απέκλεισαν εντός δυνατού πύργου κειμένου εν τω Προσνέρω εκατόν Τούρκους υπό τον Αληδάκην μετακομίσαντες εκ του Αρμυρού και κανόνια, συνήψαν δεινήν μάχην παρά τας Καλύβας, όπου εστάθμευαν εχθροί εξελθόντες των Χανιών, έπαθαν και εκινδύνευσαν κατ' αρχάς, αλλ' επιτεθέντων όπισθεν των περι τον Δασκαλάκην και Σήφακαν, εκραταιώθησαν και υπερίσχυσαν. Οι αυτοί απήντησαν μετ' ολίγον διακοσίους εχθρούς υπό τους επί κακουργία γνωστούς Ισμαήλ Κουντούρην και Γλυμίδην κατά τον Αϊγιάννην (Καϋμένον), τους περιεκύκλωσαν, επήραν δύο σημαίας και εσκότωσαν αμφοτέρους τους αρχηγούς ανδρείως μαχομένους. Και άλλα άλλων Τούρκων και Χριστιανών συγκρούσεις πολλαχού κατά τους αυτούς καιρούς συνέβησαν, εν αις οι Χριστιανοί ως επί το πλείστον υπερίσχυσαν. Μετά δε την κατά τον Αϊγιάννην μάχην επροχώρησαν οι νικηταί εις Αμπαδιάν εν τη επαρχία Αμαρίου, έτρεψαν τους αγρίους κατοίκους των χωρίων αυτής, συνέλαβαν ζώντα τον επ' ανδρία ονομαστόν Ντελή - Μουσταφάν, τον εφόνευσαν μη θελήσαντα να βαπτισθή και έκαυσαν τινά των χωρίων. Εκείθεν έπεσαν εις την Επισκοπήν εκ τριακοσίων σχεδόν οικιών συγκεκριμένην, των πλείστων τουρκικών, έκαυσαν πολλές αυτών, έκαυσαν το εν αυτή ζαμίον και την πλουσίαν τουρκικήν βιβλιοθήκην και εφόνευσαν καί τινας· φθάσαντες δε εις Ατσιπόπουλον εκκυκλώθησαν αίφνης υπό δισχιλίων Τούρκων εφορμησάντων εκείθεν, επολεμήθησαν και ηναγκάσθησαν να εξέλθωσι του χωρίου, αλλ' ούτε απεμακρύνθησαν, ούτε έπαυσαν ενοχλούντες τους πλησίον εχθρούς. Παρέπλεαν δε καί τινα Κάσσια πλοία υπό τον Θεοδωρήν Κανταρτσήν εις ενίσχυσιν του αγώνος.

Ανίκανοι δε οι Χανιώται και οι Ρεθύμνιοι Τούρκοι να βλάψωσιν αυτοί μόνοι τους εχθρούς των, ούς εφρύατταν βλέποντες έξωθεν σχεδόν των πυλών των φρουρίων, επεκαλέσθησαν την σύμπραξιν των Καστριών και άλλων εις καταδίωξιν των.

Έμελλεν εν τούτοις, αφ' ού τόσοσιν αθών χριστιανικών αίμα εχύθη τήδε κακείσε εντός της Κρήτης, να χυθή και το ιερώτερον και πολυτιμότερον επ' αυτού του αγίου θυσιαστηρίου, καθ' ην ώραν εδοξολογείτο ο Ύψιστος.

Έδρευαν εν τω Μεγάλω Κάστρω ο αρχιεπίσκοπος της νήσου Γεράσιμος και ο επί ψιλώ ονόματι επίσκοπος Διουπόλεως· είχαν προσέλθει επί τη προσκλήσει της τουρκικής Αρχής και οι επίσκοποι των ανατολικών επαρχιών, ο Κνωσσού, ο Χερονήσου, ο Λάμπης και ο Σιτειάς. Όλοι δε οι εν τω φρουρίω Χριστιανοί, κληρικοί και λαϊκοί, μηδ' αυτών των αρχιερέων εξαιρουμένων, ειργάζοντο εις τα του φρουρίου όχι μόνον τας καθημερινάς, αλλά και τας εορτάς μετά την απόλυσιν της εκκλησίας. Την 23 προ της ανατολάς του ηλίου εκλείσθησαν αίφνης αι πύλαι, ώρμησε πλήθος αιμοχαρών Τούρκων φρουαττόντων και ξιφηφορούντων εις την μητρόπολιν, και απαντήσαντες καθ' οδόν δύο Χριστιανούς, Χαλκωματάδας επονομαζομένους, πορευομένους και αυτούς εις το αυτό μέρος, τους εφόνευσαν. Εντεύθεν προσιμιάσαντες εχύθησαν εντός της μητροπόλεως· και κλείσαντες τον πυλώνα έπεσαν κατά των εν αυτή χριστιανών ως λέοντες ορυόμενοι· και πρώτον μεν εφόνευσαν 75 κοσμικούς, προσμένοντας εν τη αυλή τους αρχιερείς, ίνα συναπέλθωσιν εις τας συνήθεις εργασίας των· μετά ταύτα δε ανέβησαν άλλοι μεν εις τα επάνω, άλλοι δε εις το κάτω συνοδικόν, και εφόνευσαν τον αρχιεπίσκοπον και τους πέντε επισκόπους. Μεθύσαντες από του αίματος αυτών, επατήσαν και αυτήν την εκκλησίαν, εν ώ εψάλλετο η ακολουθία, και ο τόπος των θείων δοξολογιών, των οικτιρμών και της αγιότητος έγεινε

τόπος βλασφημιών, αιμάτων και πάσης βδελυρίας· εισήλθαν μετά ταύτα εις τα άγια των αγίων και αιματόβαψαν το αναίμακτον θυσιαστήριον, μαχαιροκόψαντες τον ιερουργούντα· και τα μεν σώματα των αρχιερέων και κληρικών εισέτι σπαράττοντα έρριψαν εις τας οδούς, έκοψαν δε την γηραιάν κεφαλήν του αρχιεπισκόπου, και άλλοι μεν εμπήξαντες αυτήν επί ξύλου την επόμπευσαν διά της πόλεως και την έφεραν ενώπιον του βεζίρη Σερήφπασα, άλλοι δε εχύθησαν εις τας οδούς της πόλεως σπώντες τας θύρας των χριστιανικών οικιών και των εργαστηρίων, και τους μεν άνδρας φονεύοντες, εν οίς και τους δύο αδελφούς του αρχιεπισκόπου, τας δε νέας γυναίκας καταισχύνοντες, πολλά δε παιδιά περιτέμνοντες. Η πόλις εν ενί λόγω ωμοίαζε τρεις ώρας πόλιν δορυάλωτον. Μετά ταύτα ηνοιχθήσαν αι πύλαι και διεσπάρησαν οι ανθρωποκτόνοι εις τα χωρία, φονεύοντες όλους τους άνδρας όσοι δεν επρόφθασαν ν' αναβώσιν εις τα όρη. Σκοπός δε αυτών ήτον ουδ' ένα άνδρα Χριστιανόν ζώντα ν' αφήσωσι· διά τούτο καταφθάσαντες 27 εν τω χωρίω Βενεράτω, και τους 27 εθανάτωσαν. Μόλις το δειλινόν εξέδωκεν ο βεζίρης ορισμόν να παύση η ανθρωποκτονία, και να φυλακισθώσιν οι εναπομείναντες Χριστιανοί, ως αναγκαίοι να εργάζωνται· έκτοτε έπαυσαν οι εν τη πόλει φόνοι· αλλ' η διαρπαγή των οικιών και των εργαστηρίων διήρκεσεν όλην την νύκτα και όλην την επιούσαν ημέραν. 730 ελογίσθησαν οι εν τω Μεγάλω Κάστρω θανατωθέντες κατ' εκείνην την ημέραν. Πausάσης δε της σφαγής, ήρχισεν η φυλάκισις· οι κρυπτόμενοι Χριστιανοί ανευρισκόμενοι εσύροντο εις τας φυλακάς, και τόσον απανθρώπως ερραβδίζοντο, ώστε τινές απέθαναν πριν φυλακισθώσι· πολλοί δε των φυλακισθέντων εξεψύχησαν βασανιζόμενοι.

Τα συμβάντα ταύτα μαθών αγάς τις, έχων υπό την εξουσίαν του χωρία τινά εν τη ανατολική επαρχία της Κρήτης, Σιτεία, ο Χατσή - αφεντάκης, εμάνδρευσε εντός της αυλής του τους χωρικούς του Χριστιανούς ως διακοσίους, επί λόγω ότι ήθελε να τοίς λαλήση, και κλείσας την αυλόθυραν τους εφόνευσε, έχων συνεργούς τους συγγενείς του, τους επιστάτας των χωρίων του και άλλους Τούρκους· ο δε πασάς, μαθών το γεγονός, υπερεπήνεσε τον πολύν ζήλον και την αφιλοκέρδειαν του χριστιανοβόρου αγά. Μετά τινας δε ημέρας ο εν Ρεθύμνη Οσμάμπασας εκάλεσε και αυτός τους ηγουμένους διαφόρων μοναστηρίων και διαφόρους ιερείς των εν τοίς χωρίοις των επαρχιών Μυλοποτάμου και Αμαρίου επί λόγω να διανείμη δι' αυτών τοίς ομοπίστοις των έγγραφέα του εις ασφάλειάν των· συνελθόντας δε τους εθανάτωσεν όλους· ενί λόγω, εκτός των άλλων μεγάλων συμφορών των εν Κρήτη Χριστιανών, χίλιοι τουλάχιστον αθώοι, εν οίς και επτά αρχιερείς, εθανατώθησαν ταις θλιβεραίς εκείναις ημέραις.

Οι δε Ρεθύμνιοι και Χανιώται Τούρκοι, πάσχοντες διά ξηράς, ουδέ την διά θαλάσσης συγκοινωνίαν είχαν ελευθέραν, διότι την διέκοπταν παραπλέοντα μεταξύ των δύο φρουρίων τα πλοία της Κάσσου. Αλλ' ευρόντες προθύμους αντιλήπτορας τους Καστρινοίς, τους Κισαμίους και τους Σελινιώτας, ων την σύμπραξιν επεκαλέσθησαν, απεφάσισαν να πατήσωσι τα Σφακιά οι μεν εντεύθεν οι δε εκείθεν. Ολίγοι ήσαν οι ενδιαμέμοντες οπλοφόροι Χριστιανοί, διότι οι πολλοί ήσαν ήδη διεσπαρμένοι εις άλλας θέσεις· διέμεναν δε οι πλείστοι εν τω χωρίω Ασκούφω, κατείχαν τινές και τον Καλλικράτην.

Ιούλιος Αρχομένου του Ιουλίου εξεστράτευσαν πρώτοι οι Καστρινοί και οι Ρεθύμνιοι, συνηνωμένοι, ους ιδόντες εφορμώντας οι κατέχοντες τον Καλλικράτην, τον εγκατέλειψαν, οι δε Τούρκοι τον έκαυσαν, και καταλαβόντες την επαύριον τον

Ασκύφον κατέστρεφαν τα πέριξ. Αλλ' οι καταλιπόντες τα δύο χωρία οπλοφόροι Χριστιανοί, ενισχυθέντες μετ' ολίγον υπό τινων άλλων πολλαχόθεν προσελθόντων, τους προσέβαλαν αίφνης εν αφοβία διάγοντας και αμερινία, και τους απεδίωξαν. Επήλθαν άλλοθεν και οι Κισάμιοι και οι Σελινιώται, αλλ' ευρόντες αντιπάλους κατά τα Ποροσάλια ετράπησαν και αυτοί. Την δε 4 εξεστράτευσαν οι Χανιώται υπό τον Οσμάμπασαν φέροντες και 4 κανόνια· πορευόμενοι εις Λάκκους και Θέρισον απήντησαν την επαύριον λίαν πρωί κατά το χωρίον Φουρνές, τους περί τον Δασκαλάκην, τον Βασίλην Χάλην και τον Φασούλην, και προχωρούντες εις το δάσος προς το χωρίον Μεσκλά, επολέμουν αμφιρρεπή και δεινόν πόλεμον μέχρι του δειλινού· αλλ' επελθόντων άλλοθεν κατ' εκείνην την ώραν των περί τον Αναγνώστην Παναγιώτου, τον Ανδρέαν Παπαπωλάκην και τον Σταμάτην Ανωγειανόν, ηναγκάσθησαν να τραπώσιν, εγκαταλείψαντες ζώα, πολεμεφόδια, σημαίας και τα 4 κανόνια. Υπερτριακόσιοι εξ αυτών εφονεύθησαν και 40 ηχμαλωτίσθησαν· όλοι δε οι αιχμαλωτισθέντες απέθαναν εν στόματι μαχαίρας· εφονεύθησαν και εκ των Ελλήνων 20, και επληρώθησαν 40· διεκρίθησαν δε επ' ανδρία οι Λακκιώται, και εξόχως ο Σαρηδαντώνης και ο Νικολουδάκης· ήσαν δε όλοι οι συγκρουσθέντες, Χριστιανοί μεν εννεακόσιοι, Μωαμεθανοί δε υπερδισχίλιοι. Και ούτοι μεν επανήλθαν πανταχόθεν κατησχυμένοι εις τα ίδια, οι δε Χριστιανοί κατέλαβαν και αύθις τας προτέρας θέσεις αγαλλόμενοι. Επεχείρησαν πολλοί Καστρινοί και τινες Ρεθύμνιοι νέαν εκστρατείαν μεσούντος του αυτού μηνός εις Σφακιά υπό τον επ' ανδρία τιμώμενον Καούσην· και κατ' αρχάς μεν ευδοκίμησαν και κατέλαβαν την 16 και τον Ασκύφον· αλλά δεινώς προσβληθέντες υπό του Πρωτοπαπαδάκη, του Ρούσου, του Πωλογιωργάκη, του Παπαδάκη και του Δασκαλάκη, ηναγκάσθησαν να στρέψωσι τα νώτα, και διερχόμενοι το στενόν του Κατρέως πολλά έπαθαν· παραλαβόντες δε τους εν τω πύργω του Αληδάκη, ον οι Έλληνες μετά ταύτα ανέτρεψαν, επανήλθαν εις τα ίδια. Παρακολούθησαν τούτους, αγνοούντες την τροπήν των, άλλοι άλλοθεν Καστρινοί υπό τον Γερλή - κεχαγιάν, αλλά και αυτοί ηττηθέντες κατά την Άμπελον, και αιχμαλωτισθέντος και φονευθέντος του αρχηγού, επαλινδρόμησαν εις τα φρούρια. Εξώρμησαν την 25 τινές των εν τω φρουρίω των Χανιών επί τους παρασκηνούντας Έλληνας, αλλ' ουδέν ουδ' αυτοί κατώρθωσαν.

Τοιαύτη ήτον η πολεμική θέσις των Κρητών λήγοντος του Ιουλίου.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Διασκορπισμός των περί την Καρύταιναν Ελλήνων - Συγκρούσεις Τούρκων και Ελλήνων περί την Τριπολιτσάν - Απόβασις του κεχαγιά του ηγεμόνος της Πελοποννήσου εις Πάτρας και ευτυχής αυτού άνοδος εις Τριπολιτσάν. - Μάχαι Βαλτετσίου και Δολιανών.

ΕΝ ώ οι Έλληνες ανέμεναν, ως είπαμεν, ώρα τη ώρα την πτώσιν του παλαιοφρουρίου της Καρυταινης και διεπραγματεύοντο περί τούτου, έμαθαν οι εν Τριπολιτσά Τούρκοι την δεινήν θέσιν των εν αυτώ παρά δύο χωρικά ενδυθέντων και διά νυκτός εξελθόντων

εκείθεν, εξεστράτευσαν 700 υπεείς και 2000 πεζοί το πρωί της 30 μαρτίου, και προχωρούντες έκαυσαν το επί της οδού χωρίον Σάλεσι, δύο ώρας μακράν της Καρυταίνης. Ο Κολοκοτρώνης, ιδών τους καπνούς του καιομένου χωρίου, ανέβη εις Φλωριόν, και παρατήρησας διά του τηλεσκοπίου, ότι ήρχοντο εχθροί, το εγνωστοποίησε διά συνθήματος, και εν τω άμα οι περί την Καρύταιναν Έλληνες, αν και εξακισχίλιοι, όλοι σχεδόν διεσκορπίσθησαν τρέχοντες εις τα βουνά και εις τα σπήλαια· ώστε ο Κολοκοτρώνης καταβάς από του Φλωριού ήύρε μόνους εγκαρτερούοντας και πολεμούντας εντεύθεν μεν του φρουρίου τους περί τον Ηλίαν Μαυρομιχάλην, εκείθεν δε τους αδελφούς Πλαπούτας, αλλά και ούτοι μετ' ολίγον ανεχώρησαν. Ανεχώρησαν τελευταίοι και οι περί τον Κολοκοτρώνην, οίτινες και συνεπληρώθησαν καθ' οδόν εις διακοσίους· απέφυγαν δε τον κίνδυνον κρυπτόμενοι και νυκτοπορούντες διά τινων αποκρήμνων και αγνώστων μονοπατίων, ανευρισκομένων παρά του Κολοκοτρώνη υπό το σκότος της νυκτός εις έκτασιν των συνοδοιπόρων του, αν και δεκαεπτά παρήλθαν έτη αφ' ότου είχε διαβή εκείθεν, ό εστιν αφ' ότου έπαυσε να περιφέρεται εις Πελοπόννησον ως κλέπτης. Οι δε Τούρκοι, φθάσαντες εις Καρύταιναν, παρέλαβαν εν ησυχία όλους τους εγκλειστούς και τους συνώδευσαν εις Τριπολιτσάν· επανερχόμενοι δε απήντησαν προς το Καλογεροβούνι τους υπό τον Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, τον αδελφόν του Κωνσταντίνον και τον Νικήταν Σταματελόπουλον, και έτρεψαν και αυτούς φονεύσαντες και τον γυναικάδελφον του Γιατράκου. Τόσον δε παράλογος τρόμος κατέλαβε τους Έλληνας εξ αιτίας της εξόδου ταύτης των εχθρών, ώστε 17 μόνον ένοπλοι Τούρκοι συνώδευσαν κατ' εκείνας τας ημέρας εις Τριπολιτσάν 200 τροφοφόρα ζώα διά δυσβάτων και επιφόβων οδών από τόπου απέχοντος έξ ώρας μηδένα ένοπλον απαντήσαντες Έλληνα.

Αφ' ού δε η τόση πληθύς των περί την Καρύταιναν διεσκορπίσθη τόσον αισχρώς, οι οπλαρχηγοί απομείναντες σχεδόν όλοι άνευ οπαδών συνήλθαν οι πλείστοι διά διαφόρων οδών εις Στεμνίτσαν, όπου συνήχθησαν ένθεν κακείθεν και τινες των οπαδών των, και ώδευσαν εις Χρυσοβίτσι όλοι τριακόσιοι, επ' ελπίδι να καταλάβωσι την θέσιν Λαγκάδαν και κτυπήσωσι Τούρκους τινάς επανερχομένους διά του μέρους εκείνου εις Τριλιτσάν αλλ' οι εκατόν ελειποτάκτησαν καθ' οδόν. Φθάσαντες δε οι λοιποί εις Χρυσοβίτσι έμαθαν, ότι οι Τούρκοι είχαν ήδη διαβή. Τότε πολλοί των οπλαρχηγών απεφάσισαν να μεταβώσιν εις Λεοντάρι, και εκείθεν να καταβώσιν εις Μεσσηνίαν επί στρατολογία· παρεκίνουν δε και τον Κολοκοτρώνην να συνακολουθήση. «Δ ε ν - έ ρ χ ο μ α ι», τοις είπεν ούτος όλος περίλυπος, «θ έ λ ω - ν α - μ ε - φ ά γ ο υ ν - τ α - π ο υ λ ι ά - π ο υ - μ ε - γ ν ω ρ ι ζ ο υ ν». Εν τοσούτω ούτε άνθρωπον είχε παρ' αυτώ ούτε καν το τουφέκι του, διότι έχασε και αυτό επί της φυγής. Είπε τότε ο Δίκαιος προς τινα των Μανιατών «Μ ε ί ν ε - μ α ζ ή - τ ο υ - μ η - τ ο ν - φ ά γ η - ο - λ ύ κ ο ς».

Αφ' ού δε ανεχώρησαν οι οπλαρχηγοί, ο Κολοκοτρώνης εμβήκεν εις την εκκλησίαν, έκαμε τον σταυρόν του και έμεινε πολλήν ώραν σύννους. Έπειτα ασπασθείς την εικόνα της Θεοτόκου, «Π α ν α γ ι α - μ ο υ», είπε, «β ο ή θ η σ ε - τ ο υ ς - Χ ρ ι σ τ ι α ν ο ύ ς - τ ο υ ς - ε π ή ρ α μ ε - ' σ τ ο - λ α ι μ ό - μ α ς· και ταύτα ειπών εκίνησε προς την Πιάναν όλος απηλπισμένος συνοδίτην έχων μόνον τον Μανιάτην του.

Ο δε Κανέλλος Δηληγιάννης, φεύγων και αυτός εκ Καρυταίνης ως και οι λοιποί, μετέβη εις την πατρίδα του, τα Λαγκάδια, και ήύρεν όλον το χωρίον έρημον, και αυτήν του την

οικογένειαν φυγούσαν κατά την επαρχίαν των Καλαβρύτων· έδραμε δε κατόπιν αυτής πεζός και ανυπόδητος, την επρόφθασεν εις το Σωποτόν, και την συνώδευσεν εις μέγα - Σπήλαιον. Εκεί μαθών, ότι οι επαρχιώται του απελπισθέντες απεφάσισαν να προσκυνήσωσιν, απέστειλεν εις πρόληψιν του κακού τον αδελφόν του Δημητράκην εις Λαγκάδια μεθ' όσων εδυνήθη να συλλέξη στρατιωτών. Φθάσας εκεί ούτος ήυρε τους εντοπίους Τούρκους συναθροισμένους όλους αόπλους εν τη αγορά, διότι την ημέραν της επαναστάσεως τοις αφήρεσαν τα όπλα οι περί τον Κανέλλον, και τους επεδίκλωσαν, αλλά δεν τους εφυλάκισαν· ήυρε δε συν αυτοίς και πολλούς χωρικούς Χριστιανούς ετοιμούς, επί τη προτροπή των Τούρκων, να προσφέρωσι, διά πρεσβείας προς τους εν Τριπολιτσά, την υποταγήν του λαού. Ο Δημητράκης και οι συν αυτώ, διότι πολλοί των διεσκορπισμένων συνεπαρχιωτών του τον ηκολούθησαν καθ' οδόν, περιεκύκλωσαν τους εν τη αγορά Τούρκους, τους ετουφέκισαν και τους εφόνευσαν όλους, αναγκάσαντες τους συνεπαρχιώτας των να γένωσι και αυτοί συμμετοχοι του φόνου, ώστε να μη τολμήσωσι πλέον και προσκυνήσωσι φοβούμενοι την αγανάκτησιν και εκδίκησιν των τουρκικών Αρχών. Τοιαύτα ήσαν τα αποτελέσματα του διασκορπισμού των περί Καρύταιναν και ως προς το στρατιωτικόν και ως προς τον λαόν.

Εν τοσοούτω, όσον η θέσις των Ελλήνων ήτο δεινή, τόσω προθυμότερον ηγωνίζοντο οι αρχηγοί να την καλητερεύσωσι στρατολογούντες ακαμάτως, φαινόμενοι γενναίοι εν μέσω του πανικού φόβου και προκινδυνεύοντες. Τω όντι διά των αξιωμαίων προσπαθειών και υπό την οδηγίαν του επισκόπου Βρεμένης Θεοδωρήτου, του Σαριγιάννη, του Παναγιώτη Ζαφειροπούλου, του Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη, του Κοντάκη και άλλων, συνήχθησαν κατ' εκείνας τας ημέρας έως 1500 ένοπλοι, Μιστριώται, Αγιοπετρίται, Τριπολιτσιώται και Μανιάται εις Βέρβενα, θέσιν βουνώδη και δυνατήν εν τη επαρχία του αγίου Πέτρου, όπου και ωχυρώθησαν, κτίσαντες τέσσαρας πύργους· συνήχθησαν και υπό τον Κολοκοτρώνην ικανοί εις Πιάναν, 3 ώρας απέχουσιν της Τριπολιτσάς· αλλά θάρρος δεν λάμβαναν οι συναζόμενοι· Τούρκους ήκουαν και πάραυτα έφευγαν.

Απρίλιος Την 5 απριλίου οι Τριπολιτσιώται Τούρκοι εξεστράτευσαν κατά των εν Πιάνα, τους διεσκόρπισαν μόλις φανέντες, και έκαυσαν το χωρίον· ο δε Κολοκοτρώνης, απολειφθείς μόνος, μετέβη εις το μεταξύ Αλωνίσταινας και Βυτίνας διάσελον· αλλ' οι εχθροί υπήγαν και εκεί, εσκόρπισαν τους συνελθόντας, έτρεψαν και αύθις τον Κολοκοτρώνην, έκαυσαν το χωρίον και μετέφεραν τας εκεί αποτεταμιευμένας των Ελλήνων τροφάς εις Τριπολιτσάν. Ενήμερα δε του Πάσχα εστράτευσαν εις Βλαχοκερασιάν, χωρίον 4 ώρας μακράν της Τριπολιτσάς, όπερ κατείχαν ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, και ο Αντώνης Νικολόπουλος Λακεδαιμόνιος μετά 800 συντρόφων· αλλά μόλις επλησίασαν, ελειποτάκτησαν όλοι οι υπό τον Κυριακούλην· οι δε υπό τον Νικολόπουλον αντέστησαν κατ' αρχάς, αλλά φονευθέντος αυτού ετράπησαν και ούτοι και ανέβησαν τα όρη· εφονεύθησαν δε διαρκούσης της μάχης και ο Παναγής Βενετσιανάκος, και άλλοι. Οι δε Τούρκοι καύσαντες το χωρίον, επανήλθαν εις Τριπολιτσάν.

Εξ αιτίας δε των δεινών τούτων περιστάσεων συνήλθαν κατά πρόσκλησιν του Κολοκοτρώνη και του Κανέλλου Δηληγιάννη, ευρισκομένων τότε εν Μαρμαριά, διάφοροι οπλαρχηγοί εις Πάπαρι, 4 ώρας απέχον της Τριπολιτσάς, και κοινής σκέψεως γενομένης,

συνωμολόγησαν, ότι δύσκολος ήταν η στρατολογία, και έτι δυσκολωτέρα η μη λειποταξία των στρατολογουμένων, εις διόρθωσιν δε του κακού ανηγόρευσαν όλοι ομογνωμόνως τον εν Καλαμάτα διατρίβοντα Πετρόμπειην αρχιστράτηγον της Πελοποννήσου, και τον παρεκάλεσαν να συνάξη όσους εδύνατο Μανιάτας, υποσχόμενοι αυτοίς τροφάς και μισθούς, και να συναναβή και αυτός κατ' εκείνα τα μέρη, ώστε να βιάσωσι τους χωρικούς διά των Μανιατών να οπλοφορήσωσι, να εκστρατεύσωσι και να διατηρήσωσι τας θέσεις των. Τούτου γενομένου διελύθη η συνέλευσις· και ο μεν Δηληγιάννης και ο Τσαλαφατίνος ετοποθετήθησαν κατά το διάσελον της Αλωνίσταινας, όπου υπήγε μετ' ολίγον και ο Πλαπούτας επ' ελπίδι να εμποδίσωσι τον εχθρόν, αν εδοκίμαζε να πέση εκείθεν εις άλλας επαρχίας, οι δε λοιποί μετέβησαν εις Βαλτέτσι, χωρίον ορεινόν, 2 ώρας απέχον της Τριπολιτσάς.

Κατ' εκείνας τας ημέρας 800 Καλαβρυτινοί υπό τον Χαραλάμπην, καί τινες Τριπολιτσιώται υπό τον Αρβάλην, μαθόντες τα εν Καρυταινή δυστυχήματα, εστρατοπέδευσαν εν Λεβιδίω, 5 ώρας μακράν της Τριπολιτσάς, εις εγκαρδίωσιν των ολιγοψυχησάντων συναδέλφων, και εις εμπόδιον του εχθρού, αν επεχείρει να διαβή εκείθεν προς τα Καλάβρυτα· αλλ' οι Τριπολιτσιώται Τούρκοι, μαθόντες τον ερχομόν αυτών, εξεστράτευσαν την 13 διά νυκτός και τοις επλησίασαν ανατείλαντος του ηλίου. Επτοήθησαν οι Έλληνες πριν φθάσωσι οι εχθροί, και ανέβησαν εις τας πλησίον ορεινάς θέσεις· μόνοι δε 60 υπό τους οπλαρχηγούς Νικολόν Σολιώτην, Αναγνώστην Στριφτόμπολαν, Γεώργην Κουλοχέρην και Γιαννάκην Πετμεζάν, εκλείσθησαν εντός τινων οικιών του χωρίου και επολέμησαν αντέχοντες γενναίως εις τας αλληπαλλήλους προσβολάς των πολλών εχθρών 7 ώρας. Εν ώ δε εκινδύνευαν, ήλθαν έξωθεν εις βοήθειάν των ο Πλαπούτας, ο Τσαλαφατίνος, ο Νικολός Πετμεζάς και άλλοι, κατέβησαν και ολίγοι εκ των καταφυγόντων εις τα όρη, και ούτως ελυτρώθησαν οι έγκλειστοι προσβληθέντων όπισθεν των εχθρών και αναγκασθέντων να φύγωσι. Εφονεύθησαν εν τη μάχη ταύτη ο Στριφτόμπολας, ο υποπλαρχηγός Σωτήρης Σολμενίκος και τρεις στρατιώται. Η αντίστασις των ολίγων τούτων και η γενναιότης των έξωθεν επιβοηθησάντων καθ' ον καιρόν η δειλία κατέλαβε τας ψυχάς όλων είναι αξία παντός επαίνου.

Μετά δε την μάχην του Λεβιδίου ο Πλαπούτας και ο Τσαλαφατίνος, συνενωθέντος και του Δηληγιάννη, μετέβησαν εις το διάσελον της Αλωνίσταινας και εκείθεν εις Πιάναν, όπου ήυραν εστρατοπεδευμένον τον Αντώνην Κολοκοτρώνην. Οι δε λοιποί διέμεναν εν Βαλτετσίω.

Οι Τριπολιτσιώται Τούρκοι υπήγαιναν συνήθως εις τους μύλους της Δαβιάς και άλεθαν. Τούτο παρατηρήσαντες οι εν Πιάνα και Βαλτετσίω Έλληνες έστειλαν τον Αντώνην Κολοκοτρώνην μετά 80 εις ένεδραν· ο Αντώνης ενήργησε όσα διετάχθη, και την 18 εκτύπησε τους Τούρκους ερχομένους προς τους μύλους, εφόνευσε 10 και συνέλαβεν ολίγα ζώα. Εξήλθαν οι εν Τριπολιτσά εις τιμωρίαν των ολίγων εκείνων Ελλήνων. Βλέποντες αυτούς εξερχομένους εξήλθαν και οι εν Πιάνα και Βαλτετσίω Έλληνες εις υπεράσπισιν των περί τον Αντώνην και ούτως συνεκρούσθησαν Έλληνες και Τούρκοι προς την Σιλίμαν. Οι Έλληνες υπερίσχυσαν και εσκοτώσαν 20 Τούρκους, εν οίς και τον επ' ανδρία φημιζόμενον Ομέραγαν Τριπολιτσιώτην· δύο Έλληνες εσκοτώθησαν και δύο επληγώθησαν. Μετά την σύγκρουσιν ταύτην οι μεν Τούρκοι επανήλθαν εις Τριπολιτσάν οι δε Έλληνες εις Πιάναν και

Βαλτέτσι οπωσούν θαρραλεώτεροι. Εθαρρύνθησαν έτι μάλλον μετ' ολίγον και διά του εξής αριστεύματος. Ο Νικήτας καί τινες των οπαδών του είδαν επί της πεδιάδος μίαν ώραν και τέταρτον μακράν της Τριπολιτσάς 20 Τούρκους, και καταβάντες τους εκτύπησαν και εφόνευσαν έξ, τους δε λοιπούς απώθησαν εις την πόλιν φωνάζοντας ότι προ των πυλών της εφονεύοντο Τούρκοι. Εξήλθαν ιππείς προς καταδίωξιν των περί τον Νικήταν, αλλ' ούτοι σκυλεύσαντες τους φονευθέντας ανέβησαν αβλαβείς εις Βέρβена, όπου τους εφήμισε το στρατόπεδον, ως τολμήσαντας να φανώσι κατά τον δεινόν εκείνον καιρόν τόσον πλησίον της Τριπολιτσάς.

Την δε 24 εξεστράτευσαν οι Τούρκοι κατά των εν Βαλτετσίω, τους διεσκόρπισαν και διεσπάρησαν συνάζοντες ζώα· αλλ' ωπισθοδρόμησαν μετ' ολίγον αφήσαντες καθ' οδόν τα ζώα, διότι επήλθαν οι εν Βερβένις και Πιάνα. Επανελθόντων δε των Τούρκων εις Τριπολιτσάν, ο μεν Κολοκοτρώνης εσύστησεν άλλο στρατόπεδον εις Χρυσοβίτσι, ο δε Γιατράκος, οπλαρχηγός της επαρχίας του Μιστρά, εις Βέρβена, όπου εψηφίσθη ομογνωμόνως την 5 μαΐου αρχηγός του στρατοπέδου εκείνου επί τη προτάσει του επισκόπου Βρεσθένης· άλλοι δε εκ των οπλαρχηγών μετέβησαν εις Λεοντάρι και έστειλάν τινας εις τας επαρχίας, όπου έκαστος είχε επιρροήν, επί στρατολογία. Οι δε Τούρκοι, διασκορπίσαντες το στρατόπεδον του Βαλτετσίου, περιήρχοντο ανύποπτοι και ανενόχλητοι πέριξ της Τριπολιτσάς συνάζοντες ζώα, και εμπαιζοντες μακρόθεν τους φυγομάχους Έλληνας.

Τοιαύτη ήτον η κατάσταση των περί την Τριπολιτσάν Ελλήνων, ότε τοις ήλθεν είδησις, ότι ο Μουσταφάμπεης, κεχαγιάς του ηγεμόνος της Πελοποννήσου, μετά 3500 εκλεκτών στρατιωτών, όλων σχεδόν Αλβανών, απέβη εις Πάτρας.

Απρίλιος Ο Χουρσήδης, ως προείπαμεν, κατεγίνετο εις τον κατά του Αλή πόλεμον καθ' ον καιρόν εξερράγη εν Πελοποννήσω η επανάστασις. Εκτός του προς τον σουλτάνον χρέους του αναγκάζοντος αυτόν να κινήση δυνάμεις κατά των επαναστατών, είχε και ιδιαίτερον αίτιον· αφήκεν εν Τριπολιτσά αναχωρών τας γυναίκας του και τους θησαυρούς του. Ο αγέρωχος χαρακτήρ του, ον εξιστορήσαμεν, αρκεί να δείξη την αγανάκτησιν της ψυχής του μαθόντος, ότι και αι γυναίκες και οι θησαυροί του εκινδύνευαν να πέσωσιν εις την διάκρισιν των απίστων· μόλις δε έμαθε τα συμβάντα ταύτα, και έστειλεν αμέσως τας ανωτέρω δυνάμεις υπό τον κεχαγιάν του ηγεμόνος της Πελοποννήσου, πολλής ικανότητος άνδρα και εμπειροπόλεμον, όστις απέβη εις Πάτρας μεσούντος του απριλίου, εθάρρυνε τους εκεί ομοπίστους του ειπών, ότι παρακολούθουν και άλλαι δυνάμεις, και μετέβη εις Βοστίτσαν, όπου ούτε στρατιώτας ήυρεν, ούτε κατοίκους, αλλά πολλάς τροφάς ετοιμασθείσας προ της αποστασίας, επί σκοπώ να σταλώσιν εις το εν Ιωανίννοις υπό τον Χουρσήδην στρατόπεδον. Διέμεινε δε εκεί μίαν εβδομάδα εκδίδων αμνηστήρια (συγχωροχάρτια) προς τους Καλαβρυτινούς και Βοσπιτσάνους, αλλά μη εισακουόμενος· μαθών δε ότι έν σώμα Καλαβρυτινών υπό τον Ζαήμην εστάθμευε παρά την μονήν των Ταξιαρχών, έστειλε 500, το διεσκόρπισε, και παρά μικρόν ηχμαλώτισε και τον Ζαήμην εναπομείναντα μετ' ολίγων, διότι οι πολλοί ελειποτάκτησαν· έκαυσεν έπειτα την Βοστίτσαν μη ελθόντων των κατοίκων της εις προσκύνησιν του, ελεηλάτησε τα πέριξ, ήρπασε πολλά ζώα και ώδευσε προς την

Κόρινθον. Εκεί είχε μεταβή πρό τινων ημερών ο Δικαίος, ίνα συμπράξη εις την πτώσιν της Ακροκορίνθου· επί δε τω ερχομώ του κεχαγιά επροσπάθησε να εμψυχώση τους στρατιώτας εις αντίστασιν, αλλ' ουδέν κατώρθωσεν· όλοι αφήκαν και την πολιορκίαν και την πόλιν και ανεχώρησαν αισχρώς. Τότε ο Δικαίος απελπισθείς έκαυσε την μεγαλοπρεπή οικίαν του Κιαμήλμπεη, και ανεχώρησεν εις Σωφικόν. Η δε εντός της Ακροκορίνθου μήτηρ του Κιαμήλμπεη, ιδούσα τον εμπρησμόν της οικίας, εφρύαξε, και διέταξε ν' αποκεφαλίσωσι τον διόλου μη πταίσαντα Ανδρίκον Νοταράν, ον είχε συμπαραλάβει εν τη ακροπόλει καθ' ον καιρόν εκλείσθη εν αυτή. Τόσον δ' αιφνιδίως εισέβαλεν εις Κόρινθον ο κεχαγιάς, ώστε ο εν αυτή ευρεθείς επίσκοπος Δαμαλών, Ιωνάς, εκινδύνευσε φεύγων να πιασθή, αποτινάξαντος αυτόν του ζώου εφ' ου εκάθητο. Συνελήφθησαν ο έξω της πόλεως και εφονεύθησαν ο διάκονός του και τις ηγούμενος. Διατρίψας δε ο κεχαγιάς εν Κορίνθω μίαν ημέραν, αφήκεν εις ενδυνάμωσιν της ακροπόλεως τινας των συνακολουθούντων αυτόν Αλβανών, και εστράτευσε προς το Άργος την 24, προπορευομένων των προς τους προεστώτας και κατοίκους της πόλεως εκείνης αμνηστηρίων.

Αφ' ού οι Αργείοι Τούρκοι περιωρίσθησαν εν Ναυπλίω, ήλθαν ικανοί Κρανιδιώται και Καστριώται και το επολιόρκησαν μετά των εν Αργολίδι χριστιανών. Οι Τούρκοι, εμποδιζόμενοι να εξέλθωσιν εις την ξηράν, επεχείρησαν ενήμερα του Πάσχα απόβασιν εις τους αντικρύ του Ναυπλίου μύλους επί συλλογή τροφίμων· αλλ' ευρόντες την θέσιν εκείνην κατεχομένην επέστρεψαν εις Ναύπλιον άπρακτοι. Εξ αιτίας δε των ημερών του Πάσχα οι διά ξηράς πολιορκούντες εδόθησαν εις την κραιπάλην. Τούτο παρατηρήσαντες οι Τούρκοι επέπεσαν αίφνης, εσκοτώσαν τινας, διεσκόρπισαν τους άλλους, και συλλαβόντες τον Κρανιδιώτην Γεώργην Λεμπέσην, τον εσούβλισαν.

Εν των επί πολιορκία του Ναυπλίου καταπλευσάντων πλοίων ήτο και το της χήρας Μπουμπουλίνας, εφ' ου επέβη και η ανδρόφρων αύτη και αρειμάνιος γυνή οπλοφορούσα και ενθουσιώσα υπέρ του αγώνος· συνοδευομένη δε υπό του αξίου τοιαύτης μητρός υιού της και άλλων συμπολιτών της ανέβη την τετράδην της διακαινησίμου εις Άργος, όπου υπεδέχθη ως βασίλισσα· ανέβη κατόπιν εις την αυτήν πόλιν ευφημούντος του λαού και ο πρόκριτος των Σπετσών, Γκίκας Μπότσης, συμπολιορκητής και αυτός του Ναυπλίου. Η ανάβασις αυτού και έτι μάλλον η πρωτοφανής παρουσία γυναικός εν τω σταδίω του πολέμου, καθ' ον καιρόν οι άνδρες έφευγαν απέμπροσθεν των εχθρών, ανεθάρρυναν τους Αργείους προς επανάληψιν της λυθείσης πολιορκίας του Ναυπλίου· την δε 23 μαθόντες την θριαμβευτικήν είσοδον του κεχαγιά εις Κόρινθον ητοιμάσθησαν να τον αντικρούσωσιν αναβαίνοντα εις Άργος (α).

Ολίγα βήματα έξωθεν της πόλεως προς την οδόν της Κορίνθου σώζεται τείχος επί της κοίτης του χειμαρρώδους Χαράδρου, του κοινώς Ξηριά, εις προφύλαξιν της πόλεως από της εν καιρώ χειμώνος καταφοράς των ρευμάτων. Οι Έλληνες, άπειροι εισέτι, ετοποθετήθησαν όπισθεν του τείχους αφήσαντες ανοικτά τα πλάγια· τόσω δε ήσαν βέβαιοι, ότι θα ενίκων, ώστε όλοι οι εν τη πόλει άνδρες και γυναίκες εχύθησαν εις τα πλησίον υψώματα θεωροί της νίκης. Οι Τούρκοι, ιδόντες μακρόθεν τόσον λαόν επί των υψωμάτων, υπέθεσαν, ότι ήσαν τόσοι οπλοφόροι και εφοβήθησαν. Φθάσαντες δε μετά

πάσης προφυλάξεως εις την παρά το τείχος εκκλησίαν του αγίου Νικολάου, εγνώρισαν την αλήθειαν, και ηπόρησαν ιδόντες το θάρρος των εναντίων· διηρέθησαν τότε εις τρία· και οι μεν πεζοί ετάχθησαν εν τω κέντρω, οι δε ιππείς άλλοι δεξιόθεν και άλλοι αριστερόθεν, και ούτως εκίνησαν επί τους κατέχοντας το τείχος όλοι ταυτοχρόνως. Οι Έλληνες, ανυπόμονοι να πολεμήσωσι, τους ετουφέκισαν πριν έλθωσιν εντός βολής. Τότε οι ιππείς της δεξιάς και της αριστεράς πτέρυγος, κεντήσαντες τους ίππους και ευρόντες τα πλάγια αφύλακτα, εκύκλωσαν τους πρωτοπείρους Έλληνας και τους διεσκόρπισαν φονεύσαντες πολλούς, εν οίς και τον υιόν της Μπουμπουλίνας. Ο νέος ούτος έρριψε κατά γης έφιππον Αλβανόν, τον Βελήμπεην· αλλά καθ' ην στιγμήν εξέτεινε την δεξιάν εις σφαγήν του, έπεσε νεκρός επ' αυτού φονευθείς παρ' άλλου. Η ήττα αύτη επέφερε τον διασκορπισμόν των επαναλαβόντων την πολιορκίαν του Ναυπλίου, και την τροπήν των επί των υψωμάτων θεατών, εξ ων άλλοι ηχημαλωτίσθησαν, άλλοι εις τους μύλους διεσώθησαν, πολλάί δε οικογένειαί και τινες οπλοφόροι εκλείσθησαν εν τη υπό την ακρόπολιν μονή της Κεκρυμμένης. Οι δε Τούρκοι, εισελθόντες εις την πόλιν την 25, επολιόρκησαν τους εν τη μονή, προσπαθόντες να τους πείσωσι να παραδοθώσιν επί πλήρει και τελεία αμνηστεία· αλλ' εκείνοι εμψυχούμενοι παρά των εν αυτή ολίγων οπλοφόρων απέρριψαν τας πρώτας προτάσεις, και αντεστάθησαν ευτυχώς τρεις ημέρας· η έλλειψις όμως του νερού τους ηνάγκαζε να προσκυνήσωσιν. Είς των εγκλείστων ήτο και ο Κρανιδιώτης Παπά - Αρσένιος, ανήρ πλήρης ζήλου και τόλμης, όστις, παρευρεθείς εν τη προλαβούση μάχη κατά το τείχος, τόσον διέπρεψεν, ώστε ο κεχαγιας επαναλαβών τας προτάσεις του, επέμενε να εξαιρεθή μόνος αυτός της γενικής αμνηστείας. Ο Αρσένιος, ιδών ότι εξ αιτίας της δίψας αδύνατον ήτον οι εγκλειστοί ν' ανθέξωσι, τοις είπε να δεχθώσιν αυτάς ανοίξωσι τας πύλας την επαύριον· αυτός δε θα εφρόντιζε περί της ίδιας ασφαλείας του. Τω όντι την νύκτα εξήλθε της μονής ξιφήρης, διέσχισε τους πέριξ εχθρούς και διεσώθη αβλαβής εις τους μύλους. Ο δε κεχαγιας εδέχθη φιλοφρόνως τους προσκυνήσαντας, και εξ αυτών, αποδιδόντων τα αίτια της αποστασίας εις τους απόντας προκρίτους, κατέστησε δύο προεστώτας και τους εφόρεσε τα συνήθη καββάδια· απηλευθέρωσε δε και όλους τους κατεχομένους Χριστιανούς από των συλλαβότων αυτούς Τούρκων εκτός πέντε νεανίδων, διακρινομένων διά το κάλλος, μη δυνηθείς να τας αποσπάση εκ των χειρών των κατεχόντων αυτάς Αλβανών.

Εν ώ δε ο κεχαγιας κατεγίνετο να ευτακτήση τα του Άργους, οι εν Λεβιδίω τότε σταθμεύοντες οπλαρχηγοί, Σκαλτσάς, Τσαλαφατίνος και Μπελίδας, μαθόντες την εκ Κορίνθου εις Άργος ανάβασίν του, εκίνησαν μετά 500, παρέλαβαν καθ' οδόν τον Νταγρέν και έφθασαν την 27 έξω του Άργους εν αγνοία των εχθρών. Αφ' ού δε ενύκτωσεν, απεφάσισαν να εισέλθωσιν εις την πανέρημον ακρόπολιν, όπου ούτε τουρκική ούτε ελληνική ήτο φρουρά. Εκ των 500, μόλις 90 επροθυμήθησαν να συνακολουθήσωσιν· αλλ' εμβάντες άνευ αντιστάσεως ή συγκρούσεως εξήλθαν πάλιν ησύχως πριν φέξη, όντες ολίγοι, και ηνώθησαν μετά των έξω απομεινάντων. Την δε ημέραν εκείνην, ό εστι την 28, ήλθεν όπου ήσαν οι προειρημένοι ο Στάικος Σταϊκόπουλος, ανεψιός του Κολοκοτρώνη. Γενναίος ο ανήρ ούτος και ενθουσιώδης (β), απέκτησεν, αν και ξένος της επαρχίας του Άργους, τόσην επιρροήν διά μιας, ώστε ετάχθησαν υπό την οδηγίαν του 600 Αργείοι. Η νέα αύτη δύναμις εθάρρυνε τους απροθύμους άλλους στρατιώτας· ώστε, πριν βραδυάση, ανέβησαν όλοι εις την ακρόπολιν τουφεκίζοντες εν ώ εισήρχοντο. Οι εχθροί εφοβήθησαν,

και υποπτεύσαντες νυκτικήν έφοδον ωχυρώθησαν εντός των οικιών και έκαυσαν την μητρόπολιν. Την δε 30 ηκούσθη πολύς τουφεκισμός κατά το Κουτσοπόδι· ήσαν δε οι Πετμεζάδες και ο Δικαίος ερχόμενοι κατά των εχθρών και έχοντες 400 οπλοφόρους. Ανυπόμονος ο μεγαλότολμος Δικαίος ν' ανδραγαθήση παρέλαβε 15 στρατιώτας και εκίνησε το καταμεσήμερον προς την ακρόπολιν, όπου ανέβη αβλαβής εν μέσω κινδύνων και τουφεκισμών. Αλλ' η ακρόπολις ήτον απρομήθευτος τροφών· διά τούτο οι εν αυτή, εν οίς και ο Δικαίος, έφυγαν εκείθεν την ακόλουθον νύκτα.

Μάιος Εν τοσούτω οι εν Τριπολιτσα Τούρκοι, μαθόντες τον ερχομόν του κεχαγιά, έστειλαν 800 ιππείς εις προϋπάντησίν του· έφθασαν δε εις Άργος οι σταλέντες ανενόχλητοι διά του Παρθενίου, και την 1 μαΐου ανέβησαν όλοι ομού εις Τριπολιτσάν διά του Τουρνικίου επίσης ανενόχλητοι. Τόσος δε φόβος κατέλαβε τους έξωθεν της πόλεως εκείνης εστρατοπεδευμένους, ώστε ουδείς ετόλμησε καν να φανή επί της αναβάσεως του κεχαγιά κατά το Παρθένι ή το Τουρνίκι. Μόνος ο Νικήτας, ευρεθείς εν Λεονταρίω καθ' ην ώραν ηκούσθη η όσον ούπω ανάβασις αυτού εις Τριπολιτσάν, επροθυμήθη αυθόρμητος να υπάγη εις κατάληψιν του Παρθενίου· τω εδόθησαν δε εκ των στρατοπέδων και 300 βοηθοί, αλλά μόνον 150 τον ηκολούθησαν, και εξ αυτών οι 130 καθ' οδόν ελειποτάκτησαν. Τοιαύτη ήτον η πολεμική διάθεσις των Πελοποννησίων τας ημέρας εκείνας.

Τα πρώτα δοκίμια λαών από βαρέως και πολυχρονίου ζυγού αυθορμήτως ανεγειρομένων είναι άξια πολλής προσοχής· διά τούτο ιστορήσαμεν λεπτομερώς τους περιστοιχίσαντας τον ελληνικόν αγώνα επί της ενάρξεως του μεγάλους κινδύνους ως διδάσκοντας διά των πραγμάτων τους επιχειρούντας τα αυτά, ότι δεν πρέπει μαχόμενοι υπέρ πατρίδος ν' απελπίζωνται αποτυγχάνοντες. Ενδεκακλάσιοι των Τούρκων ήσαν οι Χριστιανοί (γ) εν Πελοποννήσω· αλλ' οι Τούρκοι εξουσίαζαν όλα τα φρούρια παρέχοντα και όπλα και πολεμεφόδια και ασφάλειαν· ήσαν παιδιόθεν εις το οπλοφορέιν συνειθισμένοι· εθεώρουν τον Έλληνα ως ουτιδανόν ραγιάν και είχαν ην δίδει η εξουσία επί των εξουσιαζομένων υπεροχήν. Εξ εναντίας οι Έλληνες ήσαν εστερημένοι και όπλων και πολεμεφοδίων· κατείχαν ατείχιστα και ευπρόσβλητα μέρη· ήσαν ασυνείθιστοι εις οπλοφορίαν· ιππικόν δεν είχαν ως οι εναντίοι· εθεώρουν τους εχθρούς των ως ανωτέρους των· Τούρκον ήκουαν και έτρεμαν· τρανώτατα δε μαρτυρούν την αλήθειαν των λεγομένων αι δύο αδύνατοι εισβολαί των εχθρών εις την Πελοπόννησον, η μεν υπό τον Ισούφπασαν, η δε υπό τον κεχαγιάν, και τα περί την Καρύταιναν συμβάντα. 300 Τούρκοι υπό τον Ισούφπασαν μετέβησαν, ως είδαμεν, από Ρίου εις Πάτρας ανενόχλητοι εν μέσω χιλιάδων Ελλήνων, και 3500 υπό τον κεχαγιάν ανέβησαν εκ της εσχατιάς της Πελοποννήσου εις τον ομφαλόν της νικηταί και τρισευτυχείς· 6000 δε οπλοφόροι Έλληνες περί την Καρύταιναν, ιδόντες μόνον τον καπνόν μακρόθεν τινών καιομένων καλυβών και τινας εχθρούς επερχομένους διεσκορπίσθησαν εις τα όρη όλοι, μηδενός καταδιώκοντος αυτούς· και σημειωτέον, ότι οι φυγόντες ήσαν Καρυτινοί, Λεονταρίται, Μανιάται και Κουτσουκμανιώται, ήγουν εκ των ανδρειοτέρων λαών της Πελοποννήσου. Τόσον επτοήθησαν οι Πελοποννήσιοι κατ' αρχάς· αλλά νικώμενοι έμαθαν να νικώσι χάρις εις τους ακαμάτους και καρτερικούς αρχηγούς των.

Οι δε μεταβάντες εις Λεοντάρι και Μεσσηνίαν οπλαρχηγοί, στρατολογήσαντες εν ταις επαρχίαις, όπου έκαστος ίσχυεν, συνενοήθησαν μετά του Κολοκοτρώνη, και

εστρατοπέδευσαν εκ νέου υπό την αρχηγίαν του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη εν Βαλτετσίω, όπου, φοβούμενοι μη πάθωσιν όσα άλλοτε ωχυρώθησαν εντός τεσσάρων λιθοκτίστων προμαχώνων υπεράνω του χωρίου και επί της εκκλησίας· και εντός μεν του ενός εκλείσθησαν ο αρχηγός Μαυρομιχάλης μετά 120, εντός δε του ετέρου ο ανεψιός του Ηλίας, οι αδελφοί Φλέσαι, ο Σιόρης και ο Ευμορφόπουλος μετά 250, κατέλαβαν δε τους δύο άλλους τον μεν ο Ιωάννης Μαυρομιχάλης, ο Παπατσώνης, ο Παναγιώτης Κεφάλας και ο Μητροπέτροβας μετά 350, τον δε ο Τσαλαφατίνος μετά 80, ωχυρώθη και επί της εκκλησίας ο Κατσανός και οι δυο αδελφοί Μπουραίοι μετά 80· ώστε οι εν Βαλτετσίω ήσαν όλοι 880. Εκτός δε του στρατοπέδου τούτου υπήρχαν, ως είρηται, όχι μακράν της Τριπολιτσάς και τρία άλλα μικρά, το μεν εν Χρυσοβιτσίω υπό τον Ανδρέαν Παπαδιαμαντόπουλον, το δε εν Πιάνα υπό τον Πλαπούταν, και το τρίτον εν Βερβένοις υπό τον Γιατράκον· ήσαν δε και τα τέσσαρα πλησίον το έν του άλλου εις συμβοήθειαν εν καιρώ ανάγκης· είχαν δε μεταβή κατ' εκείνας τας ημέρας και 350 υπό τον Νικήταν, τον Γιάννην Κολοκοτρώνην και τον Κωνσταντίνον Μαυρομιχάλην εις Άργος, όπου εσώζοντο δύο δημόσια κτίρια μολυβδοσκεπή επί μεταφορά εις το στρατόπεδον των Βερβένων μέρους της πολεμικής εκείνης ύλης, ης το στρατόπεδον έπασχε μεγάλην έλλειψιν.

Ο δε κεχαγιάς, φθάσας εις Τριπολιτσάν, διέσπειρε διαφόρους αποστόλους του Χριστιανούς εις τας επαρχίας της Πελοποννήσου, κηρύττοντας μετάνοιαν και φέροντας αμνηστήρια και προτρεπτικά εις υποταγήν γράμματα των εγκλείστων αρχιερέων και προεστώτων· παρήγγειλε δε και ταις τουρκικαίς Αρχαίς της Πελοποννήσου, όπου εισηκούοντο αι διαταγαί του, ανοχήν και φιλανθρωπίαν προς τον ραγιάν· αλλά δεν εκέρδισε διά του τρόπου τούτου ειμή τους κατοίκους τινών των πέριξ της Τριπολιτσάς χωρίων. Την δε 12 ανήγγειλαν αι επί των υψωμάτων ελληνικαί σκοπιαί διά σημείων, ότι οι εχθροί εκινούντο προς το Βαλτέτσι.

Ούτε τόσοσιν πλήθος εχθρών συνεξεστράτευσεν εν Πελοποννήσω εξ αρχής του αγώνος μέχρι τούδε, ούτε τοιούτον πολεμικόν σχέδιον εσχεδιάσθη. Ο κεχαγιάς διήρεσε τον στρατόν του εις τέσσαρα· χιλίους έστειλεν εις το Καλογεροβούνι, ίνα εμποδίση δι' αυτών το στρατόπεδον των Βερβένων του να βοηθήση το του Βαλτετσίου μετά την έναρξιν της μάχης· εξακοσίους έστειλεν όπισθεν του Βαλτετσίου εις αιχμαλωσίαν ή όλεθρον των Ελλήνων φευγόντων, βέβαιος ων εκ των προηγουμένων περί της φυγής των φανέντος του εχθρού· έστειλε και τον γνωστόν επ' ανδρία και πολεμική εμπειρία Ρουμπήν Μπαρδουνιώτην μετά τρισχιλίων πεντακοσίων επί τους εν Βαλτετσίω· αυτός δε έχων χιλίους πεντακοσίους ιππείς προσεφέδρευεν. Ο Ρουμπής ώρμησεν ως μαινόμενος επί τους Έλληνας την β' ώραν μετά την ανατολήν του ηλίου, οι δε σημαιοφόροι εχύθησαν πρώτοι, αλλά 14 έπεσαν διά μιας. Οι Έλληνες παρά την συνήθειάν των και την προσδοκίαν των εχθρών όχι μόνον δεν ελειποτάκτησαν, αλλά και γενναίως αντέστησαν, αποκρούοντες ευτυχώς τας αλλεπαλλήλους εφόδους των εχθρών και συνενισχυόμενοι. Μετά μίαν ήμισυ ώραν έφθασαν επίκουροι ο Κολοκοτρώνης, μετ' ολίγον δε και ο Πλαπούτας έχοντες αμφότεροι 1200, και ετοποθετήθησαν όπισθεν των εχθρών κόψαντες την συγκοινωνίαν αυτών. Ο κεχαγιάς, βλέπων την απροσδόκητον αντίστασιν των εν Βαλτετσίω και την επελθούσαν επικουρίαν, επλησίασεν όπου η μάχη έλκων δύο κανόνια, και ήρχισε να κανονοβολή· αλλ' ο κανονοβολισμός εξ αιτίας της θέσεως των κανονίων και της απειρίας

των κανονοβολούντων δεν έβλαπτε τους Έλληνας.

Ήλθε μετά ταύτα εις το πεδίο της μάχης όλον το εις αιχμαλωσίαν ή όλεθρον των Ελλήνων επί της προσδοκουμένης φυγής των σταλέν εχθρικών σώμα· ήλθε και το σώμα το προκαταλαβόν το Καλογεροβούνι, και ο πόλεμος διήρκει σφοδρός όλην την ημέραν. Επελθούσης δε της νυκτός εισήλθαν εις το χωρίον ο Κολοκοτρώνης και ο Πλαπούτας εις εμπύχωσιν των μαχομένων, αλλ' επανήλθαν όπου και πρότερον και οι μεν Έλληνες ήλπιζαν ότι οι Τούρκοι αποτυχόντες θ' ανεχώρουν, οι δε Τούρκοι ότι οι Έλληνες μη έχοντες άλλον τρόπον σωτηρίας θα έφευγαν· αλλά διετήρησαν αμφότεροι τας θέσεις των πολεμούντες και την νύκτα ως επολέμησαν την ημέραν. Περί δε το μεσονύκτιον επεβοήθησαν τους Έλληνας περίπου εξακόσιοι εκ του στρατοπέδου των Βερβένων υπό τον Αντωνάκη Μαυρομιχάλην, τον Πέτρον Μπαρμπιτσιώτην και τον Σακελλάριον Καλογωνιώτην, και εφόβισαν τους εχθρούς τουφεκίζοντές τους απροσδοκήτως όπισθεν· ο δε Μπαρμπιτσιώτης, αναλογιζόμενος ότι οι εν τω Βαλτεσίω συνάδελφοί του ήσαν απηυδημένοι πολεμούντες ακαταπαύστως 16 ώρας, ήυρε 17 στρατιώτας ανδρείους ως αυτόν, διέσχισε ξιφήρης τους μεταξύ σωρούς των εχθρών, εισήλθεν αβλαβής μετά των περί αυτόν εις το χωρίον υπό το σκότος της νυκτός και ενδιέμεινε μαχόμενος. Περί δε τα χαράγματα ήλθεν άλλη επικουρία εκ Βερβένων υπό τον Γιατράκον, και η μάχη εξήφθη έτι μάλλον. Αφ' ού δε εξημέρωσεν, ο κεχαγιάς παρετήρησεν, ότι ο Ρουμπής ήτο πανταχόθεν κατεστενοχωρημένος, και ότι ουδεμίαν ελπίδα νίκης είχε· διά τούτο εσήμανε περί την α' ώραν της ημέρας την ανάκλησιν, και ο Ρουμπής και οι συν αυτώ ώρμησαν να φύγωσι διά μέσου των Ελλήνων. Τούτο βλέποντες οι έγκλειστοι ερρίφθησαν όλοι έξω των προμαχώνων επί τους φεύγοντας κτυπούντες αυτούς όπισθεν, εν ώ τους εκτύπουν οι άλλοι έμπροσθεν. Ο εχθροί έπιπταν σωρηδόν· και, επ' ελπίδι να μη καταδιώκωνται φεύγοντες, έρριπταν έμπροσθεν των Ελλήνων τα χρυσά και αργυρά των όπλα εις αρπαγήν. Το τέχνασμα τούτο ευδοκίμησεν εν μέρει, και ως εκ τούτου δεν έπαθαν οι φεύγοντες όσην φθοράν άλλως θα επάθαιναν. Αφ' ού δε οι εχθροί κατέβησαν εις την πεδιάδα, εφάνησαν ερχόμενοι προς το πεδίο της μάχης οι επί μετακομίσει του μολύβδου προκαταβάντες εις Άργος Έλληνες, οίτινες, φθάσαντες την προτεραιάν περί την δύσιν του ηλίου εις Δολιανά, έμαθαν και ήκουσαν την εν Βαλτεσίω μάχην, και μηδόλως αναπαυθέντες έτρεξαν εκεί νυκτοπορούντες, αλλ' υστέρησαν. Η μάχη διήρκεσεν 23 ώρας· εξακόσιοι υπελογίσθησαν οι σκοτωθέντες και πληγωθέντες Τούρκοι, τέσσαρες δε οι σκοτωθέντες και δεκαεπτά οι πληγωθέντες Έλληνες· έπεσαν εις χείρας των νικητών και πέντε σημαίαι. Καθ' ην δε ημέραν έφυγαν οι Τούρκοι, έφθασαν εις την Πιάναν ο Ζαήμης, ο Κανακάρης, ο Χαραλάμπης και οι Πετμεζάδες μετά χιλίων εκ Λεβιδίου, όπου εστρατοπέδευαν εις φύλαξιν της θέσεως εκείνης· και αν δεν ανεχώρουν οι εχθροί, ο παντελής αφανισμός των ήτον άφευκτος. Περαιτωθείσης της μάχης εδημηγόρησεν ο Κολοκοτρώνης και παρήγγειλε να νηστεύσωσιν όλοι την ημέραν εκείνην παρασκευήν, δοξολογούντες και ευχαριστούντες τον δοτήρα της νίκης Θεόν.

Είδαμεν τους Έλληνας έως χθες διασκορπιζομένους και φεύγοντας απέμπροσθεν των εχθρών οσάκις και όπου τους συνήντων· επί δε της περι ης ο λόγος μάχης βλέπομεν αυτούς τούτους νικώντας διά της επιμονής των και γενναιότητος· και το παραδοξότερον, τους βλέπομεν νικώντας αφ' ού τρισχίλιοι εκλεκτοί Αλβανοί επεδυνάμωσαν τους εχθρούς, και εν ώ πρώτην φοράν εγένετο πόλεμος υπό την γενικήν οδηγίαν αρχηγού εμπείρου και

δυναμένου ως εκ της υψηλής θέσεως του να βραβεύση τους νικητάς. Η παράδοξος αυτή μεταβολή δεν προήλθεν εξ ελλείψεως των Τούρκων, ων και το πολεμικόν σχέδιον ήτον ορθόν, και η γενναιότης μεγάλη· αλλ' οφείλεται όλη εις την γενναίαν απόφασιν των εν τω χωρίω ολίγων Ελλήνων να νικήσωσιν ή ν' αποθάνωσιν, εις την θερμήν συνδρομήν των έξωθεν επιβοηθησάντων, και εις το εκ της συχνής συναντήσεως των εχθρών γεννώμενον κατ' ολίγον θάρρος. Η νίκη αυτή ενίσχυσε τον κλονιζόμενον αγώνα.

Κατησχυμένος ο κεχαγιάς δι' όσα έπαθεν, έσπευσε να συνάψη νέαν μάχην επ' ελπίδι ν' απονίψη το αίσχος του.

Οκτώ ημέρας μετά τα εν Βαλτετσίω παθήματά του, ό εστι την 23 μαΐου, εξεστράτευσαν τετρακισχίλιοι Τούρκοι επί το εν Βερβένοις στρατόπεδον σύροντες και κανόνια. Την δε προτεραίαν ο Κολοκοτρώνης, προ ολίγου κληθείς υπό των εν Άργει να στείλη στρατιωτικήν βοήθειαν και αρχηγόν της πολιορκίας του Ναυπλίου, διώρισεν ως τοιούτον τον Νικήταν, τω έδωκε 50 στρατιώτας εκ του στρατοπέδου του Βαλτετσίου, και τον διέταξε να παραλάβη και άλλους τόσους εκ του των Βερβένων και καταβή εις το Άργος. Ο Νικήτας συμπληρώσας εν Βερβένοις την ακολουθίαν του εις 120, ευρέθη εκείθεν του χωρίου των Δολιανών, μίαν ήμισυ ώραν απέχοντος των Βερβένων, ότε ήκουσε, Τ ο ύ ρ κ ο ι, Τ ο ύ ρ κ ο ι· επέστρεψε τότε μετά των ολίγων οπαδών του εις Δολιανά, και εκλείσθη εντός των δυνατωτέρων οικιών έτοιμος εις μάχην. Οι Τούρκοι διαβάντες εκείθεν, τινές μεν ενδιέμειναν και επολέμουν τους εγκλείστους, οι δε πολλοί εξηκολούθησαν την εις Βέρβενα πορείαν των. Το στρατόπεδον των Βερβένων συνίστατο τότε εκ δισχιλίων πεντακοσίων· ούτοι ακούσαντες την εν Δολιανούς μάχην, έτρεξαν σχεδόν όλοι προς εκείνο το μέρος· αλλ' αίφνης ευρέθησαν εν μέσω των έμπροσθεν ερχομένων εχθρών και πολλών υπέων προκαταλαβόντων εν αγνοία αυτών τα όπισθεν και παρακολουθούντων. Οι Έλληνες φοβηθέντες έσπευσαν να επανέλθωσιν εις την θέσιν των, και πολεμούντες τους όπισθεν ιππείς, μη δυναμένους να τους βλάψωσι διά το δύσβατον, έφθασαν εις Βέρβενα αβλαβώς· οι δε Τούρκοι ελθόντες κατόπιν τους απέκλεισαν, και ο ανδρειότερος των σημαιοφόρων ορμήσας έστησε την σημαίαν του επί τινος των οχυρωμάτων των Ελλήνων, και τοις επροξένησε φόβον μέγαν· αλλά δύο τολμηροί Έλληνες εξήλθαν έρποντες, έρριψαν την σημαίαν, και εσκότωσαν τον σημαιοφόρον. Άλλος σημαιοφόρος έστησεν άλλην σημαίαν· αλλά και αυτός και η σημαία του έπαθαν τα αυτά. Τότε οι δειλιώντες Έλληνες έλαβαν θάρρος, και οι θαρραλέοι Τούρκοι εδειλίασαν, και εξέλαβαν τα των σημαιών οι μεν ως καλόν οι δε ως κακόν οιωνόν. Οι Τούρκοι δεν ήθελαν να παραταθή η μάχη φοβηθέντες μη διά τυχούσης επιθέσεως άλλων Ελλήνων εκ των πλησίον στρατοπέδων πάθωσιν όσα εν Βαλτετσίω, και ήρχισαν ν' αναχωρώσι. Τότε επέπεσαν οι εν Βερβένοις Έλληνες καταδιώκοντές τους μέχρι των Δολιανών· ηνώθησαν μετά των φευγόντων και οι πολεμούντες τους περί τον Νικήταν εχθροί, έφυγαν όλοι, εγκατέλειψαν τα κανόνια, έχασαν τρεις σημαίας, και τινες φεύγοντες έρριπταν, ως και εν Βαλτετσίω, έμπροσθεν των καταδιωκόντων αυτούς Ελλήνων τα πολύτιμα όπλα των. Εφονεύθησαν δε 70 Τούρκοι, 2 δε μόνον Έλληνες, ο Αναγνώστης Ρόρης δολιανίτης και ο Γεωργάκης Διγενής Τσάκων, και επληγώθησαν 12· ο δε Νικήτας έδωκε τρανά δείγματα ανδρίας. Τοιουτοτρόπως οι μεν Τούρκοι κατησχυμένοι διεσώθησαν υπό το σκότος της νυκτός εις Τριπολιτσάν, οι δε Έλληνες επανήλθαν εις Βέρβενα ψάλλοντες εκ δευτέρου τα νικητήρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'**Μάχαι Θερμοπυλών και Γραβιάς.**

Ο ΔΕ ΧΟΥΡΣΗΔΗΣ, μαθών τα κατά την Ανατολικήν Ελλάδα επαναστατικά κινήματα, διέταξε τον Ομέρπασαν Βρυώνην, ηγεμόνα του Μπερατίου, και τον Κιοσέ - Μεχμέτπασαν ηγεμόνα της Πελοποννήσου, να συνάξωσιν εν Ζητουνίω όσον πολυαριθμότερον στράτευμα εδύναντο, και να εισβάλωσιν εις την επαναστατήσασαν Ελλάδα·

Απρίλιος ητοιμάσθησαν δε μεσούντος του απριλίου επτακισχίλιοι εις εκστρατείαν. Οι οπλαρχηγοί της Ανατολικής Ελλάδος, μαθόντες την μελετωμένην εισβολήν, διέταξαν παρά τας σπονδάς να φονεύσωσιν όλους τους επί ασφαλεία ζωής παραδοθέντας και διασπαρέντας εις τας επαρχίας Τούρκους, τους δυναμένους να οπλοφορώσι, προφασιζόμενοι, ως αν έλειψάν ποτε προφάσεις εν αμαρτίαις, ότι επιβλαβές ήτο να έχωσιν επί της εισβολής των έξωθεν εχθρών και άλλους εχθρούς εντός. Κατά την απάνθρωπον ταύτην διαταγήν ολίγοι των δυστυχών εκείνων απέφυγαν τον θάνατον, ευρόντες παρά τοις δυνατοίς προστάτας. Οι δε οπλαρχηγοί, οι μετά την κατά το Πατρατσίκι αποτυχίαν υποχωρήσαντες εις Κομποτάδας, θέλοντες να μάθωσιν ακριβέστερον τον αριθμόν των ετοιμών να εισβάλωσιν εχθρών, υπέπεμψαν την εσπέραν της 19, καθ' ην έφθασαν εις το περί ου ο λόγος χωρίον, τινάς των τολμηροτέρων στρατιωτών επί κατασκοπή, παραγγείλαντές τοις αυστηρώς μη τύχη και παροργίσωσι τους εχθρούς τουφεκίζοντες ή άλλως πως ενοχλούντες αυτούς, διότι ήθελαν να λάβωσι καιρόν και τας δυνάμεις των ν' αυξήσωσι, και θέσεις οχυράς να προκαταλάβωσιν. Αλλ' οι σταλέντες, πλησιάσαντες διά νυκτός εις τα άκρα του στρατοπέδου αφανείς, εζώγησαν δύο εχθρούς και 8 ίππους, και προς τα χαράγματα ετουφέκισαν και επανήλθαν εις το στρατόπεδον καυχώμενοι επί τοις έργοις των. Οι οπλαρχηγοί λυπηθέντες διά το γεγονός, μετέβησαν εν βία όλοι ομού την 20 εις Χαλκωμάταν, την επί της οδού των Σαλώνων, όπου διηρέθησαν συνυποσχεθέντες να βοηθήσωσιν όποιον και αν προσέβαλεν ο εχθρός· και ο μεν Πανουργιάς έμεινεν εκεί, και κατέσχε και το χωρίον Μουσταφάμπεη μεθ' όλων των υπό την οδηγίαν του Σαλωνιτών, ως 600, έχων συναγωνιστήν και τον αξιოსέβαστον επίσκοπον Σαλώνων Ισαΐαν, όστις πλήρης ζήλου ηκολούθει το στράτευμα ευλογών και θαρρύνων αυτό εις τον προκειμένον αγώνα· ο δε Δυοβουνιώτης μετά 400 κατέλαβε την γέφυραν του Γοργοποτάμου, ο δε Διάκος μετά 500 την του Σπερχειού, το κοινώς γεφύρι της Αλαμάνας, και την άγουσαν εις Θερμοπούλας οδόν απέναντι της γεφύρας ταύτης προς τα Π ο ρ ι ά. Προ τού δε προφθάσωσι και οχυρωθώσιν ούτοι εκινήθη την 22 το κατά το Λιανοκλάδι στρατόπεδον από πρωΐας, προπορευομένων των πεζών και ακολουθούντων των ιππέων, υπό τας άμέσους διαταγάς του Βρυώνη· εκινήθη και το εν Ζητουνίω κατά την αυτήν τάξιν υπό την άμεσον οδηγίαν του Μεχμέτη. Το σώμα του Δυοβουνιώτη, ιδόν τους υπό τον Βρυώνην επερχομένους, και ανίκανον ν' αντιπαραταχθή προς τόσον πεζικόν και ιππικόν, υπεχώρησε και κατέλαβε την στενήν θέσιν, Δέμα.

Ο Βρυώνης καταδιώξας το σώμα τούτο έως ου δεν εδύνατο να προχωρήση περαιτέρω το ιππικόν του διά την κακοτοπίαν, ωπισθοδρόμησε· πλησιάσας δε εις το χωρίον Μουσταφάμπεη το υπό του Παπά Ανδρέα Κοκοβιστιανού και του Κομνά Τράκα, αξιωματικών του Πανουργιά, κατεχόμενον, και ευρών τους εν αυτώ καλώς οχυρωμένους εντός των οικιών, της εκκλησίας και του μύλου, και αφόβους, δεν τους εκτύπησεν αλλά έμεινεν ολίγον επί της πεδιάδος, όπου, αφ' ου συνήλθεν όλον το στράτευμά του, ανεγνώσθη η συνήθης προπόλεμος ευχή, και διηρέθη το στράτευμα εις τρία· και το μεν έπεσεν επί το εν Χαλκωμάτα σώμα όπου ήτο και ο Πανουργιάς, το δε επί το υπό τον Διάκον· ώστε δεν εδύνατο να δώση βοήθειαν το έν τω άλλω· το δε τρίτον έτρεξε και κατέλαβε τα ορεινά μέρη. Κατ' αυτήν την ώραν έφθασε παρά το ξενοδοχείον του Σπερχειού και το υπό τον Μεχμέτην πέραν του ποταμού εχθρικών στρατόπεδον, και ήρχισε να προσβάλη και αυτό τους φυλάττοντας την γέφυραν· ώστε έπεσαν οι εχθροί αθρόοι επί τα ελληνικά ταύτα σώματα. Κατ' αυτήν την πρώτην έφοδον οι εν Χαλκωμάτα ετράπησαν και εκινδύνευσε και αυτός ο Πανουργιάς· συνελήφθησαν δε και πολλοί και εσφάγησαν· εσφάγησαν συλληφθέντες και ο Σαλώνων Ισαΐας, ο αδελφός του και ο ανεψιός του. Ο δε Διάκος, εν ώ επολέμει προς τα Ποριά, παρετήρει και τα επί της γεφύρας κινήματα των συντρόφων του· και ιδών ότι άρχισαν και ούτοι να φεύγωσι, διέταξε τον Καλύβαν και τον Μπακογιάννην ν' απέλθωσιν εκεί προς εμπύχωσιν. Έτρεξαν ατρόμητοι οι δύο ούτοι αξιωματικοί, και ήύραν πολλά ολίγους εισέτι μαχομένους· αλλά και οι ολίγοι ούτοι έφυγαν. Τότε ο Καλύβας, ο Μπακογιάννης και δύο απλοί στρατιώται εισεπήδησαν εις το αντικρύ της γεφύρας ξενοδοχείον, έκλεισαν την θύραν και ετουφέκιζαν τους εχθρούς επί τη ματαία ελπίδι να μη αφήσωσι τόσην δύναμιν να περάση την γέφυραν και πέση και αύτη επί τον Διάκον.

Εν τοσούτω απεδειλίασαν και αυτοί οι πολεμούντες κατά τα Ποριά, και εζήτησαν εν τη φυγή την σωτηρίαν των. Μόνος ο Διάκος και ολίγοι των οπαδών του, μιμούμενοι το παράδειγμά του, ησθάνθησαν ότι εκεί απέθανεν ο Λεωνίδας. Τω όντι, ότε ο ψυχουίός του, βλέπων λειποτακτούντας τους άλλους, τον παρεκίνει, εγκαταλειπόμενον να φύγη και αυτός εις ωφέλειαν εν άλλη περιστάσει της πατρίδος, και τω έφερε τον ίππον, εκείνος απεκρίθη, ο - Δ ι ά κ ο ς - δ ε ν - φ ε ύ γ ε ι. Εν τοσούτω επιπίπτουν οι εχθροί, φονεύεται έμπροσθέν του ο αδελφός του, εμπλέκεται αυτός εν μέσω των εχθρών και μόλις μετά 10 στρατιωτών μεταβαίνει εις τινας τραχείας πέτρας, τα Μανδροστάματα της μονής της Δαμάστας, όπου τοποθετείται και μάχεται ολόκληρον ώραν. Φονεύονται οι ακόλουθοι του εκτός του ψυχουιού του, τραυματίζεται και αυτός εις τον δεξιόν ώμον, πίπτει το τουφέκι του, ανθίσταται βαστών διά της αριστεράς χειρός την πιστόλαν, γνωρίζεται, περικυκλούται, και συλλαμβάνεται ζων και καταιματωμένος.

Οι δε κλεισθέντες τέσσαρες εν τω ξενοδοχείω και τουφεκίζοντες τους διαβαίνοντας την εγκαταλειφθείσαν γέφυραν, ιδόντες μετ' ολίγον διά των θυρίδων ότι ούτε ο Διάκος, ούτε άλλος τις εφαινετο, ήνοιξαν την θύραν και ώρμησαν ξιφήρεις διά μέσου των εχθρών θαυμαζόντων την ανδρίαν των· ευρέθησαν δε την ακόλουθον ημέραν νεκροί πλησίον της θέσεως, όπου επιάσθη ο Διάκος. Τριακόσιοι Έλληνες εσκοτώθησαν την ημέραν εκείνην και πολλοί άλλοι επληγώθησαν· ολιγώτατοι δε Τούρκοι εχάθησαν.

Τελειωθείσης της μάχης, οι πασάδες ώδευσαν προς το Ζητούνι, συνεπάγοντες μετά του

ψυχουιού και τον Διάκον, ον διέταξαν να οδεύη πεζός εμπροσθέν των χάριν της κενοδοξίας των. Αλλά φοβούμενοι μη κρυβή ή φύγη, τον εκάθησαν μετ' ολίγον εφ' ημιόνου πεδικλωμένον· την δε νύκτα αφ' ού έφθασαν εις Ζητούνι, τον έφεραν εμπροσθέν των, παρόντος και του εντοπίου Χαλήλμπεη, και εζήτουν να μάθωσι τα περί της επαναστάσεως. Ο Διάκος τοις είπεν αφόβως, ότι το έθνος όλον των Ελλήνων απεφάσισε να χαθή ή να ελευθερωθή. Θαυμάσας ο Μεχμέτης του ανδρός την παρρησίαν, τω είπεν, ότι πρόθυμος ήτο να τον ιατρεύση, αν ήθελε πιστώσ να τον υπηρετήση. «Δ ε ν - σ ε - υ π η ρ ε τ ώ», απεκρίθη ο Διάκος. «Α λ λ ά - κ α ι - α ν σ ε - υ π η ρ έ τ ο υ ν, δ ε ν - θ α - σ ε - ω φ έ λ ο υ ν». «Θ α - σ ε - σ κ ο τ ώ σ ω», επανέλαβεν ο πασάς, «α ν - δ ε ν - μ ε - υ π η ρ ε τ ή σ η ς». «Η - Ε λ λ ά ς», απήντησεν εκείνος, «έ χ ε ι - π ο λ λ ο ύ ς - Δ ι ά κ ο υ ς». Την ακόλουθον δε ημέραν (24 απριλίου) εξεδόθη απόφασις να σουβλισθή (α)· ο δε κοινοποιήσας αυτώ την σκληράν απόφασιν, τω έδωκεν εις χείρας και το άτιμον και οδυνηρόν εργαλείον του θανάτου, και τω είπε να τον ακολουθήση βαστών αυτό. Ο Διάκος το έρριψε κατά γης αγανακτών, και στραφείς προς τους περιεστώτας Αλβανούς, «δ ε ν - ε υ ρ ί σ κ ε τ α ί - τ ι ς», είπε, «ν α - μ ε - σ κ ο τ ώ σ η; δ ι α τ ί - α φ ί ν ε τ ε - τ ο υ ς - Α ν α τ ο λ ί τ α ς - ν α - μ ε - π α ι δ ε ύ ω σ ι ν; ε γ ώ - κ α κ ο ύ ρ γ ο ς - δ ε ν - ε ί μ α ι». Ακούσας δε ότι αν ετούρκευεν εσώζετο, «Χ ρ ι σ τ ι α ν ό ς», απεκρίθη, «ε γ ε ν ν ή θ η κ α, κ α ι - Χ ρ ι σ τ ι α ν ό ς - θ' - α π ο θ ά ν ω». Οδεύων δε εις τον τόπον της ποινής εστάθη, και ρίψας το βλέμμα επί την γελώσαν φύσιν κατά την εαρινήν εκείνην ώραν· είπε το εξής δίστιχον.

«Για ιδέ καιρό που διάλεξεν ο Χάρος να με πάρη, Τώρα π' ανθίζουν τα κλαδιά και βγάν' η γη χορτάρι».

Ηκολούθησε δε μετά ταύτα την πορείαν του και υπέστη καρτεροψύχως πολυώδυνον θάνατον τρεις ώρας βασανιζόμενος.

Μάιος Και τα μεν εχθρικά στρατεύματα αφ' ού ανεπαύθησαν ολίγας ημέρας εν Ζητούνίω, εξεστράτευσαν την 7 μαΐου επί σκοπώ να εισβάλωσιν εις Σάλωνα.

Οι δε οπλαρχηγοί, Πανουργιάς και Δυοβουνιώτης, αφ' ού έχασαν τον συνάδελφον Διάκον, συνήλθαν μετά των στρατευμάτων αυτών εις το ξενοδοχείον της Γραβιάς, το επί της προς τα Σάλωνα δημοσίας οδού, και 4 ώρας εκείθεν απέχον, όλον πλινθόκτιστον· σκοπόν δε συνελθόντες είχαν να σκεφθώσι πώς να στήσωσι την ορμήν του εχθρού, και εμψυχώσωσι το δειλιάσαν στρατιωτικόν. Εν ώ δε συνεσκέπτοντο, έφθασαν απροσδοκήτως πλήρεις ζήλου υπέρ του αγώνος ο Οδυσσεύς Ανδρούτσου και ο Χρήστος Κασμάς, έχοντες αμφότεροι 120. Ο Πανουργιάς και ο Δυοβουνιώτης εγνωμοδότησαν τότε, ο μεν Οδυσσεύς να κλεισθή εν τω ξενοδοχείω άμα φανή ο εχθρός, και να συμπαραλάβη και τους αξιωτέρους στρατιώτας, αυτοί δε μείναντες έξω να καταλάβωσιν εκατέρωθεν τα στενά της οδού εις προφύλαξιν αυτού. Την δε 8 περί την δ' ώραν μετά την ανατολήν του ηλίου, εφάνησαν ο Μεχμέτης και ο Βρυώνης οδεύοντες μετά οκτακισχιλίων προς το ξενοδοχείον· εν ώ δε επλησίαζαν, συνήλθαν οι οπλαρχηγοί Έλληνες εκ δευτέρου και απεφάσισαν ο μεν Οδυσσεύς να εισέλθη ευθύς εις το ξενοδοχείον, ο δε Πανουργιάς και ο Δυοβουνιώτης να καταλάβωσι τα αριστερά της οδού, ο δε Κασμάς τα δεξιά, βοηθούντες τοιουτοτρόπως τους εγκλείστους.

Είπε τότε πλήρης τόλμης ο Οδυσσεύς, «όποιος θέλει να μ' ακολουθήσει ας πιασθή κατόπιν μου εις τον χορόν»· και ήρχισε να πυρριχίζει. Επιάσθησαν κατόπιν αυτού εκατόν, εν οίς και ο Γκούρας, ο Παπα - Ανδρέας, ο Τράκας, ο Αναστάσης Μάρως, ο Αγγελής Γοβγίνας, και ο Π. Μπουτούνης, όλοι αξιωματικοί, οι μεν του Πανουργιά, οι δε του Δυοβουνιώτη· επιάσθησαν και πολλοί Γαλαξειδιώται, και ούτω χειροκρατούμενοι οι εκατόν και συγχορεύοντες εισήλθαν εις το ξενοδοχείον, προπορευομένου του Οδυσσεύς, και εν ροπή οφθαλμού επέτρωσαν έσωθεν θύρας και θυρίδας, ήνοιξαν ολόγυρα τας συνήθεις πολεμίστρας και ανέμεναν τον εχθρόν έτοιμοι εις μάχην. Κατέλαβαν δε και οι έξω σπλαρχηγοί τας θέσεις των και ωχυρώθησαν. Εν τούτοις επλησίασαν οι εχθροί ηναγκασμένοι να διαβώσι παρά το ξενοδοχείον επί της εις Σάλωνα πορείας των. Εστάθησαν εν πρώτοις ολίγον, αφ' ού δε ανεγνώσθη η προπόλεμος ευχή, διηρέθησαν εις τρία, και το μεν εκινήθη προς τα αριστερά της οδού επί τον Πανουργιάν και τον Δυοβουνιώτην, το δε προς τα δεξιά επί τον Κασμάν το δε τρίτον προς το κέντρον, ό εστιν επί το ξενοδοχείον. Μόλις ήρχισεν η προσβολή και διεσκορπίσθησαν οι περί τον Πανουργιάν, τον Δυοβουνιώτην και τον Κασμάν· απέμειναν δε μόνοι ενώπιον όλης ταύτης της δυνάμεως οι κλεισθέντες εν τω ξενοδοχείω εκατόν. Ο Οδυσσεύς, όστις διέταξε να μη τουφεκίση τις πριν τουφεκίση αυτός, είδε διά τινος οπής προπορευόμενον του επερχομένου στρατού γηραιόν Δερβίσην έφιππον. Τον εχαιρέτησεν αλβανιστί και αντεχαιρετήθη, τον εχλεύασε και αντεχλεύασθη, τον ύβρισε και ανθυβρίσθη, τον ετουφέκισε και τον εσκότωσεν (β). Οι διηρημένοι Τούρκοι συνηνώθησαν τότε και ώρμησαν πανστρατιά επί το ξενοδοχείον μαινόμενοι διά τον φόνον του αγίου ανδρός. Ως αν ήθελαν δε ν' αναρπάσωσιν όλους τους εγκλείστους, ώθουν τα τοιχία διά των χειρών και των ώμων και τα ετρύπων και διά των μαχαिरών. Άφοβοι οι εντός ετουφέκιζαν ακαταπαύστως πανταχόθεν επί τον σωρόν και εφόνευαν πολλούς, ώστε οι Τούρκοι ιδόντες την φθοράν των απεσύρθησαν. Εφώρμησαν και δευτέραν και τρίτην φοράν· η δε τρίτη εφορμή έγινε τόσον σφοδρά, ώστε κατώρθωσαν να εμπήξωσι σημαίας επί των τοιχίων. Μετά δε την μεσημβριάν ιδών ο Βρυώνης την τόσην αποτυχίαν, συγκαλέσας τους σπλαρχηγούς του, τους επέπληξε, τους εθάρρυνε και τους εκίνησεν όλους ιππείς και πεζούς εις νέαν έφοδον. Αλλά και κατά ταύτην οι εχθροί κατησχύνθησαν, και τα γύρωθεν του ξενοδοχείου πτώματα συσσωρευόμενα έγίνοντο και αυτά προσκόμματα της εφορμήσεώς των. Δύσαντος δε του ηλίου διέταξαν οι πασάδες τον αποκλεισμόν του ξενοδοχείου, και έστειλαν και τινας εις Ζητούνι επί μετακομίσει κανονίων προς κατεδαφισμόν του. Εν τοσοούτω ησύχασαν και οι εντός και οι εκτός διαρκούσης της νυκτός· όρθρου δε βαθέως εν ώ οι εχθροί απηυδημένοι εκοιμώντο, οι εντός εξεπέτρωσαν ησύχως την κάτω θύραν και διήλθαν αταράχως όλοι αβλαβείς. Δύο μόνον εφονεύθησαν εντός επί των προσβολών, οι αξιωματικοί Θανάσης Καστάνης και Θανάσης Σεφέρης, και δύο επληγώθησαν. Οι εχθροί διέμειναν μετά την μάχην εν τω ξενοδοχείω 8 ημέρας προς αναψυχήν, θάπτοντες εν ταύτω τους νεκρούς και στέλλοντες εις Ζητούνι τους τραυματίας. Η τόσον ευτυχής αύτη και απροσδόκητος αντίστασις εκατόν φιλοκινδύνων ανδρών προς τόσον ιππικόν και πεζικόν κατ' αυτά τα προοίμια της επαναστάσεως, συνετέλεσε τα μέγιστα εις εμψύχωσιν του αγώνος και εμεγάλυνε δικαίως τον Οδυσσεά.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Πτώσις Αντώνη Οικονόμου. — Πλους ελληνικής μοίρας προς τον Ελλήσποντον, και άλλης εις τον κορινθιακόν κόλπον — Εμπρησμός τουρκικού δικρότου εν Ερισώ. — Καταστροφή Κυδωνιών.

Η ΠΡΩΤΗ ναυτική εκστρατεία αφήκεν εν Ύδρα τον Οικονόμον μέγαν και πολύν, αλλ' επί της επιστροφής της δεν τον ήυρε τοιούτον. Ευδοκιμούν δημεγέρται κατά των ισχυρών αριστοκρατών, οσάκις καλούν τον λαόν εις ανάκτησιν της πολιτικής του ισονομίας, ην η αριστοκρατία αφήρπασεν, ή εις διανομήν της κοινής γης, ην εσφετερίσθη· αλλ' η αριστοκρατία της Ύδρας ήτον αγαθοποιός προς τον λαόν, διότι όχι μόνον ουδέν του αφήρπασεν, όχι μόνον δεν ετρέφετο παρ' αυτού, αλλά διά της κινήσεως των ιδιοκτήτων πλοίων της και διά της χρήσεως των διά του εμπορίου αποκτηθέντων χρημάτων της έτρεφεν όλον το πλήθος, πολλούς δε και ευτύχει. Επέτυχεν ο Οικονόμος, διότι το κίνημά του ήτον απροσδόκητον, και ο λαός ήθελε την επανάστασιν, και εξήτει να εύρη εν καιρώ αργίας πόρον υπάρξεως. Αλλ', αφ' ού και η επανάστασις εξερράγη, και οι πρόκριτοι ειλικρινώς την ησπάσθησαν, και ο πόρος ευρέθη διά της γενναίας αυτών καταβολής και διά της κινήσεως των πλοίων, η πάλη του λαού και των αριστοκρατών έπαυσε φυσικώ τω λόγω, και η εξουσία θα επανήρχετο όπου και πρώτον και όθεν προς καιρόν αφηρέθη. Διά τον λόγον τούτον την ύψωσιν του Οικονόμου παρηκολούθησεν η πτώσις του. Τα όργανα της επιρροής των προκρίτων παρά τω λαώ ήσαν οι πλοίαρχοί των. Ούτοι ήσαν ευπειθείς προς αυτούς και είχαν και πιστούς τινας οπαδούς, ως οι της ξηράς οπλαρχηγοί. Ο Οικονόμος επεχείρησε να βάλη επί των πλοίων φίλους και ομόφρονάς του πλοίαρχους, και δι' αυτών να άγη και να φέρη τους ναύτας. Αλλ' ούτε τα πλοία ήσαν εθνικά, ούτε οι κατά το σχέδιον του Οικονόμου εξωθούμενοι νόμιμοι πλοίαρχοι έστεργαν, διότι έχαναν και τιμήν και επιρροήν και πόρον. Διά τούτο απέτυχεν η αντικατάστασις αύτη, και οι κινούντες εν μέρει τον λαόν πλοίαρχοι, ους εμελέτα ο Οικονόμος να παύση, έγειναν όλοι εχθροί του. Μεμπτός δεν ήτον ο Οικονόμος ως προς τούτο, διότι το απήτει η θέσις του· αλλ' αστόχαστος εδείχθη ως προς το εξής. Διαρκούσης της πρώτης ναυτικής εκστρατείας έφεράν τινες εις Ύδραν λείας, ας ηθέλησαν να οικειοποιηθώσιν αθετούντες τον περί της διανομής κανονισμόν. Οι πρόκριτοι παρεκίνησαν τον Οικονόμον, ως εισακουόμενον, ν' απαιτήση την εκτέλεσιν του κανονισμού. Την απήτησεν· αλλ' οι ναύται όχι μόνον τον παρήκουσαν, αλλά και τον ύβρισαν και τον ηπέλησαν. Το μόνον υποστηρίγμά του ήτον ο λαός. Αναμφιβόλως η απαίτησις της εκτελέσεως του κανονισμού ήτο δικαία και επαινετή· αλλά δεν εσυλλογίσθη ο Οικονόμος ορθώς, απαιτήσας αυτός την εκτέλεσίν του και ψυχράνας τοιουτοτρόπως τον λαόν. Από της ώρας εκείνης έπεσε, διότι έμεινεν άνευ υποστηρίγματος εν μέσω τόσω δυνατών εχθρών.

Ελαττωθείσης της δημοτικότητάς του, δύο μεγαλότολμοι πλοίαρχοι Υδραίοι, ο Λάζαρος Παναγιώτας και ο Θεόφιλος Δρένιας, μη ανεχόμενοι να βλέπωσι τους προκρίτους, ους εσέβοντο, περιφρονουμένους, φορολογουμένους και κινδυνεύοντας, ουδέ την πατρίδα των εις χείρας δημεγέρτου, απεφάσισαν να τον σκοτώσωσι,

Μάιος και μηδενί ανακαλύψαντες την απόφασίν των εκίνησαν την 12 μαΐου προς το διοικητήριον όπου ήτον ο Οικονόμος. Καθ' οδόν απήντησαν τον Αντώνην Κριεζήν,

και τον εμυσταγώγησαν. Οπλισθείς εν τω άμα και αυτός, και οπλίσας και δέκα συγγενείς του έτρεξε κατόπιν. Αναβαίνοντες δε οι δύο πρώτοι εις το διοικητήριον απήντησαν τον Οικονόμον ιστάμενον άνωθεν της κλίμακος εν μέσω δώδεκα οπλοφόρων, εν οϊς και ο υϊός του και ο τολμηρός Κολοδήμας. Ο Οικονόμος απείκασεν εις τι ο ερχομός των και αμέσως επυροβόλησε τον Δρένιαν, αλλά δεν τον επήρε. Μετά τον πυροβολήσαντα πατέρα επυροβόλησε τον αυτόν και ο υϊός και τον έρριψε νεκρόν. Επυροβόλησαν και οι άλλοι και επλήγωσαν τον Παναγιώταν πυροβολήσαντα και αυτόν και πληγώσαντα τον Κολοδήμαν. Έφθασεν εν τούτοις και ο Κριεζής μετά των περί αυτόν και έμεινεν υπό το διοικητήριον πυροβολών και πυροβολούμενος, αλλά μήτε βλάπτων μήτε βλαπτόμενος. Το κατά του Οικονόμου κίνημα ανδρών εχόντων υπόληψιν απέσπασε πολλούς των οπαδών του. Βλέπων δ' εκείνος την δεινήν θέσιν του, εφώναξε μεγαλοφώνως έσωθεν του διοικητηρίου, «β ο ή θ ε ι α, π α ι δ ι ά, β ο ή θ ε ι α». Έτρεξάν τινες έξωθεν εις βοήθειαν, αλλά απεκρούσθησαν υπό των περί τον Κριεζήν· έτρεξαν και εκ δευτέρου ακούσαντες την αυτήν φωνήν, αλλά και εκ δευτέρου απεκρούσθησαν. Τότε οι περί τον Κριεζήν υποπτεύσαντες μη γίνωσιν οι έξω ολίγοι πολλοί και ορμήσωσιν επ' αυτούς ολίγους όντας, ανέβησαν εις την παρακειμένην οικίαν του Βούλγαρη και εκείθεν ετουφέκιζαν το διοικητήριον. Συγχρόνως το ετουφέκιζαν και ο Μανώλης Τομπάζης και ο Αναστάσης Κριεζής και ο Τερσανάς εκ των οικιών αυτών. Εμβάς και ο Γεώργης Σαχτούρης εις το πλοϊόν του Κριεζή, προσωρμισμένον εις επισκευήν, ήρχισε να κανονοβολή και αυτός το διοικητήριον, και συνεκανονοβόλουν και δύο άλλα πλοία. Ο Οικονόμος, δεινώς πολεμούμενος και κινδυνεύων, εξήλθε του διοικητηρίου διά τινος στενωπού· αλλά οι περί τον Κριεζήν ερρίφθησαν κατόπιν και τον κατέφθασαν υπό την οικίαν του Γεώργη Γκιώνη, όπου εντός 10 βημάτων τον επιστόλισεν ο Κριεζής συνοδευόμενον υπό πέντε, αλλά δεν τον εκτύπησε. Τούτου γενομένου, διεσκορπίσθησαν οι ακολουθούντες τον Κριεζήν. Ο δε Γκιώνης, ακούσας άνωθεν της οικίας τον πιστολισμόν, και ιδών τον Κριεζήν σχεδόν απομεμονωμένον και κινδυνεύοντα, κατέβη και τον ανέβασεν εις την οικίαν του. Τρέχοντες δε οι περί τον Οικονόμον έμφοβοι, διότι επήρχοντο πολλοί, κατέλαβαν οικίαν τινά επί του άνω μέρους της πόλεως, και ούτως οι μαχόμενοι διεχωρίσθησαν, και ο Κριεζής κατέβη εις την αγοράν, όπου ήυρε 500 ετοιμούς να κινηθώσι κατά του Οικονόμου, εν οϊς και τον Αναστάσην Τσαμαδόν, τον Μανώλην Τομπάζην και τον Γεώργην Σαχτούρην. Ο Οικονόμος μαθών την κατ' αυτού εκστρατείαν και βλέπων ότι δεν είχεν ελπίδα σωτηρίας εντός της νήσου, μετέβη εις το Καμίни, και εμβάς εις αλιάδα επέβη επί της εκεί ευρεθείσης άνευ ναυτών γολέττας του Τομπάζη και απέπλευσε. Τούτο ιδόντες οι κατάδιώκοντες αυτόν έστειλαν εις σύλληψιν της γολέττας πλοϊόν, εφ' ου επέβη και ο Μανώλης Τομπάζης. Κινδυνεύων τότε ο Οικονόμος επόδισε κατά τον Παλαμιδάν προς το δυτικόν μέρος της νήσου, εγκατέλειψε την γολέτταν πλέουσαν, απέβη εις την ξηράν και ανέβη εις το βουνόν. Αλλά τον εκύκλωσαν εκεί οι αντίπαλοί του και τον προσεκάλεσαν επί ποινή θανάτου να παραδοθή· παρεδόθη, επεβιβάσθη επί τινος των εν τω πορθμώ της Ύδρας πλοίων, και εκείθεν εις λέμβον έχουσαν 10 ναύτας διαταχθέντας να τον μεταφέρωσιν εις την αντίπορθμον της Πελοποννήσου γην και να τον θανατώσωσιν. Αλλά μεταξύ των 10 ναυτών έτυχαν και συγγενείς του Οικονόμου, οίτινες υπερισχύσαντες τον απέλυσαν επί της πελοποννησιακής ξηράς

αβλαβή. Τοιουτοτρόπως σωθείς ο Οικονόμος κατέφυγεν εις Κρανίδι, όπου ηύρεν ευμενή υποδοχήν· εφοβέριζε δε να επανέλθῃ εις Ὑδραν, και να θύσῃ και απολέσῃ.

Ἐτυχε να φθάσῃ κατ' εκείνας τας ημέρας εις Ὑδραν ο Σωτήρης Θεοχαρόπουλος, επικαλούμενος εξ ονόματος των Αχαιών αποστολήν ναυτικής δυνάμεως εις τον κορινθιακόν κόλπον. Οι πρόκριτοι απεκρίθησαν, ότι εν ὅσω ο Οικονόμος διέτριβεν αντικρῦ της νήσου των επί της Πελοποννήσου, οχλαγωγῶν και απειλῶν, δεν ενέκριναν ν' απομακρυνθῶσι τα πλοία των. Ο Θεοχαρόπουλος, ανήρ δραστήριος, λαβῶν γράμματα των αρχόντων της Ὑδρας προς τους Κρανιδιώτας αποποιούμενους ἕως τότε και να παραδώσωσι τον Οικονόμον και να τον αποπέμψωσι, μετέβη εις Κρανίδι, τον παρέλαβε και τον εφυλάκισεν εν τῷ μοναστηρίῳ του Φονιά, όπου διέμεινε μονάζων εν μέσω των καλογήρων, και προσποιούμενος μεν τον μετανοούντα, παραφυλάττων δε την ευκαιρίαν ν' αναφανῇ επί της πολιτικής σκηνῆς. Τοιουτοτρόπως ησύχασεν η Ὑδρα, κινδυνεύουσα να πέσῃ κατ' αὐτὴν την αρχὴν της επαναστάσεως εις δεινὴν αλληλομαχίαν. Η πτώσις και η απουσία του Οικονόμου απέδωκαν εκ νέου ὅλην την εξουσίαν εις τους συνετούς και φιλοπάτριδας προκρίτους της Ὑδρας μετελθόντας αὐτὴν εις πρόοδον και ευόδωσιν του εθνικοῦ αγώνος.

Μεταξύ μυρίων ἄλλων ομοίων περιστάσεων συντείνει και η του εγκαταλειφθέντος Οικονόμου ν' αποδείξῃ πόσον ἄστατος εἶναι η εὐνοια του λαοῦ, την μίαν ημέραν θυμιάζοντος το εἶδωλόν του, και την ἄλλην καταρρίπτοντος και συντρίβοντος αὐτό.

Ο δε ελληνικός στόλος, αφ' οὐ επανήλθεν εις τα ἴδια μετὰ την πρώτην εκστρατείαν, ητοιμάσθη μετὰ της αὐτῆς προθυμίας και εις δευτέραν, και εξέπλευσε την 18, διαιρεθεὶς εις δύο μοίρας. Συνίστατο δε η μία εκ 18 πλοίων υδραϊκῶν ὑπὸ τον Γιακουμάκην Τομπάζην (α), 7 σπετσιωτικῶν ὑπὸ τον Γκίκαν Τσοῦπαν, 27 ψαριανῶν, καὶ τινων μιστικῶν ὑπὸ τον Αποστόλην, ενός Λιμνίου και ενός της Αίνου. Σκοπὸν δεν εἶχεν η μοῖρα αὐτὴ να επαναστατήσῃ ὡς ἄλλοτε τόπους, ἀλλὰ να εμποδίσῃ τον ἐκπλουν ἢ να ματαιώσῃ τα σχέδια του εχθρικοῦ στόλου, ὅστις ετοιμασθεὶς εν Κωνσταντινουπόλει εστέλλετο, ἵνα επαναγάγῃ εις την υποταγὴν του σουλτάνου το Αιγαίον, και προστατεύσῃ την μετάβασιν τουρκικῶν στρατευμάτων ἐξ Ασίας εις τα αποστατήσαντα της Ελλάδος μέρη. Ο τουρκικός στόλος, ἀπειρος εἰσέτι της τόλμης των Ελλήνων, επερείδετο δικαίως ἐπὶ τη υλικῇ υπεροχῇ του· οι δε Ἕλληνες, αν και εἶχαν τόλμην, ἦσαν εν ἄκρῃ αμηχανία πῶς να τον βλάψωσιν.

Την 26 η ελληνική μοῖρα ἀπήντησεν εχθρικόν δίκροτον, προφυλακίδα του οθωμανικοῦ στόλου πλέοντος προς τα παράλια της Ασίας. Τινὰ των ελληνικῶν πλοίων το ἐπλησίασαν και ἐκανονοβόλησαν, ἀλλ' ἀνίκανα ἦσαν να το βλάψωσι. Την ἐσπέραν της αὐτῆς ημέρας το δίκροτον κατέπλευσεν εις Ερισόν, παρακολουθούμενον ὑπὸ των ελληνικῶν πλοίων. Ο πλοίαρχος αὐτοῦ, φοβούμενος νυκτερινὴν ἐφοδον, παρέλαβεν ἀπὸ της ξηρᾶς ἱκανούς Τούρκους εις υπεράσπισίν του. Οι δε πλοίαρχοι Ἕλληνες συνήλθαν ἐπὶ της ναυαρχίδος εις συμβούλιον πεπεισμένοι, ὅτι ὄχι μόνον δεν ἐδύναντο να βλάψωσι τον εχθρόν, ἀλλ' οὔτε καν να τον φοβίσωσι διὰ των αδυνάτων κανονίων των. Διάφορα τεχνάσματα υπεβλήθησαν, ἀλλ' ὅλα ἀπερρίφθησαν, ἢ ὡς ἀνίσχυρα ἢ ὡς παράτολμα. Ο δε ναύαρχος Τομπάζης εἶπε τότε, ὅτι ο διοικητὴς πολεμικοῦ αγγλικοῦ πλοίου, ὅπερ ἀπήντησεν η ελληνική μοῖρα προς τον Καφηρέα, τον ηρώτησεν εις τι η ναυτικὴ αὐτὴ εκστρατεία· και

ακούσας ότι ανέβαινε τον Ελλήσποντον εις αντιπαράταξιν προς τον τουρκικόν στόλον, ματαίως, είπε, θα κοπιάσητε, αναμφιβόλως δε και θα βλαφθήτε εξ αιτίας της μεγάλης ανισότητος των δυνάμεων· ναύτας αξίους και τολμηρούς έχετε, μεταχειρίσθητε δι' αυτών κατά των αναξίων, απειροθαλάσσιων και δειλών εχθρών σας τα πυρπολικά, και βεβαίως θα υπερισχύσετε. Ταύτα, είπεν ο Τομπάζης, ήκουσα, και ταύτα λέγω, λυπούμενος, ότι δεν ηρώτησα τον Άγγλον πλοίαρχον πώς παρασκευάζονται τα περιών ανέφερε πυρπολικά. Επί τούτοις ο Αποστόλης είπεν, ότι και εν τη νήσω των Ψαρών εγένετο λόγος περί πυρπολικών, διότι έζων διάφοροι ναύται, παρευρεθέντες καθ' ον καιρόν οι Ρώσσοι έκαυσαν εν τω λιμένι του Τσεσμέ τον τουρκικόν στόλον δι' αυτών· αλλ' ουδείς ήξευρε πώς παρεσκευάζοντο. Εν τούτοις η λέξις Μ π ο υ ρ λ ό τ ο ν έτρεχεν εξ ενός εις άλλο στόμα εν τω συμβουλίω μηδενός των παρευρισκομένων πλοιάρχων ειδότος τα περί παρασκευής αυτού, και έφθασε και εις την ακοήν των μη εν τω συμβουλίω αξιωματικών. Μεταξύ τούτων ήτο και τις Γιάννης Πάργιος, επονομαζόμενος Πατατούκος, κάτοικος Ψαρών, όπου επηγγέλετο τον διδάσκαλον της πρακτικής ναυτικής. Ούτος είπεν, ότι ήξευρε πώς παρεσκευάζετο το πυρπολικόν, και παρεσκεύασεν εν τω άμα έν των πλοίων της εκστρατείας, όπερ ερρίφθη επί το δίκροτον την νύκτα, αλλά δεν εκόλλησε και εκάη εις μάτην.

Ο Πατατούκος παρεσκεύασεν άλλο σταλέν επί τοιαύτη χρήσει εκ Ψαρών, μετεποίησε και ο Καλαφάτης Ψαριανός το πλοίον του εις πυρπολικόν, και την 27 ερρίφθησαν αμφότερα επί το δίκροτον τρίτην ώραν προ μεσημβρίας, συνοδευόμενα υπό της ελληνικής μοίρας κανονοβολούσης αυτό εκατέρωθεν. Και το μεν του Καλαφάτη, ανεπιτηδείως παρεσκευασθέν, εκάη ανωφελώς, τα δε άλλο υπό τον Δημήτηρην Παπά - Νικολή, Ψαριανόν και αυτόν, έπεσεν επί την πρώραν του δικρότου, εκόλλησε και μετέδωκεν εν τω άμα τας φλόγας (β). Μετά τρία τέταρτα της ώρας επυρσοκρότησεν η πυριτοθήκη, το δίκροτον διερράγη, και οι εν αυτώ επνίγησαν εκτός ολίγων διακολυμβησάντων ή εμβάντων εις τας λέμβους. Ήσαν δε επί του δικρότου και ναύται Χριστιανοί, ους πεσόντας εις την θάλασσαν διέσωσαν αι λέμβοι των Ελλήνων. Το νεοφανές τούτο και όλως απροσδόκητων κατόρθωμα κατεφόβισε τους Τούρκους, εξίππασε και αυτούς τους Έλληνας και επλήρωσε χρηστών ελπίδων τας καρδίας των.

Την δε ακόλουθον ημέραν εφάνη προς εκείνο το μέρος ο λοιπός εχθρικός στόλος εξ ενός δικρότου, τριών φρεγατών, μιας κορβέτας και δύο δικατάρτων. Επέπεσεν η ελληνική μοίρα εμπυχωθείσα υπό της προσφάτου επιτυχίας· ο δε στόλος, έντρομος δι' όσα έπαθε το δίκροτον, έφυγε πλησίσιος προς τον Ελλήσποντον και την επαύριον προσωρμίσθη υπό την προστασίαν των εκεί φρουρίων. Την αυτήν ημέραν η ελληνική μοίρα προσωρμίσθη και αυτή εν τω λιμένι της Ίμβρου εις ύδρευσιν.

Ίδιον των αδυνάτων, των δειλών και των τυραννικών κυβερνήσεων είναι, οσάκις δεν δύνανται να εκδικώνται τους πταιστας, να παιδεύωσι τους αθώους. Οσάκις ενίκων οι ένοπλοι Έλληνες, οι υπό τους Τούρκους άοπλοι και αβλαβείς ομογενείς των έπασχαν. Τα αυτά ανομήματα, αξιοκατάκριτα βεβαίως όπως και αν θεωρηθώσιν, έπραξαν και οι Έλληνες· αλλ' ούτοι ήσαν εις πλήρη επανάστασιν και εις αναρχίαν. Πότε καταδυναστευόμενον έθνος, λαβόν όπλα κατά του καταδυναστεύοντος, δεν ηνόμησεν, ή δεν έχυσεν αίματα πταιστών και αθών ανεξετάστως; Σπανίως κατά δυστυχίαν υπείκει εις

τα εντάλματα της μετριότητας η αιχμάλωτος του πάθους της εκδικήσεως ανθρώπινος ψυχή. Αλλ' υπό το σκήπτρον του σουλτάνου, αύται αι Αρχαί ήσαν αι χείρες της ανομίας και των αιμάτων. Οι Μιτυληναίοι Χριστιανοί και οι κατά τα πλησιόχωρα παράλια της Ασίας όχι διότι ήσαν συμμέτοχοι του εμπρησμού του δικρότου, αλλά διότι έτυχε να κατοικώσι γην, παρ' ην το δικροτον εκάη, έγειναν οι τρισάθλιοι θύματα της μανίας των τουρκικών Αρχών, σφαζόμενοι ανηλεώς, γυμνούμενοι και πωλούμενοι ως ανδράποδα. Αλλ' η γειτονία εκείνη έμελλε να γένη συγχρόνως θέατρον άλλων δεινοτέρων συμφορών. Πόλις, περιέχουσα ψυχάς 30 χιλιάδας, έμελλε ν' αφανισθή όλη, όχι διότι έλαβεν όπλα κατά της υπόπτου εξουσίας, ούτε διότι εφάνη άλλως πως αξία καταστροφής, αλλά διότι ήτον όλη χριστιανική και ικανή και την αιμοχαρή δίψαν της εξουσίας να σβέση, και την εξ αδίκων πλουτείν επιθυμίαν της να πληρώση. Η πόλις αύτη είναι αι Κυδωνιαί, γνωσταί διά την αυτονομίαν και ευνομίαν, διά τα φιλόανθρωπα καταστήματα, διά το φιλοσοφικόν σχολείον και την φιλοκαλίαν και ευζωίαν των κατοίκων.

Οι Κυδωνιείς εξ αιτίας της επί της Ασίας θέσεώς των ενώπιον τόσων μυριάδων Τούρκων, όχι μόνον δεν επεχείρησαν ν' απελευθερωθώσιν, αλλ' εφρόντισαν και να καθησυχάσωσι τας υποψίας των Τούρκων διά της διαγωγής των. Αφ' ης ημέρας απεστάτησαν τα Ψαρά, η τουρκική Αρχή της Περγάμου, εις ην υπέκειντο αι Κυδωνιαί, υποπτεύουσα πόλιν τόσον πολυάνθρωπον, και όλην χριστιανικήν, έστειλεν εις προφύλαξιν τετρακιςχιλίους σπλοφόρους, σκηνώσαντας κατ' αρχάς εκτός αυτής, αλλά πολλούς μετά ταύτα παρεισελθόντας. Όπου συρροή τουρκικών στρατευμάτων, εκεί και αταξίαι ατιμώρητοι εν καιρώ πολέμου· ηνοχλούντο λοιπόν καθ' ημέραν οι Χριστιανοί, και εκινδύνευαν παρά την θέλησίν των να ταραχθώσιν εξ αιτίας της διαγωγής των εις προφύλαξιν ελθόντων. Ο προεστώς της πόλεως Χατσή - Θανάσης υπήγεν εις Πέργαμον επ' ελπίδι να πείση την Αρχήν εις ανάκλησιν των ατάκτων στρατευμάτων, αλλά δεν εισηκούσθη.

Ιούνιος Την 2 Ιουνίου η ελληνική μοίρα έπλευσεν εις τα έμπροσθεν των Κυδωνιών Μοσχονήσια. Ο λαός του μόνου κατοικουμένου νησιδίου, όλος χριστιανικός, ως και ο των Κυδωνιών, είχεν ένα μόνον Τούρκου, τον αγάν, ον απεδίωξεν επί τη παρουσία των ελληνικών πλοίων, ύψωσε την σημαίαν της ελευθερίας και κατέλαβε το Κλειδί, ό εστι την συζευγνύουσαν το νησίδιον και την ξηράν γέφυραν, εις εμπόδιον εισβολής Τούρκων. Το συμβάν τούτο εξηγήρωσεν έτι μάλλον τα στρατεύματα και έδωκεν αφορμήν εις νέους φόβους και κινδύνους. Οι δε Κυδωνιείς βλέποντες ότι θα επάθαιναν τα πάνδεινα, είτε ησυχάζοντες είτε επαναστατούντες, απεφάσισαν να φύγωσι, και έστειλαν εις τα Μοσχονήσια τον διδάσκαλον Βενιαμίν, παρακαλούντες τον ναύαρχον να φροντίση περί μεταφοράς του κινδυνεύοντος λαού εις Ψαρά· και επειδή πλοία δεν δύνανται να εισπλεύσωσι διότι τα νερά είναι ρηγά παρά το λιμενοστόμιον, εστάλησαν λέμβοι εις το ακροθαλάσσιον την 4, και οι Κυδωνιείς ήρχισαν να καταβιβάζωσι τας γυναίκας και τα τέκνα των. Ταύτα βλέποντες οι Τούρκοι και εκλαμβάνοντές τα ίσως ως πολεμικάς προετοιμασίας, εμπόδιζαν βιαίως τους φεύγοντας. Οι κάτοικοι ηναγκάσθησαν ν' αποκρούσωσι την βίαν διά της βίας· αι δε λέμβοι όσαι είχαν κανόνια, τα μετεχειρίσθησαν και αύται κατά των ενοχλούντων τους Χριστιανούς Τούρκων, και ούτως ήρχισαν εντός της πόλεως την 4 σφαγαί, αρπαγαί, αιχμαλωσίαι και πυρκαϊαί· το παραθαλάσσιον εσκεπάσθη προσφύγων, πολλάί γυναίκες έπιπταν εις την

θάλασσαν, ίνα μη πέσωσιν εις χείρας Τούρκων, η πόλις εκαίετο, και όλα αι λέμβοι και όλα τα μικρά πλοιάρια των Μοσχονησιωτών μετέφεραν αδιακόπως και επεσώρευαν εις τα πλοία τους δυστυχείς Κυδωνιείς, βλέποντας φλεγόμενας τας οικίας των και θρηνούντας την μεγάλην συμφοράν των. Τοιουτοτρόπως κατεστράφη η λαμπρά των Κυδωνιών πόλις, και οι κάτοικοί της, όσοι κατέφυγαν εις τα πλοία, μετεκομίσθησαν και διεσπάρησαν εις διαφόρους νήσους, βιούντες βίον αβίωτον. Κυβέρνησις, όχι μόνον μη παρέχουσα αλλά και αφαιρούσα τα εις προφύλαξιν και διάσωσιν κινδυνεύοντος λαού και καταστρέφουσα επί απλαίς υποψίαις αυτόν, είναι αξία της κατάρας και του αναθέματος όλων των εθνών και όλων των αιώνων.

Επί δε τη συμφορά των Κυδωνιών κατεφοβήθησαν όλοι οι κατοικούντες τα ενδότερα της Ασίας Χριστιανοί και κατέβαιναν σωρηδόν εις τα παραθαλάσσια, ίνα διασωθώσι δι' ων εδύνατο τρόπων είς τινας των υπό την ελληνικήν σημαίαν νήσων. Εγκατέλειψαν και οι Μοσχονησιώται την πατρίδα των, και κατέφυγαν και αυτοί όπου ημπόρεσαν· ώστε όλη εκείνη η έως χθες ανθηρά ακτή έγινε τόπος ερημώσεως. Τοιαύτη είναι η φύσις των δεσποτικών, των τυραννικών και των βαρβάρων κυβερνήσεων.

Τα δ' ελληνικά πλοία, αφού ελύτρωσαν τόσον πλήθος, έπλευσαν την 7 προς την Τένεδον, και επανέπλευσαν εκείθεν εις τα ίδια· κατήραν δε την 12 τα υδραϊκά εις τον λιμένα των.

Οι θρασείς ενώπιον των αδυνάτων είναι δειλοί ενώπιον των δυνατών. Εν ώ τόσα κακά υπέφεραν οι άοπλοι Χριστιανοί, αι τουρκικαί Αρχαί της Μιτυλήνης τόσον εφοβήθησαν τους γείτονας των Ψαριανούς εξ αιτίας του εμπρησμού του δικρότου, ώστε τοις υπεσχέθησαν φόρον, υπό τον όρον να μη ενοχλώσι την Μιτυλήνην και το μικρόν ναυτικόν της.

Τοιαύτη ήτον η κατάσταση των μερών εκείνων μεσούντος του Ιουνίου.

Η δε άλλη μοίρα του ελληνικού στόλου συγκεκριμένη εκ 12 πλοίων, ήτοι 6 υδραϊκών υπό τον Δημήτρην Βώκον Μιαούλην, και 6 σπετσιωτικών υπό τον Νικολόν Μπότασην, εξέπλευσεν επί τη επιμόνω αιτήσει των Πελοποννησιών κατά τον κορινθιακόν κόλπον προς καταδίωξιν ολίγων τουρκικών πλοίων αποσπασθέντων της εν Μούρτω ναυτικής δυνάμεως και μεταπλευσάντων εις τον λιμένα των Πατρών, και προς άλωσιν της Ναυπάκτου και του Αντιρρίου διά της συμπράξεως και των κατά ξηράν δυνάμεων. Εκ των 12 δε τούτων πλοίων, 2, τα του Αναστάση Καλανδρούτσου και τα του Αναγνώστη Κουλάτση, έμειναν κατά τον διάπλου εν έμπροσθεν του Νεοκάστρου και της Κορώνης προς αποκλεισμόν των φρουρίων εκείνων·

Μάιος τα δε άλλα, προχωρήσαντα κατά τας Πάτρας, είδαν την 20 μαΐου πλέοντα έμπροσθεν του ακρωτηρίου του Πάπα εις αποκλεισμόν των Πατρών υπό σημαίαν ελληνικήν 6 δικάταρτα, εξ ων τα 5 γαλαξειδιωτικά και το έν κεφαλληναιόν (γ), και δύο κανονοφόρους· είδαν και μίαν κορβέταν τουρκικήν πλέουσαν προς τα έξω και επέπλευσαν· αλλ' αύτη φοβηθείσα εστράφη πλησίστιος προς την Ναύπακτον. Ανήχθησαν εν τω άμα και τα εν τω λιμένι των Πατρών 4 τουρκικά δικάταρτα επί τη

διά σημείων προσκλήσει της κορβέτας, και κατέφυγαν και αυτά υπό την Ναύπακτον. Τόσον δε επί τη εμφανίσει της ελληνικής ταύτης μοίρας εφοβήθη ο εν Πάτραις Ισούφης, ώστε ανήγγειλε τοις εισέτι ενδιαμένουσι προξένοις, ότι δεν ηγγυάτο εις το εξής την ασφάλειάν των και επεθύμει ν' αναχωρήσωσιν αυθημερόν, διότι ηναγκάζετο να καύση τας κατοικίας των, μη τας κατάσχωσιν οι εχθροί του. Επί τη προσκλήσει ταύτη και τη απειλή οι πρόξενοι ανεχώρησαν όλοι αυθημερόν εμβάντες εις την εν τω λιμένι γαλλικήν φρεγάταν *Arrière*. Τα δε ελληνικά πλοία, άτινα εχαιρέτησαν οι Έλληνες άνωθεν των βουνών ανάψαντες πυρά, διεπέρασαν αβλαβώς το στενόν στόμιον του κόλπου υπό το εχθρικόν πυρ των φρουρίων, τα μεν καθ' ην έφθασαν έμπροσθεν των Πατρών εσπέραν, τα δε την επαύριον· επειράθησαν οι εν αυτοίς να βλάψωσι τα εχθρικά, αλλά δεν εδυνήθησαν εξ αιτίας της υπό το πυρ του φρουρίου της Ναυπάκτου θέσεώς των, και αγκυροβολήσαντες πλησίον έστησαν επί της ξηράς τρία κανόνια, δι' ων εκτύπουν, αν και αβλαβώς, και την Ναύπακτον και τα πλοία.

Είχαν ήδη καταβή προς εκείνα τα παραθαλάσσια ικανά στρατεύματα εις πολιορκίαν της Ναυπάκτου και του Αντιρρίου. Στερούμενα παντός επιτηδείου εις προσβολήν φρουρίων και πρόθυμα να επιχειρήσωσι τι, έδραξαν την ευκαιρίαν της εμφανίσεως των ελληνικών πλοίων, ήλθαν πλησιέστερον της Ναυπάκτου την 24 και την επαύριον ήρχισε σφοδρότατος τουφεκισμός και κανονοβολισμός διά ξηράς και θαλάσσης· τόσον δε εφοβήθησαν οι Τούρκοι, ώστε έβαλαν πυρ εις την πόλιν και ανέβησαν εις την ακρόπολιν. Την δε 26 υπήγαν οι αρχηγοί του ελληνικού στρατοπέδου εις τον στόλον, και, συσκέψεως γενομένης, απεφασίσθη η εξ εφόδου άλωσις του Αντιρρίου. Επί τω σκοπώ τούτω ητοιμάσθησαν επί των πλοίων 10 κλίμακες, 10 πηχών εκάστη, ας παραλαβόντες οι αρχηγοί του στρατοπέδου απέβησαν εις την ξηράν.

Ιούνιος Δευτέρου δε συμβουλίου γενομένου, ωρίσθη ημέρα εφόδου η 6 Ιουνίου.

Προτείναντος δε του Διαμαντή Χορμώβα, ενός των αρχηγών, ν' αναβή πρώτος το τείχος, και αιτήσαντος να τον ακολουθήσωσιν όσοι προηρούντο, υπεσχέθησαν 400 να συγκινδυνεύσωσιν. Αλλ' αφ' ού ήλθεν η ώρα της εφόδου και του κινδύνου και επλησίασαν το τείχος, ο μεν Διαμαντής ανέβη καθ' ά επρότεινεν, αλλ' ολιγώτατοι τον ακολούθησαν, και εφονεύθησαν αυτός καί τινες των οπαδών του. Μετά δε την αποτυχίαν ταύτην οι ναύται, μιμούμενοι τους εν τη Ερισώ, απέθεσαν έν τινι γαλαξειδιωτικώ πλοίω ανεπιτηδείως ύλας καυστικάς, και ανάψαντες αυτάς το έρριψαν την 10 επί τα τουρκικά υπό την οδηγίαν ενός και μόνου ανδρός, του Γεωργίου Παξινού βαστώντος το πηδάλιον· αλλά πριν κολλήση το πλοίον, περιεφλογίσθη ο πηδαλιούχος και έπεσεν εις την θάλασσαν, οι δε εχθροί, συλλαβόντες αυτόν, τον έψησαν ζώντα ματαιώσαντες και το επιχείρημά του. Μετά πέντε δε ημέρας εξέπλευσεν η ελληνική μοίρα, αναπλεύουσα εις τα ίδια, και έμειναν εντός του κόλπου το κεφαλληναίον, τα 5 γαλαξειδιωτικά, έν σπετσειωτικόν και αι κανονοφόροι· διεπέρων δε τα πλοία ταύτα συχνώς και αφόβως το στόμιον του κόλπου ενισχύοντα ποτέ μεν τα εντός, ποτέ δε τα εκτός κινήματα των κατά ξηράν Ελλήνων, εκπλέοντα μέχρι του ακρωτηρίου του Πάπα και εμποδίζοντα πολλάκις τα έξωθεν ερχόμενα προς τους εν Πάτραις Τούρκους βοηθήματα, και την διάβασιν μάλιστα των Τούρκων εις τας ιονίους νήσους και εις την παραλίαν της Ηπείρου,

αλλά μηδὸλως σεβόμενα την ἰόνιον σημαίαν· ἐφ' ᾧ ὀργισθεῖσα ἡ ἀρμοστέα ἐξαπέστειλε ναυτικὴν δύναμιν, ἥτις, εὐρούσα τὴν νύκτα κατὰ τὴν Γλαρέντσαν μίαν τῶν δύο κανονοφόρων καὶ αἰφνης ἐπιτεσοῦσα ἐφόνευσε δύο ναύτας, συνέλαβε δύο ἄλλους καὶ μετέφερεν εἰς Ζάκυνθον καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν κανονοφόρον ἐγκαταλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν λοιπῶν ναυτῶν τῆς, εἰς τὴν ξηρὰν διασωθέντων. Μετὰ τρίμηνον δε φυλάκισιν ἀπελύθησαν οἱ συλληφθέντες.

Ἄν ἡ εἰς τὸν κορινθιακὸς κόλπον ναυτικὴ ἐκστρατεία δὲν ἔφερε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, ἐχρησίμευσεν ὅμως μεγάλως εἰς ἐμψύχωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τρόμον τῶν Τούρκων ἐκεῖνου τοῦ μέρους, ἐξ αἰτίας τῆς διὰ πορθμοῦ, ἐνός καὶ ἡμισυ μιλίου πλάτος ἔχοντος, τολμηρὰς καὶ εὐτυχούς διαπεραιώσεως τῶν πλοίων μεταξύ δύο φρουρίων ἀκαταπαύστως κανονοβολούντων· συνέτρεξε δε τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Ἐν τούτοις, μαθόντες τὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης οἱ ἐν τῇ κατὰ τὸν Μούρτον τουρκικῇ μοίρᾳ, συνέλαβαν αἰφνης τινὰς ἐμπλέοντας Ὑδραῖους καὶ τοὺς ἐθανάτωσαν, ἐν οἷς καὶ τὸν Μανώλην Γκιούστον, τὸν μόνον ἐπιζώντα ἀδελφόν τῶν ἐν τῷ ναυστάθμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλλοτε ἀποκεφαλισθέντων.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Παθήματα τῶν Σμυρναίων, Κυπρίων καὶ Κώων Χριστιανῶν.

Μάιος ΚΑΘ' ὃν δε καιρὸν αἱ τρισάθλια Κυδωνιαὶ ἐγένιναν τόπος ἐρημώσεως, δεινὰ δυστυχήματα ἔπαθεν ἡ Σμύρνη. Ἐφάνησαν τὸν μάιον ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει δύο δερβίσαι, οἵτινες περιφερόμενοι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ καφενεῖα καὶ παριστάμενοι ὡς θεόπνευστοι, ἠρέθιζαν τοὺς Τούρκους εἰς καταστροφὴν τῶν Χριστιανῶν, ὡς ἐχθρῶν τῆς πίστεώς τῶν καὶ τοῦ σκήπτρου τῶν. Καλὴ τύχη ὁ μουτεσελήμης τῆς Σμύρνης ἀπεμάκρυνε τοὺς ταραξίας εὐσχήμους. Τὸν αὐτὸν μῆνα συνηθροίσθησαν ἐπὶ τῆς πλησίον τοῦ ἐπιθαλασίου φρουρίου πεδιάδος πάμπολλοι ἀσιανοὶ Τούρκοι, οἱ μὲν ἐπὶ προφυλάξει τοῦ μέρους ἐκεῖνου ἀπὸ ἐνδεχομένου ἐπαναστατικοῦ κινήματος, οἱ δε ἐπὶ μεταβάσει εἰς ἄλλα ἀποστατήσαντα μέρη. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατεύματος τούτου, καθήμενος ἐντὸς τῆς πόλεως, τὸ διέταξε νὰ διαμεῖνῃ ἐκτός. Ἄλλ' ἐν ᾧ οὗτος ἀπελάμβανε τὰς τρυφὰς τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης, καὶ εἰς προμήθειαν τροφῶν ἐπέβαλλε συχνάκις βαρεῖς φόρους, τὸ στράτευμα τοῦ ἐλίμωττε, καὶ ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας διεσπάρη εἰς ὅλα τὰ περίχωρα, ἐχύθη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τὴν 23 παρὰ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνωτέρου τοῦ, ἔτρεξεν εἰς τὰς ἀποθήκας τῶν ἀρτοποιῶν καὶ λοιπῶν τροφοπωλῶν, ἔπραξε παντός εἶδους ἀταξίας, ἐφόνευσε δύο Χριστιανούς καὶ ἠπέλκει αὐθημερόν γενικὴν καταστροφὴν. Οἱ Χριστιανοί, ἔμφοβοι καὶ ἀπροστάτευτοι, ἀφήκαν ὅλοι τὰ ἔργα τῶν, ἄλλοι ἐκλείσθησαν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν, ἄλλοι ἔτρεξαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, καὶ ἡ μεγάλη ἐκείνη πόλις ἐφαίνετο μεγάλη ἐρημία. Τὴν ἐσπέραν δε τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τῶν περιφερομένων γενιτσάρων, διψίων Χριστιανικὸν αἷμα καὶ μὴ εὐρίσκων Χριστιανόν ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἔρριψε μίαν πιστολίαν ἀπροσέκτως καὶ ἀσκόπως καὶ ἐκτύπησε κατὰ τύχην διαβαίνοντά τινὰ μωαμεθανόν Κρήτα. Ὁ γενίτσαρος, φοβούμενος μὴ πάθῃ ὡς φονεὺς, ἢ προθέμενος ἴσως τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως, ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ συμβάντος, εἶπεν, ὅτι ἡ πιστολία

έπεσεν έκ τινος χριστιανικής οικίας. Η ψευδής αύτη μαρτυρία του ενόχου ήρκεσε να εκθέση εν τω άμα εις τον έσχατον κίνδυνον την εν η εγένετο ο φόνος συνοικίαν, και τόσος ήτον ο επικρατών τρόμος, ώστε οικογένειά τις του δυτικού δόγματος, ό εστιν, ο ανήρ, η γυνή, ο υιός, τέσσαρες θυγατέρες και έν βρέφος θηλάζον, φοβούμενοι μη πέσωσιν εις τας χείρας των κακούργων, σπώντων τας θύρας των γειτονικών οικιών, ανέβησαν επί της οροφής της οικίας των όλοι, και πηδώντες από παρωροφίδος εις παρωροφίδα έφθασαν εις τινα απολήγουσαν εις στενωπόν· συνέδεσε τότε ο δυστυχής πατήρ την παρωροφίδα ταύτην και την απέναντι επιρρίψας σανίδα, και τοιουτοτρόπως τρέμοντες μη πέσωσι κάτω και συντριβώσιν, επέρασαν όλοι πατούντες επί του σειομένου εκείνου συστεγάσματος, και τουφεκιζόμενοι κάτωθεν υπό των Τούρκων ως πτηνά πετώντα, κατήνησαν εις τινα ευρωπαϊκήν οικίαν, όπου διεσώθησαν.

Ο δε διοικητής, αφ' ού είδεν ότι αι προσταγαί και αι απειλαί του δεν ίσχυσαν, εξήλθε μεθ' όλης της φρουράς εις παύσιν των δεινών, και μόλις κατώρθωσε να περιορισθώσιν οι άτακτοι εντός της τουρκικής συνοικίας, αφ' ού τρεις ώρας διήρκεσαν αι αταξιαί, είκοσιν οικίαί επατήθησαν και εγυμνώθησαν και είκοσιν άθλιοι Έλληνες εφονεύθησαν. Μετά τα παθήματα ταύτα πολλοί των Χριστιανών ήρχισαν να επανέρχωνται εις τας οικίας των, θαρρυνθέντες υπό της καλής διαθέσεως της τοπικής Αρχής, αλλ' έπαθαν μετ' ολίγον χειρότερα (α).

Κατ' εκείνας τας ημέρας διεδόθη φήμη, ότι η Ρωσσία εκήρυξε πόλεμον κατά της Τουρκίας. Η ψευδής αύτη φήμη έβαλε πάλιν άνω κάτω την πόλιν· και οι υπό την ρωσσικήν προστασίαν, φοβηθέντες, κατέφυγαν οι μεν εις άλλα προξενεία, οι δε εις πλοία· ουδ' αυτός δε ο πρόξενος της Ρωσσίας ήτον ασφαλής επί της ξηράς. Οι δε δυστυχείς Έλληνες, ους εθεώρουν οι Τούρκοι όλους Ρώσσους, εκρύπτοντο όπου ημπόρουν. Δισχίλιαι ψυχαί κατέφυγαν εις μόνον το υπό τον γενναίον και φιλόανθρωπον Δαυίδ γαλλικόν προξενείον. Μόλις εψεύσθη η περί του πολέμου φήμη, και συνέπεσαν κακή τύχη άλλα περιστατικά, εξαργιώσαντα πάλιν τους διψώντας την καταστροφήν των Χριστιανών.

Ιούνιος Προ πολλών ημερών ευρίσκετο εν τω λιμένι της Σμύρνης ρωσσικόν πλοίον εμπορικόν. Την 3 Ιουνίου, ό εστι τας ημέρας των ταραχών, το πλοίον ητοιμάσθη εις απόπλουν. Επί τη ειδήσει ταύτη συνήχθησαν οι Τούρκοι εις τον αιγιαλόν, το εμπόδισαν λέγοντες, ότι μετεκόμιζε πολεμεφόδια εις την Ελλάδα, και εξήτησαν την άδειαν να το επισκεφθώσι· το επεσκεφθησαν δις και τρις· και μη ευρόντες ό,τι υπώπτευαν, το απέλυσαν. Αλλά την αυτήν ημέραν εγνώσθη ο εν Ερισώ εμπρησμός του δικρότου. Οι Τούρκοι εξεμάνησαν επί τούτω, εχύθησαν εις διάφορα μέρη της πόλεως και εφόνευαν αδιακρίτως τους προστυχόντας Χριστιανούς, ανυπόπτως εν τη πόλει περιφερομένους. Την νύκτα ήλθεν η είδησις της καταστροφής των Κυδωνιών. Η είδησις αύτη ήλθε παρηλλαγμένη ή εξ αγνοίας ή εκ κακοβουλίας· ελέγετο, ότι οι Κυδωνιείς, βοηθούμενοι υπό του ελληνικού ναυτικού, έδωκαν την πρώτην αφορμήν σφάξαντες τους εν τη πόλει Τούρκους και προκαλέσαντες την εισβολήν των έξω τουρκικών στρατευμάτων. Μόλις εξημέρωσε, και ήρχισε νέα σφαγή εξ αιτίας της ειδήσεως ταύτης, και τόσον αίμα αθών εχύθη, ώστε οι επί των άλλων ημερών φόνοι εφαινόντο μικρού λόγου. Επειδή δε δεν εύρισκαν πλέον οι

δήμιοι Χριστιανούς εν ταις οδοίς εις σφαγήν, υπήγαν τινες αυτών να πατήσωσι το Ρωσικόν προξενείον. Οι δε εις φύλαξιν αυτού γενίτσαροι εφοβήθησαν και έφυγαν αφήσαντές το απροστάτευτον. Καλή τύχη ήλθαν λέμβοι ένοπλοι διαφόρων ευρωπαϊκών πλοίων εις υπεράσπισίν του, έπεσε και μία κανονία έκ τινος πολεμικού ευρωπαϊκού πλοίου εις απλούν φόβον, και τοιουτοτρόπως οι μεν απειλούντες το προξενείον διεσκορπίσθησαν, ο δε πρόξενος και οι περι αυτόν διεσώθησαν εις τα πλοία κακώς έχοντες. Οι κακούργοι υπήγαν μετ' ολίγον εις το γαλλικόν προξενείον ζητούντες να τοις παραδοθώσιν οι εις αυτό καταφυγόντες διςχιλίοι Χριστιανοί. Αντέστη ο πρόξενος γενναίως· ήλθαν και ένοπλοι λέμβοι βασιλικού τινος γαλλικού πλοίου ευρεθέντος εν τω λιμένι, και ούτω διεσώθησαν οι κινδυνεύοντες. Μη ευχαριστούμενοι δε οι άνθρωποι των αιμάτων να φονεύωσι σποράδην, συνέλαβαν την τρομεράν ιδέαν γενικής σφαγής· αλλ' εις πραγματοποιήσιν τοιούτου τολμήματος έκριναν αναγκαίον να προκαλέσωσι πράξιν νομιμοποιούσαν το μελετώμενον και υπήγαν προς τον μουλάν ζητούντες τον αναγκαίον φετφάν· ανετριχίασεν ο ευσυνείδητος μουλάς ακούσας τοιαύτην αίτησιν, την απέρριψε, και τους επέπληξεν. Εφρύαξαν οι επιπληχθέντες διά την παρακοήν του μουλά· και, εν ώ αυτός ο σουλτάνος σέβεται το τάγμα των ανθρώπων τούτων ως τάγμα υπηρετών του νόμου και της θρησκείας, ούτοι τον εσκότωσαν. Μετά το μέγα τούτο ανοσιούργημα εσκότωσαν και τον αγιάνην και άλλους Τούρκους κατακρίνοντας τας πράξεις των· αβλαβείς δε αφήκαν τον μουτεσελήμην και τον αρχηγόν των· διότι ο μεν πρώτος, φοβούμενος την οργήν των, δεν εφέρετο ως πρότερον, ο δε άλλος εθεωρείτο ως υποκινητής των πραττομένων. Εξ όσων δε συνέβησαν, ενόμιζεν έκαστος των εν Σμύρνη, ότι έφθασεν η τελευταία ώρα όλων των εκεί Χριστιανών· αλλά έπαυσαν παρά πάσαν προσδοκίαν οι φόνοι περι την εσπέραν, και η πόλις απέφυγεν ως εκ θαύματος τα επαπειλούμενα δεινά.

Την δε επιούσαν ηθέλησαν οι αλιτήριοι να επισκεφθώσι και τετάρτην φοράν το υπό ρωσικήν σημαίαν πλοίον, ανακομισθέν εις τον λιμένα την παρελθούσαν νύκτα· αλλ' ουδέ τότε ηύραν πολεμεφόδια· ηύραν όμως κατά δυστυχίαν 50 επιβάτας Έλληνας, εν οίς και τινας Ίονας· και τούτους μεν παρέδωκαν αβλαβείς τω προξένω της Αγγλίας, τους δε λουπούς απεβίβασαν, και τους μεν έσφαξαν, τους δε εδημοπράτησαν.

Μετ' ολίγας δε ημέρας, επειδή απηγορεύετο πας είσπλους και έκπλους, έρριψεν άγκυραν εκτός του λιμένος πλησίον του φρουρίου σαρδηνικόν πλοίον, και ήρχισε να επιβιβάζη κρυφίως επί αδρά τιμή Έλληνας, ίνα τους μετακομίση εις τινας των ελευθέρων νήσων προς ασφάλειαν. Εμπόδισεν η Πύλη πρό τινων ημερών διά φερμανίου την φυγήν των Ελλήνων, και απηγόρευσε να δέχωνται τους φυγάδας ευρωπαϊκά πλοία· διέταξε δε και νηοψίαν και επέβαλε ποινήν την δήμευσιν των δεχομένων τοιούτους επιβάτας· διέταξε δε ταύτα πάντα συναινέσει των εν Κωνσταντινουπόλει πρέσβων, οίτινες απέστειλαν τοιαύτας οδηγίας προς όλους τους κατά την οθωμανικήν επικράτειαν προξένους· μόνος δε ο της Ρωσσίας δεν συνήνεσεν. Αι τουρκικαί Αρχαί όλων των μερών της επικρατείας εγίνωσκον και την διαταγή της Πύλης και τας περι τούτου δοθείσας τοις προξένοις οδηγίας· Δι' ο μαθούσαι αι της Σμύρνης, ότι το σαρδηνικόν πλοίον μετήρχετο το απηγορευμένον τούτο έργον, έστειλαν δικάταρτον αλγερινόν ευρεθέν εν τω λιμένι εις σύλληψίν του. Το σαρδηνικόν είχεν ανελκύσει την άγκυραν προ μιας ώρας, αλλά δεν εδυνήθη ν' απομακρυνθή διά την

επικρατούσαν νηνεμίαν· βλέπον δε τον επικείμενον κίνδυνον κατέφυγεν υπό την προστασίαν της γαλλικής φρεγάτας Jeanne d' Arc. Ο Αλγερινός απήτει το πλοίον· αλλ' ο διοικητής της φρεγάτας ανένευεν· επί τέλους ενεκρίθη ν' αποφασισθή τι μέλλει γενέσθαι παρά του προξένου της Γαλλίας και των επί της ξηράς τουρκικών Αρχών. Εν ώ δε ταύτα διεπραγματεύοντο, οι επί του σαρδηνικού πλοίου διακόσιοι επιβάται Έλληνες μετεκομίσθησαν ασφαλείας χάριν εις την φρεγάταν, αλλά μετ' ολίγον εστάλησαν εις το γαλλικόν προξενείον προς αποφυγήν της εις τον πλοίαρχον επικειμένης ευθύνης. Ο δε πρόξενος, μη δυνάμενος ν' αντείπη εις τας οδηγίας τους και πιστεύσας εις τας απατηλάς υποσχέσεις των τουρκικών Αρχών περί της ασφαλείας των ανθρώπων φοβηθείς δε μη πατηθή και το προξενείον και δοθή αφορμή να καή ίσως και η πόλις, καθώς ελέγετο, αν επροστάτευε τους δυστυχείς εκείνους, ενέδωκεν εν άκρα θλίψει, και παρέλαβαν οι Τούρκοι τους επιβάτας και το πλήρωμα του σαρδηνικού πλοίου· και οι μεν επιβάται, άλλοι εφονεύθησαν και άλλοι εξηγοράσθησαν· εκ δε των του πληρώματος, επτά μετά του πλοίαρχου, υπηκόων όλων ξένης Δυνάμεως, τρεις απεκεφαλίσθησαν, δύο κατεσπαράχθησαν, ο δε πλοίαρχος και εις ναύτης εκρεμάσθησαν· εις χλευασμόν δε της Ευρώπης έβαλαν εν τω στόματι αυτών οι αγχονισταί σ ι γ ά ρ ο ν (β). Τοιούτον έφερεν αποτέλεσμα η αισχρά και αδικαιολόγητος συναίνεσις εις τας ορέξεις της Πύλης των εν Κωνσταντινουπόλει πρέσβων, καταισχυνάντων τας σημαίας των βασιλέων αυτών επ' ολέθρω της καταδικωμένης και πασχούσης ανθρωπότητας. Ημάρτησαν οι πρέσβεις φιλανθρώπων και Χριστιανών βασιλέων αμάρτημα μέγα συντρέξαντες χάριν της Πύλης εις τα δεινά των ομοπίστων αυτών διά των προς τους προξένους χρήσιν του δικαιώματος της νηοψίας οδηγίων, διότι ήξευραν, εξ ων ήκουαν και έβλεπαν, ότι το δικαίωμα της νηοψίας ήτο παρά τοις Τούρκοις δικαίωμα σφαγής. Χρέος είχαν να προστατεύωσιν αδιακρίτως αθώους και άοπλους είτε Τούρκους είτε Χριστιανούς, μη καταδικαζομένους υπό τινος νόμου, προστρέχοντας υπό την σκέπην των σημαιών των εις αποφυγήν της φανεράς και αδίκου σφαγής ή του ανδραποδισμού.

Εκ των εν Σμύρνη οδυνηρών συμβάντων μεταφέρομεν τον λόγον εις τα εν Κύπρω και Κω οδυνηρότερα· παρατρέχομεν δε άλλα άλλων μερών εις αποφυγήν επαναλήψεως των αυτών δεινών, και διότι όσα διηγούμεθα είναι ικανά αυτά μόνα να δείξωσιν υπό ποίας τίγρεις ετέλουν οι άθλιοι Χριστιανοί.

Η Κύπρος είχεν επί της επαναστάσεως κατοίκους εκατόν χιλιάδας, εξ ων εικοσακισχίλιοι ήσαν Τούρκοι, οι δε λοιποί, εκτός ολίγων Εβραίων, Χριστιανοί. Δεκακισχιλίους Τούρκους και πεντακισχιλίους Χριστιανούς είχεν η Λευκωσία, η πρωτεύουσα της νήσου· έδρευε δ' εν αυτή ο μουτεσελήμης της νήσου, ο αλαήμπεης, ο γενιτσάραγας, ο μουφτής, οι γενικοί δημογέροντες και ο αρχιεπίσκοπος ο και μ α κ α ρ ι ώ τ α τ ο ς. Η νήσος είχε και άλλους τρεις αρχιερείς, τον Πάφου, τον Κιτίου, και τον Κερηνίας εδρεύοντας εν ταις επαρχίαις των.

Η Πύλη επί της εκρήξεως της επαναστάσεως διέταξε τον πασάν του Ακρίου να μεταβιβάση εις Κύπρην στρατεύματα και έδωκε συγχρόνως πλήρη άδειαν τω μουτεσελήμη να σφάξη όσους των Χριστιανών έκρινεν αξίους σφαγής.

Λαβών ο τότε μουτεσελήμης Κουτσούκ - Μεχμέτης τοιαύτας διαταγάς, τας εκοινοποίησε τοις εντοπίοις Τούρκοις επί μυστικού συμβουλίου. Πρόθυμοι ούτοι να θεραπεύσωσι την

κατά των Χριστιανών λύσαν των και ν' ασφαλίσωσιν ίσως, ως ενόμιζαν, και τα συμφέροντα και την ύπαρξίν των, επήνεσαν ως σωτήριοι την πρόνοιαν της κυβερνήσεως και εγνωμοδότησαν να θυσιασθώσιν εις πλήρη διατήρησιν της ασφαλείας της νήσου όχι μόνον οι τέσσαρες αρχιερείς και ολίγοι τινές των εγκρίτων Χριστιανών κατά την πρότασιν του μουτσεσλήμη, αλλ' όλοι όσοι, είτε διά περιουσίαν είτε διά παιδείαν είτε δι' άλλην αιτίαν, είχαν επιρροήν επί των ομοεθνών των και εδύναντο να τους ωθήσωσιν εις επανάστασιν. Επί τούτοις συνέταξαν μακρόν κατάλογον προγραφής συμπααραλαμβάνοντες αναμφιβόλως και όσους έκαστος εμίσει ή όσων επεθύμει να οικειοποιηθή επί μικρά τιμή την περιουσίαν. Ο μουτσεσλήμη ηύρεν υπέρμεγαν τον αριθμόν των εν τω καταλόγω και ανωφελή την θυσίαν πολλών εξ αυτών ως ασημάντων· αλλ' οι εντόπιοι Τούρκοι, ιδόντες ότι εδίσταζε, τον ηπέιλησαν λέγοντες, ότι ήτον υπεύθυνος, αν ένεκα της τοιαύτης επιεικείας απεστάτει η νήσος. Διαρκούσης δε της λογοτριβής περί του ποσού και του ποιού των θυμάτων, κατήχθη εις την νήσον ο αρχιμανδρίτης Θεοφύλακτος Θησεύς Κύπριος, και μείνας επί του πλοίου διέδωκεν επιστολάς και προκηρύξεις προτρεπτικάς εις επανάστασιν. Αι προκηρύξεις έπεσαν εις χείρας του μουτσεσλήμη και συνετέλεσαν εις το να τον πείσωσι να εκτελέση τας διαταγάς της κυβερνήσεώς του και τας επιθυμίας των εντοπίων αγάδων· αλλά, φοβηθείς μήποτε η θυσία τοσούτων και τοιούτων επιφέρη ταραχήν, ανέβαλε την εκτέλεσιν μέχρι της αφίξεως της αναμενομένης στρατιωτικής δυνάμεως.

Την 3 μαΐου έφθασαν τετρακισχίλιοι, και μετά την άφιξιν αυτών ο μουτσεσλήμη εκάλεσεν εις Λευκωσίαν τους αρχιερείς και λοιπούς προύχοντας επί λόγω ότι, επαναστατησάντων άλλού των ομοθρήσκων των, επάναγκες ήτο προς σωτηρίαν αυτών, πιστών όντων, να στείλωσι κοινήν αναφοράν εις την Πύλην βεβαιούντες την ακλόνητον εις τον θρόνον του σουλτάνου πίστιν και αφοσίωσίν των· υπέσχετο δε να επικυρώση τα γραφόμενα δι' ιδιαιτέρας του αναφοράς. Πολλοί επίστευσαν τους λόγους του και υπήγαν εις Λευκωσίαν· τινές δε συνετώτεροι υπώπτευσαν και κατέφυγαν εις Λάρνακα, πόλιν έχουσαν εξακισχιλίους κατοίκους, τους πλείστους ομοθρήσκους, και εκρύβησαν εν τοις εκεί προξενείοις. Όσοι δε προύχοντες της Λάρνακος και της Λεμεσού δεν έλαβαν την πρόνοιαν να κρυφθώσιν, συνελήφθησαν εξερχόμενοι των εκκλησιών και εστάλησαν δέσμιοι εις Λευκωσίαν. Ο δε μουτσεσλήμη, αφ' ού συνήθροισεν εν τη πρωτευούση όσους ημπόρεσεν, έρριψε το προσωπίον και εφάνέρωσε τους φονικούς σκοπούς του, αν και οι δυστυχείς Χριστιανοί ουδεμίαν έδωκαν αιτίαν.

Την 9 Ιουλίου έφεραν οι υπηρέται της εξουσίας εις την έμπροσθεν του διοικητηρίου πλατείαν τον αρχιεπίσκοπον Κυπριανόν και τους τρεις άλλους αρχιερείς· και τον μεν εκρέμασαν από τινος δένδρου απέναντι της πύλης του διοικητηρίου, τους δε απεκεφάλισαν. Συναπεκεφάλισαν και τινας των προκρίτων Χριστιανών και αφήκαν κατά γης ερριμένα τα πτώματα όλων ημέρας τινάς· δεν έπαυσαν δ' έκτοτε εν διαστήματι 30 ημερών σφάζοντες και πολλούς κόπτοντες μεληδόν ζώντας. Διακόσιοι προύχοντες πόλεων και χωρίων εθυσιάσθησαν, και μόνοι σχεδόν οι φυγόντες διεσώθησαν· τα δε υπάρχοντα όλων και θανατωθέντων και φυγόντων εδημεύθησαν και επωλήθησαν. Φιλανθρωπότατοι εφάνησαν ταις θλιβεραίς εκείναις ημέραις οι πρόξενοι, και κατ' εξοχήν ο της Γαλλίας Μεναίνης, παρέχοντες εν πρώτοις τα προξενεία άσυλα τοις καταδιωκομένοις, και

αποπέμποντες αυτούς μετά ταύτα δι' ευρωπαϊκών πλοίων.

Πάνδεινα έπαθαν συγχρόνως και οι δυστυχείς Κώοι.

Δωδεκισχίλιοι Τούρκοι και εξακισχίλιοι Χριστιανοί ήσαν επί της επανάστασεως οι κάτοικοι της νήσου ταύτης, διεσπαρμένοι εις έξι μέρη, την κυρίως λεγομένην Χώραν, και τα χωρία Κέφαλον, Αντιμάχειαν, Πηλείον, Ασφενδιον και Κερμετήν.

Οι εντόπιοι Τούρκοι, αν και υπερίσχυαν και κατά τον αριθμόν και κατ' άλλα, μετέφεραν τον απρίλιον εις την νήσον εκ των της Ασίας μερών κατά διαταγήν της Πύλης διά φόβον ενδεχομένης εξωτερικής επιδρομής Ελλήνων εξακοσίους οπλοφόρους. Αταξίαι, αρπαγαί και φόνοι σποράδην συνέβαιναν έκτοτε καθ' ημέραν· αλλά τα κακά εκορυφώθησαν την 11 Ιουλίου. Εκ μόνων των κατοίκων της Χώρας εσφάγησαν 98, όλαι δε αι οικίαι εγυμνώθησαν, οι ναοί κατεπατήθησαν και εβεβηλώθησαν, τα ιερά εχλευάσθησαν, αι νέαι γυναίκες, όσαι δεν κατέφυγαν εις τα όρη, εκρατήθησαν και μετά τρεις ημέρας απελύθησαν· πάσα αιδώς εν ενί λόγω εξέλειψε, και πας σπινθήρ ελέους εσβέσθη· και ταύτα πάντα επράχθησαν εις βλάβην λαού, όχι μόνον αθώου και μη δώσαντος σημείον επαναστατικής διαθέσεως, αλλά μήτε ακούσαντος αν υπήρχε Φιλική Εταιρία, μήτε έχοντος καν όπλα, διότι απηγορεύετο ανέκαθεν τοις εν τη νήσω εκείνη Χριστιανοίς η κτήσις και χρήσις αυτών.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Επανάστασις Αιτωλοακαρνανίας. — Εισβολή Ελλήνων εις Βραχώρι και κυρίευσις αυτού, Τεκέ, Πλαγιάς και Ζαπαντίου. — Μάχαι Μακρυνόρους και Πέτα. — Καταστροφή Καλαρρύτων και Συράκκου — Τα κατά το Καρπενήσι και το Ασπροπόταμον. — Αποτυχία της προς ελευθέρωσιν της Πάργας εκστρατείας.

ΕΙΠΑΜΕΝ τας αιτίας δι' ας εβράδυνε να κινηθή η Αιτωλοακαρνανία, ως πλησιεστέρα των μεγάλων εχθρικών δυνάμεων. Το πρώτον σύμπτωμα των ταραχών εκείνου του μέρους εφάνη αρχομένου του μαρτίου. Εστέλλετο εκ Μεσολογγίου εις Ναύπακτον επί μετακομίσει εις Κωνσταντινούπολιν ο συνήθης ετήσιος φόρος. Ο Μακρής, καταλαβών την Σκάλαν του Μαυρομμάτη, στενήν δίοδον προς την Ναύπακτον, εκτύπησε την 5 μαρτίου τους συνοδεύοντας τα χρήματα, και αυτούς μεν εφόνευσεν εκτός ενός, όστις στραφείς εις το Μεσολόγγι ανήγγειλε το γεγονός, τα δε χρήματα ήρπασεν. Η τουρκική Αρχή της πόλεως εθεώρησε το κοινόν του Μεσολογγίου ένοχον της πράξεως και υπεύθυνον της αρπαγής και ελογομάχει μετά των προεστώτων αρνουμένων πάσαν ενοχήν και αποποιοιμένων πάσαν απόδοσιν. Διήρκει η απαίτησις της Αρχής και η αποποίησης των προεστώτων, ότε ήλθεν είδησις ότι υδραιοσπετσιωτικά πλοία κατέπλεαν όσον ούπω εις τον κορινθιακόν κόλπον. Η είδησις αύτη ηρέθισεν εις άκρον την φιλοτιμίαν των εισέτι υπό τον ζυγόν Μεσολογγιτών και έδωκεν αφορμήν να συνέλθωσι μυστικώς οι προεστώτες και συσκεφθώσι περί του πρακτέου. Ο διοικητής ηθέλησε να συλλάβη αυτούς εν τω διοικητηρίω, όπου τον επεσκέπτοντο συνήθως την πρωίαν εκάστης ημέρας· αλλ' ούτοι υποπτεύσαντες, δεν τον

επεσκέπτοντο έκτοτε όλοι ομού.

Εν τοις μεταξύ Μεσολογγίου και Ναυπάκτου χωρίοις, Γαλατά και Μποχωρίω, εστάθμειε τουρκική φρουρά. Διεδόθη λόγος εκείναις ταις ημέραις ότι ήρχετο κατ' αυτής ο Κώστας Χορμόβας μεθ' ικανών παλληκαρίων· επί δε τω λόγω τούτω κατέφυγεν αύτη εις Μεσολόγγι. Την επιούσαν διεφημίσθη πάλιν ότι τα βουνά του Ζυγού εσκεπάσθησαν υπό κ λ ε π τ ώ ν καταβαινόντων εις κυρίευσιν του Μεσολογγίου. Όστις φοβηθή, πιστεύει ευκόλως ό,τι επίφοβον ακούση· οι δε εν Μεσολογγίω ολίγοι Τούρκοι ευλόγως εφοβούντο, διότι είχαν υπ' όψιν τα εν Πελοποννήσω και εν τη Ανατολική Ελλάδι συμβάντα. Τοιουτοτρόπως προδιατεθειμένοι, ακούσαντες και πιστεύσαντες τα λεγόμενα, παρέλαβαν εν ειρήνη και οι εντόπιοι και οι πάροικοι Τούρκοι τας γυναίκας και τα τέκνα των, διεβιβάσθησαν διά της λίμνης αντικρύ του Ανατολικού και μετέβησαν εις Βραχώρι μήτ' ενοχλούντες μήτ' ενοχλούμενοι (α).

Μάιος Κατόπιν αυτών μετέβησαν εις το αυτό μέρος και ο διοικητής και η φρουρά του Μεσολογγίου ησύχως, και την 20 μαΐου, καθ' ην εφάνησαν εισπλέοντα τον κόλπον τα ελληνικά πλοία, κατέλαβαν οι Χριστιανοί το εγκαταλειφθέν διοικητήριο, ανεστήλωσαν την επαναστατικήν σημαίαν χαίροντες και αλαλάζοντες, εκάλεσαν τον έξω περιφερόμενον Μακρήν εις την πόλιν και ανήγγειλαν τοις προκρίτοις και οπλαρχηγούς των άλλων μερών της Δυτικής Ελλάδος τα συμβάντα, προσκαλούντες αυτούς να κινηθώσι και προκαταλάβωσι τα στενά του Μακρυνόρους εις αντίκρουσιν πάσης δι' εκείνου του μέρους εχθρικής εισβολής. Η πρόσκλησις εισηκούσθη, και ο μεν Μακρής εισήλθεν εις την πόλιν το μεσονύκτιον, και την επαύριον μετέβη εις Ανατολικόν, όπου ελθόντες προς αυτόν οι εντόπιοι Τούρκοι παρέδωκαν τα όπλα και ανεχώρησαν και αυτοί εις Βραχώρι συν γυναίξι και τέκνοις ανενόχλητοι. Οι δε οπλαρχηγοί και προεστώτες των άλλων μερών ητοιμάσθησαν, οι μεν να καταλάβωσι τα στενά του Μακρυνόρους, οι δε να πέσωσιν επί την Βόνιτσαν, και άλλοι να εκστρατεύσωσιν εις Βραχώρι και Ζαπάντι κατοικούμενα υπό πολλών Τούρκων.

Το Βραχώρι, Εβραιοχώρι, ή Βλωχοχώρι, κείμενον εν τη επαρχία του Βλωχού εν μέσω πεδιάδος, ήτον η πρωτεύουσα του Καρλελίου, ήτοι του πλείστου μέρους της Αιτωλοακαρνανίας, και κατοικία πλουσίων και ισχυρών Τούρκων, ων αι μεγαλοπρεπείς οικία περιείχοντο ως επί το πλείστον εντός διπλού, ενίοτε δε και τριπλού, περιφράγματος· κατέφυγαν δ' εκεί, καθώς είπαμεν, ως εις ασφαλές μέρος, οι εκ Μεσολογγίου και Ανατολικού αναχωρήσαντες Τούρκοι και άλλοι εξ άλλων γειτονικών μερών. Ευρίσκετο κατ' εκείνον τον καιρόν εν τη πόλει ταύτην, ως μουτεσελήμης και δερβέναγας των Επαρχιών του Καρλελίου, ο Αλβανός Νούρκας Σέρβανης, έχων υπό την οδηγίαν του πολλήν και εκλεκτήν φρουράν εξ Αλβανών· κατά πρόσκλησιν δε αυτού αφίχθη εκεί και ο ομογενής του Ταχήρ - Παπούλιας, δερβέναγας και αυτός των Κραββάρων και του Αποκούρου· ώστε ήσαν εν τη πόλει, εντόπιοι και μη, χίλιοι Τούρκοι μάχιμοι, προσεκτικοί μεν και περιποιοητικοί, προς τους έξω Έλληνας, ους εφοβούντο, βαρείς δε και απειλητικοί προς τους εντός, ους κατεφρόνουν. Οπλαρχηγός της επαρχίας του Βλωχού ήτον ο Αλεξάκης Βλαχόπουλος, όστις δεν έπαυεν, εξ ότου εξερράγη η επανάστασις εν Πελοποννήσω, ερεθίζων μυστικώς τους οπλαρχηγούς και προεστώτας των μερών εκείνων εις το να σχίσωσι το προσωπείον. Μετά δε τα εν Μεσολογγίω συμβάντα και τας εκείθεν προτροπάς απεφασίσθη ημέρα

εκστρατείας εις Βραχώρι η 28. Κατά την απόφασιν δε ταύτην επλησίασαν την 26 και 27 οι μέλλοντες να εφορμήσωσιν οπλαρχηγοί και ετοποθετήθησαν ο μεν Μακρής μετά 700 Μεσολογγιτών, Ανατολικιωτών και Ζυγιωτών παρά τα γεφύρια του Αλαήμπεη προς την πόλιν· ο δε Σαδήμας, οπλαρχηγός του Αποκούρου, μετά 500 συνεπαρχιωτων του, και ο Γρίβας μετά 200, κατά το Δογρί· ο δε Βλαχόπουλος εν τω παλαιοφρουρίω άνωθεν της πόλεως μετά 500 εκ της επαρχίας του καί τινων άλλων εκ των υπό τον Τσόγκαν, οπλαρχηγόν της Βονίτσης. Την δε 28, πριν φέξη, εισήλθαν πρώτοι οι υπό τον Μακρήν και Βλαχόπουλον εκ διαφόρων μερών κραυγάζοντες και τουφεκίζοντες. Ήτο ραμαζάνι, και οι Τούρκοι ήσαν όλοι έξυπνοι και έτρωγαν· ώστε, αφ' ού ηκούσθησαν αι κραυγαί και οι τουφεκισμοί, οι κατοικούντες τα άκρα της πόλεως Τούρκοι ήρπασαν τας γυναίκας και τα τέκνα των και υπεχώρησαν εις τα ενδότερα αφήσαντες εστρωμένας και αυτάς τας τραπέζας· οι δε Έλληνες ήραν κενάς τας πρώτας οικίας, τας ελαφυραγωγήσαν και τας έκαυσαν· προχωρούντες δε και πάντοτε καίοντες απήντησαν οι εντεύθεν τους εκείθεν μετ' ολίγον εισβαλόντας συναδέλφους των· απήντησαν και τους κατοίκους του Βραχωρίου Χριστιανούς ενόπλους κατά το μέρος όπου προεσχεδιάσθη να ευρεθώσι, και όλοι ομού έτρεξαν προς το κέντρον όπου ήσαν αι δυνατώτερα οικίαι, και όπου ο Νούρκας, ο Ταχήρ - Παπούλιας και οι μπέηδες τους ανέμεναν έγκλειστοι. Εκεί ήρχισε σφοδρός και πεισματώδης αμοιβαίος τουφεκισμός· και αφ' ού εξημέρωσεν, ευρέθησαν τέσσαρες Έλληνες νεκροί και πολλοί τραυματίαι. Οι δε Τούρκοι τόσον ήσαν πλήρεις θάρρους, ώστε ητοιμάσθησαν να επεξέλθωσι ερεθιζόμενοι δι' αμοιβαίων ύβρεων. «Κ α ρ τ ε ρ ε ί τ ε - μ α ς - π α λ η ο ρ α γ ι ά δ ε ς», έλεγαν οι Τούρκοι. «Ε λ ά τ ε - β ρ ω μ ό σ κ υ λ α, α ν - ε ί σ θ ε - π α λ η κ ά ρ ι α», τοις απεκρίνοντο οι Έλληνες.

Εν ώ δε ελογομάχουν ομηρικώς προκαλούντες και προκαλούμενοι, ηκούσθησαν μακρόθεν πολλοί τουφεκισμοί περί την α' ώραν μετά την ανατολήν του ηλίου. Ήσαν δε οι περί τον Σαδήμαν και τον Γρίβαν φθάσαντες την ώραν εκείνην και τουφεκίζοντες επί της εισελεύσεώς των. Οι Τούρκοι εδειλίασαν, και απορούντες ηρώτων τους Έλληνας πόθεν τοις ήλθε τόση νέα δύναμις· «ά λ λ η - τ ό σ η - θ α - μ α ς - έ λ θ η - α ύ ρ ι ο ν», απεκρίθησαν οι Έλληνες «κ α ι - α ν - δ ε ν - π ρ ο σ κ υ ν ή σ η τ ε - σ ή μ ε ρ ο ν, ό λ ο υ ς - θ α - σ α ς - κ ό ψ ω μ ε ν - α ύ ρ ι ο ν». Οι Τούρκοι εξήτησαν περί την μεσημβρίαν να έλθωσιν εις λόγους μετά των Ελλήνων, και εισακουσθέντες έστειλαν αξιωματικόν, ον οι Έλληνες εδέχθησαν φιλοφρόνως, και ακούσαντες αυτόν λέγοντα εξ ονόματος των δερβεναγάδων και των μπέηδων ν' απομακρυνθώσι και ησυχάσωσιν, «ειπέ», απεκρίθησαν, «τω δερβέναγα ότι ημείς ήλθαμεν ν' αποδιώξωμεν τους Τούρκους, και επειδή έχομεν παλαιάς σχέσεις προς αυτόν, είμεθα πρόθυμοι να τω δώσωμεν συνοδίαν έως εις το Μακρυνόρος εις ασφάλειάν του, αν θέλη φιλικώς να φύγη». Αποτυχούσης της επικηρυκείας, η μάχη εξήφθη σφοδρότερα. Ο δε Νούρκας και οι εν τω διοικητηρίω εγκριτώτεροι μπέηδες τόσον εφοβήθησαν επί τη εφορμήσει, ώστε έφυγαν όλοι διά του όπισθεν μέρους και εκλείσθησαν εντός τινων γειτονικών οικιών· το δε εγκαταλειφθέν διοικητήριον εκυριεύθη υπό των Ελλήνων, ελαφυραγωγήθη και επυρπολήθη. Εγκατελείφθη μετ' ολίγον και όλη η πόλις, και οι Τούρκοι περιωρίσθησαν εις πέντε ή έξ οικίας αφήσαντες και αυτάς τας τροφαποθήκας των. Εν τοσούτω συνέρρεαν καθημερινώς εις πολιορκίαν του Βραχωρίου Βαλτινοί και Ξηρομερίται. Την 30 ήλθεν ο Γιώτης αδελφός του οπλαρχηγού του Ξηρομέρου Γεωργάκη Βαρνακιώτου, του σημαντικωτέρου των οπλαρχηγών όλης της Δυτικής Ελλάδος·

μετά τρεις ημέρας ήλθε και αυτός ο Βαρνακιώτης·

Ιούνιος ώστε την 3 Ιουνίου συνηριθμούνται 4000 οι αυτόθι οπλοφόροι Έλληνες· αλλ' έπασχαν έλλειψιν πολεμεφοδίων· εστενοχωρούντο δε και οι Τούρκοι έτι μάλλον καθ' ημέραν, πάσχοντες και ούτοι έλλειψιν τροφών.

Έπλεε κατ' εκείνας τας ημέρας προς τον λιμένα των Πατρών αγγλικόν πλοίον εμπορικόν, φέρον υπό την ασφαλή σκέπην της ουδετέρας του σημαίας πολεμεφόδια εις πώλησιν. Κατά τύχην έμαθεν ο πλοίαρχος έξω του λιμένος του Μεσολογγίου τα του Βραχωρίου, και ην έπασχαν οι Έλληνες έλλειψιν πολεμοφοδίων, έρριψεν άγκυραν, απεβίβασε τα πολεμεφόδιά του και έν ελαφρόν κανόνι, και τα συνώδευσε εις Βραχώρι όπου τα επώλησεν. Εφοδιασθέντες τοιουτοτρόπως οι Έλληνες εμάχοντο σφοδρότερον. Οι δε Τούρκοι, μη προσδοκόντες ταχείαν έξωθεν βοήθειαν εις λύσιν της πολιορκίας, διότι ήκουσαν ότι οι Έλληνες κατέλαβαν τα στενά του Μακρυνόρους, καταναλώσαντες και όλας σχεδόν τας τροφάς απεφάσισαν να συμβιβασθώσι και εζήτησαν δευτέραν συνέντευξιν. Ο Νούρκας, ως άνθρωπος γνωστός, τινών δε των οπλαρχηγών και φίλος, υπήγε προς αυτούς και εσυμβιβάσθη, αυτός μεν και οι συν αυτώ Αλβανοί να εξέλθωσι την επαύριον αβλαβείς και ένοπλοι υπό την συνοδίαν και εγγύησιν των Ελλήνων φέροντες και τα πράγματά των, οι δε λοιποί Τούρκοι να συνθηκολογήσωσιν ιδίως μετά των Ελλήνων, αν ήθελαν· τοις παρέδωκε δε ως όμηρον και τον υιόν του. Τοιουτοτρόπως ο αισχρός αντιπρόσωπος του σουλτάνου, παραβάς το προς αυτόν χρέος του και καταπατήσας την τιμήν του, εγκατέλειψε τους συμπάσχοντας ομοπίστους του επ' ασφαλεία και ωφελεία μόνον εαυτού και των οικείων του. Αναιδής εις τους λόγους του και άτιμος εις τας πράξεις του, ειδοποίησε τους μπέηδες, επιστρέψας, ότι αυτός και οι Αλβανοί του θ' ανεχώρουν την επαύριον επί συνθήκη. «Α μ' - η μ ά ς - π ο ύ - μ α ς - α φ ί ν ε ι ς;» τον ηρώτησαν οι μπέηδες· «Κάμετε», τοις απεκρίθη ψυχρά, «ό, τ ι - σ α ς - φ ω τ ί σ η - ο - θ ε ό ς», και διέταξεν αυτούς και τους πλουσίους Εβραίους να τω φέρωσι τα πολύτιμά των πράγματα και τα χρήματα, ειπών ότι αρεστότερον τοις ήτο να τα επάρη αυτός ο φίλος των σήμερον, ή να τα επάρωσιν οι εχθροί των αύριον. Οι μπέηδες και οι Εβραίοι, ακούσαντες τους λόγους τούτους, απηλίπισθησαν, διότι έβλεπαν ότι επρόκειτο να γυμνωθώσι σήμερον υπό των φίλων των, και να πέσωσιν αύριον γυμνοί εις χείρας των εχθρών των· υπείκοντες δε εις την ανάγκην έδωκαν μεν πολλά των πολυτίμων πραγμάτων τω Νούρκα, αλλ' ειδοποίησαν κρυφίως τους γνωρίμους των οπλαρχηγούς Έλληνας διά τινος Εβραίου, ότι ο Νούρκας τους επήρεν όσα σκοπόν είχαν να τοις δώσωσιν εις λύτρωσίν των. Οι οπλαρχηγοί ειδοποίησαν τον Νούρκαν, ότι έμαθαν τας πράξεις του, και διελάλησαν εν τη πόλει, ότι όστις Αλβανός, μικρός ή μεγάλος, εφωράτο επί της εξόδου απάγων οποιουδήποτε είδους πράγματα των εντοπίων Τούρκων ή Εβραίων θα εφονεύετο ως παραβάτης του συμβιβασμού. Ο Νούρκας απεκρίθη, ότι έτοιμος ήτο ν' αποδώση αυτός πρώτος όσα επήρε, και να υποβληθή και υποβάλη και όλους τους συντρόφους του, την επαύριον επί της εξόδου εις ψηλάφησιν· περί δε τα μεσονύκτιον εδραπετεύσε μεθ' όλης της συνοδίας του απάγων όσα ήρπασεν. Οι μπέηδες εγνωστοποίησαν αμέσως την δραπέτευσίν του, και οι Έλληνες έστειλαν εις καταδίωξιν τον Κώσταν Βλαχόπουλον κατά το Μακρυνόρος. Ο Νούρκας ανέβη δρομαίως την επαρχίαν του Καρπενησίου, προθέμενος να μεταβή εις Πατρατσίκι· αλλ' έπεσε και αυτός, έπεσαν και όσα ήρπασεν εις χείρας των αδελφών Γιολδασαίων, οπλαρχηγών του Καρπενησίου, ειδοποιηθέντων εν καιρώ περί της δραπετεύσεώς του και προκαταλαβόντων

τας διόδους. Ούτως η θεία δίκη epαίδευσε τον παραβάτην των καθηκόντων του και τον προδότην των ομοθηρήσκων του. Οι δε εν Βραχωρίω Τούρκοι και Εβραίοι παρεδόθησαν την 9 επί ασφαλεία ζωής και τιμής· και οι μεν μπέηδες δεν εκακόπαθαν, ως υπό την προστασίαν των δυνατών οπλαρχηγών, και ουδείς των άλλων Τούρκων εφονεύθη· οι δε Εβραίοι υπέφεραν τα πάνδεινα, και οι πλείστοι εφονεύθησαν ανηλεώς επί προφάσει, ότι οι ομόπιστοί των έσυραν εις τας οδούς της Κωνσταντινουπόλεως το σώμα του πατριάρχου, και κατεμήνυαν τους κρυπτομένους Χριστιανούς. Τοιουτοτρόπως Χριστιανοί και Τούρκοι εφάνησαν επί της επαναστάσεως πολλάκις μαθηταί ενός και του αυτού σχολείου, αλλά σχολείου τουρκικού διδάσκοντος να παιδεύωνται διά πταίσματα άλλων οι μη πταίσαντες.

Καθ' ην δε ημέραν επάτησαν οι Έλληνες το Βραχώρι, έπεσε και ο Τσόγκας αίφνης επί τους ολίγους Τούρκους τους κατέχοντας τα επί της δυτικής εσχατίας της Ακαρνανίας αντικρύ της αγίας Μαύρας τειχίδια του Τεκέ και της Πλαγιάς, και ταύτα μεν εκυρίευσε, τους δε εν αυτοίς άλλους εσκότωσε, και άλλους απέστειλεν εις Άρταν επί ανταλλαγή· προσέβαλε μετά ταύτα και την πόλιν της Βονίτσης και την επάτησεν έρημον μείνασαν, διότι οι μεν κάτοικοι αυτής Χριστιανοί έφυγαν προ της εισβολής του, οι δε Τούρκοι εκλείσθησαν εν τω φρουρίω της. Μη δυνηθείς δε να την διατηρήση, ως πολεμούμενος άνωθεν, την εγκατέλειψεν.

Οι Έλληνες αφ' ού εκυρίευσαν το Βραχώρι, εγκατέστησαν προσωρινήν Αρχήν και εστράτευσαν προς το Ζαπάντι, μικράν κωμόπολιν, όλην υπό Τούρκων κατοικουμένην και τρία τέταρτα της ώρας απέχουσιν του Βραχωρίου. Βλέποντες οι εν αυτή Τούρκοι τα κατά το Βραχώρι προείδαν τι τοις έμελλεν· αλλά προσδοκόντες πάντοτε βοήθειαν παρά του εν Άρτη οθωμανικού στρατού περιτειχίσθησαν εκ του προχείρου και ητοιμάσθησαν εις αντίστασιν· ωχύρωσαν και δύο ζαμιά και τέσσαρας δυνατούς πύργους και τους περιετάφρευσαν. Τριακόσιοι ήσαν οι πολεμισταί, εν οίς καί τινες Αλβανοί, και δις απέρριψαν τας περί παραδόσεως προτάσεις των Ελλήνων. Την δε 16 εφορμήσαντες οι Έλληνες απεκρούσθησαν και μεγάλως εβλάβηθησαν· μετέφεραν τότε δύο κανόνια εκ Μεσολογγίου, αλλ' ουδ' εξ αυτών ωφελήθησαν διά την απειρίαν των κανονοβολιστών και την έλλειψιν καταλλήλων σφαιρών· μετά ταύτα κατεσκεύασαν πύργον υψηλόν και εκείθεν εκτύπουν τους εχθρούς· αλλά και ούτως ούτε τους έβλαπταν ούτε τους εφόβιζαν· ήνοιξαν υπόνομον, την άναψαν την 18, κατηδάφισαν μέρος του περιτειχίσματος και εφώρμησαν συγχρόνως πολλαχόθεν, αλλ' αντεκρούσθησαν και τότε υπό των ολίγων αντιπάλων, φανέντων τόσοσιν ανδρείων, ώστε μετά την έφοδον και την αποτυχίαν των Ελλήνων εξήλθαν πολλαχόθεν ξιφήρεις και έτρεψαν οι ολίγοι τους πολλούς εις φυγήν. Κατά δε την έξοδον ο Βλαχόπουλος, απομεινας μετά τινων εν τη θέσει του, είχεν έμπροσθέν του έν μικρόν κανόνι, και οι Τούρκοι ώρμησαν υπό τον αρχηγόν των Ισούφην Σουλευκάραγαν να το αρπάσωσιν· ήλθαν δε τόσοσιν πλησίον, ώστε εφόνευσαν ένα εκ των φυλασσόντων αυτό· αλλ' εν ώ κατεγίνοντο να σκυλεύσωσι τον φονευθέντα, ο Βλαχόπουλος ετουφέκισεν ένδοθεν του προμαχώνος του ευστόχως και έρριψε νεκρόν τον Σουλευκάραγαν, διακρινόμενον διά της χρυσής ενδυμασίας του. Τότε οι προς εκείνο το μέρος Τούρκοι εκύκλωσαν τον νεκρόν, αγωνιζόμενοι να τον σηκώσωσιν υπό το πυρ των εχθρών, αλλά δεν το κατώρθωσαν, διότι μετά το συμβάν τούτο επανήλθαν τινες των φυγόντων Ελλήνων εις ην κατείχαν οι περί τον Βλαχόπουλον θέσιν και σφοδρώς κτυπούντες τους εφορμώντας Τούρκους και φονεύοντες τους ηνάγκασαν να επανέλθωσιν εντός του περιτειχίσματός των

άπρακτοι· υπεχώρησαν δε συγχρόνως εντός αυτού και οι λοιποί εκ των άλλων μερών εξ αιτίας του συμβάντος τούτου. Πέντε Έλληνες εφονεύθησαν την ημέραν εκείνην, και δεκατρείς επληγώθησαν· εφονεύθησαν και δεκαοκτώ Τούρκοι. Οι Έλληνες κατά τα διδάγματα των αυθεντών και διδασκάλων των έκοψαν τας κεφαλάς των φονευθέντων και τας εκρέμασαν έξωθεν του πύργου των κατέναντι των πολιορκουμένων δυστυχών συγγενών των. Οι δε Τούρκοι, στερηθέντες του αρχηγού και μηδεμίαν βλέποντες έξωθεν βοήθειαν, έχασαν και τας ελπίδας και το θάρρος και παρεδόθησαν την επαύριον επί ασφαλεία τιμής και ζωής, παρέδωκαν και τα όπλα και δεν εκακόπαθαν· και οι μεν εντόπιοι διεσπάρησαν όπου ηθέλησαν, οι δε Αλβανοί εστάλησαν διά του Μακρυνόρους εις Άρταν ασφαλείς, αλλ' άοπλοι.

Ο δε Χουρσήδης, λαβών γνώσιν των εν Μεσολογγίω κατά την 20 μαΐου συμβάντων, διέταξε τον Ισμαήλπασαν Πλιάσαν να εισβάλη μετά 1800 εις την Δυτικήν Ελλάδα διά του Μακρυνόρους προς αντίληψιν των πασχόντων ομοπίστων του. Πύλη της Δυτικής Ελλάδος προς την Ήπειρον είναι το Μακρυνόρος· έχει δε δύο διόδους, την μεν διά της Παληοκούλιας, την δε διά της Λαγκάδας, διαχωριζομένας προς τους πρόποδας παρά τινα ρύακα διά της μεταξύ του όρους και του Κομποτίου κοιλάδος ρέοντα· κείται δε η Παληοκούλια πλησιέστερον της θαλάσσης.

Μαθών ο Ανδρέας Ίσκος, οπλαρχηγός του Βάλτου, την μελετωμένην εισβολήν και ανέτοιμος εισέτι, έτρεξε μετά μόνων 43 προς το Μακρυνόρος επ' ελπίδι, ότι θα παρηκολούθουν ο Βαρνακιώτης και άλλοι οπλαρχηγοί. Την 27 η προφυλακή του Ισμαήλ εκ 200 ανέβη τα στενά του Μακρυνόρους. Ο Ίσκος προκαταλαβών την επί της οδού της Λαγκάδας δυνατήν θέσιν, Γυφτοπήδημα, αντέστη και απέκρουσεν ευτυχώς την προφυλακήν· μετά ταύτα μετέβη εις Παληοκούλιαν, αντέστη και εκεί και εμπόδισε την αυτήν προφυλακήν δοκιμάσασαν να διαβή εκείθεν μετά την αποτυχίαν της.

Τούρκοι και Έλληνες συνείθιζαν, εν ώ εμάχοντο, να συνομιλώσι. «Π ο ύ - π α ς - π α σ ά; εφώνησεν ο Ίσκος εκ της θέσεώς του μετά την ανωτέρω αντίστασιν, «θ α - χ α θ ή ς - ό λ ο ν - τ ο - Κ ά ρ λ ε λ ι - έ π ι α σ ε - τ ' - ά ρ μ α τ α». «Α λ ή θ ε ι α - κ α π η τ ά ν - Α ν δ ρ έ α;» τον ηρώτησεν ο πασάς, «α λ ή θ ε ι α - π α σ ά», απεκρίθη ο Ίσκος, «ε ι ς - τ η ν - π ί σ τ ι ν - σ ο υ;» «ε ι ς - τ η ν - π ί σ τ ι ν - μ ο υ.» Ο Ισμαήλης, πιστεύσας τους αληθείς λόγους του Ίσκου, δεν έκρινε πρόπον να ριψοκινδυνεύση εισβάλλων εις τα ενδότερα, και αν διέβαινε και τα στενά του Μακρυνόρους, διά τούτο ωπισθοδρόμησε πανστρατιά αυθημερόν και εστρατοπέδευσεν εν Κομποτίω σκοπεύων να εισβάλη μετά ταύτα εν πολλή δυνάμει.

Αφού δε ανεχώρησαν οι Τούρκοι, μετέβη και ο Ίσκος εις Λαγκάδαν, όπου ήλθαν μετ' ολίγον ο Καραϊσκάκης και ο Γώγος Μπακώλας. Συνήλθαν εκεί και άλλοι άλλοθεν.

Η φήμη, η πολλάκις μεγαλύνουσα τα συμβάντα, διέδωκεν, ότι οι Έλληνες, αφ' ού απώθησαν τους Τούρκους, εχύθησαν κατόπιν αυτών και κατέλαβαν το Κομπότι. Επί της αγγελία ταύτη Έλληνές τινες και ο Αλβανός Σουλεϊμάνης Μέτος, εχθρός της Πύλης ως αληπασίζων, ήρχοντο προς το Κομπότι ανύποπτοι, ίνα ενωθώσι μετά των εκεί Ελλήνων. Οι εν Λαγκάδα τους είδαν μακρόθεν ερχομένους, υπέθεσαν ότι ελανθάσθησαν, και προϊδόντες τον απροσδόκητον κίνδυνόν των έδραμαν εις βοήθειάν των· επέδραμαν και οι

εν Κομποτίω Τούρκοι, και ούτω συνεκρούσθησαν Έλληνες και Τούρκοι κατά τον Ά ν ι ν ο ν. Εσκοτώθησαν τινες αμφοτέρωθεν κατά την σύγκρουσιν, επληρώθη και ο Καραϊσκάκης και μετέβη εις Λουτράκι προς ίασιν.

Την τρίτην δε ημέραν αφ' ης οι Έλληνες εκτύπησαν τους εν Βραχωρίω Τούρκους, οι Γιολδασαίοι και ο οπλαρχηγός του Σοβολάκου Γιάννης Μπράσκας εστράτευσαν επί τους εν Καρπενησίω Τούρκους. Ούτοι, ως 70 οικογένειαι, εκλείσθησαν εντός των δυνατωτέρων οικιών της κωμοπόλεως και ανθίσταντο γενναίως, ειδοποιήσαντες κρυφίως το εν Ιωαννίνοις στρατόπεδον περί της καταστάσεώς των. Οι δε πολιορκούντες Έλληνες τόσον ήσαν απλοί και ανείδεοι, ώστε μετεχειρίσθησαν τα εξής πολεμιστήρια· έσχισαν το στέλεχος μιας αγριαπηδιάς και το εκοίλαναν πλην του κάτω μέρους· συνήρμισαν έπειτα τας δύο σχίζας και τας εσιδήρωσαν εν είδει κανονίου εις εκπόρθησιν των οικιών· βλέποντες δε ότι το πυροβόλον τούτο εκαίετο μάλλον ή έκαιε, κατεσκεύασαν σιδηράς διχάλας, ας εφαρμόζοντες πεπυρωμένας εις το στόμα των τουφεκιών έρριπταν επί τας εχθρικές οικίας, αλλ' οι Τούρκοι έσβεαν τα φλογερά ταύτα βέλη προσάπτοντες όπου εκόλλων βρεκτά ξυλοσπόγγια (β).

Την δε 19 μαθόντες οι πολιορκηταί, ότι ήρχοντο στρατεύματα υπό τον Βελήμπεην Πρεμετινόν εις βοήθειαν των πολιορκουμένων διηρέθησαν· και οι μεν έμειναν όπου ήσαν, οι δε κατέλαβαν τα Καγγέλια, βουνά δύο ώρας μακράν της κωμοπόλεως, αλλ' επελθόντες οι Τούρκοι τους έτρεψαν φονεύσαντες και τον Κατσικογιάννην· επορεύθησαν και εις την κωμόπολιν και την έκαυσαν εν μέρει· οι δε εν αυτή Έλληνες έφυγαν διά νυκτός και συνήλθαν εις το χωρίον, άγιον Ανδρέαν, τρεις ώρας μακράν του Καρπενησίου, δημοπρατούντες όσα ήρπασαν του Νούρκα, ως αν ήσαν εν πλήρει ειρήνη· αλλά μαθόντες ότι παρηκολούθουν οι Τούρκοι, κατέλαβαν το επί της οδού του Καρπενησίου χωρίον Μπιάραν, όπου προσβαλόντες αυτούς γενναίως τους διεσκόρπισαν· διεσκόρπισαν μετ' ολίγον και τους κατασχόντας τα Καγγέλια. Εν ώ δε επολέμουν, οι πολιορκούμενοι μη θεωρούντες εαυτούς του λοιπού ασφαλείς, έφυγαν την νύκτα διά δυσβάτων οδών εις Ήπειρον.

Συγχρόνως σχεδόν απεδίωξαν και οι Αγραφιώται τους εν τη επαρχία αυτών ολίγους Τούρκους αβλαβείς, και συσσωματωθέντες υπό την οδηγίαν του οπλαρχηγού των Σταμούλη Γάτσου έπεσαν εις Θεσσαλίαν και έκαυσαν τα επί των μεθορίων δύο κονιαροχώρια, Φράγκον και Λοξάδαν. Εν ώ δε ητοιμάζοντο να προχωρήσωσι και εις τα ενδότερα, επήλθαν οι εν Λαρίσση Τούρκοι και τους ηνάγκασαν να οπισθοδρομήσωσι και αναβώσιν εις τα χωρία Μπλάζον και Κανάλια· αλλά και εκεί τους προσέβαλαν και τους ενίκησαν· τους κατεδίωξαν και εις τα χωρία Κερασιάν και Στούγκον όπου απεσύρθησαν, τους επολέμησαν και εκεί, τους απώθησαν εις τα ορεινότερα μέρη και κατέλαβαν την Ρεντίαν. Μετά τινος δε ημέρας κατέβησαν οι Έλληνες από των ορέων, επολιόρκησαν υπό την οδηγίαν του λογοθέτου Ζώτου τους καταλαβόντας την Ρεντίαν Τούρκους, και έκαυσαν μέρος αυτής· αλλ' οι Τούρκοι υπερίσχυσαν επί τέλους, διεσκόρπισαν και αύθις τους εχθρούς των, ηγμαλώτευσαν μεταξύ άλλων και τον Κώσταν Βελήν, ον απέστειλαν εις Κωνσταντινούπολιν, όπου εθανατώθη, και διέμειναν έκτοτε εν Ρεντίνι ανενόχλητοι.

Ο δε κατ' εκείνας τας ημέρας στρατοπεδεύων εν Κομποτίω τουρκικός στρατός,

συμπληρωθείς εις τετρακισχιλίους υπό τον Ισμαήλπασαν Πλιάσαν, τον Αχμέτπασαν Βρυώνην, τον Χασάμπην, τον Μπεκήραγαν Τσογαδόρον και τον αρχιταμίαν του Χουρσήδη, εστράτευσε την 17 προς τα στενά του Μακρυνόρους.

Οι Έλληνες εγκαρδιωθέντες εκ των προτέρων κατορθωμάτων, λαβόντες και ικανά πολεμεφόδια σταλέντα προς αυτούς εκ Μεσολογγίου διά του Γεωργάκη Βαλτινού, ητοιμάσθησαν εις αντίστασιν. Δύο ήσαν τότε οι αρχηγοί των Ελλήνων κατά το Μακρυνόρος, ο Γώγος και ο Ίσκος. Ούτοι δεν ήξευραν κατ' αρχάς αν οι Τούρκοι εσκόπευαν να εισβάλωσι διά της Παληοκούλιας ή διά της Λαγκάδας· αλλ' ιδόντες αυτούς οδεύοντας προς την Παληοκούλιαν, ετοποθέτησαν τους πλείστους των στρατιωτών εκεί, τους δε λοιπούς κατά την Λαγκάδαν. Οι Τούρκοι προχωρήσαντες προς την Παληοκούλιαν, εστράφησαν αίφνης εις το άλλο στενόν, και έπεσεν η προφυλακή επί τους Έλληνας όχι πλειοτέρους των εκατόν υπό τον Γώγον κατά την αγίαν Παρασκευήν. Η θέσις αύτη είναι πολλά στενή, και δεν ήτο δυνατόν πολλοί Τούρκοι να πολεμήσωσι διά μιας. Ο Γώγος αρξαμένης της μάχης, εφάνη άξιος της πολεμικής του φήμης και ενέπνευσε τοις οπαδούς του θάρρος ως πρόμαχος. Εν ώ διήρκει η μάχη και οι προχωρούντες αλληλοδιαδόχως Τούρκοι έπιπταν υπό το πυρ των Ελλήνων, έπεσε θανασίμως πληρωθείς και ο αρχηγός της τουρκικής προφυλακής. Οι Τούρκοι, ιδόντες αυτόν πεσόντα και ψυχομαχούντα, έτρεξαν να τον σηκώσωσι, και πολλοί αυτών εθανατώθησαν. Κατ' εκείνην την ώραν ηκούσθησαν τουφεκισμοί μακρόθεν. Οι δε τουφεκίζοντες ήσαν οι κατέχοντες τας άλλας θέσεις Έλληνες, οίτινες βλέποντες, ότι όλοι οι Τούρκοι έπεσαν προς εκείνο το μέρος, έτρεξαν και αυτοί εκεί. Οι Τούρκοι, αψυχήσαντες δι' ην έπαθαν φθοράν και υποθέσαντες εκ του πολλού τουφεκισμού, ότι επήρχετο πολλή δύναμις, εγκατέλειψαν τον ψυχομαχούντα αρχηγόν και τα δύο κανόνια και ωπισθοδρόμησαν τόσοι πολλοί απέμπροσθεν τόσων ολίγων. Οι Έλληνες εσκύλευσαν τους φονευθέντας και επήραν πάμπολλα φορτηγά ζώα φέροντα τροφάς εις χρήσιν του εχθρού. Οι δε τραπέντες εις φυγήν Τούρκοι τόσον φόβον, επανελθόντες εις τα ίδια, διέσπειραν ως προς την δίοδον του Μακρυνόρους, ώστε καθ' όλον το διάστημα των δεκαπέντε ακολούθων μηνών Τούρκος μηδέ καν να φανή ετόλμησε προς το όρος εκείνο.

Είπαμεν, ότι οι Έλληνες προ της επαναστάσεως, θέλοντες να αποκοιμίζωσι τους Τούρκους περί των εμελέτων επαναστατικών κινημάτων, διέδιδαν επιτηδείως, ότι ο αποστάτης Αλής υπεκίνει τας ταραχάς διά τα συμφέροντά του. Ο λόγος ούτος, αν και ψευδής, επιστεύετο εν γένει και κυρίως υπό των πολεμούντων κατά την Ήπειρον υπέρ του Αλή Αλβανών, και μάλιστα αφ ού οι Σουλιώται επολέμουν αναφανδόν υπέρ αυτού· τόσον δε επιστεύετο, ώστε άμα έμαθαν οι προύχοντες τα ανδραγαθήματα των Αιτωλών και Ακαρνάνων, εσυγχάρησαν τους Σουλιώτας. Μόνος ο Αλής, εν γνώσει των της Εταιρίας, εγίνωσκε τον αληθή χαρακτήρα των ελληνικών κινημάτων· αλλά δεν έκρινε πρόπον να τον ανακαλύψη· ώστε οι αληπασίζοντες Αλβανοί έμεναν υπό την απάτην, θεωρούντες ως συμμάχους των τους υπέρ της ελευθερίας της ίδιας πατρίδος πολεμούντας Έλληνας.

Δεινά έπαθαν μετά την λαμπράν μάχην του Μακρυνόρους και τινες άλλοι Τούρκοι κατά το χωρίον Αυτί, όπου ο συν αυτοίς στρατεύων οπλαρχηγός Πουλής εξωγήθη υπό των περί τον Γιαννάκην Ράγκον και εθανατώθη. Περί τον αυτόν δε καιρόν 200 Έλληνες υπό τον Φλώρον Γρίβαν και τον Τραγουδάραν κατέλαβαν τα χωρίον του Πέτα· αλλ'

επιστρατευσάντων των εν Άρτη Τούρκων, δεν εδυνήθησαν να διατηρήσωσι την θέσιν των, ην μήτε καν να οχυρώσωσιν εφρόντισαν, και κατέφυγαν κακώς έχοντες εις Μακρυνόρος. Εφονεύθησαν δε και τινες αυτών, εν οϊς και ο Τραγουδάρας γενναίως μαχόμενος.

Μετ' ολίγας δε ημέρας ο Γώγος ετοποθετήθη μετά 250 εν τω αυτώ χωρίω του Πέτα. Την δε 15 Ιουλίου επεστράτευσαν πάμπολλοι εχθροί εξ Άρτης και επεχείρησαν επανειλημμένας κατ' αυτού εφόδους, κατέχοντος υψηλήν θέσιν κατέμπροσθεν του χωρίου, αλλά καθ' όλας απέτυχαν. Η τόλμη του οπλαρχηγού τούτου την ημέραν εκείνην έφερεν εις θάμβος και αυτούς τους εχθρούς του, ους, επταπλασίους όντας, έτρεψεν εις φυγήν προπορευόμενος ξιφήρης. Εξαιτίας δε των τόσω λαμπρών ανδραγαθημάτων του έλεγαν έκτοτε και φίλοι και εχθροί, ότι - ό π ο υ - ο - Γ ώ γ ο ς, ε κ ε ί - κ α ι - η - ν ί κ η.

Εν τοσούτω η επανάστασις διεδόθη και περαιτέρω. Προς διατήρησιν της ελευθέρας κοινωνίας των εν Ιωαννίνοις και Θεσσαλία στρατοπέδων είχαν σταλή παρά του Χουρσήδη 750 Τούρκοι υπό τον Ιβραήμ Πρεμέτην εις τας επί του Πίνδου δύο μεγάλας Βλαχοκωμοπόλεις, την των Καλαρρύτων και την του Συράκου, τρία μίλια απ' αλλήλων απεχούσας, ων η μεν πρώτη περιείχε 680, η δε δευτέρα 750 οικογενείας, όλας χριστιανικάς. Οι κάτοικοι αυτών, καταθλιβόμενοι, φορολογούμενοι και υβριζόμενοι παρά των Τούρκων, υποκινούμενοι δε και υπό των θελώντων την διάχυσιν της επαναστάσεως προκρίτων, Κωνσταντίνου Τουρτούρη, Πρωτοπαπά Σγουρού, Ιωάννου Κωλέττη και Νικολάου Γιαννίκου, βουλήν έβαλαν ν' αποστατήσωσι και προσκαλέσαντες κρυφίως εις βοήθειάν των τον οπλαρχηγόν Γιαννάκη Ράγκον απέκλεισαν δύο περίπου εβδομάδας προ της μάχης του Πέτα τους υπό τον Πρεμέτην εντός τινων οικιών και τους ηνάγκασαν μετά δέκα ημέρας ν' αναχωρήσωσιν αβλαβείς υπό συνθήκας (γ). Αλλ' ούτοι απερχόμενοι απήντησαν καθ' οδόν στρατεύματα ερχόμενα εις τας δύο κωμοπόλεις επί τη διαταγή του Χουρσήδη, μαθόντος τα συμβάντα, και εστράφησαν εις τα οπίσω. Οι Συρακιώται εφύλατταν την προς τα Ιωάννινα οδόν εις απώθησιν των επερχομένων· αλλ' ούτοι ευρόντες προθύμους οδηγούς τους κατοικούντας το χωρίον Γότισταν, 4 ώρας απέχον του Συράκου, και νυκτοπορήσαντες διά τινος στενού και ανυπόπτου μέρους εβάρεσαν αίφνης όπισθεν τους φυλάττοντας την οδόν Συρακιώτας και τους έτρεψαν· εν τω μεταξύ δε τούτω οι λοιποί κάτοικοι των δύο κωμοπόλεων έσπευσαν να μεταφέρωσιν εις ασφαλές μέρος τα πολυάριθμα ποίμνιά των και έφυγαν και αυτοί ως και ο οπλαρχηγός Ράγκος, καταφοβηθέντες, απελπισθέντες και κακώς έχοντες· μόνος ο οπλαρχηγός Γεροπαλωμένος, Συντεκνιώτης, επέμενε πολεμών γενναίως ικανήν ώραν, έχων μόνον 8 παλληκάρια. Τοιουτοτρόπως οι εχθροί εκυρίευσαν τας δύο κωμοπόλεις αναιμωτί, τας έκαυσαν και ήρπασαν τα εναπομείναντα πράγματα των φευγόντων, εξ ων συνέλαβαν μόνον δέκα.

Τον αυτόν καιρόν έδράξε τα όπλα και το Ασπροπόταμον. Η επαρχία αύτη έχει 67 χωρία μικρά μεγάλα, όλα χριστιανικά. Γενικός αρχηγός των όπλων της επαρχίας ήτον ο Νικολός Στουρνάρης και είχεν υπό την οδηγίαν του τους οπλαρχηγούς των χωρίων Χριστόδουλον Χατσή Πέτρου, Νάσον Μάνταλον, τους αδελφούς αυτού, Στέριον, Γεώργον, Κώσταν και Μήτρον, και τον γαμβρόν του Γρηγόρην Λιακατάν, οπλαρχηγόν του Κλενοβού.

Ιούλιος Άπαντες δε ούτοι εστράτευσαν αρχομένου του Ιουλίου μετά τρισχιλίων επί τους εν τη επαρχία βασιλικούς στρατιώτας όχι φανερά υπό το σύμβολον του ελληνικού αγώνος, αλλ' επί λόγω αληπασισμού. Και πρώτον μεν εφόρευσαν αναιτίως 66 Τούρκους διεσπαρμένους εις τα χωρία, έπειτα δε ητοιμάσθησαν να πέσωσι πολλαχόθεν εις τα Τρίκκαλα και εζήτησαν ως προς την μελετωμένην εκστρατείαν και την σύμπραξιν του Σταμούλη Γάτσου· αλλ' εκείνος απαρνηθείς τον εθνικόν αγώνα μετά τα κατά τα Άγραφα συμβάντα, αντέπραξε παρρησία και έφερε Τούρκους εις προσβολήν των Ασπροποταμιτών. Διά τον λόγον τούτον το σχέδιον εματαιώθη, και οι οπλαρχηγοί του Ασπροποτάμου κατέλαβαν επί των ορίων της επαρχίας διαφόρους θέσεις προς ασφάλειαν. Αλλ' οι εν Τρικκάλοις Τούρκοι, μαθόντες τα γενόμενα, εκινήθησαν οι μεν κατά του Λιακατά, φυλάττοντος τα επί του Κλενοβού στενά, οι δε κατά του Χατσή Πέτρου, κατέχοντος τον Πρόδρομον, και άλλοι κατ' αυτού του Στουρνάρη, στρατοπεδεύοντος εν τω χωρίω Πόρτα· αλλά καθ' όλας τας προσβολάς των αποκρουσθέντες εστράφησαν κακώς έχοντες.

Εν τοσούτω οι εξ Ιωαννίνων στρατεύσαντες, αφ' ού κατέστρεψαν τας κωμοπόλεις Καλαρρύτων και Συράκου, επορεύθησαν προς το Ασπροπόταμον και έφθασαν επί των ορίων την 29 Ιουλίου. Την δε υστεραίαν εξημερώθησαν αίφνης κατά την Πόρταν άλλοι 2000 Τούρκοι εκ Τρικκάλων ιππείς και πεζοί έλκοντες και δύο κανόνια, επολέμησαν το εκεί ελληνικόν στρατόπεδον δι' όλης της ημέρας και το έβλαψαν· την δε νύκτα πάμπολλοι Έλληνες ελειποτάκτησαν. Τούτο ιδών ο Στουρνάρης ωπισθοδρόμησε προς τα ενδότερα του Ασπροποτάμου, και κατέλαβε τας δυνατάς θέσεις της Μαύρης Πούλιας και του Κόρμπου, 8 ώρας μακράν της Πόρτας. Αλλ' οι Τούρκοι, πλήρεις θάρρους διά την λειποταξίαν και οπισθοδρόμησιν των Ελλήνων, έδραμαν κατόπιν, και καύσαντες τα μεταξύ χωρία έφθασαν εις Κόρμπον, όπου τους εκτύπησαν πάλιν· νυκτός δε γενομένης ανεχώρησαν εκείθεν κατά την Πόρταν, φοβούμενοι να ενδιανυκτερεύσωσιν εξ αιτίας των στενοτοπιών.

Εν τοσούτω, αφ' ού κατεστράφησαν αι κωμοπόλεις Καλαρρύτων και Συράκου, αφ' ού υπερίσχυσαν οι εχθροί κατά τα Άγραφα, και αφ' ού το Ασπροπόταμον ευρέθη εν μέσω δύο εχθρικών στρατοπέδων, και εξ αιτίας του διαχυθέντος φόβου επί τη καταστροφή των δύο κωμοπόλεων δεν είχε δύναμιν αξιόμαχον ν' αντιτάξη, οι Ασπροποταμίται, εξαγοραζόμενοι τον καιρόν, εσυμβιβάσθησαν μετά των Τούρκων, αυτοί μεν να ησυχάσωσι και να στέλλωσι τους συνήθεις φόρους, Τούρκος δε να μη πατήση τα χώματά των.

Καθ' ον δε καιρόν απετύγχαναν τα επί του Πίνδου κινήματα των Ελλήνων, ητοιμάζετο εκστρατεία εις ανάκτησιν της Πάργας, ης τους δυστυχείς κατοίκους είχε προ ολίγου αποδιώξει πανεστίους η υπερισχύσασα πολιτική του Αλή.

Εφρούρουν την πόλιν ταύτην ταις ημέραις εκείναις 100 Αλβανοί υπό τον Χουσεήμπεην Δελβινιώτην, υιόν του Μουσταφάπασα· 170 δε Πάργιοι, εξ ων οι πλείστοι έφυγαν κρυφίως εκ Κορυφών, και 50 Σουλιώται υπό τον φρούραρχον της Ρενιάσης Περραιβόν μετεβιβάσθησαν όλοι την νύκτα της 24 εις Παγωνιάν, λιμένα πλησίον της Πάργας, και ανέβησαν εις το έν τέταρτον της ώρας απέχον της Πάργας όρος, αγίαν Ελένην, όπου εκάθησαν αφανείς όλην την ημέραν. Αφ' ού δε ενύκτωσεν, εισήλθαν ησύχως εις το προάστειον και, ευρεθέντων των Τούρκων όλων εν τη πόλει ως μηδέν υποπτευόντων, το

εκυρίευσαν αναιμωτί και ενδιέμειναν πόλεμούντες και πολεμούμενοι. Την δε 27 εφάνησαν έξωθεν της Πάργας εχθρικά πλοία εκ της κατά τον Μούρτον μοίρας και συνέλαβαν 4 μικρά ελληνικά εκ των μεταβιβασάντων εις την Παγωνιάν τους προθεμένους την ελευθέρωσιν της Πάργας· συνέλαβαν δε εν αυτοίς καί τινας Παργίους. Την εσπέραν δε της αυτής ημέρας απέβησαν εις τον άγιον Ιωάννην 500 Αλβανοί εκ Πρεβέζης, και μετέβησαν εις Μαργαρίτι, όπου προσήλθαν αυθημερόν και χίλιοι Τσάμιδες όλοι δε ούτοι εστράτευσαν την υστεραίαν προς την Πάργαν. Οι δε Έλληνες μη δυνάμενοι να διατηρηθώσιν εν τω προαστείω και προσδοκόντες πάντοτε νέαν βοήθειαν εκ Σουλίου, μετέβησαν εις ορεινάς θέσεις. Αλλ' οι εχθροί επιπεσόντες τους έβαλαν εις μέγαν κίνδυνον ολίγους όντας και μήτε ν' ανθέξωσιν ευτυχώς μήτε να φύγωσιν ευκόλως δυναμένους. Καλή τύχη έφθασαν διαρκούσης της μάχης όπισθεν των εχθρών διακόσιοι Σουλιώται υπό τον Γιώτην Δαγκλήν, τον Διαμαντήν Ζέρβαν και τον Νάσον Φωτομάραν και τους ελύτρωσαν. Τοιουτοτρόπως το σχέδιον της εκστρατείας απέτυχε παντάπασιν. Οι δε εκστρατεύσαντες Πάργιοι επανελθόντες εις Κορυφούς, όπου ήσαν αι γυναίκες και τα τέκνα των, απεπέμφθησαν κατά διαταγήν του μεγάλου αρμοστού εκδοθείσαν την 27 σεπτεμβρίου και λέγουσαν·

«Οι Πάργιοι, οι παραβάντες τους καθ' όλας τας ευνομουμένας επικρατείας εν χρήσει νόμους και παρακούσαντες την κυβέρνησιν υφ' ην έζων, αποβάλλονται της Επτανήσου· αφ' ης δε ημέρας εκδοθή η παρούσα, τοις δίδεται δεκαήμερος προθεσμία όπως συμπαραλάβωσι τα πράγματά των και τας οικογενείας των, αν αύται θέλωσι να συνακολουθήσωσιν· αν δε τις εξ αυτών τολμήση να επανέλθη εις τας νήσους ταύτας, υπόκειται εις ας ορίζει ο νόμος ποινάς». Τοιουτοτρόπως οι περί των ο λόγος ατυχείς Πάργιοι ούτε την πατρίδα των ανέκτησαν, και του τόπου της καταφυγής των εσετήθησαν.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Οι Λαλιώται. - Απόβασις Επταννησίων εις Γαστούνην. - Μάχαι. - Μετάβασις Λαλιωτών εις Πάτρας. - Πολιτική της αγγλοϊονικής Κυβερνήσεως προς την Ελλάδα.

ΔΙΗΓΗΘΗΜΕΝ ήδη, ότι μεταξύ όλων των κατά την Πελοπόννησον Τούρκων των μη κατοικούντων φρούρια μόνοι οι Λαλιώται διέμειναν εν τη κωμοπόλει των βλάπτοντες τους περιοικούντας Έλληνας, και ότι, αν διά την ενδεχομένην έλλειψιν των αναγκαίων δεν εδέχθησαν παρ' αυτοίς τους Γαστουναίους Τούρκους, έτρεξαν όμως εις βοήθειάν των, τους ελύτρωσαν πολιορκουμένους εν Χλουμουτσίω και τοις ήνοιξαν την εις Πάτρας οδόν· επειδή δε διεκρίθησαν των λοιπών εν Πελοποννήσω Τούρκων, κρίνομεν δίκαιον να είπωμέν τινα περί της καταγωγής και της καταστάσεως αυτών, αρχομένης της επαναστάσεως.

Επί τερπνής και υψηλής θέσεως του εν τη επαρχία της Γαστούνης όρους της Φολόης κείται η κωμόπολις του Λάλα, κατοικηθείσα υπό Αλβανών από των Βυζαντινών χρόνων καθώς και τα Μπαρδουνοχώρια και άλλα μέρη της Πελοποννήσου. Ολίγοι ήσαν οι πρώτοι κάτοικοι· αλλ' επί του εν έτει 1769 Τουρκορωσικού πολέμου, καθ' ον εχύθησαν εις την Πελοπόννησον πλήθη Αλβανών, και κυρίως επί της μετά το τέλος του πολέμου τούτου

καταστροφής των, ο αριθμός των κατοίκων του Λάλα επερίσσευσε, διότι κατέφυγαν εκεί ικανοί των κατατρεχθέντων.

Αφ' ότου η Πελοπόννησος εκυριεύθη υπό των Τούρκων, η επαρχία της Γαστούνης εκληρουχήθη εις τους εκ της σουλτανικής γενεάς Οθωμανίδας. Οι δε ενοικούντες ανδρείοι και εμπειροπόλεμοι Λαλιώται έζων κατ' αρχάς ή ως λησταί ή ως υπομίσθιοι αυτών. Αλλ' ο ισχυρός υπομίσθιος δεν αργεί να γίνη πρώτον εύνους, μετ' ολίγον φίλος, έπειτα ισότιμος, και τελευταίον, ανώτερος του ανισχύρου μισθοδότη. Τοιουτοτρόπως οι ανέστιοι ούτοι άνδρες, ων η τύχη ημέρα τη ημέρα εβελτιούτο εξ αιτίας της ανδρίας και φιλοπονίας αυτών, και της ηδυπαθείας και ακηδίας των Οθωμανιδών, κατήντησαν και να συγγενεύσωσι και να τους αντικαταστήσωσι μεταπεσούσης και της επί τας επαρχίας Γαστούνης και Πύργου εξουσίας, μετά την εξάλειψιν των αρρένων της σουλτανικής γενεάς, εις τους διαπρέψαντας αδελφούς Μουσταφάγαν και Σεήδαγαν και τον περίφημον συγγενή των Αλή - Φαρμάκην, ως κληρονόμους εξ αιτίας των εκ του γένους εκείνου γυναικών των και ως δυνατούς· ανηγέρθησαν δ' έκτοτε λαμπραί και δύναται οικοδομαί εν τη κωμοπόλει εν μέσω ευρυχώρων περιοχών· ώστε αι 800 οικίαι του Λάλα περιείχαν πολλήν γην, και την γην ταύτην εσκέπαζαν καρποφόρα δένδρα. Ευκραέστατος είναι ο αήρ του τόπου τούτου, υγιέστατα τα νερά, και εύρωστοι και μακρόβιοι οι κάτοικοι. Ολίγος καιρός ήτον αφ' ού εδόθησαν εις τας τρυφάς και τας αναπαύσεις εξ αιτίας του επιρρεύσαντος πλούτου· διά τούτο εφύλατταν εισέτι επί της επαναστάσεως διά της αδιακόπου χρήσεως των όπλων τον πρώτον πολεμικόν χαρακτήρα και εφάνησαν άξιοι της ανδρικής καταγωγής των.

Η ευτυχής εκστρατεία αυτών εις λύσιν της πολιορκίας του Χλουμουτσίου τους εθάρρυνε να επιχειρήσωσι και άλλας πλείονος λόγου αξίας· και επειδή ήσαν δυνατοί, επλάκωσαν όλα τα πέριξ του Λάλα χριστιανικά χωρία, παρέλαβαν βία 200 εκ των εγκατοίκων ως συναγωνιστάς, και συσσωματωθέντες, όλοι υπερχίλιοι, εστράτευσαν εις Πύργον την 2 απριλίου.

Εντός του Πύργου ήσαν 550 Έλληνες υπό διαφόρους αρχηγούς, εν οίς διέπρεπαν ο Χαραλάμπης Βιλαέτης εντόπιος, και ο Αλέξης Μοσχούλας εξ Αγουλινίτσης· παρευρίσκοντο δε και οι Ζακύνθιοι αδελφοί Καμπασαίοι Παναγιώτης και Δημήτρης, και οι δύο υιοί του Κολοκοτρώνη Πάνος και Γιάννης, διαβιβασθέντες εκ Ζακύνθου εις το Πυργί την 25 μαρτίου και απερχόμενοι προς τον πατέρα των ήσαν δε και χίλιοι αδύνατοι ψυχαί.

Οι Έλληνες απεφάσισαν να δείξωσι στήθος προς τους επερχομένους και ηθέλησαν ν' αντισταθώσιν εκτός της πόλεως· και οι μεν Λαλιώται ετοποθετήθησαν, καθ' ην ημέραν εξεστράτευσαν, μίαν ώραν μακράν αυτής και εκάλεσαν διά γράμματος τους Πυργίους να προσκυνήσωσιν· οι δε Πύργιοι απεκρίθησαν, ότι ήλθεν ο καιρός να προσκυνήση ο Τούρκος τον Χριστιανόν. Διά της αλληλογραφίας ταύτης διήλθεν η ημέρα. Την δε επαύριον διηρέθησαν οι Λαλιώται εις τρία σώματα, έπεσαν επί τα έξω οχυρώματα, και μετά μικράν αντίστασιν, 300 Έλληνες και διάφοροι αρχηγοί των εδραπέτευσαν και κατέφυγαν εις Σκαφιδιάν και εις άλλους πλησίον λιμένας κακώς έχοντες, οι δε λοιποί 250 υπό τον Βιλαέτην, τον Μοσχούλαν, τους υιούς του Κολοκοτρώνη και τους Καμπασαίους απεσύρθησαν εις την πόλιν και εκλείσθησαν εντός διαφόρων δυνατών οικιών, όπου τους παρακολούθησαν οι Λαλιώται και έβαλαν πυρ εις διάφορα μέρη φονεύοντες και

αιχμαλωτίζοντες· αλλ' οι ολίγοι Έλληνες διετήρησαν μέχρι τέλους την θέσιν των γενναίως εν μέσω της πυρκαϊάς. Επτά ώρας διήρκεσεν η μάχη· και οι μεν Λαλιώται, μικράν παθόντες και πολλήν προξενήσαντες ζημίαν, επανήλθαν εις τα ίδια δουλαγωγούντες υπέρ τους 100 και απελαύνοντες ζώα· οι δε Πύργιοι έμειναν εν μέσω των ερειπίων των.

Τα ευτυχή κινήματα των Λαλιωτών απέδειξαν οφθαλμοφανώς πόσον έσφαλαν οι εν Πελοποννήσω λοιποί Τούρκοι, και μάλιστα οι Μπαρδουνοχωρίται, αφήσαντες δι' απλούν φόβον τους τόπους των, όθεν εδύναντο να βλάβωσι καιρίως τους εχθρούς των. Κλεισθέντες εν τοις φρουρίοις όχι μόνον δεν εβελτίωσαν την πολεμικήν κατάστασιν αυτών, αλλ' επετάχυναν και την πτώσιν των διά της ταχείας καταναλώσεως των εν αυτοίς τροφών.

Ολίγαις δε ημέραις μετά την μάχην ταύτην εγνώσθη, ότι τα μεσημβρινά φρούρια Μοθώνης και Νεοκάστρου, στενά πολιορκούμενα υπό των Ελλήνων, εκινδύνευαν να πέσωσιν. Οι Λαλιώται, επηρμένοι επί τη ανδρία και ταις επιτυχίαις των, και ως αν ήσαν οι γενικοί αντιλήπτορες των πασχόντων ομοθρήσκων των, απεφάσισαν να εκστρατεύσωσιν εις λύσιν των πολιορκιών εκείνων, και διαβάντες τον Αλφειόν μεσούντος του απριλίου εκινήθησαν προς την επί της αριστεράς όχθης του ποταμού Αγουλινίτσαν. Έμαθαν οι εκεί Έλληνες εν καιρώ το σχέδιον, και ωχυρώθησαν υπό τον Μοσχούλαν, ήλθαν και ολίγοι Αρκαδιοι υπό τον πρωτοσύγγελον Αμβρόσιον Φραντσήν και κατέλαβαν την δυσδιάβατον θέσιν του Κ λ ε ι δ ί ου, δι' ης θα επέρων οι εχθροί απερχόμενοι προς τα φρούρια. Οι Λαλιώται εκτύπησαν τους εν τη Αγουλινίτση, αλλ' ήύραν πολλήν αντίστασιν, και απολέσαντες 9, επέστρεψαν αυθημερόν εις τα ίδια, διαδοθέντος ψευδούς λόγου, ότι επήρχετο πλήθος Αρκαδίων.

Ο Πύργος είχεν, ως είδαμεν, ένα γενναίον άνδρα, τον Χαραλάμπην Βιλαέτην, στρατεύσαντα άλλοτε υπό τους εν τη Επταννήσω Γάλλους και Άγγλους. Φραγμόν επεθύμει ούτος να στήση εις την κατά της Γαστούνης και του Πύργου ορμήν των Λαλιωτών· αλλ' επειδή δεν τον εβοήθει η μεταξύ τοποθεσία, ούσα όλη επίπεδος, εστρατοπέδευσε μετά 500 κατά το επί ακρολοφίας κείμενον και 4 ώρας απέχον του Λάλα Στρέφι, και κατέσχεν ως προφυλακήν και το πλησιέστερον του Λάλα Λαντσόι εγκατατάξας άλλους 100. Πεδινόν είναι το χωρίον τούτο· πεδινή και η διαχωρίζουσα αυτό και το Στρέφι γη· παρά δε το Λαντσόι προς μεσημβρίαν ρέει εντός χάσματος χείμαρρος· μετ' αυτόν είναι άμπελοι και προς το ανατολικόν μέρος σειρά συνδένδρων λόφων· ο διαιρών δε την σειράν ταύτην και το Στρέφι τόπος, δύο μίλια πλατύς, είναι και αυτός ομαλός. Τοιαύτη ήτον η τοποθεσία του μικρού στρατοπέδου του Βιλαέτη.

Χίλιοι Λαλιώται εξεστράτευσαν την 2 μαΐου εις Λαντσόι, όπου φθάσαντες λίαν πρωί και καταλαβόντες οικίας τινάς επολέμουν τους άλλας οικίας του αυτού χωρίου κατέχοντας Έλληνας καιόντες και τας μεταξύ. Ακουσθέντος του τουφεκισμού, είπεν ο Βιλαέτης τοις περί αυτόν, «όποιος είναι Χριστιανός και παλληκάριας μ' ακολουθήση», και έδραμε διά της πεδιάδος εις βοήθειαν των πολεμουμένων προς το μέρος των λόφων, όπου ήτο μύλος δέκα λεπτά του Λαντσοΐου απέχων. Οι Τούρκοι ιδόντες αυτόν ερχόμενον εξέδραμαν και αυτοί προς εκείνο το μέρος και τον συνήντησαν προς τον μύλον. Εκατόν μόνον ακολούθους είχεν ο Βιλαέτης και γενναίως αντέστη προς υπερπεντακοσίους ους και απέκρουσεν, αλλ' επληγώθη ο σημαιοφόρος του και εφονεύθη και ο Σπύρος Σαρενίτης, είς των οπλαρχηγών των συμπολεμούντων Αρκαδίων αυτός δε προχωρών και καταδιώκων

έφθασε παρά τον χείμαρρον, αλλά μετ' ολίγων οπλοφόρων, αποκόψαντος του εχθρικού ιππικού τους πλείστους, αναγκασθέντας εκ ταύτης της αιτίας ν' αναβώσιν εις τινας λόφους εκείθεν του χάσματος· ιδών δε ότι οι περί αυτόν ήσαν ολίγοι, ήλλαξε σχέδιον και έτρεξε να καταλάβη άμπελόν τινα έχουσαν προς το δυτικόν μέρος το χάσμα· αλλ' επειδή το μεταξύ ήτο πεδινόν και ως εκ τούτου πολλά επικίνδυνον, μόνον 26 τον ηκολούθησαν, οι δε λοιποί ελειποτάκτησαν, και άλλοι μεν αυτών διεσώθησαν, άλλοι δε εφονεύθησαν. Ο δε Βιλαέτης και οι 26 κατέλαβαν μεν την άμπελον αλλά διά την ολιγότητά των αφήκαν τα νώτα αφύλακτα ελπίζοντες ίσως καταβώσιν οι επί των λόφων Έλληνες εις φύλαξιν. Αλλ' επρόλαβαν οι Τούρκοι, τα κατέλαβαν και επολέμουν τους ολίγους Έλληνας έμπροσθεν και όπισθεν. Ο Βιλαέτης επληγώθη κατ' αρχάς εις την κεφαλήν, αλλά και πληγωθείς εμάχετο θαρρύνων τους ολίγους συμμαχητάς του έως ου εφονεύθησαν αυτός και οι συν αυτώ όλοι εκτός ενός τρωθέντος εις τον πόδα και κρυβέντος εντός κουφώματος δένδρου. Οι Τούρκοι έκοψαν κατά την συνήθειαν τας κεφαλάς των φονευθέντων, και στήσαντες επί ξύλου την του Βιλαέτου ανεχώρησαν χαίροντες, διότι ελυτρώθησαν τοιούτου εχθρού, γνωστού διά την εν πολέμω αφοβίαν και εμπειρίαν.

Αφ' ού ο έλειψεν ο εχθρός ούτος, οι Λαλιώται έγειναν τολμηρότεροι, κατέτρεχαν όλα τα πέριξ του Λάλα, τα ελεηλάτουν, και έκαϊαν τα χωρία της επαρχίας. Τόσον δε ήσαν άφοβοι, ώστε επροχώρουν θύοντες και απολλύοντες και εις αυτά τα όρια της επαρχίας των Πατρών, όπου ήσαν διάφορα σώματα Ελλήνων. Μεταξύ των αρχηγών τούτων ήτο και ο Γεώργης Γιαννόπουλος Προστοβιτσιώτης, διακρινόμενος διά την τόλμην του. Ούτος, συμπλακείς έν τινι επιδρομή των Λαλιωτών προς την Κατσαρούν, εφονεύθη, και συνεφονεύθησαν και 8 σύντροφοί του.

Η Επτάνησος (α), αν και πολιτικώς αποχωρισμένη της αδελφής της Ελλάδος, επροθυμήθη να βοηθήση την εκραγείσαν επανάστασιν και διά των γενναίων συνεισφορών της και διά των ανδρείων βραχιόνων της. Η κυβέρνησίς της, η μετ' ολίγον εξαγριωθείσα, εξεθαμβήθη μόνον κατ' αρχάς, και δεν έδειξε προς τον αγώνα κακήν διάθεσιν. Αυθόρμητοι οι Ζακύνθιοι και οι Κεφαλλήνες αντιλήπτορες των αραμένων όπλα ομογενών και ομοπίστων, παρωρμήθησαν έτι μάλλον και δι' ων επιστολών επεκαλούντο οι Πελοποννήσιοι την φιλογενή αντίληψίν των. Οι Ζακύνθιοι έτρεξαν πρώτοι των Επταννησίων εις την φωνήν της πίστεως και της πατρίδος, και οι μεν απέβησαν εις την Μεσσηνίαν υπό τον Μερκάτην, οι δε εις τα αντικρύ της τερπνής και χαριτωμένης πατρίδος των παράλια. Εξ αυτών έως 150, υπό τον Δημήτηρην Πεθαμένον και τον Παύλον Αντσετίρην Κεφαληνόν, μετέβησαν εις το στρατόπεδον των Πατρών, άλλοι δε 100 υπό τον Γεώργιον Σολωμόν, Διονύσιον Σεμπρικόν, Αναστάσην Γιαννικέσην και Παναγιώτην Στούρτσαν, απέμειναν εν τη επαρχία της Γαστούνης. Περί δε τα τέλη του απριλίου απέβη πρώτος εκ Κεφαλληνίας εις Γλαρέντσαν ο Ευαγγέλης Πανάς μετά 100 οπλοφόρων,

Μάϊος και την 9 μαΐου έφθασαν εκείθεν εις τον αυτόν λιμένα ο Ανδρέας Μεταξάς, ο Κωνσταντίνος Μεταξάς, και ο Γεράσιμος Βίκτωρος Φωκάς επί του εντοπίου των ενόπλιου πλοίου του Ανάσταση Φωκά υπό τουρκικήν σημαίαν, φέροντος ικανά πολεμefόδια και 350 οπλοφόρους. Αφ' ού δε ελλιμένισε το πλοίον, κατέβασαν οι εν αυτώ την τουρκικήν σημαίαν, ύψωσαν την επαναστατικήν, εκανονοβόλησαν, παρετάχθησαν οι οπλοφόροι επί του καταστρώματος, εψάλη επί του πλοίου

δοξολογία υπό δύο ιερέων ακολουθούντων το στράτευμα, και απέβησαν οι ρηθέντες επί της ξηράς υποδεχθέντες υπό των εντοπίων φιλοφρονέστατα. Την δε επιούσαν διατάξαντες το πλοῖον να παραπλήη τας ακτάς των Πατρών, και αφήσαντες εν αυτώ 70 οπλοφόρους διά παν ενδεχόμενον, ανεχώρησαν μετά των λοιπών 280, και έφθασαν το εσπέρας εις Μανολάδαν, όπου ηύραν τον Σισίνην και τον Ευαγγέλην Πανάν. Η υπεραυξήσασα δε τον αριθμόν αυτών φήμη διέδωκεν, ότι ήλθαν οι επισημότεροι άνδρες της Κεφαλληνίας φέροντες πολλά βοηθήματα χρηματικά και πολεμικά, και έβαλεν εις νέαν κίνησιν τους κατοίκους των πέριξ επαρχιών, ους κατεφόβισαν αι έως τότε αλλεπάλληλοι ευτυχείς επιδρομαί των Λαλιωτών. Υπεστήριξε την φήμην ταύτην και τις πομπώδης προκήρυξις, ην υπέγραψαν οι προϊστάμενοι επονομαζόμενοι α ρ χ η γ ο ί - κ α ι - σ τ ρ α τ η γ ο ί - τ ω ν - η ν ω μ έ ν ω ν - δ υ ν ά μ ε ω ν - τ η ς - Ε π τ α ν ν ή σ ο υ. Διεκρίνετο δε το σώμα τούτο των άλλων δι' ην ετήρει εν ταις στρατοπεδείαις του τάξιν, ήτις, καθ' ους καιρούς μία επωμίς, ή μία περικεφαλαία εκίνει θαυμασμόν, δεν ήτο ματαία επίδειξις. Ιδού δε η τάξις. Την γ' ώραν μετά την δύσιν του ηλίου εψάλλετο η παράκλησις, εκρούοντο τα τύμπανα, ετάπτοντο φυλακαί κράζουσαι εκ διαλειμμάτων «γρηγορείτε», έπιπτε μία κανονία, και οι στρατιώται απεχώρουν εις τας θέσεις των· το πρωί εψάλλετο πάλιν η παράκλησις, εκρούοντο τα τύμπανα, ήχουν αι σάλπιγγες και έπιπτεν άλλη κανονία.

Μεταβαίνουν δε το σώμα τούτο από χωρίου εις χωρίον, έφθασε την 26 εις Στρέφι και Κούκουρα και διέτριψεν εκεί μέχρι της 30 ετοιμαζόμενον, ως πλησίον του εχθρού. Εκεί ηύξησεν ο αριθμός αυτού, ενωθέντων και των Ζακυνθίων και πολλών εντοπίων. Την δε 31 ώδευσαν όλοι προς την Καπέλην και έφθασαν το εσπέρας εις Γούμερον· επειδή δε εσκοπέυαν να πατήσωσι την επιούσαν την μεγάλην πεδιάδα, έστειλαν αυτονουκτί εις διαφόρους θέσεις σκοπιάς, και πρωίας γενομένης εξεστράτευσαν έχοντες εν τω κέντρω 4 κανόνια, τα πολεμεφόδια και τας αποσκευάς των.

Προς την θέσιν, Μποδίनि, κείται λόφος. Εν ώ έφθασαν εις αυτόν ανύποπτοι, ως πεποιθότες επί τας σκοπιάς των, ηκούσθησαν αίφνης πολλάί τουφεκία και κραυγαί λέγουσαι, Λ α λ ι ώ τ α ι, Λ α λ ι ώ τ α ι· επί μόνη τη κραυγή ταύτη χωρικοί τινες εκ των συνακολουθούντων Γαστουναίων ετράπησαν εις φυγήν, οι δε λοιποί και οι Επτανήσιοι έτρεξαν εις την κορυφήν του λόφου, και ιδόντες τους Λαλιώτας ελθόντας εις τους πρόποδας, τους εκανονοβόλουν προξενούντες φόβον μάλλον ή βλάβην. Ήρχισε δε μετ' ολίγον και ο τουφεκισμός, και οι μεν Επτανήσιοι και οι εντόπιοι, τουφεκίζοντες τους Λαλιώτας άνωθεν, τους έβλαπταν· ούτοι δε αντείχαν γενναίως, αν και η θέσις των ήτο κακίστη, έως ου είδαν τους εχθρούς των κινουμένους προς τα κάτω, και τότε επέστρεψαν διά του Πυρναρίου εις Λάλα φεύγοντες, οι δε Επτανήσιοι τους επεδίωξαν, έπεσαν και εις την πεδιάδα έως ου εφάνη πλήθος οπλοφόρων τουφεκίζόντων μακρόθεν, και τότε υποπτεύσαντες, ότι ήσαν ενεδρεύοντες εχθροί, εστάθησαν και κατέλαβαν τα πλησίον δένδρα προς συνασπισμόν· αλλ' οι τουφεκίζοντες οπλοφόροι προχωρούντες εγνώσθησαν, ότι ήσαν Καλαβρυτινοί ερχόμενοι κατά του κοινού εχθρού· ήσαν δε ως χίλιοι υπό τον Ασημάκην Φωτίλαν, προεστώτα των Καλαβρύτων, τον Λεχουρίτην, και άλλους. Το ευτυχές συμβάν κατά την ημέραν εκείνην εγένεσε χαράς τας κάρδιας των Ελλήνων και ετίμησε δικαίως τους Επταννησίους, διότι ήτον η πρώτη φορά καθ' ην εξ αιτίας αυτών

κατησχύνθησαν οι φόβον και τρόμον παντού και πάντοτε ενσπείροντες Λαλιώται.

Αφ' ότου ήρχισεν η επανάστασις της Πελοποννήσου πολλοί Καρυτινοί είχαν καταλάβει τα χωρία, Μπέτσι και Ρένεσι, υπό τους εμπειροπολέμους αδελφούς Πλαπούτας. Σκοπός της κατοχής ήτον η προφύλαξις της επαρχίας των από ενδεχομένων επιδρομών των γειτόνων Λαλιωτών· αλλ' αφ' ού διεσκορπίσθησαν οι πολιορκηταί του φρουρίου της Καρυταίνης, διεσκορπίσθησαν και οι κατέχοντες τα δύο ταύτα χωρία. Περί την 20 ομως απριλίου εσύστησεν ο Γεώργης Πλαπούτας πάλιν στρατόπεδον κατά την Συκιάν, δύο ώρας μακράν του Λάλα, εκ Καρυτινών, Φαναριτών και Αρκαδίων υπό την αρχηγίαν του Δημητράκη Δηληγιάννη· λήγοντος δε του μαΐου μετεστρατοπέδευσεν εκείθεν εις Πούσι, ημιώριον μακράν του Λάλα, όπου αφίχθησαν,

Ιούνιος κατά πρόσκλησιν αυτού, την νύκτα της 1 Ιουνίου οι Επτανήσιοι, οι Καλαβρυτινοί και οι Γαστουναίοι. Συστρατοπεδεύσαντες δε όλοι ούτοι ήρχισαν την επαύριον να οχυρόνωσι τας θέσεις των, και έστησαν εκ του προχείρου τόσας καλύβας, ώστε το εσπέρας η ράχισ εκείνη εφάινετο κώμη. Οι Λαλιώται ωχυρώθησαν και αυτοί εκτός αλλά πολλά πλησίον του Λάλα. Την δε επιούσαν οι Έλληνες πλήρεις θάρρους κατέβησαν εις την πεδιάδα εις χορτολογίαν και σκόπευσιν. Οι Λαλιώται δεν εκινήθησαν την ημέραν εκείνην· τινές μόνον ιπποκόμοι και ποιμένες εφάνησαν προς το πέραν μέρος του Λάλα βόσκοντες θρέμματα.

Οι Έλληνες, ασυνήθιστοι έως τότε να νικώσιν, εξετίμησαν την ανδραγαθίαν των υπέρ την αξίαν της, και επίστευσαν τω όντι, ότι κατεπόνεσαν τα θηρία του Λάλα· επί δε τη πίστει ταύτη συνέλαβαν ελπίδα, ότι οι Λαλιώται θα επροσκύνουν, και απέστειλαν την 4 προς αυτούς τον Παναγιώτην Μεσσάρην Κεφαλήνα. Οι Λαλιώται βλέποντες τον αποσταλέντα ερχόμενον υπό λευκήν σημαίαν τον υπεδέχθησαν και τον ηρώτησαν εις τι ο ερχομός του. Ο Μεσσάρης τοις ενεχείρισε γράμμα των αρχηγών των Κεφαλήνων και των Ζακυνθίων λέγον αυτολεξί τα εξής. «Διατεταγμένοι από το ελληνικόν έθνος και από τον γενικόν επίτροπον, πρίγκηπα Αλέξανδρον Υψηλάντην, ήλθαμεν ενταύθα να σας πολεμήσωμεν ως εχθρούς της πίστεως και της πατρίδος· αλλ' ως ανέκαθεν καλοί φίλοι σας και γείτονες, σας προβάλλομεν, ότι, αν θελήσητε να παραδοθήτε χωρίς πόλεμον εις ημάς, σας υποσχόμεθα ασφάλειαν ζωής, τιμής και ιδιοκτησίας· άλλως, αφ' ού εκάμαμεν το χρέος μας, το κρίμα ας ήναι εις τον λαιμόν σας.»

Περιποιηθέντες οι Λαλιώται τον γραμματοφόρον, τον εξεπροβόδησαν δώσαντές τω την ακόλουθον απάντησιν.

«Προς σας κυρ Μεταξά και λοιποί φίλοι μας καπεταναίοι Κεφαλονήτες και Ζακύνθιοι. Ελάβαμεν το γράμμα σας και είδαμεν όσα μας γράφετε· αλλ' επειδή και οι μπέηδες και οι αγάδες είναι τριγύρω στου Λάλα με τα ασκέρια, δεν ημπορούμεν να σας αποκριθούμεν σήμερον με τον ειδικόν σας κυρ - Παναγιώτην, αλλ' αύριον με ειδικόν μας ξεμοτόχου ελτσήν. Λάβετε ως τόσον ολίγα κεράσια του Λάλα και δύο ρεβανιά διά αγάπην, και μένομεν.»

Το γράμμα τούτο είχε τα σφραγίσματα υποκάτω προς τιμήν των προς ους εστέλλετο.

Την δε επαύριον εφάνη υπεύς ερχόμενος από του Λάλα προς το ελληνικόν στρατόπεδον, βαστών πρασίνην σημαίαν, και ωδηγήθη όπου ήσαν οι Επτανήσιοι αρχηγοί, προς ους επέδωκε την ακόλουθον επιστολήν.

«Προς τους φίλους μας καπεταναίους Κεφαλονίτας και Ζακυνθίους. Καθώς χθες σας εγράψαμεν με τον ειδικόν σας Παναγιώτην, ιδού εξαποστέλλομεν τον ειδικόν μας Μπέικον Κεχαγιάν, άνθρωπον όστις χαίρει όλην την εμπιστοσύνην μας διά να σας ομιλήση και στοματικώς όσα δεν έχομεν τον καιρόν να γράψωμεν πλατύτερα. Είναι αλήθεια, καθώς λέγετε, ότι εσταθήκαμεν φίλοι και καλοί γείτονες, αλλ' ίσια ίσια διά τούτο δεν ελπίζαμεν ποτε, ότι πιστεύοντες τα ψεύματα των Μωραιτών και ξεχωριστά αυτού του ψευτο - Γεώργη (ενόουν τον Γεώργην Σισίνην) να έλθετε να μας φορτωθείτε μέσα εις τα σπήτια μας. Ό,τι έγινεν, έγινεν· όσα μας λέγετε είναι χάλτια, τα οποία δεν στοχαζόμεθα πως και εσείς πιστεύετε· διά τούτο λοιπόν σας λέγομεν να έλθετε εις του Λάλα, όπου θέλει σας δεχθούμεν ως καλούς φίλους, και θέλει σας συνοδεύσομεν έως το Κατάκωλον ή την Γλαρέντσαν διά να πάτε στα σπήτια σας και να μένωμεν πάντα φίλοι· αλλέως και δεν ακούσετε αυταίς ταις φιλικαίς συμβουλαίς μας, το κρίμα ας ήναι στον λαιμόν σας. Λάλα, 5 Ιουνίου, 1821».

Η επιστολή αύτη, η μη ομοιάζουσα την προσταλείσαν κατά το ύφος, δεν την ωμοιάζεν ούτε και κατά την θέσιν των σφραγισμάτων ως φέρουσα αυτά επί κεφαλής εις ένδειξιν, ότι εγράφετο παρ' ανωτέρων προς κατωτέρους. Αφ' ού δε ανεγνώσθη, έλαβε τον λόγον ο απεσταλμένος και επανέλαβε τα αυτά εντόνως, προσθέσας ότι, αν οι Επτανήσιοι υπήγαιναν εις του Λάλα, οι μπέηδες και αγάδες ήσαν πρόθυμοι να τους δεχθώσι και να τους φιλοδωρήσωσιν· είδε και είχαν απόφασιν να μείνωσι και να πολεμήσωσιν, έπρεπε να φέρωσι 40,000 κ α π έ λ λ α εις ευόδωσιν του σκοπού των. Ταύτα ακούσαντες οι Επτανήσιοι απεκρίθησαν διά στόματος του Ανδρέου Μεταξά τα εξής· «Ως φίλοι εστοχάσθημεν να σας προβάλλωμεν να παραδοθήτε χωρίς πόλεμον, διά να ημπορέσωμεν να σας προφυλάξωμεν από την δικαίαν οργήν και αγανάκτησιν του ελληνικού λαού. Επειδή όμως οι μπέηδες και οι αγάδες μάς εστοχάσθησαν ποταπούς και ανοήτους, το κρίμα ας ήναι εις τον λαιμόν των. Αυτή είναι η απάντησίς μας και αύριον έχομεν πόλεμον». Μετά τους λόγους τούτους απέπεμψαν οι Επτανήσιοι τον κήρυκα, δώσαντές τω εις αμοιβήν των προσταλέντων αυτοίς φαγωσίμων γλυκίσματά τινα και ποτά της πατρίδος των.

Αποτυχούσης της διακηρυκείας, οι αρχηγοί των διαφόρων ελληνικών σωμάτων, ιδόντες ότι συνηθροίσθησαν εκ διαφόρων επαρχιών πεντακισχίλιοι σχεδόν οπλοφόροι περίξ του Λάλα, απεφάσισαν να προκαλέσωσι τον εχθρόν εις μάχην, και την 6 κατέβησαν εις την πεδιάδα εκ διαφόρων μερών έως 300, ηκροβολίσθησαν μετ' ολίγων υπέων και πεζών επελθόντων, και την εσπέραν επανήλθαν εις το στρατόπεδον. Οι Έλληνες έδωκαν δευτέραν αφορμήν την επιούσαν, αλλ' εις μάτην. Θαρρυνθέντες δε εκ της απραξίας των εχθρών απεφάσισαν να προσβάλωσιν αυτήν την κωμόπολιν του Λάλα· και ο μεν Γεώργης Πλαπούτας μετά των Καρυτινών και Φαναριτών να πέση από του μέρους του Μπασταρά, οι δε Καλαβρυτινοί καί τινες Γαστουναίοι και οι Αρκάδιοι να προχωρήσωσι προς το μικρόν

χωρίον Δούκα, οι δε Επτανήσιοι μετά των Πυργίων και λοιπών Γαστουναίων να ορμήσωσι προς το κέντρον. Ταύτα αποφασίσαντες εκινήθησαν την 9 υπό τον ήχον των τυμπάνων και σαλπίγγων επί τους έξω της κωμοπόλεως προμαχώνας του εχθρού· ο εχθρός απεσύρθη εις την κωμόπολιν, και η οπισθοδρόμησις αύτη, αν και στρατηγηματική, υπελήφθη αποτέλεσμα δειλίας, και εθάρρυνε τους Έλληνας να προχωρήσωσιν. Αλλ' αφ' ού επλησίασαν, ώρμησαν 200 ιππείς επί τους Καρυτινούς και Φαναρίτας, και παρά πάσαν προσδοκίαν τους έτρεψαν όλους εις φυγήν. Η τροπή αύτη εματαίωσε το σχέδιον της εφόδου, έβαλεν εις σύγχυσιν όλα τα σώματα και ηνάγκασε τους Επτανησίους να σημάνωσι την υποχώρησιν του κέντρου και της προς το χωρίον Δούκα πτέρυγος, και ούτως απεμακρύνθησαν όλοι οι Έλληνες αβλαβείς, αλλ' άπρακτοι και κατησχυμένοι. Ο δε φιλότιμος Πλαπούτας, απομείνας τελευταίος και κινδυνεύων να πέση εις χείρας των εχθρών, τόσον έτρεξε και τόσον ελυπήθη διά την απροσδόκητον ταύτην τροπήν, ώστε έφθασεν ημιθανής εις το στρατόπεδον και μετ' ολίγον εξεψύχησεν.

Ο θάνατος αρχηγού ατάκτων γίνεται συνήθως πρόξενος τροπής όλου του σώματος αυτών. Εν τη περιστάσει δε ταύτη συνέβη συγχρόνως και η αποτυχία του κινήματος, αν και εξ ουδεμιάς ευλογοφανούς αιτίας· διά τούτο την ακόλουθον νύκτα τα δύο τρίτα του στρατοπέδου ελειποτάκτησαν.

Τον άξιον αρχηγόν Γεώργην Πλαπούταν διεδέχθη ο αξιώτερός του αδελφός Δημήτρης φθάσας εις το στρατόπεδον την 12· αλλ' ούτε η παρουσία του γενναίου τούτου ανδρός εθάρρυνε τους δειλιάσαντας, τρέμοντας και εντός των οχυρωμάτων· εκουράσθησαν και οι Λαλιώται πολεμούντες και νικώντες, διά τούτο ησύχαζαν· βεβαιωθέντες δε ότι όχι μόνον όλη η Πελοπόννησος, αλλά και η στερεά Ελλάδα και αι ναυτικάί νήσοι και άλλα μέρη εκινήθησαν, και πληροφορηθέντες ότι ελληνικός στόλος εφάνη έμπροσθεν των Πατρών και διέπλευσεν αβλαβής τον δυσείσβολον κορινθιακόν κόλπον, απεφάσισαν να μη κινδυνεύωσιν ανωφελώς αυτοί μόνοι, εν ώ όλοι οι συνάδελφοι των εκλείσθησαν εξ αυτής της αρχής του αγώνος εν τοις φρουρίοις· διά τούτο ανεχώρησε την 12 ο Κουτσοραΐταγας από του Λάλα μετά 4 μόνον ιππέων, και φθάσας εις Πάτρας ανεπηρέαστος καθ' όλην την μακράν πορείαν του, ανεκοίνωσε τω Ισούφη την βουλήν των αποστειλάντων αυτόν του να μεταβώσιν εκεί και εξήτησε βοήθειαν διά την ασφαλή μετακόμισιν των οικογενειών και της περιουσίας των. Ο πασάς διέταξεν αμέσως να συσκευασθώσι 700 ιππείς εις συνοδίαν των Λαλιωτών. Η είδησις αύτη διεδόθη εις τους περί τας Πάτρας Έλληνας· αλλ' αντί να ετοιμασθώσιν εις αντίστασιν, απεσύρθησαν, και αναγγείλαντες τοις έξω του Λάλα συναγωνισταίς των όσα έμαθαν τοις παρήγγειλαν να καταλάβωσιν επί της οδού οχυράς θέσεις και κτυπήσωσι τον εχθρόν έμπροσθεν, υποσχόμενοι να τον κτυπήσωσι και αυτοί όπισθεν.

Εν τοσούτω ο Ισούφης εξεστράτευσε μετά των 700 ιππέων την 20 και εισέβη εις του Λάλα δύοντος του ηλίου, μηδενός Έλληνοσ καθ' οδόν μήτ' έμπροσθεν μήτ' όπισθεν φανέντος. Προείδαν οι Έλληνες, ότι οι Λαλιώται ενισχυθέντες διά της νέας βοηθείας θα τους εκτύπουν, και απέστειλαν διά νυκτός τον Κωνσταντίνον Μεταξάν και τον Γεώργην Σολομόν εις Τριπολιτσάν αιτούμενοι επικουρίαν.

Την δε 24 το πρωί ήρχισαν να εξέρχωνται από του Λάλα ιππείς και πεζοί. Οι Έλληνες

υπέθεσαν, ότι οι εξελθόντες ήρχοντο κατεπάνω των, και ητοιμάσθησαν εις μάχην· αλλ' είδαν μετ' ολίγον, ότι, αντί να έλθωσι προς το Πούσι, υπήγαιναν προς, την Κάπελην διά των απέναντι λόφων, και ως εκ τούτου υπέλαβαν, ότι ώδευαν προς τας Πάτρας συν γυναιξί και τέκνοις φέροντες και τα ψιλά πράγματά των. Επί τη υποθέσει ταύτη ο Ανδρέας Μεταξάς και ο Γεράσιμος Φωκάς, παραλαβόντες έως 100 επιλέκτους Επταννησίους και ικανούς Πελοποννησίους, έδραμαν εις την κορυφήν τινος των πλησίον του ελληνικού στρατοπέδου λόφων προς παρατήρησιν των κινημάτων των εχθρών· και ιδόντες εστημένην όχι μακράν μεγάλην σημαίαν και ολίγους Τούρκους περίξ επλησίασαν και ήρχισαν να τουφεκίζωσιν. Οι εχθροί δεν αντετουφέκισαν κατ' αρχάς, αλλά μετ' ολίγον ηκούσθη πολύς αλαλαγμός, εκινήθη η μεγάλη σημαία, και ανεφάνη πλήθος ιππέων και πεζών ορμώντων επί τους τουφεκίζοντας. Οι Έλληνες ετράπησαν εις φυγήν, και άλλοι μεν, εν οίς και ο Μεταξάς και ο Φωκάς, έδραμαν εις το οχύρωμά των, άλλοι δε διεσκορπίσθησαν τήδε κακείσε εις την πεδιάδα, ένθα τινές αυτών έμειναν δύο ημέρας άσιτοι. Οι Τούρκοι επεδίωξαν τους φεύγοντας μέχρι του στρατοπέδου των ανεμπόδιστοι, και εκεί συνεκροτήθη γενική μάχη, ελθόντων και των λοιπών Τούρκων διά της πεδιάδος του Λάλα, και εντεύθεν εφάνη, ότι οι προς την Κάπελην οδεύοντες Τούρκοι εμελέτων να επιπέσωσι δι' εκείνου του μέρους, εν ώ οι άλλοι ήρχοντο διά του εμπροσθινού. Αρξαμένης δε της μάχης εξώρμησε του οχυρώματός του ο Λεχουρίτης, αλλ' απεκρούσθη, και μη δυνηθείς να επανέλθη εισήλθεν εις το του Πλαπούτα· εγκατέλειψαν άμα προσβληθέντες το οχύρωμά του και οι Φαναρίται· εν ώ δε έφευγαν διά τινος κοιλάδος προς την Κάπελην, 40 εξ αυτών συνελήφθησαν παρά των εχθρών και εσφάγησαν όλοι εν τω άμα. Κυριεύσαντες οι εχθροί τα δύο οχυρώματα, ώρμησαν πολλάκις υπό την οδηγίαν αυτού του Ισούφη εις κυρίευσιν και των υπό τον Πλαπούταν και τους Επταννησίους, αλλά κατησχυμένοι ωπισθοδρόμησαν· επειδή δε έκλινεν η ημέρα, αφήκαν εν τω πεδίω της μάχης ακροβολιστάς τινας, το δε πλήθος κατέβη κατ' ολίγον εις την πεδιάδα, και περί την 5 ώραν μετά μεσημβρίαν εδόθη το σημείον της υποχωρήσεως, και εισήλθαν όλοι εις την κωμόπολιν. 70 Έλληνες εφονεύθησαν και επληγώθησαν, και πενταπλάσιοι εχθροί, ως ορμώντες ανώχυροι επί χωρομένους. Εφονεύθη προς τοίς άλλοις και ο Σιλιχτάρης του Ισούφη. Μεταξύ δε των πληγωθέντων Ελλήνων ήσαν διάφοροι αξιωματικοί, εν οίς και ο Ανδρέας Μεταξάς πληγωθείς εις τας χείρας, και ο Διονύσιος Σεμπρικός. Οι Τούρκοι ήσαν τόσον βέβαιοι ότι θα ενίκων, ώστε έφεραν και σχοινία εις δέσμευσιν των αιχμαλώτων.

Τελειωθείσης της μάχης, οι Έλληνες είδαν, ότι δεν εδύναντο πλέον να διατηρήσωσι την θέσιν των· είχαν δε ανάγκην και ιατρικής επισκέψεως οι τραυματία· όθεν, θάψαντες την νύκτα τους νεκρούς, ανεχώρησαν την α' ώραν μετά το μεσονύκτιον εγκαταλείψαντες και τα κανόνια· και οι μεν περί τον Πλαπούταν υπήγαν εις Μπέτσι, οι δε λουποί εις την μεγάλην Δίβρην, όπου έμειναν μέχρι της 27 και εκείθεν διεχωρίσθησαν. Την αυτήν δε νύκτα, καθ' ην έφυγαν οι Έλληνες, έκαυσαν και οι Λαλιώται τα δυσκόμιστα πράγματά των, και τα εξημερώματα σουβλίσαντες αιχμαλώτους τινάς ανεχώρησαν όλοι συν γυναιξί και τέκνοις εις Πάτρας υπό τον Ισούφην κατά το σχέδιόν των, καίοντες τα καθ' οδόν χωρία· γνωσθείσης δε της φυγής των, εισήλθαν οι περίξ Έλληνες εις την κωμόπολιν, την ελεηλάτησαν και την έκαυσαν. Ανεκτική εφάνη η αγγλοϊονική πολιτική ως προείπαμεν αρξαμένου του αγώνος, αλλά δυσμενής μετ' ολίγον. Εκτός της γενικής τω καιρώ εκείνω αποστροφής όλων των αυλών προς παν επαναστατικόν κίνημα, επηρέασαν ιδίως την

αγγλοϊονική πολιτική κατά του ελληνικού αγώνος όχι μόνον η παντοτεινή επιθυμία της Αγγλίας να διατηρηθή η ακεραιότης της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και ο μέγας ενθουσιασμός και η θερμή συμπάθεια των Ιόνων προς τους αποστατήσαντας, έτι δε και η επικρατούσα σφοδρά υποψία ότι δάκτυλος ρωσικός υπεκίνησε την Ελλάδα, και επί τέλους το άσπονδον μίσος του μεγάλου αρμοστού προς τον Καποδίστριαν, ον υποθέτων κρυφίον αρχηγόν της επανάστασεως ήθελε διά της αποτυχίας αυτής να καταισχύνη. Εμίσει δε ο μέγας αρμοστής τον Καποδίστριαν, διότι κατεμήνυεν ούτος εκείνον ενώπιον των αυλών ως διοργανίσαντα επί το δεσποτικώτερον την Επτάννησον παρά το γράμμα και το πνεύμα της συνθήκης, δι' ης ετέθη υπό την αγγλικήν προστασίαν. Ομοία η αγγλοϊονική πολιτική πάσης άλλης, κρυπτούσης τους αληθείς σκοπούς της υπό έν ή άλλο εύσχημον κάλυμμα, εκηρύχθη ουδετέρα προς τους αλληλομαχούντας Έλληνας και Τούρκους, εκραγείσης της επανάστασεως· και η πρώτη περί ουδετερότητος πράξις της εξεδόθη την 9 απριλίου. Η πράξις αυτή, αποτεινομένη προς τους διατρίβοντας όπου εξερράγη η επανάστασις Ίονας, έλεγεν, ότι όστις εξ αυτών συνηγωνίζετο, εστερείτο της αγγλοϊονικής προστασίας και πάσης υπέρ αυτού μεσολαβήσεως της κυβερνήσεώς του προς τας τουρκικάς Αρχάς, αν ηγμαλωτίζετο. Την δε 18 Ιουλίου, εξ αιτίας της μεταβάσεως εις Πελοπόννησον των Ζακυνθίων και των Κεφαλλήνων, εξεδόθη άλλη πράξις λέγουσα, ότι πολλοί Ίονες εξέδωκαν προκήρυξιν την 1 Ιουνίου, δι' ης αυτονομάζονται οδηγοί των Κεφαλλήνων και των Ζακυνθίων και εκτελεσταί διαταγών τινος ξένου· ότι υπό τον ψευδή τούτον και εγκληματικόν χαρακτήρα ετόλμησαν μετά πολλών ενόπλων Ιόνων να συμμεθέξωσι του πολέμου της Πελοποννήσου, ενεργούντες τοιουτοτρόπως παρά το κοινόν δίκαιον των εθνών, και παραβαίνοντες την αρχήν της ουδετερότητος της ιονίου κυβερνήσεως· ότι, αν οι οδηγοί ούτοι δεν επανήρχοντο εις τα ίδια εντός 15 ημερών ίνα δικασθώσι, θα κατεδικάζοντο εις αιφυγίαν, και τα κτήματά των θα εδημεύοντο· αν δέ ποτε έπιπταν εις χείρας της κυβερνήσεως, θα ετιμωρούντο όπως ώριζαν οι νόμοι· όσοι δε ηκολούθησαν τους οδηγούς τούτους, και όσοι γενικώς έγειναν συμμετόχοι του ελληνικού αγώνος, παρηγγέλλοντο να επιστρέψωσιν εις τα ίδια, διότι άλλως θα επαιδεύοντο μετά ταύτα ως παραβάται της ουδετερότητος.

Η πρώτη των ανωτέρω δύο πράξεων είναι πράξις εντός των όρων της ουδετερότητος. Σημειωτέον, ότι η αγγλοϊονική κυβέρνησις δεν διέταττε δι' αυτής τους Ίονας να μη μεθέξωσι του ελληνικού αγώνος, αλλά τους προειδοποιεί, ότι διά τιαούτης διαγωγής εστερούντο της προστασίας της, ώστε τους εθεώρει ελευθέρους να πολιτευθώσιν όπως ήθελαν επί του προκειμένου αγώνος επί τη ίδια αυτών ευθύνη· έθετε δε τας αυτάς υγιείς βάσεις, ας επί της τελευταίας αποστασίας του Καναδά κατά της αγγλικής κυριαρχίας ετήρησαν απαραλλάκτως και αι ομόσπονδοι επαρχίαι της αρκτώας Αμερικής. Κατά την αποστασίαν ταύτην μέγας αριθμός πολιτών των πλησίον του Καναδά αμερικανικών επαρχιών έτρεχαν και ηγωνίζοντο μετά των λαβόντων κατά της αγγλικής κυριαρχίας τα όπλα, εν ώ η κυβέρνησις των εκηρύχθη ουδετέρα. Παρεπονέθη η Αγγλία· αλλ' ούτε αυτή απήτησεν, ούτε η ουδετέρα κυβέρνησις της Αμερικής έπραξεν άλλο, ειμή να κηρύξη, ότι όστις των πολιτών της ηγωνίζετο υπέρ του Καναδά εστερείτο της προστασίας της, αν έπιπτεν εις χείρας των Άγγλων. Η δε δευτέρα πράξις υπερέβαινε τους όρους της ουδετερότητος και εδείκνυε φανεράν μεροληψίαν υπέρ των Τούρκων, διότι κατεδίωκε και ετιμώρει βαρέως τους αγωνιζομένους μετά των Ελλήνων Ίονας. Αναμφιβόλως τα

καθήκοντα της ουδετερότητος αναγκάζουν την κυβέρνησιν ή να μη δίδη παντάπασι, ή να δίδη τα αυτά βοηθήματα προς τους αλληλομαχούντας. Αλλ' ο υπήκοος της ουδετέρας Δυνάμεως δεν κείται υπό τον αυτόν κανονισμόν, και δύναται να βοηθήση επί τη ιδία αυτού ευθύνη και διά ξίφους και διά παντός άλλου τρόπου τον αγώνα του ενός ή του άλλου των διαμαχομένων αλλά, καθώς ούτος δεν έχει δίκαιον ν' απαιτήση την προστασίαν της κυβερνήσεώς του εν τοιαύτη περιστάσει, διότι πολιτεύεται παρά την πολιτικήν αυτής, ούτω και η κυβέρνησις του δεν έχει άλλο τι κατ' αυτού να πράξη ειμή να τον εγκαταλείψη, ή και να τον παύση της υπηρεσίας της, αν τύχη υπάλληλός της. Διά τον λόγον τούτον είδαμεν επί του ελληνικού αγώνος συστηθείσας αναφανδόν εν πολλαίς επικρατείαις εταιρίας εξ ιδιωτών εις υποστήριξιν του αγώνος δι' αποστολής εις Ελλάδα τροφών, χρημάτων, όπλων, πολεμφοδίων και πολεμιστών, εν ώ αι επικράτεια εκείναι επρέσβευαν και ετήρουν μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδος ουδετερότητα· είδαμεν και πολλούς ευρωπαίους υπό το όνομα Φιλελλήνων ελθόντας εις Ελλάδα και πολεμήσαντας, αλλά μηδαμώς κατατρεχθέντας παρά των ουδετέρων κυβερνήσεών των. Η παραβαίνουσα δε τας αρχάς και τους όρους της ουδετερότητας δευτέρα αύτη πράξις ήτο και υπέρ το δέον σκληρά και ασύνετος, διότι μη αμνηστεύουσα τους ενόχους μήτε και αν μετανοούντες επανήρχοντο εις τα ίδια, αλλά βάλλουσα και τότε αυτούς υπό δίκην δεν εθάρρυνε την επάνοδόν των, ήτις ήτον ο κύριος σκοπός της. Ο λόρδος Βύρων και τόσοι άλλοι Άγγλοι ησπάσθησαν τον ελληνικόν αγώνα παρά την ουδετερότητα της κυβερνήσεως των, αλλ' ούτε εις αειφυγίαν κατεδικάσθησαν, ούτε εις δίκην εισήχθησαν, ούτε των κτημάτων εστερήθησαν. Η ουδετέρα αυλή της Ρωσσίας εκάθηρε τον Υψηλάντην ως υπάλληλόν της και τον εγκατέλειψεν ως υπήκοόν της, αλλ' ουδέν άλλο κατ' αυτού, αν και αρχαιοπατάτου, έπραξεν. Έπταισαν αναμφιβόλως οι υπογράψαντες την προκήρυξιν Ίονες επονομασθέντες «αρχηγοί και στρατηγοί των ηνωμένων δυνάμεων της Επτανήσου», και εις φανέρωσιν της αληθείας και ικανοποίησιν της Πύλης, καθήκον ουδετέρας Δυνάμεως έπραξεν η κυβέρνησις των στηλιτεύσασα τον ψευδή τούτον τίτλον· αλλ' ο μέγας αρμοστής ηκολούθησεν εν ταύτη τη περιπτώσει τας αρχάς της οργής του, και εφήρμοσε τον κώδικα των παθών του· και όμως ουδ' αύτη η πράξις, ουδ' άλλαι μεταγενέστεραι της αυτής εννοίας ίσχυσαν να μεταβάλωσι το υπέρ των Ελλήνων φρόνημα και πολίτευμα των Ιόνων, ων ο φιλογενής ζήλος έμεινε διακαής μέχρι τέλους του αγώνος εν μέσω απειλών, δημεύσεων, καταδιώξεων και τιμωριών.

1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

**Συνέλευσις εν Καλτετσιαίς και σύστασις πελοποννησιακής γερουσίας.
— Έλευσις του Δημητρίου Υψηλάντου εις Ελλάδα και διενέξεις αυτού και της γερουσίας.**

ΚΟΙΝΗ επιθυμία συστάσεως γενικής Αρχής εις τακτοποίησιν των κατεπειγουσών υποθέσεων επεκράτει εξ αρχής του αγώνος· αλλ' ούτε δυνατή ούτε ωφέλιμος ήτο καθ' ην ώραν έλαβαν οι Έλληνες τα όπλα τοιαύτη τακτοποίησις, ως τείνουσα εις το να ελκύση προς τα πολιτικά την προσοχήν των δυνατών της Ελλάδος, ην απήτει όλην ο πόλεμος. Συνήθως επί των επαναστάσεων ανατρέπονται τα ενυπάρχοντα πολιτικά συστήματα, αλλά διατηρούνται τα της δημοσίας υπηρεσίας, τα συντηρούντα την κοινωνίαν. Αλλ' εν τη

Ελλάδι, καθ' ἣν ὥραν κατεστράφη ἡ ἐξουσία τοῦ σουλτάνου, συγκατεστράφη καὶ ὅλη ἡ δημοσία υπηρεσία· ὥστε διὰ μόνης τῆς επιρροῆς τῶν προκρίτων τῶν επαρχιῶν ανεπληροῦντο τὰ ἐλλείποντα. Εἶναι δε παρατηρήσεως ἀξίον, ὅτι ἡ εὐταξία διετηρεῖτο ἐν ταῖς επαρχίαις, τὰ συμφέροντα τῶν πολιτῶν δὲν ἐπάσχαν καὶ ἡ υπηρεσία ἐνηργεῖτο. Ἐπειδὴ δὲ εἰς σύστασιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἀρχῆς οὔτε ἐθνικὴν συνέλευσιν οὔτε τακτικὴν ἐκλογὴν πληρεξουσίων ἐπέτρεπεν ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισαν οἱ προκριτότεροι τῆς Πελοποννήσου, ἐκκλησιαστικοί, πολιτικοί καὶ πολεμικοί, νὰ συστήσωσι προσωρινῶς πελοποννησιακὴν μόνον Ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ ταύτην ὄχι διὰ συνδρομῆς τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Εἶχε συστηθῆ ἐν Καλαμάτᾳ τὴν 25 μαρτίου «μεσσηνιακὴ γερουσία»· ἀλλ' ἦτο μόνον τοπικὴ τοῦ μέρους ἐκείνου Ἀρχή, καὶ ἐσυστήθη καὶ αὕτη διὰ τοῦ προϊσταμένου τῆς Μάνης. Εἰς εὐδῶσιν δὲ τοῦ προκειμένου ἤδη σκοποῦ συνήλθαν διάφοροι πρόκριτοι τῶν πλείστων τῆς Πελοποννήσου επαρχιῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς Λακεδαιμόνου μονὴν τῶν Καλτεσιῶν, ὡς πλησίον τῶν περὶ τὴν Τριπολιτσᾶν στρατοπέδων,

Μάιος καὶ ἔχοντες τὴν γνώμην καὶ τῶν ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου ἀπόντων προκρίτων υπέγραψαν τὴν 26 μαΐου πράξιν, ἣν ἐκδίδομεν ολόκληρον, διότι ὅλα τὰ πρακτικὰ τῆς συνελεύσεως εἶναι αὕτη καὶ μόνη, δεικνύουσα πρὸς τίνα σκοπὸν συνήλθαν οἱ συγκροτήσαντες αὐτὴν, ἐκ τίνων ἐσύστησαν τὴν Ἀρχήν, ἣν ἐκάλεσαν πελοποννησιακὴν γερουσίαν, ποίαν ἐξουσίαν τῇ ἔδωκαν καὶ ποίαν διάρκειαν αὐτῆς ὥρισαν.

«Πατρίς·

Ἡ γενικὴ εὐταξία τῶν υποθέσεων τῆς πατρίδος μας Πελοποννήσου, καὶ ἡ αἴσια ἐκβάσις τοῦ προκειμένου ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τῆς σεβαστῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους μας, ἐπειδὴ καὶ ἀναγκαίως ἀπήτουν τὴν γενικὴν συνέλευσιν καὶ σκέψιν, συναθροίσθημεν ἐπὶ τούτου οἱ υπογεγραμμένοι ἀπὸ μέρους τῶν επαρχιῶν μας, ἔχοντες καὶ τὴν γνώμην καὶ ὅλων τῶν λουπῶν ἀπόντων μελῶν κατὰ τὴν σεβαστὴν μονὴν τῶν Καλτεσιῶν, κατ' εὐλογον κοινὴν ἡμῶν γνώμην καὶ ἀπόφασιν καὶ ὅλων τῶν ἀπόντων, ἐκλέξαντες τοὺς φιλογενεστάτους κυρίους τὸν τε ἅγιον Βρεσθένης Θεοδώρητον, Σωτήριον Χαραλάμπην, Ἀθανάσιον Κανακάρην, Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον, Θεοχαράκην Ρέντην καὶ Νικόλαον Πονηρόπουλον (α), καθ' ὑπακοὴν καὶ συγκατένευσιν καὶ αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν ταύτην πρότασιν, τοὺς διορίζομεν διὰ νὰ παρευρίσκωνται μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου κοινοῦ ἀρχιστρατήγου μας Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, καὶ πάντες οἱ ἄνωθεν ἐπέχοντες τὴν γερουσίαν ὅλου τοῦ δήμου τῶν επαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου, προηγουμένου τῆς ἐνδοξότητός του, νὰ συσκέπτωνται, προβλέπωσι καὶ διοικῶσι καὶ κατὰ τὸ μερικόν καὶ κατὰ τὸ γενικόν ἀπάσας τὰς υποθέσεις, διαφορὰς, καὶ παν ὅ,τι συντείνει εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ἀρμονίαν, ἐξοικονομίαν τε καὶ ευκολίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μας καθ' ὅποιον τρόπον ἡ Θεία πρόνοια τοὺς φωτίσει καὶ γνωρίσωσιν ωφέλιμον, ἔχοντες κατὰ τούτο κάθε πληρεξουσιότητα, χωρὶς νὰ εἰμπορῆ τινὰς νὰ ἀντιτείνῃ ἢ νὰ παρακούσῃ εἰς τὰ νεύματα καὶ διαταγὰς τῶν. Καὶ τούτο τὸ ὑπουργημὰ τῶν καὶ ἡ ἡμετέρα ἐκλογή θέλει διατρέξει καὶ θέλει ἔχει τὸ κύρος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ δευτέρας κοινῆς σκέψεως. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπὸ τὸ μέρος τῶν εἰλικρινοῦς, ἀπαθούς καὶ μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας καὶ σκέψεως εἰς τὸ ἄνωθεν ὑπουργημὰ τῶν ἐξακολουθίας, καθὼς καὶ τῆς ἀπὸ τὸ μέρος ἡμῶν τε καὶ ὅλων τῶν ἀπόντων ὑπακοῆς καὶ ἀνευ τινός ἀντιστάσεως, προφασιολογίας καὶ

αναβολής της εξακολουθίας και ενεργείας των νευμάτων και διαταγών των, ελάβομεν αμφότερα τα μέρη τον πρέποντα όρκον ενώπιον του υψίστου Θεού εν βάρει συνειδότος και της τιμής μας, και ούτως επεδόθη αυτοίς το παρόν ενυπόγραφον αποδεικτικόν και κυρωτικόν γράμμα μας».

Πλατυτάτη και πάντη ανεύθυνος ήτον η δοθείσα τη πελοποννησιακή γερουσία παρά της αρχαιρεσιαζούσης συνελεύσεως εξουσία, διότι ούτε υπό περιορισμόν τινα εδόθη, ούτε υπ' ευθύνην περί της χρήσεως αυτής ετέθησαν οι ταύτην εμπιστευθέντες. «Διοικήσατε», τοις είπαν οι εντολεις των, «καθ' όποιον τρόπον η Θεία πρόνοια σας φωτίσει - και γνωρίσετε - ωφέλιμον»· εγγύησιν δε ούτε εξήτησαν ούτε έλαβαν άλλην παρά τον εις Θεόν εν βάρει συνειδήσεως και τιμής όρκον· και το περιεργότερον, ωρκίσθησαν ταυτοχρόνως και οι λαβόντες και οι δώσαντες την εξουσίαν, εκείνοι μεν ίνα υπηρετώσιν ειλικρινώς, απαθώς και επιμελώς, ούτοι δε ίνα εκτελώσιν ανεξετάστως τας διαταγάς των και υπακούωσιν εις τα νεύματά των. Η προς αλλήλους αυτή ορκοδοσία χαρακτηρίζει τους καιρούς, και δεικνύει την τότε προς αλλήλους πίστιν. Αλλ' όσον πλατεία και ανεύθυνος ήτον η δοθείσα εξουσία, τόσο περιωρισμένη και συνετή εγένετο αυτής χρήσις, λαβόντων κυρίως υπ' όψιν των αναδεχθέντων ταύτην όσα συνέτειναν εις υποστήριξιν του αγώνος.

Αφ' ού δε υπεγράφη η ανωτέρω συστατική της πελοποννησιακής γερουσίας πράξις, εψάλη πάνδημος δοξολογία επ' εκκλησίας· και, απολύσεως γενομένης, ο ενάρτετος, ο ταπεινόφρων, ο φιλόπατρις επίσκοπος Έλους, Ανθιμος, επήρεν εκ της ζώνης του Χαραλάμπη τας δύο πιστόλας του, έκαμε δι' αυτών το σημείον του σταυρού επί της εικόνας του Χριστού, και προτείνας αυτάς προς τους παρεστώτας είπεν ένθους και μεγαλοφώνως: «Έλληνες, ο Κύριος - ευλόγησε - και - αγίασε - τα - όπλα - σας». Οι φιλοπόλεμοι λόγοι του αγίου ανδρός ηλέκτρισαν όλον το ακροατήριον. Μετά ταύτα η συνέλευσις διελύθη, η δε γερουσία μετετόπισεν εις Στεμνίτσαν, όπου συνεδρίασε και εξέδωκε την 30 εις όλας τας επαρχίας της Πελοποννήσου εγκύκλιον, δι' ης διέταπτε την σύστασιν γενικών εφοριών εν τη πρωτευούση πάσης επαρχίας και υπεφοριών εν τοις χωρίοις, προσδιώριζε τα διοικητικά καθήκοντα των δημοτικών τούτων Αρχών, και είλκυε κυρίως την προσοχήν των εις την προμήθειαν των αναγκαίων του στρατεύματος εκάστης επαρχίας. Η τουρκική Αρχή προ της επαναστάσεως απεδεκάτονεν όλα τα προϊόντα της γης· οι δε Τούρκοι, οι μισθούντες τα κτήματά των απελάμβαναν το πέμπτον των προϊόντων. Τα κανονικά δε ταύτα δέκατα και γαιόμορα και τα παντός είδους ζώα των Τούρκων διέταξεν η γερουσία να λαμβάνωνται εις χρήσιν του κοινού καθώς και οι καρποί όλων των τουρκικών χωραφίων των είτε ως παρασπορίων, είτε παρ' αυτών των Τούρκων εσπαρμένων, αφ' ού εξεπίπτοντο τα έξοδα της συγκομιδής. Όλα δε τα τρόφιμα ταύτα εχρησίμευαν προς διατήρησιν του στρατεύματος της επαρχίας, διότι πάσα επαρχία έτρεφε εκ των ιδίων προσόδων το στρατεύμα της, αλλά δεν το εμισθοδότηι. Μόνοι οι Μανιάται ετρέφοντο υπό των άλλων επαρχιών και εμισθοφόρουν. Η γερουσία απηγόρευσε και την εξαγωγήν όλων των τροφίμων και λοιπών προϊόντων της Ελλάδος, (β), και διέταξε να τρέφονται παρά του κοινού αι γυναίκες και τα τέκνα των αποθνησκόντων εν πολέμω, και να καταγράφονται τα ονόματα αυτών εν τω κώδηκι της επαρχίας· παρήγγειλε και επαγρύπνησιν αστυνομικήν, και την μη επέμβασιν της Αρχής μιας επαρχίας εις τα της άλλης, και έδωκεν εξουσίαν ταις εφορίαις να τιμωρώσι τους πταίστας κατά τα πταίσματά των, απαγορεύσασα μόνον τον

φόνον και την δήμευσιν.

Είτε διά το κατεπείγον των περιστάσεων, είτε διά την κατ' εκείνην την ώραν ευτυχή άγνοιαν πολιτικών θεωριών, τα μέλη της εν Καλτετσειαίς συνελεύσεως και της γερουσίας περιωρίσθησαν δι' ων έπραξαν εις όσα απήτει το αληθές συμφέρον της πατρίδος, ήγουν εις την πρόοδον του πολέμου, και τα πάντα εφάινοντο ήσυχα· αλλ' η κατάσταση αις αυτή διήρκεσε μόνον δύο εβδομάδας.

Ιούνιος Την 7 Ιουνίου ο Δημήτριος Υψηλάντης πληρεξούσιος του αυταδέλφου του Αλεξάνδρου, έφθασεν εις Ύδραν εκ Τεργέστης. Χαράς και ελπίδων επλήρωσε τας καρδιάς όλων των Ελλήνων το άκουσμα προσδοκόντων και τα της αγνώστου Αρχής παρ' αυτού να μάθωσι, και τα περί συμπράξεως της Ρωσσίας να βεβαιωθώσι, και βοηθήματα να λάβωσιν. Επειδή δε διαβάς διά Σπετσών θ' απεβιβάζετο εις Άστρος, κατέβασαν εκεί όλοι οι γερουσιασταί και οι περί την Τριπολιτσάν ευρεθέντες σημαντικώτεροι, εκκλησιαστικοί, πολιτικοί και πολεμικοί, τον υπεδέχθησαν ως άλλον Μεσσίαν την 9, τον απεβίβασαν εις τον άγιον Ιωάννην, τον συνώδευσαν εις το εν Βερβένοις στρατόπεδον την 10, και τω έδωκαν την επαύριον επί τη αιτήσει του 200 φρουρούς· την δε 12 συνήλθαν όλοι εις τα αλώνια των Βερβένων, όπου εδοξολόγησαν τον Θεόν, ως αποστειλάντα τον λυτρωτήν των. Μετά δε την δοξολογίαν ανεγνώσθησαν εις επήκοον όλων γράμματα, τα μεν του Αλεξάνδρου Υψηλάντου, τα δε ως στελλόμενα παρά της υπερτάτης Αρχής, δι' ων εδίδετο τω Δημητρίω Υψηλάντη πάσα εξουσία. Εν μέσω δε των εις τιμήν του πυροβολισμών και των υπέρ πατρίδος και ελευθερίας ζητωκραυγών ηκούσθησαν και φωναί λέγουσαι «να μας ζήση ο αφέντης του τόπου». Αλλ' ευθύς ήρχισαν αι λογοτριβαί και αι διαιρέσεις.

Ο Υψηλάντης ήξευρεν ότι έως τότε ηγνόουν οι Πελοποννήσιοι, δηλαδή, ότι η πολυθρύλλητος Αρχή ήτον απάτη· και όμως εν ονόματι της απάτης απήτησεν ευθύς την κατάργησιν της γερουσίας και την εις χείρας του συγκέντρωσιν όλης της πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας. Ουδεμία αμφιβολία, ότι όσον ωφέλιμος και αν ήτο κατ' εκείνας τας περιστάσεις η γερουσία, η συγκέντρωσις όλης της εξουσίας εις χείρας ενός και μόνου ήτον ωφελιμώτερα, διότι όπου απαιτείται δραστηριότης, η πολυαρχία είναι πρόσκομμα. Αλλ' οι άρχοντες της Πελοποννήσου απέκρουσαν την απαιτήσιν ταύτην ως υποδουλούσαν και εξευτελίζουσιν αυτούς· επροθυμήθησαν όμως και συμπράκτορά των εν τη γερουσία να τον παραλάβωσι, και πρόεδρον αυτής να τον αναγορεύσωσι, και μηδέν έργον να τη επιτρέψωσι άνευ της γνώμης αυτού· και αυτός ο Μαυρομιχάλης, όστις επρώτευσεν, έσπευσε να τον τιμήσιν ως ανώτερόν του· αλλ' ουδεμία τοιούτου είδους παραχώρησις ευχαρίστει τον Υψηλάντην· ήθελε να ήναι μόνος αυτός η υπερτάτη εξουσία, και όλοι οι άλλοι υπό τας διαταγάς του· ήθελε να ήναι εν τη Ελλάδι ότι ήτον ο αδελφός του εν Βλαχομολδαυία· αφ' ού δε είδεν ότι ο σκοπός ούτος δεν ευωδούτο, και ότι οι γερουσιασταί ελογομάχουν μετ' αυτού πικρώς, τόσοσιν ηπόρησε και δυσηρεστήθη ώστε ανεχώρησεν εις Καλαμάταν.

Μεγάλη ήτον η προδιάθεσις του κοινού υπέρ της Αρχής της φιλικής Εταιρίας, και μεγάλαι αι εκείθεν προσδοκίαι. Το κοινόν εθεώρησε τον Υψηλάντην ελθόντα ως πλήρωμα των

προσδοκιών του, οι δε στρατιώται ως δοτήρα μισθών, τιμών και βαθμών· διά τούτο η αναχώρησίς του εξηγήρωσε το εν Βερβένοις στρατόπεδον, και τόσω μάλλον καθ' όσον διεδόθη λόγος, ότι διά την δυστροπίαν των προκρίτων της Πελοποννήσου διεννοείτο να εγκαταλείψη ολοτελώς την Ελλάδα. Ηρέθιζαν το στρατιωτικόν έτι μάλλον καί τινες των περί τον Υψηλάντην· ώστε καθ' ην ώραν ήσαν οι πλείστοι των γερουσιαστών και άλλοι πρόκριτοι συνηγμένοι παρά τω Μαυρομιχάλη, και εσκέπτοντο περί της ρήξεως, και κατεγίνοντο να ειδοποιήσωσι περί τούτου τους γείτονάς των προκρίτους Ύδρας και Σπετσών, ήλθαν έξωθεν πάμπολλοι στρατιώται βοώντες τα μύρια κατά των προκρίτων, και απειλούντες να τους σφάξωσιν ως αποδιώξαντας τον σωτήρα της Ελλάδος. Ευρέθησαν καλή τύχη έξω της οικίας διάφόροι Μανιάται και άλλοι στρατιώται ακόλουθοι των προκρίτων και εμπόδισαν την πρώτην ορμήν των φιλοταράχων. Εξήλθε μετά ταύτα και ο παρευρεθείς Κολοκοτρώνης, τους καθησύχασε, και τους απέστειλεν εις τα ίδια, υποσχόμενος την ταχείαν επιστροφήν του Υψηλάντου εις το στρατόπεδον. Τω όντι εστάλησαν προς αυτόν ανυπερθέτως οι οπαδοί του, Αναγνωσταράς και Δικαίος, οι και υποκινήσαντες την στρατιωτικήν ταραχήν, τον επρόφθασαν εις Λεοντάρι, τον μετέπεισαν και τον συνώδευσαν εις το στρατόπεδον των Τρικόρφων.

Αν ο Υψηλάντης είχε τόσην πολιτικήν τόλμην όσην έδειξε πάντοτε ανδριάν εν πολέμω, η περίστασις εκείνη ήτον αρμοδιωτάτη να τον περιβάλη ην επεθύμει εξουσίαν· τον ετίμων και τον υπήκουαν αι ναυτικάί νήσοι και όλη η στερεά Ελλάς· τα εν Τρικόρφοις και εν Βερβένοις στρατόπεδα τον εχαιρέτισαν επανελθόντα αγαλλόμενα και ήσαν υπό τα νεύματά του· ο λαός της Πελοποννήσου τον ηγάπα, και αυτοί οι πρόκριτοι ήθελαν μόνον να περιστείλωσι την απόλυτον εξουσίαν του, αλλ' όχι και να την καταργήσωσι, διότι εφοβούντο την Αρχήν της Εταιρίας αγνοούντες ότι ήτο μύθος· εν συντόμω πολιτικοί και πολεμικοί, οι της θαλάσσης και οι της ξηράς, μικροί και μεγάλοι, όλοι εις τον Υψηλάντην ήλπιζαν αλλ' όλα ταύτα δεν τον ωφέλησαν. Εκάθητο επί των Τρικόρφων και ανταπεκρίνετο μετά των αντιπάλων του συντηγμένων εις Ζαράκωβαν· σχέδια οργανισμού συχνάκις αντεπεστέλλοντο, και ουδέν απεφασίζετο· εν ενί λόγω ό,τι έπρεπεν ως επαναστάτης και εδύνατο εν μέσω τόσων ευτυχών περιστάσεων ως τολμηρός να κατορθώση εν μια στιγμή, σείων μόνον την σπάθην του και μηδέ ρανίδα χύνων αίματος, ως μηδενός τολμώντος ν' αντισταθή ενόπλιως, το διεπραγματεύετο ως αδύνατος συμβιβαστής δι' ειρηνικών πρεσβειών και δι' ανωφελών συζητήσεων. Μη δυνηθείς δε να δράξη την εξουσίαν κατ' αυτήν την αρχήν του σταδίου του, μηδέ εις το εξής το κατώρθωσε καθ' όλον τον εθνικόν αγώνα, πάντοτε αντιπολιτευόμενος τας κυβερνήσεις, ας εθεώρει σφετεριστάς της ανηκούσης αυτώ εξουσίας, και πάντοτε σχετιζόμενος προς τους στρατιωτικούς κατά των αντιζήλων του πολιτικών· αλλά και πάντοτε τρέχων αυθόρμητος εις τους κινδύνους, και διαπρέπων εν πολέμω, και μηδαμώς φειδόμενος της ζωής του διά την σωτηρίαν και την ελευθερίαν της πατρίδος του. Κατ' εκείνας τας περιστάσεις υπώπτευσαν πολλοί τον Υψηλάντην ως υπενεργούντα τον φόνον των αντιπάλων του, διότι εφωράθησαν τω όντι τινές των περί αυτόν υποκινούντες χείρας μαιφόνους κατ' εκείνων. Αλλ' ο Υψηλάντης αμέτοχος ήτο και αμέτοχος παντός εγκλήματος διέμεινε μέχρι τέλους της ζωής του και εν έργω και εν λόγω.

Αφ' ού δε και αυτός και οι προεστώτες της Πελοποννήσου εκουράσθησαν, ανωφελώς διαπραγματευόμενοι, ανέβαλαν τας περί Αρχής λογοτριβάς και γραφομαχίας εις την

πτώσιν της Τριπολιτσάς, καθ' ἣν ἔπαυε καὶ ἡ δύναμις της γερουσίας κατὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς της ἐν Καλτετσαίς συνελεύσεως. Ἐν τοσοῦτω ὁ Ὑψηλάντης ἐπέβη τὴν καλύβην τοῦ ἐπὶ τῶν Τρικόρφων καὶ ἔστησεν ἐκεῖ καὶ τὴν ἀρχιγραμματίαν τοῦ ὑπὸ τὸν διδάσκαλον Βάμβαν, ἐνεργῶν μὲν ἀδιαφιλονεικῆτως καθ' ὅλην τὴν ἐκτός τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδα ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου της Ἀρχῆς της φιλικῆς Ἐταιρίας, ἀντιφερόμενος δὲ πάντοτε ἐντὸς τοῦ ἰσθμοῦ πρὸς τὴν γερουσίαν καὶ ἀντικρουόμενος ἐν τῇ χρήσει της ἐξουσίας τοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως παρίστατο ἐν Πελοποννήσῳ τὸ φαινόμενον δύο ἀόπλων καὶ ἀντικαταδιωκομένων, ἀλλὰ καὶ μὴ ἐνόπλων συγκρουομένων κυβερνήσεων, της μὲν μονοκρατορικῆς, της δὲ ολιγαρχικῆς, ἀλλ' οὐδεμίας αὐτῶν δημογενοῦς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

(α.)

Ἰδοὺ πῶς ἐκαθάρισα καὶ ἐρύθμισα τὸ λεκτικόν μου. Ἀπεσκοράκισα τὰ «Μ ο λ ο ν - τ ο ῦ τ ο , μ ο λ α τ α ὕ τ α , ἐ κ - μ έ ρ ο υ ς , ἀ φ' - ἐ ν ό ς , ἀ φ' - ἐ τ έ ρ ο υ , ἐ π ή ρ α - μ έ τ ρ α , δ ε ν - έ χ ω - τ α - μ έ σ α».

Μετεχειρίσθην τὰ παρ' ἡμῖν ἐν κοινῇ χρήσει ὡς ἀόριστα ἐπὶ της αὐτῆς ἀορίστου χρήσεως, εἰ ς , ἐ ν ό ς , ἐ ν ί , ἐ ν α · μ ί α , μ ι α ς , μ ι α , μ ί α ν ὡ ς τοιαῦτα τὰ μετεχειρίζοντο ἐνίοτε καὶ οἱ ἀρχαῖοι· ἀλλ' ἐπίσης μετεχειρίσθην ἐπὶ της αὐτῆς σημασίας καὶ τὰ ἐν κοινῇ χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις «τ ι ς , τ ι ν ο ς , τ ι ν ι , τ ι ν α», ὀδηγούμενος ὑπὸ της εὐφωνίας. Εὐφωνίαν δὲ ἐννοῶ τὴν ἐκ της συνήθους χρήσεως τῶν λέξεων εὐήχον φωνήν.

Τῶν παλαιῶν ἀριθμητικῶν ὀνομάτων «τ ρ ι ά κ ο ν τ α , τ ε σ σ α ρ ά κ ο ν τ α», κτλ. ἐπροτίμησα τὰ συγκεκριομένα της κοινῆς γλώσσης «τ ρ ι ά ν τ α , σ α ρ ά ν τ α», κτλ. καὶ ὡς βραχυσυλλαβότερα καὶ τὰ μόνον ἐν χρήσει.

Παρεδέχθην τὸν σχηματισμὸν της παλαιᾶς δοτικῆς. Ὁ λαὸς λέγει «έ δ ω κ α - τ ο υ - Π έ τ ρ ο υ», οἱ δὲ λόγιοι, οἱ μὲν γράφουν «έ δ ω κ α - τ ο ν - Π έ τ ρ ο ν», οἱ δὲ «έ δ ω κ α - ε ι ς - τ ο ν - Π έ τ ρ ο ν», ολίγοι δὲ «έ δ ω κ α - τ ω - Π έ τ ρ ω». Πλησιέστερον της ἐπικρατοῦσης συνηθείας εἶναι τὸ καὶ ὀρθότερον «έ δ ω κ α - τ ω - Π έ τ ρ ω», δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐπροτίμησα τὸν μικρόν τούτον μετασχηματισμὸν.

Χάριν εὐφωνίας, δὲν ἐκλίνα «ἠ - π ε ί ν α - τ η ς - π ε ί ν η ς καὶ ἠ δ ί ψ α - τ η ς - δ ί ψ η ς», ἀλλ' ἠ π ε ί ν α - τ η ς - π ε ί ν α ς καὶ ἠ δ ί ψ α - τ η ς - δ ί ψ α ς δωρικῶς ὡς ἐν τῇ κοινῇ χρήσει.

Χάριν επίσης ευφωνίας και βραχυσυλλαβίας παρεδέχθη την αποκοπήν της τελευταίας συλλαβής της ονομαστικής και της αιτιατικής πολλών ονομάτων κατά την επικρατούσαν κοινήν χρήσιν, γράψας «Μεσολόγγι, τουφέκι, κανόνι», κτλ. και όχι «Μεσολόγγιον, τουφέκιον, κανόνιον» κτλ.

Εκτός ολίγων εξαιρέσεων ωνόμασα τους ανθρώπους και τους τόπους, ους αναφέρω, όπως ωνομάζοντο τω καιρώ εκείνω. Τουτέστι «Μήτρον, Κώσταν», κτλ. δεν έγραψα δε «Λαμίαν ή Άμφισσαν» αλλά «Ζητούνι και Σάλωνα».

Επροτίμησα του «διάναν» το «ίνα». Και του μετά της αιτιατικής «με» την μετά της γενικής πρόθεσιν «μετά».

Έγραψα «ήτον» επομένου φωνήεντος: «ήτο» δε επομένου συμφώνου.

Πολλάκις εις αποφυγήν χασμωδίας έγραψα «μην» επομένου φωνήεντος επί ρημάτων, πάντοτε δε «μη» επομένου συμφώνου.

Την πρόθεσιν «από», την συνήθως συνταττομένην μετά αιτιατικής, συνέταξα μετά γενικής «από - των - πολλών - φροντίδων» και όχι «από - τας - πολλάς - φροντίδας».

Έγραψα «ναδέχεται - να γράψετε», κτλ. οριστικοφανώς, και όχι «ναδέχηται - να γράψητε», κτλ. υποτακτικώς, διά το ευφωνότερον. Ηκολούθησα δε τόσω μάλλον την εν κοινή και απαραβάτω συνήθεια ταύτην χρήσιν, καθ' όσον η οριστικοφανής γραφή αύτη επί της υποτακτικής ευρίσκεται συχνάκις και παρ' Ομήρω, και γελοίον μ' εφάνη απομακρυνόμενοι της κοινής συνηθείας ν' απομακρυνώμεθα και αυτού του Ομήρου.

Η κοινή γλώσσα απήλλαξε τους παρακειμένους του αναδιπλασιασμού και της αυξήσεως των· αλλ' οι λόγιοι επανέφεραν και τους αναδιπλασιασμούς και τας αυξήσεις. Εγώ οδηγόν έχων την ευφωνίαν ποτέ μεν μετεχειρίσθη τον ένα τρόπον ποτέ δε τον άλλον.

Παρέλειψα τα άρθρα «το» και «του» ως υπονοούμενα επί των εξής φράσεων «ορθόν νομίζω το να συνέλθωμεν»· «φροντίζω του να κατορθωθή το ποθούμενον», κ.τ.λ.

Δεν έγραψα κατά την αρχαίαν γλώσσαν «υπέρ τους δισχιλίους εξεστράτευσαν», αλλ' ενεολόγησα επί το γλαφυρότερον, γράψας συνθέτως «υπερδισχιλίοι εξεστράτευσαν» και των παρομοίων ωσαύτως.

Επροτίμησα του σχηματισμού των παρατατικών της παλαιάς γλώσσης τον σχηματισμόν των παρατατικών της σημερινής, ως και λογικότερον, διότι δεν συγγέει η φωνή εν τούτοις ως εν εκείνοις τους αριθμούς και τα πρόσωπα και έγγραφα «έ τ ρ ω γ α» αντί του «έ τ ρ ω γ ο ν» του πρώτου προσώπου του ενικού αριθμού· και «έ τ ρ ω γ α ν» αντί του «έ τ ρ ω γ ο ν» του τρίτου προσώπου του πληθυντικού. Ο σχηματισμός ούτος ον δεν παραδέχονται οι πλείστοι των ημετέρων λογίων, ήτον εν χρήσει προ δισχιλίων ετών. Ιδού τι παρατηρεί ο παραδεχόμενος και συνιστών αυτόν Κοραής εν μια των επιστολών του· «Ο Ηρακλείδης λέγει, ότι οι Ελληνίζοντες εν Κιλικία αποβάλλοντες το ν και μετατιθέντες το ο εις βραχύ α, προφέρονται, έλαβα λέγοντες και έφαγα· και τρίτα τούτων πληθυντικά εις αν λήγοντα λέγουσι. Ευρίσκονται δε και εν τη των εβδομήκοντα μεταφράσει συχνάκις, έ φ υ γ α ν, έ λ α β α ν, ε γ κ α τ έ λ ε ι π α ν, ή λ θ α ν και άλλα τοιαύτα».

Επροτίμησα επίσης του παρά τοις αρχαίοις σχηματισμού του τρίτου προσώπου του πληθυντικού αριθμού του ενεστώτος και του μέλλοντος χρόνου της οριστικής τον παρ' ημίν κατά συγκοπήν σχηματισμόν ως ολιγοσυλλαβότερον, και αντί του «π ε ρ ι π α τ ο ύ σ ι και π ε ρ ι π α τ ή σ ο υ σ ι ν» έγγραφα «π ε ρ ι π α τ ο ύ ν και π ε ρ ι π α τ ή σ ο υ ν», αλλ' επί της υποτακτικής διετήρησα τον σχηματισμόν της παλαιάς και έγγραφα «να - π ε ρ ι π α τ ή σ ω σ ι ν» και όχι «ν α - π ε ρ ι π α τ ή σ ο υ ν» εις αποφυγήν της ταυτότητος και συγχύσεως της φωνής επί των αυτών χρόνων της οριστικής εγκλίσεως και της υποτακτικής.

Μετεχειρίσθην αδιαφόρως κατά το ευφωνότερον άλλοτε την συνηρημένην και άλλοτε την βαρύτερον κλίσειν των ρημάτων της τρίτης συζυγίας, ήτοι των εις «οω» κατά τους αρχαίους, και εις «ονω» καθ' ημάς σχηματιζόντων το πρώτον πρόσωπον του οριστικού ενεστώτος· «Χρυσώω χρυσώ χρυσόνω» «αναπληρώω αναπληρώ αναπληρόνω». Απέφυγα δε την εις μι κατάληξιν των ρημάτων ως πάντη παρ' ημίν ασυνήθη.

Η φύσις της σημερινής γλώσσης απαιτεί πάντοτε την επί των παρωχημένων συλλαβικήν αύξησιν έξωθεν των προθέσεων. Αλλ' οι ημέτεροι λόγιοι την έθεσαν έσωθεν, εν ώ και παρ' αυτοίς τοις αρχαίοις ήτον εν χρήσει όπως και παρ' ημίν· ως το «Καθεύδω εκάθευδον· Κάθημαι εκαθήμην, Καθαίρω εκάθηρα», εγώ παρεδέχθην ποτέ τον ένα τρόπον και ποτέ τον άλλον κατά το ευφωνότερον. Ο Όμηρος (δεν αναφέρω άλλους ποιητάς) πολλάκις παραλείπει ολοτελώς την αύξησιν όπως την παραλείπει ολοτελώς και η συνήθεια λέγουσα «μας πρόσταξε» «μας συγχώρησε» αντί του «μας επρόσταξε, μας εσυγχώρησε».

Ομηρίζουσα η κοινή γλώσσα εφύλαξεν άτρεπτον το αρκτικόν φωνήεν των ρημάτων επί των παρωχημένων, λέγουσα «άρχισεν, ερώτησεν, αναγκασμένος». Αλλ' οι λόγιοι παρορώντες τον Όμηρον παρακούοντες και

τον λαόν, έτρεψαν το φωνήεν κατά τους Αττικούς γράφοντες «ήρχισαν, ηρώτησαν, ηναγκασμένος». Επειδή ο τρόπος ούτος του γράφειν τους παρωχημένους εγενικεύθη, ηναγκάσθη να τον παραδεχθώ και εγώ υπό μικράς τινας εξαιρέσεις προς αποφυγήν κακοφωνίας.

Προ δισχιλίων σχεδόν ετών δεν μετέτρεπαν οι συγγραφείς την ε υ δίφθογγον εις η υ επί των παρωχημένων χρόνων, και έγγραφαν ως και παρ' Ομήρω και Ηροδότω, ευδόκησα, ευτύχησα, και όχι ηυδόκησα, ηυτύχησα· τον και παρ' ημίν συνήθη τούτον τρόπον του σχηματίζειν τους παρωχημένους παρεδέχθην και εγώ.

(β.)

Όρα Ξενοφώντος Πολιτείαν Αθηναίων. Ετήρησα το εν κοινοτάτη χρήσει «θα», και απεσκοράκισα το «θ έ λ ω», απορών πώς και αυτός ο Κοραής επροτίμησε του «θα» το άχαρι και χαλαρόν «θέλω», εν ώ ούτε η παλαιά γλώσσα επί της περί ης ο λόγος χρήσεως το συνιστά, ούτε λόγος τις δικαιοί, ούτε η κοινή συνήθεια παραδέχεται. Εθεώρησα δε τον μετά του «θα» χρόνον ως μέλλοντα της οριστικής εγκλίσεως διά τούτο και δεν τον υπέγραψα.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

(α.)

Ο πόλεμος της Ελλάδος είχε και τα χαρακτηριστικά επαναστάσεως ως ανατρέψας τα καθεστώτα, και τα χαρακτηριστικά αποστασίας ως αποστήσας την Ελλάδα της οθωμανικής αυτοκρατορίας, εις ην υπέκειτο· διά τούτο μεταχειρίζομαι αδιαφόρως τας δύο ταύτας λέξεις, συγχεομένας παρ' ημίν αν και διεκρίνοντο παρά τοις αρχαίοις. (Όρα Θουκυδίδην, βιβλίον γ', παράγραφος λθ'.)

(β.)

Άξια προσοχής και εφαρμοζόμενα εις τας περί ων ο λόγος περιστάσεις των σημερινών Ελλήνων είναι όσα αναφέρει ο Θουκυδίδης εν τω ακολούθω παραγράφω περί της κατά γην και θάλασσαν ληστείας επί των αρχαίων χρόνων της Ελλάδος.

«Οι γαρ Έλληνες το πάλαι και των βαρβάρων οι τε εν τη ηπειρώ παραθαλάσσιοι και όσοι νήσους είχαν, επειδή ήρξαντο μάλλον περαιούσθαι ναυσίν επ' αλλήλους, ετράποντο προς ληστείαν, ηγουμένων ανδρών ου των αδυνατωτάτων κέρδους του σφετέρου αυτών ένεκα και τοις ασθενέσι τροφής, και προσπίπτοντες πόλεσιν ατειχίστοις και κατά κόμας οικουμέναις ήρπαζον και τον πλείστον του βίου εντεύθεν εποιοούντο, ουκ έχοντός πω

αισχύνην τούτου του έργου, φέροντος δε τι και δόξης μάλλον· δηλούσι δε των τε ηπειρωτών τινες έτι και νυν, ος κόσμος καλώς τούτο δραν, και οι παλαιοί των ποιητών, τας πύστεις των καταπλεόντων πανταχού ομοίως ερωτώντες ει λησταί εισιν, ως ούτε, ων πυνθάνονται απαξιούντων το έργον, ος τ' επιμελής είη ειδέναι ουκ ονειδιζόντων. Ελπίζοντο δε και κατ' ήπειρον αλλήλους· και μέχρι τούδε πολλά της Ελλάδος τω παλαιώ τρόπω νέμεται περί τε Λοκρούς τους Οζόλας και Αιτωλούς και Ακαρνάνας και την ταύτη ήπειρον. Το τε σιδηροφορείσθαι τούτοις τοις ηπειρώταις από της παλαιάς ληστείας εμμεμένηκεν».

(γ.)

Εις πλήρη γνώσιν του δημογεροντικού τούτου συστήματος παραπέμπω τον αναγνώστην εις το ΚΕ' Κεφάλαιον της ιστορίας ταύτης.

(δ.)

Ηγεμονίαν γράφω τον υπό τον ηγεμόνα τόπον, ηγεμονίαν δε το αξίωμα του ηγεμόνος προς διάκρισιν.

(ε.)

Ηρώτησάν τινες, διατί δεν συμπαρέλαβα εν τη ανά χείρας ιστορία και τα κατά τον Ρήγαν. Ιδού η απάντησίς μου.

Συγγράφων τα της ελληνικής επανάστασεως, ώφειλα να εξετάσω κατά πρώτον τις ο οργανίσας και τις ο κινήσας αυτήν. Τούτου χάριν, ενδιέτριψα εις τα της φιλικής Εταιρίας, ήτις την ωργάνισε και την εκίνησεν· ουδείς δε σύνδεσμος υπάρχει αυτής και των κατά τον Ρήγαν, ουδέ λόγος περί τούτων γίνεται εν τοις οργανισμοίς ή εν τοις όρκοις εκείνης· μαρτυρεί δε τα λεγόμενα και ο συνεταιρός του Ρήγα και απόστολος της Εταιρίας Περραιβός εν τοις Απομνημονεύμασί του. Σχέσιν τινά είχεν η φιλική Εταιρία μόνον προς την εν έτει 1813 συστηθείσαν εν Αθήναις φιλόμουσον Εταιρίαν, και την σχέσιν ταύτην δεν απεσιώπησα. Ουδείς αμφισβητεί, ότι τα σημερινά συμβάντα είναι γεννήματα των χθεσινών, και ότι εις ακριβή γνώσιν εκείνων αναγκαία η διήγησις τούτων· αλλά, αν ένεκα τούτου χρέος είχα να συμπαράλάβω τα κατά τον Ρήγαν, χρέος διά τον αυτόν λόγον θα είχα να συμπαράλάβω και τα κατά τον Παπα - θύμιον, τους πολέμους Σουλίου και Αλήπασα, τα επί της ηγεμονίας τούτου, τα κατά τον Λάμπρον Κατσώνην και τα επί της Αικατερίνης, να ρίψω το βλέμμα εις τα διάφορα πολιτεύματα της Επτανήσου, να επεξέλω τους πολέμους Ενετών και Τούρκων, να διατρέξω τα κατά τον Σκενδέρμπεην, και άλλους τοπάρχας, ν' αναβώ εις αυτούς τους καιρούς της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως αν όχι απώτερον και να εξετάσω οποία η εν τω μεταξύ τούτω κατάστασις του ελληνικού έθνους, οποία η του οθωμανικού κράτους και πόθεν η πρόοδος

εκείνου και η παρακμή τούτου. Τοιαύτη δεν ήτον η πρόθεσίς μου· υπαινίττομαι όμως εν προοιμίω τα σκοπιμώτερα. Τόσον απήτει η οικονομία του συγγράμματος να είπω, καθ' ους έθεσα όρους, και τόσον είπα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

(α.)

Ο αριθμός των μελών της Αρχής δεν ωρίσθη, ως κοινώς επιστεύετο εις δεκαέξ. Η ιδέα αύτη επεκράτησε, διότι το εφοδιαστικόν των ιερέων είχε 16 στήλας και τον δεκαέξ αριθμόν δεξιόθεν και αριστερόθεν του εν αυτώ σημείου του σταυρού, και διότι ερωτώμενος ο συστημένος ή ο ιερεύς υπό τινος των συναδέλφων, «πόσ' έχει»· απεκρίνετο, «δεκαέξ», εξ αιτίας των 16 στηλών του εφοδιαστικού των ιερέων. Έκαστον δε μέλος της Αρχής ελάμβανεν ως γνώρισμά του το ον Α και έν άλλο των στοιχείων του αλφαβήτου, το πρώτον των μη εισέτι παραληφθέντων. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, έν των τελευταίων, ίσως και το τελευταίον μέλος της Αρχής, εγνωρίζετο διά του στοιχείου του αλφαβήτου Ρ, και εντεύθεν συνάγεται πόσος ήτον ο αριθμός των μελών της αγνώστου Αρχής, ό εστιν όσων ήξευραν, ότι η υποτιθεμένη Αρχή ήτον απάτη.

(β.)

Κατ' άλλους μόνον έξ, μη συμπαραλαμβανομένου του των α ρ χ ι π ο ι μ έν ω ν. Εγώ εδέχθην την βαθμολογίαν ταύτην ως κανονικήν· αλλά ηξεύρω ότι το δίπλωμα του Γρηγορίου Δικαίου, έφερε σφράγισμα λέγον επί της περιφερείας του «α ρ χ ι ε ρ ε ύ ς - δ ι κ α ι ο σ ύ ν η ς». Τούτο αποδεικνύει, ότι δεν εφυλάττετο ακριβώς η ρηθείσα βαθμολογία, ή τουλάχιστον η ρηθείσα ονοματοθεσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

(α.)

Ιδού το έγγραφον.

«Αγαθή τύχη.

«Οι υπογράφωντες κινούντες όλην την μηχανήν της φιλικής Εταιρίας και μέλλοντες να χωρισθώσι, καθώς συμφώνως τους εφάνη εύλογον, λαμβάνων καθείς ετέραν διεύθυνσιν διά τας υποθέσεις της ίδιας κρίνουσι και αποφασίζουσα τα ακόλουθα, τα οποία θέλει τους χρησιμεύσουσι κανόνες των ιδίων των πράξεων και των σχέσεων των με τους άλλους.

ατον. Ουδείς από τους κινούντας εις το εξής δεν θέλει ενεργεί ή πράττει προς ιδιαίτερον τέλος· αλλ' όλαι αι πράξεις του θέλουν είναι όλως διόλου

διά την Εταιρίαν. Εις αυτήν την υποχρέωσιν υπόκεινται και οι απόντες γνωρίζοντες και λαμβάνοντες μέρος οπωσούν εις την κίνησιν κατά το παρόν. Πλην προς τελείωσιν και παύσιν των μερικών υποθέσεών των δίδεται διορία των μεν Αντωνίου Κομιζόπουλου και Αθανασίου Σέκερη μήνες έξι, του δε Ανθίμου Γαζή μήνες τρεις από της σήμερον, οι οποίοι ανίσως, δεν κάμωσι κατά ταύτην την απόφασιν θέλει θεωρούνται εις το εξής ως απλά μόνα μέλη· μόνον του Παναγιώτη Σέκερη, επειδή και η παρουσία του είναι καλή εις Κωνσταντινούπολιν, συγχωρείται να εξακολουθή το εμπόριόν του όπως ο ίδιος το κρίνει εύλογον.

βον. Υποχρεούνται οι κινούντες να ειδοποιώνται αναμεταξύ των διά τας πράξεις των, διαθέτοντες εκ συμφώνου διά τα χρήματά της Εταιρίας προς ωφέλειαν αυτής, καθώς και διά τα γράμματα χωρίς να έχη ουδείς το δικαίωμα να τα κατακρατή ή να τα μεταχειρίζεται κατ' αρέσκειάν του.

γον. Ουδείς δεν θέλει φανερώσει την κινητικήν Αρχήν μήτε κανένα από τους κινούντας, μήτε τον εαυτόν του ως κινούντα, μήτε ότι ηξεύρει τι περί της Αρχής· δεν θέλει δεχθή ή κάμει συνθήκην με αλλοεθνείς· δεν θέλει επιχειρησθή τι σχετικόν αποστασίας γενικής ή μερικής χωρίς την συναίνεσιν και των άλλων κινούντων αδελφών εις περίστασιν διαφωνίας αι περισσότεροι γνώμαι υπερισχύουσιν.

Γίνεται εξαίρεσις ως προς την φανέρωσιν μόνον της κινητικής Αρχής του Εμμανουήλ Ξάνθου, υπάγοντος εις αντάμωσιν του κόμητος Ιωάννη, έχων την άδειαν να φανερώση την Αρχήν εις αυτόν μόνον, όστις εμβαίνων εις τον αριθμόν των κινούντων θέλει υπογράψει τούτο το υποχρεωτικόν, υποχρεούμενος όμως ο Ξάνθος να δώση ευθύς είδησιν εις τα πλείστα μέλη των κινούντων όλων των σχέσεων του και αναφορών του με τον Κόμητα.

Εν Κωνσταντινουπόλει τη 22 Σβρίου 1818.

Ανθιμος Γαζής.
Εμμανουήλ Ξάνθος.
Αθανάσιος Ν. Τσακάλωφ.
Παναγιώτης Α. Αναγνωστόπουλος.
Παναγιώτης Σέκερης.
Νικόλαος Μ. Πατζιμάδης.
Γεώργιος Λεβέντης.
Αντώνιος Κομιζόπουλος».

Το έγγραφον τούτο, εν ώ φαίνονται οκτώ οι προϊστάμενοι της Εταιρίας, αναφέρει τινάς των υπογεγραμμένων ως απόντας. Γwόντι, καθ' ον καιρόν συνετάχθη εν Κωνσταντινουπόλει, ο Γαζής, ο Πατζιμάδης, ο Λεβέντης και ο Κομιζόπουλος δεν παρήσαν εν τη πόλει εκείνη, και το υπέγραψαν όπου τότε έκαστος διέτριβε.

(β.)

Πολλοί ηπόρησαν πώς άνθρωποι νουνεχείς και υψηλής θέσεως εν Ελλάδι, οποίοι ο Π. Πατρών, ο Ανδρέας Ζαήμης, ο Πανούτσος Νοταράς, ο Ανδρέας Λόντος και άλλοι τοιούτοι παρεδέχθησαν την Εταιρίαν ανεξετάστως. Ιδού τι ήκουσα. Ο Αντώνης Πελοπίδας Καρυτινός εστάλη το 1818 παρά των εν Κωνσταντινουπόλει Εταίρων εις Πελοπόννησον ως κατηχητής. Επειδή τινες αυτών εγνώριζαν τον Π. Πατρών και τον Ανδριάν Καλαμογάρτην, πρόκριτον της πόλεως εκείνης, εσύστησαν αυτοίς τον κατηχητήν. Ο Πελοπίδας υπέδειξε πρώτον τον σκοπόν της αποστολής του τω Καλαμογάρτη, αλλά μη ευρών αυτόν ευδιάθετον εδοκίμασε την διάθεσιν του Π. Πατρών, όστις, αν και νουνεχής και πολυπράγμων, εδέχθη προθύμως την πρότασιν διά την εξής αιτίαν.

Πρό τινων ημερών είχε λάβει γράμμα του εν Πίσση της Τοσκάνης Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου πολλά περιποιητικόν. Διά του γράμματος τούτου ο Μαυροκορδάτος τω έλεγεν, ότι ήλπιζε μί α ν - η μ έ ρ α ν - ν' - α ξ ι ω θ ή - ν α - α σ π α σ θ ή - τ η ν - ι ε ρ ά ν - δ ε ξ ι ά ν - τ ο υ - ε π' - α γ α θ ώ - τ η ς - Ε λ λ ά δ ο ς. Ο Μαυροκορδάτος συνώδευσε τον αυθέντην Καρατσάν φυγόντα εκ Βλαχίας· ο δε Π. Πατρών ούτε προσωπικήν, ούτε εξ αλληλογραφίας είχε προς αυτόν σχέσιν· διά τούτο το περί ου ο λόγος απροσδόκητον και αινιγματωδώς γράμμα τον έφερεν εις πολλούς διαλογισμούς απορούντα πώς ο Μαυροκορδάτος, φυγάς, ήλπιζε ν' ασπασθή την δεξιάν του, εν ώ ήτον επίσης πάντη απίθανος η μετάβασις του Π. Πατρών, ως αρχιερέως, εις την Ιταλίαν επί της τουρκοκρατίας· η δε φράσις «ε π' - α γ α θ ώ - τ η ς - Ε λ λ ά δ ο ς» τω εφείνετο έτι μάλλον μυστηριώδης. Διά τούτο μόλις ήκουσε την πρότασιν του Πελοπίδα, ενόμισεν, ότι ηύρε την λύσιν του αινιγματώδους τούτου γράμματος. Υποθέσας ο εντεύθεν ότι αι σημαντικώτεροι και οι συνετώτεροι του έθνους ήσαν μέλη της Εταιρίας, εδέχθη προθύμως την ανακάλυψιν του μυστηρίου και κατετάχθη ως ιερεύς εν τω χορώ των Φιλικών· διέταξε δε και τον Πελοπίδαν να μη κατηχήση άλλον εν Πάτραις σκοπών αυτός να κατηχήση τους αξίους· αλλά να μεταβή εις Βοστίτσαν και να κατηχήση τον εκεί προεστώτα Ανδρέαν Λόντον. Ούτως έγεινεν. Ο Λόντος κατηχήθη επί τη συστάσει του Π. Πατρών, και επί τη συστάσει αμφοτέρων κατηχήθησαν οι Νοταράδες, οι Ζαήμαι και άλλοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

(α.)

Οι λεγόμενοι Πανδούροι είναι χωρικοί της μικράς Βλαχίας, οπλοφόροι παιδιόθεν, φιλόθηροι μάλλον και οκνηροί, ή φιλόπονοι και γεωργοί· στρατολογούνται δε επί μισθώ εις υπηρεσίαν και ευταξίαν του τόπου· είναι εν ενί λόγω τα παλληκάρια της Βλαχίας.

(β.)

Κατ' άλλους ο Γεώργιος Καντακουζινός ήλθεν εις το Ιάσι την ακόλουθον ημέραν του ερχομού του Υψηλάντου.

(γ.)

Ο νέος στρατηγός ήυρεν εν Φωξάνη τρεις δυστυχείς μεταπράτας Τούρκους· «ή - β α π τ ί ζ ε σ θ ε», τοις είπεν, «ή - σ α ς σ κ ο τ ώ ν ω». οι δύο εβαπτίσθησαν, ο δε τρίτος εσκοτώθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

(α.)

Πολλοί πολλάκις είπαν, ότι ο Πετρόμπεης έλαβε σημαντικάς ποσότητας χρημάτων εις προετοιμασίαν του αγώνος. Ερωτήσας αυτόν περί τούτου ήκουσα, ότι εκατόν μαχμουδιέδας έλαβεν άπαξ διά χειρός του Περραιβού και πλέον ουδέν.

(β.)

Εις ακριβεστέραν γνώσιν του χαρακτήρος του Χουρσήδπασα σημειούμεν τα ακόλουθα ανέκδοτα.

Διορισθείς ηγεμών της Πελοποννήσου ήλθε διά θαλάσσης εις Ναύπλιον επειδή δε έφερε και αμάξας, έγεινε φροντίς να εξομαλυνθή η άγουσα εις Τριπολιτσάν οδός. Αλλά την νύκτα προ της ημέρας καθ' ην ανέβαινεν, έπεσε τόσον ραγδαία βροχή, ώστε μία των αμαξών του εκόλλησε και εμπόδισε την πρόοδον όλης της συνοδίας. Ο Χουρσήδης υπολαβών ένοχον τον ηνιόχον τον επιστόλισεν αυτοχειρί ανεξετάστως· διανυκτερεύσας κατά τον Αχλαδόκαμπον έμαθε την επαύριον, ότι εξ αιτίας πεσούσης και αύθις την νύκτα ραγδαίας βροχής και του νυκτερινού ψύχους τινές αγωγιάται έφυγαν κρυφίως εγκαταλείψαντες τα ζώα της επαρχίας των, και μεταπεμψάμενος αυθωρεί τον εν Τριπολιτσά ανθηγεμόνα Μουσταφάμπεην τον διέταξε ν' αποκεφαλίση ευθύς τον προεστώτα του αγίου Πέτρου, Γιαννούλην Καραμάνον, διά την φυγήν των αγωγιατών της επαρχίας του. Αλλ' ο αγαθός Μουσταφάμπεης ανέβαλεν επιτηδείως την εκτέλεσιν της διαταγής, έως ου οι προεστώτες της Πελοποννήσου, λαβόντες καιρόν, εξιλέωσαν τον άγριον πασάν δι' αδράς δωροδοκίας. Καθ' ην δε ημέραν εισήρχετο εις Τριπολιτσάν εφέρετο επί λαμπράς αμάξης ελκομένης υπό έξ λευκών ίππων. Τρία σχεδόν τέταρτα της ώρας μακράν της πόλεως έν των ζώων τούτων απεζεύχθη, απέπτυσσε τους χαλινούς και έφυγεν. Ο Χουρσήδης, εκλαβών το συμβάν τούτο ως κακόν οιωμόν, έσπασε θυμού πλήρης την υαλίνην θυρίδα της αμάξης και διέταξε την συνοδίαν να

στραφή. «Α τ υ χ ή ς», εφώναξεν, «ε ί ν α ι - η - η γ ε μ ο ν ί α - μ ο υ · δ ε ν - θ έ λ ω - ν α - ε ι σ έ λ θ ω - ε ι ς - τ η ν - π ρ ω τ ε ύ ο υ σ ά ν - μ ο υ». Αλλ' ο Σεννετσίπης, ο τιμώμενος διά την αγιότητά του, γονατήσας ενώπιόν του τον έπεισε να παραβλέψη τον κακόν οϊωνόν. Εισελθών δε ο Χουρσίδης εις το παλάτιόν του ηθέλησε να επισκεφθή τους εις χρήσιν των αυλικών του θαλάμους· μη παρευρεθέντος δε κατά τύχην του κλειδούχου και μετ' ολίγον ελθόντος διέταξε να του σπάσωσι τους εμπροσθινούς οδόντας. Παρατάξεως δε μεγαλοπρεπούς γενομένης την επαύριον, αφ' ού ανεγνώσθησαν τα έγγραφα του διορισμού του εις επήκοον των αγάδων και των προεστώτων, εγερθείς του θρονίου του έρριψε κύκλω βλοσυρόν βλέμμα και διέλυσε την συνέλευσιν ειπών βαρεία τη φωνή, «ο - Θ ε ό ς - ν α - λ υ τ ρ ώ σ η - τ ο ν - δ ί κ α ι ο ν - ε κ - τ η ς - σ π ά θ η ς - μ ο υ! Τοιαύτα εστέλλοντο να διοικήσωσι τους αθλίους Έλληνας!

(γ.)

Επέστρεψεν ούτος μετ' ολίγον εις Μάνην αδεία της εξουσίας εις εξόπλισιν δήθεν των Μανιατών κατά των κακά βουλευομένων.

(δ.)

Ψευδής είναι η εν Ελλάδι επικρατούσα ιδέα, ότι εν τη μονή της αγίας Λαύρας υψώθη κατά πρώτον η σημαία της ελληνικής επανάστασεως. Την ιδίαν ταύτην εξέφρασα και εγώ εν τω επικηδείω μου λόγω εις Ανδρέαν Ζαήμην πριν εξακριβώσω την αλήθειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

(α.)

Δεν εγνώρισα άνθρωπον τόσον ολιγόλογον ως τον Ασημάκη Ζαήμην· τον είδα πολλάκις εν συναναστροφή πολλών καπνίζοντα και σιωπώντα σιωπήν βαθείαν καθ' όλην την ομιλίαν.

(β.)

Ο διερμηνεύς του Αγγλικού προξενείου, Βαρθόλδης Σταυροδρομίτης, κατηγορήθη ως προδόσας την υπόνομον. Τον δε εν τη πόλει των Πατρών πρόξενον της Αγγλίας οι πολιορκούντες και πολεμούντες τους εκεί Τούρκους Έλληνες εθεώρησαν πάντοτε ως εχθρόν του ελληνικού αγώνος και ως βοηθούντα υπό το πρόσχημα της ουδετερότητος τους Τούρκους δι' όσων εδύνατο τρόπων· διεμαρτυρήθησαν δε και κατά της διαγωγής του. Αλλ' ο πρόξενος απηρνήθη πάσαν ενοχήν. Όρα **Green's Sketches on the War in Greece.**

(γ.)

Πλησίον του χωρίου της Μανολάδας κατέφθασαν οι εχθροί τον δυστυχή Αναστάση Χαμαμτσόπουλον φεύγοντα, τον έφεραν εις την ακρόπολιν και τον ελιάνισαν.

(δ.)

Προκήρυξις.

«Προς τας ευρωπαϊκάς αυλάς εκ μέρους του φιλογενούς αρχιστρατήγου των σπαρτιατικών στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη, και της μεσσηνιακής γερουσίας της εν Καλαμάτη.

Ο ανυπόφορος ζυγός της οθωμανικής τυραννίας εις το διάστημα ενός επέκεινα αιώνος κατήντησεν εις μίαν ακμήν, ώστε να μη μείνη άλλο εις τους δυστυχείς Πελοποννησίους Έλληνας ειμή μόνον πνοή, και αυτή διά να ωθή κυρίως τους εγκαρδίους αναστεναγμούς των. Εις τοιαύτην όντες αθλίαν κατάστασιν, στερημένοι από όλα τα δικάιά μας με μίαν γνώμην ομοφώνως απεφασίσαμεν να λάβωμεν τα άρματα και να ορμήσωμεν κατά των τυράννων. Πάσα προς αλλήλους φατρία και διχόνοια, καρποί της τυραννίας, απερρίφθησαν εις τον βυθόν της λήθης, και άπαντες πνέομεν πνοήν ελευθερίας. Αι χείρες μας, όπου ήσαν δεδεμέναι μέχρι του νυν από τας σιδηράς αλύσους της βαρβαρικής τυραννίας, ελύθησαν και έλαβον τα όπλα κατά των τυράννων. Οι πόδες μας, οι περιπατούντες εν νυκτί και ημέρα εις τας αγγαρεύσεις της ασπλαγχνίας, τρέχουν εις απόκτησιν των δικαιωμάτων μας. Η κεφαλή μας, η κλίνουσα τον αυχένα υπό τον ζυγόν, τον απειτείναξε και άλλο δεν φρονεί ειμή την ελευθερίαν. Η γλώσσα μας, η αδυνατούσα εις το να προφέρη λόγον, εκτός των ανωφελών παρακλήσεων προς εξιλέωσιν των τυράννων, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει και κάμνει να αντηχή το γλυκύτετον όνομα της ελευθερίας. Εν ενί λόγω απεφασίσαμεν, ή να ελευθερωθώμεν ή να αποθάνωμεν. Διό και παρακαλούμεν την συνδρομήν όλων των εξευγενισμένων ευρωπαϊκών εθνών, ώστε να δυνηθώμεν να φθάσωμεν εις τον ιερόν και δίκαιον σκοπόν μας και να λάβωμεν τα δικάιά μας και να αναστήσωμεν το τεταλαιπωρημένον ελληνικόν γένος μας. Δικαίω τω λόγω η μήτηρ μας Ελλάς, εκ της οποίας και σεις, εφωτίσθητε, απαιτεί όσον τάχιστα την φιλόανθρωπον συνδρομήν σας, διά την οποίαν και ημείς θέλομεν δείξει εν καιρώ πραγματικώς την ευγνωμοσύνην μας.

Εν τω σπαρτιατικώ στρατοπέδω της Καλαμάτας τη 25 μαρτίου, 1821.

Πέτρος Μαυρομιχάλης, ηγεμών και αρχιστράτηγος, και η μεσσηνιακή Γερουσία η εν Καλαμάτη».

(ε.)

Οι αρχαίοι έλεγαν ο ακροκόρινθος, και όχι, ως άπαντες ημείς οι νεώτεροι, η ακροκόρινθος, η παράγραφος και όχι ο παράγραφος, η ενέδρα και όχι η ενεδρα, αυθήμερον και όχι αυθημερόν, χειρουργός και όχι χειρούργος.

(στ.)

Οι κάτοικοι της παλαιάς Αρκαδίας ελέγοντο Άρκαδες· αλλά η καθ' ημάς Αρκαδία δεν είναι η παλαιά, και Αρκάδιοι ή Αρκαδινοί λέγονται οι κάτοικοι αυτής· διά τούτο επροτιμήθη της παλαιάς η νέα ονομασία· «Αρκάδιοι».

(ζ.)

Αι νύκτες μηνολογούνται εν τω συγγράμματι τούτω όπως αι προηγούμεναι αυτών ημέραι κατά την παρ' ημίν συνήθειαν φέρ' ειπείν, νύκτα 25 Μαρτίου λογίζομαι την νύκτα την μετά την ημέραν της 25.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

(α.)

Έπονται τα έγγραφα.

«Γρηγόριος ελέω Θεού αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης, και οικουμενικός πατριάρχης.

Οι τω καθ' ημάς αγιωτάτω, πατριαρχικώ, αποστολικώ και οικουμενικώ θρόνω υποκείμενοι ιερώτατοι μητροπολίται και υπέρτιμοι και θεοφιλέστατοι αρχιεπίσκοποί τε και επίσκοποι, εν αγίω Πνεύματι αγαπητοί αδελφοί και συλλειτουργοί, και εντιμότατοι κληρικοί της καθ' ημάς του Χριστού μεγάλης εκκλησίας και εκάστης επαρχίας· ευλαβέστατοι ιερείς και οσιότατοι ιερομόναχοι, οι ψάλλοντες εν ταις εκκλησίαις της Πόλεως, του Γαλατά και όλου του Καταστένου και απανταχού, και λοιποί απαξάπαντες ευλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα εν Κυρίω ημών αγαπητά, χάρις εΐη υμίν και ειρήνη παρά Θεού, παρ' ημών δε ευχή, ευλογία και συγχώρησις! Η πρώτη βάσις της ηθικής, ότι είναι η προς τους ευεργετούντας ευγνωμοσύνη είναι ηλίου λαμπρότερον· και όστις ευεργετούμενος αχαριστεί είναι ο κάκιστος των ανθρώπων. Αυτήν την κακίαν βλέπομεν πολλαχού στηλιτευομένην και παρά των ιερών γραφών και παρ' αυτού του Κυρίου ημών Ιησού Χρίστου ασυγχώρητον, καθώς έχομεν το παράδειγμα του Ιούδα. Όταν δε η αχαριστία ήναι συνωδευμένη και με πνεύμα κακοποιόν και αποστατικόν εναντίον της κοινής ημών ευεργέτιδος και τροφού, κραταιάς και αηττήτου βασιλείας, τότε εμφανίζει και τρόπον αντίθεον, επειδή ουκ έστι, φησί, βασιλεία και εξουσία ειμή υπό «Θεού τεταγμένη»· όθεν και πας ο αντιπαττόμενος αυτή τη θεόθεν εφ' ημάς τεταγμένη κραταιά βασιλεία, τη του Θεού διαταγή ανθέστηκε. Και τα δύο ταύτα ουσιώδη και βάσιμα ηθικά και θρησκευτικά

χρέη κατεπάτησαν με απαραδειγμάτιστον θρασύτητα και αλαζονείαν ό, τε προσδιορισθείς της Μολδαυίας ηγεμών, ως μη ώφειλε, Μιχαήλ, και ο του γνωστού αγνώμονος και φυγάδος Υψηλάντου αγνώμων υιός Αλέξανδρος Υψηλάντης. Εις όλους τους ομογενείς μας είναι γνωστά τα άπειρα ελέη, όσα η αένναος της εφ' ημάς τεταγμένης κραταιάς βασιλείας πηγή εξέχεεν εις τον κακόβουλον αυτόν Μιχαήλ· από μικρού και ευτελούς τον ανύψωσεν εις βαθμούς και μεγαλεία· από αδόξου και ασήμου τον προήγαγεν εις δόξας και τιμάς· τον επλούτισε, τον περιέθαλψε, τέλος πάντων τον ετίμησε και με τον λαμπρότατον της ηγεμονίας αυτής θρόνον και τον κατέστησεν άρχοντα λαών. Αυτός όμως, φύσει κακόβουλος ων, εφάνη τέρας έμψυχον αχαριστίας και συνεφώνησε μετά του Αλεξάνδρου Υψηλάντου, υιού του δραπέτου και φυγάδος εκείνου Υψηλάντου, όστις παραλαβών μερικούς ομοίους του βοηθούς ετόλμησε να έλθη αίφνης εις την Μολδαυίαν και αμφοτεροι απονενομημένοι επίσης, αλαζόνες και δοξομανείς, ή μάλλον ειπειν, ματαιόφρονες, εκήρυξαν του γένους ελευθερίαν και με την φωνήν αυτήν εφείλκυσαν πολλούς των εκεί κακοήθεις και ανοήτους, διασπείραντες και αποστόλους εις διάφορα μέρη διά να εξαπατήσωσι και να εφελκύσωσιν εις τον ίδιον της απωλείας κρημνόν και άλλους πολλούς των ομογενών μας. Διά να δυνηθώσι δε τρόπον τινά να ενθαρρύνωσι τους ακούοντας μετεχειρίσθησαν και το όνομα της ρωσσικής Δυνάμεως, προβαλλόμενοι, ότι και αυτή είναι σύμφωνος με τους στοχασμούς και τα κινήματά των· πρόβλημα διόλου ψευδές και ανύπαρκτον, και μόνον της ιδικής των κακοβουλίας και ματαιοφροσύνης γέννημά τε και αποκύημα· επειδή, εν ώ το τοιούτον είναι αδύνατον ηθικώς και πολλής πρόξενον μομφής εις την ρωσσικήν αυτοκρατορίαν, και ο ίδιος ενταύθα εξοχωτατος πρέσβυς αυτής έδωκεν έγγραφον πληροφορίαν, ότι ουδεμίαν ή είδησιν ή μετοχήν έχει το ρωσσικόν κράτος εις αυτήν την υπόθεσιν, καταμεμφόμενον μάλιστα και αποτροπιαζόμενον του πράγματος την βδελυρίαν· και προσεπιπλέον η αυτού εξοχότης ειδοποίησεν εξ επαγγέλματος τα διατρέχοντα, υπομνήσας το Βασίλειον κράτος, ότι ανάγκη πάσα να φροντίση ευθύς εξ αρχής τον αποσκορακισμόν και την διάλυσιν των τοιούτων κακών· και τόσον εκ της ειδοποιήσεως ταύτης όσον και από τα έγγραφα, τα οποία επιάσθησαν από μέρους των μουχαφίσιδων των βασιλικών σερχατίων, και από άλλους πιστούς ομογενείς επαρρησιάσθησαν, έγεινε γνωστή εις το πολυχρόνιον κράτος η ρίζα και η βάση όλου αυτού του κακοήθους σχεδίου.

Με τοιαύτας ραδιουργίας εσχημάτισαν την ολεθρίαν σκηνήν οι δύο ούτοι και οι τούτων συμπράκτορες φιλελεύθεροι, μάλλον δε μισελεύθεροι, και επεχείρησαν εις έργον μιaron, θεοστυγές και ασύνετον, θέλοντες να διαταράξωσι την άνεσιν και ησυχίαν των ομογενών μας πιστών ραγιάδων της κραταιάς Βασιλείας, την οποίαν απολαμβάνουσιν υπό την αμφιλαφή αυτής σκιάν με τόσα ελευθερίας προνόμια, όσα δεν απολαμβάνει άλλο έθνος υποτελές και υποκειμένον, ζώντες ανενόχλητοι με τας γυναίκας και τα τέκνα των, με τας περιουσίας και καταστάσεις, και με την ύπαρξιν της τιμής των, και κατ' εξοχήν με τα προνόμια της θρησκείας, ήτις διεφυλάχθη

και διατηρείται ασκανδάλιστος μέχρι της σήμερα επί ψυχική ημών σωτηρία. Αντί λοιπόν φιλελευθέρων εφάνησαν μισελεύθεροι, και αντί φιλογενών και φιλοθρήσκων εφάνησαν μισογενείς, μισόθρησκοι και αντίθεοι, διοργανίζοντες, φευ, οι ασυνείδητοι με τα απονενομημένα κινήματά των την αγανάκτησιν της ευμενούς κραταιάς Βασιλείας εναντίον των ομογενών μας υπηκόων της, και σπεύδοντες να επιφέρωσι κοινόν και γενικόν τον όλεθρον εναντίον παντός του γένους. Και αγκαλά είναι γνωστόν, ότι, όσοι είναι κατηρτισμένοι τω όντι εις την ευσέβειαν, όσοι νουνεχείς και τίμιοι και των ιερών κανόνων και θείων νόμων ακριβείς φύλακες δεν θέλουν δώσει ευηκοΐαν εις τας ψευδολογίας των αχρείων εκείνων και κακοβούλων, επειδή όμως είν' ενδεχόμενον να συνηρπάσθησάν τινες και παρασυρθώσι και άλλοι, διά τούτο προκαταλαμβάνοντες εκ προνοίας εκκλησιαστικής υπαγορευόμεν πάσιν υμίν τα σωτήρια, και γράφοντες μετά των περί ημάς ιερωτάτων συναδελφών, του μακαριωτάτου πατριάρχου των Ιεροσολύμων, των εκλαμπροτάτων και περιφανεστάτων προυχόντων του γένους, των τιμιωτάτων πραγματευτών, των αφ' εκάστου ρουφετίου προκριωτέρων και όλων των εν τη βασιλευούση ορθοδόξων μελών εκάστης τάξεως και εκάστου βαθμού, συμβουλευόμεν και παραινούμεν και εντελλόμεθα και παραγγέλλομεν πάσιν υμίν τοις κατά τόπον αρχιερείσι, τοις ηγουμένοις των ιερών μοναστηρίων, τοις ιερείσι των εκκλησιών, τοις πνευματικοίς πατράσι των ενοριών, τοις προεστώσι και ευκαταστάτοις των κωμοπόλεων και χωρίων, και πάσιν απλώς τοις κατά τόπον προκρίτοις να διακηρύξετε την απάτην των ειρημένων κακοποιών και κακοβούλων ανθρώπων, και να τους αποδείξετε και να τους στηλιτεύσετε πανταχού ως κοινούς λυμεώνας και ματαιόφρονας, και να προσέχετε όσον το δυνατόν εις τας απάτας αυτών και ραδιουργίας, γινώσκοντες, ότι η μόνη απόδειξις της αθωότητός των είναι να εμφανίσωσιν όσα γράμματα λάβωσι τυχόν εις χείρας περί της αυτής υποθέσεως, ή ειδήσεις μάθωσι, και να παρρησιάσωσιν οι μεν ενταύθα εν βασιλευούση προς ημάς, οι δ' εν τοις έξω μέρεσιν εις τους κατά τόπον αρχιερείς και τους διοριζομένους παρ' ημών εκκλησιαστικούς εξάρχους και τους βασιλικούς εξουσιαστάς και διοικητάς, δηλοποιούντες και παραδίδοντες και εκείνους τους απλουστέρους, όσοι ήθελον φωραθή ότι ενεργούν ανοίκεια του ρεαγιαδιακού χαρακτήρος· καθότι οι τοιοῦτοι διαταράττουσι την γενικήν ησυχίαν, και κατακρημνίζουνσι τους αδυνάτους και αθώους ομογενείς μας εις της απωλείας το βάραθρον. Και τόσον υμείς οι αρχιερείς, οι μοναστηριακοί, οι ιερωμένοι, και οι προεστώτες και ευκατάστατοι και πρόκριτοι εκάστου τόπου με την άγρυπνον προσοχήν σας, όσον και οι λοιποί εκάστης τάξεως και βαθμού άνθρωποι με τας εκ μέρους σας αδιαλείπτους συμβουλάς και νουθεσίας, και κατά τας πατρικάς και προνοητικάς εκκλησιαστικάς ημών οδηγίας και παραινέσεις να γενήτε εδραίοι και αμετακίνητοι επί του κέντρου του ρεαγιαλικίου, και εξ όλης ψυχής και καρδίας σας να διαφυλάττετε την πίστιν και κάθε υποταγήν, και ευπείθειαν εις αυτήν την θεόθεν εφ' ημάς τεταγμένην κραταιάν και αήττητον βασιλείαν, και να

αποδεικνύετε εντελώς με όλα τα πραγματικά της ειλικρινείας σημεία· καθότι η μετ' ευχαριστίας και ειλικρινείας υποταγή χαρακτηρίζει και την προς Θεόν αγάπην και πίστιν, και την προς τας θείας αυτού εντολάς και τας υπαγορεύσεις των θείων νόμων και ιερών κανόνων υπακοήν, και την ευγνωμοσύνην της καρδιάς ημών διά τ' άπειρα ελέη, όπου απολαμβάνομεν παρά της βασιλικής φιλανθρωπίας.

Επειδή δε προς τοις άλλοις εγένετο γνωστόν, ότι οι το σατανικόν της δημεγερσίας φρόνημα επινοήσαντες, και εταιρίαν τοιαύτην συστησάμενοι προς αλλήλους, συνεδέθησαν και με τον δεσμόν του όρκου, γινώσκειωσαν, ότι ο όρκος αυτός είναι όρκος απάτης, είναι αδιάκριτος, και όμοιος με τον όρκον του Ηρώδου, όστις, διά να μη φανή παραβάτης του όρκου του, απεκεφάλισεν Ιωάννην τον βαπτιστήν. Αν ήθελεν αθετήσει τον παράλογον όρκον του, τον οποίον επενόησεν η άλογος επιθυμία του, έζη βέβαια τότε ο θείος πρόδρομος· ώστε ενός απλού όρκου επιμονή έφερε τον θάνατον του προδρόμου. Η επιμονή άρα του όρκου εις διατήρησιν των υποσχεθέντων παρά της φατρίας αυτής, πραγματευομένης ουσιωδώς την απώλειαν ενός ολοκλήρου γένους, πόσον είναι ολεθρία και θεομίσητος είναι φανερόν· εξ εναντίας, η αθέτησις του όρκου αυτού, απαλλάττουσα το γένος εκ των επερχομένων απαραμυθήτων δεινών, είναι θεοφιλής και σωτηριώδης. Διά τούτο τη χάριτι του παναγίου Πνεύματος έχει η εκκλησία αυτόν διαλελυμένον, και αποδέχεται και συγχωρεί εκ καρδιάς τους μετανοούντας και επιστρέφοντας, και την προτέραν απάτην ομολογούντας. και το πιστόν ρεαγιαλίκι αυτών εναγκαλιζομένους ειλικρινώς. Ταύτα αμέσως να κοινολογήσετε εις όλους τους γνωστούς σας, και να κατασταθήτε όλοι προσεκτικώτεροι, ανατρέποντες και διαλύοντες ως αραχνιώδη υφάσματα, όσα η απάτη και η κακοβουλία των πρωταιτίων εκείνων καθ' οιονδήποτε τρόπον συνέπλεξε. Επειδή, εάν, ο μη γένοιτο, δεν ήθελε καθαρισθή η θανατηφόρος αύτη λύμη, και φωραθώσι τινές τολμώντες εις επιχειρήματα εναντία των καθηκόντων του ρεαγιαλικίου, κοντά όπου οι τοιούτοι έχουσι να παιδευθώσι χωρίς ελέους και οικτιρισμών, (μη γένοιτο, Χριστέ Βασιλεύ!) αμέσως θέλει εξαφθή η δικαία οργή του κράτους του καθ' ημών, και ο θυμός της εκδικήσεως γενικός των εχλιϊσλάμιδων, και θέλουν εκχυθή τόσων αθών αίματα αδίκως και παραλόγως, καθώς αποκριματίστως ταύτα πάντα διεσάλπισεν η κραταιά και αήττητος βασιλεία διά του εκδοθέντος και επ' ακροάσει κοινή ημών αναγνωσθέντος υψηλού βασιλικού προσκυνητού ορισμού. Εκείνους δε τους ασεβείς πρωταιτίους και απονενοημένους φυγάδας και αποστάτας ολεθρίους να τους μισήτε και να τους αποστρέψετε και διανοία και λόγω, καθότι και η εκκλησία και το γένος τους έχει μεμισημένους, και επισωρεύει κατ' αυτών τας παλαμναιοτάτας και φρικωδεστάτας αράς· ως μέλη σεσηπότα, τους έχει αποκεκομμένους της καθαρής και υγιαινούσας χριστιανικής ολομελείας· ως παραβάται δε των θείων νόμων και κανονικών διατάξεων, ως καταφρονηταί του ιερού χρήματος της προς τους ευεργέτας ευγνωμοσύνης και ευχαριστίας, ως εναντίοι ηθικών και πολιτικών όρων, ως την απώλειαν των αθών και

ανεύθυνων ομογενών μας ασυνειδήτως τεκταινόμενοι, αφωρισμένοι υπάρχουν και κατηραμένοι και ασυγχώρητοι, και μετά θάνατον άλυτοι, και τω αιωνίω υπόδικοι αναθέματι, και αυτοί, και όσοι τοις ίχνεσιν αυτών κατηκολούθησαν ή κατακολουθήσωσι του λοιπού, αν μη θελήσωσιν εννοήσαι την αρπαγήν και απάτην, και επιστραφήναι τε και βαδίσαι την ευθείαν της σωτηρίας οδόν, αν δεν αναλάβωσιν ό εστι, τον εντελή χαρακτήρα του ρεαγιαδικού αυτών επαγγέλματος.

Τα αυτά δε και κατά της αρχιερωσύνης σας και ιερωσύνης σας επανανατείνομεν, εάν μη βαδίσητε, εις όσα εν Πνεύματι αγίω αποφαινόμεθα διά του παρόντος εκκλησιαστικώς, εάν δεν δείξετε εν έργω την επιμέλειάν σας και προθυμίαν εις την διάλυσιν των σκευωριών, εις την αναστολήν των καταχρήσεων και αταξιών, εις την επιστροφήν των πλανηθέντων, εις την άμεσον και έμμεσον καταδρομήν και εκδίκησιν των επιμενόντων εις τα αποστατικά φρονήματα, εάν δεν συμφωνήσετε τη εκκλησία του Θεού, και, εν ενί λόγω, εάν καθ' οιονδήτινα τρόπον δολιευθήτε και κατενεχθήτε κατά της κοινής ημών ευεργέτιδος κραταιάς βασιλείας, έχομεν υμάς αργούς πάσης ιεροπραξίας, και τη δυνάμει του παναγίου Πνεύματος εκπτώτους του βαθμού της αρχιερωσύνης και ιερωσύνης και τω πυρί της γεέννης ενόχους, ως την κοινήν του γένους απώλειαν προτιμήσαντας. Ούτω τοίνυν γινώσκοντες, ανανήψατε προς Θεού και ποιήσατε καθώς γράφομεν εκκλησιαστικώς και γενικώς παρακελευόμεθα, και μη άλλως εξ αποφάσεως, ότι περιμένομεν κατά τάχος την αισίαν των γραφομένων αποπεράτωσιν, ίνα και η του Θεού χάρις και το άπειρον έλεος εΐη μετά πάντων υμών.

αωκά εν μηνί μαρτίω.

Υπεγράφη συνοδικώς επάνωθεν του ιερού θυσιαστηρίου παρά της ημών μετριότητος και της μακαριότητός του και πάντων των συναδελφών αγίων αρχιερέων.

Ο π α τ ρ ι ά χ η ς Κωνσταντινουπόλεως αποφαινεται.

Ο Ιεροσολύμων Π ο λ ύ κ α ρ π ο ς συναποφαινεται.

Ο Καισαρίας Ι ω α ν ν ί κ ι ο ς.

Ο Νικομηδείας Α θ α ν ά σ ι ο ς.

Ο Δέρκων Γ ρ η γ ό ρ ι ο ς.

Ο Αδριανουπόλεως Δ ω ρ ό θ ε ο ς.

Ο Βιζύης Ι ε ρ ε μ ί α ς.

Ο Σίφνου Κ α λ λ ί ν ι κ ο ς.

Ο Ηρακλείας Μ ε λ έ τ ι ο ς.

Ο Νικαίας Μ α κ ά ρ ι ο ς.

Ο Θεσσαλονίκης Ι ω σ ή φ.

Ο Βερροίας Ζαχαρίας.
Ο Δυδιμοτόχου Καλλίνικος.
Ο Βάρνης Φιλόθεος.
Ο Ρέοντος Διονύσιος.
Ο Κυζίκου Κωνσταντίνος.
Ο Χαλκηδόνος Γρηγόριος.
Ο Τουρνόβου Ιωαννίκιος.
Ο Πισειδίας Ευγένιος.
Ο Δρύστας Ανθιμος.
Ο Σωζοπόλεως Παΐσιος
Ο Φαναρίου και Φερσάλων Δαμασκηνός.
Ο Ναυπάκτου και Άρτης Ανθιμος».

* * * * *

«Γρηγόριος ελέω Θεού αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης, και οικουμενικός πατριάρχης.

Ιερώτατε μητροπολίτα υπέρτιμε και έξαρχε πλαγηνών, εν αγίω Πνεύματι αγαπητέ αδελφέ, και συλλειτουργέ της ημών μετριότητος, Κύριε (ο δείνα) χάρις εΐη σου τη ιερότητι και ειρήνη παρά Θεού.

Πόσον διετάραξε τας καρδίας ου μόνον των εκκλησιαστικών, αλλά και πάντων των εν τη βασιλευούση κατοίκων ομογενών από μικρού έως μεγάλου το απροσδόκητον αποστατικόν αυτόθι κίνημα, αδυνατούμεν γραφή παραδούναι· όλοι πενθούντες και σκυθρωπάζοντες μένομεν εκστατηκότες, ότι και της εκκλησίας και της θεόθεν εφ' ημάς τεταγμένης κραταιάς και αηττήτου βασιλείας έφθασεν επί τοσούτον αγνώμων και αχάριστος να φανή ο επί την ηγεμονείαν αυτήν, ως μη ώφειλε, προαχθείς Μιχαήλ, και με το πρόσχημα της ελευθερίας να κηρυχθή τω πράγματι και τη αληθεία εχθρός του γένους επίσημος, συμφωνήσας τω φυγάδι εκείνω και επίσης αγνώμονι Αλεξάνδρω τω Υψηλάντη. Αυτοί μήτε τα προς Θεόν όσια, μήτε τα προς ανθρώπους δίκαια διατηρήσαντες, καταπατήσαντες και θρησκευτικά και ηθικά, ου μόνον εξηπάτησαν τους αυτόθι ουτιδανούς και αφελεστέρους, αλλά και το γένος όλον ασυνειδότως εσυκοφάντησαν, προβαλλόμενοι το κακοηθέστατον σχέδιον αυτό ως εθνικόν. Αλλ' η θεία πρόνοια και η επαγρύπνησις της κραταιάς και αηττήτου βασιλείας, διά των κατά τόπους φωραθέντων γραμμάτων, και εξ αυτής της επαγγελματικώς δοθείσης ειδοποίησεως του εξοχωτάτου πρέσβεως της Ρωσσίας, ανεκάλυψε την σκηνήν, και εγνώσθη η βάση και η αρχή πόθεν και εφωράθη το ψεύδος του προβλήματος και η απάτη, την οποίαν αναισχύντως μεταχειρίζονται, ως έχοντες δήθεν συνεργόν εις τοιούτους σκοπούς ολεθρίους την ρωσικήν Δύναμιν, καθώς ταύτα πάντα διεκηρύχθησαν και διά του επίτηδες επ' αυτή τη υποθέσει εκδοθέντος, και σήμερον επ' ακροάσει κοινή πάντων ημών αναγνωσθέντος, υψηλού βασιλικού προσκυνητού ορισμού.

Το βασιλικόν κράτος επεχείρησεν ευτάκτως την ανατροπήν του κακακήθους σχεδίου, και η αγία του Χριστού εκκλησία κατά χρέος απαραίτητον επαγρυπνούσα υπέρ των απανταχού ομογενών, εξέδωκε γράμματα και διένειμε δι' εξάρχων, υπαγορεύουσα τοις ομογενέσι κοινώς τε και κατά μέρος τα σωτήρια και στηρίζουσα πάντας εις το πιστόν του ραγιαλικίου και τα χρέη της ειλικρινούς ευπειθείας και υποταγής· εκείνους δε τους πρωτουργούς και τους αμεταμελήτως αυτοίς κατακολουθούντας και συμφωνούντας αραίς αλύτοις καθυποβάλλει και αναθέμασιν, ως προφανώς ολετήρας και την έκχυσιν τόσων και τόσων αθών αιμάτων ομογενών ασπλάχνως και απανθρώπως επιθυμήσαντας. Τοιαύτα γράμματα στέλλονται προσφόρως και εις την επαρχίαν της ιερότητός σου, και των θεοφιλεστάτων επισκόπων σου, εκ των οποίων γραμμάτων και ακριβέστερον πληροφορείσαι· ιδίως δε γράφοντες και διά της παρούσης εντελλόμεθά σοι εκκλησιαστικώς να διασαλπίσης εις όλους τους υπό την πνευματικήν σου προστασίαν Χριστιανούς τας εννοίας των εκκλησιαστικών μας γραμμάτων, να αγωνισθής εκ παντός τρόπου εις το ν' αποδείξης την πλάνην, εις την οποίαν ευρίσκονται, να διαλύσης τους ματαίους στοχασμούς των, και τέλος πάντων ν' αποδείξης, ότι με την επιμονήν αυτών εις το απονενομημένων τούτο κίνημα διοργανίζουσι τον όλεθρον όλου του γένους, να πληροφορήσης αυτούς, ότι, αν δεν διορθώσωσι το σφάλμα με μίαν τελείαν και ειλικρινή μεταμέλειαν, η εκκλησία τους έχει αποκεκομμένους της των πιστών ολομελείας και αποβλήτους και ενόχους τω αιωνίω αναθέματι.

Προ πάντων δε προσεκτικώτατος έσο η ιερότης σου, αγαπητέ αδελφέ! εννόησον ότι έχεις να δως απολογίαν επί του αδεκάστου βήματος του Κυρίου ημών εν τη φοβερά εκείνη ημέρα της ετάσεως περί όλων των αυτόθι ομογενών και των αλλαχού ευρισκομένων και εξ αιτίας αυτών κακόν τι υποστησομένων. Εκ της χειρός σου εκζητηθήσεται το αίμα αυτών, αν μη και λόγω και έργω δεν προφθάσης την αναγκαίαν θεραπείαν και διόρθωσιν, αν δεν εκτελέσης τα αρχιερατικά χρέη σου, μεταπείθων τους εξαπατηθέντας, αποδεχόμενος και συγχωρών τους μετανοούντας, και των όρκων εκείνων των σατανικών απαλλάττων, μισών, αποστρεφόμενος, καταδιώκων και κατατρέχων τους λειποτακτήσαντας, και κατά πάντα συμφρονών τη του Θεού εκκλησία και τη εφ' ημάς θεοδότω κραταιή βασιλεία· καθότι, εάν, ό μη γένοιτο, αντιδιατεθείς και άλλα παρά τα εκκλησιαστικώς γραφόμενα επιχειρήσης, ή λόγω, ή έργω ή διανοία, σε έχομεν εξ εκείνης της ώρας έκπτωτον του αρχιερατικού βαθμού, αυτοκατάκριτον, και μέλος αλλότριον και ξένον της εκκλησίας του Θεού, και καθαιρέσει αμετακλήτω ένοχον. Διό, περιπόθητε αδελφέ! αγωνίσθητι όσον το δυνατόν, διά ν' αποφύγης τον ψυχικόν κίνδυνον, ότι εν οχετοίς δακρύων και το στελλόμενόν σοι συνοδικόν γράμμα επί του θείου υπεγράφη θυσιαστηρίου· ούτως εξεκαύθη η δικαία της εκκλησίας αγανάκτησις κατά των κοινών φθορέων και λυμεώνων. Περιμένομεν να χαροποιηθώμεν με τας ταχείας αποκρίσεις σου, δηλωτικάς της αισίας των γραφομένων αποπερατώσεως διά να σε καταστέψωμεν και με τας κοινάς

ημών ευχάς και ευφημίας· η δε του Θεού χάρις εΐη μετά της αρχιερωσύνης σου.

Ο Κωνσταντινουπόλεως εν Χριστώ Αδελφός,
αωκά μαρτίου ιά».

* * * * *

«Γρηγόριος ελέω Θεού, αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης και οικουμενικός πατριάρχης.

Ιερώτατε μητροπολίτα . . . υπέρτιμε και έξαρχε πλαγηνών, εν αγίω Πνεύματι αγαπητέ αδελφέ και συλλειτουργέ, και ευγενέστατοι άρχοντες οι εν τη επαρχία ταύτη, αυτόχθονες τε και ημεδαποί, τιμιώτατοι πραγματευταί, χρησιμώτατοι πρόκριτοι των αυτόθι ευλογημένων ρουφετίων (συντεχνιών), και λοιποί απαξάπαντες ευλογημένοι Χριστιανοί εκάστης τάξεως και βαθμού, τέκνα εν Κυρίω ημών αγαπητά, χάρις εΐη υμίν και ειρήνη παρά Θεού. Η πρώτη βάσις της ηθικής ότι είναι η προς τους ευεργετούντας ευγνωμοσύνη, είναι ηλίου λαμπρότερον, και, όστις ευεργετούμενος αχαριστεί, είναι ο κάκιστος πάντων ανθρώπων. Αυτήν την κακίαν βλέπομεν πολλαχού στηλιτευομένην παρά των ιερών γραφών και παρ' αυτού του κυρίου ημών Ιησού Χριστού ασυγχώρητον, καλώς έχομεν το παράδειγμα του Ιούδα. Όταν η αχαριστία ήναι συνωδευμενη και με πνεύμα κακοποιόν και αποστατικόν εναντίον της κοινής ημών ευεργέτιδος και τροφού κραταιάς και αηττήτου βασιλείας, τότε εμφανίει και τρόπον αντίθεον, επειδή ουκ έστι, φησί, βασιλεία και εξουσία ει μη υπό Θεού τεταγμένη, και πας ο αντιτασσόμενος αυτή, τη θεόθεν εφ' ημάς τεταγμένη κραταιή βασιλεία τη του Θεού διαταγή ανθέστηκε. Αυτά τα δύο ουσιώδη και βάσιμα ηθικά και θρησκευτικά χρέη κατεπάτησαν με απαραδειγμάτιστον θρασύτητα και αλαζονείαν ό,τε προδιορισθείς της Μολδαυίας ηγεμών, ως μη ώφειλε, Μιχαήλ και ο Αλέξανδρος Υψηλάντης. Εις όλους τους ομογενείς μας είναι γνωστά τα άπειρα ελέη, όσα η αένναος της εφ' ημάς τεταγμένης κραταιάς βασιλείας πηγή εξέχεεν εις τον κακόβουλον Μιχαήλ. Από μικρού και ευτελούς τον ανύψωσεν εις βαθμούς και μεγαλεία· από αδόξου και ασήμου τον προήγαγεν εις δόξας και τιμάς· τον επλούτισε· τον περιέθαλψε· τέλος πάντων τον ετίμησε και με τον λαμπρότατον της ηγεμονείας αυτής θρόνον και τον κατέστησεν άρχοντα λαών. Αυτός όμως, φύσει κακόβουλος ων, εφάνη τέρας έμψυχον αχαριστίας, και συμφωνήσας μετά του δραπέτου και φυγάδος Αλεξάνδρου Υψηλάντου, αμφοτέροι απονενοημένοι, επίσης αλαζόνες, δοξομανείς, ή μάλλον ειπείν ματαιόφρονες, εκήρυξαν ελευθερίαν του γένους, και με την φωνήν αυτήν υφείλκυσαν και πολλούς των αυτόθι, διασπείραντες και αποστόλους εις διάφορα μέρη διά να εξαπατήσωσι και να εφελκύσωσιν εις τον ίδιον της απωλείας κρημνόν και άλλους πολλούς των ομογενών μας. Διά να

δυνηθῶσι δε τρόπον τινά να ενθαρρύνωσι τους ακούοντας, μετεχειρίσθησαν και το όνομα της ρωσικής Δυνάμεως, προβαλλόμενοι, ότι και αυτή είναι σύμφωνος με τους στοχασμούς και τα κινήματά των, πρόβλημα διόλου ψευδές και ανύπαρκτον, και μόνης της ιδικής των ματαιοφροσύνης αποκύημα· επειδή, ενώ το τοιούτον είναι αδύνατον ηθικώς, και πολλής πρόξενον μομφής εις την ρωσικήν αυτοκρατορίαν, και ο ίδιος ενταύθα εξοχώτατος πρέσβυς αυτής έδωκεν έγγραφον πληροφορίαν, ότι ουδεμίαν ή είδησιν, ή μετοχήν έχει το ρωσικόν κράτος εις αυτήν την υπόθεσιν, καταμεμφόμενος μάλιστα και αποτροπιαζόμενος του πράγματος την βδελυμίαν. Με τοιαύτας ραδιουργίας εσημάτισαν την ολεθρίαν σκηνήν οι ούτοι, και οι τούτων συμπράκτορες φιλελεύθεροι, ή μάλλον ειπείν μισελεύθεροι, και επεχείρησαν εις έργον μιαρόν, θεοστυγές και ασύνετον, θέλοντες να διαταράξωσι την άνεσιν και ησυχίαν των ομογενών μας, πιστών ραγιαδών της κραταιάς βασιλείας, την οποίαν απολαμβάνουσιν υπό την αμφιλαφή σκιάν αυτής με τόσα προνόμια ελευθερίας, όσα δεν απολαμβάνει άλλο έθνος υποτελές και υποκείμενον, τα τε άλλα και εις τα της θρησκείας μας κατ' εξοχήν, ήτις διεφυλάχθη και διατηρείται ασκανδάλιστος μέχρι της σήμερον επί ψυχική ημών σωτηρία. Αντί λοιπόν φιλελεύθεροι εφάνησαν μισελεύθεροι· αντί φιλογενείς και φιλόθρησκοι εφάνησαν μισογενείς, μισόθρησκοι και αντίθεοι, διοργανίζοντες, φευ, οι ασυνείδητοι με τα απονενομημένα κινήματά των την αγανάκτησιν της ευμενούς κραταιάς βασιλείας εναντίον των υπηκόων της ομογενών μας, και σπεύδοντες να επιφέρωσι κοινόν και γενικόν τον όλεθρον εναντίον παντός του γένους.

Τοιαύτα τοίνυν ακούσαντες ημείς τε και πάσα η περί ημάς ιερά αδελφότης, και όλα τα ενταύθα μέλη του ευσεβούς ημών γένους εκάστης τάξεως, κατηφείας επλήσθημεν πολλής και καιρίας οδύνης, και προήχθημεν υπό φιλοστοργίας πατρικής και προνοίας εκκλησιαστικής αμέσως εις το να εμπνεύσωμεν υμίν τα σωτήρια. Και δη γράφοντες εντελλόμεθα και παραγγέλλομεν τη αρχιερωσύνη σου, και ο ίδιος αμέσως και διά των υπαλλήλων σοι ηγουμένων, ιερομονάχων και πνευματικών πατέρων να διακηρύξης την απάτην των ειρημένων κακοβούλων ανθρώπων, και να καταρτίσης τους υπό την πνευματικήν προστασίαν σου Χριστιανούς εκάστης τάξεως εις την διατήρησιν του πιστού ραγιαλικίου, και της άκρας υποταγής και δουλικής ευπειθείας προς αυτήν την θεόθεν εφ' ημάς τεταγμένην κραταιάν βασιλείαν· να διαλύσης με τας πραγματικάς αποδείξεις της αληθείας τας πλεκτάνας των ολεθρίων εκείνων ανθρώπων και να τους αποδείξης κοινούς λυμεώνας και ματαιόφρονας, χωρίς μήτε η αρχιερωσύνη σου, μήτε το λογικόν σου αυτό ποιόνιον να δώσητε εις τους λόγους των και εις τα κινήματά των καμμίαν προσοχήν· μάλιστα δε να τους μισήτε και να τους αποστρέφεσθε, καθότι και η εκκλησία και το γένος τους έχει μεμισημένους, και επισωρεύει κατ' αυτών τας παλαμναιοτάτας αράς, ως μέλη σεσηπότα τους έχει αποκεκομμένους της καθαρής και υγαινούσης χριστιανικής ολομελείας. Ως παραβάται των θείων νόμων και αποστολικών διατάξεων, ως καταφρονηταί του ιερού χρήματος της προς τους

ευεργετήσαντας ευγνωμοσύνης και ευχαριστίας, ως ενάντιοι των ηθικών και πολιτικών όρων, ως την απώλειαν των αθώων και ανευθύνων ομογενών μας ασυνειδότως τεκταινόμενοι, αφωρισμένοι υπάρχουσι και κατηραμένοι και ασυγχώρητοι και άλυτοι μετά θάνατον, και τω αιωνίω υπόδικοι αναθέματι και τυμπανιαίοι· αι πέτραι, τα ξύλα, και ο σίδηρος λυθείσαν, αυτοί δε μηδαμώς· σχισθείσα η γη καταπίοι αυτούς, ουχ' ως τον Δαθάν και Αβειρών, αλλά τρόπω δη τινι παραδόξω, εις θαύμα και παράδειγμα· πατάξει Κύριος αυτούς τω ψύχει, τω πυρετώ, τη ανεμοφθορία και τη ώχρα· γενηθήτω ο ουρανός, ο υπέρ την κεφαλήν αυτών, χαλκούς, και η γη, η υπό τους πόδας αυτών, σιδηρά· εκκοπήσαν άώρως της παρούσης ζωής και προσζημιωθείσαν και την μέλλουσαν· επιπεσάτωσαν επί τας κεφαλάς αυτών κεραυνοί της θείας αγανακτήσεως· είησαν τα κτήματα αυτών εις παντελή αφανισμόν και εις εξολόθρευσιν· γενηθήτωσαν τα τέκνα αύτων ορφανά και αι γυναίκες αυτών χήραι· εν γενεά μια εξαλειφθεί το όνομα αυτών μετ' ήχου, και ου μη μένη αυτοίς λίθος επί λίθου· άγγελος Κυρίου καταδιώξει αυτούς εν πυρίνη ρομφαία, έχοντες και τας αράς πάντων των απ' αιώνος αγίων και των οσίων και θεοφόρων πατέρων, και αυτοί και όσοι τοις ίχνεσιν αυτοίς κατηκολούθησαν αμεταμελήτως, ή κατακολουθήσωσι του λοιπού. Τοιαύτα απαρώμεθα κατ' αυτών, κρουνούς δακρύων εκ των οφθαλμών ημών αφιέντες και πλήρεις αγανακτήσεως δικαίας υπάρχοντες.

Επειδή δε προς τοις άλλοις εγνώσθη, ότι οι το σατανικόν της δημεγεργσίας φρόνημα νοήσαντες και εταιρίαν τοιαύτην συστησάμενοι προς αλλήλους συνεδέθησαν και με τον δεσμόν του όρκου, γινωσκέτωσαν, ότι ο όρκος αυτός είναι όρκος απάτης, είναι αδιάκριτος και ασεβής, όμοιος με τον όρκον του Ηρώδου, όστις, διά να μη φανή παραβάτης του όρκου του, απεκεφάλισεν Ιωάννην τον βαπτιστήν· αν ήθελεν αθετήσει τον παράλογον όρκον, τον οποίον επενόησεν η άλγος επιθυμία του, έζη τότε βέβαια ο θείος πρόδρομος, ώστε ενός παραλόγου όρκου επιμονή έφερε τον θάνατον του προδρόμου· η επιμονή άρα του όρκου εις διατήρησιν των υποσχεθέντων παρά της φατρίας αυτής, πραγματευομένης ουσιωδώς την απώλειαν ενός ολοκλήρου γένους, πόσον είναι ολεθρία και θεομίσητος, είναι φανερόν· εξ εναντίας η αθέτησις του όρκου αυτού απαλλάττουσα το γένος εκ των επερχομένων απαραμυθήτων δεινών, είναι θεοφιλής και σωτηριώδης. Διά τούτο τη χάριτι του παναγίου Πνεύματος εν ει η εκκλησία διαλελυμένον τον όρκον αυτών και αποδέχεται και συγχωρεί εκ καρδίας τους μετανοούντας και επιστρέφοντας και την προτέραν απάτην ομολογούντας και το πιστόν του ραγιαλικίου αυτών εναγκαλιζομένους ειλικρινώς· αποτεινόντες δε τον λόγον ιδίως και προς την αρχιερωσύνην σου αποφαινόμεθα, εάν μη βαδίσης εις όσα εν πνεύματι αγίω παραινούμεν διά του παρόντος εκκλησιαστικώς, εάν δεν δείξης εν έργω την επιμέλειάν σου και προθυμίαν εις την διάλυσιν των σκευωριών, εις την αναστολήν των καταχρήσεων και αταξιών, εις την επιστροφήν των πλανηθέντων, εις την άμεσον και έμμεσον καταδρομήν και εκδίκησιν των επιμενόντων εις τα αποστατικά φρονήματα, εάν δεν συμφρονήσης τη εκκλησία, και ενί λόγω, εάν καθ' οιονδήποτε τρόπον

κατενεχθής κατά της κοινής ημών ευεργέτιδος κραταιάς βασιλείας, σε έχομεν αργόν πάσης αρχιεροπραξίας, και τη δυνάμει του άγιου Πνεύματος έκπτωτον του βαθμού της αρχιερωσύνης και των ιερών περιβόλων απόβλητον και της θείας χάριτος γεγυμνωμένον και τω πυρί της γεέννης ένοχον, ως τη απώλειαν του γένους ημών αιρετησάμενον και προτιμήσαντα.

Ούτω τοίνυν, αγαπητοί αδελφοί, ανανήψατε προς Θεού και ποιήσατε καθώς εκκλησιαστικώς υμίν γράφοντες κελευόμεθα, ότι περιμένομεν κατά τάχος την αισίαν των γραφομένων εκτέλεσιν, ίνα και η του Θεού χάρις και το άπειρον έλεος είη μετά πάντων υμών.

αωκά εν μηνί μαρτίω.

Υπεγράφη συνοδικώς επί της αγίας Τραπέζης παρά της ημών μετριότητος, και της μακαριότητός του και πάντων των αγίων αρχιερέων.

- ο Κωνσταντινουπόλεως ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ αποφάινεται.
- ο Ιεροσολύμων ΠΟΛΥΚΑΡΠΙΟΣ συναποφάινεται.
- ο Καισαρείας ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ.
- ο Ηρακλείας ΜΕΛΕΤΙΟΣ.
- ο Κυζίκου ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ.
- ο Νικομηδείας ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.
- ο Νικαίας ΜΕΛΕΤΙΟΣ.
- ο Χαλκηδόνας ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.
- ο Δέρκων ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.
- ο Θεσσαλονίκης ΙΩΣΗΦ.
- ο Τυρνάβου ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ.
- ο Αδριανουπόλεως ΔΩΡΟΘΕΟΣ.
- ο Προύσσης ΜΕΛΕΤΙΟΣ.
- ο Δυδιμοτοίχου ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ.
- ο Αγκύρας ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.
- ο Ναξίας ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.
- ο Σίφνου ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ.
- ο Φαναρίου και Φερσάλων ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ κτλ. κτλ.».

(β.)

Ιδού δύο άλλα νεώτερα έγγραφα του σουλτάνου περί των αυτών, το μεν προς τον κεχαγιάμπεην, το δε προς όλον το έθνος των Μουσουλμάνων. Το προς τον κεχαγιάμπεην έλεγεν·

«Ουδείς αγνοεί τα κατά τας επαρχίας της Βλαχίας και της Μολδαβίας εσχάτως συμβάντα, και την παντοτεινήν του έθνους των Ελλήνων απιστίαν. Ας ελπίσωμεν εις τον θεόν ότι η ησυχία θα επανέλθει. Είναι όμως αναγκαίον να φέρεται εις το εξής έκαστος Μουσουλμάνος αξίως των

σημερινών περιστάσεων, αίτινες απαιτούν την απάρνησιν πάσης τροφής, ήτις τους ηχμαλώτευσεν, την επάνοδον εις την εν τοις στρατοπέδοις ζωήν ως ανέκαθεν και την κατ' ολίγον μίμησιν των ηθών των προγόνων μας. Είναι επίσης αναγκαίον και οι υπουργοί του κράτους και οι υπάλληλοι και οι γραφείς ν' απαρνηθώσι πάσαν ηδυπάθειαν και να ετοιμασθώσιν εις την περί ης ο λόγος μεταβολήν των ηθών αγοράζοντες όπλα και ίππους».

Ιδού το προς το έθνος των Μουσουλμάνων.

«Οι άπιστοι, μάρτυρες των ακολασιών των υπουργών και των υπαλλήλων του κράτους μου, και προβλέποντες ότι ούτοι δεν ήσαν ικανοί ν' αντισταθώσιν, ετόλμησαν να κινήσωσιν ένοπλον χείρα. Ηξεύρουν τούτο όλοι οι μεγιστάνες, οι υπουργοί και οι υπάλληλοι του κράτους μου· και όμως ουδείς δεικνύει τον πρέποντα ζήλον· μόλις οι γραφείς έρχονται εις τα έργα των την γ' ώραν· αι υποθέσεις δεν διεξάγονται πρεπόντως κατά τον τρόπον τούτον· όλαι αι ώραι δεν είναι ώραι τρυφής. Ιδού τα ελεεινά αποτελέσματα της τοιαύτης ζωής. Εψυχράνθησαν οι Μουσουλμάνοι. Τινές κακεντρεχείς δεν παύουν χλευάζοντες και κατηγορούντες τους άλλους· διά τούτο δεν θα συμβουλευώ εις το εξής, αλλά θα παραδίδω εις τας χείρας του δημίου τους ζώντας ταύτην την ζωήν, τους ολιγωρούντας την εντολήν του να θεωρώσιν ως αδελφούς τους άλλους, τους τρέφοντας μίσος κατ' αυτών, τους μη φροντίζοντας διά την εκπλήρωσιν των καθηκόντων, τους ερχομένους παρ' ώραν εις τα έργα των και τους κακολογούντας αλλήλους. Ας ανοίξωσιν οι τοιούτοι καλά τα όμματά των. Αι σημερινάι περιστάσεις δεν είναι ως αι παρελθούσαι. Πρόκειται περί θρησκείας. Ο αυτοκρατορικός σκοπός μου είναι να κερδίσω τας καρδίας των αληθών πιστών και να ενισχύσω τον νόμον του Μωάμεθ. Είθε να φανήτε όλοι άγρυπνοι! Αμήν!»

Σημειωτέον, ότι όσα τουρκικά έγγραφα εκδίδω μετεφράσθησαν όλα εκ γαλλικών μεταφράσεων.

(γ.)

Μετά τινος ημέρας απεκεφάλισεν η Πύλη και ένα των υιών και τον αδελφόν του Παπαρηγοπούλου.

(δ.)

Ότι ακρίτως και ανεξετάστως και επί απλή υποψία εφόνευαν οι Τούρκοι τους Χριστιανούς, αρκεί ν' αναφέρω, ότι το έγγραφον της καταδίκης του Γεωργίου Μαυροκορδάτου έλεγεν, ότι «κατεδικάσθη εις θάνατον, διότι μετέφερεν έξωθεν κανόνια έμπροσθεν της οικίας του εις ανατροπήν της τουρκικής Αρχής». Η δε παραμορφωθείσα αλήθεια έχει ούτως. Η οικία του ήτο παραθαλάσσιος, και έμπροσθεν αυτής ηγκυροβόλουν πλοία αποβιβάζοντα συνήθως χάριν επισκευής τα κανόνιά των.

(ε.)

Εξωρίσθη και ο μέγας ούτος διερμηνεύς και κληθείς εις γεύμα επί της εξορίας του παρά τω διατρίβοντι εν τη εξοχή διοικητή εδολοφονήθη καθ' οδόν υπό τινων των υπηρετών αυτού του διοικητού υποκριθέντων ότι ήσαν λησταί.

(στ.)

Ιδού αι οδηγίαι δι' ων ο σουλτάνος εφωδίασε τον νέον αρχιβεζίρην Μπεντερλή - Αλήπασαν.

««Αλήπασα.

Συ, ο ευπόληπτος αρχιβεζίρης μου και ο γενικός επίτροπός μου, μετά τους αυτοκρατορικούς χαιρετισμούς μου μάθε, ότι ο προκάτοχός σου Σαΐδ - Αλήπασας δεν έδειξε την αναγκαίαν σταθερότητα· ηγάπα τας αναπαύσεις και τας τρυφάς και δεν ήτον ο άνθρωπος των σημερινών περιστάσεων, διά τούτο τον έξωσα· ύψωσα δε εις την αξίαν του επιτρόπου μου σε, τον διακρινόμενον μεταξύ των βεζιρών μου διά τον ζήλον σου, την ανδρίαν σου, την προς εμέ πίστιν σου και την ευθύτητά σου, και τον δόσαντα μέχρι σήμερον δείγματα φρονήσεως διά της διαγωγής σου καθ' ας σοι ενεπιστεύθην υποθέσεις· αναμένω δε να ίδω και τας πράξεις σου εν τη σημερινή υπηρεσία σου. Ο σημερινός καιρός δεν ομοιάζει τους άλλους. Παράστησε διά του ορθού λόγου σου, διά της τιμιότητός σου και διά του προς την θρησκείαν ζήλου σου, ότι είναι επάναγκες όλοι οι πιστοί να ενωθώσι κατά το ακόλουθον ιερόν ρητόν του κορανίου, «ο δε Θεός βλέπει ίλαρώς τους πιστούς τους προσκυνούντας αυτόν υπό το δένδρον και τους αξίους της θείας χάριτος». Διάταξε τους αγαπητούς μου ουλεμάδας, τους βεζίρας και υπουργούς της αυτοκρατορίας μου, τους αρχηγούς των γενιτσάρων να ζώσιν εν ομονοία, και να μη κατηγορή ο είς τον άλλον· οι υπουργοί, οι μεγιστάνες, οι αγάδες των γενιτσάρων, οι υπηρέται μου εν γένει οφείλουν ν' αφήσωσιν εις το εξής πάσαν ηδυπάθειαν και πολυτέλειαν και εν γένει τον συνήθη τρόπον του ζην, μόνον ανεκτόν εν καιρώ ειρήνης· μήτε δε ν' ασωτεύωσι πρέπει ή ν' αργώσιν· αλλά, καθώς διατάττει ο νόμος του προφήτου, να προσεύχωνται οι μεν μεγιστάνες της αυτοκρατορίας μου ίδια και δημοσία, ο δε κοινός λαός εν τοις ζαμίοις και τοις ευκτηρίοις. Προμήθευσε δε προ πάντων την βασιλεύουσαν παντός είδους τροφών και επαγρύπνει μεθ' όλων των ορθώς φρονούντων καθώς και μετά των υπουργών και λοιπών υπαλλήλων την ασφάλειαν της βασιλευούσης και των ορίων. Κοινοποιεί μοι πάσαν υπόθεσιν αξίαν λόγου, ώστε ουδεμία ν' αμελήται ή ν' αναβάλλεται.

Είθε ο Παντοδύναμος να ευλογήση και εν τω νυν αιώνι και εν τω μέλλοντι όλους όσοι σε συνδράμουν και όσοι υπακούσουν την θείαν φωνήν την

λέγουσαν «έσω ταπεινός ενώπιον του Θεού και ευπειθής εις τον προφήτην». Αύτη είναι η δοθείσα πρώτη εντολή»».

(ζ.)

Ιδού το χάτι σερίφι περί της καθαιρέσεως του Μπεντερλή - Αλήπασα και περί της εγκαταστάσεως του διαδόχου του Σαλήχπασα·

«Σαλήχπασα·

Δέξου τους αυτοκρατορικούς χαιρετισμούς μου και μάθε, ότι αφ' ότου έγγεινε φανερά η απροσδόκητος αποστασία του γένους των Ελλήνων, όλοι οι Βεζίραι, όλοι οι άνθρωποι του νόμου, όλοι οι αρχηγοί και σημαντικοί των στρατευμάτων μου, γνωρίζοντας ότι όλοι οι Μουσουλμάνοι είναι αδελφοί, ηνώθησαν χάριτι θεία και αγρυπνούν ένοπλοι νύκτα και ημέραν εις απόσβειν της αποστασίας παιδεύοντας τους πρωταιτίους της· αλλ' ο προκάτοχος σου Μπεντερλή - Αλή - πασας, όστις εφάνη εξ αυτής της αρχής της υπηρεσίας του μήτε των νόμων της αυτοκρατορίας μου, μήτε των αιτιών της αποστασίας γνώσιν έχων, ηθέλησε να φ ε ι σ θ ή - τ η ς - ζ ω ή ς - τ ω ν - Ε λ λ ή ν ω ν, ω ν η προδοσία είναι πασίγνωστος, μη κατανοήσας τα αποτελέσματα της ανακαλυφθείσης αποστασίας. Τολμηρός εδείχθη εξ αιτίας της αγνοίας του και επολιτεύθη όπως δεν έπρεπε· παραδείγματος χάριν, ετόλμησε να εναντιωθή εις την τιμωρίαν του αξιοκαταφρονήτου τούτου έθνους, να ψυχράνη τον ζήλον των Μουσουλμάνων, να διαλύση την υπάρχουσαν αγάπην και ομόνοιάν των και να σπείρη μεταξύ όλων των κλάσεων τα ζιζάνια της διαφωνίας. Επειδή τοιαύτη διαγωγή εδύνατο να φέρη αποτελέσματα ελεεινά, εκρίθη αναγκαίον όχι μόνον να μη αναβληθή η πτώσις του, αλλά και ν' απομακρυνθή και μείνη εκτός πάσης υπηρεσίας.

Επειδή συ είσαι εκ των παλαιότερων υπουργών μου και γνωρίζεις επίσης καλώς και τας αιτίας και τα αποτελέσματα παντός έργου, προσδοκώ παρά σου τιμιότητα και ζήλον· δι' ο και σε ανέδειξα αρχιβεζίρην. Φανού λοιπόν τοιούτος οποίον σε νομίζω· πολιτεύσου μετά της συνήθους σου τιμιότητος και του ζήλου σου· ενώσου μετά των βεζιρών μου, των υπηρετών του νόμου, των υπουργών της αυτοκρατορίας μου και των αρχηγών των στρατευμάτων μου κατά την εντολήν του προφήτου, και πρόσεχε μηδεμία υπόθεσις ν' αμελήται, αναφέρων προς εμέ ταχέως τας κατεπειγούσας· διάταξε δε όλους τους Μουσουλμάνους ν' απαρνηθώσι την ηδυπάθειαν, την πολυτέλειαν και την ασωτίαν, μεταβάλλοντες την κατάστασιν της ειρήνης εις κατάστασιν πολέμου και πράττοντες κατά τους νόμους του προφήτου. Φρόντισε να ενεργηθώσι τα διαταττόμενα.

Είθε ο Παντοδύναμος ν' ανταμείψη και εν τω νυν αιώνι και εν τω μέλλοντι όλους τους μη την παρούσαν αποστασίαν ως ασήμαντον εκλαμβάνοντας, τους θεωρούντας το βασίλειόν μου ως βασίλειον του Μωάμεθ, τους

πεπεισμένους ότι το συμφέρον όλων των Μουσουλμάνων κρέμαται από της ειλικρινούς ενώσεως όλων και τους ενεργούντας εκ συμφώνου και σεβομένους τας διαταγάς σου. Αύτη είναι η επιθυμία μου!»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

(α.)

Ιδού το αυτοκρατορικόν κατά του Υψηλάντου διάταγμα.

«1. Ο Πρίγκηψ Αλέξανδρος Υψηλάντης αποβάλλεται της υπηρεσίας της Ρωσσίας.

2. Να τω γνωστοποιηθή, ότι ο μεγαλειότατος αυτοκράτωρ αποδοκιμάζει επισήμως το επιχείρημά του και ότι εις υποστήριξιν αυτού μηδεμίαν έπρεπέ ποτε να προσδοκά συνδρομήν παρά της Ρωσσίας.

3. Να σταλώσι ρηταί διαταγαί προς τον κόμητα Βιτγενστέην, γενικόν αρχηγόν των επί του Προύθου και εν Βεσσαραβία ρωσικών στρατευμάτων, όπως διατηρή αυστηροτάτην ουδετερότητα και αμεροληψίαν ως προς τας εκραγείσας εντός των ηγεμονειών ταραχάς.

4. Να κοινοποιηθώσιν αι αποφάσεις αύται τω εν Κωνσταντινουπόλει πρέσβει της Ρωσσίας, όπως τας γνωστοποιήση τη Υψηλή Πύλη επαναλαμβάνων εν ταυτώ τας ειλικρινείς και καθαράς διαβεβαιώσεις τας παρ' ημών επί της αποστασίας των ηγεμονειών δοθείσας· να αναγγείλη δε αυτή ρητός, ότι η πολιτική του μεγαλειοτάτου αυτοκράτορος είναι και θα είναι αλλοτρία των ραδιουργιών, δι' ων επαπειλείται η ησυχία οποιουδήποτε τόπου· ότι πάσα τοιαύτης φύσεως ενοχή αντίκειται εις την ευθύτητα των σκοπών του, και ότι περί των προς την Πύλην σχέσεών της η μεγαλειότης του δεν τρέφει άλλον σκοπόν ουδ' άλλην επιθυμίαν παρά την διατήρησιν και την ακριβή εκτέλεσιν των συνθηκών των δύο Δυνάμεων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

(α.)

Αφ' ού ο Πεντεδέκας ήρπασε την εξουσίαν, οι άρχοντες της Μολδαυίας διέσωσαν τους ρηθέντας Τούρκους στείλαντές τους εις Βεσσαραβίαν.

(β.)

Υπαινίττεται ο Υψηλάντης το προς αυτόν εξ ονόματος του αυτοκράτορος γράμμα του Καποδιστρίου καταχωριζόμενον ενταύθα όπως εδημοσιεύθη τω καιρώ εκείνω εν ταις ηγεμονείαις.

«Εν Λαυβάρη, την 14 μαρτίου του 1821 έτους.

«Κομισάμενος την από 24 φεβρουαρίου επιστολήν σας ο Αυτοκράτωρ εδοκίμασε λύπην τοσούτον μάλλον βαθείαν, όσον ετίμα το ευγενές των αισθημάτων σας, των οποίων εδώκατε πείραν εν υπηρεσία της μεγαλειότητός του. Η αυτοκρατορική μεγαλειότης του ήτο λοιπόν μακράν παντός φόβου, ότι ηδύνασθέ ποτε αίφνης να παρασυρθήτε υπ' αυτού του πνεύματος της σκοτοδινιάσεως, όπερ φέρει τους ανθρώπους του αιώνος μας να ζητήσωσιν εις την λήθην των πρώτων χρεών των έν αγαθόν, το οποίον ουδέποτε τις δύναται να το ελπίση ει μη μόνον από μιας ακριβούς διατηρήσεως των κανόνων της θρησκείας και της ηθικής. Το λαμπρόν του γένους σας, η οδός την οποίαν ηρχίσαστε, η δικαία υπόληψις την οποίαν απεκτήσατε, όλα αυτά σας εχορήγουν την περίστασιν και τα μέσα να φωτίσητε προς τα συμφέροντα αυτών τους τα πρώτα φέροντας των Γραικών, οι οποίοι σας έδειχναν μίαν τόσον δικαίαν εμπιστοσύνην. Βέβαια ανθρώπινον είναι η έφεσις της βελτιώσεως της τύχης του· βέβαια παλαιά περιστάσεις εμπνέουν εις τους Γραικούς την επιθυμίαν του να μη μείνωσιν αλλότριον εις την ιδίαν αυτών τύχην. Αλλά διά της ανταρσίας τάχα και δι' εμφυλίου πολέμου δύνανται να ελπίσωσιν την άφιξιν του μετεώρου σκοπού των; μήπως διά σκοτεινών υπορύχων και ζοφωδών σκευωριών δύναται έν έθνος να ελπίση αναβίωσιν και ύψωσιν εις τον βαθμόν των ανεξαρτήτων εθνών; ο Αυτοκράτωρ δεν το φρονεί· έσπευσε ν' ασφαλίση εις τους Γραικούς την υπεράσπισίν του διά των μεταξύ της Ρωσσίας και Πόρτας γεννηθεισών συνθηκών. Την σήμερα αι ειρηνικαί αύται ωφέλεια είναι ηθετημένα, και νόμιμοι οδοί εγκαταλελειμμένοι, και φαίνεται, ότι θέλετε να προσηλώσητε τ' όνομά σας εις συμβεβηκότα, τα οποία αδύνατον άλλως ή απαράδεκτα να ήναι τη μεγαλειότητί του τω αυτοκράτορι πασών των Ρωσσιών. Η Ρωσσία είναι εις ειρήνην μετά της οθωμανικής μοναρχίας. Η εις την Μολδαυίαν διαρραγείσα δημεγεργσία δεν δύναται κατ' ουδένα λόγον να δικαιώση διάρρηξιν μεταξύ των δύο Δυνάμεων. Όθεν ήθελεν είσθαι διάρρηξις μετά της οθωμανικής διοικήσεως, ήθελεν είσθαι τρόπος εχθρικός προς αυτήν, ήθελεν είσθαι εν ενί λόγω αθέτησις της πίστεως των συνθηκών, βοηθούντες καιτοι διά σιωπηλού αισθήματος μίαν αποστασίαν, της οποίας το σκοπούμενον είναι να καταστρέψη μίαν Δύναμιν, προς την οποίαν η Ρωσσία εκήρυξε και κηρύττει ότι έχει στερεάν απόφασιν να διαφυλάττη σταθεράς σχέσεις ειρήνης και φιλίας.

Άλλως, οποίον καιρόν εξελέξατε να πολεμήσητε την Πόρταν; αυτήν την ιδίαν στιγμήν, καθ' ην αι πραγματεία καθημέραν ευφορότεροι μετ' ευτυχών αποβάσεων περιτριγύριζον αυτήν την ειρήνην με νέας εγγυήσεις· την στιγμήν, καθ' ην αι απαιτήσεις της οικογενείας σου έμελλον να ικανοποιηθώσιν. Η εκλαμπρότης σας εξεύρετε, ότι ο σουλτάνος εσκόπευε να σας αποδώση μίαν πλήρη και εντελή δικαιοσύνην. Ιδόντες τας περιστάσεις ταύτας, και γνωρίζοντες τας αρχάς, αι οποία έχουν να

ευθύνωσι πάντοτε την πολιτικήν της μοναρχίας, πώς ετολήσατε να υποσχεθήτε εις τους κατοίκους των ηγεμονειών την υποστήριξιν μιας μεγάλης Δυνάμεως; αν προς την Ρωσσίαν ηθελήσατε να στήσητε τας όψεις των, οι συμπατριώται σας θα την ίδωσιν ακίνητον, και μετ' ολίγον θα αισθανθήτε πίπτουσιν επάνω σας μ' όλον της το βάρος την απολογίαν μιας επιχειρήσεως, την οποίαν τα εν μανία πάθη μόνα ηδύναντο να υπαγορεύσωσι. Μολοντούτο δεν είναι ποτέ πολλά αργά ν' αποδώσητε το ανήκον σέβας εις τον ορθόν λόγον και εις την αλήθειαν· εισέτι εις χείρας σας έχετε την σωτηρίαν των περιστοιχούντων σας πεπλανημένων ανθρώπων, δύνασθε να τους φέρητε εις αναγνώρισιν των επακολουθημάτων του σκοπού των και του ιδικού σας. Επανέλθετε εκ ταύτης της ολεθρίας τυφλότητος· δύνασθε να τους αποσύρητε και ν' αποφύγητε ο ίδιος εκ της εκδικήσεως μιας διοικήσεως, εις την οποίαν τα πολυτιμότερά της συμφέροντα υπαγορεύουσι να εκθέση κατά σου και κατ' αυτών μίαν δικαιοτάτην αυστηρότητα. Ουδεμία βοήθεια άμεσος ή έμμεσος δεν θέλει σας χορηγηθή παρά του αυτοκράτορος επειδή, επαναλαμβάνομεν, ότι ανάξιον είναι να υποσκάπτωμεν τα θεμέλια της οθωμανικής μοναρχίας διά της αισχίστου και υπευθύνου ενεργείας μιας μυστικής Εταιρίας. Αν η Ρωσσία είχε μέμψεις εννόμους κατά της Πόρτας, και η Πόρτα απέφευγε να δικαιώση αυτάς, αν εν ενί λόγω η χρήσις της δυνάμεως των όπλων κατήντα άφευκτος, εις αυτήν την δύναμιν έπρεπε να καταφύγη· αλλ' εξ εναντίας σχέσεις διόλου ειρηνικαί συνίστανται μεταξύ των δύο Δυνάμεων, και αι πραγματεία τας οποίας οι υπουργοί των ήρχισαν, επιβεβαιούσι καθημέραν επί πλείω την ελπίδα των ευτυχεστέρων αποτελεσμάτων.

Σταθμίσατε, πρίγκηψ μου, τας υπό του αυτοκράτορος προτεθειμένας σοι παρατηρήσεις προς απόδοσιν της τελευταίας αποδείξεως της προς την εκλαμπρότητά σας καλοκαγαθίας του, ωφελήθητε από μιας σωτηρίου υποθήκης, διορθώσατε το κακόν, όπερ ήδη επράξατε, προλάβετε την καταστροφήν, την οποίαν μέλλετε να επισύρητε επί την καλήν και δυστυχή πατρίδα σας. Αν μας ενδείξητε τα μέσα να καταπαύσουν αι ταραχαί χωρίς να χαλασθώσιν αι υπάρχουσαι συνθήκαι μεταξύ Ρωσσίας και της οθωμανικής Πόρτας, χωρίς να επιφερθή η παραμικρά παρέκβασις εις ουδέν των συμφωνηθέντων, ο Αυτοκράτωρ δεν αποφεύγει να μεσιτεύση προς την οθωμανικήν διοίκησιν να την υποχρεώση να λάβη μέτρα συνετά, τα οποία να μεταφέρωσιν εις την Μολδοβλαχίαν την γαλήνην, της οποίας αύται αι επαρχίαί έχουσι τόσην αφεύκτως ανάγκην· εις πάσαν δε άλλην υπόθεσιν, η Ρωσσία θέλει εισθαι θεατής των συμβεβηκότων, και τα στρατεύματα του αυτοκράτορος έσονται ασάλευτα.

Μήτε η εκλαμπρότης σας, μήτε οι αδελφοί σας είσθε πλέον εις την υπηρεσίαν της αυτοκρατορικής του μεγαλειότητος. Η πριγκήπισσα Υψηλάντη θέλει εισθαι όμως υπό την υπεράσπισίν του· αλλ' εις ό,τι αποβλέπει το υποκείμενόν σας, ο αυτοκράτωρ δεν συγχωρεί επ' ουδεμίαν υποθέσει να επανέλθητε εις την Ρωσσίαν.

Αύτη η επιστολή θέλει σας αποσταλή διά του βαρώνου κυρίου Στρογανόφ, όστις αφ' ού την κοινοποιήσει εις την Πόρταν, είναι προσταγμένος να σας την εξαποστείλη· εις αυτήν προσθέτει συμβουλάς, τας οποίας ο αυτοκράτωρ σας παρακινεί και πάλιν να τας ακολουθήσητε.

Ίσον απαράλλακτον
Αλέξανδρος Πίνης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'. (α.)

Ο Παπάς ούτος κατέφυγεν εις το αυστριακόν λοιμοκαθαρθήριον, και αποβληθείς επί τη αιτήσει των Τούρκων επανήλθεν εις Βλαχίαν, εσυλλήφθη μαχόμενος και εστάλη εις Σιλιστρίαν όπου και εκρεμάσθη. Ο ανδρείος ούτος αλλά κουφόρους παπάς ηγάπα να κρεμά επί του στήθους του πολλούς σταυρούς ως παράσημα.

(β.)

Τα περιστατικά ταύτα μας ενθυμίζουν τας προ του θανάτου εν Θερμοπούλαις ετοιμασίας των περι τον Λεωνίδαν.

(γ.)

Ήσαν δε ούτοι ο Θανάσης Καρπενησιώτης, ο Κοντογόνης Πελοποννήσιος, ο Σοφιανός Κείος, οι δύο αδελφοί Μιγγλιάραι Κεφαλλήνες, ο Σταυράκης Αγιομαυρίτης, ο Ιντσές, ο Τρύφων Κλήρης και ο Πάτρος Καρβουνώφ. Διηγούμενος ο Ρίζος τα εν Σκουλενίω συμβάντα λέγει· Είδα τον στρατιωτικόν διοικητήν της Βεσσαραβίας επιστρέφοντα από του λοιμοκαθαρθηρίου, όπου υπήγε και αυτός εις θέαν της μάχης, και ήκουσα παρ' αυτού, ότι αν ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ήτο τόσω τυχηρός ώστε να έχη υπό τας οδηγίας του δεκακισχιλίουσ ομοίουσ των μαχητών του Σκουλενίου, ημπορεί ευκόλως ν' ανθέξη εναντίον τετραπλασίωσ Τούρκωσ».

(δ.)

Ο Υψηλάντης κατηγορήθη ότι εν τη κατά το Τεργόβιστον κατοικία του έστησεν ιδιαίτεραν κλίμακα άγουσαν κατ' ευθείαν εις τα δωμάτιά του προς χρήσιν μόνον των αδελφών του και των τιτλοφόρων· αλλ' εγώ εβεβαιώθην, ότι η κοινή χρήσις της κλίμακος ταύτης απηγορεύετο επί μόνω τω σκοπώ να εμποδίζεται η δι' αυτής εις τα ιδιαίτερα δωμάτια ανάβασις υπόπτωσ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

(α.)

Το περί της κινήσεως των πλοίων διαγραφόμενον σύστημα είναι ακριβώς το της Ύδρας· τοιούτον ήτο και το των Σπετσών. Το δε των Ψαρών διέφερε, και τα πλοία αυτών ως επί το πλείστον εναυλόνοντο.

(β.)

Ιδού το έγγραφον της πληρεξουσιότητος.

«Δηλοποιείται διά του παρόντος κοινού ενσφραγίστου τε και ενυπογράφου γράμματος ότι, συνελεύσεως κοινής γενομένης διά την καλήν σύστασιν της πατρίδος μας, εκρίναμεν άξιον διά να αναδεχθή την φροντίδα της τοπικής διοικήσεως τον τιμιώτατον πατριώτην μας κύριον καπητάν - Αντώνιον Οικονόμου, τω οποίω δίδομεν πάσαν πληρεξουσιότητα εις το να διοική μετά των κατά καιρόν συμψηφισθέντων προεστώτων προκρίτων, κάτωθεν υποσημειωμένων, την πολιτείαν ταύτην, κρίνων και ανακρίνων πάσαν επιτυχούσαν υπόθεσιν πολιτικήν τε και εμπορικήν.

Ο αναγορευθείς κοινή ψήφω διοικητής κύριος καπητάν - Αντώνιος θέλει έχει μεθ' εαυτού και δώδεκα συμβούλους εκλελεγμένους υπ' αυτού, οι μεν δύο θέλει έχουσιν εις πάσαν συνέλευσιν ελευθέραν την είσοδον και την ψήφον ισοδύναμον τοις κατά καιρόν προεστώσι προκρίτοις, οι δε δύο μόνην την αυτοπρόσωπον παράστασιν προς ησυχίαν του λαού.

Ο ρηθείς διοικητής καπητάν - Αντώνιος έχει απόλυτον εξουσίαν, χρείας τυχούσης, να εκστρατεύση διά ξηράς τε και θαλάσσης κατ' αρέσκειαν πάσαν αναγκαιούσαν δύναμιν επί κεφαλής της οποίας δύναται να απέλθη και ο ίδιος οψέ ποτε βουληθή. Εμείς δε οι κάτωθεν γεγραμμένοι προεστώτες οι φέροντες το πρόσωπον του κοινού τούτου υποσχόμεθα ετοιμώς και αναντιρρήτως προμηθεύσαι την τοιαύτην δύναμιν και την έξοδον τοιαύτης εκστρατείας.

Η αναγκαία κουστωδία της πατρίδος θέλει είναι υπό την εξουσίαν του διοικητού κυρίου καπητάν - Αντωνίου και θέλει είναι εις χρέος δι' αυτής να διατηρήται η ειρήνη, δικαιοσύνη και η καλή διαγωγή πάντων των κατοίκων χωρίς να παραβλέπεται η παραμικρά αταξία.

Οι κατά καιρόν προεστεύοντες θέλουν είναι ανεξάρτητοι από του διοικητού κυρίου καπητάν - Αντωνίου.

Ούτως ευχαριστήσκει ημών τελεία συνεφωνήθη, διό και εις την περί τούτου ένδειξιν υπογραφόμεθα αυτοχειρί πάντες.

Ύδρα 31 Μαρτίου 1821».

(γ.)

«Εν ονόματι του Θεού Παντοκράτορος.

Το Ελληνικόν ἔθνος βεβαρυμένον πλέον να στενάζη υπό τον σκληρόν ζυγόν, υπό τον οποίου τέσσαρας περίπου αιώνας καταθλίβεται επονειδιστικώς, τρέχει με γενικήν και ομόφωνον ορμήν εις τα όπλα, διά να κατασυντρίψη τας βαρείας αλύτους τας υπό των βαρβάρων Μωαμεθανών περιτεθείσας εις αυτό. Το ιερόν όνομα της ελευθερίας αντηχεί εις όλα τα μέρη της Ελλάδος, και πάσα ελληνική καρδιά αναφλέγεται από την επιθυμίαν του να επαναλάβη το πολύτιμον τούτο δώρον του Θεού, ή ν' απολεσθή εις τον υπέρ τούτου αγώνα.

Οι κάτοικοι της νήσου Ύδρας δεν θέλουν μείνει ολιγώτερον πρόθυμοι εις τον ευγενή τούτον αγώνα· αλλά καταφρονούντες πάντα κίνδυνον διά να καταστρέψωσι τους τυράννους των, θέλουν μεταχειρισθή τούτο το μόνον μέσον, το οποίον η φύσις της τοπικής αυτών θέσεως δίδει εις αυτούς προς τον σκοπόν τούτον. Ημείς οι προύχοντες, οι συγκροτούντες την διοίκησιν της νήσου ταύτης, επιτρέπομεν εις τον καπητάν - Γιακουμάκην Νικολάου Τουμπάζη, του πλοίου ο Θεμιστοκλής, το οποίον έχει κανόνια δέκα έξ και άλλα πολεμικά όπλα υπό την Ελληνικήν σημαίαν, να υπάγη μετά του πλοίου τούτου όπου ήθελε κρίνει ωφέλιμον και αναγκαίον εις τον κοινόν αγώνα, και να ενεργή κατά των οθωμανικών δυνάμεων διά ξηράς τε και θαλάσσης παν ό,τι συγχωρείται εις νόμιμον πόλεμον έως ου η ελευθερία και ανεξαρτησία του ελληνικού γένους να αποκατασταθή με στερέωσιν.

Παρακαλούμεν τους άρχοντας των θαλασσιών και ηπειρωτικών Δυνάμεων πασών των ευρωπαϊκών εξουσιών, όχι μόνον να μην επιφέρωσι κανένα εμπόδιον εις το πλοίον τούτο και εις τας ενεργείας της αποστολής αυτού, αλλά και να προσφέρωσι πάσαν βοήθειαν και υπεράσπισιν συγχωρημένην από την ουδετερότητα αυτών. Ταύτα ελπίζομεν εκ μέρους της γενναιότητας των πολιτευμένων εθνών, και ήθελεν είσθαι ύβρις προς αυτούς εάν αμφιβάλλαμεν καν μίαν στιγμήν περί της προθύμου αυτών ευνοίας εις τούτον τον αγώνα μας, όστις γίνεται υπέρ των δικαιωμάτων της ανθρωπότητος.

Οι απόγονοι των ενδόξων εκείνων ανδρών, οίτινες ετίμησαν το ανθρώπινον γένος με τας υψηλάς αυτών αρετάς και εφώτισαν τον κόσμον, μάχονται υπέρ της ελευθερίας εναντίον εις τους τυράννους των βαρβάρους απογόνους του βαρβάρου Οσμάνου, τους εξολοθρευτάς των επιστημών και τεχνών και εχθρούς της ιεράς θρησκείας του Ιησού Χριστού. Τις θέλει είσθαι ποτε τοσοούτον απάνθρωπος ώστε να γένη σκληρός εις την φοβεράν ταύτην περίστασιν μας, ή να μη εύχηται υπέρ ημών;

Εξεδόθη εις την καγγελαρίαν της νήσου Ύδρας, την 16 απριλίου 1821.

Οι κάτοικοι της νήσου Ύδρας.»

(δ.)

«Διάταξις περί διανομής των λειών.

Α'. Η διανομή των θαλασσίων λειών θέλει γίνεται ως ακολούθως. Το έν τρίτον τούτων θέλει μερίζεται εις τα διαμαχόμενα πλοία, το έτερον τρίτον εις τους ναύτας, και το διαμείνον έν τρίτον θέλει αποταμιεύεται εις το κοινόν της πολιτείας. Τα δε λάφυρα, οπού ήθελε πορισθώσιν οι ναύται μας εις την πρώτην κατά του εχθρού προσβολήν, ωσάν άρματα, ρούχα και άλλα τοιαύτα μικρά πράγματα, ή υπερβαίνοντα την ποσότητα των εκατόν γροσίων, αυτά αναλογούν εις εκείνα μόνον τα καράβια όπου ήθελαν εφορμήσει κατά των εχθρικών πλεουμένων.

Β'. Τα πλοία, όπου παραδίδονται χωρίς πόλεμον, αυτά λογίζονται κοινά, και ουδείς εκ των μαρινάρων εκείνων των караβίων, οπού θέλει κάμουν την τοιαύτην λείαν, δεν έχει το δικαίωμα να λαμβάνη το παραμικρόν πράγμα, αλλ' όλα θέλει είναι της κοινότητος.

Γ'. Διά να υπάρχη ευταξία και σύμπνοια εις όλα τα καράβια μας, οπού δουλεύουν την πατρίδα, απεφασίσαμεν ως δίκαιον και νόμιμον, όσαι λείαι γίνονται, αυταί να ήναι κοιναί εις όλα τα εφωπλισμένα πλοία διά την μάχην, τας πολιορκίας και καταδρομάς, εξαιρούμενα όσα μένουν ακίνητα εις τον λιμένα, ή εις κανένα άλλο μέρος.

Δ'. Κρίνομεν ωσαύτως νόμιμον, όσα καράβια περιφέρονται διά καταδρομήν, μετά παρέλευσιν ενός μηνός να επιστρέφουν εις την πατρίδα διά να αλλάσσουν το διαβατήριόν των, διευθυνόμενα εκ νέου όπου τα προσδιορίσουν οι έφοροι. Αν δε και δεν επιστρέφουν εις την αυτήν προθεσμίαν άνευ λόγου, θέλει λογίζονται οι πλοίαρχοι τούτων υπεύθυνοι.

Ε'. Οφείλουσα η πατρίς να αντιβραβεύη τον συμπολίτην, όστις ήθελε πάθει μαχόμενος εις το ιερόν τούτο στάδιον, κρίνομεν δίκαιον να ζωοτρέφεται διά βίου από το κοινόν ταμείον, και αν θανατωθή, να τρέφεται διά κοινών εξόδων η ορφανή οικογένειά του, καταγράφοντες εις τον κώδικα της πολιτείας το όνομα ενός εκάστου διά να μακαρίζεται από τας επερχομένας γενεάς, και να τιμώνται οι τούτων απόγονοι.

ΣΤ. Επειδή και ομοφώνως οι καπητάνοι ευρήκαν εύλογον να μερίζονται εκ τρίτου με τους ναύτας των τας λείας των όσα πλοία εξέπλευσαν προς υπεράσπισιν της πατρίδος, οι ίδιοι καπηταναίοι κρίνουν ορθόν και δίκαιον να δουλεύωσιν οι αυτοί ναύται χωρίς νέον μισθόν έως να τελειώσουν τα δύο μηνιαία οπού επληρώθησαν, και εις το τέλος αυτών των δύο μηνών τότε επιστρέφοντα εδώ τα καράβια να μερίζονται αι λείαι, και να γίνεται δευτέρα σκέψις παρά των εφόρων διά την νέαν έξοδον των αυτών караβίων και περί του τρόπου όπου μέλλουν να ευχαριστήσουν τους ναύτας των.

Σπέτσαις τη 22 απριλίου 1821».

(ε.)

«Εντιμότατοι κύριοι καπητάνοι του Ελληνικού στόλου.

Η έγερσις του ελληνικού έθνους κατά των τυράννων του και η αποστολή του στόλου μας γίνεται μόνον επί σκοπώ να βλάψωμεν τον κοινόν εχθρόν. Έως ου να αποκτήσωμεν τα δίκαιά μας και την ελευθερίαν μας όλαι αι φροντίδες μας πρέπει να ήναι προσηλωμένοι εις τούτο το τέλος, του οποίου την έκβασιν επιθυμούμεν και βέβαια θέλομεν απολαύσει, εάν οδηγηθώμεν με φρονήματα άξια ελευθέρων ανδρών.

Τα πολιτισμένα έθνη της Ευρώπης θέλουν βέβαια ευφημήσει την απόφασίν μας· πρέπει όμως και ημείς να πορευθώμεν προς αυτά με όλην την υπόκλισιν, σεβόμενοι τα δικαιώματά των και προσφέροντες ανήκουσαν ευλάβειαν εις την ουδετερότητά των.

Ανάγκη λοιπόν είναι να σας ενθυμίσωμεν, ότι η ουδετέρα σημαία σκεπάζει και διαφυλάττει τας εχθρικός πραγματείας· μάλιστα δε σας διορίζομεν να απέχητε από κάθε πράξιν, η οποία ήθελεν επιφέρει σύγχυσιν ή δυσαρέσκειαν εις τους καπηταναίους των εμπορικών караβίων φερόντων σημαίαν τινός των ευρωπαϊκών Δυνάμεων· να μη συγχωρήσητε να τους γίνεται βίξιτα βιαστικώς, ούτε να τους ζητήτε τα χαρτία των διά να τα εξετάσητε· η μόνη προσοχή σας θέλει περιορίζηται να βεβαιωθήτε εάν τοιαύτα καράβια μετακομίζουν πολεμικά εφόδια και στρατεύματα εχθρικά, και εις αυτήν μόνην την περίστασιν θέλετε εμποδίσει την πρόοδόν των και θέλετε παραλάβει τα εφόδια, πληρώνοντες τον ναύλον, ή εάν φέρουν στρατεύματα, να διορίσητε να επιστραφούν εις τον τόπον από τον οποίον τα επαράλαβαν. Υγιαίνετε.

Ύδρα 19 απριλίου 1821.

Οι κάτοικοι της νήσου Ύδρας».

(στ.)

«Πανοσιώτατοι ιερείς και οσιώτατοι μοναχοί των ευσεβών και ορθοδόξων Χριστιανών.

Η φιλογενεστάτη πατρίς μας βλέπουσα την γενικήν κίνησιν των ομοπίστων και ομογενών εις το να αποσειση τον ασεβή και τυραννικόν ζυγόν, εκινήθη και αύτη με όλας της τας δυνάμεις, ύψωσε με ιεράν και δημοσίαν τελετήν την πανευφρόσυνον σημαίαν της ελευθερίας του γένους των ευσεβών και ορθοδόξων Χριστιανών, και προσκαλεί μετά της κοινής πατρίδος όλους εις τον υπέρ αυτής ιερόν πόλεμον. Άνδρες θείοι, μεσίται Θεού και ανθρώπων,

γένητε τώρα συνελευθερωταί· ενδύσασθε την πανοπλίαν του ουρανίου Βασιλέως και τα επίγεια όπλα ομού κατά των βλασφημούντων το πανάγιον όνομα του Υψίστου, κατά των βεβηλούντων τους θείους του ναούς, κατά των ασεβεστάτων και τυραννικωτάτων Οθωμανών. Αι ιεραί χείρες σας, αι ευλογούσαι τους ορθοδόξους Χριστιανούς, ας λάβωσι τώρα μάχαιραν και πυρ κατά των τυραννούντων τους ορθοδόξους. Μιμηθήτε τον Μωυσήν, τον καταβαλόντα τον Αιγύπτιον. Τον Ιησούν του Ναυή τον καταπολεμήσαντα τους Αμαλικήτας. Τον Θεσβίτην Ηλίαν τον εν στόματι μαχαίρας εξαφανίσαντα τους ιερείς της Αισχύνης· εγέρθητε Χριστιανοί ήρωες. Ο Κύριος των Δυνάμεων είναι μεθ' υμών· υπέρ ελευθερίας του γένους ο αγών· υπέρ ελευθερίας της πίστεως μάχεσθε, ευλογείτε, ενθαρρύνεσθε, κανείς ας μη μείνη αργός εις τον ιερόν τούτον πόλεμον. Παρακαλούμεν να μας ειδοποιήτε περί των νικητικών προόδων σας.

Εξεδόθη από τον ελληνικόν στόλον, συναινέσει των προυχόντων των τριών νήσων Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών».

* * * * *

«Προκήρυγμα εθνικόν.

Γενναίοι αδελφοί, φιλελεύθεροι Έλληνες, έφθασε το τέλος των στεναγμών σας διά τας αδικίας, τας ύβρεις, τας ατιμίας και τ' άλλα άπειρα κακά όπου επάσχετε. Επεσκέψατο ημάς εξ ύψους ο Σωτήρ ημών. Εις όλους ενέπνευσε ο Θεός αμετάτρεπτον ενθουσιασμόν του να αποτεινάξωμεν τον σκληρότατον και ανυπόφορον ζυγόν των βαρβάρων και ασεβών τυράννων μας. Χιλιάδες ανδρείοι αδελφοί μας με τον αρχιστράτηγον πρίγκηπα Αλέξανδρον Υψηλάντην προχωρούν και καταβαίνουν με γιγαντιαία βήματα από τον Δούναβιν εις την Κωνσταντινούπολιν διά να καταβάλωσιν εκ θεμελίων τον τύραννον, οπού ήδη κλονείται. Η Πελοπόννησος και όλη η Ελλάς εσήκωσαν την σημαίαν της ελευθερίας και ο σταυρός τώρα βασιλεύει. Ευσεβείς απόγονοι ανδρειοτάτων προγόνων, κάτοικοι των νήσων και της ξηράς, όσοι μένετε ακόμη εις τον τουρκικόν ζυγόν, σηκωθήτε, πιάσετε τα όπλα διά την κοινήν ελευθερίαν· όσοι έχετε καράβια μικρά και μεγάλα αρματώσετε τα και ενωθήτε με τον ελληνικόν στόλον, οπού συγκροτείται από τας ναυτικές δυνάμεις των Ύδριωτών, Σπετσιοτών και Ψαριανών, και σας υπόσχεται την ελευθερίαν όλου του Αρχιπελάγους. Μη δειλιάσετε απόγονοι του Μιλτιάδου και Θεμιστοκλέους· μη φανήτε ανάξιοι της ελευθερίας σας. Ο πόλεμος γίνεται διά την πίστιν και την πατρίδα. Συλλογισθήτε πόσα κακά, πόσας τυραννίας υποφέρετε από τους Τούρκους. Συλλογισθήτε πόσα κακά θέλουν κάμει, εάν (όπερ μη γένοιτο) ξαναπιάσωσι τα άρματα. Δεν πρέπει να λυπηθήτε μήτε άσπρα μήτε κορμιά, μήτε κανέν άλλο πράγμα, διά να κερδίσητε και ζωήν και ελευθερίαν. Τώρα είναι καιρός εις τον οποίον οποίος θέλει να σώση την ψυχήν του, πρέπει να την απολέση. Οποιοσ ημπορών να συναγωνισθή και να συντρέξη με όποιον τρόπον

ημπορεί, ήθελεν είναι αδιάφορος εις τον κοινόν πόλεμον του έθνους, ο τοιούτος είναι εθνοκατάρατος, βδέλυγμα ανθρώπων και εξουθένημα λαού. Αλλά μη γένοιτο να φανή κανείς τοιούτος· ανδρίζεσθε λοιπόν αδελφοί· σηκωθήτε εξ όλης ψυχής και καρδίας· πάσετε τα όπλα και κατακόψετε τους τυράννους, διά να λάβητε την ελευθερίαν όπου όλοι κοινώς επιθυμούμεν.

Διαδίδεται διά μέσου του Ελληνικού στόλου.»

* * * * *

«Προκήρυγμα του Ελληνικού στόλου.

Φίλοι ομογενείς προεστώτες των ελληνικών νήσων και παραλίων, και λοιποί κάτοικοι αυτών.

Ομογενείς, οι προεστεύοντες των ελληνικών νήσων και όλοι οι κάτοικοι αυτών. Ο πόλεμος, τον οποίον κάμνομεν κατά των ασεβών τυράννων δεν είναι κλέπτικος, αλλ' όλου του έθνους μας, αποφασισμένος θεόθεν και οργανισμένος από μεγάλους άνδρας. Ζητούμεν την ανεξαρτησίαν του γένους μας, και δι' αυτήν συνεισφέρομεν όλοι και όπλα και πλοία και σώματα. Πρέπει λοιπόν να προσέχωμεν εις όλα μας τα κινήματα· να έχωμεν ενωμένην την ανδρίαν με την τιμήν, τα οποία χαρακτηρίζουν τους αληθινούς φίλους της ελευθερίας· να μην ενοχλώμεν τους ομοπίστους και ομογενείς μας· εξ εναντίας μάλιστα πρέπει και να βοηθώμεν την υπέρ του γένους αγαθήν προθυμίαν των· ομοίως πρέπει να σέβησθε και των άλλων Δυνάμεων τα πλοία και τους υπηκόους. Ημείς δεν πολεμούμεν παρά μόνους τους τυράννους μας Οθωμανούς, τας δε άλλας Δυνάμεις σεβόμεθα και τιμώμεν. Προσέχετε λοιπόν, αδελφοί, να μη πειράξη κανείς ούτε άνδρα ομογενή ούτε πλοίον ελληνικόν, αλλά να φέρησθε όλοι προς αλλήλους με αγάπην και φιλανθρωπίαν· κατά δε του τυράννου με αμετάτρεπτον ενθουσιασμόν. Όστις ήθελε τολμήσει να πειράξη αδίκως και ληστρικώς πλοίον ελληνικόν, ή άνδρα Χριστιανόν, ή άλλης Δυνάμεως ουδετέρας, ο τοιούτος θέλει κρίνεται εχθρός του γένους και ως τοιούτος θέλει κατατρέχεται.

Υγιαίνοιτε ευτυχούντες εν αδελφική αγάπη και ομονοία κατά του κοινού εχθρού.

Εξεδόθη από τον ελληνικόν στόλον συναινέσει των τριών νήσων Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών».

(ζ.)

Τυφλότερον και φονικώτερον είναι το προς αλλήλους μίσος των ομοθρήσκων και μη ομοδόξων παρά το μεταξύ αλλοθρήσκων. Απόδειξις τρανή των λεγομένων είναι όσα κακά υπέφεραν οι Λουθηροκαλβίνοι όπου επεκράτει το δόγμα της εκκλησίας της Ρώμης. Ιδού εν φρικτόν άκουσμα.

Ο Βασιλεύς της Ισπανίας Φίλιππος ο β' εγγυήθη τοις Μωαμεθανοίς της Γρενάδης και της θρησκείας των, αφού έγειναν υπήκοοι του· αλλά τους Λουθηροκαλβίνους Χριστιανούς των Κάτω - Χωρών, τους προ πολλού πιστούς και ωφελίμους υπηκόους του, τόσον κατετυράννησε, διότι δεν επρέσβευαν το δόγμα της ρωμαϊκής εκκλησίας όπερ επρέσβευεν αυτός, ώστε τους εβίασε να κινηθώσι και εις φανεράν αποστασίαν. Ο χριστιανικώτατος ούτος βασιλεύς εσύστησεν εν τη Ισπανία δεκαοκτώ δικαστήρια καταγινόμενα ακαταπαύστως να καταδικάζωσιν εις τον διά πυρός θανατον όλους τους μη δεχομένους το ρωμαϊκόν δόγμα Χριστιανούς. Δεκατρείς εκάησαν μίαν ημέραν ενώπιόν του, και όχι μόνον δεν εκινήθη εις συμπάθειαν, αλλ' είπε παρρησία πρός τινα των ευγενών ελκόμενον εις την πυράν και επικαλούμενον το έλεός του, ότι έτοιμος ήτο να καύση διά των ιδίων χειρών και αυτόν τον υιόν του, αν ήτον αιρετικός. Τόσον αι αιρέσεις υπό τας αντιχρίστους μάλιστα εισηγήσεις φανατικών κληρικών νοθεύουν το επιεικές πνεύμα του θείου χριστιανισμού!

(η.)

Ιδού τι έγγραφαν συγχρόνως και οι Υδραίοι προς τον στόλον.

«Προσέξατε, αδελφοί, πάντες ακριβώς, και τοις Ψαριανοίς και λοιποίς Έλλησι παραγγείλατε, να μην ενοχληθή ουδείς εκ των ευρωπαϊκών εθνών, διότι αντιπράττοντες θέλετε υποπέσει εις την αγανάκτησιν και εκείνων και του γένους μας.

Ύδρα 20 απριλίου 1821.

Οι κάτοικοι της νήσου Ύδρας.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

(α.)

Ζήτηι την σημασίαν των ονομασιών Ανατολικής και Δυτικής Ελλάδος εν τω ΚΕ' κεφαλαίω.

(β.)

Κατά τινας των εντοπίων οι κάτοικοι της νήσου ελογίζοντο, χριστιανοί μεν 200,000, τούρκοι δε 150,000.

(γ.)

Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ ὧν διηγούμαι, ας ἀναγνώσῃ τὸ περὶ Κρήτης ἐν ἔτει 1837 ἐκδοθέν σύγγραμμα τοῦ Ἀγγλοῦ περιηγητοῦ Πασλέη (Pashley), ὅπου εὐρίσκεται ἡ επικύρωσις τῶν λεγομένων ὄχι μόνον ἐκ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀποσπασμάτων ἐπισημῶν γραμμάτων τῶν τότε ἐν Κρήτῃ προξένων Γαλλίας καὶ Αὐστρίας.

(δ.)

Ὅρα τὰ ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πασλέη ἐπίσημα ἐγγράφα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

(α.)

Ἀκούσαντες οἱ ἐν Ἄργει τὰ περὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ κεχαγιάμπεη καὶ θέλοντες νὰ βεβαιωθῶσιν ἀν οὕτως εἶχαν, ἐστειλάν τινὰ συμπατριώτην τῶν ἐφιππον εἰς κατασκοπὴν δόσαντές τῷ καὶ γράμμα πρὸς τὸν Δικαίον, ἀν τὸν ἀπῆντα. Ὁ σταλείς ἔτυχε νὰ ἦναι οἰνοπότης καὶ δὲν ἔπαυσε πίνων, ἐν ᾧ ᾠδεύε πρὸς τὴν Κόρινθον, ἕως οὐ ἐμέθυσε· φθάσας δὲ τὴν νύκτα ἔπεσεν εἰς τὴν ἐχθρικὴν φυλακὴν. «Ποῖος εἶσαι» τὸν ἠρώτησεν ὁ φύλαξ· «ἐγὼ εἶμαι, ἀδέλφια». ἀπεκρίθη, νομίζων ὅτι ἦτο μετὰ ζυφίλων. «Χριστὸς ἀνέστη καὶ τοῦ χρόνου τὰ κόκκινα αὐγά». Τότε ὁ φύλαξ τὸν ἐξεπέζευσε καὶ τὸν ἔφερεν ἐνώπιον τοῦ κεχαγιάμπεη τραυλίζοντα καθ' ὁδὸν ἐκ τῆς μέθης τὰ ἐξῆς. «Δόξα σοὶ ὁ Θεός! τὸ κερδίσαμε, ἀδέλφια, τὸ ρωμαϊκόν, τὸ κερδίσαμε». Ἰδὼν δὲ τὴν γενειάδα τοῦ κεχαγιάμπεη τὸν υπέλαβεν ὡς ἀρχιερέα καὶ τῷ εἶπε «προσκυνούμεν ἀφέντη δεσπότη». Ἀλλ' ὁ κεχαγιάμπεης, λαβὼν γνῶσιν τοῦ γράμματος, τὸν ἐξέλαβεν ὡς ὑποκρινόμενον τὸν μεθυσμένον καὶ διέταξε νὰ σουβλισθῇ καὶ νὰ ψηθῇ.

Τὸ κωμικοτραγικόν τοῦτο ἀνέκδοτον διηγήθηκα μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτσᾶς Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν ἐκστρατευσάντων μετὰ τοῦ κεχαγιάμπεη.

(β.)

Τόση ἦτον ἡ πολεμικὴ φήμη τοῦ Κολοκοτρώνη ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος ὥστε ὁ Στάικος εἰς σύστασιν τῆς υπολήψεώς τοῦ υπεγράφετο Κολοκοτρώνης.

(γ.)

Σημειῶνω ἐνταῦθα τὸν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως κατ' ἐπαρχίαν ἀριθμὸν τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων καθ' ὃν κατάλογον οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου κατέστρωσαν ἐπὶ τοῦ κυβερνήτου Καποδιστριαῖου κατ'

αίτησιν των εις Πόρον συνελθόντων πρέσβειων των τριών συμμάχων
Αυλών.

Επαρχίαι	κάτοικοι	
	Χριστιανοί	Τούρκοι
Κόρινθος και Δερβενοχώρια	38,000	2,000
Βοστίτσα	10,000	300
Καλάβρυτα	40,000	450
Πάτραι και Ρίον	30,000	3,500
Γαστούνη, Πύργος και Λάλα	40,000	5,000
Φανάρι	13,000	2,500
Αρκαδία	26,000	3,000
Νεόκαστρον	3,000	1,000
Μοθώνη	6,000	2,500
Κορώνη	12,000	1,000
Καλαμάτα	12,000	50
Εμπλάκικα	15,000	-
Ανδρούσα και Νησί	10,000	750
Μικρομάνη	2,000	-
Λεοντάρη	13,000	1,500
Καρύταινα	40,000	200
Μιστράς και Πραστός	60,000	6,000
Τριπολιτσά	25,000	7,000
Μονεμβασία	8,000	1,500
Άγιος Πέτρος	10,000	-

Άργος	18,000	1,000
Ναύπλιον και Κάτω-Ναχαγιές	10,000	3,500
Μάνη	30,000	-
-	471,000	42,750

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

(α.)

Το ρήμα «σουβλίζω» είναι, ως εικάζω, το παρά τοις αρχαίοις «οβελίζω» ολίγον παρηλλαγμένον· το επροτίμησα δε του πάντη ασυνήθους ταυτοσήμου ρήματος «ανασκολοπίζω» ως συνηθέστατον παρ' ημίν.

(β.)

Κατ' άλλους ο φονεύσας τον δερβίσην ήτον ο παρακολουθών πάντοτε τον Οδυσσέα μωαμεθανός Μουσταφάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

(α.)

Επί της πρώτης εκστρατείας, ως είδαμεν, ο Γιακουμάκης Τομπάζης κατέστη αρχηγός του υδραϊκού στόλου υπό των πλοιάρχων του στόλου· επί δε της δευτέρας ταύτης υπό του κοινού της Ύδρας.

(β.)

Είχαν και οι παλαιοί Έλληνες τα πυρπολικά των. Ο Θουκυδίδης εν τη Ζ'. συγγραφή, όπου αναφέρει, ότι οι Σύρακούσιοι και οι σύμμαχοί των ενίκησαν κατά θάλασσαν τους Αθηναίους και εκυρίευσαν 18 πλοία των, προσθέτει· «Και επί τας λοιπάς (ναυς), εμπρήσαι βουλόμενοι ολκάδα παλαιάν κληματίδων και δαδός γεμίσαντες (ην γαρ επί τους Αθηναίους ο άνεμος ούριος) αφείσαν την ναυν πυρ εμβάλαντες. Και οι Αθηναίοι δείσαντες περί ταις ναυσίν αντεμηχανήσαντό τε σβεστήρια κωλύματα, και παύσαντες την φλόγα και το μη προσελθείν εγγύς την ολκάδα του κινδύνου απηλλάγησαν».

Κατεσκεύασαν τοιούτον τι πλοίον και οι Τύριοι επί της πολιορκίας των· ιδού πώς περιγράφει την κατασκευήν αυτού ο Αρριανός.

«Οι δε Τύριοι προς ταύτα αντιμηχανώνται τοιόνδε. Ναυν υπαγωγόν κλημάτων τε ξηρών και άλλης ύλης ευφλέκτου εμπλήσαντες, δύο ιστούς επί τη πρόρα καταπηγνύουσι, και εν κύκλω περιφράσσουσιν ες όσον μακρότατον, ως φορυτόν τε ταύτη και δάδας όσας πλείστας δέξασθαι. Προς δε πίσσαν τε και θείον και όσα άλλα ες το παρακαλέσαι μεγάλην φλόγα επί ταύτη επεφόρησαν. Παρέτειναν δε και κεραϊαν διπλήν επί τοις ιστοίς αμφοτέροις, και από ταύτης εξήρτησαν εν λέβησιν όσα επιχυθέντα ή επιβληθέντα επί μέγα την φλόγα έξαψειν έμελλεν. Έρματά τε ες την πρύμναν ενέθεσαν του εξάραι εις ύψος την πρόραν πιεζομένης κατά πρύμναν της νεώς· έπειτα άνεμον τηρήσαντες ως επί το κώμα επιφέροντα, έξάψαντες τριήρεσι την ναυν κατ' ουράν είλκον. Ως δε επέλαζον ήδη τω τε κώματι και τοις πύργοις, πυρ εμβalόντες εις την ύλην, και ως βιαιότατα άμα ταις τριήρεσιν επανελκύσαντες την ναυν ενσειουσιν άκρω τω χώματι. Αυτοί δε οι εν τη νηί καιομένη ήδη εξενήξαντο ου χαλεπώς· και εν τούτω η τε φλοξ πολλή ενέπιπτε τοις πύργοις και αι κεραϊαι περικλασθεισαι εξέχεαν εις το πυρ όσα ες έξαψιν της φλογός παρασκευασμένα ην. Οι δε από των τριηρών πλησίον του χώματος ανακωχεύοντες, ετόξευον ες τους πύργους ως μη ασφαλές είναι πελάσαι όσοι σβεστήριόν τι τη φλογί επέφερον. Και εν τούτω κατεχομένων ήδη εκ του πυρός των πύργων, εκδραμόντες εκ της πόλεως πολλοί και ες κελήτια εμβάντες άλλη και άλλη εποκειλαντες του χώματος, τον τε χάρακα ου χαλεπώς διέσπασαν τον προ αυτου προβεβλημένον και τας μηχανάς ξυμπάσας κατέφλεξαν όσας μη το από της νεώς πυρ επέσχεν».

Και ταύτα μεν περί των παρά τοις αρχαίοις πυρπολικών. Περί δε των καθ' ημάς εκθέτω ενταύθα χάριν των περιέργων όσα επορίσθην έκ τινων ανεκδότων υπομνημάτων του πυρπολητου Κωνσταντίνου Νικοδήμου προς γνώσιν της παρασκευής, της εφοπλίσεως και της χρήσεως αυτών.

Το μεταποιούμενον εις πυρπολικόν πλοϊόν έπρεπε να έχη δύο πατώματα· το επάνω, ήγουν το κατάστρωμα ή κατάφραγμα, και το κάτω ή υπόφραγμα, το κοινώς λεγόμενον κοραδούρον· οσάκις δε το πλοϊόν εξ αιτίας της μικρότητός του είχε μόνον το επάνω, κατεσκευάζετο το κάτω εκ του προχείρου, διότι επ' αυτου παρεσκευάζοντο τα εις εμπρησμόν αναγκαία. Γύρωθεν των άκρων του επάνω πατώματος και εν τω μέσω αυτου κατά μήκος ηνοιόντο κατά σειράν στόμια, κοινώς λεγόμενα ρ ο ύ π ο ι. Ο αριθμός των ήτον ανάλογος του μήκους του πλοϊου, το σχήμα τετράγωνον, αι δε πλευραι δύο γαλλικών ποδών. Ηνοιόντο δε και τέσσαρα στόμια δεξιόθεν και αριστερόθεν του καταρτίου της πρόρας· και υποκάτω μεν αυτών και δύο τριών άλλων εκ των επί της μέσης του πλοϊου ετίθεντο πίθοι (βαρέλια) προσηλωμένοι, κλίνοντες προς τα εμπροσθεν, και ανοικτόν μεν έχοντες το επάνω μέρος, τρυπημένον δε το κάτω· υποκάτω δε ενός εκάστου των λοιπών στομίων ετίθετο εσχάρα υπό τεσσάρων δοκών βασταζομένη επί των τεσσάρων γωνιών του στομίου προσηλωμένων και επί του κάτω πατώματος στηριζομένων· ετίθεντο δε και επιστόμια εις προφύλαξιν από

της βροχής και της θαλάσσης μη αφαιρούμενα ειμή καθ' ην ώραν επρόκειτο να καή το πλοίον· επί δε του κάτω πατώματος προσηλούτο γύρωθεν όλου του πλοίου από της μιας θυρίδος της πρύμνης μέχρι της άλλης ασκεπής τετράπλευρος σωλήν εκ σανίδων, δύο δακτύλων έχων ύψος και πλάτος δύο ήμισυ· από του σωλήνος δε τούτου εξεπορεύοντο άλλα ταυτόσχημα σωληνάρια απολήγοντα υπό τας εσχάρας και πίθους· το δε εφόλκιον (εφόλκιον δε καλώ εν τω συγγράμματι τούτω την λέμβον του πυρπολικού) εσύρετο πάντοτε επί της θαλάσσης, και εις προφύλαξιν αυτού από πάσης εχθρικής βολής ηνοιόντο συνήθως εκατέρωθεν της πρύμνης δύο θυρίδες, και δι' αυτών εσύρετο το εφόλκιον κατά τας περιστάσεις ποτέ δεξιά και ποτέ αριστερά διά σκοιινιών δεδεμένων προς την πρόραν του πλοίου· ηνοιόντο δε και άλλαι θυρίδες επί των πλευρών του πλοίου εις επιτυχεστέραν φλόγισιν αυτού εν καιρώ δι' εισαγωγής αέρος, και εις ταχυτέραν διάδοσιν των φλογών προς τα έξω. Αι εις χρήσιν δε ύλαι ήσαν η πυρίτις, το οινόπνευμα βαθμών 36 μέχρι 42, η νάφθα, το θείον, οι κληματάνθρακες, η πίσσα, η ρητίνη, αι δάδες και τα εχινοπόδια (είδος φρυγάνων). Εκ των πέντε δε πρώτων ειδών κατεσκευάζοντο φλογιστικά σφαίραι κατά τον ακόλουθον τρόπον· ερρίπτετο εν ξυλίνω αγγείω ποσότης τις πυρίτιδος, επεχέοντο οινόπνευμα και νάφθα, και αφ' ού έπινεν η πυρίτις τα ρευστά ταύτα, ερρίπτοντο εν τω αγγείω θείον και κληματάνθρακες τριποί, συνειμγνύοντο όλα ταύτα τα είδη, ερρίπτοντο και αύθις εις ζύμωσιν οινόπνευμα και νάφθα, και εκ της συμπεφυρμένης ταύτης φλογώδους ύλης εσηματίζοντο αι περί ων ο λόγος σφαίραι και εξηραίνοντο ηλιαζόμεναι. Το δε εσωτερικόν του πλοίου, δηλαδή το κάτω πάτωμα και το προς αυτό βλέπον πρόσωπον του επάνω πατώματος και αι πλευραί αυτού, ηλείφοντο διά πίσεως, ρητίνης, οιοπνεύματος, θείου και νάφθης. Και αύται μεν ήσαν αι προ της αναγωγής του πυρπολικού προπαρασκευαί.

Μετά δε την αναγωγήν εβάλλετο κατά πρότον εν εκάστη των προς την πρόραν εστιών 15 έως 20 οκάδων πυρίτις εντός των τρυπημένων πίθων ή και πλειότερα κατά την δύναμιν του πλοίου, ηλαττούτο δε βαθμηδόν η ριπτομένη ποσότης εν εκάστη των εν τω μέσω του επάνω πατώματος άλλων εστιών αναλόγως της αποστάσεως αυτών από της πρόρας, και απετίθεντο υφ' εκάστην των λοιπών δύο ή τρεις φλογιστικά σφαίραι και επ' αυτών μέχρι της εσχάρας μεταξύ των τεσσάρων δοκών εχινοπόδια, επί δε της εσχάρας δάδες· ερραντίζοντο δε αύται και τα εχινοπόδια διά νάφθης ή οιοπνεύματος. Εν ώ δε ο ελληνικός στόλος επλησίαζε τον εχθρικόν, έρριπταν πυρίτιδα εις τον μεγάλον σωλήνα από της μιας μέχρι της άλλης άκρας, προσέχοντες μη τύχη και μείνη κενόν τι μέρος αυτού· έρριπταν πυρίτιδα και εις τα σωληνάρια, εξεσκεπάζαν τα επί του επάνω πατώματος στόμια, και επέθεταν πίθους, τρυπητούς υποκάτωθεν, ανοικτούς επάνωθεν, και περιέχοντας ανά 40 ή 50 σφαίρας και ολίγην πυρίτιδα· εκρέμων δε επί του δόλωνος (μπομπρέσου), και πίθον φέροντα τοιαύτας ύλας· έβαλλαν και επί διαφόρων μερών του επάνω πατώματος ασκούς πλήρεις πίσεως και ρητίνης και αγγεία πλήρη οιοπνεύματος και νάφθης· ετύλιζαν όπισθεν του

πηδαλιούχου τους κάλωας εις προφύλαξιν αυτού· μετεβίβαζαν εις το πλησιέστερον πολεμικόν πλοίον τας τροφάς, τα φορέματα, και ό,τι περιττόν, και ηρώτα ο πλοίαρχος τους ναύτας, αν τις εξ αυτών μικροψυχήσας ενώπιον του κινδύνου επεθύμει να μεταβιβασθή εις άλλο πλοίον.

Υψουμένου δε του σημείου της μάχης παρά του ναυάρχου, εκρέμων οι πυρποληταί επί των ακροκεραίων άρπαγας (τσιγκέλια) προς αντιλαβήν, και εισήρχοντό τίνες των ναυτών εις το εφόλκιον έχον ως επί το πλείστον δύο κανόνια, το μεν επί της πρύμνης το δε επί της πλώρας, και ετοιμάζοντες εν αυτώ τα πάντα εις πλουν και εις κωπηλασίαν άναπταν πυρ εν σιδηρά σκάφη επί της πλώρας αυτού κειμένη και το μετέφεραν από του ενός εις το άλλο μέρος του πλοίου κατά τας περιστάσεις μη πάθη τι πυροβολούμενον, διότι δι' αυτού ήλπιζαν την σωτηρίαν των.

Τούτων ούτως έχόντων, ώρμα το πυρπολικόν εν μέσω του εχθρικού στόλου υπό την αδιάκοπον ως επί το πλείστον κανονοβολήν και τουφεκοβολήν του εχθρού. Επολέμουν δε και οι εν τω πυρπολικώ έχοντες συνήθως δύο κανόνια προς την πρύμνην. Συνέβαινεν ενίοτε γαλήνη, και τα τουρκικά πλοία έστελλαν τους δρόμονας (κατσαμπάσια) εις σύλληψιν αυτού, αλλ' επέστρεφαν συνήθως άπρακτοι εξ αιτίας της τόλμης και της επιδεξιότητος των Ελλήνων.

Καθ' ην δε στιγμήν επρόκειτο να ριφθή το πυρπολικόν επί το εχθρικόν πλοίον, επεθεωρούντο τα πάντα αν ήσαν εν τάξει, ενδιέμενεν ο πλοίαρχος και τρεις ή τέσσαρες ναύται, και οι λοιποί κατέβαιναν εις το εφόλκιον οι δε μείναντες, αφ' ου εκόλλων το πυρπολικόν, έδεναν το πηδάλιον όπου έπρεπε και ερρίπτοντο και ούτοι εις το εφόλκιον, ύστερος δε πάντων ο πλοίαρχος, και τότε ο ιστάμενος παρά την καιομένην ανθρακιάν εντός του εφολκίου έρριπτεν αυτήν διά χαλκίνης κυψέλης έσω των επί της πρύμνης ή των πλευρών του πυρπολικού θυρίδων, δηλαδή όθεν ο κίνδυνος ήτον ολιγώτερος, και αμέσως απεμακρύνετο το εφόλκιον και διεσώζοντο οι εν αυτώ επί του πολεμικού πλοίου παρακολουθούντος επί τω σκοπώ τούτω όσον εδύνατο πλησιέστερον το πυρπολικόν. Ο κυριεύων δε φόβος τους Τούρκους επί τη θέα του πλησιάζοντος πυρπολικού και η εντεύθεν σύγχυσις και ταραχή ήσαν ανέκφραστα.

(γ.)

Περί του πλοίου τούτου όρα κεφάλαιον ΙΗ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

(α.)

Εις απόδειξιν του μεγάλου φόβου, ον συνέλαβαν οι πρόξενοι των ευρωπαϊκών αυλών και πριν συμβώσι τα δυστυχήματα ταύτα, εκδίδω το ακόλουθον γράμμα σταλέν παρ' όλων ομοθυμαδόν μεσούντος του μαΐου προς τον διοικητήν του τόπου. Εντεύθεν φαίνεται η δεινή θέσις της Σμύρνης.

Επιστεύαμεν όλοι αδιστάκτως την πλήρωσιν των υποσχέσεων σας· αλλά παρά τας διαβεβαιώσεις σας τα κακά όχι μόνον δεν έπαυσαν, αλλά και ηύξησαν· συνηύξησαν διά τούτο και οι φόβοι των γυναικών μας και των τέκνων μας. Πιστεύομεν, ότι ενηργήσατε ό,τι εδυνήθητε. Αλλά δεν ευρίσκεται τάχα τρόπος συντελεστικώτερος προς πλήρωσιν των υποσχέσεων σας; ύβρεις και απειλαί εξερεύγονται καθ' ημέραν από του συναθροιζομένου όχλου διασπείρουσαι τόσον τρόμον εις την ενορίαν των Φράγκων, ώστε το μάλλον κινδυνεύον αυτής μέρος κατέφυγεν εις το άλλο. Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων δεν είναι δυνατόν να διαρκέση. Οι Φράγκοι ευρίσκονται ενταύθα υπό την σκέπην των συνθηκών· ο σουλτάνος τους έθεσε πάντοτε υπό την προστασίαν των ανδρείων του γενιτσάρων· αι συνθήκαι τοις υπόσχονται ασφάλειαν· αν εναντίον των ιερών τούτων δικαίων δεν παύσωσιν αι κατ' αυτών ύβρεις και οι μέχρι θανάτου φοβερισμοί εξ αιτίας πάλης αλλοτρίας θ' αναγκασθούν να μεταχειρισθώσιν εις ασφάλειαν των το ναυτικόν των και να φύγωσι διά παντός εκ πόλεως, ήτις τόσον ήκμαζε προ ολίγου εξ αιτίας της ομονοίας των εγκατοίκων, και την σήμερον καταπατά όλα τα καθήκοντα της φιλοξενίας. Τι θα καταντήσει η πόλις αύτη, αν πέση το επί τούτους αιώνας πλουτίσαν αυτήν εμπόριον; τι θα καταντήσουν αι πέριξ πεδιάδες της, αν ουδείς αγοράση πλέον τα προϊόντα της; μη λησμονήσετε, ότι διά τοιαύτας αιτίας παλαιαί και πλούσιαι πόλεις έπεσαν. Εξαιτίας της παύσεως του εμπορίου της Σμύρνης έπαυσαν από τούδε τα εισοδήματα του τελωνείου. Πολλαί χιλιάδες κατοίκων είναι αργοί. Η φήμη των τωρινών κακώσεων θα διαδοθή εις όλην την Ευρώπην και θα φθάση και εις την Αμερικήν. Όσοι έμελλαν να φέρωσιν εδώ πλούτη δεν έρχονται πλέον, και τα έξωθεν είδη θ' ακριβύνουν διπλάσιον ή και τετραπλάσιον. Ανδρείοι γενίτσαροι, φρόνιμοι γέροντες, αρχηγοί στρατιωτικοί οι έχοντες τα όπλα, μεταχειρισθήτε τα εις παύσιν της γενικής δυσπιστίας· επαγρυπνείτε τους ραγιαδάς σας, αποπλίσατέ τους, αλλά μη στερείσθε των διά σας εργαζομένων χειρών και προ πάντων μη συγχέετε ημάς και εκείνους· εστέ βέβαιοι, ότι αν είχαν οι ημέτεροι κακούς σκοπούς, ημείς πρώτοι θα τους εμποδίζαμεν. Δεν έχομεν ολιγώτερον συμφέρον. Το συμφέρον των Φράγκων είναι το συμφέρον των Μουσουλμάνων. Μη επιτρέπετε λοιπόν να συμπεριλαμβάνωσι και ημάς οι μη ειδότες τα πράγματα εις τα εκδικητικά των σχέδια· εμποδίσατε τους επίσης να παιδεύωσι τους αθώους διά τα πταίσματα των αποστατών. Οι αποστάται μόνοι είναι άξιοι τιμωρίας, και η τιμωρία των δεν θα αργήση· διδάξατε τους αμαθείς, φωτίσατε τους τυφλούς τους βάλλοντάς σας εις κίνδυνον, είπατέ τοις να μη πιστεύωσιν, ότι έχετε φερμάνι διατάττον τον εξολοθρευμόν όλων των Χριστιανών. Αν μας ασφαλίσετε την ζωήν, δεν θα παύσωμεν φέροντες

εις την πόλιν σας πλούτον και αφθονίαν· αλλ' αν δεν παύσωσιν αι ύβρεις και αι απειλαί, σας λέγομεν, ότι αναχωρούμεν εις τα ίδια».

(β.)

Αν υποθέση τις ότι ενοχοποιώ τους Τούρκους υπέρ το δέον, τον παραπέμπω εις το ΧΙ κεφάλαιον της ιστορίας της ελληνικής επανάστασεως του Ραφενέλου, συγγραφέως αλλοεθνούς και καθολικού, αλλ' αυτόπτου όσων διηγείται περί Σμύρνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

(α.)

Εναπέμεινάν τινες γυναίκες μετά των τέκνων, ως απόντων των ανδρών.

(β.)

Παρόμοιόν τι έπραξαν και οι Πέρσαι ότ' επολιόρκουν τας Αθήνας. Ιδού τι διηγείται ο Ηρόδοτος Βιβλ. Η'.

«Οι δε Πέρσαι ιζόμενοι επί τον καταντίον της ακροπόλιος όχθον, τον Αθηναίοι καλέουσι Αρήιον πάγον, επολιόρκεον τρόπον τοιόνδε· όκως στυπείον περί τους οϊστούς περιθέντες άψειαν, ετόξευαν ες το φράγμα».

(γ.)

Αξίαν σημειώσεως κρίνω την προς τον πρόκριτον των Καλαρρύτων, Κωνσταντίον Τουρτούρην ακόλουθον επιστολήν απαιδευτού τινός Αλβανού, του Ιβραήμ - Πρεμέτη, διά τα εν αυτή υγιή και γενναία φρονήματα. Η επιστολή αύτη, ην αντέγραφα εκ του πρωτοτύπου ταυτολεξεί χρησιμεύει και ως παράδειγμα του εν κοινή χρήσει ύφους του γράφειν παρά τοις πλείστοις των εν τοις πράγμασιν ημιπαιδευτών επιστολογράφων επί της ηγεμονίας του Αλήπασα Τεπελενλή.

«Κατά πολλά ηγαπημένε μου κυρ Κωσταντή σε χαιρετώ αδελφικά και σου φιλώ τα μάτια.

1821, Ιουλίου 4, Καλαρύτες

«Έλαβα το αγαπητόν μου γράμμα σου και ευχαριστώ την αδελφικήν αγάπην σου και φιλίαν· είδα και τα όσα φιλικά μου λέγεις και τα εκατάλαβα, διά τούτο σου αποκρίνομαι. Εγώ, φίλε μου, καλά ειξεύρεις, ότι εστάλθηκα εδώ από τους πολυχρονεμένους βεζιράδες μου διά φύλαξιν σας, μαντάμ οπού τα ταξεράτια του πολέμου έτσι είναι, φίλε μου, εγώ δεν έλαβα την χώραν σας ούτε ελτιζάμι, ούτε βοηβοδαλίκη, με όλον οπού ήλθα καθώς εδώ και έφαγα

ψωμί εις την χώραν σας, δεν σας αγάπησα το ζαράρι, αμή έβανα το κεφάλη του διά το διάφορόν σας και διά την αγάπην σας. Όμως το επήρετε λάθος και έπρεπε να μας το ειπήτε εσκερέ, ότι ημείς άξιοι διά πόλεμον δεν είμασθαν, και η αυθεντία σας να πάρετε τα μέτρα σας· τότε ημείς αληθινά επέρναμεν τα μέτρα μας και δεν ακολουθούσαν αυτά όπου ακολούθησαν· τα ταξιράτια του πολέμου έτσι είναι· διά δε το να μου γράφης ότι είμεσθαν πέντε αδέλφια και όλα εις τον πόλεμον, είναι αλήθεια, και εγώ οπού ζω με έδωσεν ο Θεός και βιο και τσευτιλίκια και ημπορώ να ζήσω αυθεντικά· μαντάμ ο άνθρωπος εις τούτον τον ψεύτικον τον τουνιά μίαν φοράν θα αποθάνη, καθώς μίαν φοράν γεννάται, όμως πρέπει, φίλε μου, να αποθάνη με πίστιν, με τιμήν και με υπόληψιν, και ιταέτι εις τας βασιλικάς προσταγάς· και οποιός απεθένει έτσι, αυτός είναι τιμημένος εις τούτον τον τουνιά. Εγώ, φίλε μου, στοχάζομαι πώς έχω πίστιν, τιμήν, υπόληψιν και ιταέτι εις το δεβλέτι, και δεν κάμνω αυτό, ότι εγγίζω την πίστιν μου και τιμήν μου, και έχω απόφασιν μαζί με τον Χουσεΐναγα και Ματούσιαγα να σταθούμεν κατά την τιμήν μας και να αποθάνωμεν με αυτήν. Ημείς διά αυτήν την τιμήν αποφασίζομεν να πολεμήσωμεν ανδρειωμένα έως όπου έχομεν ζαερέν, και έπειτα όπως μας το έχει ο Θεός ταξηράτι. Δεν έπρεπε να κάμετε αυτό το λάθος, μάλιστα ο αδελφός σου, όταν εκινήσαμεν από τα Γιάννινα, μου έδωσεν όλην την πίστιν του και έδοσα όλην την πίστιν μου, οπού έξω από μίαν πίστιν τον έκαμα αδελφόν, και διά τούτο δεν έπρεπε αυτός να κάμη αυτό το λάθος και να εγγίξη την τιμήν του εις εμένα και να ακολουθήσουν αυτά οπού ακολούθησαν· και μάλιστα είσαι βέβαιος ως μου το γράφεις οπού εις έναν χρόνον μου ηκολούθησαν τόσα ταξεράτια. Λιακήμ, φίλε μου, αν αποφασίσετε να χαλάσητε επτακόσους Αρβανίτας, μη στοχασθήτε να σώσετε την Αρβανιτιάν, και όποιος ήθελεν αυτά τα ανακατώματα και αυτά τα κακά, ας το έβρη από τον Θεόν. Εγώ κάνω τέλος εις το γράμμα μου με τούτο, ότι μη στοχαστήτε όπου εκλεισθήκαμεν ημείς· διατί όποιος ηξεύρει από τουφέκι, το στοχάζετε ότι κλείονται και ρηγάτα διά την τιμήν τους και βερέδες γίνονται και εις τους βασιλιάδες, και εντροπή δεν είναι. Φίλε μου, ενώ θέλω ανταμώσω και τον Χουσεΐναγα και τον Ματούσιαγα να τους ειπώ τους χαιρετισμούς σου να μου δώσουν την γνώμην τους, και να έχω το τσεβάπι σου, και υγίαινε.

Ο φίλος Σας
Ιμπραήμ Πρεμέτης». (Τ. Σ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

(α.)

Η λέξις «Επτάνησος» εγράφετο έως χθες διά δύο ν· και οι περιώνυμοι Ευγένιος, Θεοτόκης, και Κοραής διά δύο ν την έγγραφον και αυτοί. Οι

πλείστοι σήμερον την γράφουν δι' ενός θεωρούντες ίσως αδικαιολόγητα τα δύο· αλλ' ιδού τι λέγει ο Στράβων εν βιβλίω ΙΓ' περί του πλεονάζοντος ν.

«Κατά δε τον πορθμόν, τον μεταξύ της Ασίας και της Λέσβου, νησία εστί περί είκοσιν Καλούνται δ' Εκατόννησοι συνθέτως, ως Πελοπόννησος, κατά έθος τι του ν γράμματος πλεονάζοντος εν τοις τοιούτοις, ως Μυόννησος και Προκόννησος λέγεται και Αλόννησος, ώστε Εκατόννησοι εισιν, οίον Απολλωνόννησοι».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

(α.)

Ανηγορεύθησαν μετά ταύτα μέλη της γερουσίας ο Π. Πατρών Γερμανός και ο Ασημάκης Ζαήμης.

(β.) Η γερουσία απηγόρευσε την εξαγωγήν των μεν τροφίμων, ίνα μη πεινάση ο τόπος· των δε λοιπών προϊόντων ίνα μη οικειοποιώνται οι ιδιώται τα δημόσια, ό εστι τα Τουρκικά, και τα πωλώσιν ως ίδια.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

End of the Project Gutenberg EBook of History of the Greek Revolution
vol A, by
Spyridon Trikoupis

*** END OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK HISTORY OF GREEK REVOLUTION,
VOL A ***

***** This file should be named 38414-h.htm or 38414-h.zip *****
This and all associated files of various formats will be found in:
<http://www.gutenberg.org/3/8/4/1/38414/>

Produced by Sophia Canoni. Thanks to George Canonis for
his major work in proofreading.

Updated editions will replace the previous one--the old editions
will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no
one owns a United States copyright in these works, so the Foundation
(and you!) can copy and distribute it in the United States without
permission and without paying copyright royalties. Special rules,
set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to
copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to

protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the rules is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. They may be modified and printed and given away--you may do practically ANYTHING with public domain eBooks. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

*** START: FULL LICENSE ***

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg-tm License (available with this file or online at <http://gutenberg.net/license>).

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession.

If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied

and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.net), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided

that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project

Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS' WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do

or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation web page at <http://www.pglaaf.org>.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Its 501(c)(3) letter is posted at <http://pglaf.org/fundraising>. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK, 99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887, email business@pglaf.org. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at <http://pglaf.org>

For additional contact information:

Dr. Gregory B. Newby
Chief Executive and Director
gbnewby@pglaf.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest

array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit <http://pglaf.org>

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: <http://pglaf.org/donate>

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart is the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For thirty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

<http://www.gutenberg.net>

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.

